

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน พลวัตของความสัมพันธ์ทางสังคมดูเหมือนจะดำเนินไปในเชิงของความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม เป็นไปในลักษณะของความขัดแย้ง ระหว่างความใหม่และความเก่า ระหว่างรูปแบบของความแปลกทำทหายและรูปแบบของประเพณีดั้งเดิม ในมุมหนึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นก็ยังสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในระดับของชีวิตประจำวัน เช่น พิธีรดน้ำดำหัวในประเพณีสงกรานต์และพิธีก่อเจดีย์ทรายในวัดต่างๆ ทั่วเมืองเชียงใหม่ แต่ในอีกมุมหนึ่งความทันสมัยสิ่งแปลกใหม่อย่างโรงแรมบูติกใหม่ๆ สปา ร้านอาหาร ร้านกาแฟ และรวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิตใหม่ๆ ที่ตอบรับกับการเป็นเมืองศูนย์กลางของภาคเหนือประตุสู่กลุ่มประเทศอาเซียนทางตอนบน ก็สามารถพบเห็นได้อย่างมากมายเช่นกันโครงสร้างของความสัมพันธ์ของสิ่งเหล่านี้ดูเหมือนจะเกิดขึ้นไปอย่างคู่ขนานแต่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าภายในเมืองเชียงใหม่ปัจจุบันจึงมีลักษณะที่ “ความผสมผสาน” มีความซับซ้อน และซ้อนทับกันทั้งความใหม่และความเก่า วัดประเพณีกับโรงแรมบูติก แม่หญิงงามช่างพ็อนกับเด็กวัยรุ่นเต้นบ๊อบบอยดังเช่นที่ สุรเดช ทรงดีเจริญ ได้กล่าวเอาไว้ว่าความเจริญและการพัฒนากับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เกิดขึ้นควบคู่กัน ผ่านกาลเวลาที่ทับถมกันแล้วรุ่นเล่า ดังนั้นเราในฐานะผู้มีชีวิตอยู่ในหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสานต่อทางประวัติศาสตร์ให้กับคนรุ่นหลังเพื่อที่จะได้ใช้เป็นต้นกล้าแห่งอนาคตต่อไป¹ โครงสร้างของความสัมพันธ์นี้แน่นอนว่าจะก่อตัวเป็น “ประวัติศาสตร์” และกลั่นตัวเป็น “อารยธรรม” ให้กับคนรุ่นต่อไปได้เรียนรู้ คำถามที่เกิดขึ้นคือเราจะเตรียมความพร้อมในการก้าวเดินต่อ หรือรองรับการพัฒนาต่อไปอย่างไร ถ้าเราขาดความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องคิดคำนึงถึงแนวทางและเครื่องมือในการบันทึกประวัติศาสตร์ เรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับงานประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรม เราจะใช้เครื่องมืออะไรในการบันทึกเรื่องราวเหล่านั้น อะไรที่จะทำหน้าที่ในการสะท้อนภาพในอดีตที่จะเอื้อให้เกิดความเข้าใจในปัจจุบันและส่งเสริมการพัฒนาต่อไปในปัจจุบันและอนาคต

ความสำคัญของงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มองว่า “สถาปัตยกรรม” เป็นหลักฐานขั้นต้นทางประวัติศาสตร์เพราะมันไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งก่อสร้างที่อุดมแสดงความงามแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังทำหน้าที่ในการบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและวิถีชีวิตการเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละช่วงเวลาได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยพบว่าประเด็นปัญหาที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งคือ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมเมืองเชียงใหม่ไม่เพียงมีข้อจำกัดของ

¹ ใช้เครื่องหมาย “+” ตามต้นฉบับ ใน สุรเดช ทรงดีเจริญ “เมื่อเมืองกำลังจะถูกเปลี่ยนมือ (เชียงใหม่จะอย่างไร: กรณีศึกษา ชุมชนวัดเกต-ฟ้าฮ่าม)” ใน *อาษา* 04:51-05:51, หน้า 26.

ข้อมูลที่ถูก “ความเป็นล้านนา” หรือ “ประวัติศาสตร์ล้านนา” เข้ามายึดครองความหมายและลดทอนความสำคัญของประวัติศาสตร์ในส่วนอื่นๆ ไปจนหมดสิ้น ความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมเมืองเชียงใหม่ จึงมักจะพบว่ากลายเป็น ความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมล้านนา ที่นิยมและชื่นชม ยกย่อง ความเป็นล้านนาว่ามีความเป็นเนื้อแท้ เป็นอดีตอันบริสุทธิ์ เป็นสังคมในอุดมคติโดยที่ไม่ได้ให้ความสนใจกับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมช่วงอื่นๆ ของเมืองเชียงใหม่ เช่น ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวิถีชีวิตชาวล้านนาเช่นกัน ถ้ากล่าวอย่างสุดโต่ง เราอาจจะพูดได้ว่าเพราะความเป็นล้านนาที่ตัวเอง ที่ทำให้เรื่องราวการขุดค้น รวบรวม ศึกษา และวิเคราะห์ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมของเมืองเชียงใหม่ได้หยุดชะงักลง

อีกทั้งจำนวนงานวิจัยทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่ให้ความสนใจในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสถาปัตยกรรมในช่วงรอยต่อของยุคสมัยที่เมืองเชียงใหม่กำลังเปลี่ยนเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ (Modernism) นั้นมีอยู่น้อยมาก² โดยเฉพาะในช่วงรอยต่อตั้งแต่ในการขยายตัวของเศรษฐกิจในเมืองเชียงใหม่ที่มีมากขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2427³ ไปจนถึงเมื่อเมืองเชียงใหม่เริ่มมีพระราชบัญญัติการผังเมืองขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2518 ตามโครงการบูรณะและพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่เป็นเวลาทั้งสิ้น 91 ปี ในปัจจุบันมีสถาปัตยกรรมชิ้นสำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงรอยต่อของยุคดังกล่าว เช่น คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (พ.ศ.2432), โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย (พ.ศ.2442), โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย (พ.ศ.2447), ธนาคารแห่งแรกโดยหลวงอนุสารสุนทร (พ.ศ.2460), สถานีรถไฟ (พ.ศ.2464), โรงเรียนเรยีนาเชลีวิทยาลัย (พ.ศ.2474), โรงเรียนพระหฤทัยและโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย (พ.ศ.2475), ตึกขาว (พ.ศ.2475), และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ.2507) เป็นต้น หลากๆ แห่งสภาพภายนอกเริ่มทรุดโทรมเสียหาย บางแห่งเริ่มถูกรื้อถอนทำลาย เปลี่ยนสภาพเป็นอาคารใหม่ๆ ที่ไม่ต่อเชื่อมใดๆ กับประวัติศาสตร์ของเดิม ดังนั้นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมและเมืองเชียงใหม่ระหว่าง ปี พ.ศ.2427 - 2518 จึงมีความสำคัญอย่างมากเพราะเป็นรอยต่อที่สำคัญของยุคสมัยที่เชียงใหม่กำลังจะเข้าสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ ร่องรอยของการเปลี่ยนแปลงของเมืองและการเกิดขึ้นของสถาปัตยกรรมใหม่ๆ ในช่วงเวลาดังกล่าวสามารถใช้เป็นหลักฐานขั้นต้นในการวิเคราะห์เปลี่ยนแปลงทางสังคมเชียงใหม่ และงานวิจัยชิ้นนี้จึงไม่ใช่ทำหน้าที่แต่เพียงเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน การขยายพื้นที่และขอบเขต

² เท่าที่ปรากฏ เช่น งานวิจัย “เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์” ของ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ (2547) เก็บรวบรวมประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับช่วงรอยต่อของยุค มีการแบ่งยุคการตั้งถิ่นฐานของเมืองเชียงใหม่เป็น 4 ยุค คือ การตั้งถิ่นฐานยุคแรก คือ ก่อนปี พ.ศ.1839, ยุคที่สองการตั้งถิ่นฐานในยุคราชวงศ์มังราย คือ ระหว่างปี พ.ศ.1839 - 2317, ยุคที่สามการตั้งถิ่นฐานในยุคราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน คือ ระหว่างปี พ.ศ.2317 - 2460, และยุคที่สี่การตั้งถิ่นฐานในยุคจังหวัดเชียงใหม่ คือ ระหว่างปี พ.ศ.2460 - 2550 แต่ทว่าจุดมุ่งหมายของงานวิจัยชิ้นนี้อยู่ที่การสำรวจเพื่อการสร้างเส้นทางท่องเที่ยว มิใช่การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์อย่างละเอียดของตัวสถาปัตยกรรมในฐานะภาพสะท้อนของความสัมพันธ์ทางสังคม

³ อังการแบ่งยุคของ สรสวัสดิ์ อ่องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2549) ซึ่งแบ่งยุคของประวัติศาสตร์ล้านนาเป็น 7 ยุค ดังนี้ ยุคแคว้นแคว้น-นครรัฐ ในดินแดนล้านนา ก่อนกำเนิดอาณาจักรในพุทธศตวรรษที่ 19, ยุคอาณาจักรล้านนา พ.ศ.1839 - 2101 การพัฒนาการของอาณาจักร, ยุกล้านนาสมัยพม่าปกครอง พ.ศ.2101 - 2317 จากศูนย์อำนาจสู่รัฐชายขอบ, ยุกล้านนาสมัยเมืองประเทศราชแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2317 - 2427, ยุคการรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาเข้าสู่ส่วนกลาง ล้านนาสมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์, ยุคของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ 2427 - 2464 และยุคภาคเหนือหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

ของงานอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเมืองเชียงใหม่ให้กว้างและครอบคลุมมากยิ่งขึ้นก็เป็นความมุ่งหวังของงานวิจัย
ชิ้นนี้เช่นกัน

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง “ความสัมพันธ์ทางสังคม” และ “สถาปัตยกรรม” ในเมือง
เชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ.2427 - พ.ศ.2518
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยและอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางความสัมพันธ์ทางสังคมโดย
อาศัยการวิเคราะห์ผ่านทางงานสถาปัตยกรรม
3. เพื่อเสนอให้ขยายขอบเขตของการ “อนุรักษ์สถาปัตยกรรม” ไปสู่สถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในช่วง
รอยต่อยุคสมัยใหม่

1.3 สมมติฐานและคำถามหลักในการวิจัย

จากสมมติฐานที่ว่า “สถาปัตยกรรมเป็นหลักฐานขั้นต้นที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลง
ของยุคสมัย” นำไปสู่คำถามหลักที่ว่า “เราจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับการ
เปลี่ยนแปลงสังคมเชียงใหม่อย่างไร และเราจะใช้อะไรเป็นกรอบคิดทฤษฎีที่เอื้อให้เราสามารถใช้วิเคราะห์และ
สังเคราะห์สถาปัตยกรรมในช่วงรอยต่อของยุคสมัย และควรขยายขอบเขตการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในช่วง
ดังกล่าวให้ครอบคลุมด้วยหรือไม่”

1.4 กรอบแนวความคิดและทฤษฎี

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้กรอบคิดและทฤษฎี “การครองอำนาจนำ” ของอันโตนิโอ กรัมสซี (Antonio Gramsci)
ที่ว่าด้วยการทำความเข้าใจโลกของการควบคุมผ่านการใช้อำนาจจากโครงสร้างทางสังคมส่วนบน หรือที่
เรียกว่าชนชั้นปกครองรัฐ และสังคมนการเมือง (political society) ลงมาสู่ชนชั้นผู้ที่ถูกปกครอง หรือ ประชา
สังคม (civil society) โดยทำให้เกิดความยินยอมพร้อมใจโดยธรรมชาติ เห็นดีเห็นงามไปด้วยความสมัครใจ
เพื่อเปิดประเด็นเข้าสู่การพิจารณาภาวะที่ถูกกลืนของสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือไปจากแนว
ประเพณีนิยมหรือที่เรียกว่า สถาปัตยกรรมล้านนา

ส่วนกรอบคิดที่ว่าด้วยความสำคัญของสถาปัตยกรรมในเชิงประวัติศาสตร์รอยต่อของยุคสมัยใหม่นั้น
จะใช้กรอบการพิจารณาจากกรณีวิเคราะห์วรรณกรรม งานวิจัย และงานเขียนในเชิงวิชาการอื่นๆ ในสาขาสังคม
วิทยา มานุษยวิทยาประวัติศาสตร์ และ ผังเมือง เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของช่วงเวลาและเหตุการณ์ต่างๆ
ที่ส่งผลต่อการเกิดขึ้นและรูปแบบที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมในยุคดังกล่าว และกรอบคิดที่ว่าด้วยความสำคัญ
ของสถาปัตยกรรมในเชิงคุณค่าทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมนั้น จะใช้เกณฑ์ของการสถาปัตยกรรมที่ควร
ค่าแก่การอนุรักษ์ตามแนวทางที่กำหนดโดยสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นกรอบพิจารณา
หลัก

1.5 ขอบเขตการศึกษา

1.5.1 ขอบเขตด้านช่วงเวลาที่จะทำการเก็บข้อมูล

จุดเริ่มต้นของการกำหนดขอบเขตช่วงเวลาที่จะเก็บข้อมูลจะอ้างอิงจากงานเขียนของ สุรัสวดี อ่องสกุล เป็นหลักที่ระบุเอาไว้ว่าช่วงระหว่างปี พ.ศ.2427 - 2464 เป็นช่วงที่เข้าสู่ยุคขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่⁴ โดยมีเหตุผลประกอบคือ

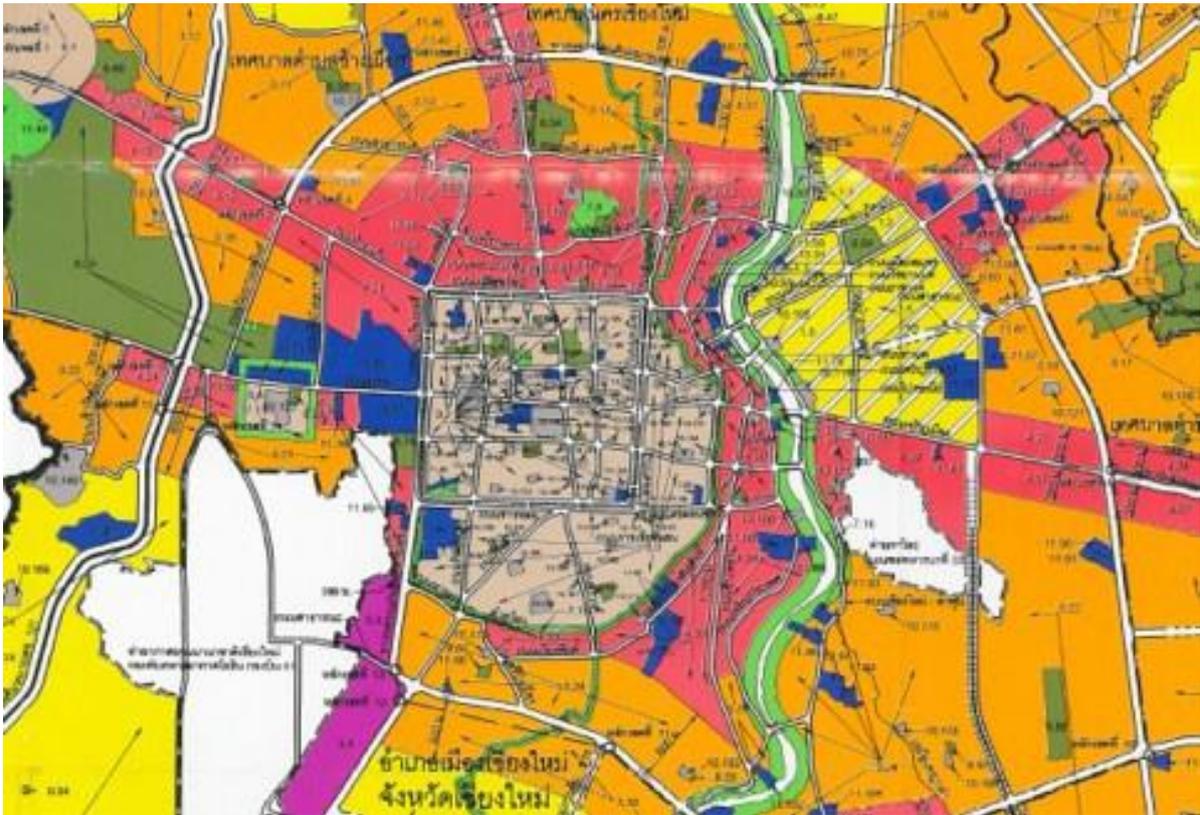
- 1) ซึ่งเป็นช่วงที่เชียงใหม่ได้กำลังเติบโตทางเศรษฐกิจ หลังจากเซ็นสัญญาเชียงใหม่กับรัฐสยามครั้งที่สองก่อนหน้านี้นี้หนึ่งปีและเป็นช่วงที่ข้าหลวงชาวสยามเริ่มเข้ามาปกครองในฐานะเชียงใหม่เป็นประเทศราชมีการบังคับใช้ภาษีที่ดินซึ่งทำให้แนวคิดของการครอบครองที่ดินเปลี่ยนไป อีกทั้งยังมีการปลูกบ้านขึ้นบริเวณริมแม่น้ำปิงและดึงดูดให้เกิดการใช้พื้นที่ดินสองฝากฝั่งต่างออกไปจากเดิม
- 2) มีการขยายตัวของกลุ่มพ่อค้าคนจีนจากเดิมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามริมแม่น้ำปิง เริ่มย้ายเข้าสู่ถนนท่าแพและถนนวิยานนท์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นความรุ่งเรืองของถนนท่าแพ
- 3) มีจำนวนชาวตะวันตกและมิชชันนารีชาวอังกฤษและอเมริกันที่ขยายงานเผยแผ่ศาสนา ด้วยการจัดตั้งโรงเรียน โรงพิมพ์ และโรงพยาบาลมาสู่เมืองเชียงใหม่มากขึ้น

งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการจะเก็บและรวบรวมข้อมูลนับตั้งแต่ ปี พ.ศ.2427 - 2518 ซึ่งนับจากจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ไปสู่การเข้ามาของเทคโนโลยีต่างๆ เช่น รถไฟและธนาคารใน ปี พ.ศ.2464 ส่งผลต่อการขยายตัวของเมือง การตัดถนนเส้นใหม่ ในปี พ.ศ.2486 การเกิดขึ้นของถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ใน ปี พ.ศ.2508 และเชื่อมโยงเข้าสู่การเกิดขึ้นสนามบินพาณิชย์ในปี พ.ศ.2511 หรือปัจจัยทางด้านการบังคับใช้กฎหมาย และข้อบังคับต่างๆ เช่น การบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ.2479 ส่งผลให้เกิดหลักเกณฑ์และข้อบังคับต่างๆ ในการก่อสร้างซึ่งเป็นข้อบังคับจากส่วนกลางหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ.2504 ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการขยายตัวเมืองมายังทิศตะวันตกของคูเมืองบริเวณด้านเวียงสวนดอก ซึ่งได้กลายเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2507 ดึงดูดให้สถาปนิกจากส่วนกลางได้เดินทางขึ้นมาเพื่อใช้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นที่ทดลองความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมา จนมาถึงการบังคับใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองเชียงใหม่ฉบับแรก ในปี พ.ศ.2518 และโครงการบูรณะและพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ขึ้น ที่เป็นการจัดการเมืองเชียงใหม่ทั้งระบบเป็นครั้งแรก

โดยสรุปขอบเขตด้านเวลา งานวิจัยชิ้นนี้จะมุ่งศึกษาเก็บข้อมูล จัดกลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2427 - 2518 เป็นหลัก เพราะในช่วงระยะเวลาดังกล่าวถือได้ว่าเป็นรอยต่อที่สำคัญในการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ เป็นช่วงของกระบวนการกลายเป็นเมือง (urbanization) และความเป็นสมัยใหม่ (modernization) ของเมืองเชียงใหม่

⁴ สุรัสวดี อ่องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*.

1.5.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ที่จะทำการเก็บข้อมูล

ภาพที่ 1.1 ภาพจาก พระราชบัญญัติผังเมืองรวม เชียงใหม่ ปี พ.ศ.2556

สำหรับการกำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วยเงื่อนไขหลักๆ 2 ส่วน คือ

1) อ้างอิงจากเงื่อนไขที่ได้จากข้อกำหนดประเภทของการใช้ที่ดินในประกาศพระราชบัญญัติผังเมืองรวม เชียงใหม่ปี พ.ศ.2556 ซึ่งมีการอ้างอิงถึง เขตพื้นที่เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย (สีน้ำตาล), พื้นที่พาณิชย์กรรมและอยู่อาศัยหนาแน่นมาก (สีแดง) และปานกลาง (สีส้ม) บางส่วน, พื้นที่อนุรักษ์เพื่อการอยู่อาศัย (สีเหลือง) บางส่วนของสถาบันการศึกษา (สีเขียวเข้ม) และสถาบันราชการ (สีน้ำเงิน) (ดูจากภาพที่ 1.1) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พบเห็นงานสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ได้อย่างชัดเจนในหลายๆ พื้นที่

2) อ้างอิงตามเงื่อนไขของการควบคุมและคุ้มครองอนุรักษ์ภาพลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่คูเมืองชั้นใน และพื้นที่ “วงพระจันทร์” หรือตำบลช้างคลานและตำบลหายยา ทางทิศตะวันออกและใต้ของพื้นที่เขตคูเมือง ตาม “ร่าง” ของแผนพัฒนาเทศบาลนครเชียงใหม่ ที่มีความพยายามในการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ควบคุม “ประเภท รูปแบบ ระยะเวลา ระดับของอาคาร และบริเวณห้ามก่อสร้าง ตัดแปลง รื้อถอน เคลื่อนย้ายใช้ หรือเปลี่ยนการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่ตำบลศรีภูมิ ตำบลช้างม่อย ตำบลพระสิงห์ ตำบลช้างคลาน ตำบลหายยาในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่” ที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน (ปี พ.ศ.2557)

1.6 วิธีการดำเนินการ

งานภาคข้อมูล (ขั้นตอนที่หนึ่ง)

- เก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม” ของเมืองเชียงใหม่ ที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ.2427 – 2518 จากบทความ หนังสือ และงานวิจัย
- เก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “สถาปัตยกรรม” ที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ.2427 – 2518
- ทำการเรียบเรียงและจัดกลุ่มของข้อมูลเพื่อใช้เป็นกรอบในการเลือก สถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ของเมือง เชียงใหม่ที่โดดเด่นเพื่อดำเนินการสำรวจในเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียด รวมถึงการ สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะให้ข้อมูลเชิงลึก

งานภาควิเคราะห์ (ขั้นตอนที่สอง)

- วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “ความสัมพันธ์ทางสังคม” และ “สถาปัตยกรรม” ในเมืองเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ.2427 – พ.ศ.2451
- วิเคราะห์ถึงปัจจัยและอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางความสัมพันธ์ทางสังคมโดยอาศัยการวิเคราะห์ผ่านทางงานสถาปัตยกรรม

งานภาคสังเคราะห์ (ขั้นตอนที่สาม)

- สังเคราะห์เพื่อหาแนวคิดรวบยอดที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในช่วงของการเข้าความเป็นยุคสมัยใหม่
- สังเคราะห์หาแนวทางในการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่นต่อการควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ของเมืองซึ่งอาจรวมถึงข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการ

ในการขยายความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในยุครอยต่อของความทันสมัยในเมืองเชียงใหม่และทำให้เห็นความหลากหลายของการเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ในประเทศไทย

กลุ่มเป้าหมาย คือ นักวิชาการ ผู้วิจัย นักศึกษา และผู้ที่สนใจในสายทฤษฎีและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

2. เป็นข้อมูลที่ใช้ในการวางแผนนโยบายอนุรักษ์พื้นที่วัฒนธรรมที่หลากหลาย

เนื่องจากงานวิจัยนี้มุ่งเน้นการทำความเข้าใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมโดยอาศัยสถาปัตยกรรมในฐานะผลผลิตทางกายภาพเป็นตัวช่วยให้เกิดการคลี่คลายถึงปัจจัยและอิทธิพลต่างๆ เพราะเชื่อว่า “ความเข้าใจ” ของการเปลี่ยนแปลงที่ได้เรียนรู้จากประวัติศาสตร์นี้จะช่วยภาครัฐกำหนด “นโยบายในการพัฒนาท้องถิ่นที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์”

กลุ่มเป้าหมาย คือ เทศบาลเมืองเชียงใหม่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือองค์กรที่ทำงานในระดับภูมิภาค

3. เป็นองค์ความรู้ในการวิจัยต่อไป

เนื่องจากโครงการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของ สาขาปรัชญา กลุ่มวิชาสถาปัตยกรรม ที่มุ่งเน้นการเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมเข้าสู่ยุคสมัยปัจจุบัน ปัญหาอย่างหนึ่งที่พบในปัจจุบันนี้คือ การขาดการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย ข้อมูลบางอย่างล้ำสมัย ขาดการวิเคราะห์สังเคราะห์ เพราะเชื่อว่า “ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และการพัฒนาการของสถาปัตยกรรมในยุครอยต่อสมัยใหม่” นี้จะช่วยทำให้องค์ความรู้ของกลุ่มวิชาสถาปัตยกรรม อาจารย์ นักศึกษา นักวิจัย และผู้คนที่สนใจทั่วไป ได้มีภาพและความเข้าใจที่สมบูรณ์ของสถาปัตยกรรมเมืองเชียงใหม่ได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กลุ่มเป้าหมาย คือ นักวิชาการ ผู้วิจัย นักศึกษา และผู้ที่สนใจในสายทฤษฎีและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

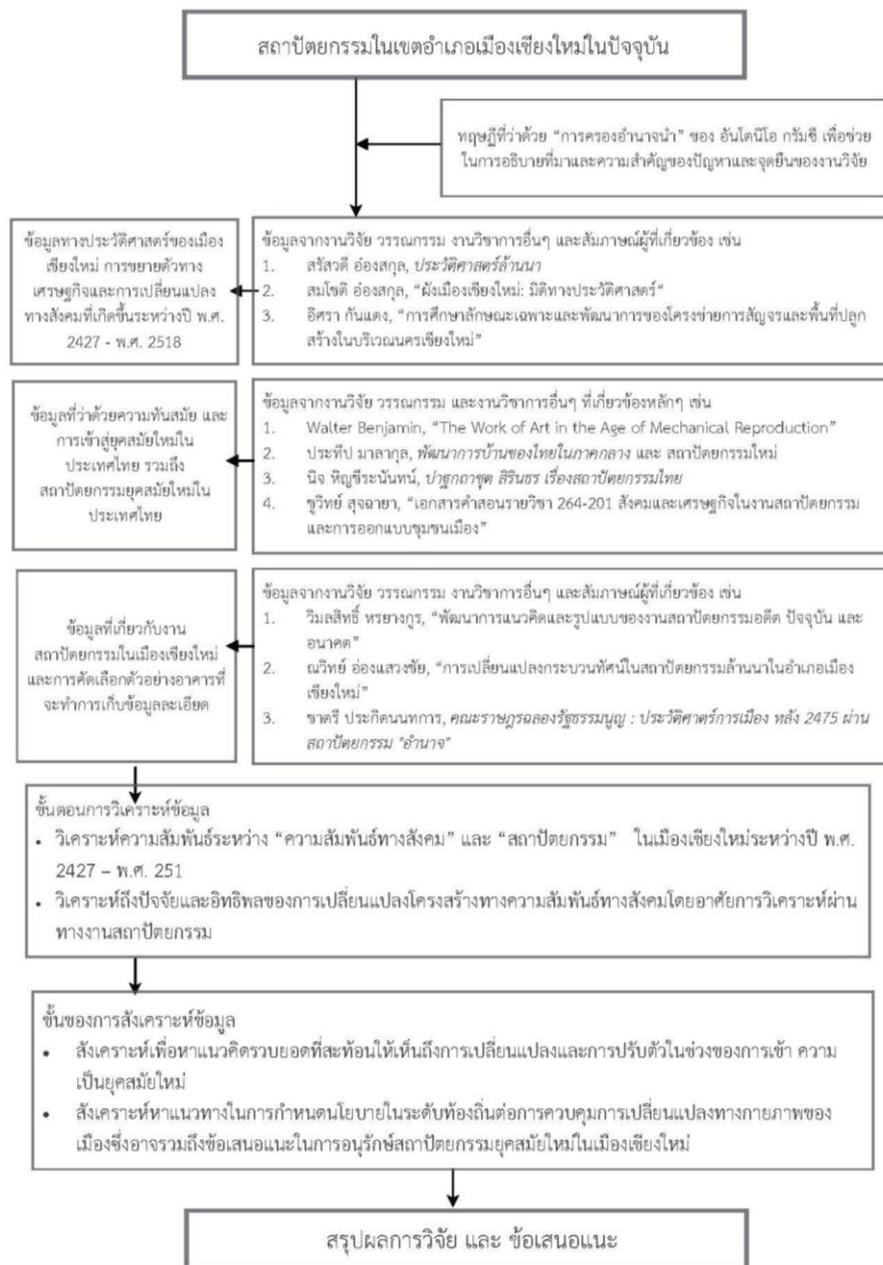
4. เป็นประโยชน์ในส่วนอื่นๆ

เนื่องจากวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งในโครงการวิจัยชิ้นนี้ คือ เพื่อที่ “ขยายกรอบของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” โดยไม่จำกัดอยู่แต่เพียงสถาปัตยกรรมประเพณี หรือสถาปัตยกรรมล้านนา แต่จะขยายตัวออกไปสู่สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ สถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่นของเมืองเชียงใหม่ที่มีความหมายหลากหลายมากขึ้น และเป็นการขยายพื้นที่องค์ความรู้ของสถาปัตยกรรมไทย เช่นเดียวกับจุดมุ่งหมายของโครงการ “อนุรักษ์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” (Modern Thai Architecture 1976 – 1987) หรือนิทรรศการ “อยากทันสมัยสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของไทย 2510-2530” ที่นำเสนอต่อสายตาของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องใน งานสถาปนิก’ 51 และที่ศูนย์

สร้างสรรค์งานออกแบบ (สศบ. มีชื่อย่อว่า TCDC : Thailand Creative & Design Center) ในเดือนมิถุนายน 2551 ที่นำเสนอ สถาปัตยกรรมไทยยุคสมัยใหม่ ในเกิดขึ้นในกรุงเทพฯ ที่สะท้อนให้เห็นถึงยุคของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย

กลุ่มเป้าหมาย คือ สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (สปร. หรือที่รู้จักในชื่อ OKMD : The Office of Knowledge Management and Development), ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ, สถาบันการเรียนรู้และสร้างสรรค์ (สรส. มีชื่อย่อ IDCL (Institute of Discovery & Creative Learning), สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์

1.8 แผนภูมิกรอบแนวคิดและวิธีการดำเนินการวิจัย

1.9 นิยามศัพท์

ยุคสมัยใหม่นิยม (Modernism)

คำว่า “Modern” เป็นคำคุณศัพท์แปลว่า ยุคใหม่ สมัยปัจจุบัน หรือ ทันสมัย (up-to-date) ซึ่งมีความหมายไม่เหมือนกันกับ “Modernism” ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงยุคสมัยที่มีรากฐานมาจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมตะวันตกในช่วงปี พ.ศ.2443 - 2543 โดยมีปัจจัยหลักคือเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากระบบครัวเรือนไปสู่ระบบอุตสาหกรรม ซึ่งถือเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ผลที่เกิดขึ้นครอบคลุมไปสู่การปฏิรูปความคิดและรูปแบบการแสดงออก ความงาม และความหมายอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นไปในด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม ดนตรี วรรณกรรม และศิลปะประยุกต์ เป็นต้น บางแหล่งที่มาแปล “Modernism” ไม่เหมือนกัน เช่น บ้างแปลว่า นวยุคนิยม นวนิยม ทันสมัยนิยม สมัยใหม่นิยม⁵ งานวิจัยชิ้นนี้เลือกที่จะแปลคำว่า “modernism” และ “modern architecture” ว่า “มิติความเป็นสมัยใหม่” และ “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” โดยมีจุดยืนคือ มิได้มีจุดตั้งต้นจากการตอบสนองต่อเงื่อนไขของการปฏิวัติอุตสาหกรรมดังเช่นชาติทางตะวันตก แต่เกิดจากปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ ที่ส่งผลให้เกิดการเลือกใช้ โลกทัศน์แบบสังคมนิยมเหตุผลนิยม และเงื่อนไขของ “ความศิวิไลซ์” มาเป็นเครื่องมือในการปกครองประเทศและส่งผลให้เกิดผลผลิตตามมาในทิศทางดังกล่าว ดังนั้น เราอาจจะพิจารณาได้ว่ากระบวนการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของไทยน่าจะมาจากกระบวนการ westernization มากกว่า modernization โดยตรง

สถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ (Modern Architecture)

สืบเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ระบบการก่อสร้างได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นั่นคือการผลิตชิ้นส่วนต่างๆ ของอาคารด้วยระบบอุตสาหกรรม วัสดุการก่อสร้างที่สำคัญในยุคนี้คือ เหล็ก และกระจก ซึ่งเป็นตัวแทนของยุคสมัยใหม่และระบบการก่อสร้างแบบสำเร็จรูป (pre-fabrication) ที่ทำให้ลดเวลาในการก่อสร้างและลดค่าใช้จ่ายในส่วนเกินที่ไม่จำเป็น และในกรอบความคิดและกระแสความคิดที่เกิดขึ้นนั้นยังส่งผลให้ความงามและความนิยม ของรูปทรงทางสถาปัตยกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ซึ่งหากพิจารณาจากศิลปะในยุคก่อนหน้าที่จะเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ คือ ยุคคลาสสิกใหม่นิยม (neo-classicism) เป็นการนำเอารูปแบบและความหมายจากสถาปัตยกรรมยุคกรีกโรมันกลับมาใช้ใหม่ รวมถึง ศิลปะแบบอาร์ตนูโว หรือที่เรียกว่า นวนศิลป์ หรือศิลปะใหม่ ซึ่งได้รับความนิยมสูงสุดในช่วง ค.ศ.1890 - 1905 โดยมีจุดเด่นคือการลดทอนรูปแบบและเส้นสายตามธรรมชาติ เช่น ดอกไม้และพืชอื่นๆ ด้วยลายเส้นเหล็กหล่อที่โค้งอ่อนช้อย แต่พอเข้าสู่ยุคสมัยใหม่นิยม รูปทรงและเส้นสายส่วนประดับประดาตกแต่งทั้งหมดถูกตัดออกเหลือเพียงความเรียบและความโดดเด่นของรูปทรงเรขาคณิตเท่านั้น

⁵ <http://th.wikipedia.org/wiki/Modernism> [5 พฤษภาคม 2557]

ศิลปะในยุคสมัยใหม่นิยม

Expressionism หรือ ลัทธิสำแดงพลังอารมณ์ หรือ เอกซเพรสชันนิซึม คือขบวนการทางวัฒนธรรมที่เริ่มขึ้นในเยอรมนีเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่เป็นปฏิกริยาต่อปฏิฐานนิยม (positivism) และขบวนการศิลปะอื่นๆ เช่น ธรรมชาตินิยม (naturalism) และลัทธิประทับใจ (impressionism) วัตถุประสงค์ของขบวนการนี้ก็เพื่อการแสวงหาความหมายของ "ความรู้สึกมีชีวิตชีวา" (being alive) และประสบการณ์ทางอารมณ์แทนความเป็นจริงทางวัตถุ แนวโน้มของศิลปินกลุ่มนี้จะบิดเบือนความเป็นจริงเพื่อที่จะแสดงผลที่มีต่ออารมณ์ และเป็นศิลปะอัตวิสัย (subjective art form) ลัทธิสำแดงพลังอารมณ์ปรากฏในงานศิลปะหลายรูปแบบซึ่งได้แก่ จิตรกรรม วรรณกรรม การละคร ภาพยนตร์ สถาปัตยกรรม และการดนตรี⁶ ส่วน Impressionism ลัทธิประทับใจ หรือ อิมเพรสชันนิซึม เป็นขบวนการ ศิลปะที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในกรุงปารีส เช่นเดียวกับศิลปะในแนวเอกซเพรสชันนิซึม คือเป็นศิลปะในเชิงอัตวิสัย ที่ต้องการนำเสนอความประทับใจ ความอบอุ่น ภาพฝันที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ลักษณะภาพที่เกิดขึ้นไม่เน้นกับความ เป็นจริงแต่เน้นที่การแสดงออกทางความรู้สึกมากกว่า

สถาปัตยกรรมล้านนา

คำจำกัดความของสถาปัตยกรรมล้านนานั้นยังไม่คงเป็นข้อถกเถียง เพราะสำหรับบางคนแล้ว “สถาปัตยกรรมล้านนา” คือ จำกัดความที่อ้างอิงจากพื้นที่ของการตั้งถิ่นฐานตามชาติพันธุ์และการปกครอง สถาปัตยกรรมล้านนาที่เกิดขึ้นในอาณาจักรล้านนาที่เป็นอาณาจักรของชาวไทยวนในอดีต ที่ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ตลอดจนถึงสองปันนา เช่น เมืองเชียงรุ่ง (จิ่งหง) มณฑลยูนนาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของพม่า ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน ซึ่งมีเมืองเชียงตุงเป็นเมืองเอก ฝั่งตะวันตกแม่น้ำสาละวินมีเมืองนายเป็นเมืองเอก และ 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดแพร่ จังหวัดน่าน และจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีเมืองเชียงใหม่ เป็นราชธานี มีภาษาตัวหนังสือ วัฒนธรรม และประเพณีเป็นของตนเอง ต่อมาถูกปกครองในฐานะรัฐบรรณาการของอาณาจักรตองอู อาณาจักรอยุธยา และอาณาจักรอังวะ จนสิ้นฐานะอาณาจักร⁷ ดังนั้นจึงมีรูปแบบที่หลากหลาย ผสมปนเปเกิดการความเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันไป แต่สำหรับในเมืองเชียงใหม่ผู้คนอาจจะให้นิยาม “สถาปัตยกรรมล้านนา” แตกต่างออกไป เช่นในพระราชบัญญัติการผังเมือง ปี พ.ศ.2518 กำหนดให้อาคารในเขตอนุรักษ์จะต้องแสดง “เอกลักษณ์ล้านนา” แต่ไม่ได้ระบุหรือขยายความเนื้อหาของความเป็นล้านนาอย่างสร้างสรรค์ แต่กลับให้ตัวอย่างที่มีความเฉพาะเจาะจงถึงการนำเอา “กาแล” มาใช้เป็นตัวอย่างจึงทำให้ผู้คนเข้าใจว่า “สถาปัตยกรรมล้านนา” คือ “กาแล” หรือสำหรับนักวิชาการหรือสถาปนิกบางท่านเชื่อว่าวิถีชีวิตและการดำรงชีพกลับให้ค่านิยมของความเป็น “สถาปัตยกรรมล้านนา” ได้ดีกว่า เพราะการเข้าใจถึง

⁶ <http://th.wikipedia.org/wiki/Expressionism> [5 พฤษภาคม 2557]

⁷ <http://th.wikipedia.org/wiki/Expressionism> [5 พฤษภาคม 2557]

ธรรมชาติบริบทของความเป็นพื้นถิ่น การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่ถูกหล่อหลอมด้วยภูมิปัญญาพื้นถิ่น
อย่างเฉาะเจาะจงให้ภาพของความเป็น “ล้านนา” ได้ดีกว่า

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การสร้างภาพรวมของสิ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาตั้งแต่ในอดีตเพื่อให้สามารถเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นและดำเนินอยู่ในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่จำเป็นมากสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ ดังนั้นการที่จะเข้าใจเนื้อหาของภาพรวมนี้ได้นั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงได้ทำการรวบรวมและจัดกลุ่มวรรณกรรมและงานวิจัยต่างๆ แบ่งออกเป็นสามส่วนหลักๆ คือ 1) วรรณกรรมที่ว่าด้วยกรอบคิดทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมซี ที่ว่าด้วย “การครองอำนาจนำ” (Hegemony) ที่ทำหน้าที่เป็นกรอบคิดพื้นฐานสำหรับกำหนดจุดยืนของงานวิจัย 2) วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในเชิงประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงในรอยต่อยุคสมัยใหม่หรือที่เรียกว่า “ยุคโมเดิร์น” รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ยุคสมัยใหม่ขยายตัวออกสู่ภูมิภาคต่างๆ ต่อมา และ 3) วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ทั้งในแง่ของสังคม เศรษฐกิจ และสถาปัตยกรรม

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาและวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ที่มีประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้คนกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง มีรูปแบบที่หลากหลายและที่สำคัญอยู่ท่ามกลางชีวิตประจำวันของผู้คน แต่ทว่าท่ามกลางสภาวะของการนิยมและชื่นชมรวมถึงการสนับสนุนจากภาครัฐต่อ “สถาปัตยกรรม ประเพณีและพื้นถิ่น” ทำให้การมีอยู่ของสถาปัตยกรรมต่างๆ นั้นกลับถูกเมินเฉยไม่ได้รับการดูแลและปล่อยให้ปละละเลยจนกระทั่งถูกทำลายไปในที่สุด งานวิเคราะห์วรรณกรรมส่วนแรกที่น่าเอากรอบคิดของ อันโตนิโอ กรัมซี ที่ว่าด้วย “การครองอำนาจนำ” มาขยายความจึงช่วยให้เกิดความเข้าใจและสามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับงานสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ในมุมมองที่ละเอียดอ่อนขึ้นเปิดมุมมองในเชิงวิพากษ์และการขุดค้นร่องรอยต่างๆ ของการครอบงำและเอื้อให้เกิดการกำหนดจุดยืนของงานวิจัยชิ้นนี้

การวิเคราะห์วรรณกรรมในส่วนที่สอง ว่าด้วย “มิติของความเป็นสมัยใหม่ และ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” เนื้อหาในส่วนนี้ จะสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของแนวคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมที่ตอบสนองต่อการปฏิวัติอุตสาหกรรม (industrial revolution) ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมของความงามที่เกิดจากการลดทอนสิ่งประดับประดาตกแต่ง การผลิตชิ้นส่วนต่างๆ ของอาคารบ้านเรือนด้วยเครื่องจักรอุตสาหกรรม วัสดุของการก่อสร้างสมัยใหม่เช่น คอนกรีต เหล็กและกระจกที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อรูปแบบและลักษณะของงานสถาปัตยกรรม และเมื่อหันมาพิจารณาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในประเทศไทยพบว่าในเขตพระนคร (กรุงเทพฯ) คือตั้งแต่รัชสมัยของรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของสยามประเทศ แต่อย่างไรก็ตามเราไม่ควรที่จะด่วนสรุปว่าสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เป็นของนอก เป็นอารยธรรมจากตะวันตกโดยที่ไม่พิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการ

ผสมผสานเงื่อนไขและบริบทที่เฉพาะเจาะจงของแต่ละพื้นที่เข้าไปด้วย¹ การวิเคราะห์วรรณกรรมในส่วนที่สามว่าด้วยการสำรวจประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ การพิจารณาการแบ่งยุคสมัยจากงานวิจัยต่างๆ ที่มีจุดประสงค์ในการเล่าเรื่องและวิเคราะห์แง่มุมที่แตกต่างกัน นอกจากจะเป็นการจัดลำดับเพื่อเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่แล้ว ยังเป็นการสำรวจและจัดกลุ่มสาเหตุและเงื่อนไขต่างๆ ของ “ความเป็นสมัยใหม่” ของเมืองเชียงใหม่ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัดในเชิงกายภาพผ่านการเปลี่ยนแปลงทางเนื้อเมืองและรูปแบบสถาปัตยกรรม แนวคิดในการออกแบบ หน้าตาอาคารวัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้าง

2.1 แนวคิดที่ว่าด้วย “การครองอำนาจนำ” ของ อันโตนิโอ กรัมชิ

จากข้อโต้แย้งหลักของโครงการวิจัยนี้ที่มุ่งให้ความสนใจความหลากหลายของงานสถาปัตยกรรมไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการพัฒนาการที่เกิดขึ้นตามยุคสมัย เกิดขึ้นและดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่ทว่าความหลากหลายเหล่านั้นมักจะไม่ได้รับความสนใจ หรือแม้กระทั่งลดคุณค่าลง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้มีลักษณะที่เรียกว่า “สภาวะของการครอบงำ” ด้วยความคิดและความเชื่อบางอย่างโดยเฉพาะภายใต้วาทกรรมที่ว่าด้วย “สถาปัตยกรรมล้านนา” ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นของงานวิจัยชิ้นนี้ที่จะต้องทำความเข้าใจต่อการเกิดขึ้นและกรอบคิดที่ว่าด้วย “การครอบงำ” เพื่อที่จะได้ใช้เป็นประโยชน์ในการสนับสนุนข้อโต้แย้ง หรือสืบค้นมองหาร่องรอยขององค์ประกอบต่างๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดสภาวะของการครอบงำทางวัฒนธรรม และแนวคิดที่ว่าด้วย “การครองอำนาจนำ” ของ อันโตนิโอ กรัมชิเป็นแนวคิดที่งานวิจัยชิ้นนี้ เลือกใช้เป็นกรอบอธิบายต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

วัชรพล พุทธรักษา ให้คำอธิบายถึงความหมายของคำว่า “Hegemony” ว่า บางคนอาจแปลว่า “การครองความคิดจิตใจ” “การใช้อำนาจนำ” “การครองความเป็นเจ้า” และ “การครองความเป็นใหญ่” แต่ในงานของวัชรพลเองเลือกที่จะใช้คำว่า “การครองอำนาจนำ” และใช้ควบคู่กับ “ภาวะการครองอำนาจนำ” เป็นหลัก² ในขณะที่กาญจนา แก้วเทพ เลือกที่จะใช้คำว่า “การครอบครองความเป็นเจ้าของ” เพื่อแสดงให้เห็นถึงการครอบครองและการถือสิทธิความเป็นเจ้าของ³ ส่วนงานวิจัยชิ้นนี้จะเลือกแปลคำว่า “Hegemony” ว่า “การครองอำนาจนำ” ตามวัชรพล เพราะสามารถให้ภาพที่ชัดเจนต่อการครอบงำ ควบคุม และอีกทั้งยังเป็นการชี้ให้เห็นถึงการคล้อยตามอีกด้วย

ถ้าจะทำความเข้าใจแนวคิด “การครองอำนาจนำ” ของกรัมชิแล้ว เราอาจจะต้องเริ่มจากจุดเริ่มต้นแนวคิดของกรัมชิ ที่เขาไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของพวกมาร์กซิสต์แบบดั้งเดิม ที่เชื่อใน “หลักการกำหนดนิยมอย่างกลไก” (mechanical determinism) ที่มองว่า “ปัจจัยในเรื่องเศรษฐกิจนั้นเป็นอิสระจากปัจจัยอื่น

¹ ข้อโต้แย้งในมุมมองดังกล่าวเพิ่มเติมจาก ชาตรี ประทีกนันทการ, *การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม* กรุงเทพฯ : มติชน, 2547.

² วัชรพล พุทธรักษา, “บทที่ 2 : กรอบความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ : แนวคิดการครองอำนาจนำของ อันโตนิโอ กรัมชิ” ใน *รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ* วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2549), หน้า 25.

³ กาญจนา แก้วเทพ, “การใช้สื่อเพื่อการต่อสู้ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์”, หน้า 29.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยในเชิงเจตจำนงของมนุษย์และเป็นตัวกำหนดความเป็นไปหรือพัฒนาการของสังคม โดยอัตโนมัติ”⁴ หรือกล่าวอีกอย่างคือ กรัสมซีตั้งคำถามในเชิงว่า จะเป็นไปได้หรือในการคิดแยกส่วนอย่างเด็ดขาดระหว่างโครงสร้างส่วนบน - ที่ว่าด้วยการเมือง วัฒนธรรม ความคิด จิตสำนึกและอุดมการณ์ กับ โครงสร้างส่วนล่าง - ด้านเศรษฐกิจ ดังเช่นความเห็นของ กาญจนา แก้วเทพ ที่ชี้ให้เห็นว่า การมองที่เน้นไปที่มิติเศรษฐกิจอย่างเดียว จะทำให้มองข้ามมิติด้านจริยธรรมเชิงการเมืองของเศรษฐกิจ (Ethico-Political Dimension) เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงไป⁵ กรัสมซีเชื่อว่าถึงแม้ว่าจะมีหลายกรณีที่โครงสร้างส่วนบนจะทำงานไปอย่างอิสระ แต่ก็อาจจะมีบ้างที่โครงสร้างส่วนบน เช่นเรื่อง อุดมการณ์ วัฒนธรรม ที่อยู่ในปริณทลของประชาสังคม (Civil Society) อาจจะไปมีส่วนกำหนดโครงสร้างส่วนล่าง ซึ่งจะนำไปสู่การสภาวะของความคิดของปัจเจกจะถูกครอบงำโดยไม่รู้ตัว ซึ่งตรงนี้เป็นข้อโต้แย้งหลักของกรัสมซี คือ ต้องการวิเคราะห์ให้เห็นการทำงานของโครงสร้างที่มีความซับซ้อนและแยกย่อย อีกทั้งความเป็นไปได้ในการหาช่องทางของการตอบโต้ หรือ หนีออกจากการถูกครอบงำนั้น

โดยสรุป กรัสมซีให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนบน (super-structure) มากกว่าพิจารณาตามแนวทางของนักคิดสายมาร์กซิสต์ก่อนๆ ที่มุ่งให้ความสนใจแต่โครงสร้างส่วนล่าง (มิติทางเศรษฐกิจที่มีผลโดยตรงต่อการสร้างและเปลี่ยนแปลงปัจเจกชน) เขาต้องการที่จะเน้นย้ำถึงมิติทางการเมือง และให้ความสำคัญของการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ของแนวความคิดมาร์กซิสต์ใน กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมสู่สังคมนิยม⁶ ภายใต้การทำงานให้เกิด “สภาวะของการครองอำนาจนำ” นั้น กรัสมซีอธิบายเริ่มจากการทำงานของโครงสร้างส่วนบน ซึ่งประกอบไปด้วย “สังคมสองแบบ” คือ รัฐ/สังคมการเมือง (political society) และประชาสังคม (civil society) ซึ่งได้แก่ ส่วนที่เป็นเอกชนหรือส่วนอื่นๆ ที่เป็นองค์กรนอกอำนาจรัฐ แน่แน่นอนว่า ในขณะที่ รัฐ/สังคมการเมือง ดำเนินการสร้างและสืบทอด “อำนาจครอบงำ” (domination) โดยชนชั้นปกครอง ผู้ยึดกุมอำนาจรัฐ และมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย (legislation) และมีอำนาจบังคับรองรับ (coercion) แต่ในประชาสังคม กระบวนการทำงานของการ สร้างและสืบทอด “อำนาจครอบงำ” มีวิธีการที่แตกต่างออกไป จะต้องมีส่วนที่ “ต้องเกิดจากความยินยอมพร้อมใจให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนโดยที่ประชาชนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการบังคับ หรือเป็น ‘การยินยอมพร้อมใจโดยธรรมชาติ’ (spontaneously consensus)” ซึ่งวัชรพลขยายความเอาไว้ได้อย่างชัดเจนว่า

⁴ วัชรพล พุทธิรักษา, “บทที่ 2 : กรอบความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์”, หน้า 26.

⁵ กาญจนา แก้วเทพ, “การใช้สื่อเพื่อการต่อสู้ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์”, หน้า 83.

⁶ วัชรพล พุทธิรักษา, “บทที่ 2 : กรอบความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์”, หน้า 33.

การใช้อำนาจนำในประชานิยม มีแนวทางที่เป็นการใช้อำนาจนำ โดยไม่ใช่กำลังหรือความรุนแรง แต่จะเป็นการครอง อำนาจนำในเชิงพื้นที่ (realm) หรือความคิดในการผลิตทางเศรษฐกิจ และการดำรงชีวิต โดยผ่านทางเครื่องมือ หรือ กลไกชนิดต่างๆในแง่นี้ โลกทัศน์ของผู้คนในประชาสังคมจะถูก “ครองอำนาจนำ” ทางความคิด ความเชื่อ ทศนคติโดยกลุ่มผู้ปกครอง และโลกทัศน์ที่ถูกครอบงำจะกลายเป็น “วัฒนธรรมร่วมของผู้คน” (popular culture) และแทรกซึมไปทั่วทั้งประชาสังคม⁷

เพื่อให้เกิดสถานะการครองอำนาจนำอย่างสมบูรณ์ กลุ่มที่ดำเนินการใช้อำนาจนำเพื่อการครอบครองจะต้องพยายามสร้างแนวร่วมและ “แปรสภาพอุดมการณ์ของพันธมิตร” จากกลุ่มหรือชนชั้นต่างๆ รวมถึงกลุ่มที่อยู่ตรงข้ามให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มตัวเองให้ได้ เพื่อให้สามารถสร้างความเป็นเอกภาพ หรือปกปิดร่องรอยของความไม่ลงรอยหรือความขัดแย้งทางความคิดและอุดมการณ์ระหว่างผู้ครองอำนาจนำและผู้ถูกนำ เมื่อการผสมกลุ่มต่างๆ เข้ามารวมกันได้ กลุ่มผู้นำจะดำเนินการด้วยการใช้กลไกและเครื่องมือต่างๆ ในการสร้างความโน้มถ่วงและทำให้เกิดความยอมรับ ผนวกกับความยินยอมพร้อมใจและการสนับสนุนจากกลุ่มในสังคมต่างๆ จึงทำให้ผู้คนในกลุ่มหรือชนชั้นที่ถูกกระทำนั้นไม่ทราบหรือไม่สามารถตระหนักได้ว่าตนได้ถูกครอบครองความคิดไปแล้ว⁸ เมื่อนั้นสถานะของการครองอำนาจนำจึงจะสมบูรณ์ ดังนั้นกลไกของการครองอำนาจนำยังทำหน้าที่รวมไปถึง การสร้างจิตสำนึก (conscious) ให้ชนชั้นผู้ถูกครอบงำมีความรู้สึกว่ามีผลประโยชน์ของชนชั้นตนนั้น ได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากชนชั้นปกครอง หรือชนชั้นผู้พยายามครองอำนาจนำ หรือทำให้รู้สึกว่ายู่ในวัฒนธรรมเดียวกัน หรือเห็นดีเห็นงามไปกับวัฒนธรรมที่ถูกหยิบยื่นให้ นั้น (cultural hegemony) โดยที่ชนชั้นผู้ถูกครอบงำไม่รู้สึกหรือไม่สามารถสำนึกได้ว่าตัวเองหรือชนชั้นของตนนั้นถูกเอาเปรียบ หรือขูดรีดอย่างไร⁹

การต่อรองกับ “การครองอำนาจนำ” คือจะอย่างไรในการที่จะพยายามเปิดโปง “สถานะของการครองอำนาจนำ” นั้น คือ การตรวจสอบการปฏิบัติต่างๆ ไม่ว่าจะผ่านการ ปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practice) และ รูปของการกระทำ (action) ซึ่งจะมี กลุ่มคนพิเศษ ที่ กรั่มซี เรียกว่า ปัญญาชน (Intellectual) จะมีบทบาทพิเศษ เช่น กลุ่มที่เรียกว่า “traditional intellectual” ได้แก่ นักคิดหรือนักถ่ายทอดอุดมการณ์หลักของสังคม มักจะเป็นผู้นำเอาอุดมการณ์ของชนชั้นนำมาอบรมสั่งสอนให้ชนชั้นอื่นๆ กลุ่มที่เรียกว่า “progressive intellectual” ได้แก่ นักคิดที่นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ ที่ล้ำหน้าไปกว่า อุดมการณ์ที่มีอยู่ในช่วงเวลานั้นๆ ต้องการที่จะปฏิรูประบบคิดเดิมด้วย หรือกลุ่มที่เรียกว่า “organic intellectual” ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ เช่น นักทฤษฎีของพรรคการเมือง นักวิชาการของ

⁷ วัชรพล พุทธิรักษา, “บทที่ 2 : กรอบความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์”, หน้า 28.

⁸ วัชรพล พุทธิรักษา, “บทที่ 2 : กรอบความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์”, หน้า 29.

⁹ วัชรพล พุทธิรักษา, “บทที่ 2 : กรอบความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์”, หน้า 38.

สหภาพแรงงาน ทีมที่ปรึกษาของบริษัทธุรกิจ¹⁰ ถึงแม้ว่ากรัมซี่จะไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการต่อสู้กับสถานะของการครอบงำที่แยบยล หรือวิธีการในการกระตุ้นหรือปลุกจิตสำนึกที่ถูกครอบงำเอาไว้อย่างชัดเจน

เมื่อนำเอากรอบคิดที่ว่าด้วย “การครอบอำนาจนำ” มาใช้เป็นแว่นขยายดูสิ่งที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ พบว่าในช่วง 5 - 10 ปีที่ผ่านมา รูปลักษณ์ สัดส่วน และองค์ประกอบต่างๆ ของสถาปัตยกรรมล้านนา (จินตอนใต้ พม่า ลาว และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของทางภาคเหนือของไทย) ได้ถูกหยิบมาใช้จากนักออกแบบอย่างกว้างขวาง ดังเช่นสิ่งที่ปรากฏในโรงแรมต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่

ภาพที่ 2.1 ภาพแสดงภายในสวนส่วนกลางของโรงแรมราชมรรคา (ออกแบบโดย องอาจ สารตพันธ์, ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ ด้านสถาปัตยกรรมร่วมสมัย ในปี 2552) เป็นตัวอย่างงานออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยชิ้นสำคัญที่นำเอาแนวคิดและรูปลักษณ์ของ “ความเป็นล้านนา” ที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมต่างๆ เช่นจากจีน พม่าและหลวงพระบางมาใช้ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการขึ้นชนแนวคิดและยอมรับกระแสดังกล่าวต่อสังคมวงกว้างซึ่งตรงกับสิ่งที่กรัมซี่เรียกว่า วัฒนธรรมที่ถูกหยิบยืมให้ (cultural hegemony) [ที่มา <http://tastythailand.com/the-rachamankha-hotel-chiang-mais-most-beautifulboutique-hotel/> (17 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.2 - 2.3 ภาพสถาปัตยกรรมต่างๆ ในโรงแรมแมนดารินโอเรียนเต็ลดาราเทวี (Mandarin Oriental Dhara Dhevi, Chiang Mai ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น โรงแรมดาราเทวี เชียงใหม่) แสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่ชัดเจนในการนำเอารูปแบบของสถาปัตยกรรมล้านนาในอดีต เช่นจากพม่า จากลาว หรือแม้กระทั่งรูปแบบหลังคาจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในชนชาติไทลื้อมาใช้ในการออกแบบโรงแรม ส่งผลให้เกิดค่านิยมในแนวทางดังกล่าวในวงกว้าง

[ที่มา https://www.luxuryhotelexperts.com/property.php?hotel_ID=116 (17 พฤษภาคม 2557)]

¹⁰ กาญจนา แก้วเทพ, “การใช้สื่อเพื่อการต่อสู้ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์”, หน้า 94.

ภาพที่ 2.4 - 2.7 ภาพของโรงแรมและร้านอาหารต่างๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงการตอบรับกับค่านิยมและรูปแบบของการนำเอา
รูปแบบทางสถาปัตยกรรมประเพณีและพื้นถิ่นมาใช้ในเมืองเชียงใหม่ในช่วง 5-10 ปีที่ผ่านมา เช่น ร้านอาหารชอมพอร์ [ที่มา
<http://www.chiangmailocator.com/page-chiang-mai-thai-restaurants-150> (17 พฤษภาคม 2557)], โรงแรมสิริ
ล้านนาเชียงใหม่ [ที่มา <http://www.hotelthailand.com/chiangmai/sirilanna-chiang-mai/> (17 พฤษภาคม 2557)],
โรงแรมมรรคาและโรงแรมบนถนนสามล้าน [ถ่ายโดยผู้วิจัย (14 พฤศจิกายน 2556)]

ภาพที่ 2.8 - 2.9 ภาพหน้าปกหนังสือ *Lanna Renaissance* (2549) จัดพิมพ์โดยโรงแรมดาราเทวี ภายในเป็นภาษาอังกฤษ
ทั้งหมด นำเสนอแนวคิดของการออกแบบโรงแรมดาราเทวีที่อาศัยแง่มุมทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการของสถาปัตยกรรม
ล้านนาซึ่งนอกจากจะเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์โรงแรมดาราเทวีและวัฒนธรรมล้านนาแล้ว ยังทำหน้าที่ในการ “สร้าง
ความชอบธรรม” ในการนำเอาวัฒนธรรมล้านนามาใช้อย่างไม่เคอะเขิน และภาพโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์กิจกรรม “สีสันโลก
ณ ล้านนา” (2556) ที่เน้นความหลากหลายของเชื้อชาติ ส่งเสริมภาพลักษณ์และเศรษฐกิจการท่องเที่ยว จัดโดย
กระทรวงศึกษาธิการ [ที่มา<http://www.thebestinsure.com/index.php?lay=show&ac=article&id=539670123&Ntype=11>
(17 พฤษภาคม2557)]

นอกจากภาพของงานสถาปัตยกรรมที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น (ดูภาพที่ 2.1 - 2.7) สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับค่านิยมใน “สภาวะของความเป็นล้านนา” สภาวะดังกล่าวยังปรากฏในภาพตัวแทนต่างๆ เช่น หนังสือ สิ่งพิมพ์หรือโปสเตอร์กิจกรรมต่างๆ ของภาครัฐ (ดูภาพที่ 2.8 - 2.9) ซึ่งทำหน้าที่ในการสร้างความชอบธรรมในการใช้และสนับสนุนให้ผู้คนเข้าร่วมกับวัฒนธรรมที่มีลักษณะครอบงำนี้อย่างเต็มที่ หรือถ้าขยายความไปถึงอีกตัวอย่างหนึ่งของการใช้อำนาจจากภาครัฐที่ใช้ผ่านการให้งบวิจัยและดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์จังหวัด เช่น พิจารณาตามวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดในยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด (พ.ศ.2546) กำหนดไว้ว่า “ประตูของการค้าสู่โลก โดดเด่นใน วัฒนธรรมล้านนา นำอยู่ทุกถิ่นที่” และตามมติวันที่ 17 พฤศจิกายน 2546 ส่งเสริมวัฒนธรรมล้านนาอนุรักษ์โดยควรแยกเขตอุตสาหกรรมออกจากเขตท่องเที่ยว และส่งเสริมแฟชั่นล้านนาประยุกต์เพื่อให้เกิดจุดขายที่ดีหรือพิจารณาในยุทธศาสตร์หอการค้ากลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 2 (พ.ศ.2555) เช่น โครงการทัวร์ออฟล้านนาตะวันออก โครงการประตูสู่ล้านนา หรือในยุทธศาสตร์การพัฒนาและแผนพัฒนาของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 (พ.ศ.2557-2560) เช่น โครงการส่งเสริมการแต่งกายแบบล้านนา โครงการคัดเลือกความเป็นเลิศด้านวัฒนธรรมล้านนา Lanna Handicraft Expo, Lanna Food and Health Expo, และ Lanna Tourism Expo เป็นต้น จากร่องรอยที่ปรากฏแสดงให้เห็นถึงแนวคิดของรัฐผ่านแผนยุทธศาสตร์ และโครงการต่างๆ แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของการสนับสนุนจากภาครัฐต่อการยอมรับ “สภาวะของความเป็นล้านนา” ได้อย่างชัดเจน

โดยสรุปภายใต้กรอบแนวคิดของग्रิมซีที่ว่าด้วย “การครองอำนาจ” ถ้าเรานำมาใช้อธิบาย “สภาวะของความเป็นล้านนา” ที่ครอบงำแนวคิดค่านิยมและรูปแบบของงานทางสถาปัตยกรรมแล้ว จะทำให้เราเข้าใจและเอื้อให้เราเกิดการตั้งคำถาม การขุดค้น วิเคราะห์ และวิพากษ์ ต่อสภาวะดังกล่าวได้หลายประการเช่น

1. ทำให้สามารถมองเห็นถึงร่องรอยของ “การใช้อำนาจ” นั้นที่เกิดขึ้นจากกลุ่มต่างๆ ทั้งกลุ่มของรัฐ/สังคมการเมือง และ กลุ่มประชาสังคม ในการสถาปนาความเป็นล้านนาขึ้นและถูกใช้ผ่านเครื่องมือและวิธีการต่างๆ เช่น อาศัยการกำหนดยุทธศาสตร์จังหวัดผ่านการให้ทุนวิจัย ผ่านการส่งเสริมรูปแบบทางการค้าและการพาณิชย์ ผ่านนโยบายเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น หรือกลุ่มที่มีอำนาจในเทศบาลการออกกฎหมายควบคุมรูปแบบสถาปัตยกรรม เช่น การควบคุมอาคารในเขตอนุรักษ์ โดยกำหนดเอาไว้ว่ามี “เอกลักษณ์ล้านนา”¹¹ หรือกลุ่มนายทุนที่นำเอาความเป็นล้านนาไปใช้ในการออกแบบสร้างโรงแรม¹² (ดูภาพที่ 1.1 - 1.8) จนเกิดเป็นค่านิยมกับผู้คนอย่างกว้างขวาง

¹¹ อ้างอิงจาก พระราชบัญญัติการผังเมืองในปี 2518 ที่กำหนดการควบคุมอาคารในเขตอนุรักษ์ โดยกำหนดเอาไว้ว่ามี “เอกลักษณ์ล้านนา” และเนื่องจากขาดการระบุแนวทางที่ชัดเจนหรือสร้างสรรค์เพียงพอ จึงทำให้คนใช้กฎหมายตีความไปว่าจะต้องมีลักษณะที่เป็น “กาแล” เป็นต้น

¹² แนวคิดของการออกแบบโรงแรม ดาราเทวี คือ “The luxury resort's design draws heavily from the architectural and cultural influences of the historic ไ้ Kingdom” ข้อมูลจาก <http://www.dharadhevi.com/> (4 กุมภาพันธ์ 2557).

2. ทำให้สามารถคลี่คลายถึง แนวทางและวิธีการต่างๆ ที่ถูกใช้ผ่านกลุ่มชนชั้นนำต่างๆ ในการชักจูงชวนเชื่อคล้อยตาม ให้คุณค่า และสร้างความเข้าใจให้กับคนทั่วไปว่า “สภาวะของความเป็นล้านนา” เป็นสิ่งที่ควรจะเป็น เป็นวัฒนธรรมที่สูงค่า แท้จริง และเป็นวัฒนธรรมที่ควรจะเป็น เช่น อาจเกิดจากบทบาทของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ที่เสนอแนวคิดและข่าว ซึ่งก็เป็นแนวทางหนึ่งในการใช้อำนาจนำ ผ่านสื่อต่างๆ¹³
3. ทำให้สามารถวิพากษ์งานสถาปัตยกรรมที่ถูกครอบงำโดยสภาวะความเป็นล้านนານี้ ไม่ว่าจะเป็สิ่งที่ปรากฏผ่าน แนวคิด คำอธิบาย รูปแบบของตัวสถาปัตยกรรมเอง ถ้าคล้อยตามสภาวะของความเป็นล้านนານี้ ถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องสูงส่งและควรได้รับการส่งเสริม ในทางกลับกันถ้าไม่เป็ไปตามวาทกรรมนี้ ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องไม่สูงส่งและไม่ควรได้รับการส่งเสริม หรือพูดอีกอย่างหนึ่งคือไม่ใช่แค่ความคิดและความเข้าใจของผู้คนในสังคมที่เข้าใจว่า สถาปัตยกรรมที่ดีในเมืองเชียงใหม่หรือเป็นสถาปัตยกรรมที่ควรปรากฏและยกย่องเชิดชู ควรจะอยู่ภายใต้กรอบคิดและรูปแบบของ “สถาปัตยกรรมล้านนาและพื้นถิ่น” และในขณะเดียวกันความแตกต่างหลากหลายของสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่ปรากฏในเมืองเชียงใหม่ ก็ถูกกระทำโดยการลดคุณค่าลง ถูกเมินเฉย และถูกทำลายไปในที่สุด

จากกรอบแนวคิดที่ว่าด้วย “การครองอำนาจนำ” ของกรมชี่เมื่อนำมาใช้อธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้มองสถาปัตยกรรมในฐานะที่เป็นทั้งหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการใช้อำนาจนำอย่างเป็นทางการและเป็นรูปธรรม และในขณะเดียวกันก็เป็นหลักฐานที่จะใช้ในการขุดค้นสิ่งที่เกิดขึ้นนอกเหนือไปจากการใช้อำนาจนำ นั่นคือ สถาปัตยกรรมที่หลากหลายและพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันแต่ไม่ได้รับการพูดถึงหรือให้ความสำคัญ มันจึงเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองการปกครองของเมืองเชียงใหม่ที่เกิดขึ้นก่อนการใช้อำนาจนำและก่อนการเข้าสู่ “สภาวะของความเป็นล้านนา” ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของงานวิจัยชิ้นนี้ที่มุ่งความสนใจไปสู่ รอยต่อของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่และสถาปัตยกรรมในช่วงดังกล่าว ดังที่จะขยายความในส่วนต่อไป

2.2 มิติของความเป็นสมัยใหม่และสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (modernism and modern architecture)

ถ้าจะทำความเข้าใจถึง “สถาปัตยกรรม” ในฐานะที่เป็นผลผลิตของ ลัทธิสมัยใหม่นิยม (modernism) หรืออยู่ในส่วนหนึ่งของ ความเคลื่อนไหวของความสมัยใหม่ (modern movement) เรา

¹³ ตัวอย่างเช่นหนังสือ Lanna Renaissance จัดพิมพ์โดย ดาราเทวี ภายในเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด แสดงให้เห็นแนวคิดของการออกแบบประวัติศาสตร์ของสถาปัตยกรรมล้านนา และเชื่อมโยงมายังภาพต่างๆ ที่ถ่ายภายในโรงแรมดาราเทวี เป็นต้น.

จำเป็นที่ต้องย้อนกลับไปพิจารณาถึงจุดกำเนิดของความเป็น “สมัยใหม่” ของมันว่าเกิดขึ้นจากอะไร บนพื้นฐานอะไร และทำไมเราถึงเรียกว่า “สมัยใหม่”

ถ้าจะนำเสนอภาพของการเกิดขึ้นของยุคสมัยใหม่อย่างกระชับและง่ายต่อความเข้าใจที่สุดคือภาพของ “การปฏิวัติอุตสาหกรรม” (industrial revolution) ในภาคพื้นยุโรป ในช่วงปี พ.ศ.2443 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสำคัญของเครื่องจักรไอน้ำที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อระบบการผลิต การบริโภค การอยู่อาศัยและการเดินทาง มิติของความเป็นสมัยใหม่ เป็นส่วนผสมของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่และเทคนิควิทยาการต่างๆ ในเชิงอุตสาหกรรม เช่น การสร้างหัวรถจักรไอน้ำสำหรับการเดินทางที่ยาวนานและรวดเร็วขึ้น มากกว่าเดิมการขนส่งมวลชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นและครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขึ้นเช่นการเกิดขึ้นของเรือกลไฟ การเปลี่ยนระบบการผลิตจากระบบครอบครัวเป็นระบบอุตสาหกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งดึงดูดให้ผู้คนเข้าสู่ความนิยมในโลกเงินทุนอุตสาหกรรม และนำไปสู่ระบบทุนนิยมและการค้าเสรีในเวลาต่อมา รวมถึงการเกิดขึ้นของ “มาตรฐาน” และการควบคุมให้เป็นไปตามมาตรฐานอันเนื่องมาจากกระบวนการทำงานที่ตรวจสอบได้ เพราะผ่านเครื่องจักรที่ควบคุมได้ ตรวจสอบได้มากกว่าอาศัยคนและความไม่เที่ยงตรงของคนอันเกิดจากเงื่อนไขที่แปรเปลี่ยนได้ตลอดเวลาจากนั้นยังเป็นการขยายโอกาสในการเดินทางเพื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนที่มาจากต่างแหล่งต่างที่กัน ส่งผลให้ความต้องการในการใช้พื้นที่ในเมืองที่มีอยู่อย่างจำกัด จะต้องใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การขึ้นสู่การใช้พื้นที่แนวตั้งและตามมาด้วยการเกิดขึ้นของลิฟท์ ส่งผลให้การใช้พื้นที่ในเมืองหนาแน่นขึ้นกลายเป็นพื้นที่แห่งโอกาส ตัวเมืองขยายขึ้นไปตามขนาดของระบบขนส่งมวลชนที่ใหญ่ขึ้น ขอบเขตระหว่างชนบทและเมือง หรือนอกเมืองกับในเมืองเริ่มมีการจัดระเบียบใหม่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามข้อจำกัดเดิมๆ ได้ถูกทำลายสิ้นลงในยุคสมัยใหม่นี้

“ความเป็นสมัยใหม่” ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในแวดวงของศิลปะและสถาปัตยกรรม อย่างชัดเจน เช่น การเปลี่ยนแปลงของโลกศิลปะที่สำคัญในช่วงยุคก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 คือ เมื่อ พ.ศ.2457 ซึ่งในช่วงของศิลปะในแนวที่เรียกว่า impressionism ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความประทับใจ ความโรแมนติก (ดูภาพที่ 2.10) และต่อมาแนวทางของศิลปะได้ขยายไปสู่ศิลปะในแนวที่เรียกว่า expressionism ซึ่งต้องการนำเสนอการตอบสนองแบบทันทีของศิลปินต่อสิ่งที่เกิดขึ้นหรือสภาพแวดล้อม มีนัยยะที่สื่อถึงความทุกข์ระทม การกดขี่ของระบบเจ้าขุนมูลนาย สะท้อนการครอบงำจากระบบสื่อความหมาย ต้องการให้ผู้คนเข้าถึงความจริง ดังนั้น expressionism จึงเป็นเสมือน “ภาพสะท้อนของมิติทางการเมือง” ที่ต้องการเรียกร้องทางออกทางศิลปะ เป็นภาพที่ต้องการทำให้เกิดสภาวะของการตื่นตระหนก เกิดความแปลกแยกทางความคิด (ดูภาพที่ 2.11) ซึ่งรวมทั้งการเกิดขึ้นของศิลปะในแนวคิวบิกซิม (cubism) ที่นำเสนอความเป็นเหลี่ยมมุม เป็นภาพสะท้อนจากหลายมุมมองไม่ใช่มีความจริงเพียงหนึ่งเดียว (ดูภาพที่ 2.13) จนไปสู่แนวศิลปะแนว pop art ที่ได้รับเอาเงื่อนไขของเครื่องจักรกลและการผลิตซ้ำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการคิดและการทำงาน เช่น งานศิลปะของ Andy Warhol (ดูภาพที่ 2.14) ในประเด็นนี้ Walter Benjamin ได้ขยายความเอาไว้ว่า กระบวนการผลิตซ้ำของงานศิลปะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของกาลเทศะ (time and space) คือการปรากฏตัวของศิลปะไม่ได้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของเวลาและสถานที่อีกต่อไป ไม่มีการเสื่อมลงตามกาลเวลา จึงเกิด

การตั้งคำถามต่อสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นเจ้าของ”(ownership) ความแท้ (authenticity) และความเป็นต้นแบบ (originality) โดยเฉพาะเมื่อการผลิตซ้ำด้วยเครื่องจักรกลและเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้โลกของศิลปะเดินเข้าสู่การผลิตในระบบอุตสาหกรรมได้¹⁴ ดังนั้นจากศิลปะแบบ impressionism, expressionism, Cubism และมาสู่ pop art เป็นภาพสะท้อนของมิติ “ความใหม่” ที่ต้องการกระตุ้นให้ผู้คนที่อยู่ในสังคมได้มีโอกาสคิดออกไปนอกกรอบ ตั้งคำถามต่อสิ่งที่เกิดขึ้นและรวมทั้งการนำเอาเงื่อนไขใหม่ๆ ของสังคมเข้ามาอยู่ในกระบวนการคิดและทำศิลปะ มิติของ “ความใหม่” ดังกล่าวนี้อาจกลายเป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่งของความเป็นสมัยใหม่ในโลกของศิลปะ

ภาพที่ 2.10 ภาพ Sunrise (พ.ศ.2415) วาดโดย Claude Monet เป็นตัวอย่างงานศิลปะประเภท impressionism ที่แสดงให้เห็นถึงการตีความไปกับบรรยากาศและความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากภายใน

[ที่มา http://en.wikipedia.org/wiki/File:Claude_Monet,_Impression,_soleil_levant.jpg (17 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.11 ภาพ The Starry Night (พ.ศ.2432) วาดโดย Vincent van Gogh เป็นตัวอย่างงานศิลปะประเภท expressionism ที่อาศัยสีและฝีแปรงที่แสดงให้เห็นถึงอารมณ์และความรู้สึกที่แสดงออกอย่างฉับพลัน

[ที่มา <http://www.osnatfineart.com/articles/expressionism.php> (17 พฤษภาคม 2557)]

¹⁴ Walter Benjamin, “The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction”

ภาพที่ 2.12 ภาพ Violin and Candlestick (พ.ศ.2463) วาดโดย Georges Braque เป็นตัวอย่างศิลปะประเภท cubism ที่แสดงให้เห็นภาพด้วยเหลี่ยมมุมของเรขาคณิต มีนัยยะต้องการสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองที่หลากหลายที่เกิดขึ้นกับงานศิลปะ [ที่มา <http://en.wikipedia.org/wiki/Cubism> (17 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.13 ภาพ Marilyn (พ.ศ.2503) สกรีนโดย Andy Warhol เป็นตัวอย่างของงานศิลปะสมัยใหม่ modern art ที่สะท้อนให้เห็นถึงนัยยะของ การผลิตซ้ำ (reproduction) และการตั้งคำถามต่อ ความแท้ (originality) ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว [ที่มา <http://artobserved.com/artists/andy-warhol/>(17 พฤษภาคม 2557)]

สำหรับงานสถาปัตยกรรม ในช่วงก่อนหน้าการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้น โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมในโลกตะวันตกอยู่ในช่วงยุคที่ติดอยู่กับความพยายามที่จะกลับไปสู่ยุค Classic ซึ่งเป็นยุคที่อ้างอิงกับรูปแบบและแนวคิดที่มาจากกรีกโรมัน เพราะเชื่อว่าเป็นจุดกำเนิด รากฐาน และคุณค่าหลักของงานสถาปัตยกรรมที่ควรจะเป็น และเมื่อเข้ามาสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมแล้ว รูปแบบและลักษณะของสถาปัตยกรรม เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ด้วยการน้อมรับเอาวิถีคิดและวิธีการผลิตตาม “มาตรฐาน” และ “เงื่อนไข” ของระบบอุตสาหกรรม รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะที่ เน้นรูปทรงสี่เหลี่ยม ลดทอนสิ่งประดับประดาตกแต่ง เน้นการใช้วัสดุสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นจากกลไกการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม เช่น เหล็ก กระจก และ คอนกรีตเสริมแรง รูปร่างลักษณะของอาคารในยุคนี้จึงเรียกได้ว่าเน้นความโปร่งเบา เน้นพื้นผิวที่แท้จริงของวัสดุ เน้นระเบียบ เน้นประโยชน์ใช้สอยสูงสุด ดังเช่นที่ปรากฏของ The Crystal Palace (พ.ศ.2394) ที่ออกแบบโดย Joseph Paxton ที่ลอนดอนประเทศอังกฤษ (ดูภาพที่ 2.15) หรืออาคารโรงเรียนสอนสถาปัตยกรรม Bauhaus ที่ออกแบบโดย Walter Gropius ที่ประเทศเยอรมัน (ดูภาพที่ 2.16) และที่สำคัญ “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” ถือได้ว่าเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประชาธิปไตย คือความสามารถที่จะได้มาซึ่งตัวอาคารที่มีความคล้ายคลึงกัน การเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม ตอบโจทย์ต่อความต้องการอาคารใช้สอยภายหลังสภาวะของสงคราม

ภาพที่ 2.14 ภาพเรือนกระจกของ Duke of Devonshire ที่เมือง Chatsworth ประเทศอังกฤษ ที่ออกแบบและสร้างโดย Sir Joseph Paxton ระหว่างปี พ.ศ.2346 - 2408 [ที่มา <http://www.picturethepast.org.uk/frontend.php> keywords=Ref_No_increment;EQUALS;DCHQ002919&pos=49&action=zoom&id=13989 (17 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.15 ภาพ Crystal Palace ในกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ออกแบบโดย Sir Joseph Paxton ในปี พ.ศ.2394 [ที่มา <http://www.studyblue.com/notes/n/geog-200-study-guide-2011-12-warnement/deck/9734806> (17 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.16 ภาพอาคาร Bauhaus (พ.ศ.2470) ที่เมือง Dessau ประเทศเยอรมัน ออกแบบโดย Walter Gropius แสดงให้เห็นถึงการนำเอาวัสดุสมัยใหม่เช่น เหล็กและกระจกมาใช้ในการออกแบบก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ [ที่มา <http://www.bauhausdessau.de/the-bauhaus-building-by-walter-gropius.html> (17 พฤษภาคม 2557)]

จุดสูงสุดของยุคสมัยใหม่เกิดขึ้นเมื่อ ความสัมพันธ์ระหว่าง “มิติของความใหม่” และ “มิติของความ เป็นสากล” ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งเดียวกันในปี ค.ศ.1932 คือเมื่อ Philip Johnson และ Henry Russell Hitchcock ซึ่งทั้งคู่ได้ร่วมกันเขียนบทความที่มีชื่อว่า “The International Style: Architecture Since 1922” และได้จัดให้มีการจัดรวบรวมผลงานสถาปัตยกรรมในยุคนี้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงแสดงนิทรรศการในปี พ.ศ.2475 ภายใต้ชื่องานเดียวกันที่ Museum of Modern Art (MOMA) เมืองนิวยอร์ก ประเทศ สหรัฐอเมริกา ผลงานของสถาปนิกที่ถูกคัดเลือกเข้ามาแสดง เช่น Walter Gropius, Erich Mendelsohn, Ludwig Mies van der Rohe จากประเทศเยอรมัน (ดูภาพที่ 2.17 - 2.18), Le Corbusier จากประเทศ ฝรั่งเศส (ดูภาพที่ 2.19 - 2.22) และ Alvar Alto จากประเทศฟินแลนด์ เป็นต้น ดังนั้นในภาพรวมจะเห็นได้ว่า ภายใต้ร่มของคำว่า “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” นั้นยังสามารถแบ่งแยกเป็นส่วนประกอบย่อยๆ ได้อีก เช่น สถาปัตยกรรมแห่งโครงสร้าง (structuralism), สถาปัตยกรรมในรูปแบบบาวเฮาส์ (bauhaus), สถาปัตยกรรม แห่งความเป็นสากล (the international style), สถาปัตยกรรมแห่งความขึงขังดูตัน (brutalism), และ สถาปัตยกรรมแห่งความเรียบง่าย (Minimalism) อย่างไรก็ตามส่วนประกอบย่อยเหล่านี้กลับมีทิศทางหรือ ความเหมือนที่ร่วมกัน คือ ไม่มีสิ่งประดับประดาตกแต่ง เน้นการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ใช้สอยอย่างเต็มที่ ชิ้นส่วน ต่างๆ จะเป็นส่วนที่เกิดจากการผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมประกอบด้วยเหล็กและคอนกรีต และเน้นการ ต่อต้านการครอบงำจากแนวคิดประเพณีนิยม

ภาพที่ 2.17 ภาพภายนอกอาคาร Seagram ที่เมืองนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ออกแบบโดย Ludwig Mies van Der Rohe สร้างแล้วเสร็จปี พ.ศ.2501 [ที่มา <http://www.pinterest.com/pin/468374429968259192/> (17 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.18 ภาพภายในอาคาร German Pavilion ที่เมืองบาเซโลน่า ประเทศสเปน ซึ่งมักจะรู้จักกันในชื่อว่า Barcelona Pavilion ออกแบบโดย Ludwig Mies van Der Rohe สร้างแล้วเสร็จปี พ.ศ.2472 หลังจากที่ถูกรื้อและสร้างใหม่ในปี พ.ศ.2529 [ที่มา <http://www.bbc.com/culture/story/20130924-less-is-more-a-design-classic> (17 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.19 ภาพภายนอกอาคาร และภาพที่ 2.20 - 2.22 ภาพภายในอาคาร Villa Savoye ที่เมือง Poissy-sur-Seine ประเทศฝรั่งเศส ออกแบบโดย Le Corbusier สร้างแล้วเสร็จปี พ.ศ.2474 แสดงให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลจากความชื่นชอบ “เครื่องจักรกล” เช่น การใช้ช่องเปิดบนผนังเป็นแนวยาว บันไดเวียน และทางลาดในตัวบ้านก็มาจากแรงบันดาลใจมาจากเรือกลไฟ [ที่มา http://www.bc.edu/bc_org/avp/cas/fnart/Corbu.html (17 พฤษภาคม 2557)]

ดังนั้น จากเนื้อหาข้างต้น ถ้าจะสรุปความถึงนิยามของความเป็น “สมัยใหม่” ที่มองผ่านงานศิลปะ และสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้น เราอาจจะเห็นประเด็นได้ดังนี้คือ

1. มาตรฐาน (standardization) เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนจากระบบการผลิตแบบครัวเรือนมาสู่การควบคุมการผลิตด้วยเครื่องจักรกลที่มีศักยภาพในการผลิตที่คงที่และทำให้สิ่งที่ถูกผลิตออกมาสามารถควบคุมคุณภาพได้ด้วย “มาตรฐาน” เดียวกัน

2. ระบบการผลิตแบบเครื่องจักรอุตสาหกรรม (mass production) จากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ส่งผลให้การผลิตแบบจำนวนมากมีความเป็นไปได้และส่งผลให้การผลิตสามารถผลิตในจำนวนครั้งละมากๆ เพื่อเพียงต่อความต้องการของผู้คน อย่างไรก็ตามการผลิตแบบเครื่องจักรอุตสาหกรรมนั้นส่งผลกระทบต่อหลายสิ่งตามมาเช่น ความเป็นเจ้าของ ความแท้ และ ความเป็นต้นแบบ ในฐานะที่เป็นสิ่งที่สามารถ “ผลิตซ้ำได้”
3. วัสดุ และ เทคโนโลยีในการผลิต (material and technology) ถือว่าเป็นกุญแจสำคัญที่ในการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่ของรูปปลักษณ์และวิธีการคิด ดังเช่นการผลิตชิ้นส่วนบ้านสำเร็จรูป หรือ กระบวนการคิดงานศิลปะแบบ pop art ของ Andy Warhol ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น
4. รูปแบบที่ตอบรับกับการเปลี่ยนแปลง (appearance) ภาพลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงถือว่าเป็นอีกจุดหนึ่งที่สำคัญต่อการกำหนดความเป็น “สมัยใหม่” ดังเช่น ลักษณะงานสถาปัตยกรรมประเภทต่างๆ ที่ถูกระบุเอาไว้ในนิยามของสถาปัตยกรรมนานาชาติ ภาพลักษณ์ดังกล่าวทำให้เกิดความประทับใจ อยากรู้ได้ อยากมี เกิดการเลียนแบบลอกแบบหรือรับเอารูปแบบดังกล่าวไปใช้อย่างกว้างขวาง และเพราะรูปแบบดังกล่าวจึงกลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการกระตุ้นให้เกิดการรับเอา วัสดุ เทคโนโลยีการผลิต และระบบการผลิตที่ได้มาตรฐานเข้าไปในสังคมและพื้นที่นั้นๆ ดังเช่นสิ่งที่เกิดขึ้นกับประเทศไทยที่จะนำเสนอต่อไป

2.3 มิติความเป็นสมัยใหม่ในประเทศไทย

การอ้างถึงกระบวนการในการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ตั้งแต่ในยุครัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาในทุกๆ ด้าน ไม่ใช่จุดมุ่งหมายของงานวิจัยชิ้นนี้ แต่จะมุ่งไปอธิบายถึงการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของงานสถาปัตยกรรมและบางส่วนของเมืองเป็นหลัก ดังนั้นในส่วนนี้จึงมุ่งคัดสรรเนื้อหาที่เกี่ยวข้องโดยตรงระหว่างความสัมพันธ์ของ “มิติของความเป็นสมัยใหม่” และ “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” ในประเทศไทยเป็นหลัก

การแปลคำว่า “modernism” ในประเทศไทยปัจจุบันนี้ ยังคงเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ เพราะมีความคิดที่แตกต่างกันที่ปรากฏในคำแปลเช่น แปลคำว่า “modernism” เท่ากับ “นวยุคนิยม”¹⁵ ที่สะท้อนว่ามีรากฐานของการเปลี่ยนแปลงมาจากตะวันตกเป็นหลักโดยที่ไม่ได้ให้นัยยะของความเปลี่ยนแปลงหรือมิติทางการเมืองใดๆ ดังเช่นที่ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร เลือกที่จะใช้คำทับศัพท์ว่า “โมเดิร์น” เพื่อที่จะเน้นไปที่จุดมุ่งหมายของการเกิดขึ้นมีความคล้ายกันกับสิ่งที่เกิดขึ้นในตะวันตก ดังเช่นที่เรียก modern architecture เท่ากับ “สถาปัตยกรรมโมเดิร์น”¹⁶ โดยที่ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร ได้ขยายความว่า เพราะจุดกำเนิดของการเปลี่ยนแปลง

¹⁵ <http://th.wikipedia.org/wiki/นวยุคนิยม> (20 พฤษภาคม 2557) แปลคำว่า modernism เท่ากับ นวยุคนิยม, นวนิยม, ทันสมัยนิยม หรือ สมัยใหม่นิยม อธิบายชุดของขบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม ซึ่งมีรากฐานมาจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมตะวันตก ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คำดังกล่าวครอบคลุมชุดต่อเนื่องของขบวนการปฏิรูปในศิลปะ, สถาปัตยกรรม, ดนตรี, วรรณกรรม และศิลปะประยุกต์ซึ่งอุบัติขึ้นในระหว่างช่วงนี้

¹⁶ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร อธิบายสาเหตุที่เขาเลือกใช้คำว่า “สถาปัตยกรรมโมเดิร์น” แทนที่จะใช้ “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” เพราะจะได้สื่อถึงรูปแบบเฉพาะ ความเป็นสากล และไม่ใช้สถาปัตยกรรมร่วมสมัย (Contemporary Architecture) ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นปัจจุบัน

เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของไทยแตกต่างไปจากตะวันตก เพราะสยามประเทศไม่ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางการปฏิวัติอุตสาหกรรม แต่จุดมุ่งหมายของการเปลี่ยนแปลงแทบจะไม่แตกต่างกัน คือ มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนไปโดยเริ่มจากปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ แล้วเพิ่มเติมความแปลกใหม่เข้าไป เช่น วัสดุ วิธีการออกแบบ เทคนิคก่อสร้าง หรือรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ไม่เคยมีมาก่อน ความแปลกสมัยนี้เองที่ก่อให้เกิดการครอบงำ ดึงดูดให้ผู้คนคล้อยตามและกระโจนเข้าสู่การยอมรับมัน ในมุมหนึ่งมันทำให้เกิดการสร้างเส้นแบ่งของยุคระหว่างปัจจุบันและอดีต

อย่างไรก็ตามจากข้อคิดและคำนิยามของ ยงฉนิศร์ ที่อธิบายว่าสถาปัตยกรรมโมเดิร์นคือความแปลกใหม่ นำหลงใหลและดึงดูดและมักจะถูกทำให้เข้าใจว่าไม่ต่อเนื่องจากอดีต แต่ยงฉนิศร์ก็ยังเน้นย้ำว่า “เราคงจะไม่สามารถที่จะละเอียดที่จะพิจารณาได้ว่า งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ปรากฏขึ้นนั้นย่อมเป็นส่วนหนึ่งของการผสมกลมกลืนกับเงื่อนไขและบริบทเดิมที่เรามี เช่น สภาพภูมิอากาศที่แตกต่างไปจาก ประเทศฝั่งตะวันตกอย่างสิ้นเชิง หรือเงื่อนไขทางการก่อสร้างไม่ว่าจะเป็น เทคนิคการก่อสร้าง หรือ วัสดุต่างๆ ที่เรามี ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่มีผลต่อการปรากฏตัวของรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในบ้านเรา”¹⁷

นิยามของ “Modernism” ที่ปรากฏในงานของ ชาตรี ประภิตนนทการ มีความคล้ายคลึงกับสิ่งที่ ยงฉนิศร์ กล่าวไว้ ชาตรี เชื่อว่าถึงแม้การเปลี่ยนแปลงความคิดที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เราจะกล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากการเข้ามาของชาติตะวันตกและนำคำว่า “ความคิดวิไลซ์” เข้ามาสู่สยามประเทศในช่วงรัชกาลที่ 4 - 5 ไม่ว่าจะเพราะแรงกดดันทางสังคมและการเมือง¹⁸ แต่ถ้าย้อนคิดทบทวนอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นจากเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางมิติทางความคิดความเชื่อ ดังที่ชาตรีกล่าวว่า “เมื่อกรอบ จักรวาลทัศน์แบบไตรภูมิ สูญเสียพลังในการอธิบายไปไม่สามารถตอบคำถามของชีวิตของผู้คนและสังคมได้ สัญลักษณ์และความหมายต่างๆ ที่อ้างอิงจากกรอบความเชื่อเรื่องไตรภูมิที่เคยถูกสะท้อนลงยังงานสถาปัตยกรรมต่างๆ ในอดีต ก็ย่อมสูญเสียพลังทางความหมายตามไปด้วย”¹⁹ การสูญเสียอำนาจในการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ กับหลักของเหตุผลนิยม สัจนิยม และมนุษยนิยมที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ ผ่านการค้าขายกับชนชาติต่างๆ การศึกษา ศาสนา ระบบเศรษฐกิจ และที่สำคัญการเมืองการปกครอง เช่น กรณีของการใช้เส้นแบ่งเขตแดน ความหมายของพลเมืองและรัฐสมัยใหม่ การปกครองในลักษณะประชาธิปไตยที่ค่อยๆ ลดความสำคัญของลัทธิธรรมทางศาสนาที่รับใช้อุดมคติของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์²⁰ ดังนั้นสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เข้าสู่ยุคของ “modernism” ตามความเห็นของชาตรี ที่เขาเลือกที่จะแปลว่า “ยุคสมัยใหม่” เกิดขึ้นทั้งจากปัจจัยภายนอกและภายใน ปัจจัย

เพราะอาจจะส่งผลให้เกิดความเข้าใจผิดได้ อ้างอิงจาก ยงฉนิศร์ พิมลเสถียร, “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโมเดิร์น” ใน <http://www.tcdc.or.th/modernthai.php> (20 มกราคม 2552)

¹⁷ ยงฉนิศร์ พิมลเสถียร, “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมโมเดิร์น”

¹⁸ ชาตรี ประภิตนนทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ : มติชน, 2547, หน้า 29.

¹⁹ ชาตรี ประภิตนนทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ : มติชน, 2547, หน้า 51.

²⁰ ชาตรี ประภิตนนทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ : มติชน, 2547, หน้า 165.

ภายนอกคือเกิดจากอิทธิพลทางเศรษฐกิจการค้าและการเมืองจากชาติตะวันตกและความศิวิไลซ์ที่ถูกนำเข้ามาในประเทศ ส่วนปัจจัยภายในคือการเปลี่ยนแปลงทางโลกทัศน์ที่ผูกเอาไว้ระหว่างศาสนาและการเมืองการปกครอง การเมืองภายในกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ และความต้องการที่จะตอบรับกับกิจกรรมรูปแบบใหม่ๆ ของสังคมใหม่

ดังนั้นไม่ว่าจะแปลคำว่า modernism ว่า “นวยุคนิยม”, “ยุคโมเดิร์นนิยม” หรือ “ยุคสมัยใหม่นิยม” แล้วสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงคือ ความเข้าใจที่ว่า “มิติของความเป็นสมัยใหม่” ที่เข้าสู่ประเทศไทยนั้นย่อมมีปัจจัยและเงื่อนไขที่เฉพาะที่ ผวนกับการผสมกลมกลืนกับเงื่อนไขและบริบทของพื้นที่นั้นๆ จนนำไปสู่ผลผลิตของความคิดความเชื่อที่มีความเฉพาะเจาะจง เช่นเดียวกับงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทย ที่ทำหน้าที่ในการบันทึกความเปลี่ยนแปลงของโลกทัศน์ ศาสนา สังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครองไว้ได้อย่างดี มิใช่ตีความอย่างตื้นเขินว่า “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” คือการรับเอาอิทธิพลหรือรูปแบบจากชาติตะวันตกเข้ามาแต่เพียงอย่างเดียว ดังเช่นเจตนา นาควัชระ ได้กล่าวเอาไว้ว่า “หน้าที่ของสถาปนิกไม่ใช่แค่การออกแบบอาคารเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม”²¹ หรือดังเช่นที่ สมชาย จิงสิริอารักษ์ ได้กล่าวถึงงานของพระพรหมพิจิตรว่า เป็น “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” เพราะมีลักษณะเด่นคือ เรียบง่าย อดรูปทรงและปริมาตร มีเหตุผลของประโยชน์ใช้สอยที่ชัดเจน แสดงโครงสร้างและวัสดุ แต่ทว่าก็ยังขาดลักษณะประการของงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่คือสุนทรียภาพแบบอุตสาหกรรม (industrial aesthetics) ความเป็นอิสระต่อกันของผังพื้น โครงสร้างและผนัง (freepplan and open plan) และต้องไม่มีเค้าของประวัติศาสตร์และส่วนประดับตกแต่ง (non historic and nonornamental orientation) เป็นต้น²²

โดยสรุป งานวิจัยชิ้นนี้เลือกที่จะแปลคำว่า “modernism” และ “modern architecture” ว่า “มิติความเป็นสมัยใหม่” และ “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” โดยมีจุดยืนที่คล้ายกับแนวคิดของ ยงจินทร์ พิมลเสถียร และชาติรี ประกิตนันทการ ดังที่กล่าวมาข้างต้น คือมิได้มีจุดตั้งต้นจากการตอบสนองต่อเงื่อนไขของการปฏิวัติอุตสาหกรรมดังเช่นชาติฝั่งตะวันตก แต่เกิดจากปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ ที่ส่งผลให้เกิดการเลือกใช้ โลกาทัศน์แบบสังคมนิยมเหตุผลนิยม และเงื่อนไขของ “ความศิวิไลซ์” มาเป็นเครื่องมือในการปกครองประเทศและส่งผลให้เกิดผลผลิตตามมาในทิศทางดังกล่าว ซึ่งเราอาจจะพิจารณาได้ว่ากระบวนการเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของไทยน่าจะมาจากกระบวนการ westernization มากกว่า modernization โดยตรง และทำให้ตระหนักถึง “รูปแบบของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่” ที่เกิดขึ้นนั้นไม่ควรด่วนสรุปว่าเป็นรูปแบบของชาติตะวันตก หรือมุ่งตอบสนองต่อลัทธิของความเป็น “สากล” ตามนานาอารยประเทศ เพราะถ้าเข้าไปในทางนั้นจะทำให้เรามีอคติ ต่องานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ว่าเป็นสิ่งแปลกปลอม ส่งผลร้ายต่อสถาปัตยกรรม

²¹ เจตนา นาควัชระ, “สถาปัตยกรรมร่วมสมัยกับความคาดหวังของคนนอก”, ใน เก้ากับใหม่อะไรไหนดี: มนุษย์ศาสตร์ไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คมบาง, 2548), หน้า 99.

²² สมชาย จิงสิริอารักษ์, “ผลงานสถาปัตยกรรมแบบ Modernism ของพระพรหมพิจิตร”, หน้าจั่ว (ฉบับที่ 17 ปีการศึกษา 2543-2544).

ของไทย (ภายใต้วาทกรรมของคำว่า อัตลักษณ์ไทย หรือ ไทยประเพณี)²³ จนไม่สามารถมองเห็นร่องรอย หรือ เงื่อนไขต่างๆ ที่มีผลต่อรูปแบบที่เกิดขึ้นซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างในแต่ละพื้นที่ บริบททางสังคม วัฒนธรรม ภูมิประเทศ และ ภูมิอากาศ หรือเป็นผลผลิตที่เฉพาะเจาะจงของสังคมในยุคๆ หนึ่ง

ในการวิเคราะห์วรรณกรรมส่วนนี้และในส่วนถัดไปจะมุ่งเน้นถึงบริบทของพื้นที่ที่มีความเฉพาะเจาะจง อาทิเช่น ในบริบทของกรุงเทพฯ และในบริบทของเมืองเชียงใหม่ในลำดับถัดไป เพื่อทำการรวบรวมและเรียบเรียงว่า เราจะพบเจอร่องรอยอะไรบ้างของการเชื่อมโยงเข้าสู่ หรือการผสมกลมกลืนเข้าสู่ “มิติของความเป็นสมัยใหม่” ในบริบทที่มีความเฉพาะเจาะจง

2.4 สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทย

ถ้าจะให้ภาพกว้างๆ ก่อนที่จะขยายรายละเอียดในช่วงรัชกาลที่ 5 และ รัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นักวิชาการเชื่อว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของประเทศไทย (หรือสยามประเทศ) ถึงสาเหตุและปัจจัยในการเข้าสู่ มิติความเป็นสมัยใหม่ในประเทศไทย เราน่าจะเริ่มทำความเข้าใจความตั้งต้นในสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2367 - 2394) ที่มีการติดต่อค้าขายกับจีน มีการเข้ามาของช่างฝีมือและวัสดุปูนจากจีน จึงมีการก่อตัวของงานสถาปัตยกรรมประเภทที่ใช้ปูนเป็นส่วนประกอบ ต่อมาในรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394 - 2411) ได้ติดต่อกับชาวยุโรปมากขึ้น จนถึงขั้นสัญญาการค้าต่อกัน มีหมอสอนศาสนาที่เป็นแพทย์เป็นครูเข้ามา จึงได้นำความรู้การก่อสร้างเข้ามาผสมผสานกับลักษณะท้องถิ่นของไทยนอกจากนี้ยังมีการส่งขุนนางไทยไปดูงานต่างประเทศในยุโรป เมื่อกลับมาจึงนำแบบอย่างสถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมมาใช้อย่างแพร่หลาย แต่อาศัยช่างชาวจีนในการก่อสร้าง และสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411 - 2453) ได้เสด็จยุโรปถึงสองครั้งในสมัยนี้มีชาวต่างชาติเข้ามารับราชการเป็นจำนวนมากในจำนวนนั้นมีทั้งที่เป็นสถาปนิกวิศวกร ช่างสำรวจ ช่างศิลป์ ช่างตกแต่ง และช่างก่อสร้าง จึงทำให้สถาปัตยกรรมตะวันตกเกิดขึ้นมากมาย ตลอดจนทำให้คนไทยได้รับอิทธิพลตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด และเป็นผลดีต่อการพัฒนาความรู้ทางด้านช่างของไทยที่ได้รับการถ่ายทอดจากชาวต่างชาติเหล่านั้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2453 - 2468) มีช่างไทยที่ได้รับการถ่ายทอดจนเกิดความชำนาญ ได้มีโอกาสแสดงฝีมือด้วยตนเองบ้าง ดังเช่น พระพรหมพิจิตร เป็นต้น ต่อมาในรัชกาลที่ 7 (พ.ศ.2468 - 2477) เป็นต้นมา ได้มีกลุ่มคนไทยที่มีโอกาสไปศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมจากต่างประเทศและจบเป็นสถาปนิก กลับรับราชการในกระทรวง กรม กองต่างๆ มากมายตลอดจนมีการเปิดสอนวิชาสถาปัตยกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก²⁴ หลังจากที่ได้มีการ

²³ “ระมัดระวังมิให้ตกเป็นเหยื่อในขบวนการแห่งการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย อย่างที่เรียกว่าเป็น Victim of Modernization” เป็นหนึ่งใน 10 ข้อของหลักการพัฒนาสถาปัตยกรรมร่วมสมัย ของ นิธิยุธิระนันท์ ใน ปาฐกถาชุด สิริินธร เรื่องสถาปัตยกรรมไทย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 43.

²⁴ ในช่วงเวลา พ.ศ.2490-2504 ขณะนั้นมีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเพียงแห่งเดียวที่เปิดสอนวิชาสถาปัตยกรรม (เปิดในปีพ.ศ.2475) และต่อมามีนักศึกษาหนุ่มสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศและเดินทางกลับมายังประเทศไทย (เรียกว่า รุ่นที่สอง เพราะรุ่นแรกจะกลับมาก่อน สงครามโลกครั้งที่สอง) เช่น ศาสตราจารย์อัน นิมนานเหมินทร์ ศาสตราจารย์บุญยง นิโครธานนท์ ศาสตราจารย์วัฏญู ณ ถลาง และ รองศาสตราจารย์แสงอรุณ รัตกสิกร ทั้ง 4 ท่านได้ให้แบบแผนแนวคิดการออกแบบสถาปัตยกรรม “ยุคใหม่” ไว้อย่างมีแบบแผน เป็นเวลาเกือบ 10 ปี ก่อนรุ่นที่ 3 จะตามมา ในราว พ.ศ.2500 อ้างอิงจาก ประทีป มาลากุล, พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 195.

พัฒนาเป็นสถาบันฯ และมหาวิทยาลัยต่างๆ ในที่สุด ในช่วงนี้เองที่ทำให้เกิดการนำหลักการออกแบบสถาปัตยกรรมของต่างประเทศ มาประยุกต์กับงานอาคารราชการ และบ้านเรือนของคนไทยให้เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศของไทย แทนที่เป็นการเลียนแบบจากต่างประเทศ จึงทำให้สถาปัตยกรรมในช่วงนี้มีประโยชน์ใช้สอยที่ชัดเจน เรียบง่าย ตรงไปตรงมา ตามแบบสถาปัตยกรรมใหม่ แต่มักไม่ได้คำนึงถึงสภาพภูมิอากาศและวิถีชีวิตวัฒนธรรมแบบไทยเท่าที่ควร อาคารจึงมีลักษณะทึบ ถ้าโปร่งก็มักเป็นกระจก แพลนมักเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาจั่ว ชายคายาว มีกันสาด แผงกันแดด²⁵

จะเห็นได้ว่า “สถาปัตยกรรม” เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมความเป็นสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดีไม่เพียงเพราะว่า “สถาปัตยกรรม” สามารถเปิดโอกาสให้ผู้คนได้พบเห็น สัมผัสและเข้าไปใช้งานมันได้ แต่มันยังมีความเป็นสาธารณะในตัวมันเอง ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่กำลังดำเนินอยู่ จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่า “สถาปัตยกรรม” จึงมักจะถูกนำมาใช้เป็นภาพตัวแทนของยุคสมัย โดยเฉพาะในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ในช่วง รัชกาลที่ 5 งานเขียนที่สำคัญที่งานวิจัยชิ้นนี้นำมาขยายความมีสามชิ้น คือ งานเขียนของ นิจ หิณชิระนันท์ ที่ให้ภาพกว้างๆ ของการเปลี่ยนแปลงในเรื่องสถาปัตยกรรมไทย ส่วนงานเขียนของ ประทีป มาลากุล ลงรายละเอียดมากขึ้นและอธิบายผ่านการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการ บ้านของไทยภาคกลาง, และงานเขียนของ ชูวิทย์ สุขฉายา ที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงผ่านงานสถาปัตยกรรมอีกประเภท คือ ตึกแถว ที่สะท้อนภาพของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเติบโตของเมืองได้เป็นอย่างดี

ภาพของ “ความพยายามที่จะดำเนินตามรอยของชาติตะวันตก” น่าจะเป็นคำอธิบายต่อภาพที่ นิจ หิณชิระนันท์ให้เอาไว้ใน ปาฐกถาชุด สิริินธร เรื่องสถาปัตยกรรมไทย²⁶ เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ประเทศไทย กำลังจะเข้าสู่มิติของความเป็นสมัยใหม่ได้ดีที่สุด นิจ เชื่อว่า “สถาปัตยกรรม” คือเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการสมัยใหม่ ที่มุ่งเน้นในการสร้างการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาสู่ความแปลกใหม่ ไม่เพียงแต่เป็นการตอบรับการเปลี่ยนแปลงทางแนวคิดทางการเมือง แต่ยังรวมไปถึงความคิดใหม่ๆ รูปแบบใหม่ๆ วัสดุใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจากแรงหนุนของ การปฏิวัติอุตสาหกรรมอีกด้วยและ นิจ ขยายความว่าจุดเด่นของสถาปัตยกรรมในการเปลี่ยนแปลงนี้ทำหน้าที่ “แสดงถึงความตรงต่อหน้าที่และประโยชน์ใช้งาน โดยราคาก่อสร้างค่อนข้างประหยัด...อาคารมีรูปร่างเป็นลักษณะเรขาคณิตมากกว่าเดิม หลังคาแบนราบ หน้าต่างต่อเนื่องกันเป็นแถบยาว ไม่เจาะเป็นช่องในผนังอย่างในอดีต ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความเรียบง่ายเมื่อสถาปนิกละเลิกจากการประดับประดาและตกแต่ง”²⁷ และเมื่อหันมามองสิ่งที่ได้รับมาในประเทศไทย ในช่วงการปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ในรัชการที่ 5 นั้น นิจได้อ้างถึง การสรุปความของพระยาดำรงราชานุภาพต่อบ้านเรือนในกรุงเทพฯ ว่ามีภาพต่อเนื่องจะสามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 ยุค คือ

²⁵ นิจ หิณชิระนันท์, ปาฐกถาชุด สิริินธร เรื่องสถาปัตยกรรมไทย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538).

²⁶ นิจ หิณชิระนันท์, ปาฐกถาชุด สิริินธร เรื่องสถาปัตยกรรมไทย, หน้า 11.

²⁷ นิจ หิณชิระนันท์, ปาฐกถาชุด สิริินธร เรื่องสถาปัตยกรรมไทย, หน้า 17.

ยุคที่ 1 “ทำตามเดิม” จากเริ่มตั้งกรุงเทพฯ มาจนในสมัยรัชกาลที่ 3; ยุคที่ 2 “อย่างผสม” เริ่มมีแบบฝรั่งแบบจีนในสมัยรัชกาลที่ 3; ยุคที่ 3 “เปลี่ยนเป็นอย่างใหม่” ทำเป็นตึกฝรั่งทีเดียว เริ่มแต่รัชกาลที่ 5 มา การพลิกแผ่นดินให้เป็นฝรั่งนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทำสัญญาจ้างฝรั่งเข้ามารับราชการเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งเริ่มส่งเจ้านายหลายพระองค์ทยอยกันไปศึกษาวิชาการสาขาต่างๆ ในต่างประเทศ เช่น อังกฤษ เยอรมนี เดนมาร์ก รัสเซีย เพื่อกลับเข้ามาช่วยบริหารราชการให้เป็นปึกแผ่นสืบไป²⁸

2.4.1 การเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมในช่วงรัชกาลที่ 1 - 5

จากภาพของความพยายามที่จะเป็นไปตามชาติตะวันตก ค่อยๆ กลายเป็นความพยายามในการนำเอาสิ่งต่างๆ เช่นความคิด รูปแบบ เทคโนโลยีต่างๆ ที่ได้รับมาค่อยๆ ปรับเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในช่วงต่อมา ซึ่งภาพนี้ ประทีป มาลากุล ได้เล่าผ่านการเปลี่ยนแปลงทาง “สถาปัตยกรรม” ประเภทบ้าน ให้ภาพของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่มิติของความทันสมัยใหม่ในช่วงของรัชกาลที่ 5 และ 6 เอาไว้ว่า ในช่วงรอยต่อของทั้งสองรัชกาลเป็นช่วงที่ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายริบเร่งพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า รับเอาอารยธรรมของตะวันตกเข้ามาเพื่อปรับปรุงกิจการต่างๆ ของประเทศสืบต่อจากในรัชสมัยรัชการที่ 4 อาทิเช่น

ทั้งการเสด็จประพาสประเทศต่างๆ ในเอเชียและยุโรป และสนับสนุนให้พระบรมวงศ์และข้าราชการได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ พระองค์ได้ทรงส่งนักเรียนไทยไปศึกษาสถาปนาโรงเรียนหลวง ตั้งกระทรวงธรรมการมีการปรับปรุงหลักสูตรและขยายงานด้านการศึกษาอย่างกว้างขวาง ออกกฎหมายต่างๆ ให้นายทหารชาวยุโรปเข้ามาจัดระเบียบการทหารทั้งทหารบก ทหารเรือ ตั้งกรมแผนที่ ศาลพิเศษ โรงเรียนทำแผนที่ กรมท่อน้ำ กรมไปรษณีย์ กรมโทรเลข เริ่มกิจการรถไฟ การไฟฟ้า การประปา การสร้างโรงพยาบาล โรงเรียนเด็ก และขยายงานด้านการแพทย์และสุขาภิบาล ยกเลิกประเพณีหมอบคลานเข้าเฝ้าและประกาศกฎหมายเกี่ยวกับการเลิกทาสเป็นครั้งแรก²⁹

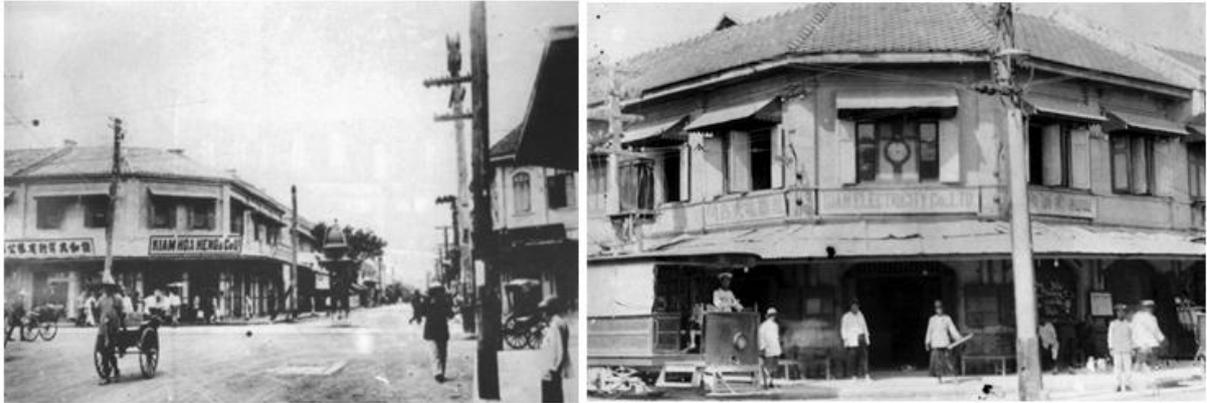
ประดิษฐ์กรรมใหม่ๆ ในกรุงเทพฯ ได้พาให้คนกรุงเทพฯ ต็มตัวไปกับการเปลี่ยนแปลงของความใสสด และรองรับสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นผลจากความเจริญจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็น รถไฟ³⁰ รถยนต์ รถราง ไฟฟ้า (ดูภาพที่ 2.23-2.24) โทรเลข โทรศัพท์ เครื่องจักรและสิ่งก่อสร้าง ตลอดจนวัฒนธรรม การแต่งกาย ดนตรี

²⁸ นิจ หิญชีระนันท์, ปารุกถาซุด สิริธร เรื่องสถาปัตยกรรมไทย, หน้า 17.

²⁹ ประทีป มาลากุล, พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง, หน้า 149.

³⁰ รถไฟ เริ่มต้นสร้างครั้งแรก กรุงเทพ - นครราชสีมา ในปี พ.ศ.2434 และเปิดเดินได้บางส่วนจาก กรุงเทพ-อยุธยา เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2439และเปิดตลอดสายถึงนครราชสีมา เมื่อ พ.ศ.2443.

และการกีฬาได้ลี้ภัยมาจากประเทศตะวันตกเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย มีการตั้งสโมสร ทั้งที่เป็นการจัดตั้งโดยชาวต่างประเทศและที่จัดตั้งโดยคนไทยเองก็มี เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของพวกข้าราชการหรือนักธุรกิจ³¹

ภาพที่ 2.23 - 2.24 ภาพแสดงตึกแถวในสมัย ร.5 และภาพด้านขวาเป็นภาพของบริษัทไฟฟ้าสยาม (Siam Electricity Co., Ltd.) เป็นบริษัทของชาวเดนมาร์กขอสัมปทานจัดตั้ง เมื่อ พ.ศ.2441 จัดจำหน่ายกระแสไฟฟ้าแก่ผู้คนในกรุงเทพฯ และดำเนินการรกราง [ที่มา : นนทพร อยู่มั่งมี, “กรุงเทพฯ ราตรี : ความบันเทิงและการเสี่ยงภัยของชาวเมืองหลวงสมัยรัชกาลที่ 5” ใน ศิลปวัฒนธรรมปีที่ 34 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม 2556, หน้า 90]]

สำหรับลักษณะของบ้านเรือนของประชาชนโดยทั่วไปก็ไม่แตกต่างไปจากสมัยต้นรัตนโกสินทร์ คือ เป็นเรือนไม้เครื่องผูกเครื่องสับ ฝากระดานและเรือนตึกก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้อง ที่แตกต่างคือในส่วนของวัสดุก่อสร้างบางอย่างที่ได้นำเข้ามาจากต่างประเทศ เช่น พื้นไม้แผ่นหนาบางเพราะเลื่อยด้วยเครื่องจักรที่นำเข้ามา ฝ้าเพดานภายในตัวเรือนสำหรับกันความร้อน กระเบื้องมุงหลังคาทางเหยี่ยว ประตูบานเฟี้ยมเพราะมีการนำเอาบานพับมาใช้ รวมถึงเทคนิควิธีการก่อสร้างที่เปลี่ยนไปจากการใช้ผนังรับน้ำหนักเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กในช่วงตอนปลายรัชกาล รวมถึงมีบริษัทนำเครื่องตอกเข็ม และเครื่องสูบน้ำเข้ามาด้วย เพื่อใช้ในการสร้างพระราชวัง ตำหนักและสถานที่ราชการเป็นหลัก ส่วนบ้านเรือนของชาวต่างประเทศ บ้านหูดหรือมิชชันนารีอเมริกันในยุครัชสมัยของรัชกาลที่ 5 นั้น ก็จะเป็นตึกหรือบ้านไม้สองชั้น ชั้นล่างค่อนข้างสูงกว่าชั้นบนและเปิดโล่งบางส่วน ชั้นบนมีระเบียงโดยรอบและมีลูกกรงไม้เป็นตารางข้าวหลามตัด มีชายคาคลุมโดยรอบ เป็นหลังคาทรงปั้นหยา (ดูภาพที่ 2.4)³²

ในขณะที่งานของประทีป มาลากุล ให้ภาพการเปลี่ยนแปลงเมื่อไทยกระโจนเข้าสู่มิติของความทันสมัยใหม่ ผ่านการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นจาก “สถาปัตยกรรมประเภทบ้านพักอาศัย” ชูวิทย์ สุจฉายา อธิบายผ่าน “ตึกแถว” เขาเชื่อว่า “ถือได้ว่าเป็นตัวแทนรูปแบบกายภาพของชุมชนเมืองในประเทศไทย... เป็นอาคารประเภทหนึ่งที่มีความเหมาะสมต่อความเป็นตัวอย่างในการศึกษาที่จะช่วยชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการ

³¹ ประทีป มาลากุล, พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง, หน้า 151.

³² ประทีป มาลากุล, พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง, หน้า 153 - 5.

เปลี่ยนแปลงทางกายภาพกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม”³³ เช่นเดียวกับภาพที่ ประทีปให้เอาไว้ คือ ภาพของความพยายามในการเป็นฝรั่ง ปรับปรุงบ้านแปลงเมืองให้มีความสวยงามตามแบบอย่างฝรั่ง ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในช่วงก่อนหน้า ชูวิทย์ให้ภาพการเปลี่ยนแปลงของเมืองในช่วงก่อนเข้าสู่ยุคที่ 1 ว่า มีการขยายและปรับปรุงเมืองตามแบบอย่างตะวันตก ทำให้มีการขยายชุมชนแทนที่จะติดอยู่กับริมแม่น้ำแบบเดิมๆ ก็ได้ย้ายไปหาถนน ซึ่งเป็นทางคมนาคมอย่างใหม่ซึ่งการขยายตัวดังกล่าวก็ทำให้เกิดการลงทุนปลูกตึกแถวไปพร้อมๆ กับการตัดถนนเหล่านั้นด้วยซึ่งต้นแบบของตึกแถวอาจจะได้มาจาก ตึกแถวในเมืองจีน หรือที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน เช่น บริเวณตึกแถวบนถนนนครนอก ถนนนครใน จังหวัดสงขลา เป็นต้น (ดูภาพที่ 2.25 - 2.26)

ภาพที่ 2.25 - 2.26 ภาพอาคารตึกแถว จากโครงการย่านเมืองเก่า ถนนนครนอก - นครใน จังหวัดสงขลา
[ที่มา <http://www.art4d.com/nipponpaint/sites/03/site.html> (21 พฤษภาคม 2557)]

ในยุครัชกาลที่ 4 ถึง 5 ต้นๆ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงคือ “ระบบการผลิต” คือ เปลี่ยนจากระบบการผลิตเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการค้า ได้ทำให้ระบบการกระจายผลผลิตพลอยขยายตัวตามไปด้วยเนื่องจากเป็นระยะแรกของการสะสมทุน ดังนั้นการก่อสร้างอาคารจึงเน้นการใช้สอยไม่ใคร่

³³ ชูวิทย์ สุจฉายา, “เอกสารคำสอนรายวิชา 264-201”, หน้า 118 ชูวิทย์ได้แบ่งการเปลี่ยนแปลงของ “ตึกแถว” เอาไว้ว่ามีทั้งสิ้น 5 ยุค คือ ยุคที่ 1 ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 - 5 ต้นๆ, ยุคที่ 2 ในรัชกาลที่ 5, ยุคที่ 3 ในรัชกาลที่ 6 - 8, ยุคที่ 4 ในรัชกาลที่ 8 - 9 ต้นๆ และยุคที่ 5 ในสมัยปัจจุบัน.

มีลวดลายใดๆ อีกทั้งเทคนิควิธีการก่อสร้างโดยเฉพาะงานปูน ก็ได้รับอิทธิพลจากจีนค่อนข้างมาก ตึกแถวในยุคนี้มีลักษณะเด่นคือ มีลวดลายประดับประดา แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจแบบศิลปะตะวันตก ตัวอาคารมีขนาดใหญ่ขึ้น รูปแบบมาจากตึกแถวใน สิงคโปร์ ซวา ปีนัง ในตอนนั้นเชื่อว่า ตึกแถว เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยและเป็นจุดเริ่มต้นของการออกแบบชุมชนเมืองตามแนวตะวันตก ด้วย ในมุมหนึ่งเป็นการแสดง “การยอมรับ” ความเหนือกว่าของชาติตะวันตกด้วย ซึ่งแต่เดิมมาเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุของจีนที่มีอิทธิพลต่อประเทศไทยในรัชกาลก่อนหน้า

2.4.2 การเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมในช่วงรัชกาลที่ 6 - 7

ในช่วงรัชสมัยต่อมา (รัชกาลที่ 6 ทรงครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ.2453 - 2468) ถือได้ว่าเป็นช่วงที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญอีกหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์ เพราะเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่เพียงแต่การขยายตัวในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศและชาติมหาอำนาจตะวันตกมากขึ้น อันเป็นสาเหตุจากการสื่อสารและคมนาคมเจริญก้าวหน้าขึ้น แต่ยังเป็นเรื่องของการเข้าร่วมทำสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายพันธมิตร (ช่วง พ.ศ.2457 - พ.ศ.2461) ซึ่งฝ่ายพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะในการร่วมทำสงครามครั้งนั้น ทำให้ไทยได้รับสิทธิต่างๆ เท่าเทียมกับประเทศพันธมิตรทั้งหลายและทำให้ ชาวต่างประเทศที่เข้ามาอาศัยสามารถประกอบการค้าขาย ศึกษา และประกอบศาสนกิจได้โดยอิสระ ในรัชการนี้ ประทีปให้ภาพที่ชัดเจนสำหรับจุดเปลี่ยนที่สำคัญที่เกิดขึ้นจากวิสัยทัศน์ของล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 เอาไว้ว่า “พระองค์ได้ส่งเสริมการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ เฉพาะที่ส่งไปศึกษาต่างประเทศมี แพทย์ สาธารณสุข วิศวกรรม สถาปัตยกรรม การคลัง รวมทั้งสิ้น 303 คน นักเรียนเหล่านี้เองเมื่อกลับมาเริ่มเข้ารับราชการทดแทนชาวต่างประเทศได้มากขึ้นตามลำดับ”³⁴

และเมื่อ “มิติของความเป็นสมัยใหม่” เข้าสู่พื้นที่แห่งการเมืองการปกครอง ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็มาถึง ในปี พ.ศ.2475 (เป็นช่วงระยะเวลาที่รัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชย์คือระหว่างปีพ.ศ.2468 - 2477) การปกครองของประเทศไทยเปลี่ยนจากระบบสมบูรณาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย มีนักศึกษาไทยออกไปศึกษาวิชาต่อในยุโรปมากขึ้น สาขาสถาปัตยกรรม ก็เช่นเดียวกัน มีผู้จบการศึกษากลับมาเข้ารับราชการทำหน้าที่แทนชาวต่างประเทศ มีผลงานในยุคนี้ เช่น พระราชวังไกลกังวล ศาลาเฉลิมกรุง สถานีรถไฟต่างๆ ก็เกิดขึ้นในสมัยนี้ รวมถึงบ้านพักข้าราชการและพนักงานรถไฟ สิ่งที่สำคัญที่เกิดขึ้นในยุคนี้โดยท่านที่ไปศึกษามาจากต่างประเทศคือ การก่อตั้งหลักสูตรการสอนวิชาสถาปัตยกรรมขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก ภาควิชาสถาปัตยกรรมอยู่ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ.2475 และแยกเป็นแผนกวิชาอิสระสถาปัตยกรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ.2477³⁵ (ซึ่งเป็นช่วงรอยต่อการครองราชย์ของรัชกาลที่ 8 ระหว่างปี พ.ศ.2477 - 2489) บ้านเรือนในช่วงนี้ มีทั้งตึกและไม้ เพราะมีสถาปนิกที่ได้จบการศึกษาจากต่างประเทศกลับมาทำงานในเมืองไทยมากขึ้น

³⁴ ประทีป มาลากุล, พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง, หน้า 161.

³⁵ ประทีป มาลากุล, พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง, หน้า 178.

ผู้ออกแบบเหล่านี้ได้เริ่มคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและทิศทางลมของสภาพดินฟ้าอากาศของเขตร้อนแถบนี้มากขึ้น โดยทำเพดานสูง มีช่องระบายลม หน้าต่างบานเกล็ด หลังคาใหญ่ยื่นชายคามาก มีเสาสูงรองรับชายคา บางหลังมีระเบียงตลอดทั้งด้าน เพื่อกันแดดฝน มีบางหลังเริ่มทำเป็นชายคาแบนแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก³⁶

การเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นสิ่งที่ ชาตรี เชื่อว่าเป็นภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงทางอำนาจการเมืองการปกครองได้อย่างดี โดยเฉพาะในยุคของสถาปัตยกรรมที่ชาตรีเรียกว่า “สถาปัตยกรรมคณะราษฎร” ที่เกิดจากกระแสเชิดชูลักษณะสามัญชนและความเสมอภาคที่กำลังเป็นอุดมคติหลักของสังคมไทยในยุคคณะราษฎร สะท้อนออกมายังสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ไม่มีการประดับประดาอลวดลายอันเป็นสัญลักษณ์ของการไม่แบ่งชนชั้นและฐานานุศักดิ์ การปรับเปลี่ยนรูปแบบสถาปัตยกรรมไปเช่นนี้ถือว่าเป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นภายใต้บรรยากาศและบริบททางสังคมในยุคแห่งประชาธิปไตยในแบบของคณะราษฎรอย่างแท้จริง เป็นสถาปัตยกรรมที่สะท้อนการเรียกร้องหาสัญลักษณ์ความเป็น “ไทยใหม่” หันมานิยมความก้าวหน้า มิใช่แบบจารีตดั้งเดิมอันล้าหลังอันเป็นสัญลักษณ์ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกต่อไป³⁷ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ สถาปัตยกรรมแบบทันสมัย และสถาปัตยกรรมแบบไทยเครื่องคอนกรีต โดย ชาตรีอธิบายเพิ่มเติมว่า

1. สถาปัตยกรรมแบบทันสมัย มีลักษณะร่วมเฉพาะอย่างกว้างๆ คือ รูปแบบภายนอกจะเรียบง่ายและเรียบเกลี้ยง รูปทรงเส้นสายของอาคารจะเป็นเส้นตรงไปตรงมาแบบกล่องสี่เหลี่ยม ไม่นิยมประดับตกแต่งด้วยลวดลายใดๆ หลังคาจะนิยมออกแบบเป็นหลังคาทรงตัด (หลังคาแบนแบบมีลาดฟ้า) หรือไม่ก็จะเป็นแผงคอนกรีตขึ้นไปยังส่วนหลังคา (Parapet) การออกแบบหน้าต่างอาคารได้รับอิทธิพลทางรูปแบบจากงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่แบบต่างๆ ในยุโรป แต่การหยิบมาใช้แม้หน้าต่างจะเหมือนกันแต่เหตุผลที่นำมาใช้แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นความพยายามที่จะปฏิเสธสถาปัตยกรรมประเพณีที่ทำหน้าที่รองรับการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และความอยากทันสมัยให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ (ดูภาพที่ 2.27 - 2.28)
2. สถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต ในที่นี้หมายถึง รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบหนึ่งที่สืบทอดระเบียบวิธีในการออกแบบจากสถาปัตยกรรมไทยแบบจารีตในอดีตทั้งหลาย แต่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากอดีต คือ นิยมตัดทอนรายละเอียดลวดลายทางสถาปัตยกรรมแบบจารีตลงเหลือเพียงเส้นสายทางเรขาคณิตที่เรียบง่าย รูปทรงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไทยแบบจารีตที่มีความอ่อนช้อยพลิ้วไหวถูกปรับให้เป็นเส้นที่ตรงแข็งมากขึ้น ซึ่งสะท้อนกับคุณสมบัติของวัสดุก่อสร้างที่เปลี่ยนไปจากไม้มาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมคอนกรีตนั้นมีลักษณะสอดคล้องกับรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) อย่างชัดเจน อาทิ มีความเรียบง่ายเน้นอวดรูปทรงและปริมาตร เน้น

³⁶ ประทีป มาลากุล, พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง, หน้า 180.

³⁷ ชาตรี ประภิตนทการ, “ศิลปะ สถาปัตยกรรม คณะราษฎร” ใน คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมืองหลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม “อำนาจ” (กรุงเทพฯ : มติชน, 2548).

ประโยชน์ใช้สอยและการแสดงออกซึ่งความงามของโครงสร้างและวัสดุ ความสอดคล้อง
ดังกล่าวจึงเป็นเสมือนความพยายามในการกลืนรูปแบบและลักษณะงานสถาปัตยกรรมที่
กำลังเป็นกระแสนิยมในสังคมให้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย (ดูภาพ
ที่ 2.29)

ภาพที่ 2.27 ภาพงานฉลองรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2482

[ที่มา <http://forum.banrasdr.com/showthread.php?tid=10484> (21 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.28 ภาพอาคารที่ทำการศาลอุทธรณ์ ตึกหลังนี้เป็นตึกที่สร้างขึ้นหลังจากการสร้างที่ทำการกระทรวงยุติธรรมในปี พ.ศ.2484 [ที่มา http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1356575301 (21 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.29 ภาพซุ้มประตูสวัสดิโสภณ คณะราษฎรที่เป็นรัฐบาลในขณะนั้น ออกแบบและสร้างโดย “พระพรหมพิจิตร” รูปแบบมีลักษณะแบบผสมผสาน หรือที่เรียกว่า “สถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต” มีการลดทอนรายละเอียดที่ซับซ้อนตามอย่างจารีตจนเหลือเป็นเพียงลวดลายในเชิงเรขาคณิต ลดการประดับตกแต่ง จนไม่แสดงออกถึงการแบ่งแยกฐานานุศักดิ์อีกต่อไป [ที่มา <http://www.thaimtb.com/forum/viewtopic.php?f=63&t=210999&start=7395> (21 พฤษภาคม 2557)]

2.4.3 การเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมในช่วงรัชกาลที่ 8 - ปัจจุบัน

ช่วงรอยต่อของรัชกาลที่ 8 (ครองราชย์ตั้งแต่ปี พ.ศ.2477 - 2489) และรัชกาลปัจจุบัน (ช่วงเวลาที่ยังครองราชย์ตั้งแต่ พ.ศ.2489 - ปัจจุบัน) ถือว่าเป็นช่วงเวลาของความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรง เป็นช่วงเวลาที่เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจที่เห็นได้ชัด (ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สองและช่วงที่เศรษฐกิจจะทยอย) ดังเช่น ภาพที่ประทีปขยายความเอาไว้ว่า ในช่วงปี พ.ศ.2478 มีสถาปนิกทยอยกลับมาจากการสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศมากขึ้นมีบ้านที่เกิดขึ้นจากการใช้บริการของสถาปนิกมากขึ้น ทั้งสถาปนิกชาวไทยและชาวต่างชาติ แต่อย่างไรก็ตามการก่อสร้างในยุคก่อนปี พ.ศ.2478 นั้นเป็นไปแบบที่ไม่มีกฎกติกาของบ้านเมืองควบคุม พอถึงปี พ.ศ.2479 พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างฉบับแรกเกิดขึ้นในเขตเทศบาล

แต่ทว่าในช่วงต่อมาอีกไม่นานเมื่อเข้าสู่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2482 – 2488) เศรษฐกิจเกิดการถดถอย ถึงแม้ว่าสงครามโลกครั้งที่สองสงบในปี พ.ศ.2488 เศรษฐกิจของไทยที่ได้รับผลกระทบจากช่วงก่อนหน้ายังไม่สามารถพลิกฟื้นขึ้น จนเป็นผลทำให้รูปแบบของสถาปัตยกรรมในเขตกรุงเทพฯ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ดังเช่นที่ ชูวิทย์ สุจฉายา วิพากษ์เอาไว้ว่า *อาคารตึกแถวในช่วงเวลาดังกล่าวมีความประณีตลดลงตลอดจนรูปแบบอาคารที่มีลักษณะง่ายๆ เหมือนกล่องกระดาษบางๆ³⁸ ส่วนรูปแบบของบ้านประชาชนทั่วไปจะเป็นแบบบ้านโครงสร้างคอนกรีต เริ่มมีหลังคา lean-to-roof หรือเพิงหมาแหงน เริ่มมีการใช้ประตูบานเลื่อนและมุ้งลวด เพราะมียุ่งชุมมากหลังสงครามโลกครั้งที่สองและเริ่มมีการใช้ balloon-frame หรือโครงสร้างเบาที่มีขั้วสนาริน้ำเข้ามา³⁹*

ภาพที่ 2.30 ภาพอาคารตึกแถวที่สามารถพบเห็นได้ตามท้องถนนที่สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2500 ที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างตึกแถวที่มีความประณีตลดลง อาคารเหมือนกล่องกระดาษบางๆ (ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย พฤศจิกายน 2556)

เมื่อเข้าสู่ช่วงปีพ.ศ.2490 – 2504 (ในรัชสมัยของรัชกาลปัจจุบัน) ถือได้ว่าเป็นช่วงหลังสงครามโลกและเศรษฐกิจเริ่มขยับตัว ทางราชการได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (ตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 – 2509) ซึ่งเนื้อหาหลักๆ ของแผนนี้ คือ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของเศรษฐกิจและสังคมอย่างขนานใหญ่ มีการสร้างมหาวิทยาลัย และโรงพยาบาลตามหัวเมืองต่างๆ มีผลทำให้เกิดเมืองใหญ่ขึ้น

³⁸ ชูวิทย์ สุจฉายา, “เอกสารคำสอนรายวิชา 264-201 สังคมและเศรษฐกิจในงานสถาปัตยกรรมและการออกแบบชุมชนเมือง” หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 119.

³⁹ ประทีป มาลากุล, พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง, หน้า 191.

ทั้งสี่ภาค⁴⁰ ซึ่งก็เป็นจุดเริ่มต้นของการนำเอา “มิติทางความเป็นสมัยใหม่” มาสู่หัวเมืองต่างๆ รวมทั้งเมืองเชียงใหม่ด้วย ซึ่งประเด็นนี้จะขยายความในส่วนต่อไป อย่างไรก็ตามในระยะเวลาช่วงนี้ได้มีนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ (รุ่นที่สอง เพราะรุ่นแรกกลับมาก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง)⁴¹ และกลับมายังประเทศไทยโดยเฉพาะ 4 ท่านที่ได้ให้แบบแผนแนวความคิดการออกแบบสถาปัตยกรรม “ยุคใหม่” ไว้อย่างมีแบบแผนคือ ศาสตราจารย์อ้น นิมมานเหมินทร์ ศาสตราจารย์บุญยง นิโครธานนท์ ศาสตราจารย์วาทัญญู ณ ถลาง และ รองศาสตราจารย์แสงอรุณ รัตกสิกร ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่งานออกแบบสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ในประเทศไทยได้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานเอาแนวคิดของตะวันตกผนวกเข้ากับเงื่อนไขและบริบทด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และเทคนิควิธีการก่อสร้างของประเทศไทย หรืออาจจะเรียกได้ว่าเข้าสู่ความเป็นสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่แบบไทยๆ อย่างเต็มตัว (ดูภาพที่ 2.31 - 2.33)

ภาพที่ 2.31 ภาพอาคารมหาชิราวุธหรือตึกอักษรศาสตร์ 2 (พ.ศ.2496 - 2499) ผู้ออกแบบคือ ศาสตราจารย์บุญยง นิโครธานนท์ ซึ่งถอดแบบมาจากตึกอักษรศาสตร์ 1

[ที่มา <http://th.wikipedia.org/wiki/คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย> (17 พฤษภาคม 2557)]

⁴⁰ ประทีป มาลากุล, พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง, หน้า 200.

⁴¹ สถาปนิกที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศและเดินทางกลับมำทำงานในประเทศไทย ที่เรียกว่ายุคแรก ประกอบด้วย ม.จ. อธิเทพสุวรรณค์ กฤดากร, พระสาโรชรัตนนิมมานก์, หลวงบุรกรรมโกวิท, ม.จ. โฉมฉายกร วรวรรณ, ม.จ. ประสมสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, อาจารย์นารถ โพธิประสาธ, และนายจิตรเสน อภัยวงศ์ อ้างอิงจาก ประทีป มาลากุล, พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง, หน้า 194.

ภาพที่ 2.32 - 2.33 ภาพคารุสัมมนาการ (พ.ศ.2505) อาคารโครงสร้างเปลือกแข็งบาง ออกแบบโดย ศาสตราจารย์วชิรญู ฌ
กลาง ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน จังหวัดนครราชสีมา
[ที่มา http://www.gotarch.com/projects/karu_sammana.html (17 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.34 ภาพอาคารตึกแถวบนถนนเจริญเมือง เมืองเชียงใหม่ ที่สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2500
[ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (พฤศจิกายน 2556)]

ภาพที่ 2.35 - 2.36 ภาพรายละเอียดของอาคารตึกแถวบนถนนเจริญเมืองและถนนท่าแพ เมืองเชียงใหม่
ที่สร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2500 [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (พฤศจิกายน 2556)]

สำหรับ “ตึกแถว” ในยุคสมัยปัจจุบัน (พ.ศ.2500 เป็นต้นมา) ชูวิทย์อธิบายว่าตึกแถวในยุคนี้ มีลักษณะเด่นแตกต่างเดิมตรงที่มีการใช้ครีบบังแดด (sunshade fin) ทั้งครีบตั้งและครีบนอนทาสีเข้มๆ ไปจนถึงครีบบังแดดที่มีการประดิษฐ์ประดอยให้มีความแปลกตากว่าการใช้ครีบกอนกรีต เสริมเหล็กแนวตั้งกับแนวนอนตามปกติ ซึ่งทั้งหมดถูกใช้มาเป็นหน้าตา (facade) ของอาคาร สำหรับขนาดสัดส่วนประมาณกว้าง 4 เมตร และลึก 12 - 16 เมตร แต่ความสูงเพิ่มขึ้นเป็น 4 ชั้น ชั้นล่างโล่งทำให้เพดานมีความสูงประมาณ 5 เมตร สามารถเพิ่มขึ้นลอยเข้าไปได้อีกชั้น (ดูภาพที่ 2.34 - 2.36) ในยุคดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมได้ชัดเจน ในยุคของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายเปิดรับการลงทุนจากต่างชาติ สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจด้วยการอุตสาหกรรม ทำให้เมืองกลายเป็นศูนย์กลางที่จะต้องรองรับผู้คนที่เข้ามาทำงานและทำหน้าที่ศูนย์ที่กระจายสินค้าที่ผลิตได้ออกไปพร้อมๆ กัน ในการพัฒนาเมืองครั้งนั้น มีการเสริมสร้างโครงสร้างพื้นฐานสิ่งอำนวยความสะดวก สาธารณูปโภคต่างๆ มีการปรับปรุงขยายและติดถนนสายใหม่ๆ ตึกแถวจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามริมถนนที่เป็นเส้นทางสัญจรอันถือว่าเป็นทำเลที่ดีทางการค้า

โดยสรุปเนื้อหาในส่วนนี้ เป็นเนื้อหาที่ต้องการแสดงให้เห็นถึง การเข้าสู่ “มิติของความเป็นสมัยใหม่” โดยอาศัยงานทางสถาปัตยกรรม ไม่ว่าจะเป็น เมือง บ้าน และ ตึกแถว ผ่านงานเขียนทั้งสามชิ้น คือ งานเขียนของ นิจ วิทยุชระนันท์ ให้ภาพของการขีดชู ชื่นชม จนไปถึงการเลียนแบบรูปแบบของสถาปัตยกรรมตะวันตกที่เข้ามาปรากฏในสยามประเทศ งานเขียนของ ประทีป มาลากุล ได้ทำการคลี่คลายและขยายความให้เห็นถึง ปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านของคนไทย อธิบายให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยมีได้เน้นการแบ่งช่วงเวลาตามการครองราชย์ของแต่ละรัชกาล แต่เน้นการ

นำเอาปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญๆ มาเป็นตัวแบ่งช่วงของการเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนแปลงจากยุคปลายของกรุงศรีอยุธยาเข้าสู่รัตนโกสินทร์ การเซ็นสนธิสัญญาเบาว์ริง การเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1, 2 และ การที่รัฐไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และงานชิ้นสุดท้ายที่งานวิจัยชิ้นนี้หยิบมานำเสนอ คืองานเขียนของ ชูวิทย์ สุจฉายา ที่ได้ทำการขยายความช่วงของการกระโจนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ โดยผ่าน “ตึกแถว” ตั้งรูปแบบ ขนาดสัดส่วน องค์ประกอบและเทคนิควิธีการก่อสร้างได้ถูกนำมาขยายความ ซึ่งสามารถสรุปเป็นการเรียงลำดับตามช่วงเวลาสำคัญๆ ต่างๆ ได้ดังนี้

พ.ศ.2325	(ถึง พ.ศ.2352) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 1
พ.ศ.2398	(18 เมษายน วันลงนาม) สนธิสัญญาเบาว์ริง ฉบับภาษาไทย เขียนลงสมุดไทยก่อนส่งไปจักรวรรดิอังกฤษ ให้รัฐบาลอังกฤษประทับตรา
พ.ศ.2434	รถไฟ เริ่มต้นสร้างครั้งแรก กรุงเทพฯ - นครราชสีมา
พ.ศ.2439	(26 มีนาคม) รถไฟ เปิดเดินได้บางส่วนจาก กรุงเทพฯ - อยุธยา
พ.ศ.2352	(ถึง พ.ศ.2367) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 2
พ.ศ.2367	(ถึง พ.ศ.2394) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 3
พ.ศ.2394	(ถึง พ.ศ.2411) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 4
พ.ศ.2411	(ถึง พ.ศ.2453) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 5
พ.ศ.2427	ปีที่กรุงเทพฯ มีไฟฟ้าใช้เป็นครั้งแรก ⁴²
พ.ศ.2441	บริษัทไฟฟ้าสยาม (Siam Electricity Co., Ltd.) เป็นบริษัทของชาวเดนมาร์กขอสัมปทานจัดตั้ง เพื่อจัดจำหน่ายกระแสไฟฟ้าแก่ผู้คนในกรุงเทพฯ และดำเนินกิจการรกราง ⁴³
พ.ศ.2457	(ถึง พ.ศ.2461) ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1
พ.ศ.2453	(ถึง พ.ศ.2468) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 6
พ.ศ.2468	(ถึง พ.ศ.2477) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 7
พ.ศ.2470	ช่วงเศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลก
พ.ศ.2475	เปลี่ยนจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย
พ.ศ.2475	การก่อตั้งหลักสูตรการสอนวิชาสถาปัตยกรรมขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรกภาควิชาสถาปัตยกรรมอยู่ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴² นนทพร อยู่มั่งมี, “กรุงเทพฯ ราตรี : ความบันเทิงและการเสี่ยงภัยของชาวเมืองหลวงสมัยรัชกาลที่ 5” ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 34 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม 2556, หน้า 91.

⁴³ นนทพร อยู่มั่งมี, “กรุงเทพฯ ราตรี”, หน้า 91.

พ.ศ.2477	แยกเป็นแผนกวิชาอิสระสถาปัตยกรรมศาสตร์
พ.ศ.2477	(ถึง พ.ศ.2489) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 8
พ.ศ.2479	เริ่มมีพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคารในเขตเทศบาล
พ.ศ.2482	(ถึง พ.ศ.2488) ช่วงเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง
พ.ศ.2485	(ถึง พ.ศ.2487) ช่วงสภาพเศรษฐกิจของไทยย่ำแย่ ซึ่งเป็นผลไปสู่รูปแบบสถาปัตยกรรมรวมทั้งบ้านของคนไทยด้วย
พ.ศ.2489	(ถึง ปัจจุบัน) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 9
พ.ศ.2504	(ถึง พ.ศ.2509) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1
พ.ศ.2504	สถาปนิก 4 ท่านที่ได้ให้แบบแผนแนวคิดการออกแบบสถาปัตยกรรม “ยุคใหม่” ไว้อย่างมีแบบแผนคือ ศาสตราจารย์อ้น นิมนานเหมินทร์, ศาสตราจารย์บุญยง นิโครธานนท์, ศาสตราจารย์วาทัญญู ณ ถลาง และ รองศาสตราจารย์แสงอรุณ รัตกสิกร
พ.ศ.2520	ทาว์นเฮาส์และอาคารชุดคอนโดมิเนียม เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก
พ.ศ.2525	(ถึง พ.ศ.2529) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5

สิ่งที่ได้ประโยชน์นอกจากจะเข้าใจถึงสิ่งที่เกิดขึ้นตามช่วงระยะเวลาต่างๆ แล้วงานวิจัยชิ้นนี้ได้ประโยชน์จาก การวิเคราะห์ถึง ปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ที่มีผลต่อกระบวนการเข้าสู่ “มิติของความเป็นสมัยใหม่” (modernization) รวมถึงการเกิดขึ้นของ “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” และถ้าหากเรามองว่ามีติดังกล่าว คือ กระบวนการกลายเป็นเมือง (urbanization) แล้วเราจะพบว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลมาจาก การที่โลกทัศน์ของชนชั้นนำของเราเปลี่ยนจาก โลกทัศน์แบบไตรภูมิมาสู่โลกทัศน์แบบเหตุผลนิยม สัจนิยม ซึ่งปัจจัยกระตุ้นที่ทำให้โลกทัศน์ดังกล่าวเกิดการเปลี่ยนแปลงคือ การเข้ามาของชาติตะวันตกและการยอมรับในศิวิไลซ์ความทันสมัยของชาติตะวันตก (westernization) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ส่วน ศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมความงาม ศิลปะ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากระบบครัวเรือนเป็นแบบระบบอุตสาหกรรม (Industrialization) ซึ่ง “สถาปัตยกรรม” ก็จะกลายเป็นภาพตัวแทนหนึ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการดังกล่าว ได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็น รูปแบบ วัสดุ โครงสร้าง รวมไปถึงแนวคิดของผู้ออกแบบ งานวิจัยชิ้นนี้สามารถแบ่งปัจจัยหลักๆ ของการเปลี่ยนแปลงได้ออกเป็น 6 ปัจจัย⁴⁴ คือ

⁴⁴ ปัจจัยทั้ง 7 ส่วนที่นำเสนอในงานวิจัยชิ้นนี้ได้หยิบยืมและขยายความจากบทวิเคราะห์สรุปในงานเขียนของ ประทีป มาลากุล ที่กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบ้านของคนไทยทั้ง 4 ประการ คือ 1) สภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม 2) ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ และสิ่งแวดล้อม 3) วัสดุก่อสร้างและความรู้ทางการก่อสร้าง และ 4) สถาปนิกและช่างก่อสร้างที่ทำให้รูปแบบของบ้านของคนไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป

1. **ปัจจัยเชิงเศรษฐกิจ** ดังเช่น การปรับเปลี่ยนสิทธิเมื่อไทยได้รับชัยชนะจากสงคราม (ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1) เป็นผลทำให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจการลงทุนในเวลาต่อมา หรือ การชะลอตัวทางเศรษฐกิจที่เป็นผลมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือแม้แต่เมื่อเกิดการขยายตัวของการลงทุนในช่วงเวลาต่อมา ที่เกิดจากการนำเอาแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมาใช้ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมือง การตัดถนน การเพิ่มขึ้นของการคมนาคมขนส่งซึ่งแน่นอนว่าเพิ่มโอกาสทางการแข่งขันในด้านการออกแบบมากขึ้น ผลลัพธ์อย่างหนึ่งคือ การเกิดขึ้นของตึกแถวที่ขยายตัวคู่ไปกับการตัดถนน
2. **ปัจจัยเชิงสังคมวัฒนธรรม** เช่น แนวคิดที่ยอมรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกให้มีความสูงศักดิ์กว่าวัฒนธรรมต่างชาติเดิมที่มีอยู่ก่อนหน้า ซึ่งคือ วัฒนธรรมของจีน จนเป็นผลให้เกิดการกระโจนเข้าไปรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ ผ่านรูปลักษณ์และภาพลักษณ์ต่างๆ เหล่านั้น สะท้อนให้เห็นถึงการเชื่อมโยงกับคนในพื้นที่ซึ่งเป็นอีกมุมหนึ่งที่จะทำให้เห็น ถึงการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี เช่น การผสมกับรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิม, การปรับแต่งประยุกต์ไปจากเดิม ซึ่งคงเค้าโครงเดิมอยู่บ้าง, หรือการปรับเปลี่ยนแบบสดใหม่แตกต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง
3. **ปัจจัยเชิงภูมิประเทศและภูมิอากาศ** ในเขตประเทศแถบร้อนชื้นของไทย เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมไม่ได้ดำเนินตามอย่างชาติตะวันตกเสียทีเดียว แต่เป็นการผสมผสานเงื่อนไขของการป้องกันแดด ป้องกันฝน และจะต้องสร้างให้เกิดการระบายลมและความร้อนได้ดี สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้รูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของเรามีความสวยงามและแตกต่างไปจากภาพรวมของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในตะวันตก
4. **ปัจจัยเชิงกฎข้อบังคับและกฎหมาย** เช่น การเกิดขึ้นของการบังคับใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ที่เป็นผลให้เกิดการกระจายตัวของการลงทุนนอกเขตกรุงเทพมหานคร ส่งผลให้เกิดการลงทุนในหัวเมืองต่างๆ และเชียงใหม่ก็เป็นหนึ่งในนั้น การกำหนดทิศทางของการควบคุมอาคาร เช่น พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเมืองและสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ทั้งสิ้น
5. **ปัจจัยเชิงช่างและผู้ออกแบบ** ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญมากอีกอย่างหนึ่ง ที่ส่งผลต่อรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปจากกลุ่มสถาปนิกชาวต่างชาติที่ได้รับการเชิญเข้ามาออกแบบอาคารสำคัญๆ ในกรุงเทพฯ ต่อมาเป็นกลุ่มคนไทยที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศและค่อยๆ เข้ามารับราชการ เปลี่ยนมือการออกแบบอาคารสำคัญในกรุงเทพฯ จากชาวตะวันตก รวมถึงเริ่มเข้าสู่การป่มเพาะวิชาความรู้ที่ได้เรียนรู้มาต่อประชาชนคนไทย และกลุ่มต่อๆ มาที่มีทั้งนักเรียนทุนของรัฐและนักเรียนทุนตัวเองที่นำเอาวิชาความรู้จากทางชาติตะวันตก (ในยุคสมัยใหม่) กลับเข้ามาผสมผสานกับเงื่อนไขของสังคม วัฒนธรรม ภูมิประเทศ และภูมิอากาศแบบร้อนชื้นของไทย

6. **ปัจจัยเชิงเทคนิคการก่อสร้างและวัสดุ** เช่น เทคนิคการก่อสร้างที่เปลี่ยนจากกำแพงรับน้ำหนักไปเป็นเสาและคาน รวมทั้งการเข้ามาของเหล็กเส้นและโครงสร้างแบบคอนกรีตรับแรง รวมถึงอุปกรณ์บางชนิด เช่น บานพับ ส่งผลให้เกิดการใช้ประตูหรือหน้าต่างประเภทบานพับม หรือการนำเข้าเครื่องจักรที่ทำให้สามารถเลื่อยแผ่นไม้เป็นแผ่นบางได้ตามต้องการ ส่งผลให้รูปแบบของตัวอาคารที่โล่งขึ้น เบาขึ้น สามารถสร้างได้สูงและใหญ่ขึ้น เป็นต้น

แน่นอนว่าทั้งหกประเด็นนี้เชื่อมโยงกัน จนบางครั้งบางทีอาจจะแยกแยะออกมาเป็นปัจจัยชัดเจนอย่างใดอย่างหนึ่งได้ยาก อย่างไรก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้จะนำเอาปัจจัยต่างๆ ที่นำไปสู่ “มิติของความเป็นสมัยใหม่” ไปใช้เป็นกรอบมองและอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ต่อไป

2.5 เชียงใหม่ : รอยต่อและการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่

เนื้อหาในส่วนก่อนหน้านี้ได้ทำการสำรวจและวิเคราะห์ถึงอิทธิพลของ “มิติของความเป็นสมัยใหม่” ที่กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพมหานคร เข้าสู่ยุคสมัยใหม่และก่อให้เกิดเป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในส่วนนี้เราจะมุ่งประเด็นไปสู่ “มิติของความเป็นสมัยใหม่” ที่ค่อยๆ คืบคลานมาสู่พื้นที่ตามหัวเมืองต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เมืองเชียงใหม่ พิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนและสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่เข้าสู่รอยต่อของยุคสมัยใหม่ในที่สุด

คำถามที่เกิดขึ้นคือ ช่วงเวลาไหนที่เรียกว่า “รอยต่อ” ของยุคก่อนสมัยใหม่และยุคสมัยใหม่ มีงานเขียนและงานวิจัยหลายชิ้นที่ให้ภาพของการแบ่งยุคสมัยของเมืองเชียงใหม่ เช่น งานวิจัยของ ฮันส์ เพนธ์ ที่ศึกษาความเป็นมาของล้านนาไทย โดยแบ่งออกเป็น 6 ยุค คือ คนไทยเข้ามาอยู่และตั้งตัว ตั้งแต่ปี พ.ศ.1600 - 1804; ยุคร้างล้านนา ตั้งแต่ปี พ.ศ.1804 - 1914; ยุครุ่งเรืองล้านนา ตั้งแต่ปี พ.ศ.1914 - 2068; ยุคเสื่อมของล้านนา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2068 -2101; ล้านนาสลาย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2101 - 2317; และยุคล้านนาฟื้นตัวเข้ารวมเป็นประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2317- 2417⁴⁵ ส่วนงานวิจัยของ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังรายและพม่าปกครอง แบ่งออกเป็น 4 ยุค คือ สมัยก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่ ก่อนปี พ.ศ.1839; สมัยราชวงศ์มังรายปกครอง ตั้งแต่ปี พ.ศ.1839 - 2101; สมัยเป็นเมืองขึ้นของพม่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2101 - 2317; และ สมัยเป็นเมืองประเทศราชของไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2317 - 2476⁴⁶ และงานวิจัยของ อนันต์ กาญจนพันธุ์ ที่ทำการศึกษารื่องของการขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงในสังคมล้านนา แบ่ง 4 ยุค คือ ระยะเวลาของการรวมเข้าอยู่ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2398 - 2475; ระยะเวลาของความไม่แน่นอน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2475 - 2500; ระยะเวลาของความขัดแย้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 - 2516; และระยะเวลาของความรุนแรง

⁴⁵ อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่” ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533, หน้า 13.

⁴⁶ อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่”, หน้า 13.

หลังเดือนตุลาคม 2516⁴⁷ ส่วนการแบ่งยุคในงานวิจัยของอิศรา กันแดง ที่ทำการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ผ่านการก่อรูปเมืองและเนื้อเมือง ซึ่ง อิศราแบ่งเอาไว้เป็น 4 ยุค คือ ยุคการก่อรูปเมืองเชียงใหม่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.1804 - 1839 ; ผังเมืองเชียงใหม่ในอดีต ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.1839 - 2397; ยุคของการเปลี่ยนแปลง ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2397 - 2476; และผังเมืองเชียงใหม่ในยุคปัจจุบัน ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2476 - 2532⁴⁸; และงานวิเคราะห์วิจัยประวัติศาสตร์ล้านนาของ สรัสวดี อ๋องสกุล ที่แบ่งยุคของอาณาจักรล้านนาจากในยุคก่อนกำเนิดจนถึงยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของราชอาณาจักรไทย เอาไว้ 6 ยุคคือ ยุคแคว้นแคว้น-นครรัฐ ในดินแดนล้านนา ก่อนกำเนิดอาณาจักรในพุทธศตวรรษที่ 1; ยุคอาณาจักรล้านนา พ.ศ.1839 - 2101 การพัฒนาการของอาณาจักร; ยุคล้านนาสมัยพม่าปกครอง พ.ศ.2101- 2317 จากศูนย์อำนาจสู่รัฐชายขอบ; ยุคล้านนาสมัยเมืองประเทศราชแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2317 - 2442; ยุคแห่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจ พ.ศ.2427 - 2464; และยุคของภาคเหนือในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง⁴⁹

เป็นที่น่าสังเกตว่าการแบ่งยุคของงานเขียนทั้งห้าชิ้นมีความแตกต่างกันตามแนวทางการของเรียบเรียงและวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ และทั้งห้าชิ้นไม่ได้พูดถึงรอยต่อของยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่ที่ชัดเจน ทว่ามีกล่าวถึง “ร่องรอยของการเปลี่ยนแปลง” ที่สำคัญ หลายจุด เช่น ปี พ.ศ.2317 ซึ่งเป็นยุคสิ้นสุดของล้านนาในฐานะที่เป็นเมืองร้างหลังจากที่ถูกยึดครองโดยพม่า เชียงใหม่กำลังเข้าสู่ยุคของการฟื้นฟูในช่วงยุคพระเจ้าเจ็ดตน; หรือปีพ.ศ.2397-2398 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยื่นสนธิสัญญาเบาว์ริง ต้องให้สิทธิเสรีภาพนอกอาณาเขตต่อชาติตะวันตกและการลงทุนกับสยามประเทศ โดยเฉพาะการค้าขายไม้สักระหว่างล้านนากับเมาะละแหม่ง⁵⁰ จนล่วงเข้าปี พ.ศ.2417 คือในช่วงระยะเวลาของการที่อาณาจักรล้านนาได้ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย ซึ่งตรงกับรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 (ปีช่วงเวลาที่ครองราชย์ พ.ศ.2411 - 2453) มีการลงนามในสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ.2417 และฉบับที่ 2 ในปี พ.ศ.2426 เพื่อคลี่คลายปัญหาการให้สัมปทานค้าซ้อนกับการค้าด้านไม้สักกับอังกฤษ⁵¹; หรือหมุดหมายที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ.2427 เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่สยามประเทศโดยเฉพาะในเขตเมืองกรุงเทพมหานครที่กำลังรับเอา

⁴⁷ อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่”, หน้า 14.

⁴⁸ อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่”, หน้า 14.

⁴⁹ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2549.

⁵⁰ ดังเช่นที่ พูนพร พูลทาจกร ได้เรียบเรียงเอาไว้ว่า “การค้าข้ามพรมแดนระหว่างล้านนากับเมาะละแหม่งก็ยิ่งขยายตัวมากขึ้น รัฐบาลสยามจึงทำการตกลงกับรัฐบาลอังกฤษในพม่าอนุญาตให้ใช้เงินรูปี (Rupee) ของพม่าเป็นสื่อกลางในการค้าขายแลกเปลี่ยนในบริเวณล้านนาได้เมื่อปี พ.ศ.2399” ซึ่งนอกจากจะทำให้เห็นว่าเมืองเมาะละแหม่งเป็นเมืองที่สำคัญเพราะเป็นเมืองที่อังกฤษใช้เป็นฐานที่มั่นในการรองรับการค้าขายไม้สักระหว่างล้านนากับพม่าแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นว่าพม่ายังมีความสำคัญต่อล้านนาเป็นอย่างมากเมื่อเทียบกับสยามในช่วงเวลาดังกล่าว ไม่ว่าจะ เป็นทั้งเส้นทางการเดินทางเชื่อมโยงเพื่อการค้าขายแล้วยังรวมถึงสินค้าที่ส่งออกสำคัญๆ ของรัตนโกสินทร์ในช่วงนั้น เช่น น้ำตาล ข้าว ยาสูบ พริกไทย และดีบุก สินค้าเหล่านี้ก็ไม่ได้มีแหล่งผลิตจากล้านนาเลย ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พูนพร พูลทาจกร, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ.2464 - 2484” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530, หน้า 23-26.

⁵¹ พูนพร พูลทาจกร, “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ.2464 - 2484”, หน้า 36.

“มิติของความเป็นสมัยใหม่” ในความพยายามจะเป็นพยายามเลียนแบบลोकแบบตะวันตก จนกระทั่งปรับ และประยุกต์ความเป็นตะวันตกให้เข้ามา ซึ่งกลายเป็นจุดเริ่มต้นของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในประเทศไทย ดังที่กล่าวไปแล้วในช่วงก่อนหน้า ดังนั้นงานวิจัยชิ้นที่มุ่งเน้นในการวิเคราะห์ รวบรวม และจัดกลุ่ม ประวัติศาสตร์ที่มีการเปลี่ยนแปลงจากอิทธิพลของ “มิติของความเป็นสมัยใหม่” ซึ่งถึงแม้ว่าในช่วงก่อนที่ ล้านนาจะถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามประเทศ ล้านนาได้มีความใกล้ชิดกับพม่าและอังกฤษเป็นอย่างมาก แต่ความสัมพันธ์ในช่วงดังกล่าวจะมุ่งเน้นไปในประโยชน์ทางการค้าขายเศรษฐกิจและการเมืองเป็นหลัก ยังไม่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนเข้าสู่ความเป็น “เมือง” และ “ความทันสมัย” ในการใช้ชีวิตของผู้คนในเมืองเป็นหลัก ดังนั้นจึงเลือกหมุดหมายทางประวัติศาสตร์ในปี พ.ศ.2427 นี้เป็นหมุดหมายที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่งานวิจัยชิ้นนี้จะนำมาขยายความต่อไป

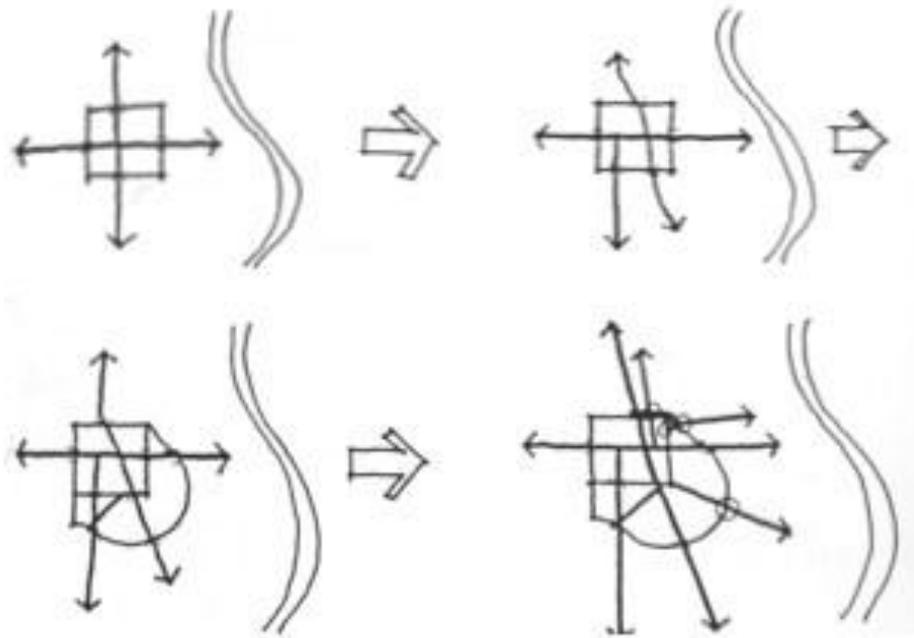
โดยทั่วไปแล้วการที่จะประวัติของเมืองเชียงใหม่ ข้อมูลส่วนใหญ่ที่มักจะพบเจอจะอยู่ในลักษณะของการนำเสนอเช่นว่า ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแบบสมมาตร เป็นเวียงที่มีกำแพงชั้นในเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีคูน้ำล้อมรอบกำแพงชั้นในและให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางแห่งใหม่ของอาณาจักรเหนือลุ่มน้ำกก ลุ่มน้ำปิง และลุ่มน้ำวัง⁵² หรือเวียงเชียงใหม่ตั้งอยู่บนที่ราบดอยสุเทพกับน้ำแม่ น้ำปิง เดิมเป็นที่ตั้งของพวกลัวะ เมื่อพญามังรายเดินทางมาพบจึงสร้างเมืองขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.1839 พบว่า ทำเลแห่งนี้มีสิ่งๆที่เรียกว่า ไชยมงคล 7 ประการ และ ถ้ำน้ำไชยมงคลในเชิงกายภาพหรือในเชิงภูมิประเทศแล้ว พบว่ามีถึง 4 แห่ง คือ แม่ น้ำปิง ดอยสุเทพ น้ำแม่ ข่า และหนองใหญ่หรือหนองบัว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในอดีตที่มีการพิจารณาถึง “แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค” ความลาดเทของพื้นที่เพื่อการระบายน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และทรัพยากรที่สำคัญ ความอุดมสมบูรณ์ของดินบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงจายเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อความอยู่รอดและความเจริญรุ่งเรืองของเมืองไม่ว่าจะในยุคในสมัยใด⁵³

ในการสร้างเมืองเชียงใหม่ นั้น พญามังรายได้คิดถึงควมมีตัวตนของเมือง ซึ่งใช้สระคือเมืองเป็นศูนย์กลางของเมืองโดยถือเป็นไชยภูมิศูนย์กลางจักรวาล และจากระบบความเชื่อตามทักขานเมือง จึงถือว่าเชียงใหม่มีหัวของเมืองหรือเวียงอยู่ทางทิศเหนือ เป็นทิศมงคลเพื่อทำการอันเป็นมงคล มีหน้าเมืองอยู่ทางทิศตะวันออก หันหน้าไปทางแม่ น้ำปิง ทิศนี้เหมาะแก่การคมนาคมและค้าขาย มีเขตอรัญญิกของเมืองอยู่ทางทิศตะวันตก และมีทางออกของศพออยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ในเวียงเชียงใหม่มีกำแพง 2 ชั้น แต่ละชั้นมีประตูเมือง 5 ประตู⁵⁴

⁵² สมโชติ อ๋องสกุล, “ผังเมืองเชียงใหม่: มิติทางประวัติศาสตร์”, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2549.

⁵³ อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่”, หน้า 62.

⁵⁴ สมโชติ อ๋องสกุล, “ประวัติศาสตร์ของแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ในเวียงเชียงใหม่” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

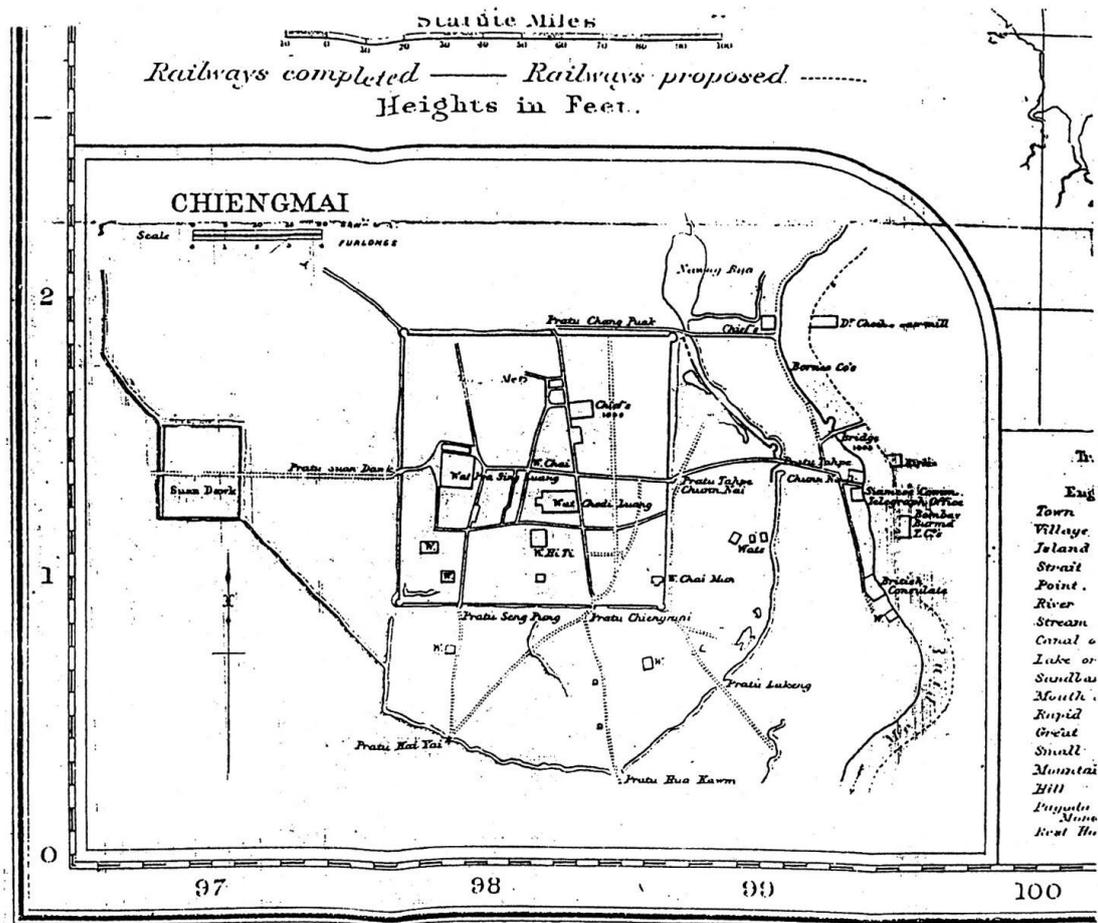
ภาพที่ 2.37 ภาพกราฟฟิกแสดงตำแหน่งของกำแพงเมืองชั้นนอกและชั้นในและการเปลี่ยนแปลงของจำนวนประตูเมือง
[1] เมื่อเริ่มต้นมีประตูเมือง 4 แห่ง [2] เปลี่ยนแปลงประตูเมืองเป็น 5 แห่งเส้นทางหลักจึงเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย
[3] มีกำแพงเมืองชั้นนอกเพิ่มขึ้น ต่อจากการลากเส้นหลักต่อออกมาจากประตูเมืองชั้นใน
[4] ภายหลังต้องการความสะดวกมากขึ้นในการสัญจรจึงเจาะประตูเมืองเพิ่มขึ้น
[ที่มา อิศรา กันแดง, 2533]

การเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ ได้รับการเรียบเรียงและบันทึกเอาไว้ในงานวิจัย “ผังเมืองเมืองเชียงใหม่ : มิติทางประวัติศาสตร์” และ “เชียงใหม่เมื่อ 100 ปีที่แล้วในแผนที่และแผนผังร่วมสมัย”⁵⁵ พื้นที่ต่างๆ ของเมืองเชียงใหม่ซึ่งในงานวิจัยนี้จะขอสรุปภาพของการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยข้อมูลจากแผนที่หลักๆ ห้าแผนที่ คือ

1. แผนที่เมืองเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ.2431 ซึ่งจัดทำโดย นายเจมส์ ฟิตซรอย แมคคาธีเอสไควร์ (James Fitzroy McCathy) ชาวอังกฤษ ต่อมาเป็นนายพันโท พระวิภาคภูวดล เจ้ากรมแผนที่สยามคนแรก พ.ศ.2428 - 2444 (ดูภาพที่ 2.38)
2. แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ.2436 ฉบับเขียนประมาณสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 (ดูภาพที่ 2.39)
3. แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ.2447 ครั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ (ดูภาพที่ 2.40)

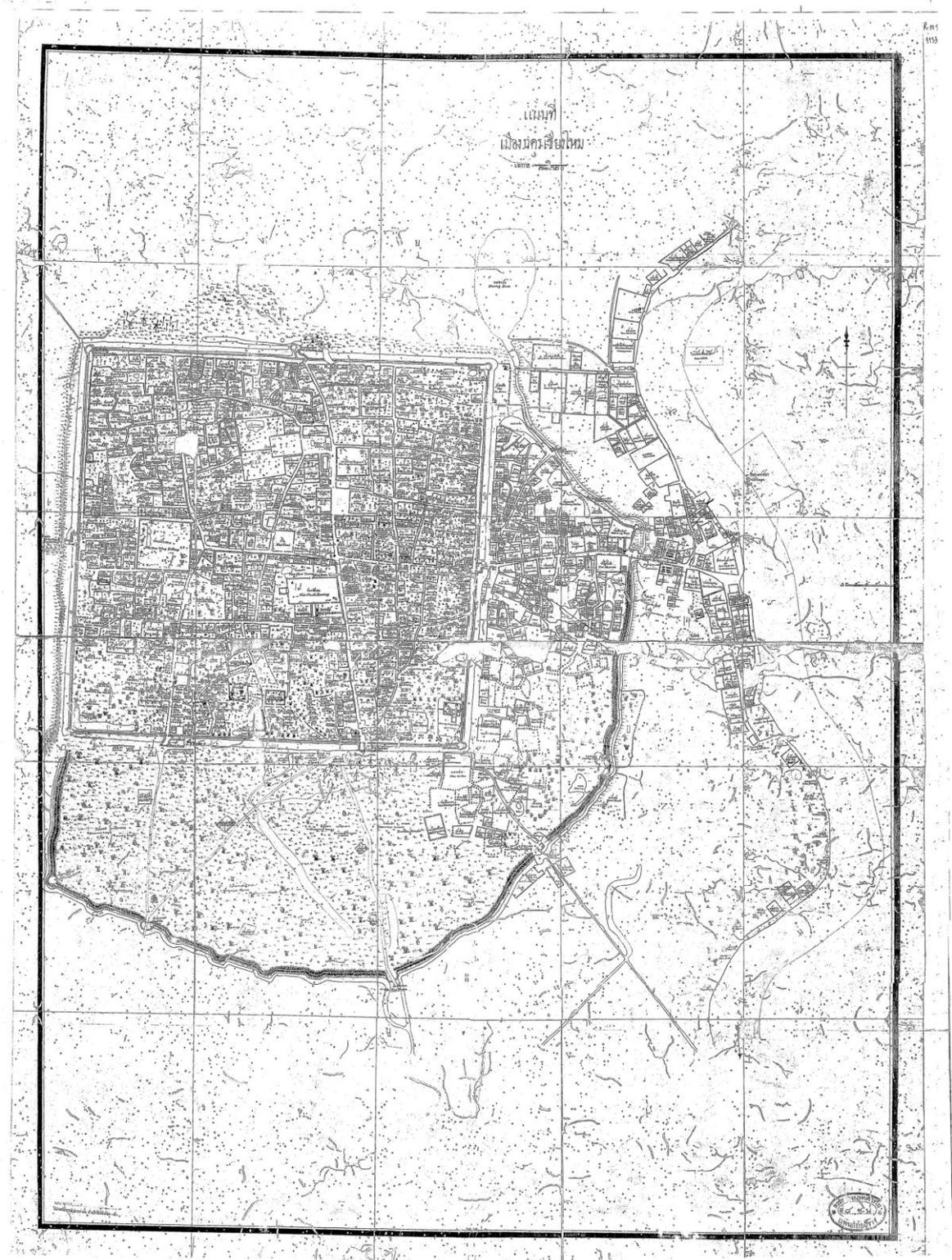
⁵⁵ สมโชติ อ่องสกุล “เชียงใหม่เมื่อ 100 ปีที่แล้วในแผนที่และแผนผังร่วมสมัย” โครงการวิจัยทุนอุดหนุน จากงบประมาณเงินรายได้มหาวิทยาลัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี 2551.

4. แผนที่ Chiangmai, Siam พ.ศ.2456 เขียนโดยมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน (ดูภาพที่ 2.41)
5. แผนที่ City of Chiangmai, Siam (Showing properties held by American Presbyterian Mission) พ.ศ.2466 (ดูภาพที่ 2.42)

† James Mc Carthy, *Surveying and Exploring in Siam*, John Murray, Albemarle Street, London 1900.

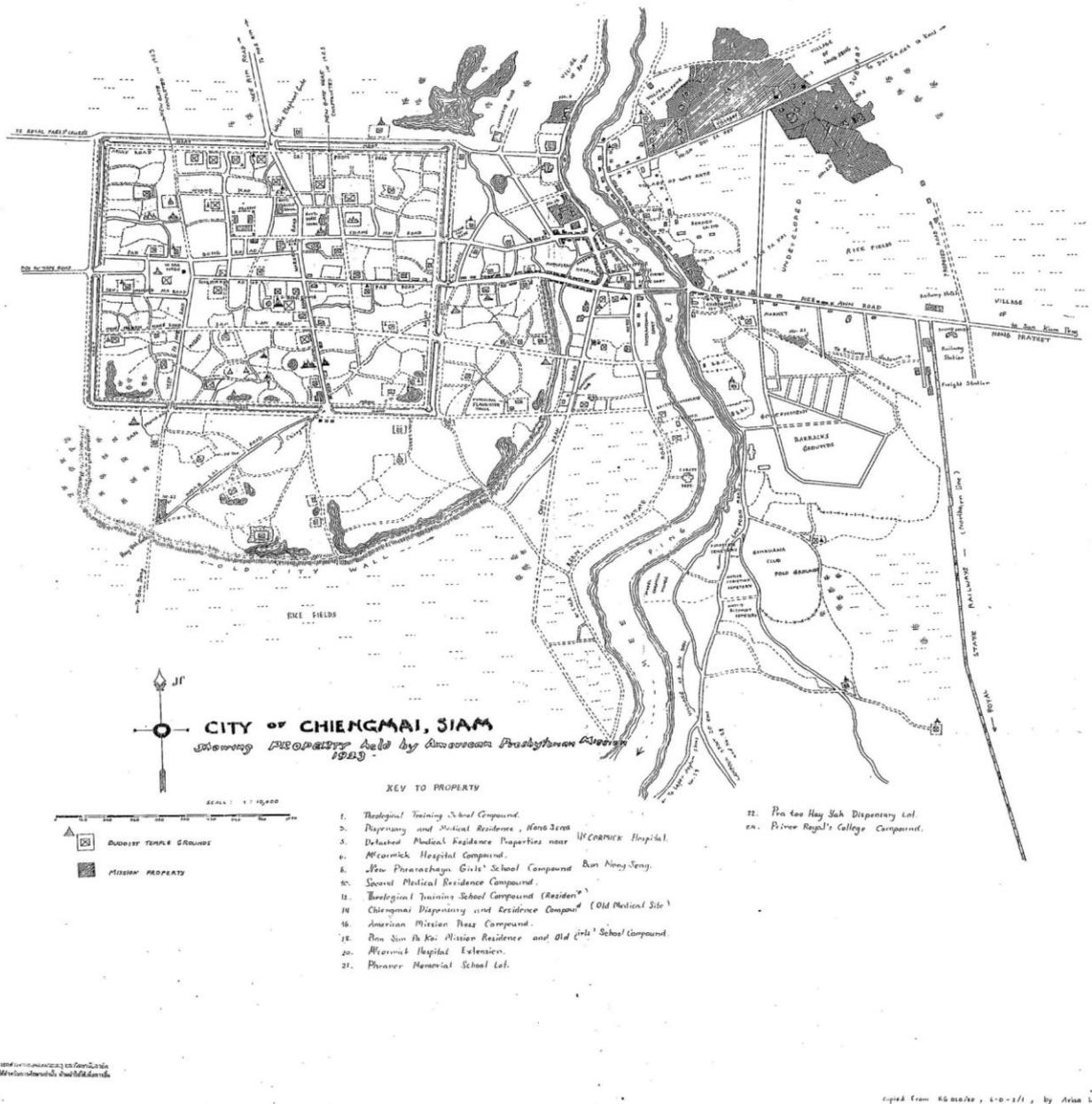
ภาพที่ 2.38 ภาพแผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2431 ซึ่งจัดทำโดย นายเจมส์ ฟิตซรอย แมคคาธี (James Fitzroy McCathy) ชาวอังกฤษ ต่อมาได้รับตำแหน่งเป็นนายพันโท พระวิภาคภูวดล เจ้ากรมแผนที่สยามคนแรก (พ.ศ.2428 - 2444) แผนที่เมืองเชียงใหม่ พร้อมกับกรุงเทพฯ และ หลวงพระบาง ที่แทรกอยู่ในที่ว่างของแผนที่พระราชอาณาจักรสยาม Map of the Kingdom of Siam and its Dependencies ได้รับการตีพิมพ์ครั้งที่สอง โดยราชสมาคมภูมิศาสตร์แห่งสหราชอาณาจักรตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ.2443 โดยสำนักพิมพ์ John Murray, Albemarle Street London [ที่มา สมโภช อังสกุล, 2551]

ภาพที่ 2.39 ภาพแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ.2436 ฉบับเขียนประมาณสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าหลวงเชียงใหม่ องค์ที่ 7 (พ.ศ.2416 - 2440) [ที่มา หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ (20 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.42 ภาพแผนผัง City of Chiangmai, Siam (Showing properties held by American Presbyterian Mission) พ.ศ.2466 [ที่มา หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ (20 พฤษภาคม 2557)]

การเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ในยุครอยต่อของสมัยใหม่ เมื่อพิจารณาจากแผนที่ฉบับที่ 1 (ช่วงปี พ.ศ.2431) เราสามารถสรุปได้ว่าในแผนที่ฉบับแรกเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิทยาการในการทำแผนที่ซึ่งเริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2418 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงให้ตั้งคณะทำงานเกี่ยวกับแผนที่ตามแบบตะวันตก โดยแต่งตั้งให้นายเจมส์ ฟิตซรอยแมคคาธี (James Fitzroy McCathy) ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมแผนที่คนแรก โดยแผนที่เชียงใหม่ที่จัดทำโดยเจมส์แมคคาธี นั้นรับราชการในช่วงปี พ.ศ.2428 - 2444 ซึ่งในครั้งนั้น รัชกาลที่ 5 ต้องการให้กรมทำแผนที่ได้เริ่มต้นสำรวจภูมิประเทศรอบเขตแดนสยามเพื่อทำเขตพระราชอาณาจักรพร้อมๆ

กับการจัดทำแผนที่บริเวณย่อยๆ เพื่อจุดประสงค์เฉพาะทางเช่น แผนที่ปักปันเขตแดน แผนที่เสด็จประพาส แผนที่มณฑลเทศาภิบาล และแผนผังเมืองสำคัญๆ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ และหลวงพระบาง ต่อมาราชสมาคมภูมิศาสตร์แห่งสหราชอาณาจักร (อังกฤษ) ได้จัดพิมพ์หนังสือของพันโท พระวิภาคภูวดล นั้นโดยให้แนบแผนที่อาณาจักรสยามและมีแผนที่ทั้งสามแทรกอยู่ในที่ว่างของแผนที่พระราชอาณาจักรสยาม จึงได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี พ.ศ.2443⁵⁶ ในแผนที่ฉบับนี้ มีปรากฏ 1) ตำแหน่งของคุ่ม (chief's) ซึ่งคือคุ่มของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงองค์ที่ 7 ของนครเชียงใหม่ (ขึ้นครองนครเชียงใหม่ พ.ศ.2416 - .2440)⁵⁷ 2) ตำแหน่ง “หนองบัว” (หนองน้ำใหญ่ๆ) 3) แสดงที่ตั้งที่ทำการข้าหลวงใหญ่ริมน้ำปิง (siamese commr.) 4) โบสถ์ (kirk) ซึ่งเป็นชื่อเรียกโบสถ์คริสต์จักรที่ 1 (หลังเก่า) คำว่า kirk เป็นภาษาละตินแปลว่า โบสถ์ ซึ่งต่อมาคริสต์จักรที่ 1 มีการความจำเป็นต้องย้ายเนื่องจากเหตุผลด้านความไม่เพียงพอต่อการใช้งานจำนวนคนที่เข้ามาใช้งานโบสถ์เพิ่มขึ้นอย่างมากประกอบกับอาคารมีความทรุดโทรมตามการใช้งาน ตำแหน่งใหม่คือที่เดิมของพื้นที่บ้านแมคกิลวารี รวมกับพื้นที่ของโจนาธาน วิลสัน และพื้นที่ของโรงเรียนพระราชชายาซึ่งได้ย้ายไปตั้งที่โรงเรียนดาราวิทยาลัย⁵⁸ 5) บริษัทป่าไม้ริมฝั่งแม่น้ำปิงตะวันออก (Borneo Co's และ Bombay Burma T.Co's) 6) ที่ตั้งโรงเลื่อยของหมอซิค (Dr. Marion Cheek) ที่เข้ามาทำงานในสยามเมื่อ พ.ศ.2424 - 2444 ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ.2398 ของสยามประเทศที่จำต้องเปิดการค้าแบบเสรี ทำให้บริษัทบอร์เนียวเข้ามาค้าขายในภาคเหนือ พ.ศ.2399 ค่าไม้สักในปี พ.ศ.2432 บริษัทบอมเบย์เบอร์มาและบริษัทสยามฟอร์เรส เข้าทำธุรกิจไม้สักตั้งแต่ปี พ.ศ.2435 โดยมีการตั้งศาลต่างประเทศ และ 7) สถานกงสุลอังกฤษ (British Consulate) พื้นที่ริมแม่น้ำแม่ปิงฝั่งตะวันตก (ดูภาพที่ 2.43)

⁵⁶ สมโชติ อ่องสกุล, “ประวัติศาสตร์ของแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ในเวียงเชียงใหม่” หน้า 63-64.

⁵⁷ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ อาจารย์ เสรินทร์ จิรคุปต์ (20 มีนาคม 2557).

⁵⁸ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ อาจารย์ เสรินทร์ จิรคุปต์ (20 มีนาคม 2557).

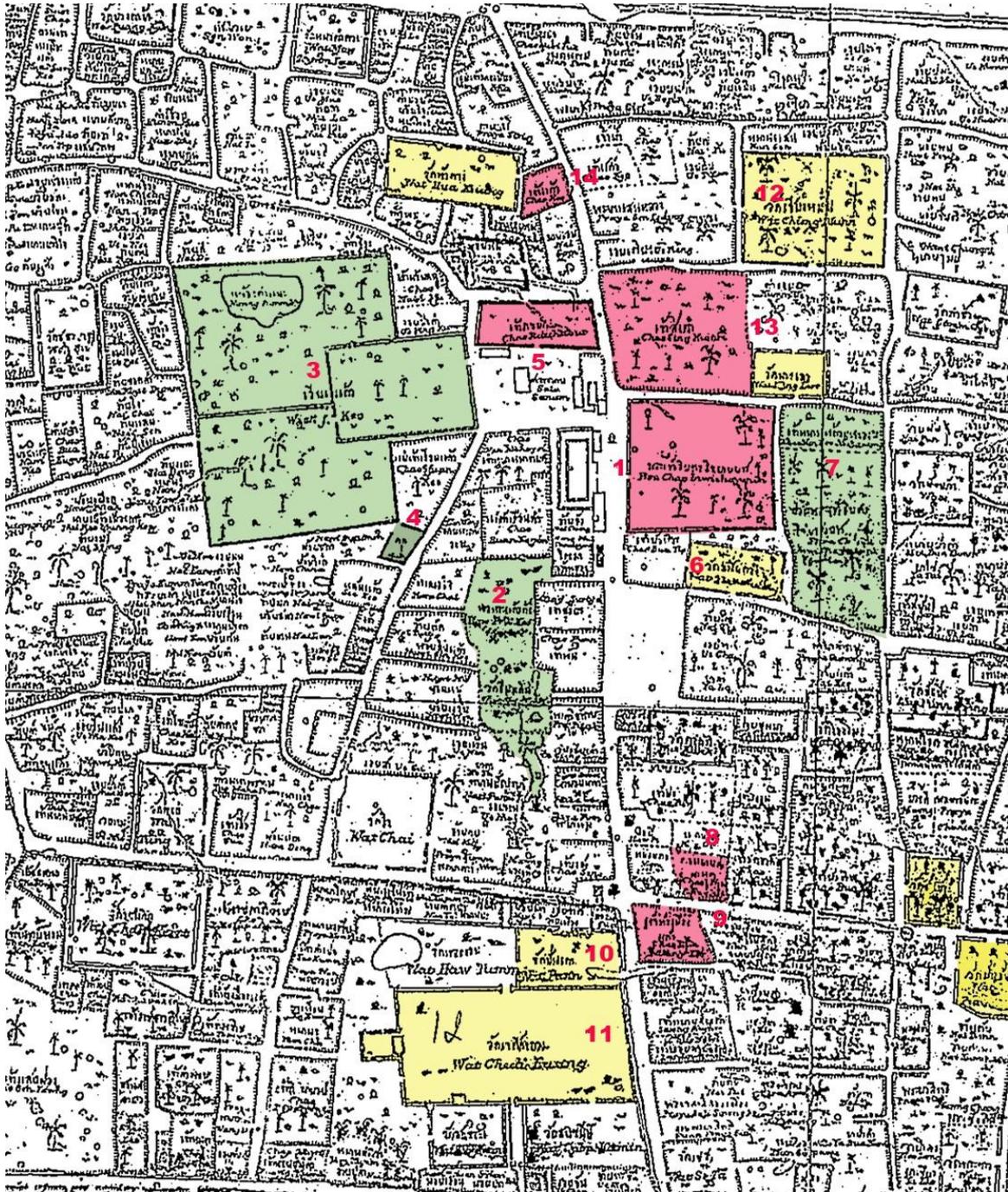
ในแผนที่ฉบับที่สองเป็นแผนที่นครเชียงใหม่ ฉบับปี พ.ศ.2436 ซึ่งเขียนสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 เหตุผลของการทำแผนที่นี้เนื่องจากหลังจากการวางรากฐานระบบเทศบาลใน มณฑลพายัพได้มีการสำรวจพื้นที่ในเวียงเชียงใหม่อย่างละเอียดว่าเป็นที่ตั้งสถานที่อะไรบ้าง เช่น คຸ້ມ ວັດ ບ້ານ เป็นต้น ระบุชื่อเรียกไว้ชัดเจนและภูมิประเทศในเวียง เช่น หนองน้ำ ฯลฯ และยังแสดงให้เห็นด้วยว่า ผู้สำรวจ และเขียนแผนผังแผนที่นี้ต้องมีความรู้ภาษาอังกฤษอย่างดีด้วยเพราะได้เขียนภาษาอังกฤษกำกับสถานที่ทุกแห่ง ไว้ด้วย⁵⁹ มีการแสดงตำแหน่งหนองน้ำขนาดใหญ่ในบริเวณเวียงแก้วเช่นเดียวกับฉบับแรกและแสดงที่ตั้งเจียงศรี ภูมิใกล้หนองบัว โดยอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของแผนที่ถือเป็นศรีของเมือง เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้าง เมืองเชียงใหม่ แสดงที่ตั้งประตูหัวเวียง เช่น ประตูสวนดอก สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพญามังรายสร้างเมืองเป็น เส้นทางไปสู่ดอยสุเทพและเวียงสวนดอกในสมัยพญาเกือนา พ.ศ.1914 ทรงให้สร้างวัดสวนดอกขึ้น แสดง ตำแหน่งประตูท่าแพชั้นนอก ในแผนที่ฉบับเขียนนี้ แสดงพื้นที่ที่อยู่ของชนชั้นปกครอง คือ คຸ້ມหลวง คຸ້ມ และ สถานที่ทำงานของขุนนางพื้นเมือง เรียกว่าเค้าสนามหลวงหรือศาลาสนาม ประกอบด้วย คຸ້ມหลวงกลางเวียง (1) ของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 และต่อมาได้กลายเป็นคຸ້ມหลวงของเจ้าอินทวโรรส สุริยวงษ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 8 ปัจจุบันเป็นโรงเรียนยุพราช⁶⁰

ถัดจากโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย พื้นที่บริเวณอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ในอดีตเป็นที่ตั้งของคຸ້ມต่างๆ หอ พระแก้วร้าง (2) ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ และมีช่วงกลางเวียงเป็นพื้นที่โล่ง ขนาดใหญ่ที่อยู่ในตัวเวียง (3) พื้นที่เวียงแก้วในอดีตเป็นคຸ້ມหลวงของเจ้าหลวงเชียงใหม่ในพื้นที่เวียงแก้ว ครั้งหนึ่งเป็นสวนสัตว์ อีกครั้งด้านทิศเหนือเป็นที่อยู่ของข้าราชการและพระญาติ ติดกับเวียงแก้วด้านทิศใต้ เป็นที่ตั้งของคอกหรือคูก (4) แสดงที่ตั้งคຸ້ມเจ้าราชบุตร (5) วัดหมื่นคอง (6) ซึ่งปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ของโรงเรียน ยุพราชสวนของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (7) คຸ້ມเจ้าฟ้าพรหมลือแห่งเมืองเชียงตุง ปัจจุบันคือศาลาธนารักษ์ (8) คຸ້ມเจ้าหัวเมืองแก้ว ต่อมาคือ คຸ້มเจ้าบุรีรัตนมหาอินทร์ (9) และปัจจุบันกลายเป็นศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา ดูแลโดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วัดพันเตา (10) วัดเจดีย์หลวง (11) วัดเชียงมั่น (12) คຸ້ມเจ้าสิงห์คำ (13) และคຸ້ມเจ้าบุรีรัตนแก้วมุงเมือง (14) (ดูภาพที่ 2.44) และแสดงพื้นที่ตั้งสำคัญต่างๆ บริเวณริมแม่น้ำปิง (ดูภาพที่ 2.45) เช่น Pra Chadi หรือวัดวังสิงห์คำ (15) ซึ่งเป็นวัดร้างต่อมากลายเป็น โรงพิมพ์อเมริกันของพ่อครูคอลลิง หรือ ศาสตราจารย์เดวิด จี คอลลินส์ (Press Mr. Collin) หรือศาสตราจารย์ ดี จี คอลลินส์ และต่อมาเป็นที่ตั้งของ โรงเรียนชายวังสิงห์คำ (Chiangmai Boys' School) และในปี พ.ศ.2447 ศาสตราจารย์ ดร.วิลเลียม แอริส ได้ซื้อที่ดินฝั่งตะวันออกและย้ายโรงเรียนไปที่แห่งใหม่เรียก โรงเรียนว่า โรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย คຸ້ມเรือนหอของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ปัจจุบันเป็นสำนักงาน เทศบาลนครเชียงใหม่ (16) โรงจักรเลื่อยไม้ของหมอซิก (17) ศาลาโอสถ เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกก่อนที่จะตั้ง

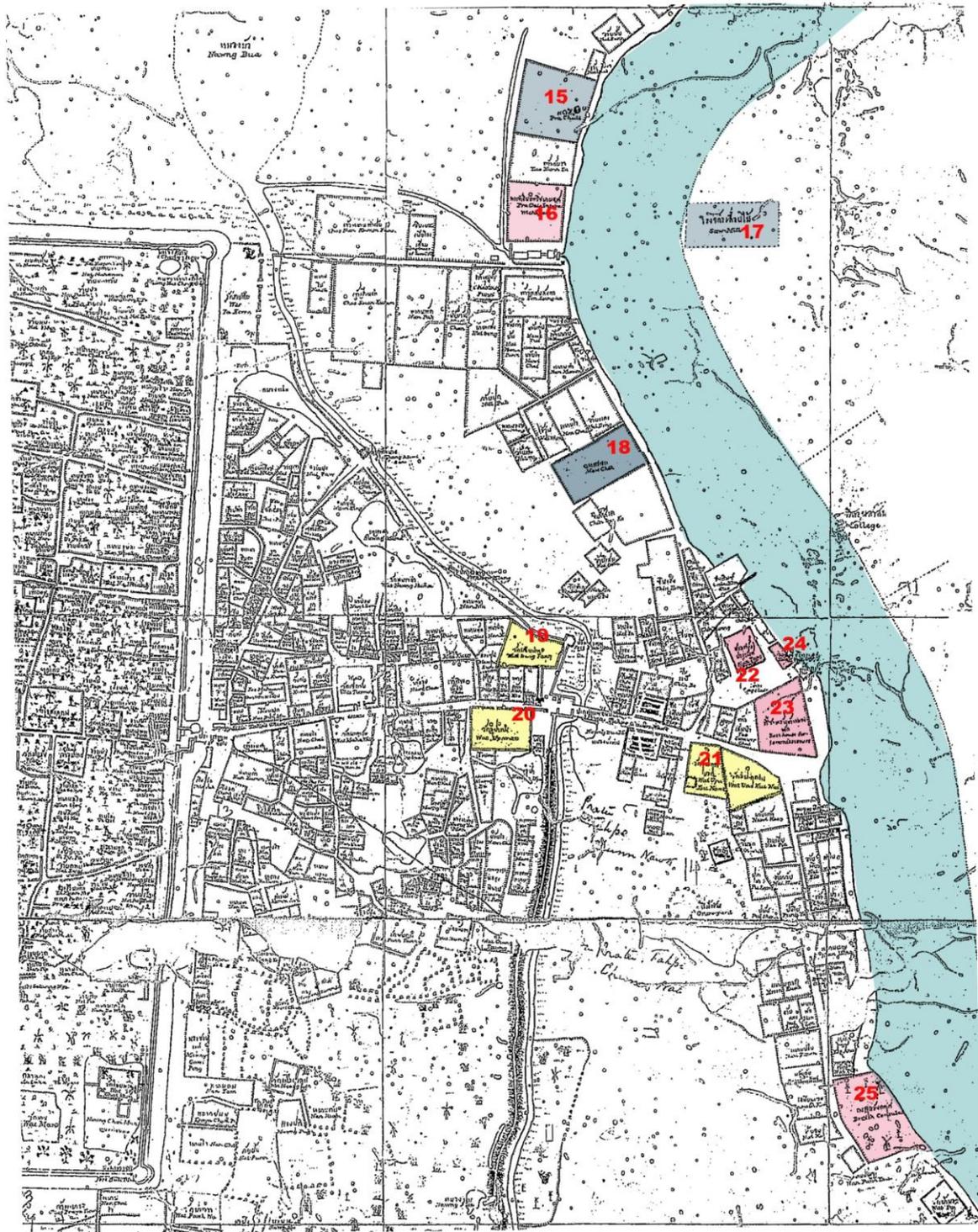
⁵⁹ สมโชติ อ่องสกุล, “ประวัติศาสตร์ของแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ในเวียงเชียงใหม่”, หน้า 63-64.

⁶⁰ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 8 (พระเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ ครองราชย์สมบัติ พ.ศ.2439 - 2452) ได้บริจาคพื้นที่ 4 แยกโรส ให้ทางราชการสร้าง โรงเรียนสอนหนังสือไทย ต่อมากลายเป็นโรงเรียนยุพราช และหลังจากรัชกาลที่ 5 เสด็จสวรรคต พระราชชายา ยกพื้นที่ให้สร้างอาคารเรียน ต่อมาคือ “ศึกษายุพราช” เป็น สถาปัตยกรรมทรงโคโลเนียล

เป็นร้านขายยาโดยมีหมอเเฮเป็นผู้จัดตั้งศาลาโอสถในปี พ.ศ.2430 ต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน
และปัจจุบันเป็นสถานีกาชาด (18) วัดแสนผาง (19) วัดบุปผาราม (20) วัดอุปกุด (21) คຸ້ມเจ้าแก้ววຽງຊື່
ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกาตหลวง (22) บ้านพักข้าหลวง (High Commissioner Place) (23) ที่ทำการไปรษณีย์
(24) และ สถานกงสุลอังกฤษ (British Consulate) (25)

ภาพที่ 2.44 ภาพขยายจากแผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2436
และแสดงตำแหน่งสถานที่สำคัญ ในแผนที่โดยใช้กราฟฟิกส์ต่างๆ ในพื้นที่ภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่โดยผู้วิจัย
[ที่มา หอจดหมายเหตุพายัพ]

ภาพที่ 2.45 ภาพขยายจากแผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2436
และแสดงตำแหน่งสถานที่สำคัญๆ ในแผนที่โดยใช้กราฟฟิกส์ต่างๆ ในพื้นที่ริมแม่น้ำปิงโดยผู้วิจัย [ที่มา หอจดหมายเหตุพายัพ]

ต่อมาแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ.2447 จัดทำขึ้นเมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือขึ้น แสดงแนวกำแพงเวียงเชียงใหม่ เช่น (ดูภาพที่ 2.46) ประตูช้างเผือก (10) ประตูท่าแพชั้นใน (11) ประตูท่าแพชั้นนอก (4) ประตูสวนปรุง (13) ประตูเชียงใหม่ (14) ประตูสวนดอก (15) และที่ตั้งหนองเขียวหรือหนองบัว (3) โดยมีแม่น้ำปิงไหลผ่าน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นตำแหน่งของที่ทำการข้าหลวงใหญ่ (1) และข้าเก่า สร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2421 (2) ที่อยู่บริเวณริมแม่น้ำปิง ภายในเขตกำแพงเมืองก็ปรากฏสถานที่สำคัญๆ เช่น เวียงแก้ว (5) วัดพระสิงห์ (6) วัดเจดีย์หลวง (7) คู่มือเจ้าหลวงซึ่งต่อมาเป็นตำแหน่งของโรงเรียนยุพราช (8) และวัดเชียงใหม่ (9) เป็นแผนที่ที่ทำให้เห็นภาพกว้างๆ ของเมืองเชียงใหม่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยวัฒนธรรมในสมัยนั้น บ้านเรือนของผู้คนเริ่มขยายตัวอยู่ตามถนนหลักทางเศรษฐกิจ เช่น ถนนท่าแพ ดังเช่น อิศรา กันแดง ได้ให้ภาพของเมืองเชียงใหม่ในฐานะที่เป็น “วนานคร” เอาไว้ว่า

กายภาพเมืองที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นผลมาจาก “คติความเชื่อในเรื่องโชคกลาง” และ “ศาสนา” เป็นตัวนำโดยผ่านการตัดสินใจของชนชั้นปกครองที่จะกำหนดลงไปในโครงสร้างหรือองค์ประกอบของเมือง...องค์ประกอบต่างๆ ของเมืองสัมพันธ์กับธรรมชาติ ชีวิตและสัดส่วน (scale) ของผู้คนไม่ว่าจะเป็นขนาดของเมือง ถนนหนทาง บ้านเรือน จะมีก็แต่วังและวัดเท่านั้นที่ตั้งใจทำให้อลังการ เพื่อสนองต่ออำนาจศรัทธาและความเชื่อที่มี ลักษณะเมืองเป็น “วนานคร” ที่เต็มไปด้วยธรรมชาติอันงดงามและผลงานการสร้างสรรค์ที่วิจิตรของมนุษย์⁶¹

⁶¹ อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่” หน้า 195.

ภาพที่ 2.46 ภาพแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ.2447

ครั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชเสด็จมณฑลฝ่ายเหนือ กราฟฟิกในตำแหน่งต่างๆ โดยผู้วิจัย
[ที่มา สมโชติ อ๋องสกุล, 2551]

จะเห็นได้ว่าทั้งแผนที่ในฉบับปี พ.ศ.2431, พ.ศ.2436 และ พ.ศ.2447 เป็นแผนที่ที่มีวัตถุประสงค์ในการระบุตำแหน่งและขอบเขตต่างๆ ของการใช้พื้นที่ในเขตคูเมืองชั้นใน แสดงให้เห็นพื้นที่ของชนชั้นปกครองมีการแบ่งพื้นที่ต่างๆ นอกจากจะเป็นไปตามแนวทางการของวางเส้นทางถนนภายในคูเมืองแล้ว เนื้อที่ดินในแต่ละส่วนจะมีลักษณะที่เป็นผืนใหญ่สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจการปกครอง (ผ่านการครอบครองที่ดินในเขตคูเมือง) รวมถึงตำแหน่งของคุ้มหลวงคุ้ม ลาน และวัดสำคัญๆ ที่ปรากฏในแผนที่ ส่วนพื้นที่ด้านนอกกำแพงเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ติดสองฝั่งริมแม่น้ำปิงยังไม่ค่อยปรากฏในแผนที่แสดงให้เห็นถึงความห่างไกลจากความเจริญและศูนย์การของการปกครองที่เกิดขึ้นภายในเขตกำแพงเมือง แต่ทว่าความสำคัญของพื้นที่ริมสองฝั่งของแม่น้ำปิงได้รับการบันทึกเอาไว้เป็นอย่างดีในแผนที่ฉบับปี พ.ศ.2456 และ พ.ศ. 2466 ต่อมาโดยมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน

แผนที่เมือง Chiangmai, Siam พ.ศ.2456 จัดทำขึ้นโดยคณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนนำโดย ศาสนาจารย์ดาเนียล แมคกิลวารี (Rev.Daniel McGilvary) และครอบครัวครั้งเมื่อเดินทางมาประกาศคริสต์ศาสนาในเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ.2410 ปลายสมัยพระเจ้ากาวิละและในปี พ.ศ.2411 ได้ตั้งบ้านพักอยู่ทางริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออก (5) ต่อมาพื้นที่บริเวณดังกล่าวได้สถาปนาเป็นคริสตจักรที่หนึ่งเชียงใหม่ขึ้นและในปี พ.ศ.2430⁶² ได้สร้างโบสถ์แห่งแรกของคริสตจักรขึ้น นับเป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกครั้งแรกในเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2415 (8) สังเกตได้ว่าในแผนที่ฉบับนี้ได้รับบุตตำแหน่งของโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยซึ่งก่อตั้งโดย ศาสนาจารย์ชาวอเมริกันชื่อ ศาสนาจารย์ ดร.วิลเลียม แฮร์ริส (Rev.Dr.William Harris) ในปี พ.ศ.2449 ซึ่งทำการย้ายจากโรงเรียนชายวังสิงห์คำที่อยู่ตรงกันข้าม (3) จากการสัมภาษณ์ เสรินทร์ จิรคุปต์ การเข้าถึงพื้นที่บริเวณริมน้ำนั้นถือว่าเป็นเขต “ชนบท” ห่างไกลจากตัวเมืองและไม่ใช่ที่อยู่ของชาวบ้าน และเป็นความต้องการของ ศาสนาจารย์เดวิด จี คอลลินส์ (Rev.D.G. Collins) ในการตั้งโบสถ์คริสตจักรที่สองอยู่ฝั่งตรงข้าม แต่ทางข้าหลวงเทศาภิบาล (อุปราชบุญทวงศ์) เห็นว่าไม่สมควรเพราะว่าตรงนั้นเป็นวัดร้างและมีเจดีย์เก่าอยู่ จึงทำการปรับเปลี่ยนเป็นการตั้งโรงเรียนแทน⁶³ ดังนั้น ในปี พ.ศ.2430 จึงได้เริ่มก่อตั้งโรงเรียนชายวังสิงห์คำ อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือบริเวณที่ตั้งโรงเรียนชายวังสิงห์คำนั้นยังเป็นโรงพิมพ์ของศาสนาจารย์คอลลินส์อีกด้วย ท่านได้นำเอาตัวพิมพ์อักษรตัวเมืองที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยนายแพทย์ ซามูเอล พีเพิลล์ (Rev.Dr.Samuel People) เมื่อปี พ.ศ.2433 มาสร้างเป็นโรงพิมพ์พิมพ์หนังสือด้วยตัวอักษรล้านนาออกเผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ.2435 เป็นต้นมา ถือว่าเป็นโรงพิมพ์ (Press) แห่งแรกในเชียงใหม่⁶⁴ (ดูภาพที่ 2.47)

ส่วนพื้นที่หมายเลข (4) คือ ตำแหน่งของศาลาโอสถก่อตั้งโดย นายแพทย์ ชาร์ล วรูแมน (Dr. Charles Vrooman) ในปี พ.ศ.2415 ต่อมานายแพทย์แคร์รี่ (Dr.A.M. Carey) ได้ขยายเป็นโรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน (Hospital) ในปี พ.ศ.2456 ตั้งอยู่บริเวณข้างคุ้มหลวงเจ้าแก้วนารัฐ (9) และต่อมานายแพทย์คอร์ต (Dr.Edwin C.Cort) ได้ตั้งเป็นโรงเรียนแพทย์เมื่อปี พ.ศ.2459 และต่อมาในปี พ.ศ.2468 ย้ายโรงพยาบาลอเมริกันมิชชันไปตั้งที่ตำบลหนองแสง ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง เรียกโรงพยาบาลใหม่ว่า โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เป็นศูนย์กลางในการทำงานด้านการแพทย์แผนใหม่ยุคแรกของเชียงใหม่⁶⁵ และนางโซเฟีย ภรรยาของศาสนาจารย์ดาเนียล แมคกิลวารีได้นำเด็กหญิงในเชียงใหม่มาสอนหนังสือที่บ้านพัก (5) และต่อมาพัฒนาขึ้นเป็นโรงเรียนสตรีอเมริกัน (7) และในปี พ.ศ.2452 เรียกชื่อว่าโรงเรียนพระราชายา และต่อมาย้ายไปที่โรงเรียนดาราวิทยาลัยในปัจจุบัน นับเป็นการเริ่มต้นการศึกษาสำหรับเด็กผู้หญิงในเชียงใหม่เป็นครั้งแรก ต่อมาใน ในปี พ.ศ.2474 จัดตั้งโรงเรียนเรยีนาเซลีวิทยาลัยในปี พ.ศ.2475 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์และโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยขึ้นเป็นลำดับ บริเวณถนนท่าแพและถนนวิชัยนทรีมนแม่น้ำปิง กลายเป็นชุมชนคน

⁶² สมโชติ อ่องสกุล “ประวัติศาสตร์ของแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ในเวียงเชียงใหม่” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

⁶³ ข้อมูล จากการสัมภาษณ์ เสรินทร์ จิรคุปต์ (31 มีนาคม 2557).

⁶⁴ สมโชติ อ่องสกุล, “เชียงใหม่เมื่อ 100 ปีที่แล้วในแผนที่และแผนผังร่วมสมัย” หน้า 216.

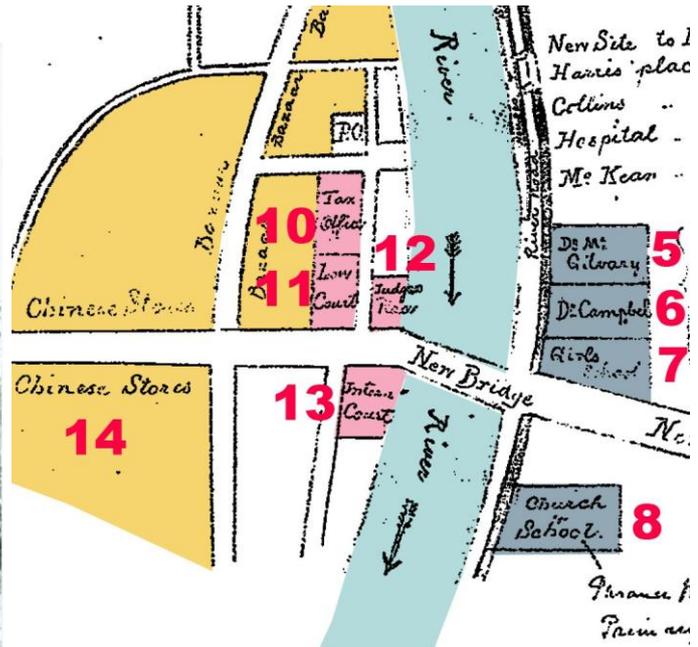
⁶⁵ สมโชติ อ่องสกุล, “เชียงใหม่เมื่อ 100 ปีที่แล้วในแผนที่และแผนผังร่วมสมัย” หน้า 212.

จีน (Chinese Stores) (14) ซึ่งพ่อค้าชาวจีนเข้ามามีบทบาททางการค้าแทนชาวไทใหญ่ ทำให้พ่อค้าคนจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยในย่านวัดเกต ท่าแพและบ้านฮ่อมมากขึ้น สมโชติ อ่องสกุล ให้ข้อสังเกตว่าไม่ว่าพ่อค้าจีน พ่อค้ายุโรป และมิชชันนารีอาศัยแม่น้ำปิงเป็นเส้นทางเข้ามายังเมืองเชียงใหม่ พ่อค้าจีนซึ่งเริ่มอพยพเข้ามาค้าขายในล้านนาตั้งแต่ปลายรัชสมัยของ พระเจ้าตากสิน อพยพขึ้นมาตามลำน้ำปิงและได้ตั้งชุมชนชาวจีนขึ้นหลายแห่ง โดยเฉพาะตามย่านท่าเรือต่างๆ เช่น ย่านท่าเรือวัดเกต ยิ่งเมื่อมีการสร้างถนนเชื่อมเมืองต่างๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2459 และทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ พ.ศ.2464 พ่อค้าชาวจีนได้มีโอกาสใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจทางราชการทั้งจากส่วนกลางและท้องถิ่น ตลอดจนการอาศัยประโยชน์จากการเป็นคนในบังคับอังกฤษ การดำเนินธุรกิจด้วยการอาศัยระบบอุปถัมภ์ทั้งจากผู้มีอำนาจในส่วนกลาง ในท้องถิ่นและต่างชาติทำให้คนจีนส่วนที่มีโอกาสเป็นเจ้าของกิจการ และกรมการพิเศษมีธุรกิจที่มั่นคงและมั่งคั่ง เช่น นายสุนธีร์ แซ่ฉั่ว หรือ ชั่วยงเส็ง (พ.ศ.2410 - 2477) หรือหลวงอนุสารสุนทร และคูซุนเส็งหรือนายอากรเส็ง (บิดาของนายเชียง ชินวัตร) เป็นต้น

อย่างไรก็ตามประเด็นสำคัญของแผนที่ฉบับนี้ มีอยู่สองจุด คือ 1) สังเกตได้เมื่อกรุงเทพแรกเข้ามาปฏิรูปการปกครองในเชียงใหม่ที่ศูนย์ราชการแห่งใหม่นี้อยู่บริเวณริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตก และ 2) บริเวณที่มีการแรเงาต้องการแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ที่ทางมิชชันนารีได้เตรียมการที่จะซื้อที่ดินสำหรับการตั้ง “มหาวิทยาลัยคริสเตียนลาว” ขึ้น⁶⁶ เสรินทร์ จิรคุปต์ ขยายความว่า “Laos University คือ มหาวิทยาลัยลาวเฉียง เนื่องจากมิชชันนารีในตอนนั้นเข้าใจว่าเชียงใหม่คือ มณฑลลาวเฉียง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นมณฑลพายัพ พ่อครูแฮร์ริสเตรียมซื้อที่ดินเรียบร้อยแล้วและขออนุญาตทำผังแผนงานในระยะห่างจากสถานที่ต่างๆ เป็นระยะทางเท่าไร พ่อครู (แฮร์ริส) มีความหวังว่ามันจะเป็น Prince Royal University เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของเมืองเชียงใหม่... แต่อย่างไรก็ตามปรากฏว่า จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นไม่อนุมัติ”⁶⁷

⁶⁶ ตัวหนังสือภาษาอังกฤษในแผนที่ฉบับปี พศ 2456 ดันฉบับเขียนว่า “The shading shows the land which the Mission works for the Laos Christian University”.

⁶⁷ ข้อมูล จากการสัมภาษณ์ เสรินทร์ จิรคุปต์ (31 มีนาคม 2557).

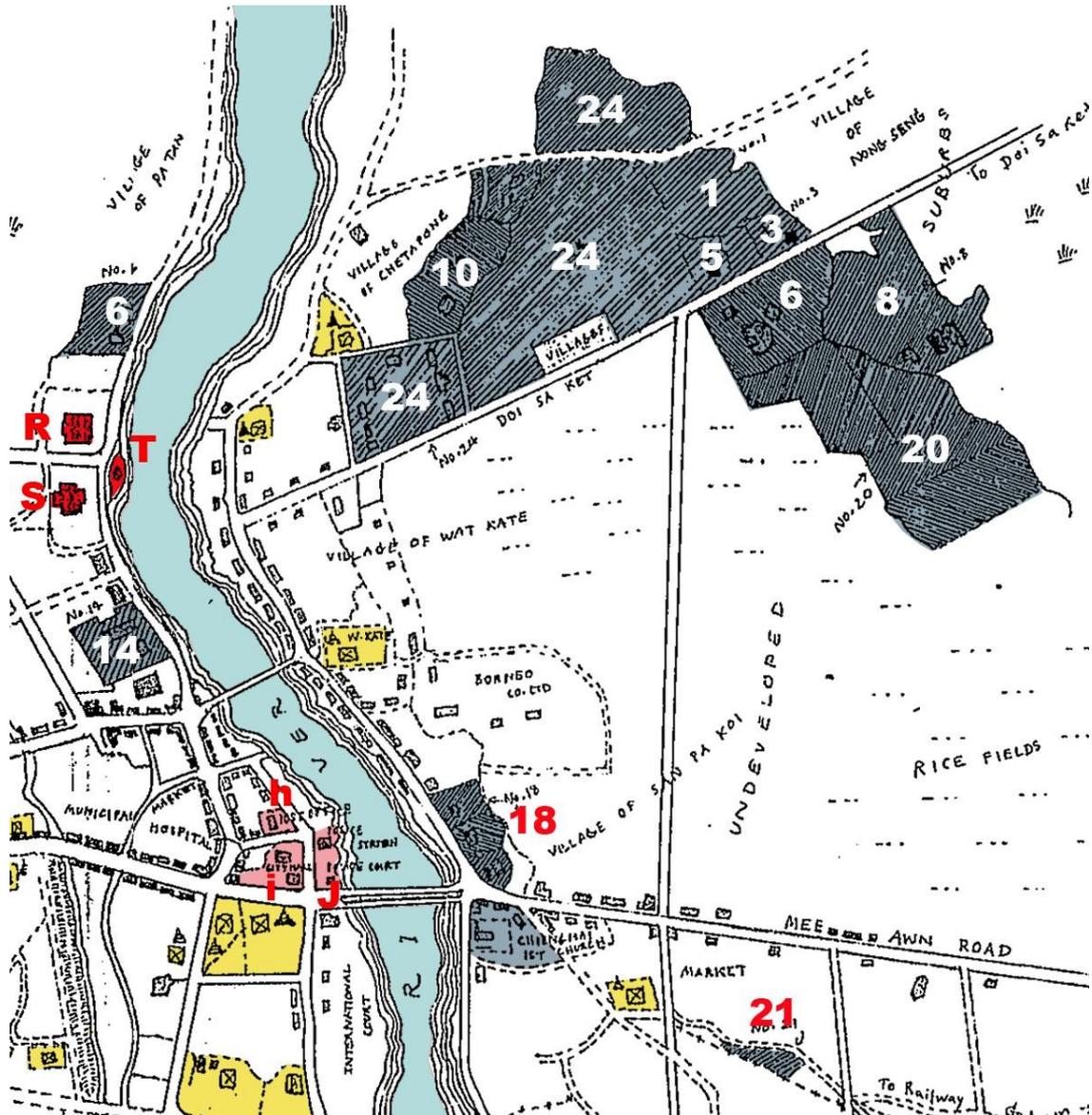

ภาพที่ 2.48 - 2.49 ภาพคริสตจักรที่ 1 (พ.ศ.2430) และตำแหน่งของคริสตจักรที่ 1 (8) และในหัวมุมถนนเป็นบ้านของ Rev. Daniel McGilvary (5), บ้านของ Dr. Campbell (6), และที่ตั้งของโรงเรียน Girl School ที่ต่อมาย้ายไปตั้งเป็นโรงเรียนดาราวิทยาลัย (7) ต่อมาคือ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ที่เขียนว่า P.O. ติดกันคือโรงภาษี (Tax Office) (10), ศาล (Law Court) (11), Judges Court (12) และศาลต่างประเทศ (International Court) (13) พื้นที่หมายเลข (14) คือพื้นที่ที่คนจีน (Chinese Stores) ย้ายเข้ามาจากฝั่งวัดเกตและเข้ามาตั้งถิ่นฐานขยายตัวไปพร้อมๆ กับการขยายตัวของเศรษฐกิจบนถนนท่าแพ และในภาพด้านซ้ายเป็นภาพที่ถ่ายในวันทำพิธีย้ายโบสถ์คริสตจักรที่ 1 หลังเก่าไปยังตำแหน่งใหม่ปี พ.ศ.2511

[ที่มา คลังข้อมูลภาพล้านนาในอดีตของ บุญเสริม สาดราภัย ของสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

[http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/\(12 เมษายน 2557\)](http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/(12 เมษายน 2557))]

ภาพที่ 2.51 ภาพขยายเฉพาะส่วนของพื้นที่ที่แรเงาคือพื้นที่ที่มีชนนาริคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนถือครองในปี พ.ศ.2466 โดยมีคำอธิบายตามหมายเลขที่ปรากฏได้แผนที่ยี่ต้นฉบับคือ (1) โรงเรียนฝึกสอนวิชาเทววิทยา (Theological Training School Compound), (3) ที่จำหน่ายยาและที่พักแพทย์ (Dispensary and Medical Residence), (5) ที่พักแพทย์ที่อยู่ใกล้กับโรงพยาบาลแมคคอร์มิค (Detached Medical Residence Properties near MC.Cormick hospital), (6) โรงพยาบาลแมคคอร์มิค (McCormick Hospital Compound), (8) ที่ตั้งของโรงเรียนพระราชชายาสอนเด็กผู้หญิงแห่งใหม่ (New Phrarachaya Girls' School Compound, Ban Nong Seng), (10) Second Medical Residence Compound ที่พักแพทย์กลุ่มที่สอง, (12) ที่พักของผู้ที่สอนวิชาเทววิทยา (Theological Training School Compound, Residence), (14) ที่ตั้งเก่าของที่จำหน่ายยาและที่พักแพทย์ หรือที่ตั้งของโรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน (Chiangmai Dispensary and Residence Compound, Old Medical Site), (16) โรงพิมพ์อเมริกันมิชชัน (American Mission Press Compound), (18) ที่ตั้งของบ้านพักคณะมิชชันนารีและที่ตั้งของโรงเรียนสอนเด็กหญิงเดิม บ้านสันป่าข่อย (Ban Sun Pa Koi Mission Residence and Old Girls' School Compound) (20) พื้นที่รองรับการขยายตัวของโรงพยาบาลแมคคอร์มิค (McCormick Hospital Extension), (21) Phraner Memorial School Lot, (22) ที่จำหน่ายยาบริเวณประตูหายหา (Pra too Hay Yah Dispensary Lot.) และ (24) พื้นที่ของโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย (Prince Royal's College Compound)

แผนที่เมืองเชียงใหม่ฉบับปี พ.ศ.2466 นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ที่คณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนถือครองแล้ว ยังแสดงสิ่งสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างไปจากแผนที่เมืองเชียงใหม่ฉบับปี พ.ศ.2456 คือการขยายตัวของกิจการของคณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนรวมถึงพื้นที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับตั้งถิ่นฐานของชาวอเมริกันต่างๆ มากขึ้นเช่น พื้นที่แหล่งพักผ่อนและเล่นกีฬาของชาวตะวันตกในเชียงใหม่ บนพื้นที่ 50 ไร่ คือ สโมสรยิมคานา (N) และสุสานคริสเตียนบ้านเด่น ต่อมาเรียกว่า สุสานคริสตจักรเด่นคำธรรม ธรรม เปิดจัดจอบพื้นที่ตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ.2450 (O) มีการระบุให้เห็นถึงตำแหน่งของคัมภีร์พระราชยาเจ้าดารารัศมี ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2457 ปัจจุบันอยู่ภายในพื้นที่ของสถานกงสุลอเมริกัน (S) ตรงกันข้ามคือ ที่ทำการของเทศบาล ซึ่งเป็นเทศบาลนครเชียงใหม่ในปัจจุบัน (R) และตำแหน่งของเจดีย์แก้ว (T) ที่ชาวบ้านเรียกกันว่าคัมภีร์น้ำสำหรับเจ้านายทั้งหลายซึ่งใช้สำหรับเจ้าดารารัศมีและพระเจ้าอินทวิชยานนท์ที่มีที่พำนักอยู่ในบริเวณดังกล่าว เสรินทร์ ให้อรรถาธิบายเพิ่มเติมว่า “เรือหางแมงป่องก็ไปจอดแถวนั้น แถวเจดีย์แก้ว เพราะตรงนั้นเป็นคังน้ำลึก คนไปเล่นก็ตกน้ำตายกันมาก เลยสร้างเจดีย์แก้ว ไม่ใช่วัดแต่เป็นกุ๋เก้อธิฐของคนที่ตกน้ำตายตอนแรกๆ ก็สร้างเป็นกุ๋เล็กๆ ต่อมาก็มากขึ้นเลยสร้างเป็นเจดีย์ขึ้นมาแทน”⁶⁸

อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของแหล่งการค้าจากการคมนาคมทางน้ำไปสู่แหล่งการค้าจากการคมนาคมทางบกโดยทางรถไฟสำเร็จในเดือนมกราคม พ.ศ.2464 (ตำแหน่ง P ดูจากภาพที่ 2.50) เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเมืองเชียงใหม่หลายประการ เช่น 1) เศรษฐกิจการค้าโดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้าคนจีนที่ในเชียงใหม่ขยายตัวเพิ่มขึ้น และกลุ่มที่เคยทำการค้าทางเรือก็หันมาทำการค้าทางรถไฟและขยายกิจการ พ่อค้าจีนรุ่นใหม่ก็ได้ทยอยเข้ามาทางรถไฟทำให้ย่านการค้าของคนจีนในเชียงใหม่ขยายจากบริเวณริมน้ำหลังวัดเกตมาเป็นย่านสันป่าข่อย ถนนเจริญเมืองและสถานีรถไฟ รวมถึงการขยายตัวบนถนนท่าแพในฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงด้วย 2) เนื่องจากมีการติดต่อค้าขายกับทางกรุงเทพฯ มากยิ่งขึ้นทำให้ความต้องการของสกุลเงินบาทมากขึ้น เปลี่ยนจากเดิมคือสกุลเงินรูปีตามแหล่งเงินคือบริษัทป่าไม้และการติดต่อทำการค้ากับพม่า รวมถึงการเกิดขึ้นของระบบธนาคารโดยมี ธนาคารสยามกัมมาจล (ไทยพาณิชย์) ได้มาเปิดสาขาที่เชียงใหม่เป็นแห่งแรกในปี พ.ศ.2470 และการดำเนินธุรกิจการเงินของพ่อค้าชาวจีนเช่น ตระกูลนิมมานเหมินทร์-ชุตินา ได้ดำเนินธุรกิจการเงินในนามห้างหุ้นส่วนจำกัดนิติบุคคลอนุสารเชียงใหม่ เป็นต้น และ 3) มีสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศเข้าถึงเมืองเชียงใหม่มากขึ้นเพราะแต่เดิมมีบริษัทบอร์เนียวจัดจำหน่ายสินค้าที่นำเข้ามาจากอังกฤษเท่านั้นซึ่งมีราคาแพง แต่พอมีรถไฟมาถึงสินค้าจากเยอรมันและญี่ปุ่นก็ตามเข้ามาและมีราคาที่ถูกลงกว่าค่อยๆ แย่งส่วนแบ่งของตลาดไป รวมถึงการปรับตัวตามเศรษฐกิจของบรรดาพ่อค้าชาวจีน เช่น บริษัทอนุสารจำกัดเป็นตัวแทนจำหน่ายเครื่องกลทางการเกษตร เช่น เครื่องสูบน้ำ เครื่องสีข้าว เครื่องยนต์ประกอบกิจการเหมืองแร่พร้อมรับซ่อมเป็นต้น⁶⁹

⁶⁸ ข้อมูล จากการสัมภาษณ์ เสรินทร์ จิรคุปต์ (31 มีนาคม 2557).

⁶⁹ สมโชติ อ่องสกุล “เชียงใหม่เมื่อ 100 ปีที่แล้วในแผนที่และแผนผังร่วมสมัย” หน้า 221.

ภาพที่ 2.52 ภาพแผนที่เมืองเชียงใหม่ในช่วงปี 2500 แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวของเมืองไปในทิศตะวันออกที่มีการเข้ามาของรถไฟเป็นปัจจัยสำคัญรวมถึงการตัดถนนใหม่เช่น ถนนเจริญเมือง และทิศตะวันตกโดยมีปัจจัยสำคัญคือการก่อสร้างสนามบินและการก่อตั้งโรงพยาบาลสวนดอก (2499) และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2507) และการตัดถนนสุเทพเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ดังกล่าวกับพื้นที่ตัวเมืองชั้นในชั้น [ที่มา กองสำรวจ สำนักผังเมือง]

อีกพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ คือ **พื้นที่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก** เริ่มต้นจากการเริ่มต้นของสนามบินเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ.2464 บนพื้นที่นาและวัดเชิงดอยสุเทพข้างวัดอุโมงค์ การเกิดขึ้นของสนามบินเชียงใหม่นี้มีขึ้นพร้อมกับทางรถไฟสายเหนือที่มาถึงเชียงใหม่และได้ใช้เป็นสนามบินเพื่อการขนส่งทางอากาศของพลเรือนตั้งแต่ปี พ.ศ.2489 และตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2494 มีการรวมกิจการตั้งเป็นบริษัทเดินอากาศไทย (บตท.) และพัฒนาการเป็นบริษัทการบินไทยจำกัด ในช่วงปี พ.ศ.2500 ได้มีการปรับปรุงสนามบินเชียงใหม่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก และตั้งแต่วันที่ พ.ศ.2518 - 2525 กรมการบินพาณิชย์เริ่มดำเนินการขยายสนามบินเพื่อเป็นท่าอากาศยานพาณิชย์สากล⁷⁰ (ดูภาพที่ 2.52)

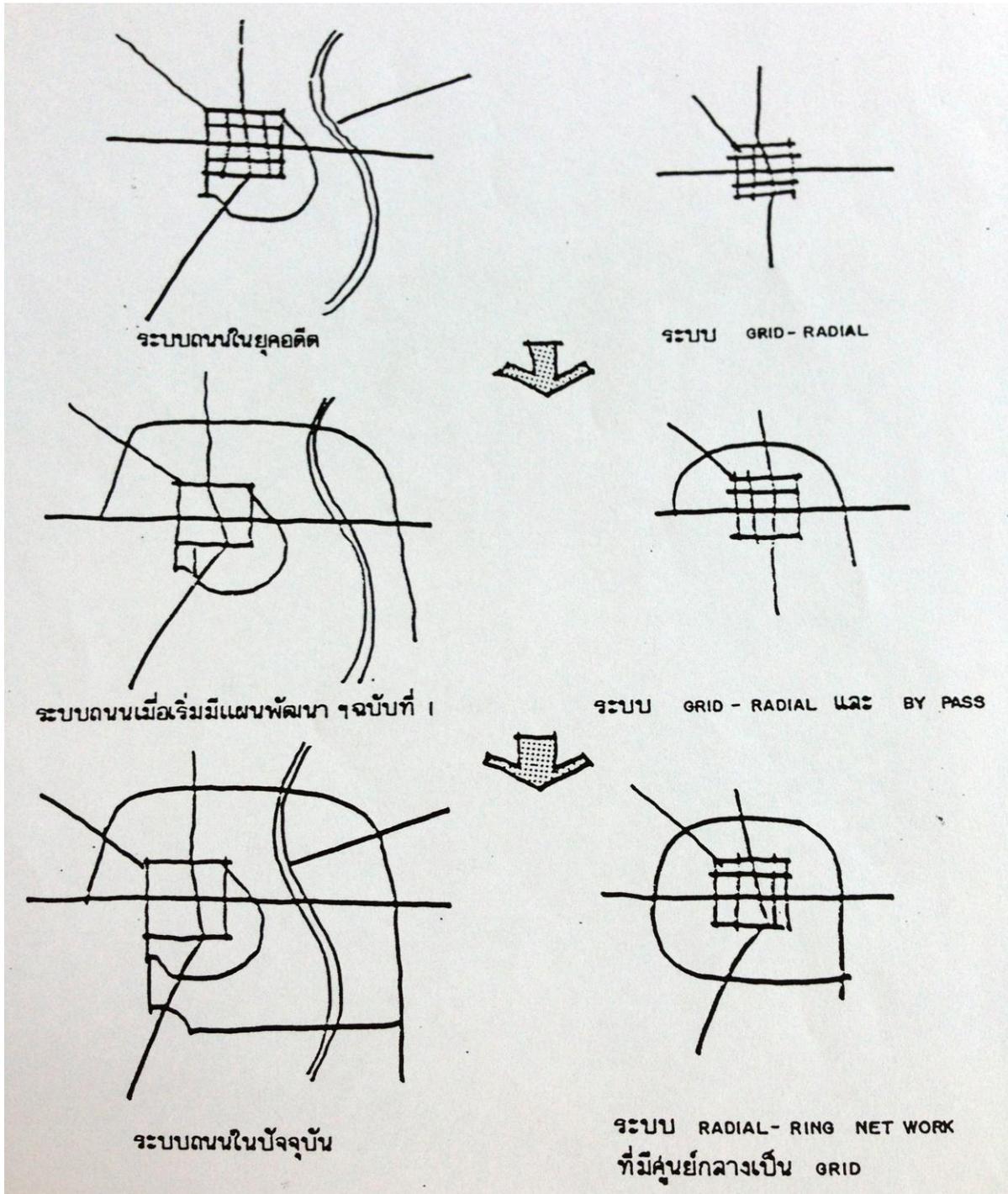
⁷⁰ สมโชติ อ่องสกุล “เชียงใหม่เมื่อ 100 ปีที่แล้วในแผนที่และแผนผังร่วมสมัย” หน้า 224.

แผนที่ฉบับปี พ.ศ.2500 สามารถให้ข้อมูลของการเปลี่ยนแปลงหลังจากการที่เชียงใหม่ได้รับการยกฐานะจากการเป็น “สุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่” เป็น “เทศบาลนครเชียงใหม่” ในปี พ.ศ.2478 และเป็นแผนที่ที่เกิดขึ้นในช่วงของสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484 - 2488 เป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2) ซึ่งเป็นช่วงที่บรรดาพ่อค้าชาวจีนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิงได้รับความเดือดร้อนจากนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. เช่น ถูกยึดทรัพย์สินและถูกไฟไหม้ ภายหลังจากปี พ.ศ.2492 ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นยุครุ่งเรืองของตระกูลกลุ่มพ่อค้าจีนในเชียงใหม่ที่มีการปรับตัวหัน มีการขยายกิจการจนมั่งคั่งมากขึ้นอยู่บนถนนท่าแพ พ่อค้าจีนบางกลุ่มเคลื่อนไหวให้มีโรงเรียนสอนภาษาจีนและมหาวิทยาลัยในเมืองเชียงใหม่ แต่ทว่าความพยายามในการผลักดันให้เกิดเป็นมหาวิทยาลัยในเมืองเชียงใหม่ นั้นสำเร็จลุล่วงในปี พ.ศ.2503 ภายใต้อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ที่มีมติให้สร้างมหาวิทยาลัยขึ้นที่เชียงใหม่ (ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1) และในปี พ.ศ.2507 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่สร้างเสร็จและทำการเปิดสอน ซึ่งได้ตกลงเลือกพื้นที่เชิงดอยสุเทพเป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยและขยายวงกว้าง นอกจากการเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่แล้ว ด้วยการสนับสนุนของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาทำให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามที่ตัดสินใจตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งที่สามของประเทศขึ้นที่เชียงใหม่ในปี พ.ศ.2499 บนพื้นที่โรงพยาบาลสวนดอกของเทศบาลนครเชียงใหม่ที่สร้างขึ้นสมัยหลวงศรีประกาศ (ฉันท วิชยาภย์) เป็นนายกเทศมนตรีเทศบาลนครเชียงใหม่⁷¹ ในปี พ.ศ.2509 เช่นกันตามมติของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ได้ทำการเชื่อมโยงที่ตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และโรงเรียนแพทยศาสตร์โรงพยาบาลสวนดอกให้มีฐานะเป็นคณะแพทยศาสตร์สังกัดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อิศรา กันตง ชี้ให้เห็นว่าการขยายตัวของเมืองสามารถสังเกตได้จากการเกิดถนนริบเบม (ribbon type) เช่น ถนนแก้ววรัญและถนนเจริญเมือง ซึ่งลากต่อไปจากถนนท่าแพเป็นการเชื่อมต่อเมืองกับสถานที่สำคัญที่เกิดขึ้นใหม่ เช่นโรงเรียนดาราวิทยาลัย สถานีรถไฟ ซึ่งอิศราขยายความให้ภาพที่ชัดเจนขึ้นถึง การเกิดขึ้นของสถาปัตยกรรมประเภท “เรือนแถว” หรือ “ตึกแถว” ตามการตัดถนนระดับภายในเมืองนี้ ดังที่อิศรา กล่าวว่า “อาคารเหล่านี้ต้องการเปิดหน้าร้านเต็มทีเพื่อแสดงสินค้า ตั้งอยู่ริมถนนเพื่อความสะดวกของผู้ซื้อ และ ‘เชิญชวน’ สำหรับผู้สัญจรผ่าน”⁷² ส่วนพื้นที่ด้านทิศตะวันตกของเมืองจนถึงดอยสุเทพได้เปลี่ยนแปลงมาก มีการจัดสรรที่ดินเพื่อรองรับข้าราชการ ชนชั้นกลาง และการตั้งโรงแรมชั้นหนึ่งเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว จนมาถึงปี พ.ศ.2510 - 2514 การเปลี่ยนแปลงตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีการตัดถนนซูปเปอร์ไฮเวย์จากลำปางสู่เชียงใหม่ เป็นการเริ่มต้นแนวทางถนนวงแหวนรอบใน และเกิดโครงข่ายถนนรูปวงแหวน 3 วงรอบเชียงใหม่ ได้เปลี่ยนแปลงผังเมือง วิถีชีวิตของเมือง โดยผังเมืองรูปวงแหวน ได้ให้ความสำคัญกับถนนรอบกำแพงเมืองชั้นในเชื่อมโยงกับชุมชนชั้นนอกโดยการท่าทางลดต่างระดับเชื่อมในจุดทางแยกจำนวน 16 แห่ง รองรับการพัฒนาตามกระแสทุนภายนอก ทำให้เชียงใหม่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยยุคโลกาภิวัตน์เต็มรูปแบบ (ดูภาพที่ 2.53)

⁷¹ สมโชติ อ่องสกุล “เชียงใหม่เมื่อ 100 ปีที่แล้วในแผนที่และแผนผังร่วมสมัย” หน้า 224.

⁷² อิศรา กันตง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่” หน้า 292.

ภาพที่ 2.53 แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของระบบโครงข่ายการจราจรของเมืองเชียงใหม่ ในยุคต่างๆ ทำให้เห็นถึงการต่อเชื่อมเป็นระบบริบตี (Ribbon Type) ตามถนนวงแหวนของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน [ที่มา อิศรา กันแดง, 2533]

โดยสรุปจากการที่ได้คลี่คลาย จัดกลุ่ม และวิเคราะห์ถึงสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ ไปแล้วข้างต้น พบว่ามีสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่มีทั้งความเหมือนและความต่างไปจากปรากฏการณ์ที่รับเอา “มิติของความเป็นสมัยใหม่” เข้ามาในวิถีชีวิตของผู้คน (ทั้งคนล้านนาในพื้นที่เอง คนต่างชาติไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ อเมริกา หรือจีน) การผสมผสานกับสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม (วัฒนธรรมของเจ้านายฝ่ายเหนือของทางล้านนา และความเชื่อทางศาสนา) การเชื่อมโยงการค้าการลงทุนเข้ากับภูมิภาคประเทศ (ไม้สักและผ้าไหมในการเดินทางทางน้ำ และต่อมาเป็นรถไฟ ซึ่งแน่นอนว่าวัสดุดิบและเทคโนโลยีใหม่ๆ ก็เดินทางเข้ามากับการเปลี่ยนเส้นทางขนส่งหลักนี้เช่นกัน เช่น เหล็กเส้น) สิ่งต่างๆ เหล่านี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ที่มีความละเอียดอ่อนและแตกต่างออกไป ดังนั้นถ้าจะให้ภาพของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่โดยขยายความตามหมวดหมู่ทางประวัติศาสตร์หลักๆ ตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ.2427 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน และเทียบเคียงกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเมืองกรุงเทพมหานครที่ได้ทำการเรียบเรียงเอาไว้ก่อนหน้า เพื่อจะได้เห็นภาพของการเชื่อมต่อของการเปลี่ยนแปลงจากส่วนกลางเข้าสู่ภูมิภาคเมืองเชียงใหม่ได้ชัดเจนและครอบคลุมมากขึ้น สามารถสรุปได้ดังนี้

- พ.ศ.2411 [(ถึง พ.ศ.2453) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 5]**
- พ.ศ.2417 รัฐบาลสยามในรัชกาลที่ 5 มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในเชียงใหม่ การลงนามในสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2417 ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ.2426
- พ.ศ.2421 สร้างสะพานเชื่อมต่อพื้นที่สองฝั่งของแม่น้ำปิง (สะพานข้าวเก่า)
- พ.ศ.2421 สร้าง โรงเรียนดาราวิทยาลัย สถาปัตยกรรมอิทธิพลตามแบบตะวันตก
- พ.ศ.2426 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ชาวสยามข้าหลวงใหญ่คนแรก เข้ามาปกครองในฐานะเชียงใหม่เป็นประเทศราช การตั้งศาลต่างประเทศและระบบภาษีขึ้นในปี
- พ.ศ.2427 (ถึง พ.ศ.2464 - ยุคแห่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจ)⁷³
- พ.ศ.2427 [ปีที่กรุงเทพฯ มีไฟฟ้าใช้ครั้งแรก⁷⁴]**
- พ.ศ.2432 บริษัทชาวอังกฤษที่เข้ามาทำไม้อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงบริเวณใกล้ วัดเกตการาม มีบริษัท บริติชบอร์เนียว จำกัด (British Borneo Company Ltd.) เมื่อปี พ.ศ.2432
- พ.ศ.2432 สร้าง คุ่มเจ้าบุรีรัตน์ สถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกแบบ Colonial Style
- พ.ศ.2434 สร้าง โบสถ์คริสต์จักรที่ 1 บริเวณริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออก

⁷³ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2549).

⁷⁴ นนทพร อยู่มั่งมี, “กรุงเทพฯ ราตรี : ความบันเทิงและการเสี่ยงภัยของชาวเมืองหลวงสมัยรัชกาลที่ 5” ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 34 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม 2556, หน้า 91.

- พ.ศ.2435 การเข้ามาของ บริษัท บอมเบย์เบอร์มา จำกัด (Bombay Burma Trading Corporation Ltd.) บริเวณใกล้วัดศรีโคงมีโรงเลื่อยจักรหมอชิต Dr. Cheek's Sawmill สำหรับทำไม้สัก กิจการของชาวอังกฤษ โบสถ์และสถานกงสุลอังกฤษหยุดทำการไปเมื่อสงครามโลกครั้งที่สอง
- พ.ศ.2439 พระยาทรงสุรเดช (อ้น บุนนาค) ได้ออนกรรมสิทธิ์ป่าไม้ทั้งหมดของเจ้านายพื้นเมือง (ล้านนา) มาเป็นของแผ่นดินโดยตั้งกรมป่าไม้ขึ้นในปีนี้มีสำนักงานแห่งแรกอยู่ที่ เชียงใหม่ พ.ศ.2442 ผนวกล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสยามในปีนี้
- พ.ศ.2444 มีการออกกฎหมายการถือครองที่ดินโดยมีหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดิน ทำให้มีราคาซื้อขายได้เช่นสินค้าอื่น ต่อมาภายหลังมีการเก็บภาษีที่ดินของเจ้านายด้วย
- พ.ศ.2448 สร้างอาคารยุพราช 98 ปี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโรงเรียน พร้อมพระราชทานนามโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย พระราชทานทรัพย์ 500 บาท สมทบการสร้างอาคารเรียนยุพราช เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2448
- พ.ศ.2449 หลวงอนุสารสุนทรนำเข้ารถ Rover รุ่น ค.ศ.1906 รถคันนี้เป็นคันที่ 3 ของเชียงใหม่
- พ.ศ.2449 สร้างโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย โดย ศาสตราจารย์ชาวอเมริกันชื่อ ศาสตราจารย์ ดร.วิลเลียม แฮร์ริส
- พ.ศ.2453 [(ถึง พ.ศ.2468) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 6]**
- พ.ศ.2453 บริเวณเวียงแก้วหอคำกลายเป็นเรือนจำกลางเชียงใหม่
- พ.ศ.2460 มีการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ทางกายภาพ สถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม ผังเมืองและชุมชน ครั้งใหญ่ มีการขุดเหมืองสามสายในเวียงเชียงใหม่ เกิดการพัฒนาและขยายตัวของสังคม การปกครอง การศึกษาและเศรษฐกิจ เช่น การจัดตั้งสถานที่ราชการและสถาบันการศึกษาต่างๆ บริเวณช่วงหลวง
- พ.ศ.2464 หลวงอนุสารสุนทร เริ่มธุรกิจแบบธนาคาร
- พ.ศ.2464 มีการขยายตัวของแหล่งการค้าจากการคมนาคมทางน้ำไปสู่แหล่งการค้าจากการคมนาคมทางบก โดยทางรถไฟสำเร็จในเดือนมกราคม 2464
- พ.ศ.2466 ชาวซิกซ์ “นามธารี” ได้รวมตัวกันจัดซื้อที่ดินสำหรับสร้างสถานที่ประกอบศาสนกิจ บนถนนช้างม้อย
- พ.ศ.2468 [(ถึง พ.ศ.2477) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 7]**
- พ.ศ.2469 เสด็จหลังจากเสด็จงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 7 เสด็จเชียงใหม่ เพราะมีรายงานว่าได้มีการพบช้างเผือกจึงทรงถือโอกาสไปตรวจมณฑลฝ่ายเหนือ
- พ.ศ.2472 สร้างโบสถ์โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย สถาปัตยกรรมยุโรปแบบโกธิคประยุกต์

- พ.ศ.2472 มีการสร้างตลาดวโรรสขึ้น บนที่ดินเดิมที่เคยเป็นสุสานของเจ้านาย “ช่วงเมรุ” ซึ่งพระชายาเจ้าดารารัศมีโปรดให้ย้ายกุพระอิฐของเจ้านายไปบรรจุรวมกันที่วัดสวนดอกในปี พ.ศ.2451
- พ.ศ.2473 สร้างโรงละครโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กในยุคแรกของเชียงใหม่ มีการสั่งเหล็กเสริมมาจากต่างประเทศ
- พ.ศ.2474 ได้มีคณะธรรมทูตฝ่ายคาทอลิก เดินทางเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาที่เมืองเชียงใหม่ อีกคณะหนึ่ง และได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนเรยีนาเชริวิทยาลัย โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยขึ้น (พ.ศ.2475)
- พ.ศ.2475 ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก “ระบบสมบูรณาญาสิทธิราช” มาเป็น “ระบอบประชาธิปไตย” และเปลี่ยนเชียงใหม่ให้เป็นฐานะ “จังหวัด”
- พ.ศ.2475 หลวงอนุสารสุนทร เริ่มธุรกิจการค้า (ห้างชวียงเส็ง) และงานก่อสร้างตึกชาว บนถนนท่าแพ
- พ.ศ.2475 [การก่อตั้งหลักสูตรการสอนวิชาสถาปัตยกรรมขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรกภาควิชาสถาปัตยกรรมอยู่ในคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]
- พ.ศ.2476 กำแพงเมืองถูกรื้อ เพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง⁷⁵
- พ.ศ.2477 [แยกเป็นแผนกวิชาอิสระสถาปัตยกรรมศาสตร์]
- พ.ศ.2477 [(ถึง พ.ศ.2489) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 8]
- พ.ศ.2477 มีอากาศยานมาลงที่เชียงใหม่จึงสร้างสนามบินและโรงเก็บเครื่องบินบริเวณที่โล่งน้ำไม่ท่วมจัดให้อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง
- พ.ศ.2478 มีการจัดตั้ง เทศบาลนครเชียงใหม่ ตามพระราชบัญญัติการจัดตั้งเทศบาลนครเชียงใหม่⁷⁶
- พ.ศ.2479 [เริ่มมีพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร]
- พ.ศ.2480 สร้างคุ้มเจ้าราชวงศ์ (เจ้าชมชื่น ณ เชียงใหม่)
- พ.ศ.2482 สร้างอาคารศาลแขวงจังหวัดเชียงใหม่ เป็นสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกแบบ Neo-Classicism Greek Revival สถาปนิกเป็นชาวอิตาลีที่มารับราชการในกรมโยธาธิการ
- พ.ศ.2482 [(ถึง พ.ศ.2488) ช่วงเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง]
- พ.ศ.2485 [(ถึง พ.ศ.2487) ช่วงสภาพเศรษฐกิจของไทยย่ำแย่

⁷⁵ อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่” , หน้า 322.

⁷⁶ อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่” , หน้า 325.

- ซึ่งเป็นผลไปสู่รูปแบบสถาปัตยกรรมรวมทั้งบ้านของคนไทยด้วย]**
- พ.ศ.2486 มีเส้นทางที่ตัดเพิ่มอีกสองเส้นทางคือ ถนนทุ่งโฮเต็ล - เกิดขึ้นเนื่องจากการมาถึงของรถไฟในปี 2464 และถนนศรีวิชัย - เป็นถนนขึ้นดอยสุเทพ สร้างขึ้นโดยการนำของครูบาศรีวิชัย เสร็จและเปิดใช้งานเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2487
- พ.ศ.2489 [(ถึง ปัจจุบัน) ช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 9]
- พ.ศ.2498 สร้างอาคารเทศบาลนครเชียงใหม่ เปิดทำการ เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2498
- พ.ศ.2498 [กฎกระทรวง ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ.2479]
- พ.ศ.2501 จัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์เชียงใหม่ (ภายใต้การทำงานของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร มีประกาศนโยบายการศึกษาแห่งชาติรัฐบาลจะแพร่พัฒนาการศึกษาออกไปให้ทั่วถึงส่วนภูมิภาคซึ่งหมายถึง เชียงใหม่ และรวมทั้งการอุดมศึกษาด้วย)
- พ.ศ.2504 จอมพล สฤษดิ์ จัดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2509) มีการลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากขึ้นจากพื้นที่กรุงเทพมหานคร ได้แก่ ระบบคมนาคมขนส่ง เชื้อเพลิงเพื่อผลิตไฟฟ้า สาธารณูปโภค สาธารณูปการอื่นๆ
- พ.ศ.2504 [สถาปนิก 4 ท่านที่ได้ให้แบบแผนแนวคิดการออกแบบสถาปัตยกรรม “ยุคใหม่” ไว้อย่างมีแบบแผนคือ ศ.อัน นิมมานเหมินทร์, ศ.บุญยง นิโครธานนท์, ศ.วาทัญญู ณ กลาง, และ รศ.แสงอรุณ รัตกลีกร]
- พ.ศ.2507 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก่อตั้ง
- พ.ศ.2508 สร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ทางหลวงเชียงใหม่-ลำปาง โดยมีสถานีขนส่งปลายทางที่ช่วงช้างเผือก (บริเวณสถานีขนส่งเชียงใหม่ 1) เส้นทางนี้เอื้อให้เกิดชุมชนใหม่ๆ ขึ้นทั่วไปอีกจำนวนมากซึ่งเป็นแนวคิดของ จอมพลถนอม กิตติขจร ที่ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ความต้องการทำให้เมืองเชียงใหม่ เป็นจุดสนใจของการท่องเที่ยว
- พ.ศ.2509 ได้โอนคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มาสังกัดกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พ.ศ.2511 สำรวจในปี พ.ศ.2511 พบว่า โครงสร้างของเมืองเปลี่ยนไปอย่างมาก โครงสร้างหลักที่เปลี่ยนแปลงไปและสังเกตเห็นได้ชัดเจนคือ ถนน Super Highway⁷⁷
- พ.ศ.2512 เริ่มการวางผังเมืองรวมโดยสำนักผังเมือง

⁷⁷ อิศรา ขยายความเอาไว้ว่า ผลจากการตัดถนน super highway ทำให้เกิดเป็น Block ขนาดใหญ่ 5 block - ทำให้มีความรู้สึกว่ามีขอบเขตที่ชัดเจนและมีถนนที่นำการเข้าถึงพื้นที่ที่รถรอบอยู่ด้วยและเกิดการตัดกันของถนนเกิดทางแยกขนาดใหญ่ 4 จุด และเกิดสะพานข้ามแม่น้ำปิงขึ้นอีก 1 แห่ง ใน อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่” หน้า 335.

- พ.ศ.2513 เป็นระยะของการเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจ เพราะสหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยสืบเนื่องจากการทำสงครามเวียดนาม
- พ.ศ.2518 เริ่มพระราชบัญญัติการผังเมืองในปี พ.ศ.2518 โครงการพัฒนาเมืองหลักโครงการบูรณะและพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่
- พ.ศ.2518 กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนวัดเกตการามเป็นโบราณสถานและกำหนดขอบเขตของวัดเมื่อระหว่างปี พ.ศ.2518 - 2524
- พ.ศ.2520 [ทาวน์เฮาส์และอาคารชุดคอนโดมิเนียม เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก]**
- พ.ศ.2522 ผังเมืองรวมเชียงใหม่ ประกาศกฎกระทรวงบังคับใช้ในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษเล่มที่ 101 ตอนที่ 155 ลงวันที่ 31 ตุลาคม 2527 ซึ่งจะมีระยะเวลาบังคับใช้ 5 ปี⁷⁸
- พ.ศ.2522 [พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522]**
- พ.ศ.2525 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) เป็นผลจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 - 4 แต่ก้ถึงปัญหาหนักๆ เอาไว้มากมายรัฐบาลจึงพยายามขยายและลงพื้นที่ในชนบทมากขึ้น เชียงใหม่จึงได้รับเลือกให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนบน เพื่อเป็นศูนย์กลางการจ้างงานในภูมิภาค และสนับสนุนให้เกิดอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 เป็นต้นมา⁷⁹
- พ.ศ.2525 [(ถึง พ.ศ.2529) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5]**
- พ.ศ.2532 ผังเมืองรวมเชียงใหม่ ประกาศกฎกระทรวงบังคับใช้ในราชกิจจานุเบกษาฉบับที่ 78 เล่มที่ 106 ตอนที่ 190 ลงวันที่ 31 ตุลาคม 2532 ซึ่งนับว่าเป็นผังเมืองรวมฉบับที่ 2

⁷⁸ สารสำคัญของผังเมืองรวมฉบับที่ 1 ปี พ.ศ.2527 คือ การเป็นเมืองศูนย์กลางเดี่ยว (mono centric) ที่มีศูนย์กลางพาณิชย์กรรมอยู่บริเวณหน้าเมือง(ตั้งแต่แนวกำแพงเมืองชั้นในด้านทิศตะวันออกจรดริมฝั่งแม่น้ำปิง) มีการเกาะตัวของที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมากตามแนวถนนรัศมีในลักษณะของ ribbon type มีการกำหนดให้พื้นที่ภายในกำแพงเมืองชั้นในเป็นที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ในการปรับปรุงผังเมืองรวมครั้งที่ 1 ปี 2532 ปรับให้เป็นเมืองหลายศูนย์กลาง (poly centric) เพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง ใน อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่” หน้า 417.

⁷⁹ อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่” หน้า 389.

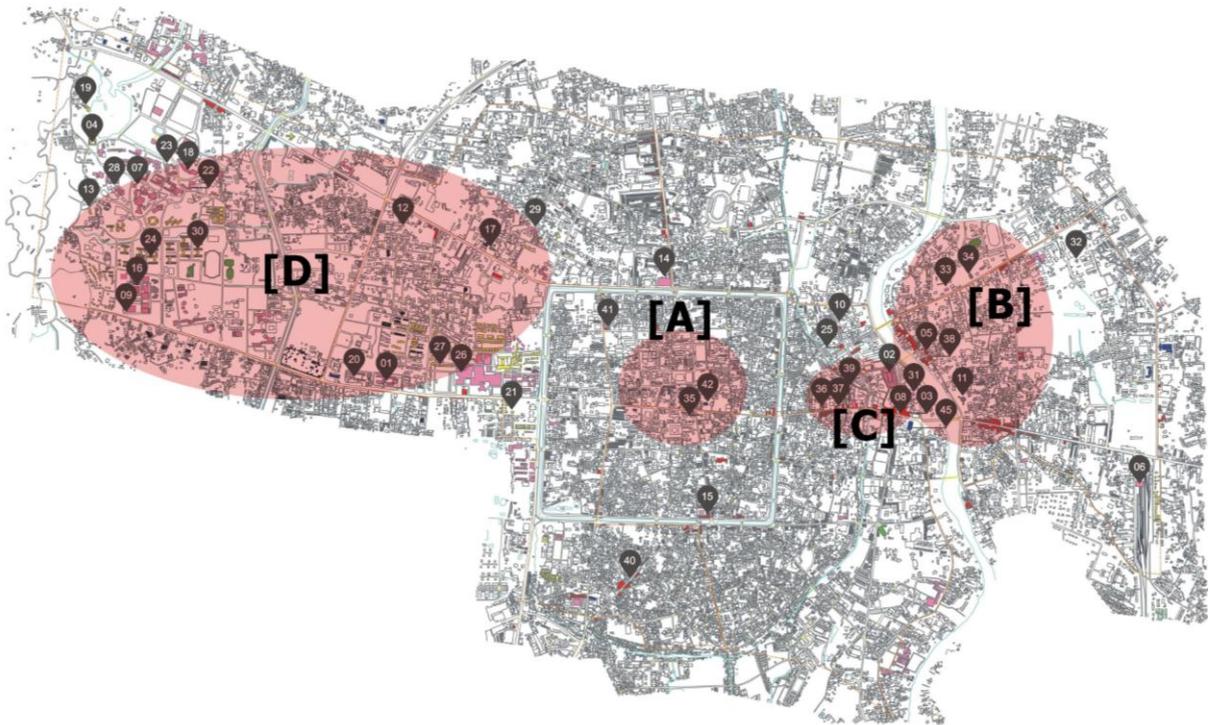
ในการเรียงลำดับของเหตุการณ์และช่วงเวลาต่างๆ เข้าด้วยกันแล้ว (ระหว่างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่กรุงเทพฯและที่เกิดขึ้นที่เชียงใหม่) ทำให้เราสามารถเห็นถึงการเชื่อมโยงสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่เข้าสู่ “ยุคสมัยใหม่” โดยปัจจัยต่างๆ มีความสอดคล้องและเกี่ยวพันกัน เช่น การขยายตัวทางเศรษฐกิจในเมืองเชียงใหม่ ที่เป็นผลมาจากการเซ็นสนธิสัญญาเบาว์ริง (พ.ศ.2398) ชาติตะวันตกเดินทางเข้ามาตั้งรกรากบริเวณริมแม่น้ำปิง และทำการค้าขายในเชียงใหม่ รวมถึงการเข้ามาของมิชชันนารีอเมริกัน และคนจีนที่ขยายตัวจากบริเวณถนนวัดเกตจนเข้ามายังฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ ปิงบริเวณถนนท่าแพอีกด้วย; การเข้ามาของเจ้านายและขุนนางจากส่วนกลางส่งผลให้การใช้พื้นที่ในบริเวณคูเมืองชั้นไปเปลี่ยนไป รวมถึงการขายที่ดินของเจ้านายฝ่ายเหนือเดิมอันเนื่องมาจากผลกระทบของภาษีที่ดิน (พ.ศ.2444) การเข้ามาของเทคโนโลยีต่างๆ เช่น รถไฟและสนามบิน (พ.ศ.2464) ส่งผลต่อการขยายตัวของเมือง การตัดถนนเส้นใหม่ (พ.ศ.2486) และการเกิดขึ้นของถนนสุขุมวิท (พ.ศ.2508) และเชื่อมโยงเข้าสู่สนามบินพาณิชย์ในที่สุด (พ.ศ.2511) การบังคับใช้กฎหมายและข้อบังคับต่างๆ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504) พระราชบัญญัติการผังเมืองเชียงใหม่ฉบับแรก (พ.ศ.2518) และฉบับที่สอง (พ.ศ.2532) กฎหมายเทศบัญญัติเทศบาลนครเชียงใหม่ (พ.ศ.2531) หรือ การบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ.2479 และ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของแนวและระยะถอยร่นในการก่อสร้าง⁸⁰ และรูปแบบของตึกแถวริมถนนในเขตเทศบาลเมือง⁸¹ และอีกจุดหนึ่งที่ต้องพิจารณา คือ ช่วงของความชัดเจนในการวางรากฐานแนวคิดการออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ และพัฒนาการของการเรียนการสอนคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ.2504) กับจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ.2507) ที่มีความต้องการอาคารเรียนและอาคารสำนักงานต่างๆ เทียบได้กับสนามทดลองวิชาในสมัยนั้น จึงสามารถพิจารณาได้ว่า มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ทำหน้าที่ในการสร้างความเชื่อมโยงทางแนวคิดการออกแบบและรูปแบบสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่จาก สถาปนิกจากส่วนกลางขึ้นมาทำการออกแบบและสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมในพื้นที่ทางตะวันตกของเมืองเชียงใหม่

ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงทำการสรุปและมุ่งจะวิเคราะห์รายละเอียดของ “ความเป็นสมัยใหม่” ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ที่ออกเป็น 5 โซนหลักๆ คือ โซน A พื้นที่ในเขตคูเมืองที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองพื้นที่ของคุ้มต่างๆ ที่มีการปรับเปลี่ยนรวมถึงการเกิดขึ้นของโรงเรียนยุพราช โซน B พื้นที่ที่สามารถเรียกได้ว่าเป็น “อาณาจักรคริสเตียน” ที่มีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้าน

⁸⁰ ข้อแตกต่างของกฎหมายทั้งสองฉบับ หลักๆ คือการเพิ่มเงื่อนไขของระยะถอยร่นและเขตห้ามก่อสร้างหรือกระทำการดังกล่าวระหว่างอาคารกับถนนจึงทำให้รูปด้านอาคารชั้นแรกหดตัวเข้าไป เช่น ใน พรบ. ฉบับ พ.ศ.2522 เพิ่มการอำนวยความสะดวกแก่การจราจรเข้ามาในเขตเพลิงใหม่ ทำให้ต้องมีการร่น ระยะ ของอาคารที่อยู่ใกล้กับทางเท้า หรือถนน ส่งผลต่อรูปด้านอาคาร

⁸¹ ปรากฏในกฎหมายเทศบัญญัติเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ.2531 และฉบับเพิ่มเติม พ.ศ.2533 ที่ระบุว่า “อาคารที่เรียกว่า อาคารแบบล้านนาไทยหรือแบบพื้นเมืองภาคเหนือ หมายความว่า อาคารที่มีรูปลักษณะโครงสร้างหลังคา หรือส่วนของหลังคา เป็นหน้าจั่วหรือมีสัดส่วนของอาคารส่วนประกอบตกแต่ง ซึ่งแสดงลักษณะสถาปัตยกรรมล้านนาไทย เป็นต้นว่า กาแล จ่อง หรือ ลวดลายแกะสลักตกแต่งชายคา หน้ามุข หรือ ลูกกรงเฉลียง” ซึ่งใน “ร่าง” เทศบัญญัติเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ.2556 ได้มีการปรับแนวทางการระบุรูปแบบของอาคารในพื้นที่ควบคุมใหม่

สาธารณสุข การแพทย์ การศึกษา และสิ่งพิมพ์ โชน C พื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนและการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งของชุมชนคนจีนบนถนนท่าแพ โชน D พื้นที่ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และโรงพยาบาลสวนดอกเป็นปัจจัยที่ทำให้เมืองเชียงใหม่ในฝั่งตะวันตกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ซึ่งในแต่ละโซนจะทำการขยายความ ลงรายละเอียดของประวัติศาสตร์ และคัดเลือกตัวอาคารที่จะทำการวิเคราะห์ในบทต่อไป (ดูภาพที่ 2.54)

ภาพที่ 2.54 ภาพแสดงการกำหนดโซนนิ่งเพื่อที่จะทำการวิเคราะห์พื้นที่และคัดเลือกอาคารที่จะเป็นตัวแทนของ เนื้อหาการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ โชน A พื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง โชน B พื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงทางศาสนา (การศึกษา การแพทย์ และการพิมพ์) โชน C พื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และโชน D พื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและการแพทย์จากภาครัฐ [ที่มา ผู้วิจัย]

นอกเหนือไปจากลำดับของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น สาเหตุและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลง และพิจารณาภาพตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงผ่านแผนที่ต่างๆ แล้ว สถาปัตยกรรมต่างๆ ที่ถูกระบุเอาไว้ในเนื้อหาของประวัติศาสตร์ในช่วงดังกล่าวถือว่าเป็นภาพตัวแทนที่สำคัญในการนำมาขยายความให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอีกด้วย เป็นที่น่าเสียดายว่างานวิจัยต่างๆ ที่ได้นำเสนอในส่วนนี้ไม่ได้ให้ภาพของประวัติศาสตร์ผ่านงานสถาปัตยกรรมอย่างเฉพาะเจาะจง (ตำแหน่ง แนวคิด ผู้สร้าง ปีที่สร้าง รูปแบบองค์ประกอบ วัสดุ โครงสร้างเทคโนโลยีการก่อสร้าง) มากนัก มีเพียงงานของ สมโชติ อ่องสกุล ที่ได้นำเสนอ

การจัดกลุ่มของอาคารบ้านเรือนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์⁸² และงานของ อิศรา กันแดง ที่กล่าวถึงงานสถาปัตยกรรมในฐานะที่เป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของการก่อรูปและการเปลี่ยนแปลงของเนื้อเมือง มีสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจในเชิงประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่ควรค่าแก่การพูดถึง เก็บข้อมูลและบันทึกเรื่องราวก่อนที่จะเสียหายและถูกรื้อทำลายไป เช่น คຸ້ມເຈົ້າບຸຣີຣັດນໍມະຫາອິນທຣ໌ (ดูภาพที่ 2.55 - 2.56) บ้านศาสนาจารย์ ดร.วิลเลียม แฮร์ลิส (Rev. Dr. William Harris's House, 2447) (ดูภาพที่ 2.57)⁸³ บ้านนายแพทย์เอ็ดวิน ซี คอร์ต (Dr. Edwin C.Cort's House)⁸⁴ คຸ້ມເຈົ້າຣາຊບຸຕຣ ເລຂທີ່ 24 ຄນນຣາຊດຳເນີນຕຳບລຣ໌ຣຸມີ (ดูภาพที่ 2.58)⁸⁵ คຸ້ມເຈົ້າຳພຣຸທລືອ ເຈົ້າຳພຣາຊບຸຕຣເມືອງເຢັງຕຸງປັຈຈຸບັນຄືອາລາຣນາຣ໌ກັຊ (ดูภาพที่ 2.59)⁸⁶ สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม (2468) อาคารศรีประเสริฐ (ดูภาพที่ 2.60) โบสถ์แมคเคน โบสถ์ปรินส์รอยแยลส์ มัสยิดเฮตยาตูลอิสลามบ้านฮ่อ ถนนช้างคลาน (2458) มัสยิดอัต-ตักวา (สันป่าข่อย) ถนนหน้าวัดเกต (2513) มัสยิดช้างคลาน ยะมีอะตุลอิสลาม ถนนเจริญประเทศ (2506) มัสยิดช้างเผือก ดุร์นุร์ ถนนโชตนา (2496) (ดูภาพที่ 2.61) วัดซิกข์ สมาคมศรีครูสิงห์สภา (วัดซิกข์) (2447) หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ (2467) และศาลแขวงจังหวัดเชียงใหม่ (2482) เป็นต้น

ภาพที่ 2.55 - 2.56 ภาพคຸ້ມເຈົ້າບຸຣີຣັດນໍມະຫາອິນທຣ໌ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (พฤศจิกายน 2556)]

⁸² สมโชติ ได้แบ่งประเภทของอาคารบ้านเรือนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เอาไว้ดังนี้ 1) บ้านเรือนของชนชั้นปกครองที่เรียกว่า คຸ້ມ 2) บ้านเก่าของบุคคลที่มีชื่อเสียงในอดีต 3) อาคารสำนักงานที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ 4) อาคารบ้านพัก สำนักงานสมัยเทศบาล 5) สถานที่เคยเป็นที่ตั้งโรงเรียนแห่งแรกในเชียงใหม่หรือโรงเรียนในอดีต 6) ชุดสถานที่สำคัญของคริสต์ศาสนาในเชียงใหม่ 7) ชุดสถานที่เกี่ยวข้องกับราชวงศ์จักรี 8) บ้านเก่าในชุมชนยุค “เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” และ 9) ชุดสถานที่สำคัญของศาสนาอื่นๆ

⁸³ ปัจจุบันคือ พิพิธภัณฑสถานโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย

⁸⁴ ปัจจุบันคือ บ้านพักผู้อำนวยการโรงพยาบาลแมคคอร์มิค

⁸⁵ ปัจจุบันคือ AUA Language School

⁸⁶ ปัจจุบันคือ พิพิธภัณฑสถานนาฬิกา

ภาพที่ 2.57 ภาพบ้าน ศาสนาจารย์ ดร.วิลเลียม แฮร์ริส (Rev. Dr. William Harris's House, 2447) ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์ บ้านแฮร์ริสโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.2523 เกิดอุบัติเหตุเพลิงไหม้เสียหายจนหมด ต่อมาโรงเรียนได้ก่อสร้าง บ้านแฮร์ริสขึ้นใหม่ในบริเวณที่ตั้งเก่า โดยอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบเดิมไว้ทุกประการและได้ทำพิธีเปิดบ้านหลังใหม่นี้เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2536 อาคารหลังนี้ได้รับรางวัลสถาปัตยกรรมดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยาม ในปี พ.ศ.2539 และ พ.ศ.2540 [ที่มา http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/review_inside.php?id=683 (24 พฤษภาคม 2557)]

ภาพที่ 2.58 ภาพ AUA Language School เดิมคือคฤหาสน์เจ้าราชบุตร เลขที่ 24 ถนนราชดำเนิน ตำบลศรีภูมิ [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (พฤศจิกายน 2556)]

ภาพที่ 2.59 ภาพศาลาธนารักษ์ เดิมคือ คຸ່ມเจ้าฟ้าพรหมลือ เจ้าฟ้าราชบุตรเมืองเชียงตุง
[ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (พฤศจิกายน 2556)]

ภาพที่ 2.60 ภาพอาคารศรีประเสริฐ บนถนนท่าแพ [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (พฤศจิกายน 2556)]

ภาพที่ 2.61 ภาพมัสยิดช้างเผือก ดุร์นุร์ ถนนโชตนา (พ.ศ.2496) [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย (พฤศจิกายน 2556)]

2.6 การวิเคราะห์และวิพากษ์สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในเชียงใหม่

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นสิ่งหนึ่งที่บันทึกการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่เมื่อเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ เนื้อหาในส่วนนี้จะนำเสนอถึงงานวิจัยและงานเขียนหลายชิ้นที่พูดถึง แนวทางในการระบุความแตกต่างหลากหลายของรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏขึ้นในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งข้อมูลในส่วนนี้จะถูกใช้เป็นประโยชน์ในการที่จะ เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล บันทึกการมีอยู่ และวิเคราะห์ถึงรูปแบบรวมถึงประเภทของงานสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ต่อไป เช่น งานวิจัยของ ฌุวิตย์ อ่องแสวงชัย ถือได้ว่าเป็นงานวิจัยชิ้นแรกๆ ที่พูดถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพลักษณะ หรือรูปแบบของสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2542 มีการวิพากษ์วิจารณ์ถึง “รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นที่มีอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก” และ “รูปแบบสถาปัตยกรรมที่สร้างทัศนะอุตจาด” ที่ปรากฏในเมืองเชียงใหม่ การวิเคราะห์เกิดจากการสุ่มตัวอย่างอาคารที่จะทำการศึกษาจาก “อาคารสาธารณะและประเภทของการใช้สอย” เป็นจำนวน 37 อาคารที่ปรากฏในช่วงนั้นแนวทางการวิเคราะห์อาศัย 1) องค์ประกอบสถาปัตยกรรม เช่น ชายคา หลังคา การซ้อนชั้น ลวดลาย เสา แกนของอาคาร และ 2) วิเคราะห์กลุ่มอาคารและลานประกอบ 3) วิเคราะห์ ลักษณะนามธรรมที่มีส่วนทำให้เกิดเอกลักษณ์นามธรรมแบบล้านนา เช่น ความโปร่งโล่ง รมรื่น เบา ลอย การใช้ผนังเอียง การยกสูง การจัดภูมิทัศน์การทำองค์ประกอบเลียนแบบโครงสร้างไม้ และ วัสดุที่ส่งเสริม

ความรู้สึกเบาโลย⁸⁷ ในบทสรุป ฌิวีท์ อ่องแสวงชัย ได้ทำการประเมินการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์หรือรูปลักษณ์ของ อาคารที่เกิดขึ้น โดยอาศัยกรอบแนวคิดของ ดร.วิมลสิทธิ์ หรยางกูร⁸⁸ โดยจัดกลุ่มได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มสถาปัตยกรรมล้านนาในแนวประเพณีสถาปัตยกรรมล้านนาในแนวนั้นเอกลักษณ์ไทย สถาปัตยกรรมล้านนาในแนวไทยประยุกต์ (ประยุกต์จากรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี) และสถาปัตยกรรมล้านนาในแนวทางร่วมสมัย ฌิวีท์ เชื่อว่าทั้ง 4 แนวทางน่าจะมีสาเหตุจุดใจและมีผลกระทบต่อ การออกแบบ ซึ่งแบ่งแนวทางของประเภทที่เป็นผลเข้ามาระทบ 4 แนวทาง⁸⁹ คือ แนวท้องถิ่นนิยม แนว อารมณ์ถวิล แนวสืบทอดศาสนาและวัฒนธรรม และแนวล้านนาพาณิชย์ (lanny-disneyism) หรือแนวล้านนา ปะหน้า แนวแสวงหารูปแบบใหม่

ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นของการวิเคราะห์และสรุปในงานชิ้นนี้มีประเด็นน่าสนใจ 1) สะท้อนให้เห็นว่า ฌิวีท์ อ่องแสวงชัย เชื่อว่ารูปแบบทางสถาปัตยกรรมล้านนาดั้งเดิม หรือล้านนาประเพณี เช่น องค์ประกอบที่ พบเห็นในวัด วิหาร และบ้านพื้นถิ่นภาคเหนือ ยังเป็นแนวทางที่สำคัญและสามารถพบเห็นได้ถึงแนวทางของ การ “ประยุกต์” ใช้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลพวงมาจากอารมณ์ของการถวิลหาความเป็นท้องถิ่นนิยม วัฒนธรรม และรูปแบบทางประเพณีดั้งเดิม 2) สะท้อนให้เห็นว่าแนวทางในการออกแบบที่กำลังเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2542 เป็นไปแบบ “ตรงกันข้าม” กับแนวทางของความเป็นยุคสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 40 ปี ที่ผ่านมา จึงทำให้เห็นว่าแนวคิดการออกแบบและรูปแบบของสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่มีการเปลี่ยนแปลงไปในอีกหน้าหนึ่ง ในช่วงเวลาดังกล่าว และ 3) สะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยของมิติของความเป็นสมัยใหม่และสถาปัตยกรรมยุค สมัยใหม่ ยังคงปรากฏอยู่แต่ไม่ได้แสดงตัวอย่างชัดเจน ทว่าปรากฏในฐานะของ “ประเภทของการใช้สอย” ตามแนวทางของหน้าที่ใช้สอยนิยม (functionalism) ดังที่ได้ขยายความไปแล้วข้างต้น

งานวิจัยของ วิชญ์ เหลียวรุ่งเรือง ที่มีชื่อว่า “พัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่”⁹⁰ เป็นงานวิจัยชิ้นอีกชิ้นหนึ่งที่กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในงานสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ.2543 วิชญ์ได้ทำการเก็บข้อมูลสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่ในช่วงปีดังกล่าวได้ค่อนข้างสมบูรณ์ ถือว่า เป็นการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสถาปัตยกรรมล้านนาในอดีต เช่น แนวคิดของการตั้งเมือง องค์ประกอบ ต่างๆ ของเมืองตามแนวคิดทักษาของเมือง ตามคัมภีร์มหาทักษา ดวงเมืองของเวียงเชียงใหม่ เทียบกับลักษณะ ภูมิประเทศและองค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ ของเมืองตามทิศต่างๆ เข้ากับสถาปัตยกรรมที่หลงเหลืออยู่ใน เมืองในปัจจุบัน เช่นเดียวกับงานของฌิวีท์ งานชิ้นนี้ของวิชญ์ได้ทำการกำหนดและแบ่งการเก็บข้อมูลของ งานสถาปัตยกรรมโดยอาศัย “อาคารสาธารณะประเภทต่างๆ” ที่เป็นผลผลิตของยุคสมัยใหม่ ที่การตอบสนอง

⁸⁷ ฌิวีท์ อ่องแสวงชัย, “การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในสถาปัตยกรรมล้านนาในอำเภอเมืองเชียงใหม่” โครงการวิจัยเพื่อพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์, คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542, หน้า 67.

⁸⁸ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, “พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมอดีต ปัจจุบัน และ อนาคต”, สมาคมสถาปนิกสยามฯ, หน้า 357 - 367

⁸⁹ อ้างอิงตามเอกสารประกอบการบรรยายของ ศิริชัย นฤมิตรเรขการ สถาปัตยกรรมล้านนาประยุกต์ ในวิชา Applied Lanna Architecture.

⁹⁰ วิชญ์ เหลียวรุ่งเรือง, “พัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่”, โครงการวิจัยเพื่อพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่, ภาควิชาสถาปัตยกรรม ศาสตร์,คณะวิจิตรศิลป์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.

ต่อกิจกรรมใหม่ๆ และเน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ แบ่งเป็น 6 ประเภท คือ สถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัย (domestic architecture) สถาปัตยกรรมเพื่อสาธารณูปการและการศึกษา (welfare & education architecture) สถาปัตยกรรมเพื่อพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม (commercial & industrial architecture) สถาปัตยกรรมเพื่องานราชการ (government architecture) สถาปัตยกรรมเพื่อกิจกรรมศาสนา (religious architecture) และสถาปัตยกรรมเพื่อนันทนาการ (recreational architecture)⁹¹ ในบทวิเคราะห์ทิวทัศน์ได้นำเสนอถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวซึ่งแบ่งออกเป็นรูปแบบต่างๆ 4 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบและพัฒนาการสถาปัตยกรรมของจังหวัดเชียงใหม่มีพัฒนาการที่เกิดขึ้นเอง (automatic) ตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมโดยมีรูปแบบมาจากสถาปัตยกรรมดั้งเดิม เช่น วัสดุก่อสร้างที่หาได้เองในท้องถิ่น สัญชาตญาณและความจำเป็น ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี
2. รูปแบบและพัฒนาการสถาปัตยกรรมของจังหวัดเชียงใหม่มีพัฒนาการที่เกิดจากเหตุและผลที่เหมาะสม (rationalization of procedures) เพื่อการลดทอนเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบสถาปัตยกรรมเดิมให้เหมาะสมกับการใช้งาน
3. รูปแบบและพัฒนาการทางสถาปัตยกรรม เกิดจาก การสร้างสรรค์ใหม่ (re-architecture) อาจเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่หรือการนำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมอื่นมาปรับปรุงหรือตกแต่งหน้าตาอาคาร (revival-façade)
4. รูปแบบและพัฒนาการ เกิดขึ้นแบบมีพัฒนาการขั้นสูง (paradigm shift) ที่เกิดการใช้อัจฉริยภาพของมนุษย์ในการค้นหาแนวความคิด การศึกษาและวิจัยที่ประสานกับรูปแบบสถาปัตยกรรม เช่น การใช้จิตวิทยา วัสดุและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม สุนทรียศาสตร์ ในเชิงรูปธรรมและนามธรรม

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่า ถึงแม้ว่างานชิ้นนี้ จะให้ภาพของการเปลี่ยนแปลงในงานสถาปัตยกรรมได้อย่างน่าสนใจเช่น มีข้อโต้แย้งที่ว่ารูปแบบที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นมาเองตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมหรือ เกิดการพัฒนาการต่อเนื่องจากเหตุและผลภายในตัวเมืองเชียงใหม่ แต่ทว่าไม่ได้วิเคราะห์ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างบริบทในมิติต่างๆ เช่น สังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง แนวคิดการออกแบบ สถาปนิกและวัสดุเทคโนโลยีการก่อสร้าง อย่างชัดเจนเพื่อที่จะทำให้เห็นว่าปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้จะได้นำเอาข้อโต้แย้งนี้ไปขยายความต่อในการเก็บข้อมูลและ วิเคราะห์ข้อมูลในบทต่อไป

โดยสรุป บทวิเคราะห์วรรณกรรมนี้ประกอบไปด้วยเนื้อหาหลักๆ 3 ส่วน คือ ส่วนที่ว่าด้วยกรอบทฤษฎี จากการนำเสนอกรอบการมองและวิเคราะห์ที่ว่าด้วย “การใช้อำนาจนำ” ซึ่งเป็นกรอบคิดที่เอื้อให้งานวิจัยชิ้นนี้มีคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ของการโยยหาอดีตความเป็นล้านนา และวิพากษ์ถึงแนวทางและ

⁹¹ อาศัยกรอบคิดจากงานของ มาลินี ศรีสุวรรณ, ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบอาคารสาธารณะประเภทต่างๆ (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539).

ข้อกำหนดในการใช้รูปลักษณะของความเป็นล้านนา เช่น ผ่านการใช้กาแลประดับไว้บนรูปด้านบนอาคารภายใน
คูเมืองชั้นใน - กลายเป็นการครอบงำวิธีการออกแบบและการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมในขณะเดียวกันก็
ทำให้ความหลากหลายของงานสถาปัตยกรรมที่ปรากฏอยู่ในเมืองเชียงใหม่เองถูกลดคุณค่า ถูกมองข้ามไป และ
สุดท้ายก็จะถูกทำลายไป ส่วนที่สองว่าด้วย “มิติของความทันสมัยใหม่” และการเกิดขึ้นของ “สถาปัตยกรรม
ยุคสมัยใหม่” ที่รับเอาอิทธิพลจากชาติตะวันตกเข้ามาสู่ประเทศไทย ทั้งผ่านทางเศรษฐกิจการค้าระหว่าง
ประเทศ การเมืองการปกครองโดยเฉพาะในยุครัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา สถาปัตยกรรมถูกใช้เป็นเครื่องมือใน
การสร้างและในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นภาพตัวแทนของ การเปลี่ยนแปลงในยุคดังกล่าว ในส่วนที่สองนี้ได้
สรุปปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเอาไว้ 6 ประการ คือ ปัจจัยเชิงเศรษฐกิจ ปัจจัยเชิงสังคม
วัฒนธรรม ปัจจัยเชิงภูมิประเทศและภูมิอากาศ ปัจจัยเชิงกฎข้อบังคับและกฎหมาย ปัจจัยเชิงช่างและ
ผู้ออกแบบ และปัจจัยเชิงเทคนิคการก่อสร้างและวัสดุ เราพบว่าปัจจัยต่างๆ มีความคล้ายคลึงกันกับสิ่งที่
เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเนื้อหาในส่วนสุดท้ายที่ว่าด้วย การเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ที่เข้าสู่
“มิติของความทันสมัยใหม่” จากการเรียบเรียง จัดกลุ่ม และวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลง ทำให้
เห็นถึงร่องรอยที่สำคัญคือในช่วงปี พ.ศ.2427 ซึ่งเป็นช่วงที่เชียงใหม่ได้กำลังเติบโตทางเศรษฐกิจ หลังจาก
เซ็นสัญญาเชียงใหม่กับรัฐสยามครั้งที่สองก่อนหน้านี้นี้หนึ่งปี และเป็นช่วงเดียวกันกับที่กรุงเทพฯเริ่มมีไฟฟ้าใช้
เป็นครั้งแรก เป็นสัญญาณของ “เทคโนโลยีและความทันสมัย” ปรากฏการณ์ต่างๆ เหล่านี้ก็คือยุคที่ค่อยๆ คืบคลานเข้า
สู่ท้องถิ่นเชียงใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งสามารถมองได้จากปัจจัยต่างๆ เช่น ทั้งปัจจัยของสังคมวัฒนธรรม
เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การบังคับใช้ข้อกำหนดและกฎหมาย แนวคิดการออกแบบ รูปแบบและวัสดุ
ทางการก่อสร้าง ส่งผลให้เมืองและสถาปัตยกรรมในยุคหนึ่งขงเมืองเชียงใหม่เข้าสู่ยุคที่เรียกว่าสถาปัตยกรรม
ยุคสมัยใหม่

อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ นั้นไม่ใช่
จะสวยงามไปทั้งหมด ดังเช่นที่ ศาสตราจารย์อัน นิมนานเหมินทร์ กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในเชิงที่
ก่อให้เกิดปัญหา และมีความจำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนรับมือ เช่น

การเลือกที่ตั้งของสนามบินเชียงใหม่ไม่เหมาะสม ควรปรับรถไฟเป็นขนาดกลาง ไม่ใช่แบบขนาด
เล็กที่ใช้กันในปัจจุบัน หรือปรับเป็นรางคู่แทน เสนอว่าควรย้ายตำแหน่งของท่ารถบัส⁹² และเสนอ
ว่ารัฐบาลควรกำหนดบริเวณอุตสาหกรรมไว้ 2 แห่ง แห่งแรกเป็นอุตสาหกรรมส่งออก (export
processing zone) อยู่ใกล้สนามบิน และส่วนอีกที่หนึ่งควรจะต้องตั้งใกล้ๆ บริเวณสถานีรถไฟ
เพราะสามารถเชื่อมต่อกับเมืองลำพูนที่จะกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมในอนาคต เสนอให้ปรับ
เป็นเมืองที่มีหลายศูนย์กลางหรือหลายเขต (poly center) แทนเพื่อแก้ไขปัญหารถติด ควร
กำหนดพื้นที่กำจัดขยะมูลฝอย อูจจาระและน้ำเสีย ตลาดกลาง สุสานและฌาปนสถาน และการ

⁹² ปัจจุบันได้ย้ายจากอาเขตแห่งแรกบริเวณถนนช้างเผือกไปที่อาเขต2ริมถนนสุขเปอร์ไฮเวย์

ย้ายคุกโบราณ ให้เป็นศูนย์วัฒนธรรมไทยล้านนาและเพิ่มขนาดของสวนสัตว์เพราะเป็นปอดของเมือง⁹³

สำหรับจุดยืนของผู้วิจัย ซึ่งมีความเห็นว่าจะไม่ใช่แค่วางแผนรองรับมือสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับผลผลิตของความทันสมัยต่างๆ เช่น การเข้ามาของรถไฟ รถทัวร์ หรือเครื่องบิน แต่ควรที่จะต้องมีการพิจารณาอนุรักษ์สิ่งเก่าที่มีอยู่ในพื้นที่เมืองเชียงใหม่ด้วย งานสถาปัตยกรรมก็เป็นสิ่งหนึ่งที่ควรกำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์ให้ชัดเจน เช่น ควรพิจารณาและตีความเกณฑ์ในการอนุรักษ์โดยเฉพาะในหัวข้อที่ว่า “ควรเป็นอาคารที่มีบริบทแวดล้อมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์หรือสังคมโดยรวม”⁹⁴ แน่แน่นอนว่าอาคารในยุคสมัยใหม่เป็นส่วนหนึ่งของหน้าประวัติศาสตร์ที่กำลังถูกละเลยและกำลังถูกมองข้ามไป งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการที่จะสร้างข้อโต้แย้งเพื่อให้เกิดการตั้งคำถามและทบทวนคุณค่าของสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่อีกครั้งก่อนที่จะสลายหายไป ซึ่งในกรอบของงานวิจัยสิ่งที่ได้คือการวางกรอบและกระบวนการทำงาน ซึ่งจะขยายความต่อในบทที่ 3 ด้วยการลงภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลในระดับเมืองและในระดับสถาปัตยกรรม ซึ่งจะขยายความต่อในบทต่อไป

---

⁹³ อัน นิรมานเหมินทร์ “ปัญหาบางประการที่โครงสร้างเมือง (เชียงใหม่) ไม่อาจแก้หรือกล่าวถึง” เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาเรื่อง “นครเชียงใหม่ : อดีต ปัจจุบัน และ อนาคต” หน้า 95 - 104.

⁹⁴ “โครงการจัดทำทะเบียน อาคารควรค่าแก่การอนุรักษ์” ของสมาคมสถาปนิกสยามฯ พุดถึงเกณฑ์ในการพิจารณาว่าอาคารใดควรอยู่ในขอบเขตของการอนุรักษ์ คือ 1) ต้องเป็นอาคารและบริบทแวดล้อมที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และศิลปกรรม โดยไม่จำกัดว่าจะมีรูปแบบของชาติใด โดยเฉพาะ 2) อาคารและบริบทแวดล้อมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์หรือสังคมโดยรวม 3) อาคารที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป 4) อาคารที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพ ทั้งโดยปัจจัยทางธรรมชาติหรือโดยมนุษย์ ซึ่งอาจจะมีผลต่อการใช้สอยในปัจจุบัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื้อหาหลักในบทนี้ คือ การกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่จะทำการศึกษา รวมถึงการกำหนดกรอบของการเลือกอาคารต่างๆ ที่จะใช้เป็นกรณีศึกษาสำหรับการเก็บข้อมูลละเอียดในเชิงประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม เช่น แนวคิดในการออกแบบ ปีที่สร้าง ที่ตั้ง รูปแบบ ชนิดของโครงสร้าง วัสดุและเทคโนโลยีในการก่อสร้าง รวมถึงชื่อและแนวคิดของสถาปนิกที่ออกแบบ ประวัติที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอแนวทางการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรมกับเมืองเพื่อทำหน้าที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ในยุคสมัยใหม่

3.1 เงื่อนไขของการเลือกอาคารและการกำหนดพื้นที่สำรวจภาคสนาม

ปัญหาที่สำคัญในการเก็บข้อมูลภาคสนาม คือ การกำหนดขอบเขตของพื้นที่และงานสถาปัตยกรรมขึ้นที่สำคัญที่สามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของยุคใหม่ ดังนั้นในแนวทางของการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ในการเก็บข้อมูลภาคสนามจึงขึ้นอยู่กับข้อกำหนดแนวทางของการเก็บข้อมูลของตัวสถาปัตยกรรมที่มีแนวโน้มว่าจะอยู่ในยุคสมัยใหม่โดย งานวิจัยชิ้นนี้กำหนดเงื่อนไขเอาไว้ 3 เงื่อนไข คือ

- 1) เป็นอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในช่วงปี พ.ศ.2427 – 2518
- 2) สอดคล้องกับลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ตามแนวทางที่กำหนดโดยสมาคมสถาปนิกสยามฯ
- 3) สอดคล้องกับประเภทของอาคารสาธารณะ ที่เกิดขึ้นจากการตอบสนองความเป็นสมัยใหม่ (หมายเหตุ คຸ່ມหรือบ้านของเอกชนที่เข้าถึงยากจะไม่ได้รวมอยู่ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม)

ในเงื่อนไขข้อที่หนึ่ง เราสามารถระบุชื่อที่ของตัวอาคารที่มีปรากฏในการวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์จากที่ได้ทำการรวบรวมและนำเสนอในบทที่ผ่านมา อาทิ เช่น ตึกขาวและตึกแดงของหลวงอนุสารสุนทร, สถานีรถไฟ, คริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่, คຸ່ມเจ้าบุรีรัตน์มหาอินทร์, อาคารเรียนภายในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, อาคารต่างๆ ในโรงพยาบาลสวนดอก, ตลาดวโรรส, บ้าน ศาสตราจารย์ ดร.วิลเลียม แฮร์ลิส (Rev. Dr. William Harris's House)¹ บ้านนายแพทย์เอ็ดวิน ซี คอร์ต (Dr. Edwin C. Cort's House)², คຸ່มเจ้าราชบุตร เลขที่ 24 ถนนราชดำเนิน ตำบลศรีภูมิ³, คຸ່มเจ้าราชวงศ์ เลขที่ 52 ถนนราชดำเนิน ตำบลศรีภูมิ⁴, British Council (2468) ถนนบำรุงราษฎร์, อาคารอิมเนซีเยียม โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย, สถาบัน

¹ ปัจจุบันคือ พิพิธภัณฑสถานโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย

² ปัจจุบันคือ บ้านพักผู้อำนวยการโรงพยาบาลแมคคอร์มิค

³ ปัจจุบันคือ AUA Language School

⁴ ปัจจุบันคือ พิพิธภัณฑสถานธารักษ์

สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม (2468), อาคารห้วมถนนวนิชยานนท์, โบสถ์แมคเคน, โบสถ์ปรินส์รอยแยลส์, มัสยิดอัต-ตักวา (สันป่าข่อย) ถนนหน้าวัดเกต (2513), มัสยิดข้างคลาน ยะมี อะตุลอิสลาม ถนนเจริญประเทศ (2506), มัสยิดข้างเผือก ดุร์นุร์ ถนนโชตนา (2496), วัดซิกข์ (2447), หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ (2467), และศาลแขวงจังหวัดเชียงใหม่ (2482) เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเก็บข้อมูลตามเงื่อนไขที่ 1 นี้ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลเบื้องต้นในฐานะที่เป็นการทำงานนำร่อง (pilot study) ไปบ้างแล้วโดยเฉพาะ เป็นข้อมูลที่เกิดขึ้นในกระบวนการเรียนการสอน รายวิชา 801521 ทฤษฎีและปรัชญาการออกแบบสถาปัตยกรรม⁵ ซึ่งทำการสอนให้กับนักศึกษา สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในชั้นปีที่ 4 และ 5 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2554 เป็นต้นมา ซึ่งหนึ่งในโครงการที่นักศึกษาทำเป็นกลุ่ม ภายในกรอบของการศึกษา คือ “โครงการย้อนคิดบทบาทงาน สถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่” (ดูภาพที่ 3.1)

ภาพที่ 3.1 ภาพการเก็บข้อมูลในโครงการนำร่อง ซึ่งอาศัยเก็บข้อมูลร่วมการเรียนการสอนที่ ผู้วิจัยเป็นอาจารย์สอน ข้อมูลของ
ตึกต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานกลุ่มและเก็บคะแนนของนักศึกษาชั้นปีที่ 4 รายวิชา 801521 [ที่มา ภาพโดยผู้วิจัย]

⁵ 801521 ทฤษฎีและปรัชญาการออกแบบสถาปัตยกรรม ทฤษฎีและปรัชญาการออกแบบสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ตอนปลาย และ ยุคหลังสมัยใหม่ วิธีการแปลง แนวความคิด ทฤษฎีและปรัชญาไปเป็นงานสถาปัตยกรรม การวิพากษ์วิจารณ์ และเปรียบเทียบ กับหลักปรัชญาของสถาปนิกที่มีชื่อเสียงอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ คือ 1) วิเคราะห์ ทฤษฎี แนวคิด และปรัชญาการออกแบบของสถาปนิกที่มีชื่อเสียง โดยเฉพาะในช่วงยุคหลังสมัยใหม่ 2) วิเคราะห์ถึงร่องรอยที่สถาปัตยกรรมสามารถสะท้อนถึงปรัชญาของการออกแบบ และ 3) อธิบายได้ว่าเงื่อนไขของยุคหลังสมัยใหม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดการออกแบบแลพัฒนาการของ สถาปัตยกรรมและที่ว่าง หนึ่งในงานที่มอบหมายให้นักศึกษาทำเป็นโครงการต่อเนื่องคือ Re-visiting Modern Architecture in Chiangmai หรือ การย้อนคิดบทบาทงานออกแบบสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้นักศึกษาได้ทำการสำรวจร่องรอยที่หลงเหลือ รวบรวมและนำเสนอแนวคิดและรูปแบบที่ยังคงอยู่ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นโครงการต่อเนื่องเป็นเวลา 3 ปี (พ.ศ.2554 - 2556)

ในเงื่อนไขข้อที่สอง คือพิจารณาตามกรอบของ “โครงการจัดทำทะเบียน อาคารควรค่าแก่การอนุรักษ์” จากสมาคมสถาปนิกสยามฯ ที่ระบุไว้ว่ามีกรอบการพิจารณาอยู่ 5 กรอบ คือ ต้องเป็นอาคารและบริบทแวดล้อมที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม โดยไม่จำกัดว่าจะมีรูปแบบของ ชนชาติใด โดยเฉพาะ อาคารและบริบทแวดล้อมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์หรือสังคมโดยรวม อาคารที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป และอาคารที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพ ทั้งโดยปัจจัยทางธรรมชาติหรือโดยมนุษย์ ซึ่งอาจจะมีผลต่อการใช้สอยในปัจจุบัน และในงานวิจัยชิ้นนี้เสนอเพิ่มอีกกรอบหนึ่งคือ ความเป็นไปได้ในการเข้าเก็บข้อมูลเชิงลึก เพราะงานวิจัยชิ้นนี้ต้องการสร้างความเชื่อมโยงในหลากหลายมิติ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ดังนั้น ถ้าเป็นอาคารที่เป็นสาธารณะ และเป็นอาคารที่เจ้าของสามารถยินยอมที่จะให้ความรู้ ความคิดเห็นรวมถึงประวัติของตัวอาคารไปด้วยได้ก็จะยิ่งดี

ส่วนในเงื่อนไขข้อที่สาม การแบ่งประเภทของอาคารสาธารณะที่เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นและใช้งานในอาคารสาธารณะทั้ง 6 ประเภท⁶ คือ สถาปัตยกรรมเพื่อการอยู่อาศัย (domestic architecture)⁷ สถาปัตยกรรมเพื่อสาธารณูปการและการศึกษา (welfare & education architecture)⁸ สถาปัตยกรรมเพื่อพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม (commercial & industrial architecture) สถาปัตยกรรมเพื่องานราชการ (government architecture)⁹ สถาปัตยกรรมเพื่อกิจกรรมศาสนา (religious architecture) และสถาปัตยกรรมเพื่อนันทนาการ (recreational architecture)

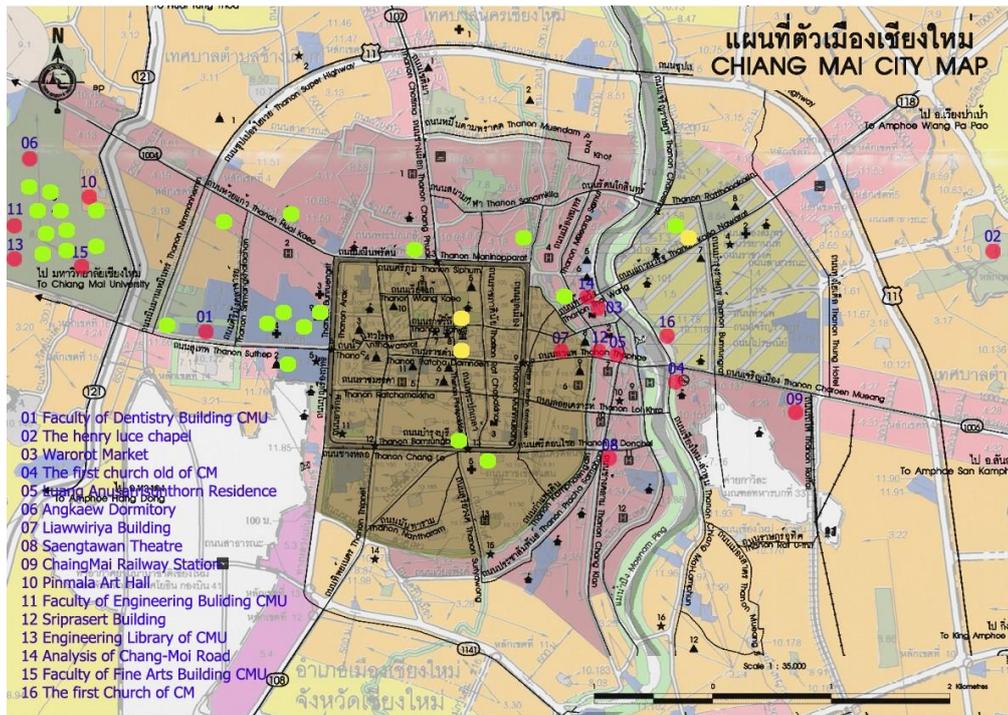
โดยสรุปการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่จะลงสำรวจภาคสนามจะขึ้นอยู่กับการพิจารณาคัดเลือก จากสถานที่ตั้งของอาคารที่มีแนวโน้มที่จะอยู่ในประเภทของสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ตาม 3 เงื่อนไขที่กล่าวไปแล้วต้น ซึ่งทำให้เมื่อพิจารณาร่วมกับการกำหนดโซนสีของ พระราชบัญญัติผังเมืองรวมเชียงใหม่ (2556) (ดูภาพที่ 1.1) และการกำหนดโซนของการพิจารณาเขตอนุรักษ์เมืองเก่าตาม “ร่าง” เทศบัญญัตินครเชียงใหม่ (2557) แล้วจะสามารถกำหนดได้ตามภาพที่ 3.2 - 3.3

⁶ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, “พัฒนาการของสถาปัตยกรรมในจังหวัดเชียงใหม่”, โครงการวิจัยเพื่อพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่, ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์, คณะวิจิตรศิลป์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543 อ้างถึงงานอาศัยกรอบคิดที่ว่าด้วย การแบ่งประเภท อาคารสาธารณะจากงานของ มาลินี ศรีสุวรรณ, *ความรู้เกี่ยวกับกรอบอาคารสาธารณะประเภทต่างๆ* (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539)

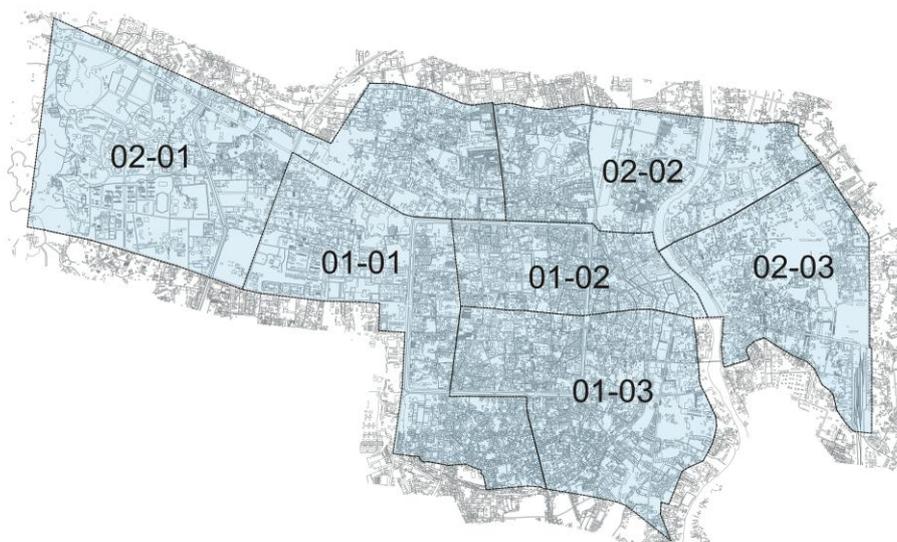
⁷ ในส่วนของอาคารพักอาศัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผสมรวมกับเงื่อนไขข้อที่ 1 แล้ว อาจจะต้องรวมถึง บ้านเรือนของชนชั้นปกครองที่เรียกว่า “คุ้ม” หรือ บ้านเก่าของบุคคลที่มีชื่อเสียงในอดีต หรือ อาคารบ้านพักสำนักงานสมัยเทศบาล

⁸ ในส่วนของอาคารประเภทสาธารณูปการและการศึกษา เมื่อรวมเข้ากับเงื่อนไขข้อที่ 1 แล้ว อาจจะต้องรวมถึง สถานที่เคยเป็นที่ตั้ง โรงเรียนแห่งแรกในเชียงใหม่หรือโรงเรียนในอดีต สถานที่สำคัญของคริสตศาสนาในเชียงใหม่

⁹ ในส่วนของอาคารประเภทงานราชการ อาจจะต้องรวมถึงอาคารสำนักงานที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ

ภาพที่ 3.2 ภาพแสดงตำแหน่งของอาคารต่างๆ ที่ถูกเก็บข้อมูลเบื้องต้น (pilot study) แสดงโดยใช้จุดสีแดง : ตำแหน่งของตัวสถาปัตยกรรมที่ได้ทำการเก็บข้อมูลไปแล้ว ในรายวิชา 801521 (2554, 2555); จุดสีเขียว: ตำแหน่งของตัวสถาปัตยกรรมที่กำลังทำการเก็บข้อมูล ในรายวิชา 801521 (2556); และจุดสีเหลือง: ตำแหน่งของ ตัวสถาปัตยกรรมที่ควรเก็บเพิ่มเติม (โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย, โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, คุ่มเจ้าบุรีรัตน์, ศาลานารักษ์ เป็นต้น) [ที่มา ภาพจากพระราชบัญญัติผังเมืองรวม เชียงใหม่ ปี พ.ศ.2556 โดยที่กราฟฟิกด้านบนจัดทำโดยผู้วิจัย]

โครงการ การสะท้อนของความเป็นระเบียบ: บันทึกและการทวนบทาพของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เมืองเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2427 - 2518

ภาพที่ 3.3 ภาพแสดงการแบ่งโซนของการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบไปด้วย 6 โซนย่อย เพื่อสะดวกในการแบ่ง ครั้งในการเก็บข้อมูลอาคารต่างๆ [ที่มา แผนที่จัดทำโดยผู้วิจัย]

จากภาพที่ 3.3 ผู้วิจัยแบ่งพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามจะแบ่งออกเป็น 6 พื้นที่ในสองโซนหลัก แนวคิดที่จะแบ่งออกเป็นสอง โซนหลัก ประกอบด้วย โซนที่หนึ่ง คือ พื้นที่ภายในเขตกำแพงเมือง และพื้นที่ด้านทิศตะวันตกและ ด้านทิศใต้ของเขตกำแพงเมืองซึ่งเป็นโซนที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดของการกำหนดพื้นที่ของเขต อนุรักษ์ตาม “ร่างเทศบัญญัตินครเชียงใหม่” และโซนที่สอง คือ โซนของการขยายเมืองเชียงใหม่ หรืออยู่นอกเขตกำแพงเมืองไปทางทิศเหนือและตะวันตก รวมถึงพื้นที่ทิศตะวันออกของแม่น้ำปิงโดยแต่ละ โซนประกอบด้วย

โซนที่หนึ่ง เขตย่อยที่ 1

พื้นที่ของโรงพยาบาลสวนดอก ขนาบด้วยถนนสุเทพและห้วยแก้ว จนถึงถนนนิมมานเหมินต์ กินพื้นที่เข้ามายังในเขตกำแพงเมืองถึงแนวตัดถนนสิงหาราช-ถนนสามล้าน รวมถึงถนนวัวลายและสุสานหายยา

โซนที่หนึ่ง เขตย่อยที่ 2

พื้นที่เริ่มภายในเขตกำแพงเมืองชั้นใน ไปทางทิศเหนือ แบ่งตรงเส้น ถนนราชดำเนิน ไปจนถึงระหว่างหน้าวัดพระสิงห์-ประตูท่าแพ ข้ามมายังถนนท่าแพไปจนถึงขอบแม่น้ำปิง และกินพื้นที่ไปยังจุดตัดของถนนวิษยานนท์ และถนนวังสิงห์คำ (หรือตำแหน่งของเจดีย์ขาวหรือเจดีย์แก้ว) รวมถึงถนนช้างม้อย

โซนที่หนึ่ง เขตย่อยที่ 3

พื้นที่ในเขตทิศใต้จากถนนราชดำเนินลงมา ข้ามขอบเขตกำแพงเมืองมายังทิศใต้ รวมถึง ถนนสุริยวงศ์ ลากมาบรรจบกับเส้นถนนช้างคลาน รวมเอาพื้นที่ของไนซ์บาร์ซ่าด้วย

โซนที่สอง เขตย่อยที่ 1

พื้นที่ในเขตทิศตะวันตก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และกินพื้นที่ไปยังเขตสันติธรรม

โซนที่สอง เขตย่อยที่ 2

พื้นที่ในเขตทิศเหนือ มหาวิทยาลัยราชภัฏ กินพื้นที่ไปยังโรงเรียนปรินส์รอยแยลล์ สุดที่ถนนทุ่งโฮเต็ล

โซนที่สอง เขตย่อยที่ 3

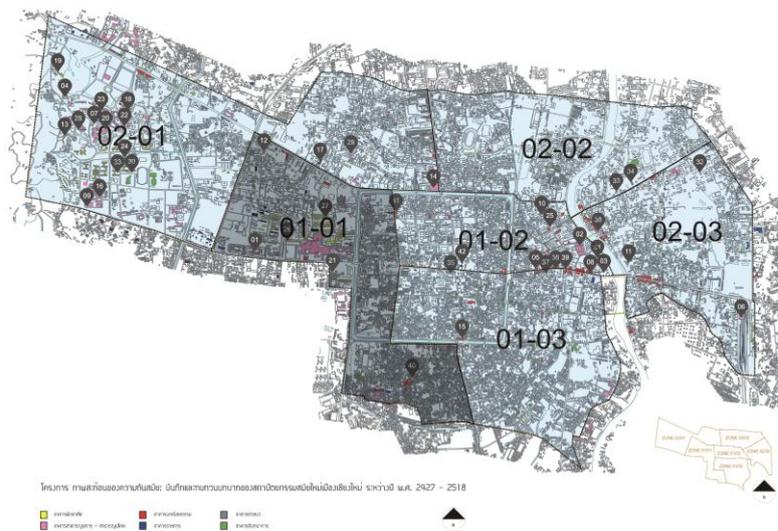
พื้นที่ในเขตทิศตะวันออกของแม่น้ำปิง วัดเกตไปยังถนนทุ่งโฮเต็ลและเลาะไปตามขอบของค่ายกาวิละ

โดยสรุปการเก็บข้อมูล สํารวจ และจัดกลุ่มการมีอยู่ของสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ ตามขอบเขตพื้นที่ที่กำหนดเบื้องต้น จะใช้เกณฑ์หรือเงื่อนไขที่

- เป็นอาคารสาธารณะ
- รูปแบบภายนอกของสถาปัตยกรรม ต้องมีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม มีลักษณะรูปแบบเป็น เหลี่ยม มุม หรือรูปทรงเรขาคณิตที่ชัดเจน การตัดทอนองค์ประกอบ ตามปรัชญาการออกแบบของสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่
- มีความสำคัญต่อเมืองเชียงใหม่ และผู้คนในชุมชนนั้นๆ
- วัสดุที่ใช้ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็น คอนกรีต หรืออาจจะเป็น คอนกรีตผสมไม้

หลังจากเก็บข้อมูลภาคสนามทั้งหมดแล้ว สิ่งที่ต้องทำต่อไปคือ

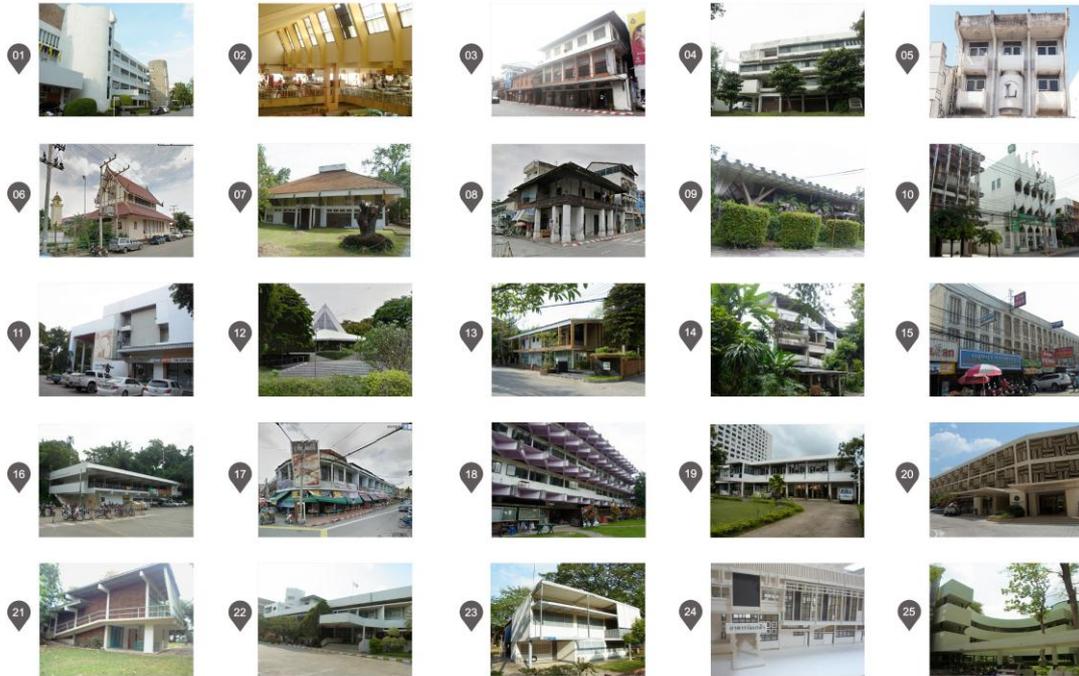
- ขั้นแรก ทำแผนที่ละเอียด ที่มีลักษณะของเส้นถนน รวมถึงทำกราฟฟิกประกอบต่างๆ ระบุตำแหน่งของตัวสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่ยังคงปรากฏตัวอยู่ตามโซนต่างๆ (ดูภาพที่ 3.4 - 3.6)
- ขั้นที่สอง เลือกอาคารที่มีความโดดเด่นในเชิงการออกแบบสถาปัตยกรรมมาเป็นกรณีศึกษา จำนวน 30 - 40 หลัง และทำการเก็บข้อมูลละเอียด เช่น นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลด้วยการสำรวจลักษณะทางกายภาพของอาคารและรายละเอียดในการออกแบบต่างๆ ไปแล้ว ยังได้มีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและแนวคิดของผู้ออกแบบ เจ้าของอาคาร ปีที่สร้าง สภาพปัจจุบันของอาคาร สภาวะคุกคามทางธรรมชาติ รวมถึงสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับอาคารกรณีศึกษาแต่ละหลัง

ภาพที่ 3.4 แสดงตัวอย่างกราฟฟิกข้อมูลภาคสนาม ที่ประกอบด้วยพื้นที่เก็บข้อมูลทั้ง 6 พื้นที่ และตำแหน่ง ของสถาปัตยกรรมที่คัดเลือกมาในชั้นที่ 2 ที่แรกเราคือแสดงพื้นที่ 01 - 01 ใช้เป็นตัวอย่างของการแสดงการเก็บข้อมูล [ที่มา ภาพถ่ายและกราฟฟิกจัดทำโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 3.5 ภาพแสดงตัวอย่าง กราฟฟิกข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ 01-01 [ที่มา ภาพถ่ายและกราฟฟิกจัดทำโดยผู้วิจัย]

โครงการ ภาพสะท้อนของความทันสมัย: บันทึกและบทพรรณนาของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เมืองเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2427 - 2518

โครงการ ภาพสะท้อนของความทันสมัย: บันทึกและบทพรรณนาของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เมืองเชียงใหม่ ระหว่างปี พ.ศ. 2427 - 2518

ภาพที่ 3.6 ภาพแสดงตัวอย่าง กราฟฟิกข้อมูลภาคสนาม ที่ได้จากการเก็บรายละเอียดอาคารกรณีศึกษาในชั้นที่สอง ซึ่ง
คัดเลือกมาเป็นจำนวน 42 อาคาร [ที่มา ภาพถ่ายและกราฟฟิกจัดทำโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 3.7 แสดงตัวอย่าง กราฟฟิกข้อมูลภาคสนาม ที่ได้จากการเก็บรายละเอียดอาคารกรณีศึกษาในชั้นที่สอง ซึ่งคัดเลือกมาเป็นจำนวน 42 อาคาร ในภาพเป็นสถานี รถไฟเชียงใหม่ ข้อมูลจะประกอบไปด้วยภาพจริง ภาพที่ได้จากการทำโมเดลคอมพิวเตอร์ที่แสดงให้เห็นส่วนประกอบ ต่างๆ รายละเอียดต่างๆ ตำแหน่งในแผนที่ ประวัติของตัวอาคาร สถาปนิกและแนวคิดการออกแบบ (ถ้ามี) [ที่มา ภาพถ่ายและกราฟฟิกจัดทำโดยผู้วิจัย]

3.2 แนวทางในการวิเคราะห์

สำหรับแนวทางของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้น จะแบ่งออกเป็นสองขั้นตอน การวิเคราะห์ขั้นที่หนึ่ง วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสถาปัตยกรรม โดยการวิเคราะห์รูปแบบ ภาพลักษณ์ รายละเอียดของวัสดุ โครงสร้าง วิธีการก่อสร้าง อาทิ อาคารที่มีการเล่นกับเส้นโค้ง การหล่อคอนกรีตในพื้นที่ การนำเอาวัสดุเช่นเหล็กและกระจกมาใช้ และสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการออกแบบอาคารและการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม มุ่งเน้นการเชื่อมโยงรูปแบบของสถาปัตยกรรมกับประวัติศาสตร์ของสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งอาคารที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกันที่เชียงใหม่และที่กรุงเทพฯ เพื่อทำให้เห็นความเชื่อมโยงและการปรับตัวเข้าของสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่กับบริบทของพื้นที่เมืองเชียงใหม่อีกด้วย

การวิเคราะห์ขั้นที่สอง วิเคราะห์กลุ่มทางสถาปัตยกรรม ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เดียวกัน หรือในช่วงเวลาเดียวกัน โดยสร้างความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่นการตั้งถิ่นฐานการย้ายถิ่น ชุมชนที่เกี่ยวข้อง หรือความสัมพันธ์กับปัจจัยหลักต่างๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ โดยการวิเคราะห์ขั้นที่สองจะมุ่งเน้นไปสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่เก็บข้อมูลเชิงลึกที่อยู่ใ 4 โชนหลัก (ดูภาพที่ 2.54 ในบทที่ 2) คือ 1) พื้นที่ของการเปลี่ยนแปลง

การเมืองการปกครอง 2) พื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงทางศาสนา (การศึกษา การแพทย์ และการพิมพ์)
3) พื้นที่ของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และ 4) พื้นที่ของการเปลี่ยนแปลง ทางการศึกษาและการแพทย์
จากภาครัฐ

โดยสรุปกระบวนการวิจัยของงานวิจัยชิ้นนี้ ประกอบไปด้วย

งานภาคข้อมูล (ขั้นตอนที่หนึ่ง)

- เก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “การขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม” ของเมืองเชียงใหม่ ที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ.2427 - 2518 จากบทความ หนังสือ และงานวิจัย (ตามกรอบกำหนดของช่วงเวลาของการเก็บข้อมูล)
- เก็บรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับ “สถาปัตยกรรม” ที่เกิดขึ้นระหว่างปี พ.ศ.2427 - 2518 ตามกรอบกำหนดของการเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ ที่มี 3 เงื่อนไขของการคัดเลือกงานสถาปัตยกรรมและ 2 โซนหลักของพื้นที่เก็บข้อมูล รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะให้ข้อมูลเชิงลึก
- ทำการเรียบเรียงและจัดกลุ่มของข้อมูลเพื่อใช้เป็นกรอบในการเลือกสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ เก็บข้อมูลภาคสนามสองระดับคือ ในภาพรวมของสถาปัตยกรรมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันและสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่น คัดเลือกขึ้นมาเป็นจำนวน 30 - 40 กรณีศึกษาเพื่อดำเนินการสำรวจในเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียด นำเสนอข้อมูลส่วนนี้ด้วยการจัดทำกราฟฟิกแผนที่แสดงตำแหน่งต่างๆ

งานภาควิเคราะห์ (ขั้นตอนที่สอง)

- วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “ความสัมพันธ์ทางสังคม” และ “สถาปัตยกรรม” ในเมืองเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ.2427 - 2518 พิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและลักษณะของงานสถาปัตยกรรม โดยมีคำถามที่ว่า ความเปลี่ยนแปลงของงานสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด วิธีการออกแบบ และเทคนิควิธีการก่อสร้างที่มีความสอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงของยุค สมัยอย่างไรบ้าง
- วิเคราะห์ถึงปัจจัยและอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางความสัมพันธ์ทางสังคม โดยอาศัยการวิเคราะห์ผ่านทางงานสถาปัตยกรรม โดยมีคำถามที่ว่า การเกิดขึ้นของงานสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่สามารถสะท้อนให้เห็นถึง การเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองได้อย่างไร

งานภาคสังเคราะห์ (ขั้นตอนที่สาม)

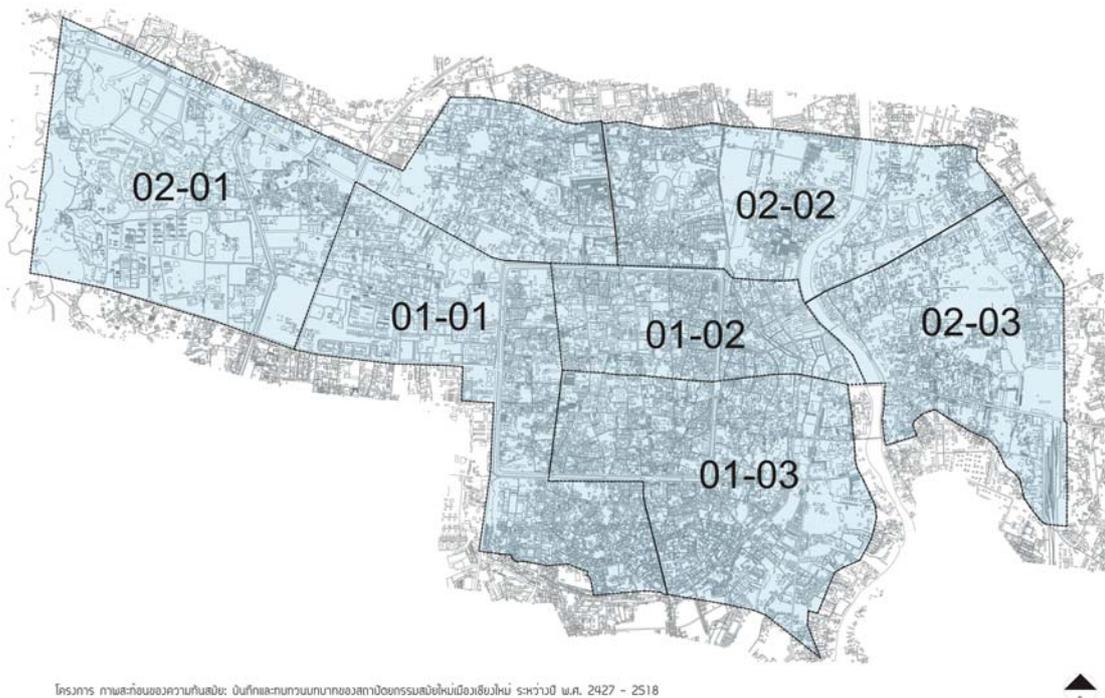
- สังเคราะห์เพื่อหา แนวคิดรวบยอด ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในช่วงของการเข้าสู่ความเป็นยุคสมัยใหม่

- สังเคราะห์หาแนวทางในการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่นต่อการควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมือง ซึ่งอาจรวมถึงข้อเสนอแนะในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่ต่อไป

งานชิ้นสุดท้าย เป็นการเรียบเรียงเขียนเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

บทที่ 4 ผลการเก็บข้อมูลภาคสนาม

หนึ่งในจุดมุ่งหมายหลักของงานวิจัยชิ้นนี้ คือ ต้องการเก็บข้อมูลของงานสถาปัตยกรรมที่อยู่ในยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่และยังคงหลงเหลือให้เห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้จะเป็นการสร้างฐานข้อมูลสำหรับงานสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่แล้ว ยังสามารถนำเอาข้อมูลดังกล่าวใช้สำหรับการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองเชียงใหม่ในยุคดังกล่าวได้อีกด้วย ดังนั้นวิธีการดำเนินการวิจัยที่ได้นำเสนอไปแล้วในบทที่ 3 จึงแบ่งออกเป็นสองส่วนหลัก คือ ส่วนของการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์จากเอกสารต่างๆ และอีกส่วนคือ ส่วนการเก็บข้อมูลภาคสนามจากงานสถาปัตยกรรมที่หลากหลายและรายล้อมอยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่ โดยผู้วิจัยแบ่งพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามออกเป็น 6 พื้นที่หลัก¹ (ดูภาพที่ 4.1)

โครงการ การศึกษาของความเป็นอยู่: องค์กรและหน่วยงานของสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เชียงใหม่ ๒๕๒๗ - ๒๕๓๘

ภาพที่ 4.1 ภาพแสดงการแบ่งโซนของการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบไปด้วย 6 โซนย่อย เพื่อสะดวกในการแบ่ง ครั้งในการเก็บข้อมูลอาคารต่างๆ [ที่มา แผนที่จัดทำโดยผู้วิจัย]

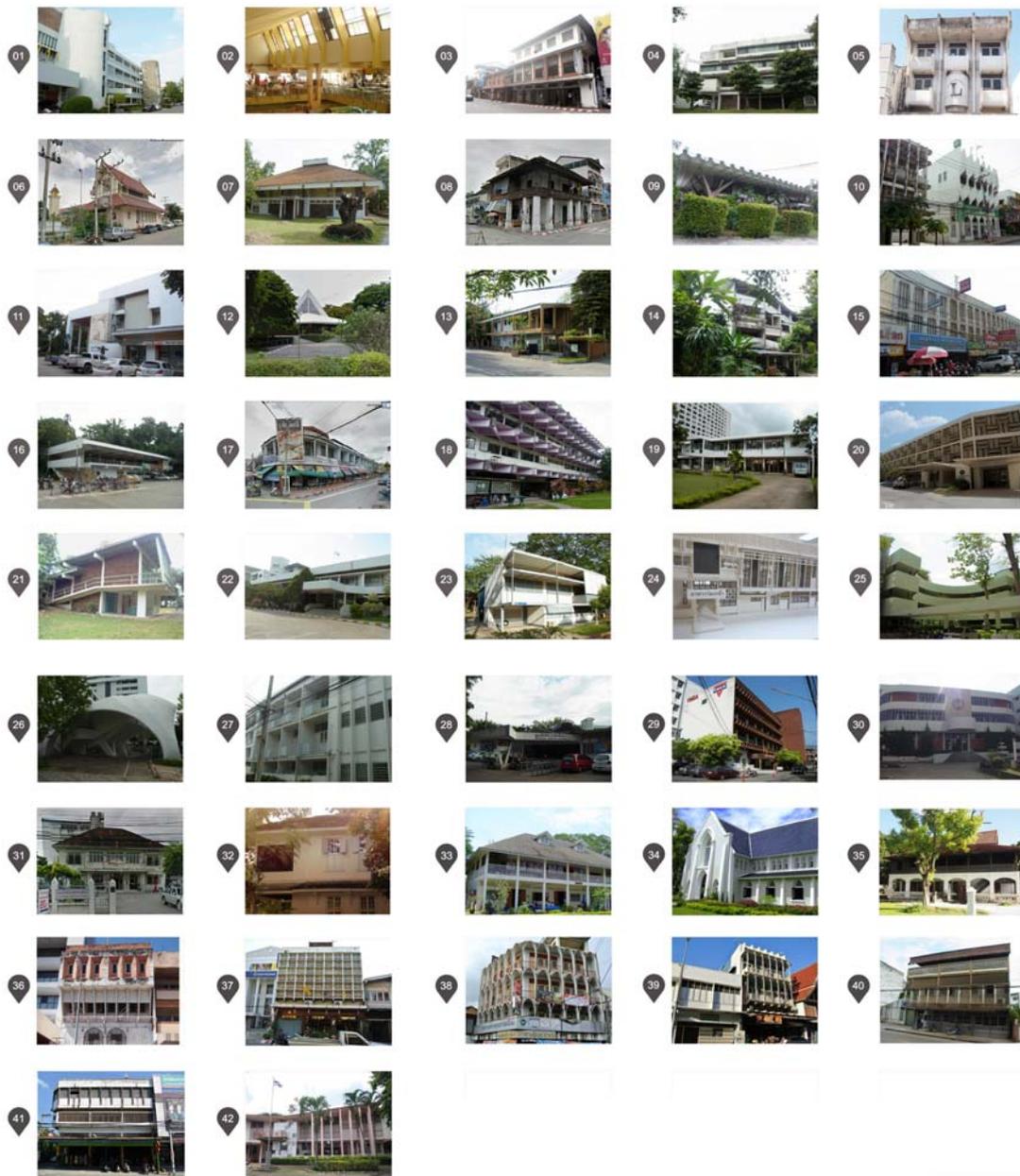
การเก็บข้อมูล สํารวจ และจัดกลุ่มการมีอยู่ของสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ ตามขอบเขตพื้นที่ที่กำหนดเบื้องต้น จะใช้เกณฑ์หรือเงื่อนไขที่จะต้องเป็นอาคารสาธารณะ ที่มีรูปแบบภายนอกของสถาปัตยกรรม ต้องมีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม มีลักษณะรูปแบบเป็น เหลี่ยม มุม หรือรูปทรงเรขาคณิตที่ชัดเจน การตัดทอนองค์ประกอบ ตามปรัชญาการออกแบบของสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ มีความสำคัญต่อเมืองเชียงใหม่ และผู้คนในชุมชนนั้นๆ และวัสดุที่ใช้ ส่วนใหญ่แล้วจะเป็น คอนกรีต หรืออาจจะเป็น คอนกรีตผสมไม้

¹ ดูรายละเอียดของคำอธิบายในการเลือกแบ่งพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามใน 6 พื้นที่ได้ในบทที่ 3

หลังจากที่สำรวจพื้นที่ทั้ง 6 โซนแล้ว ผู้วิจัยทำการเลือกอาคารที่มีความโดดเด่นในเชิงการออกแบบสถาปัตยกรรมมาเป็นกรณีศึกษา จำนวน 42 หลัง และทำการเก็บข้อมูลละเอียดที่นอกเหนือจากการเก็บข้อมูลด้วยการสำรวจลักษณะทางกายภาพของอาคารและรายละเอียดในการออกแบบต่างๆ ไปแล้ว ยังได้มีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและแนวคิดของผู้ออกแบบ เจ้าของอาคาร ปีที่สร้าง สภาพปัจจุบันของอาคาร สภาวะคุกคามทางธรรมชาติ รวมถึงในบางหลัง ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับอาคาร (ดูภาพที่ 4.2)

ภาพที่ 4.2 แสดงตัวอย่างกราฟฟิกข้อมูลภาคสนาม ที่ประกอบด้วยพื้นที่เก็บข้อมูลทั้ง 6 พื้นที่ และตำแหน่ง ของสถาปัตยกรรมที่คัดเลือกมาทั้ง 42 กรณีศึกษาเพื่อการเก็บข้อมูลละเอียด [ที่มา ภาพถ่ายและกราฟฟิกจัดทำโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.3 ภาพอาคารทั้ง 42 อาคารกรณีศึกษา ซึ่งคัดเลือกมาเพื่อทำการเก็บข้อมูลละเอียด โดยที่ตัวเลขที่อ้างอิงจะมีการจัดกลุ่มใหม่อีกครั้งตามประเภทของอาคาร 4 ประเภท คือ อาคารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางการศึกษา ทางเศรษฐกิจ ทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และทางการเมือง [ที่มา ภาพถ่ายและกราฟฟิกจัดทำโดยผู้วิจัย]

บ้านเขียว

ประวัติความเป็นมา

บ้านเขียว ตั้งอยู่ในโรงเรียนคาราวีวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2459 Miss Julia Hatch ได้ดำรงตำแหน่งผู้จัดการโรงเรียนพระราชชายา โดยมี ครูสุดดา อินทรารุจ เป็นครูใหญ่จัดการศึกษาของโรงเรียนในขณะนั้น ต่อมากิจกรมโรงเรียนได้เจริญขึ้น ทำให้มีนักเรียนจำนวนมาก โรงเรียนคับแคบและไม่สามารถขยายต่อไปได้อีก จึงได้จัดซื้อที่ดินตำบลหนองแสง จำนวน 77 ไร่ ท่านได้สร้างตึกขึ้น 2 หลังคือ บ้านพักอาจารย์ฝรั่ง 1 หลัง ปัจจุบันคือบ้านเขียว และอาคารนักเรียนอยู่ประจำและอาคารเรียนในช่วงแรก ปัจจุบันได้ทำเป็นหอสมุดของโรงเรียน โดยจัดสร้างเมื่อปี พ.ศ.2464 จึงนับว่าบ้านเขียวและอาคารหอสมุด คืออาคารเรียนหลังแรกเริ่มของโรงเรียนคาราวีวิทยาลัย บ้านเขียวในปัจจุบันได้กลายเป็นพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุคาราวีวิทยาลัย

ลักษณะสถาปัตยกรรม

บ้านเขียว เป็นอาคารสไตล์โคโลเนียลที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นตะวันตกที่มีความชัดเจน แต่มีการปรับปรุงให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี จุดเด่นอยู่ตรงหน้าต่างของอาคารมีรายละเอียดที่น่าสนใจ เป็นแบบสองชั้นคือชั้นในจะทำเป็นมุ้งลวดพับเปิดได้ ส่วนชั้นนอกจะเป็นหน้าต่างบานเปิด บ้านเขียวเป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างจัดแสดงภาพถ่ายประวัติศาสตร์การสร้างโรงเรียนคาราวีวิทยาลัย ส่วนชั้นบนจัดแสดงนิทรรศการประวัติของเจ้าดารารัศมี และบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการก่อตั้งโรงเรียนคาราวีวิทยาลัย รวมถึงข้าวของเครื่องใช้ในสมัยก่อน

การระบุคุณค่าความสำคัญ

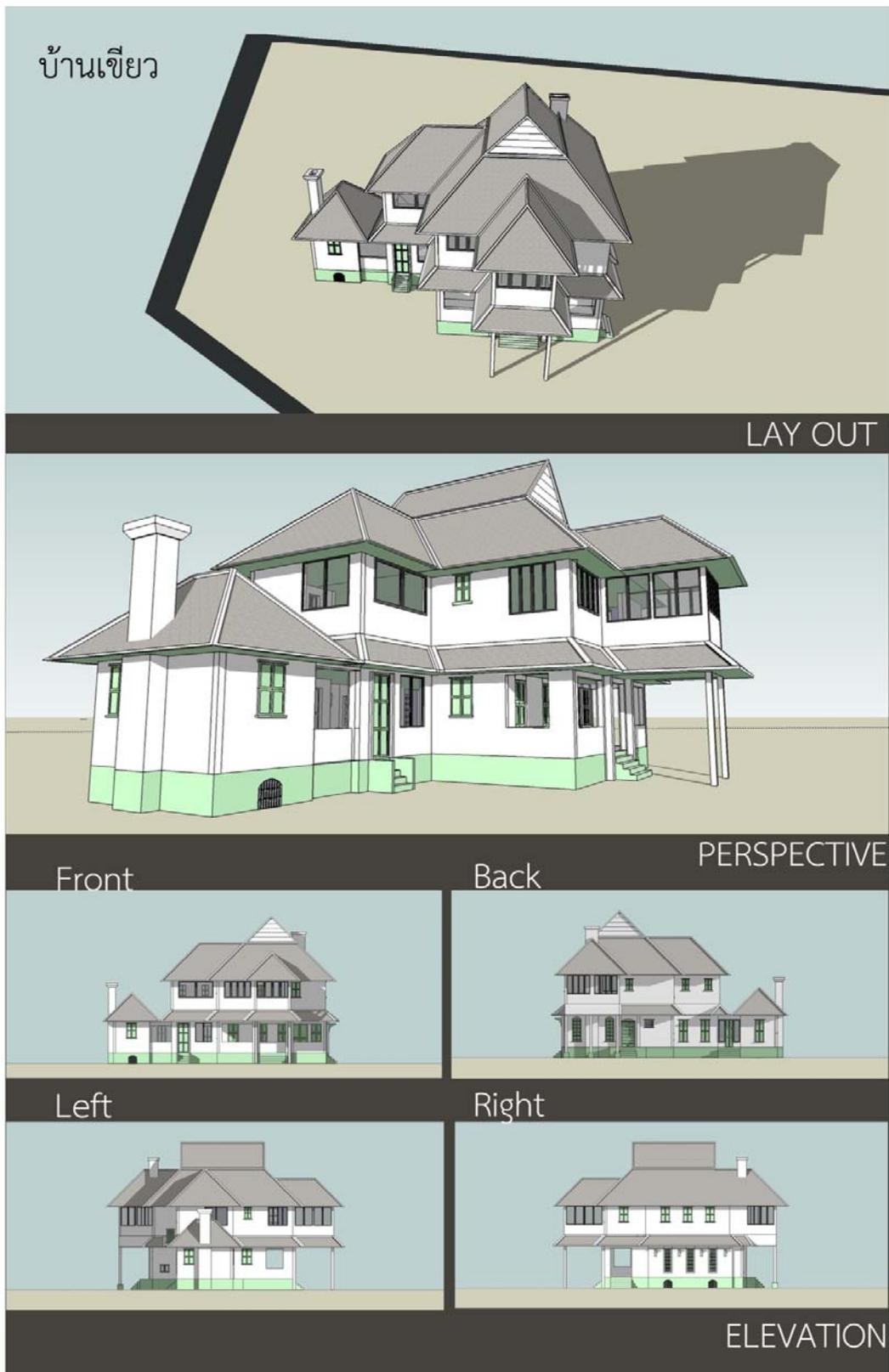
ในปี พ.ศ. 2466 เจ้าดารารัศมีทรงพระราชทานนามว่าโรงเรียนคาราวีวิทยาลัย โดยเปลี่ยนชื่อจาก โรงเรียนพระราชชายา ที่รัชกาลที่ 5 ทรงแต่งตั้งให้ บ้านเขียว เป็นอาคารที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) เป็นบ้านพักของมิชชันนารีในยุคแรกที่ได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในเชียงใหม่ และมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารหลังเริ่มแรกที่สร้างขึ้นของโรงเรียนคาราวีวิทยาลัย เป็นอาคารที่ผสมผสานระหว่าง สถาปัตยกรรมตะวันตกและตะวันออก ซึ่งปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างลงตัว มีจุดเด่นตรงหน้าต่างของอาคารที่ออกแบบผสมผสานรายละเอียดของการเปิดปิด กับมุ้งลวดที่มีความพิเศษไม่เหมือนใคร

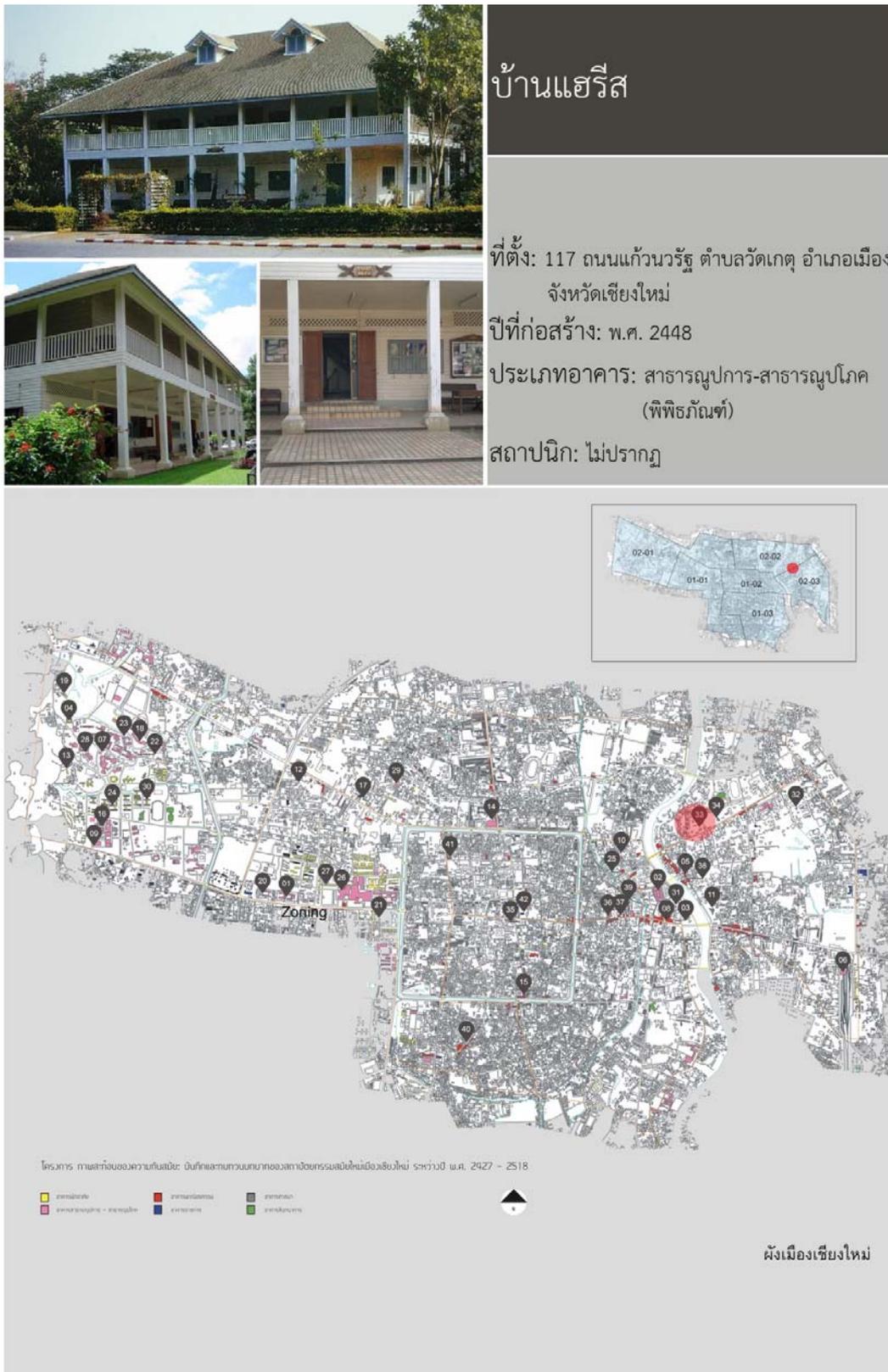
ภาพที่ 4.5 แสดงประวัติและข้อมูลของบ้านเขียว
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.6 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของบ้านเขียว
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.7 แสดงทัศนียภาพภายนอกของบ้านเขียว
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.8 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ้านแฮร์ริส

[ที่มา: <http://aiparch024.exteen.com/20090917/colonial-architecture>, 28 มิถุนายน 2557,
ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

บ้านแฮร์ริส

ประวัติความเป็นมา

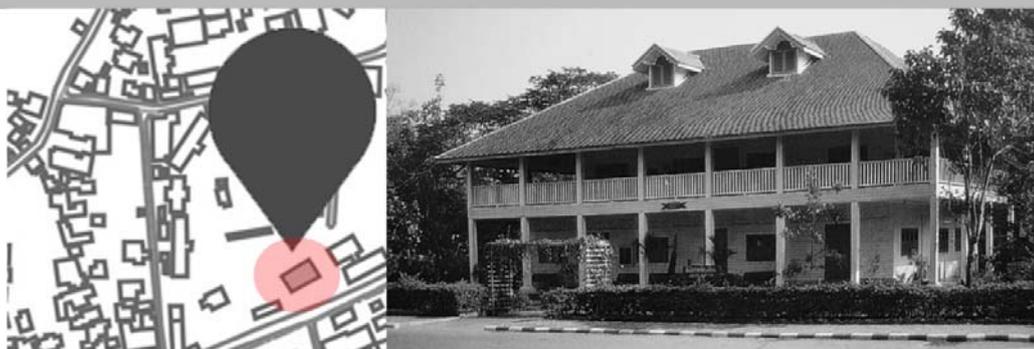
บ้านแฮร์ริส ตั้งอยู่ในโรงเรียนปรินส์รอยแยลล์ อาคารประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2448 สถาปัตยกรรมบ้านแฮร์ริสเป็นแบบ คลิฟฟอร์ดเนียโคลเนี่ยล รูปทรงเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ชั้นบนเป็นบ้านพักอาจารย์ใหญ่ ของพ่อครูวิลเลียม แฮร์ริส ชั้นล่างเป็นห้องอำนวยการและห้องพักครู เริ่มเปิดอาคารใช้รับเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินมาวางศิลาฤกษ์อาคารบัทเลอร์ เมื่อปี พ.ศ. 2448 บ้านแฮร์ริส ได้ใช้เป็นบ้านพักและห้องอำนวยการโรงเรียนติดต่อกันมาจนกระทั่งถึงสมัยอาจารย์กำราบ ไซยาพันธ์ จึงได้สร้างตึกอำนวยการหลังใหม่แผนกมัธยม บ้านแฮร์ริสจึงได้ใช้เป็นอาคารดนตรีและดุริยางค์ ในปี พ.ศ. 2532 บ้านแฮร์ริสเกิดอุบัติเหตุไฟไหม้ เผาผลาญทั้งบ้านและเครื่องดนตรีดุริยางค์เสียหายไปเกือบสิ้น หากแต่โรงเรียนได้ตระหนักถึงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ จึงได้ทำการก่อสร้างบ้านแฮร์ริสขึ้นมาใหม่ โดยได้อนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบเดิมไว้ทุกประการ ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 ได้ปรับสภาพบ้านแฮร์ริสเป็น พิพิธภัณฑ์โรงเรียนปรินส์รอยแยลล์ และที่ทำงานของรองผู้อำนวยการฝ่ายกิจการนักเรียนและชุมชนสัมพันธ์ รองผู้อำนวยการฝ่ายบริการ รวมถึงฝ่ายประชาสัมพันธ์

ลักษณะสถาปัตยกรรม

บ้านแฮร์ริสเป็นบ้านไม้สไตล์คลิฟฟอร์ดเนียโคลเนี่ยล เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก มี 2 ชั้น ลักษณะของผังพื้นจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ชั้นบนมีระเบียงกว้างยื่นออกมาภายนอกกว้างประมาณ 3 เมตร เปิดรับลมและแสงแดดให้เข้าสู่ภายในอาคาร ทำให้อาคารมีการระบายอากาศที่ถ่ายเทได้ดี กันแดด กันฝน ส่วนชั้นล่างมีเสามาไว้วางเรียงด้านนอกเป็นมุกทางเข้าอาคาร

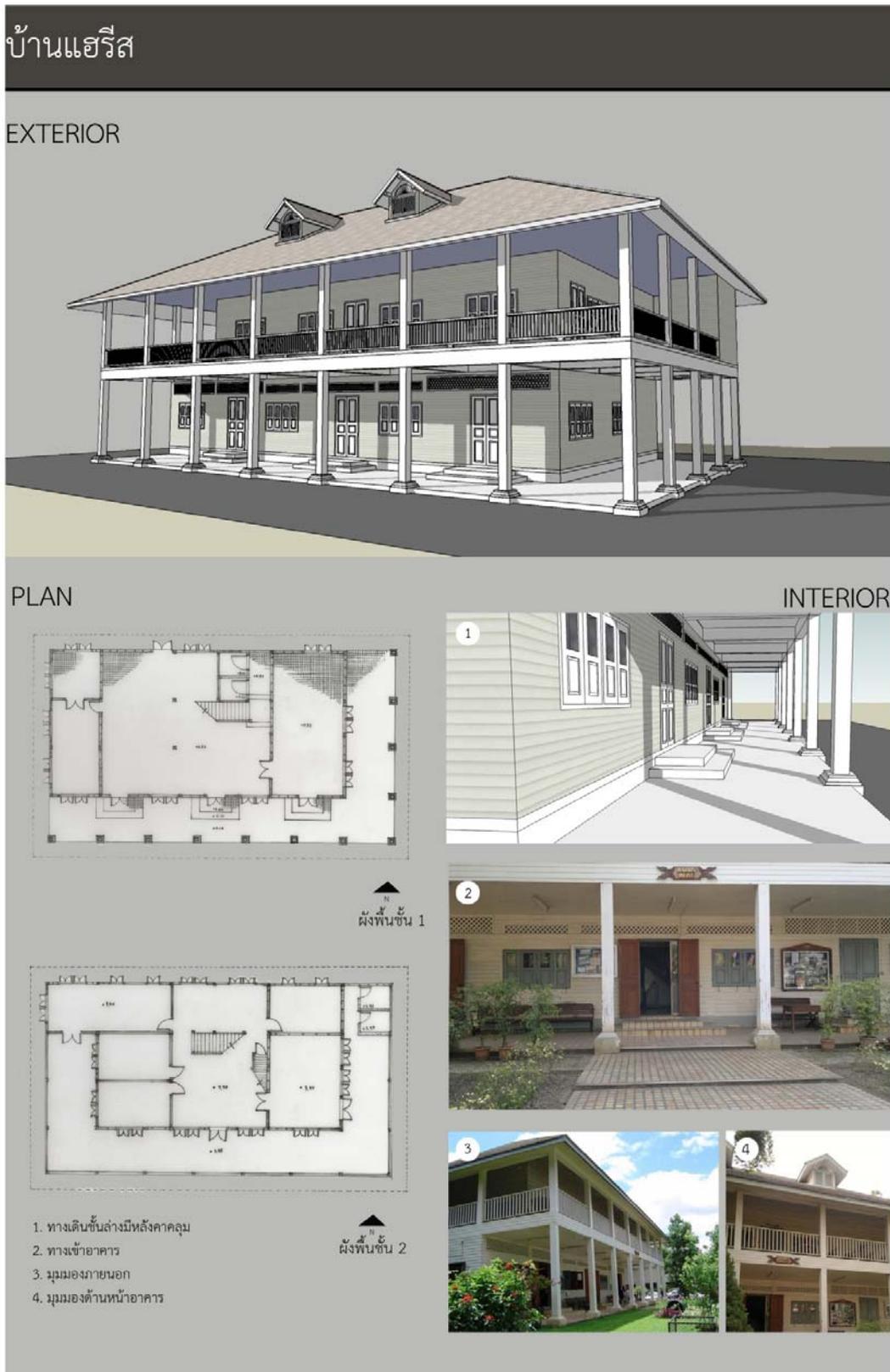
การระบุคุณค่าความสำคัญ

บ้านแฮร์ริส เคยใช้เป็นที่รับเสด็จสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เมื่อคราวเสด็จเยือนมณฑลพายัพ พ.ศ. 2448 และในครั้งนั้นทรงพระราชทานนามโรงเรียนว่า “The Prince Royal’s College” บ้านแฮร์ริส ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่น ประจำปี 2539 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์

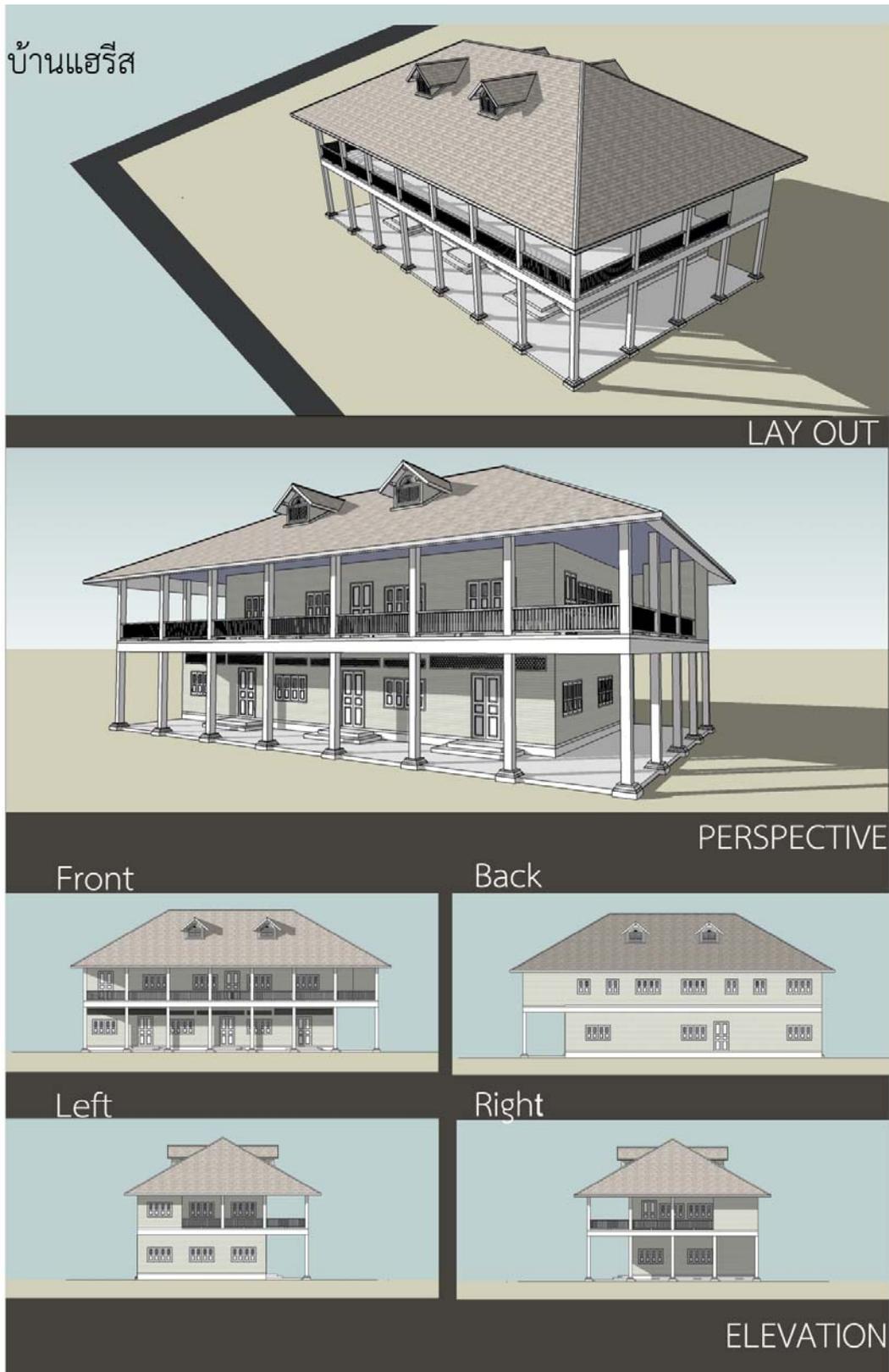

ภาพที่ 4.9 แสดงประวัติและข้อมูลของบ้านแฮร์ริส

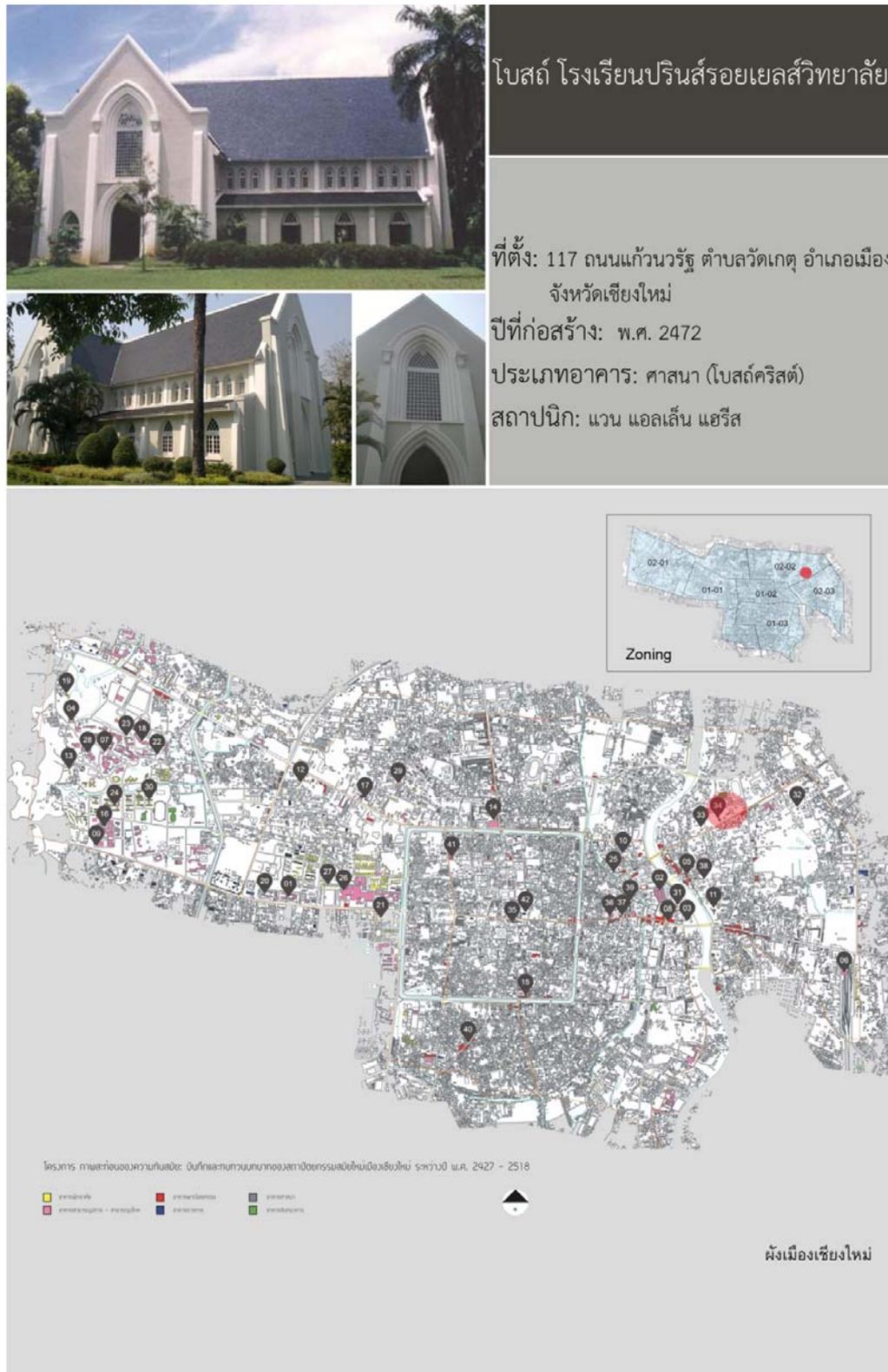
[ที่มา: <http://aiparch024.exteen.com/20090917/colonial-architecture>, 28 มิถุนายน 2557

ภาพที่ 4.10 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของบ้านแฮร์ริส
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.11 แสดงทัศนียภาพภายนอกของบ้านแฮร์ริส
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.12 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของโบสถ์โรงเรียนปรีณสรอยแยลส์วิทยาลัย
[ที่มา: <http://www.oknation.net/blog/pen/2008/01/30/entry-1>, 29 มิถุนายน 2557, ภาพถ่ายโดย
ผู้วิจัย]

โบสถ์ โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย

ประวัติความเป็นมา

พ่อครู ดร.วิลเลียม แฮร์ริส และแม่ครู คอร์นีเลีย แฮร์ริส ได้มีการวางแผนสร้างโบสถ์และโรงละครขึ้น เพื่อใช้เป็นสถานที่ที่หล่อหลอมพัฒนาคุณภาพและบุคลิกภาพของนักเรียนโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์ นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนเยาวชนให้มีความรู้ทางวิชาการแล้ว ยังมุ่งอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรม ปลุกฝังความศรัทธาในพระศาสนา กิจกรรมทำงานร่วมกันในสถาบัน ผู้ออกแบบก่อสร้างคือ แวน แอลเลน แฮร์ริส น้องชายของพ่อครูแฮร์ริส ซึ่งเป็นสถาปนิกและวิศวกรได้กรุณาเดินทางมาเชียงใหม่ 1 ปี เมื่อ พ.ศ. 2472-2473 เพื่อวางแผนเขียนแผนผัง และควบคุมการก่อสร้างโบสถ์และโรงละครประจำโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์

ลักษณะสถาปัตยกรรม

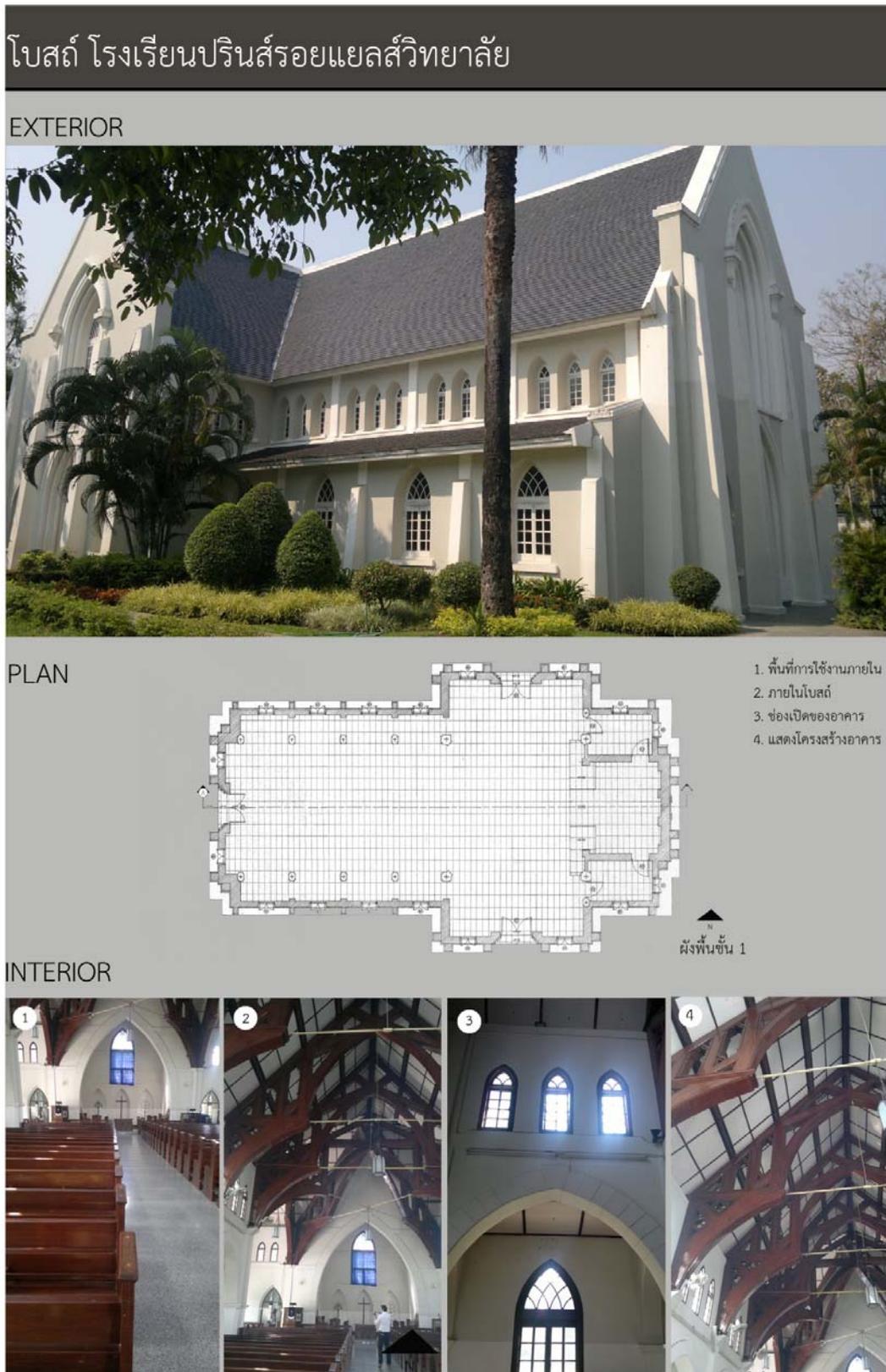
โบสถ์โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์เป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกผสมผสาน รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ ที่นำเอาเอกลักษณ์โกธิคมาประยุกต์ใช้กับโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ส่วนของหลังคาจั่วภายในเพดานสูงตามรูปจั่ว รับด้วยโครงสร้างแบบ “Hammer Beam Roof” ทำให้โครงหลังคาเป็นรูปซุ้มโค้งแหลม และเป็นส่วนตกแต่งของตัวอาคารด้วย ผังพื้นของอาคารเมื่อมองจากด้านบนเป็นรูปไม้กางเขน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ในพระคริสต์

การระบุคุณค่าความสำคัญ

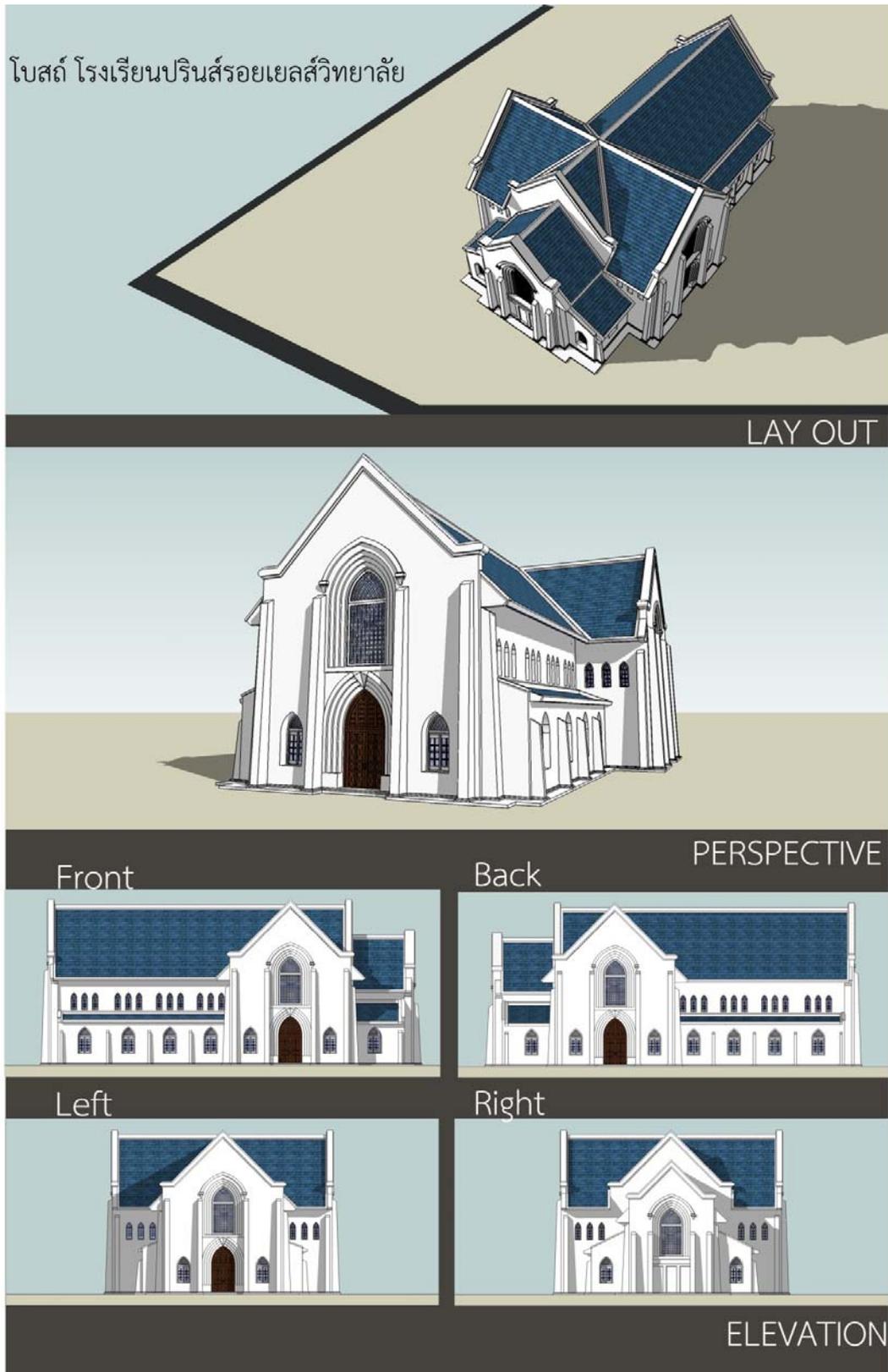
โบสถ์โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่ผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมตะวันตกและ ตะวันออก เป็นอาคารที่มีรูปทรงสวยงาม มีการประยุกต์ใช้วัสดุ ช่างฝีมือ เข้ากับรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก เพื่อใช้เป็นสถานที่ที่มีสการพระเยซูในศาสนาคริสต์ และอาคารหลังนี้ได้รับรางวัล อาคารอนุรักษ์ดีเด่น ของสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์

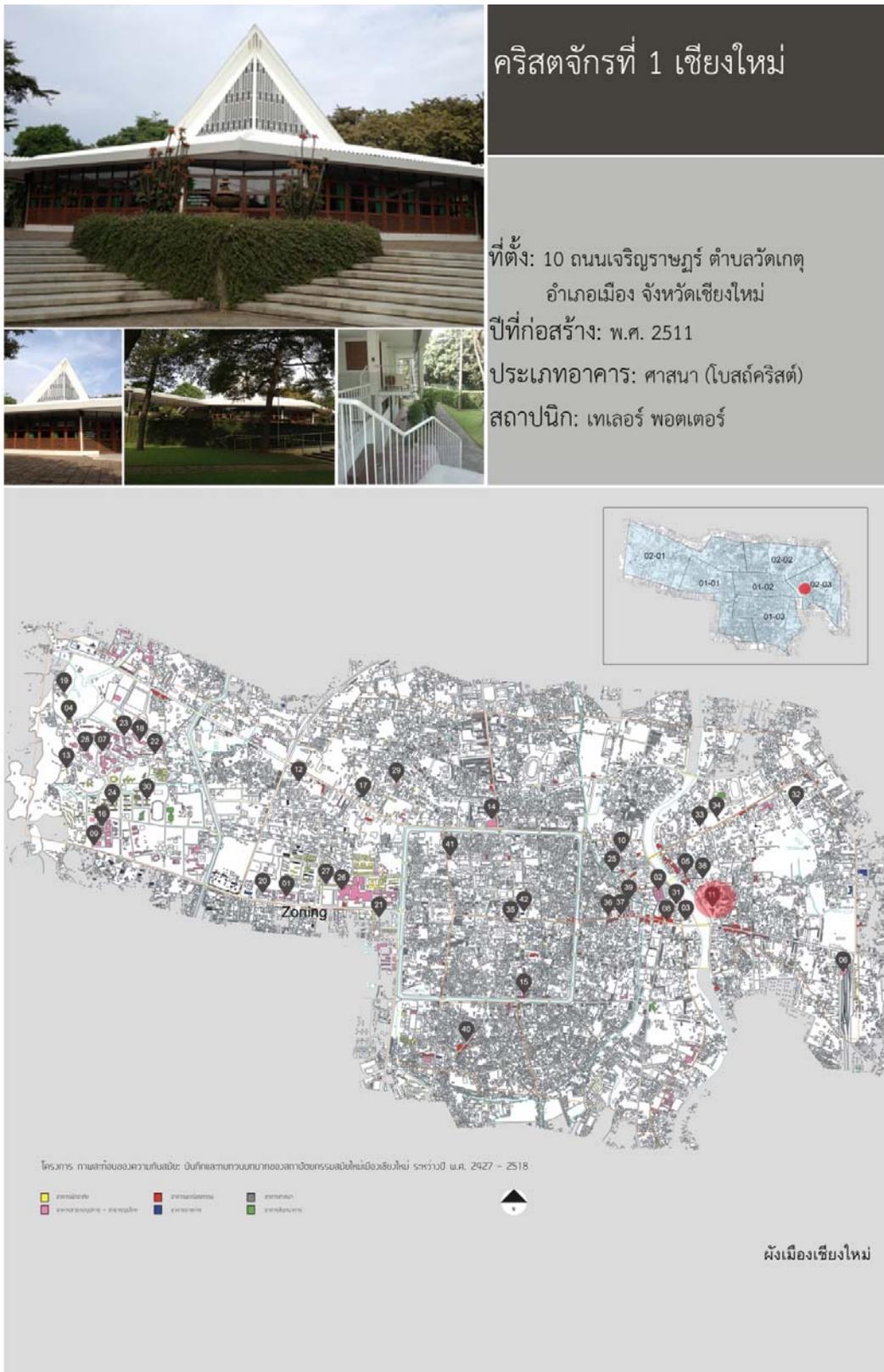
ภาพที่ 4.13 แสดงประวัติและข้อมูลของโบสถ์โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย
[ที่มา: <http://www.oknation.net/blog/pen/2008/01/30/entry-1>, 29 มิถุนายน 2557]

ภาพที่ 4.14 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของโบสถ์โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.15 แสดงทัศนียภาพภายนอกของโบสถ์โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.16 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของคริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

คริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่

ประวัติความเป็นมา

เมื่อปี พ.ศ. 2410 อาจารย์แม่คึกลวารีพร้อมด้วยครอบครัวกับอาจารย์โยนาธานวิลสันและครอบครัว ได้อพยพมา
อยู่นครเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2411 อาจารย์แม่คึกลวารีได้ประกาศตั้งคริสตจักรในเชียงใหม่ เป็นคริสตจักรแรก
ในภาคเหนือ โบสถ์หลังแรกก็คือบ้านของอาจารย์แม่คึกลวารีที่เป็นบ้านพักชั่วคราวซึ่งหลังคามุงด้วยหญ้าคา หลัง
จากบ้านพักของอาจารย์ได้สร้างถาวรขึ้นแล้ว อาจารย์ก็ได้สร้างโรงเรียนหญิงใกล้ๆ กันกับบ้านพักของท่าน (ซึ่งต่อ
มาเป็นโรงเรียนพระราชชายา) การนมัสการพระเจ้าก็ได้ย้ายจากบ้านพักของอาจารย์มาที่โรงเรียนหญิง นับได้ว่า
ที่นี่เป็นโบสถ์หลังที่สอง นับตั้งแต่อาจารย์ แม่คึกลวารีและอาจารย์วิลสัน ได้ประกาศตั้งคริสตจักรที่ 1 เมื่อปี พ.ศ.
2411 จนถึงปี พ.ศ. 2434 โบสถ์หลังเก่ามีความชำรุดทรุดโทรมลง คณะธรรมกิจของคริสตจักร และบรรดา
สมาชิกจึงมีความเห็นว่าจะต้องสร้างตัวอาคารโบสถ์ใหม่ขึ้นมาแทน จึงย้ายมาสร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้นในปี พ.ศ. 2511
คริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่ ออกแบบโดย เทเลอร์ พอดเตอร์ ซึ่งที่ตั้งของโบสถ์หลังใหม่นี้อยู่ ตรงถนนเจริญ ราษฎร์
ตำบลวัดเกต ส่วนบริเวณโบสถ์เดิมได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน

ลักษณะสถาปัตยกรรม

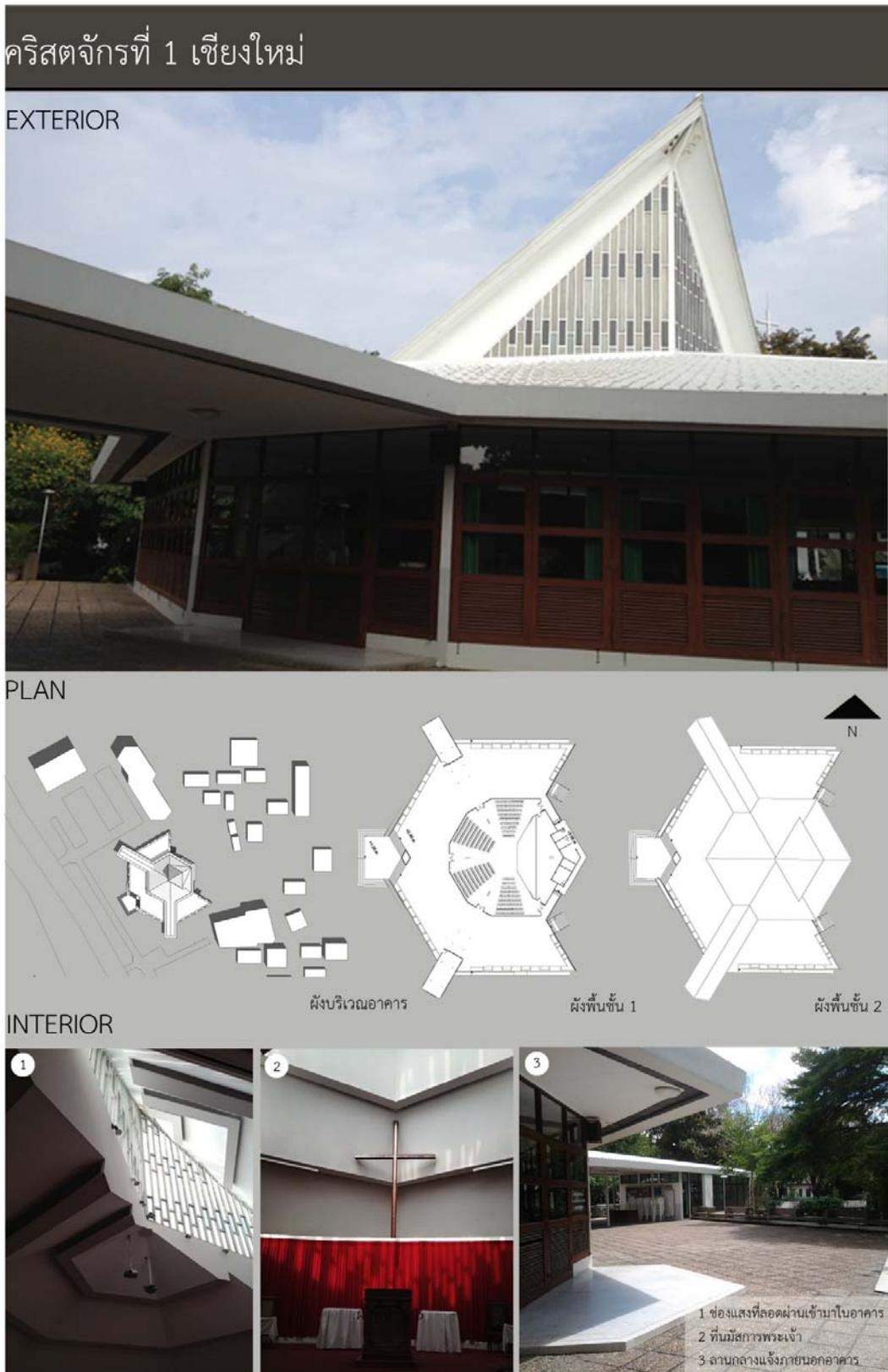
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบอาคารสมัยใหม่ มีการออกแบบพื้นที่ว่างภายในให้มีความโปร่งโล่ง โดยการออก
แบบหลังคาที่ใช้โครงถัก (Truss) ลดจำนวนของเสาถ้ำ ทำให้ไม่เกิดขวางมุมมองและการใช้พื้นที่ได้อย่างเต็มที่ การ
จัดพื้นที่ภายในโบสถ์ เป็นแบบสมมาตรมุ่งเข้าสู่จุดศูนย์กลางตรงแท่นพิธีกรรม ทำให้เกิดความรู้สึกนิ่งและสงบ ด้าน
หลังตัวอาคารออกแบบเป็นพื้นที่ที่มีทางเดินเล็กๆ ของผู้ทำพิธี และเป็นพื้นที่สำหรับห้องโสตและห้องเก็บของ

การระบุคุณค่าความสำคัญ

อาคารคริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และสถาปัตยกรรม
(Architectural Value) โดยนำเอาวิทยาการการออกแบบของชาวตะวันตกมาผสมผสานกับบริบทสภาพแวดล้อม
และ สภาพภูมิอากาศของเมืองเชียงใหม่ได้อย่างกลมกลืน มีการออกแบบอาคารให้เชื่อมโยงกับพื้นที่ภายใน
โดยการสร้างจุดเด่นให้กับบริเวณที่สำคัญที่สุดของอาคารด้วยตำแหน่ง และสัดส่วนของยอดหลังคา

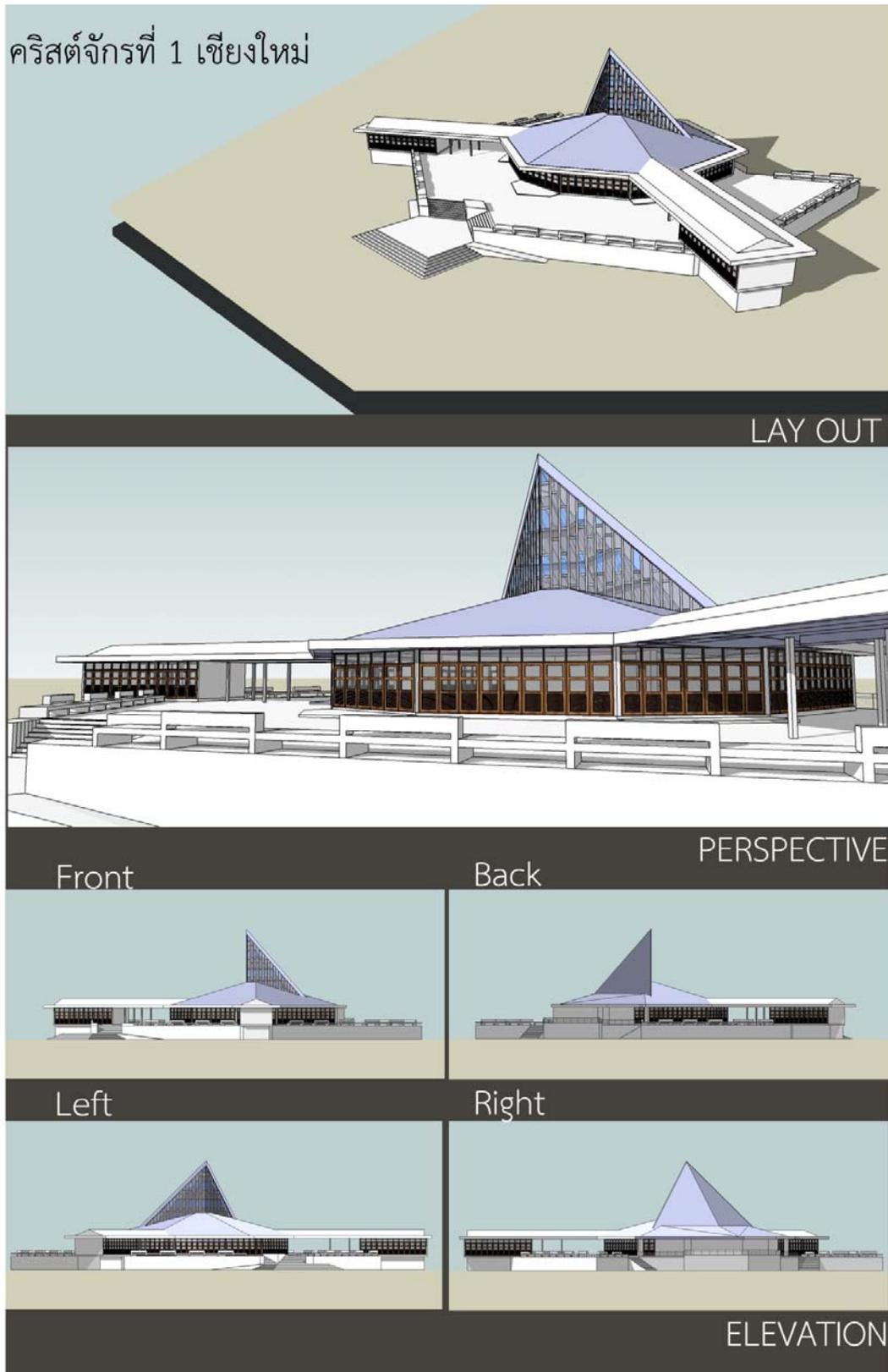

ภาพที่ 4.17 แสดงประวัติและข้อมูลของคริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

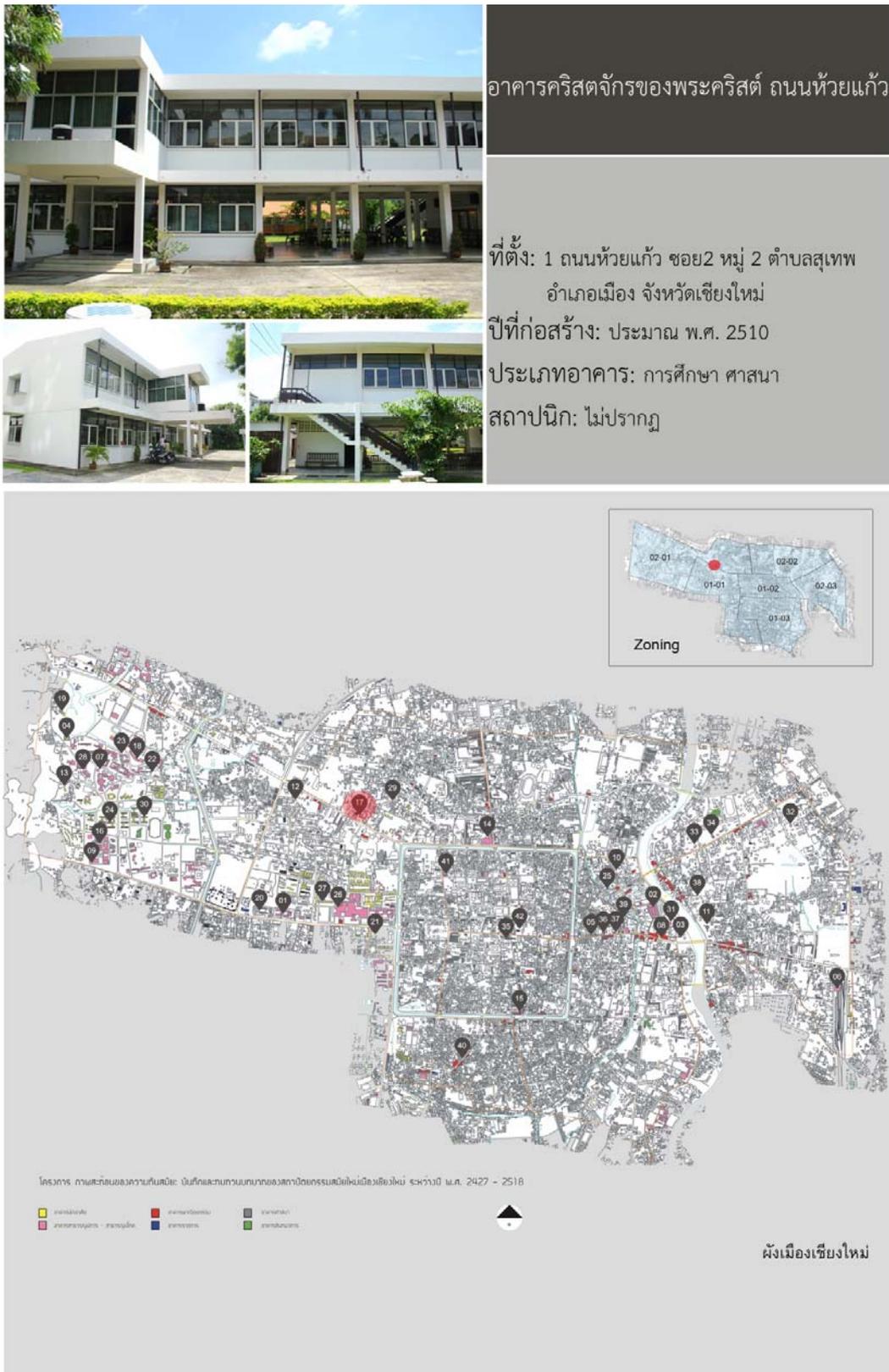

ภาพที่ 4.18 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของคริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่

[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.19 แสดงทัศนียภาพภายนอกของคริสต์จักรที่ 1 เชียงใหม่
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.20 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารคริสตจักรของพระคริสต์ ถนนห้วยแก้ว
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารคริสตจักรของพระคริสต์ ถนนห้วยแก้ว

ประวัติความเป็นมา

อาคารคริสตจักรของพระคริสต์ เป็นอาคารที่อยู่ในความดูแลของมูลนิธิคริสตจักรของพระคริสต์ มีหน้าที่หลักในการเผยแพร่คริสตศาสนา และให้ความช่วยเหลือแก่สาธุชน อาคารมีอายุประมาณ 40 ปี ออกแบบโดยอาจารย์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งสมัยที่สร้างเป็นช่วงที่สถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่กำลังเป็นที่นิยม อาคารจึงได้รับอิทธิพลและมีรูปแบบที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่เช่นเดียวกัน

ลักษณะสถาปัตยกรรม

รูปแบบอาคารเป็นแบบสมัยใหม่ มีจุดเด่นคือ การนำเอาโครงสร้างแบบโครงเหล็กมาใช้ เพื่อให้พื้นที่ว่างที่ได้ไม่มีเสากลาง ให้ความรู้สึกที่แตกต่างไปจากพื้นที่ส่วนอื่นที่ใช้โครงสร้างแบบเสาและคาน การใช้งานพื้นที่ภายในประกอบไปด้วย 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นห้องโถงโล่ง ห้องเรียน และห้องพัก ส่วนชั้นสองเป็นพื้นที่ที่ใช้สำหรับประกอบพิธี ห้องเก็บของ และห้องน้ำ มีการผสมผสานการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น กับการใช้คอนกรีต และกระจก

การระบุคุณค่าความสำคัญ

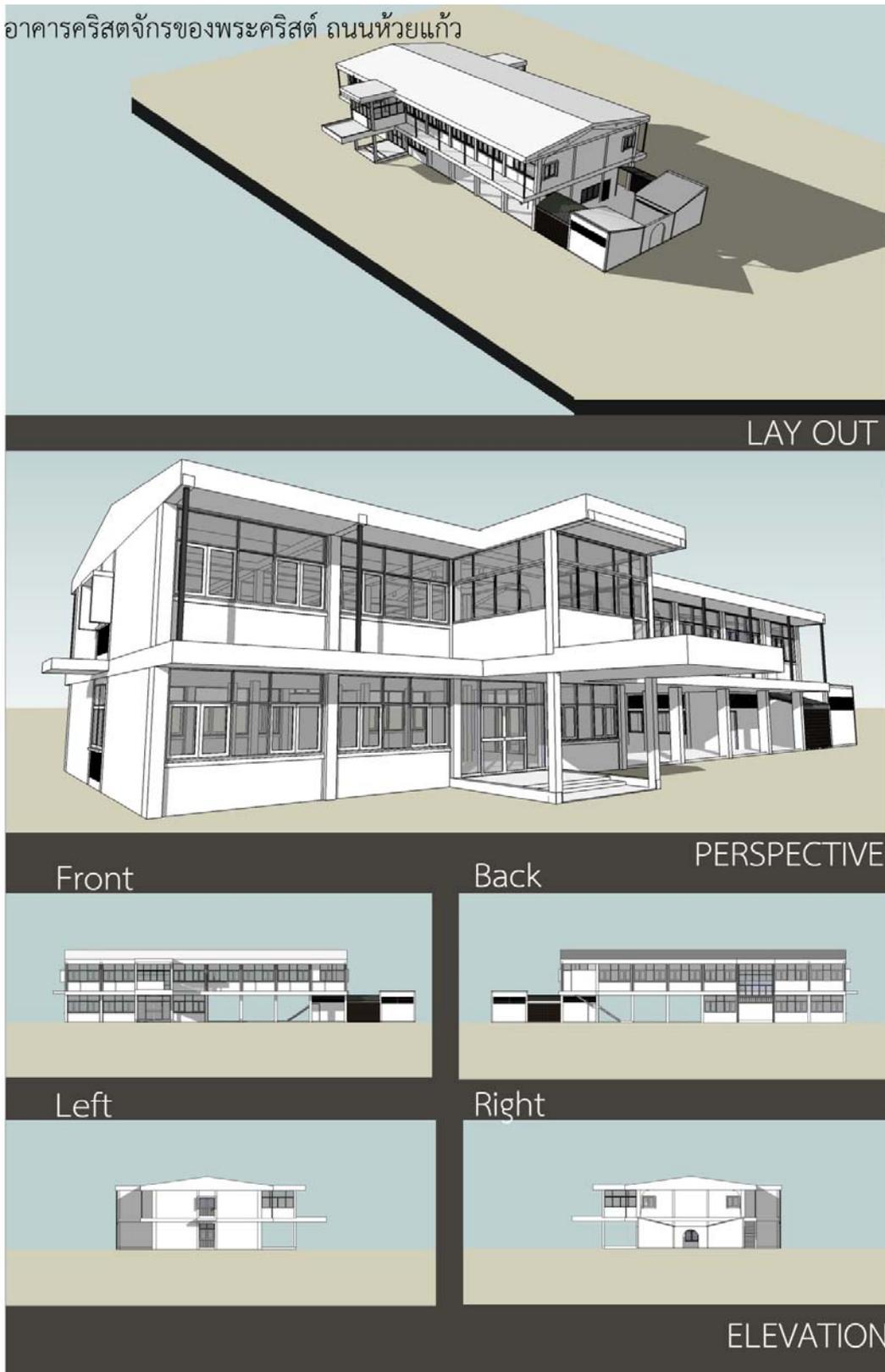
อาคารคริสตจักรของพระคริสต์ มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) มีการนำเทคโนโลยีโครงสร้างทางวิศวกรรมมาใช้ในการออกแบบ ทำให้ตอบสนองต่อพื้นที่การใช้งานภายใน ที่ต้องการพื้นที่ว่างสำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

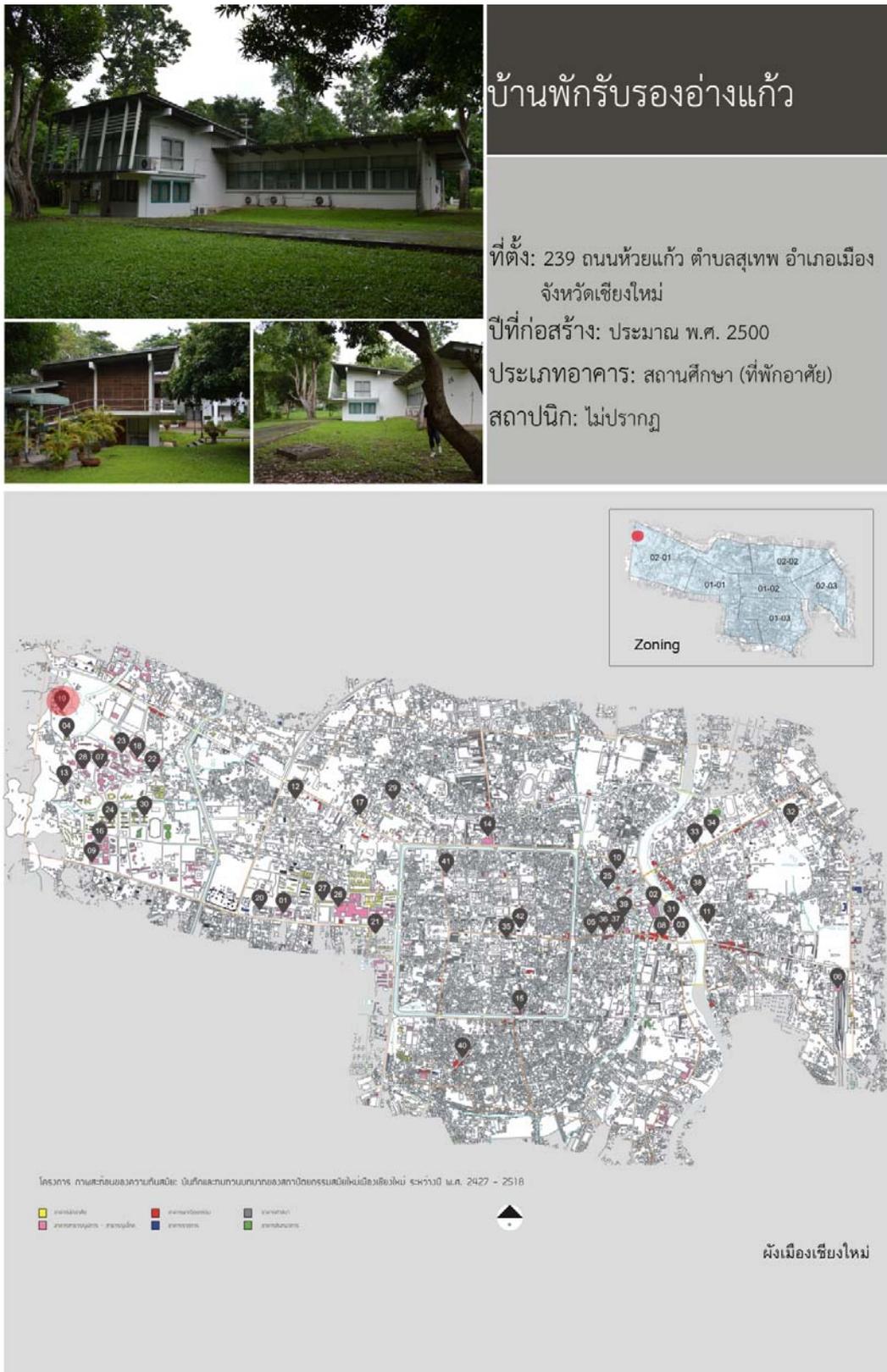
ภาพที่ 4.21 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารคริสตจักรของพระคริสต์ ถนนห้วยแก้ว
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.22 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารคริสตจักรของพระคริสต์ ถนนห้วยแก้ว
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.23 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารคริสตจักรของพระคริสต์ ถนนห้วยแก้ว
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.24 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ้านพักรับรองอ่างแก้ว
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

บ้านพักรับรองอ่างแก้ว

ประวัติความเป็นมา

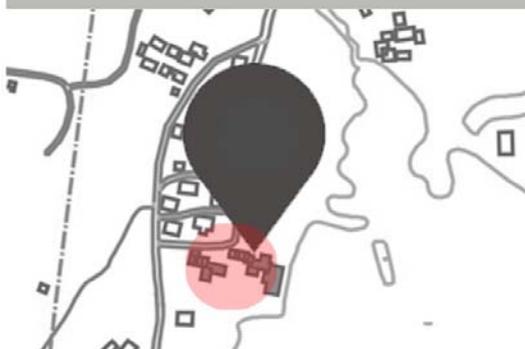
บ้านพักรับรองอ่างแก้วสร้างขึ้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2500 ถือเป็นบ้านพักอาจารย์หลังแรกๆ ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นบ้านพักสำหรับรับรองแขกและผู้มีอุปการะคุณของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่จำนวน 2 หลัง ตั้งอยู่ภายในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ณ บ้านเลขที่ 239/5 และ 239/6 หมู่บ้านอ่างแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ การออกแบบบ้านในบริเวณนั้น จะเน้นการเชื่อมต่อกับธรรมชาติ คาดว่าการออกแบบน่าจะได้รับการอิทธิพลการออกแบบมาจาก Frank Lloyd Wright สถาปนิกกรรรมอเมริกัน การผสมผสานธรรมชาตินี้กับการออกแบบพื้นที่ว่างภายในอาคาร inside - out และ outside - in

ลักษณะสถาปัตยกรรม

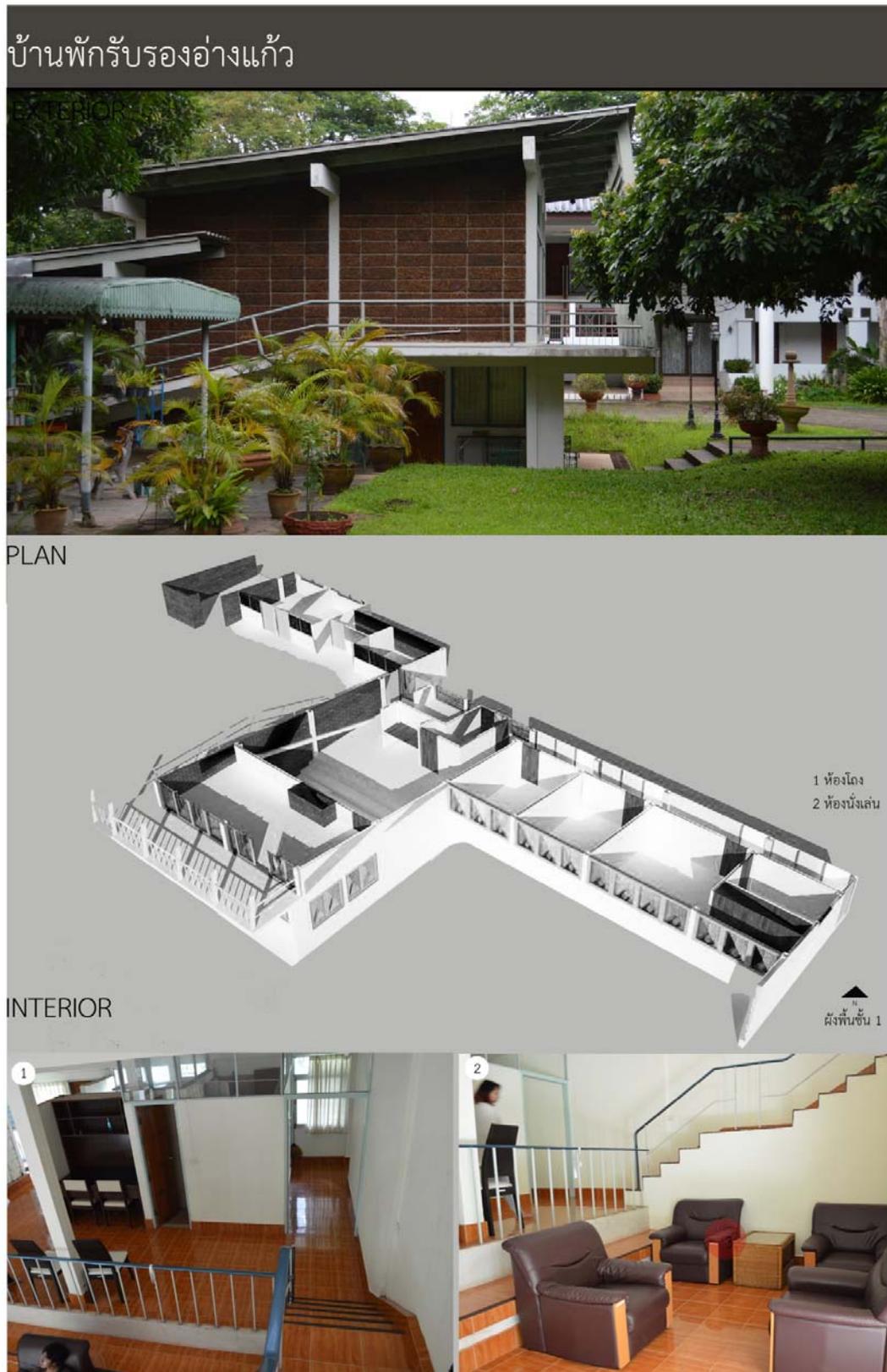
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ ตัวอาคารใช้โครงสร้างระบบเสา - คาน โดยมีการแสดงโครงสร้างออกมาให้เห็นจากภายนอก เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของรูปด้านอาคาร ส่วนโครงสร้างหลังคาเป็นการใช้โครงสร้างแบบเพิงหมาแหงน แสดงให้เห็นโครงสร้าง จันทัน แป และวัสดุฉนวน การทำหลังคาเพิงหมาแหงนเพื่อเปิดมุมมองร่วมกับการใช้ช่องเปิดขนาดใหญ่ที่เป็นกระจกใส ทำให้สามารถมองเห็นทัศนียภาพของอ่างแก้วได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากตัวอาคารตั้งอยู่ติดกับอ่างแก้ว ทำให้ได้ทัศนียภาพที่ดีมีความร่มรื่นเป็นธรรมชาติจากต้นไม้ เป็นพื้นที่ที่สงบ มีความเป็นส่วนตัว เหมาะกับการพักผ่อน

การระบุคุณค่าความสำคัญ

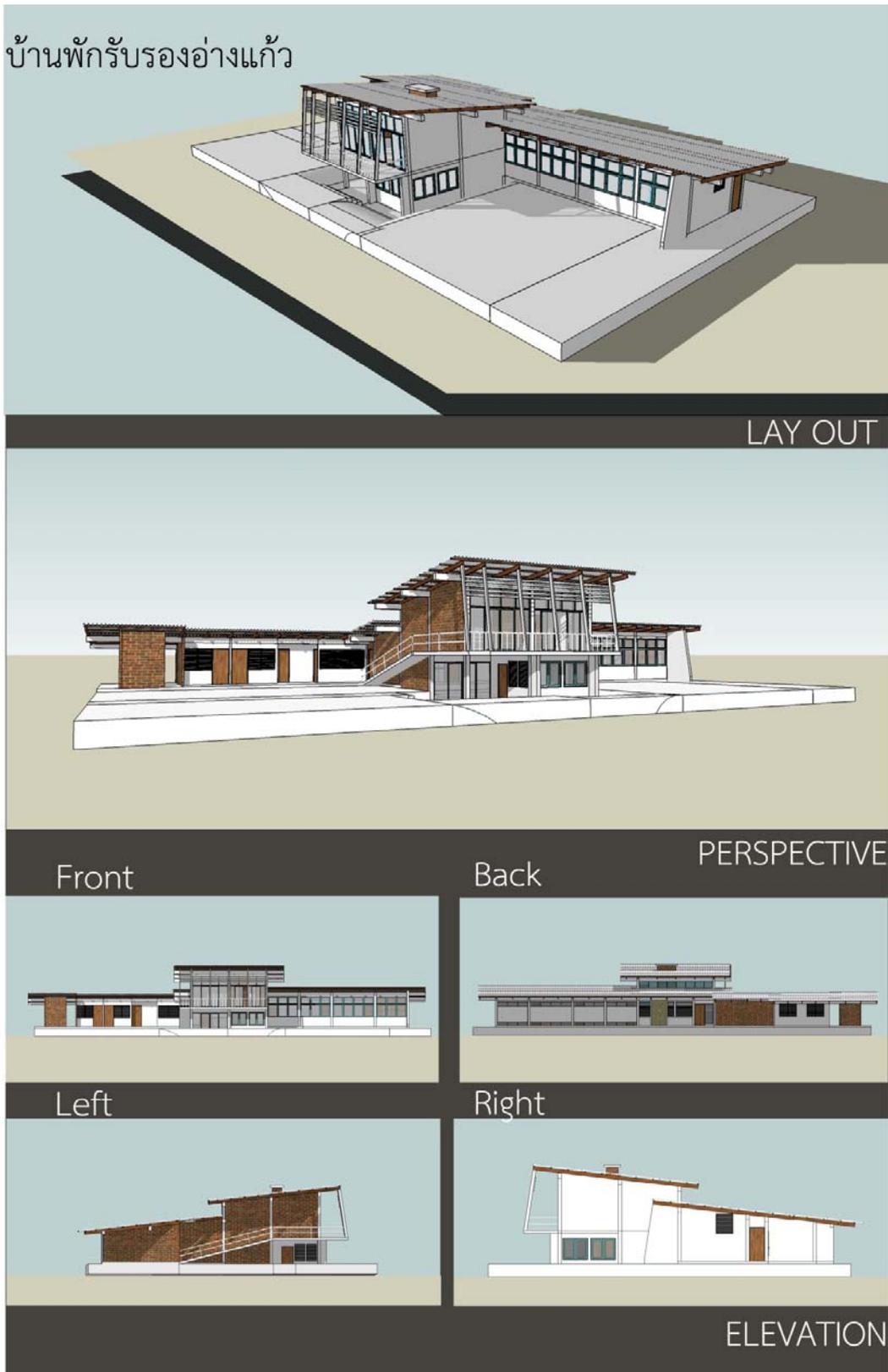
บ้านพักรับรองอ่างแก้ว มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารสมัยใหม่มีรูปทรงเรียบง่าย ตอบสนองต่อการใช้งานพื้นที่ภายใน มีการนำวัสดุสมัยใหม่มาผสมผสานกับวัสดุจากธรรมชาติ ทำให้เข้ากับบริบทสภาพแวดล้อมได้อย่างลงตัว

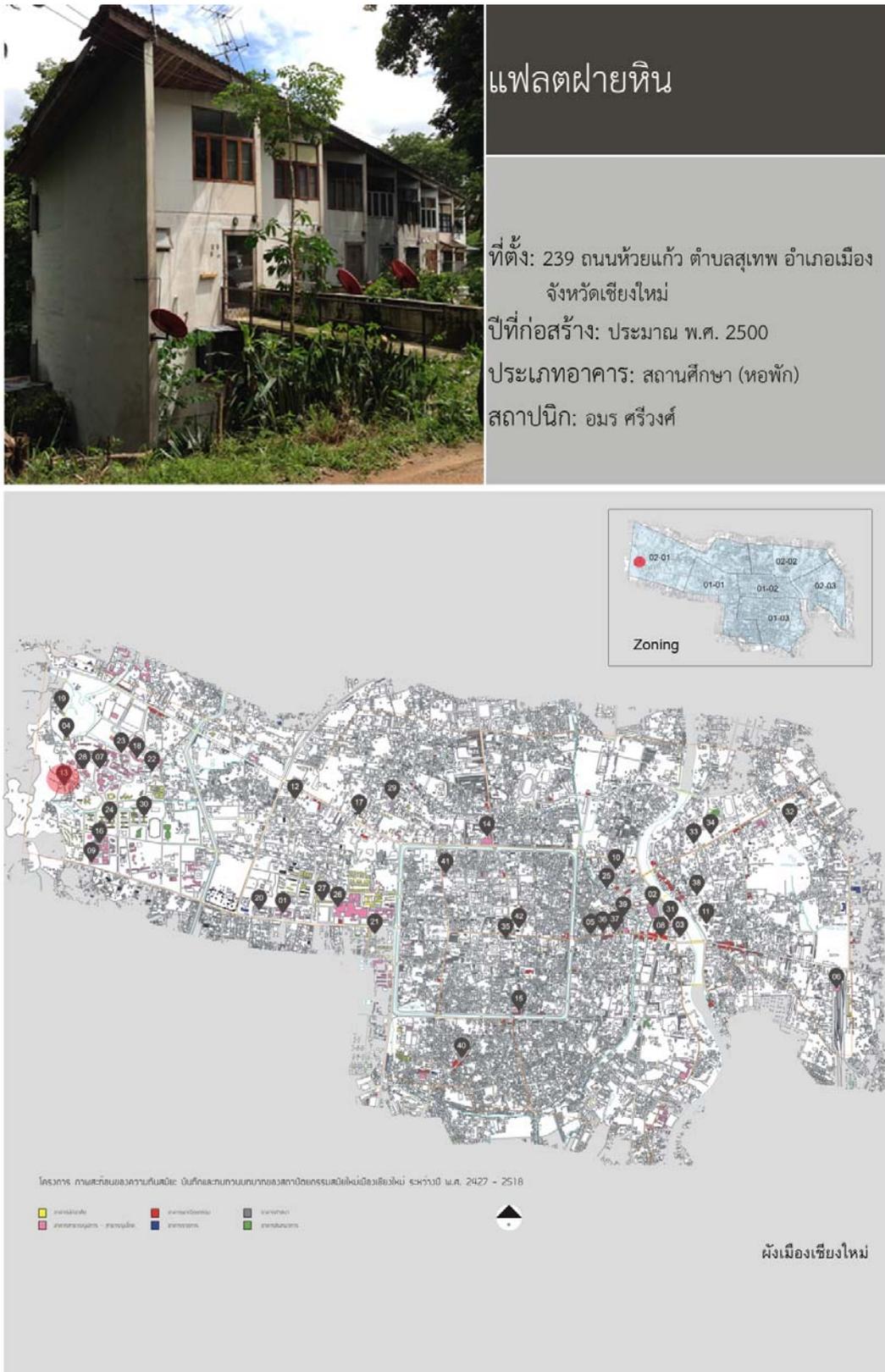
ภาพที่ 4.25 แสดงประวัติและข้อมูลของบ้านพักรับรองอ่างแก้ว
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.26 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของบ้านพักรับรองอ่างแก้ว
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.27 แสดงทัศนียภาพภายนอกของบ้านพักรับรองอ่างแก้ว
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.28 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของแฟลตฝ้ายหิน
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

แฟลตฝายหิน

ประวัติความเป็นมา

แฟลตฝายหินเป็นอาคารพักอาศัย 2 ชั้น จำนวน 16 ยูนิต โดยแบ่งเป็นชั้นล่าง 8 ยูนิต และชั้นบน 8 ยูนิต แยกทางเข้าออกของทั้ง 16 ยูนิต อย่างชัดเจน การออกแบบคำนึงจากบริบทที่ตั้งโครงการและบริบทโดยรอบ โดยตัวอาคารจะตั้งอยู่บนเนิน และมีถนนล้อมรอบทั้งด้านหน้าและด้านหลัง

ลักษณะสถาปัตยกรรม

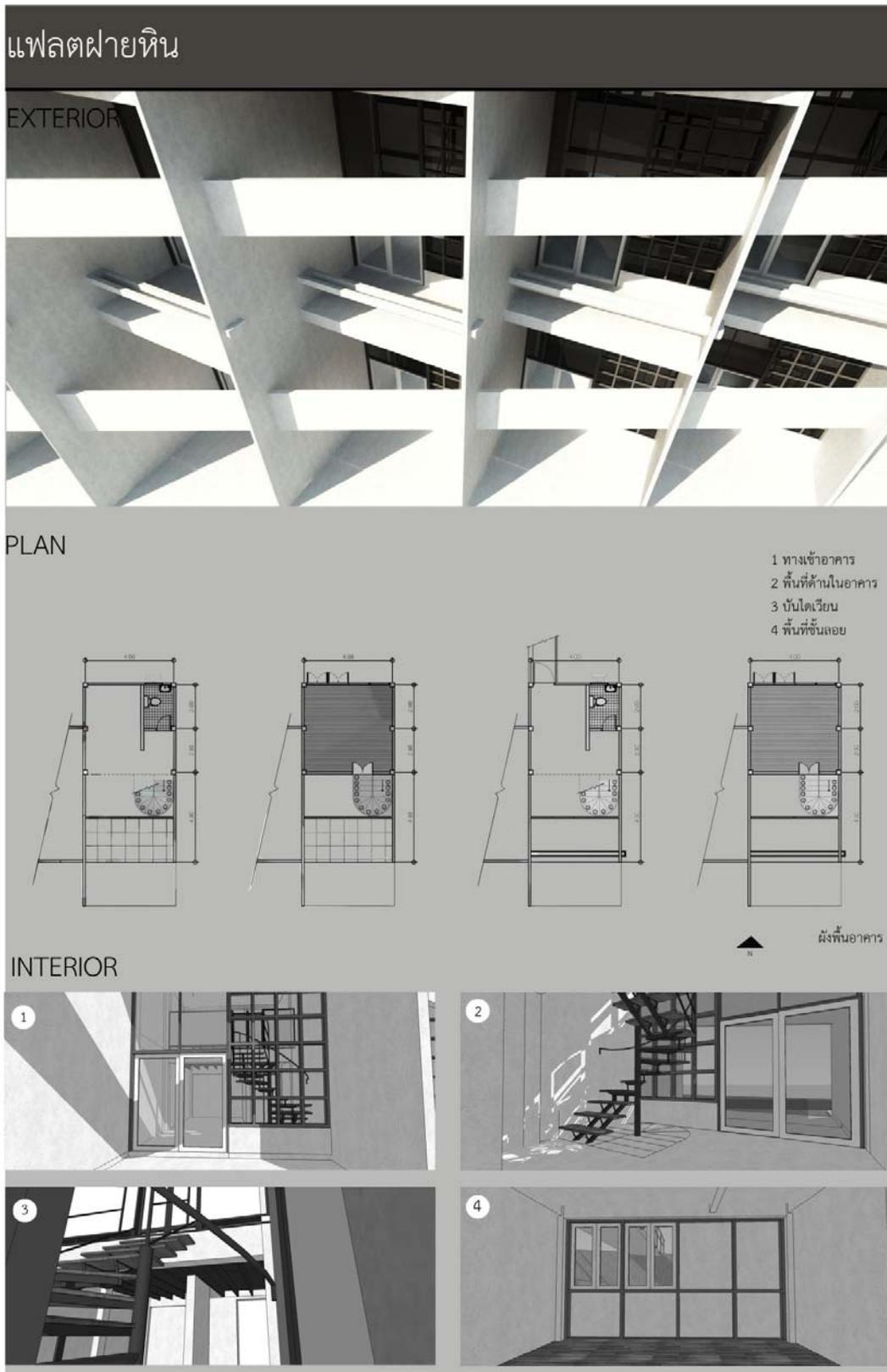
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ ตัวอาคารมีการออกแบบให้องค์ประกอบของรูปด้านมีความน่าสนใจ โดยการวางผังให้แต่ละยูนิตเหมือนกัน มุมมองเส้นนำสายตาจากรูปด้านอาคารจะเป็นเส้นเฉียงและขยุก ขี้ก ทำให้รูปด้านมีความน่าสนใจไม่เหมือนอาคารยุคสมัยใหม่หลังอื่น และทำให้เกิดการแบ่งพื้นที่ว่างให้เกิดความเป็นส่วนตัวของผู้อยู่อาศัยภายในอาคาร วัสดุของอาคารด้านนอกเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน ช่องเปิด เช่น หน้าต่างทำจากกระจก พื้นชั้นลอยของแต่ละยูนิตเป็นพื้นไม้และใช้โครงสร้างไม้รับน้ำหนักพื้นชั้น ลอย

การระบุคุณค่าความสำคัญ

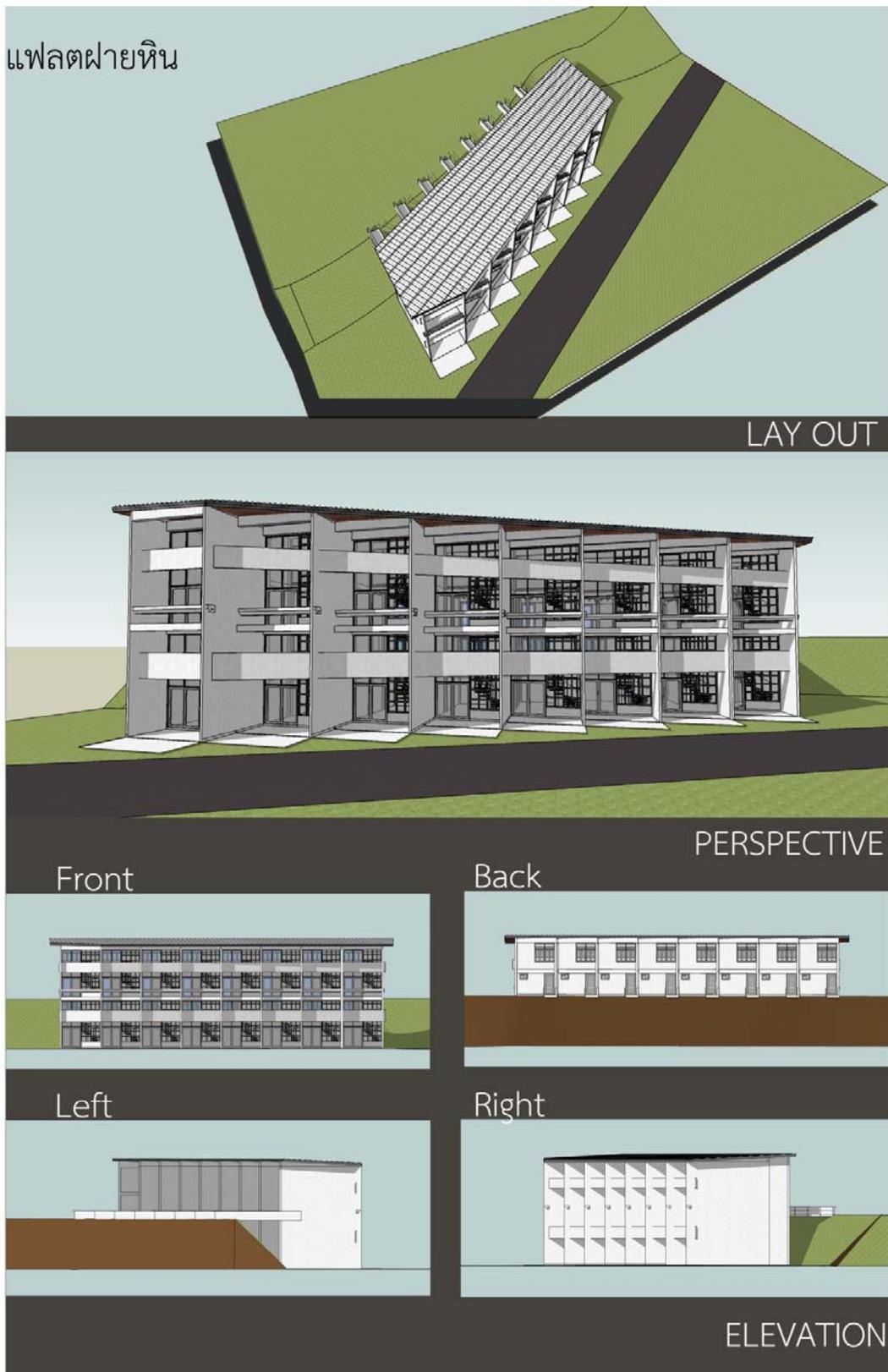
แฟลตฝายหิน มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารสมัยใหม่ที่มีความเรียบง่าย มีการนำเอา Unit ล่างและบนจะต่างกัน เกิดจากลักษณะของ Shape ของพื้นที่ดินที่เป็นเนินมาจัดวางอาคารที่ตอบสนองต่อสภาพพื้นที่ และการสร้างสะพานนำสู่ผังพื้นที่ถือเป็นรูปแบบใหม่ (มีลักษณะคล้ายงานของ ตะวันตก) ตอบสนองต่อพื้นที่การใช้งานภายใน มีการผสมผสานวัสดุสมัยใหม่และวัสดุจากธรรมชาติได้อย่างลงตัว

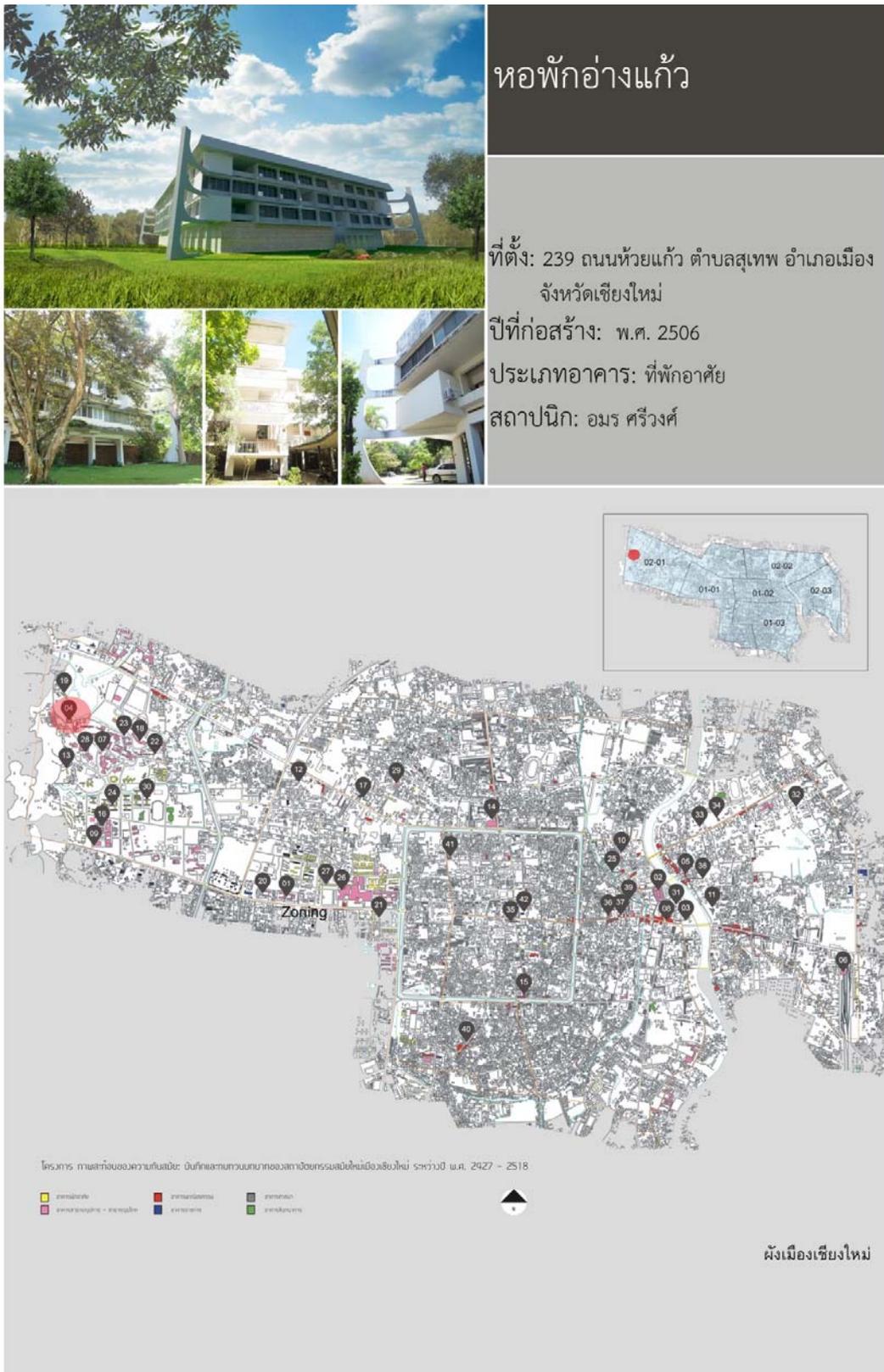
ภาพที่ 4.29 แสดงประวัติและข้อมูลของแฟลตฝายหิน
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.30 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของแพลตฟายหิน
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.31 แสดงทัศนียภาพภายนอกของแฟลตฝ่ายหิน
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.32 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพักอ่างแก้ว
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

หอพักอ่างแก้ว

ประวัติความเป็นมา

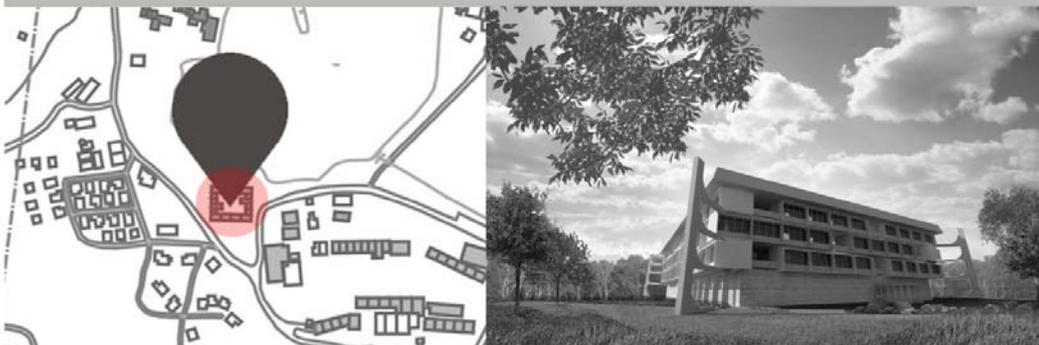
หอพักอ่างแก้วเดิมสร้างเป็นหอพักสำหรับนักศึกษาหญิง ซึ่งตั้งอยู่ติดกับอ่างเก็บน้ำของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่หรือที่เรียกกันว่าอ่างแก้ว หอพักหลังนี้จึงได้ชื่อว่า หออ่างแก้ว ต่อมาก็มมีการสร้างหอพักเพิ่มเติม แต่ก็ยังไม่เพียงพอับจำนวนนักศึกษาที่เพิ่มขึ้น หออ่างแก้วจัดเป็นหอที่ตั้งอยู่ในทำเลที่ดี เพราะตั้งอยู่ริมอ่างแก้ว จึงสามารถมองเห็นวิวรอบๆ ได้ชัดเจน อีกด้านหนึ่งมองเห็นตอยสุเทพ ที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของอาคาร ปัจจุบันใช้เป็นหอพักของอาจารย์และเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัย

ลักษณะสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ ใช้ระบบโครงสร้างแบบเสา-คาน ใช้ผนังเป็นส่วนรับน้ำหนักอาคาร นำโครงสร้างเสาขนาดใหญ่มาไว้ด้านนอกทั้ง 4 มุมของอาคาร ทำให้ตัวโครงสร้างกลายเป็นส่วนประดับตกแต่ง ที่ทำให้เกิดจุดเด่นของอาคาร รูปทรงอาคารเป็นทรงเรขาคณิตพื้นฐาน กำหนดรูปทรงแบบเรียบง่าย เพื่อลดทอนรายละเอียดโดยคำนึงถึงหน้าที่ใช้สอยเป็นหลัก การวางผังอาคาร จะมีการเว้นช่องว่าง (Court) ระหว่างกลุ่มห้องพัก เพื่อให้ลม สามารถหมุนเวียนถ่ายเทอากาศได้ดี รวมถึงการจัดวางอาคารที่เว้นที่ว่างตรงกลาง เพื่อสร้างเป็นส่วนเป็นการดึงเอาธรรมชาติมาเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบ

การระบุคุณค่าความสำคัญ

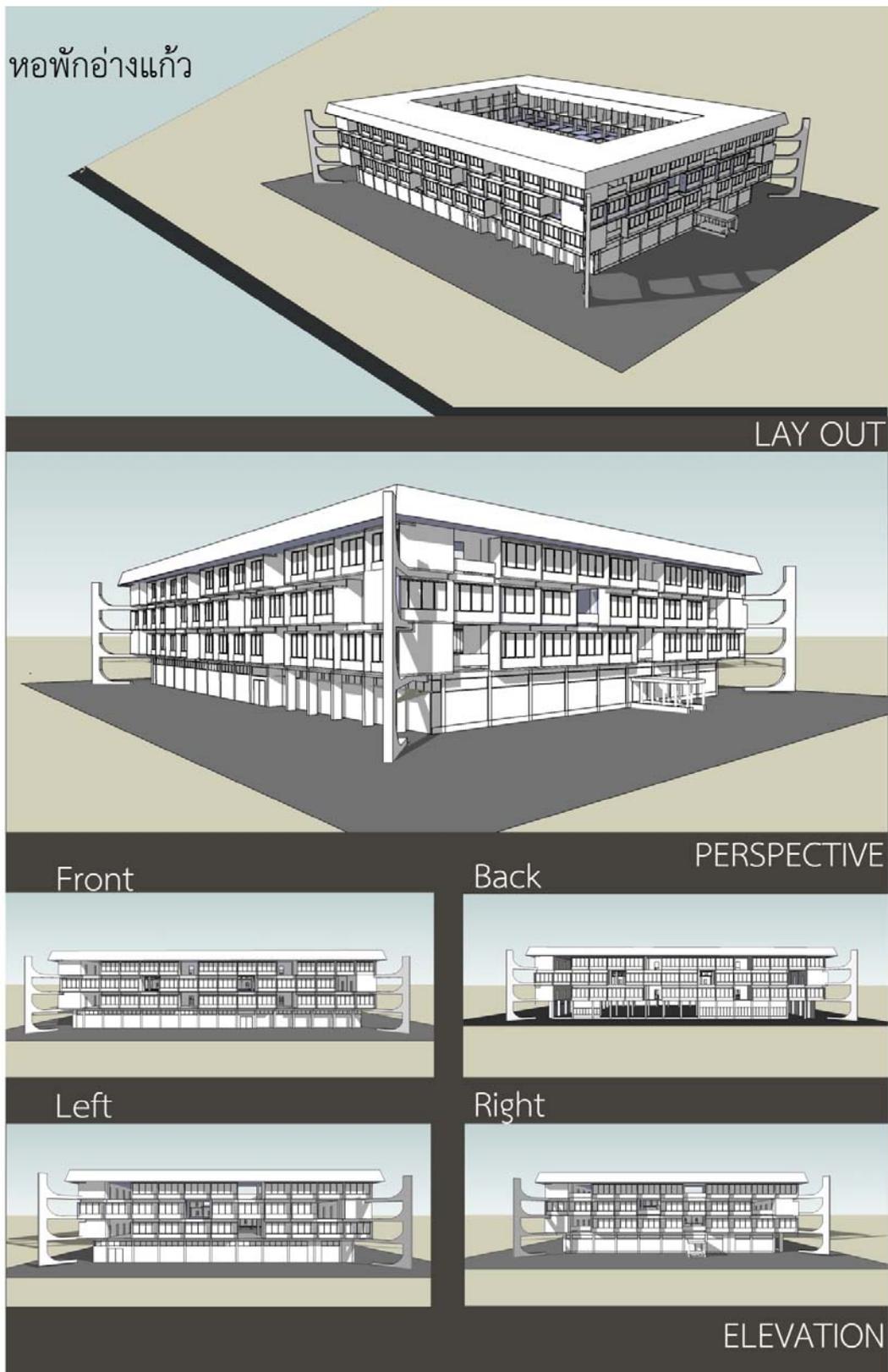
หอพักอ่างแก้ว มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารสมัยใหม่ที่คำนึงถึงหน้าที่ใช้สอยเป็นหลัก มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางด้านวิศวกรรมเข้ามาใช้ในการออกแบบ โดยใช้ระบบ Modular System เป็นโครงสร้างรับน้ำหนัก แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระบบโครงสร้างกับการออกแบบ รวมทั้งการดึงเอาธรรมชาติมาเป็นส่วนหนึ่งของอาคาร และการวางผังอาคารที่คำนึงถึงทิศทางแดด ลม และฝน ทำให้หอพักอ่างแก้ว เป็นอาคารที่ตอบสนองต่อการใช้งานในปัจจุบัน

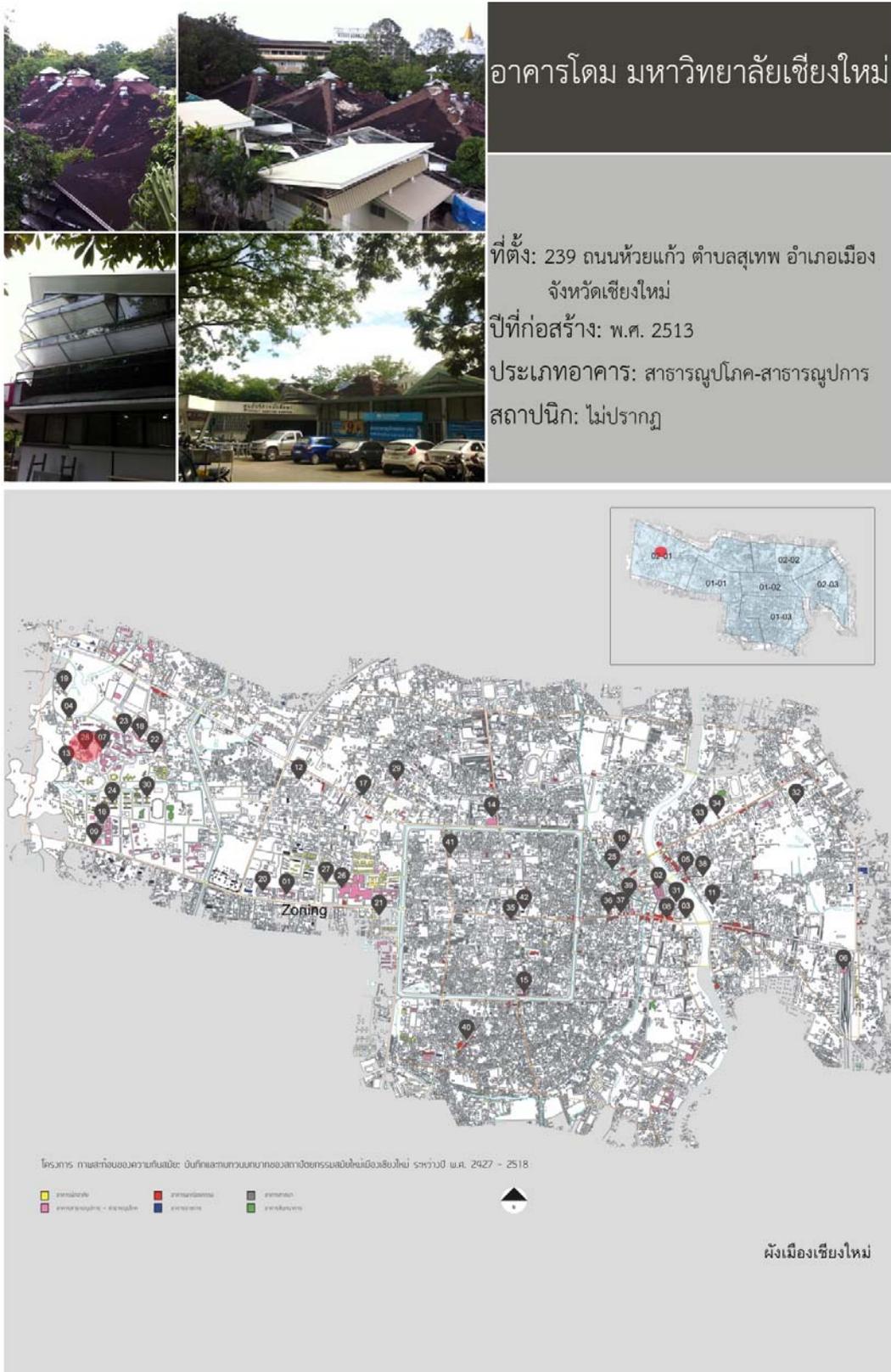
ภาพที่ 4.33 แสดงประวัติและข้อมูลของหอพักอ่างแก้ว
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.34 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของหอพักอ่างแก้ว
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.35 แสดงทัศนียภาพภายนอกของหอพักอ่างแก้ว
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.36 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารโดม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารโดม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประวัติความเป็นมา

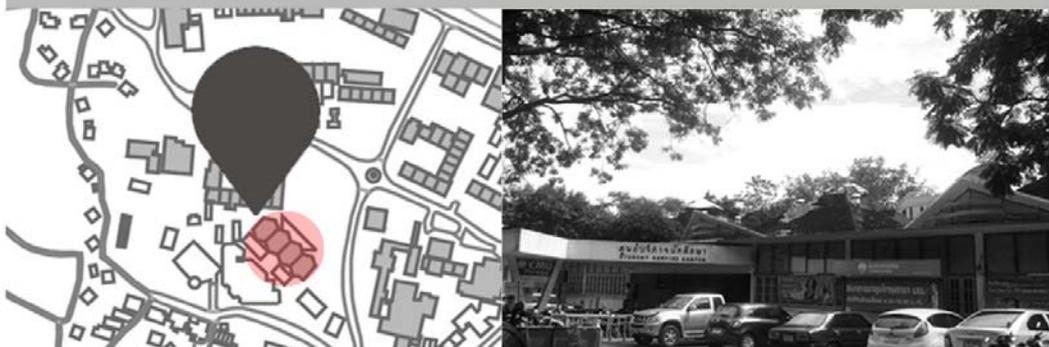
เดิมอาคารหลังนี้ถูกออกแบบให้เป็นห้องสมุด แต่เนื่องจากเรื่องของช่องแสงและรูปแบบหลังคา ทำให้ไม่สะดวกต่อการอ่านหนังสือ จึงสร้างหอสมุดกลางใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2534 ขึ้นในฝั่งตรงกันข้าม หลังจากนั้นทางมหาวิทยาลัยมีโครงการจัดตั้งให้ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ปรับปรุงใช้เป็นอาคารเรียน มีการทำพื้นผนังใหม่ โดยให้ห้องคอมพิวเตอร์กับห้องธุรการอยู่ด้านหน้าอาคาร และใช้อีกกันแบ่งห้อง อื่นๆ ณ เวลานั้นนี้นักศึกษายังมีจำนวนไม่มากนักจึงสามารถใช้งานได้ดี ปัจจุบันอาคารโดม มช. จัดทำเป็นสหกรณ์ร้านค้าและโรงอาหารคณะสังคม โดยมีการแบ่งใช้พื้นที่ให้ ปีกซ้ายเป็นสหกรณ์ ส่วนปีกขวาเป็นโรงอาหารคณะสังคม ส่วนตรงกลางของอาคารทำเป็นร้านค้าให้เช่า ในส่วนของบริบทที่ตั้งนั้น ในอดีตเป็นพื้นที่โล่งทำให้มีระยะในการมองเห็นอาคารได้ครบทุกส่วน และเห็นรูปทรงของหลังคาได้ชัดเจน ทั้งในด้านของตัวหลังคาและโครงกระดูกที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้อาคารนี้สามารถเป็น Landmark จุดหนึ่งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้

ลักษณะสถาปัตยกรรม

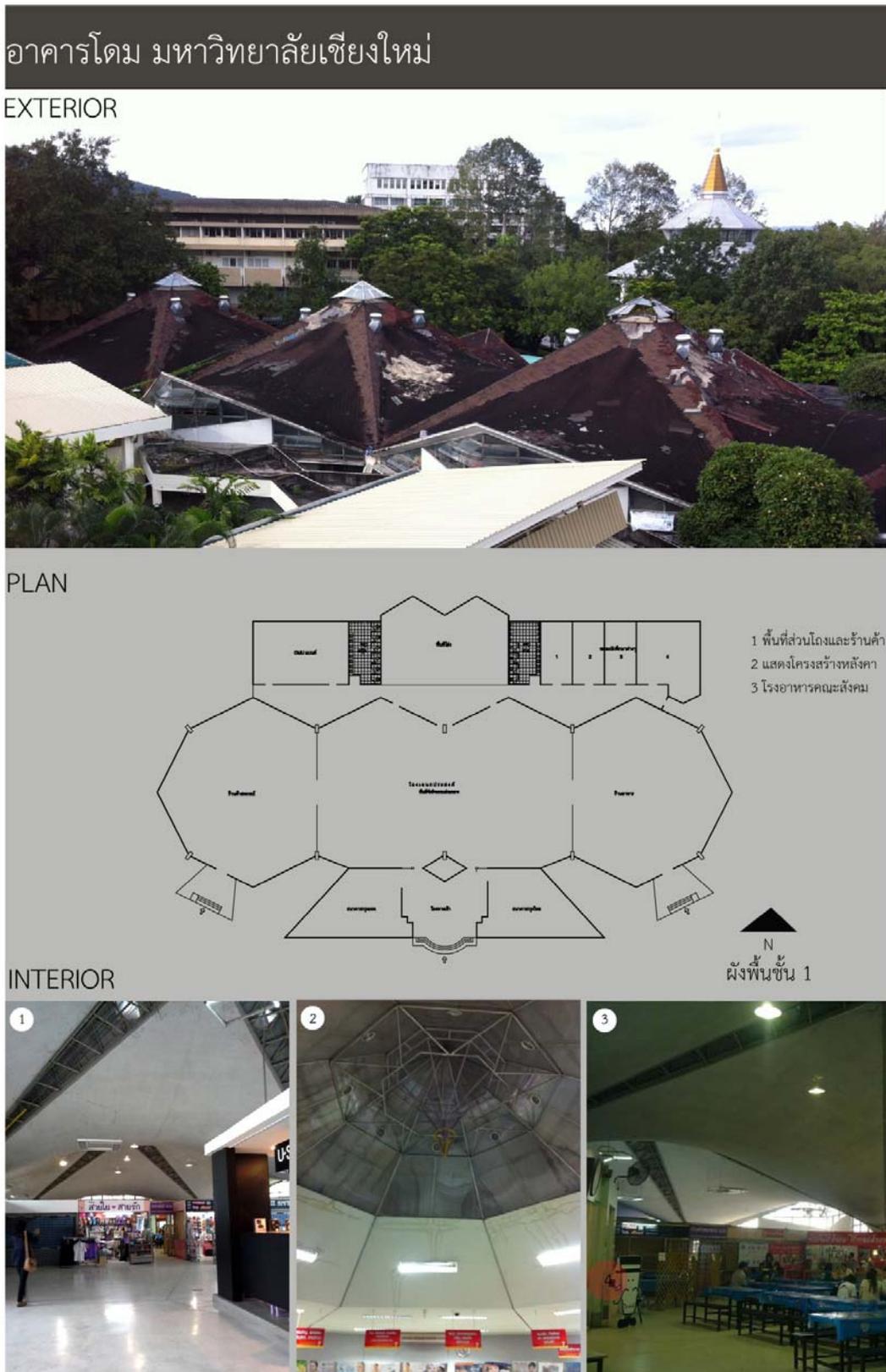
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นอาคารสมัยใหม่ มีลักษณะเป็นอาคารทรงโดม รูปทรงของหลังคาโค้งเป็นแบบ Hyperbolic Paraboloid เป็นการสร้างแบบ Shell Structure หรือโครงสร้างเปลือกบาง แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางด้านวิศวกรรม ตัวอาคารใช้โครงสร้างแบบ long span ทำให้ลักษณะพื้นที่ภายในมีความโปร่งโล่ง และเส้นไหลเชื่อมโยงเข้าหากันได้ดี และออกแบบให้มีความกลมกลืนกับรูปทรง โดยเล่นจังหวะในการตัดแบ่งกระดูก ทำให้อาคารถ่ายเทได้สะดวก และดึงแสงธรรมชาติจากภายนอกเข้ามาภายในอาคารได้ดี

การระบุคุณค่าความสำคัญ

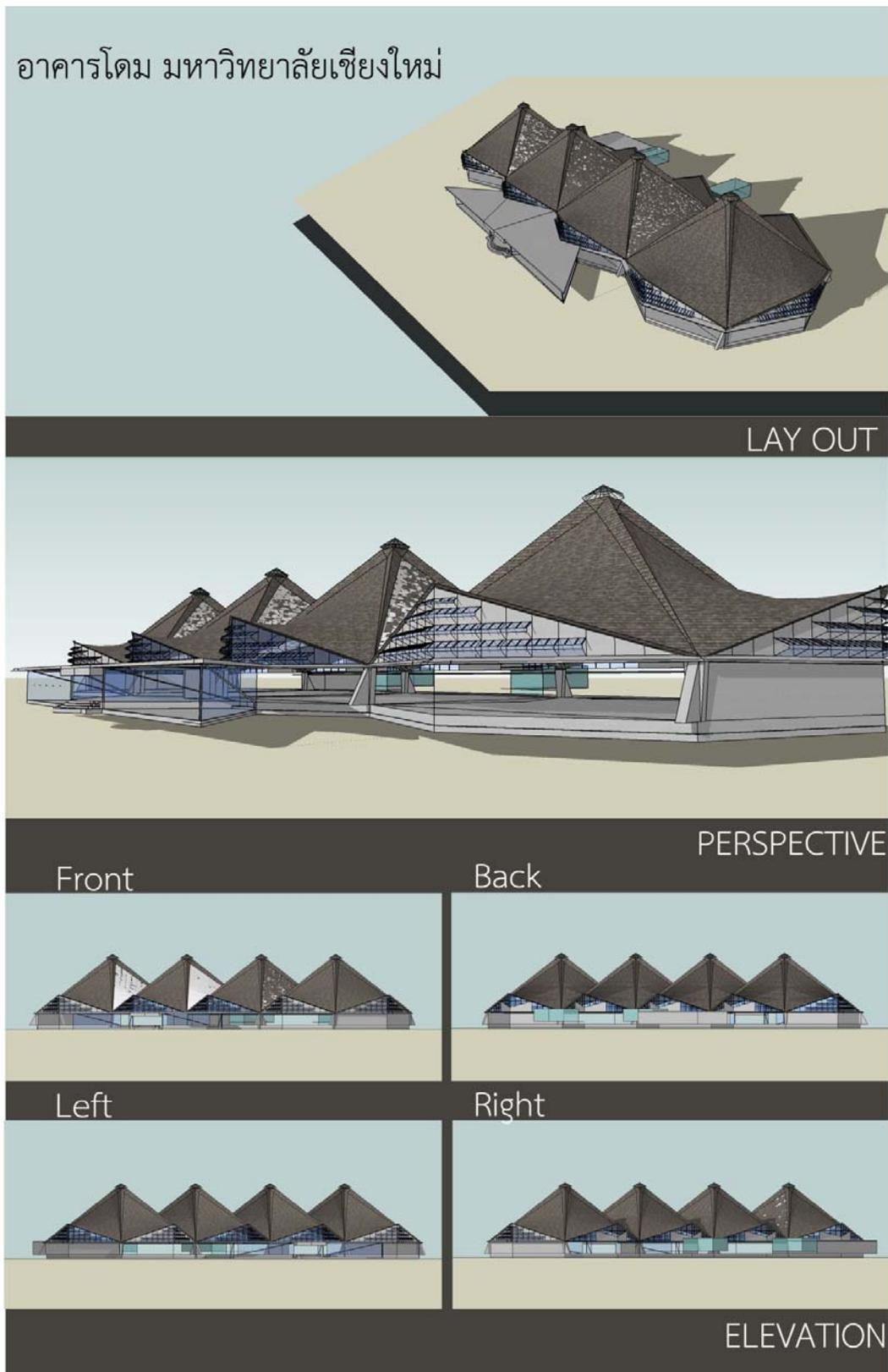
อาคารโดม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่แสดงถึงวิทยาการอันทันสมัยของงานวิศวกรรม มีการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการออกแบบอาคารเช่นคอนกรีต เหล็ก และกระจก อาคารยังมีรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์และมีความน่าสนใจ

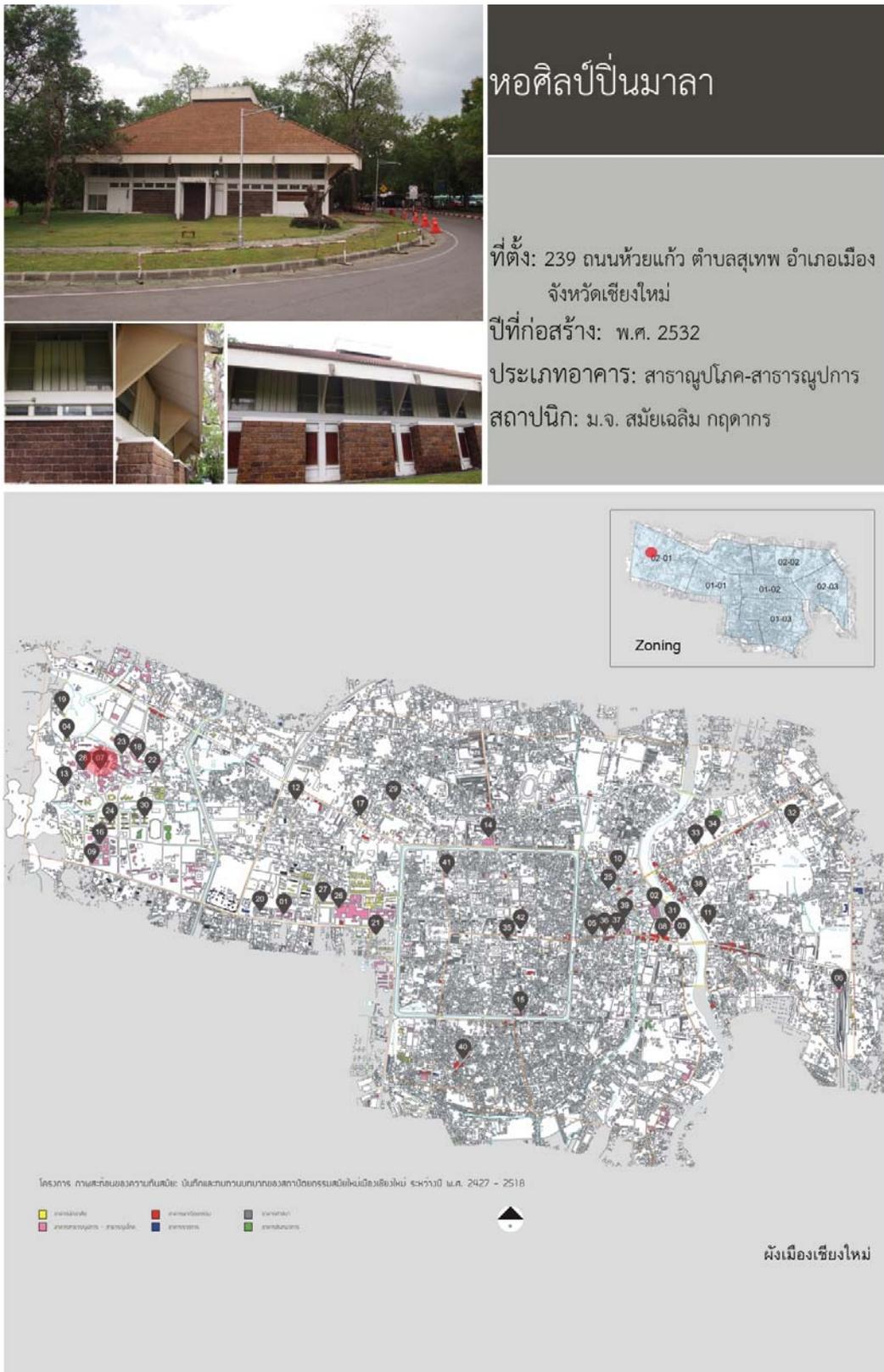
ภาพที่ 4.37 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารโดม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.38 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารโดม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.39 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารโดม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.40 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอศิลป์ปินมาลา
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

หอศิลป์ปิ่นมาลา

ประวัติความเป็นมา

ในปี พ.ศ. 2532 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีนโยบายส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมของล้านนา ตลอดจนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยจัดสร้างหอศิลป์เพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์และแหล่งความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมให้แก่คณาจารย์ข้าราชการ นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ฯพณฯ หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล จึงได้มอบเงินจำนวน 750,000 บาท เป็นทุนในการดำเนินงาน และในปี พ.ศ. 2534 มหาวิทยาลัยจึงได้ปรับปรุงอาคารสโมสรนักศึกษาเดิม ให้เป็นหอศิลป์และให้ชื่อว่าหอศิลป์ ปิ่น มาลา ในการจัดทำหอประวัติมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นั้น ได้กำหนดให้มีบริเวณหนึ่งจัดทำเป็นหอเกียรติคุณ (Hall of Fame) ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ดำเนินการปรับปรุงหอศิลป์ปิ่นมาลาปรับเปลี่ยนเป็น หอประวัติมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ลักษณะสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ โครงสร้างอาคารเป็นระบบเสา-คาน จุดเด่นคือการออกแบบหลังคาซ้อนชั้นขึ้นด้านบนเพื่อช่วยในเรื่องการระบายความร้อนของอาคาร ด้านข้างอาคารมีช่องระบายอากาศ ทำให้อากาศภายในถ่ายเทได้ดี พื้นที่การใช้งานในปัจจุบันเป็นพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียน และนิทรรศการถาวร โดยผังพื้นที่ 1 พื้นที่ตรงกลางเป็นรูปแบบการจัดแสดงสามมิติและวัตถุจัดแสดง นอกจากนี้ยังมีส่วนสำนักงาน ห้องน้ำ ส่วนพื้นที่ 2 เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ จัดนิทรรศการหมุนเวียนในรูปแบบผนังและตู้โชว์ การใช้วัสดุของอาคารมีการนำศิลาแลงซึ่งเป็นวัสดุในท้องถิ่นมาประดับตกแต่งพื้นผิวอาคาร เพื่อความสวยงามและกลมกลืนกับธรรมชาติ

การระบุคุณค่าความสำคัญ

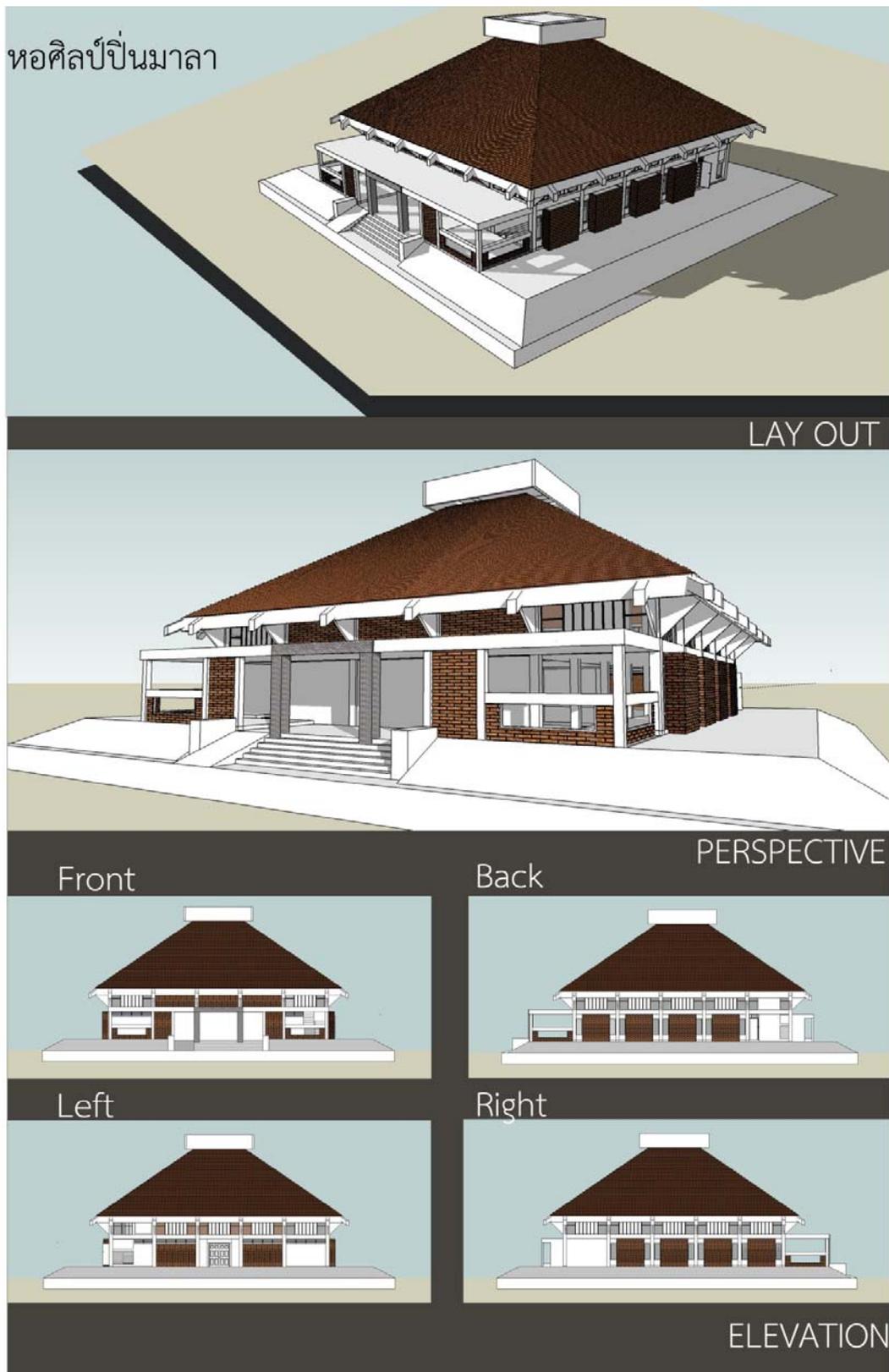
หอศิลป์ปิ่นมาลา มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานเปิดหอศิลป์ปิ่นมาลา เพื่อใช้เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล และเพื่อให้บริการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย และยังเป็นอาคารในยุคสมัยใหม่ ที่นำวัสดุในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบได้อย่างลงตัว

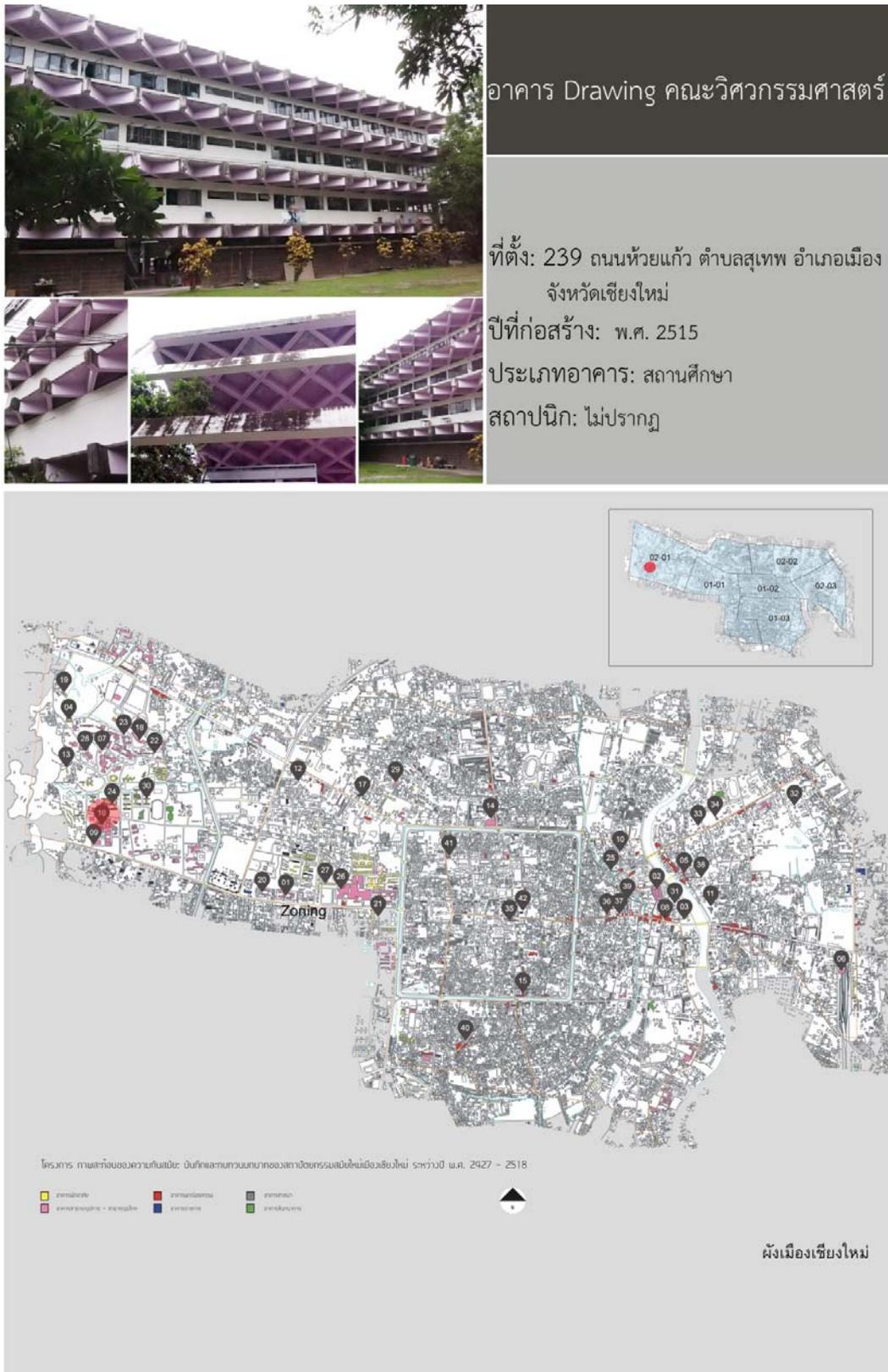
ภาพที่ 4.41 แสดงประวัติและข้อมูลของหอศิลป์ปิ่นมาลา
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.42 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของหอศิลป์ปิ่นมาลา
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.43 แสดงทัศนียภาพภายนอกของหอคิลป์ปิ่นมาลา
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.44 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคาร Drawing คณะวิศวกรรมศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารเรียน Drawing คณะวิศวกรรมศาสตร์

ประวัติความเป็นมา

คณะวิศวกรรมศาสตร์ถือกำเนิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2513 ได้รับความร่วมมือและประสานงานอย่างใกล้ชิดกับ ศ.ดร. อรุณ สรเทศน์ พร้อมทีมงานได้เข้ามาช่วยดำเนินการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในหลายๆ ด้าน โดยการจัดตั้งคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ท่านมีส่วนเป็นอย่างมาก ในการวางแผนก่อสร้างอาคารต่างๆ และช่วยร่างหลักสูตรตลอดจนได้จัดหาอุปกรณ์และตำราการสอน เมื่อเริ่มดำเนินการได้เปิดสอนใน สาขาวิชาวิศวกรรมโยธา เป็นสาขาแรก และในปี พ.ศ. 2515 ได้รับงบประมาณเพื่อสร้างอาคาร 3 หลัง ภายในพื้นที่ของคณะวิศวกรรมศาสตร์ที่ได้รับมอบ คือ อาคารแฝดอำนวยความสะดวก-ห้องสมุด อาคารเรียน 4 ชั้น และอาคาร Workshop

ลักษณะสถาปัตยกรรม

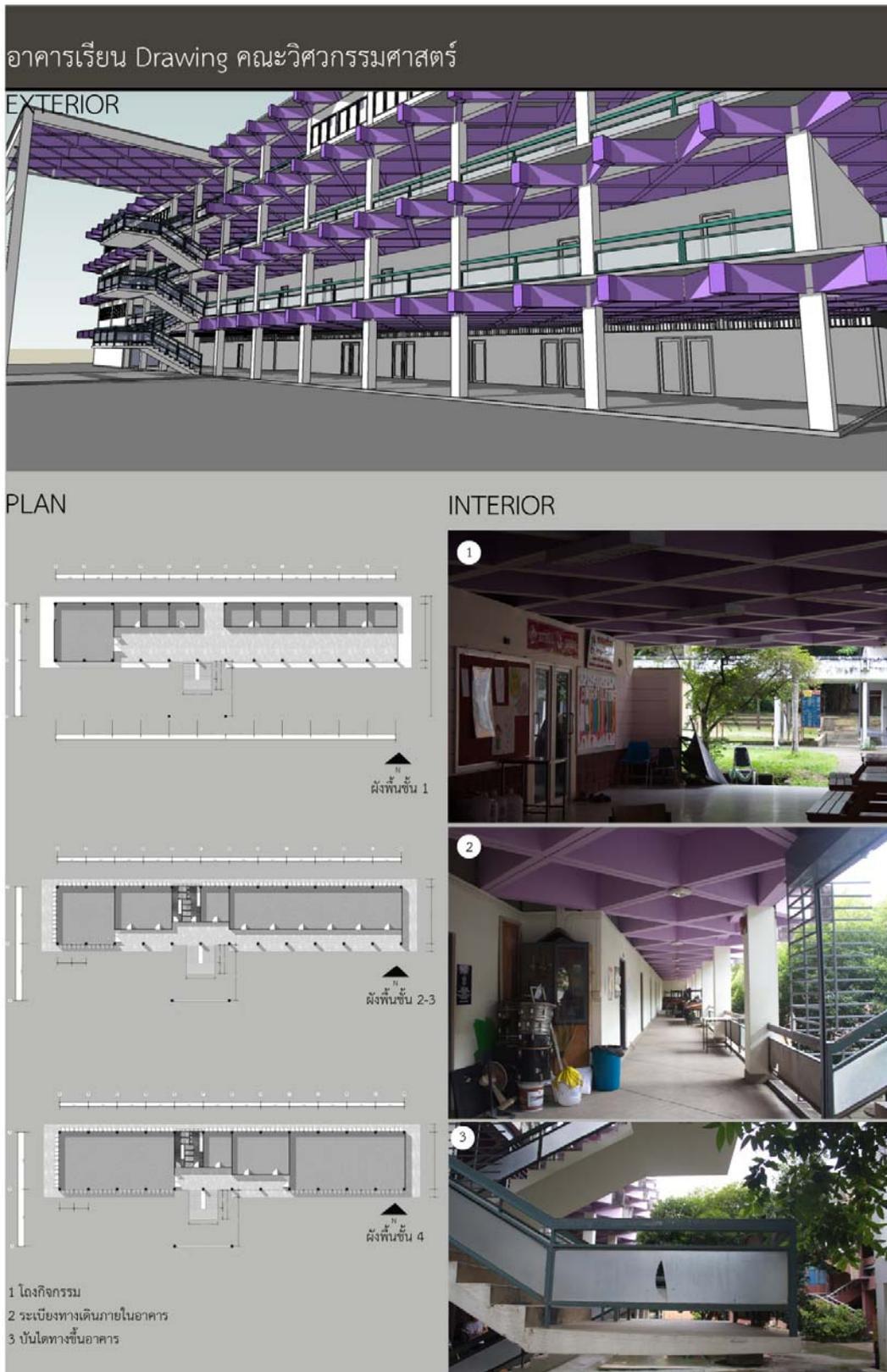
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ โครงสร้างอาคารเป็นระบบ Waffle Slab โครงสร้างแสดงออกอย่างชัดเจน ถือเป็นความก้าวหน้าทางวิศวกรรมการก่อสร้างเป็นอย่างมาก การยึดระยะของพื้นที่ใช้สอยภายใน สามารถยึดระยะพื้นที่ได้มากที่สุดถึง 16 เมตร เพื่อตอบสนองกับลักษณะการใช้งานของอาคารที่ใช้เป็นห้องเรียน ทำให้ไม่ต้องมีเสามาค้ำบังสายตา

การระบุคุณค่าความสำคัญ

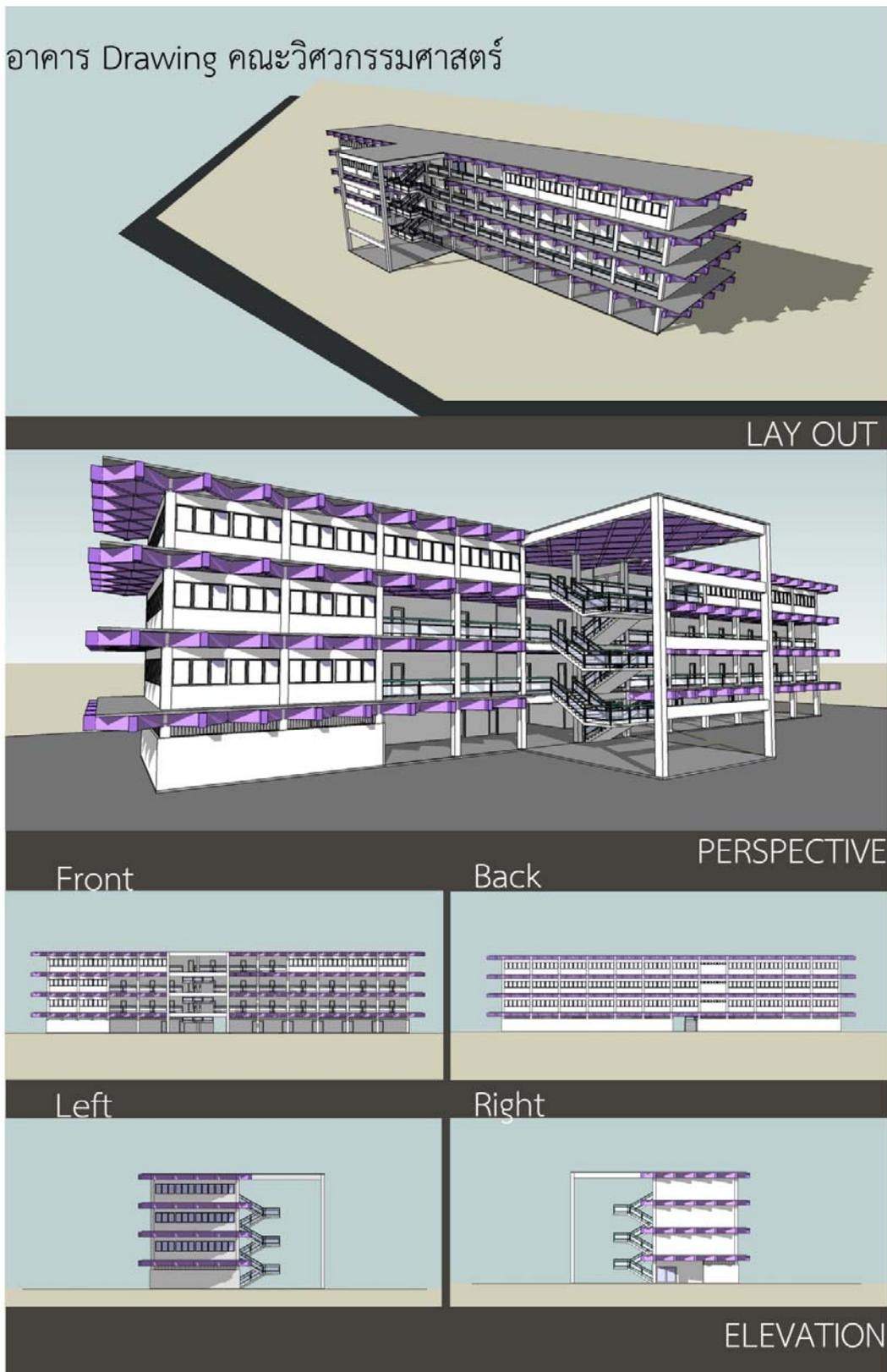
อาคาร Drawing คณะวิศวกรรมศาสตร์ มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) และประวัติศาสตร์ (Historic Value) แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางด้านโครงสร้างวิศวกรรม ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ และมีเทคนิคการก่อสร้างที่เฉพาะตัว ชนิดของโครงสร้างดังกล่าว ในยุคสมัยปัจจุบันรูปแบบโครงสร้างชนิดนี้ไม่เป็นที่นิยม และได้รับการพัฒนาไปสู่ระบบพื้นไร้คาน (Post-Tension) แทน

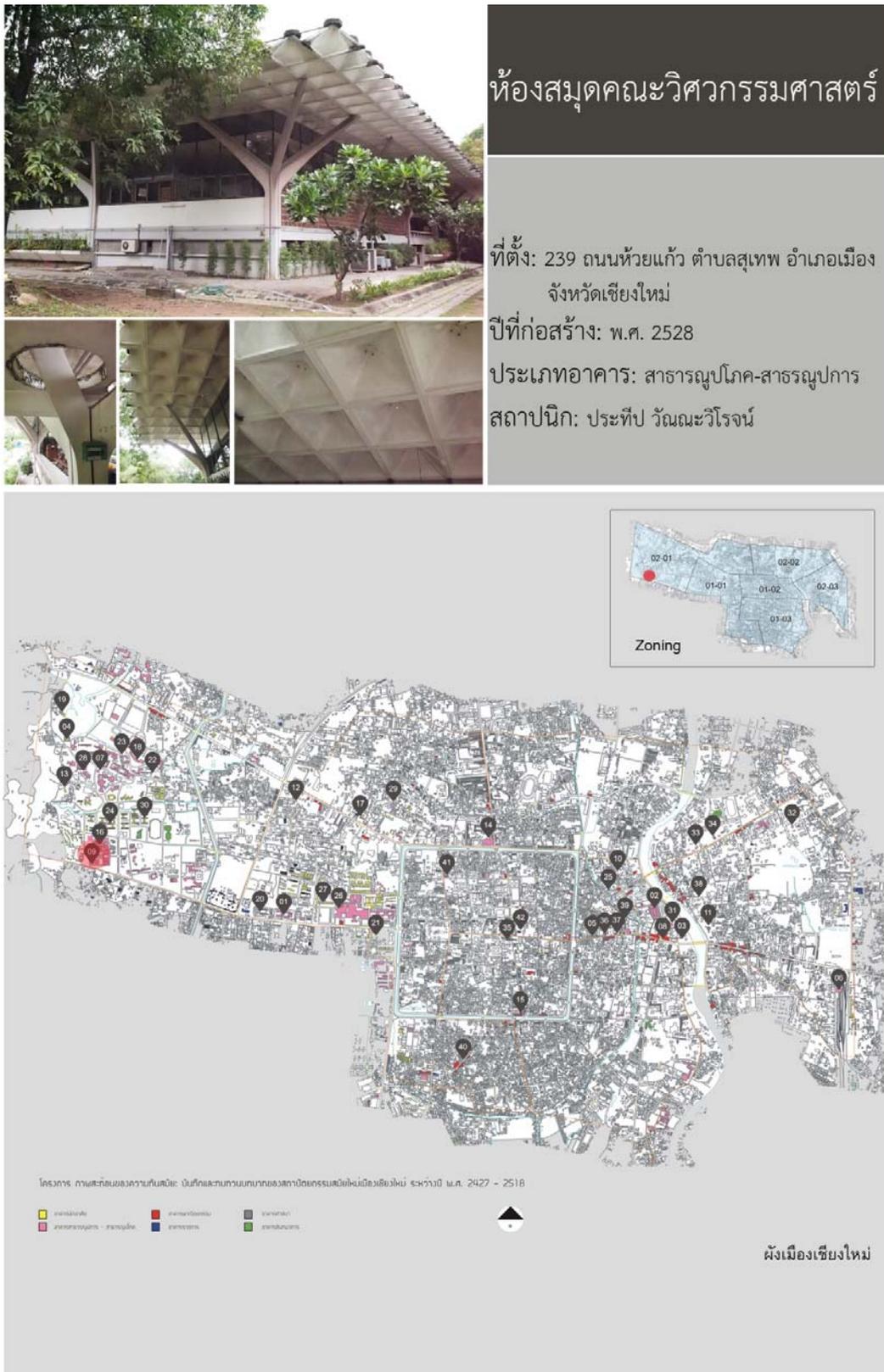
ภาพที่ 4.45 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคาร Drawing คณะวิศวกรรมศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.46 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคาร Drawing คณะวิศวกรรมศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.47 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคาร Drawing คณะวิศวกรรมศาสตร์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.48 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์

ประวัติความเป็นมา

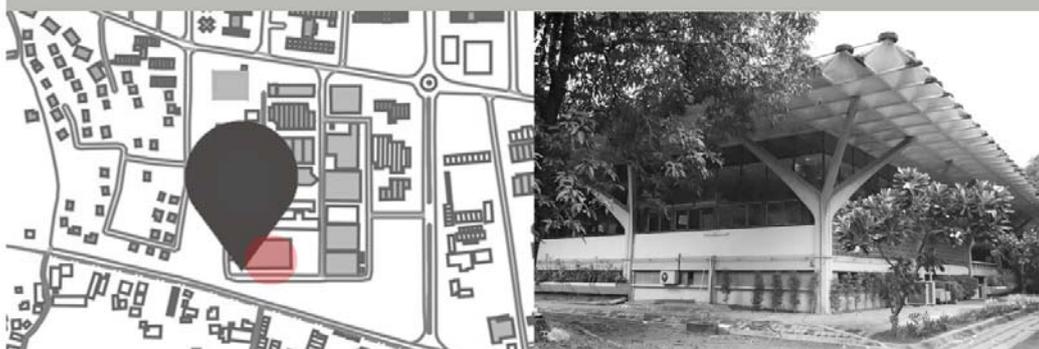
ห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์ เป็นอาคารหลังแรกของคณะวิศวกรรมศาสตร์ ซึ่งก่อนที่จะมาก่อสร้างคณะวิศวกรรมศาสตร์หรือห้องสมุดได้ใช้การเช่าพื้นที่ของสำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อดำเนินการสร้างในปี พ.ศ. 2513 โดยเดิมที่ห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์พื้นที่ใช้สอยแรกที่ได้วางไว้ คือเป็นอาคารอำนวยการเป็นหลัก โดยใช้ชั้นใต้ดินเป็นสำนักงาน โดยการก่อสร้างเริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2515 และก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2516 โดย ใช้งบประมาณทั้งสิ้น 5,980,000 บาท โดยเมื่อมีการย้ายของส่วนอำนวยการแล้วจึงมีการเปลี่ยนเป็นห้องสมุดในภายหลัง ห้องสมุดได้มีการปรับปรุงในหลายๆส่วน และแบ่งเป็นที่เก็บของ และในภายหลันั้นมีการเจาะทะลุ ชั้นใต้ดินทั้งสองฝั่งเข้าด้วยกัน เพื่อเพิ่มพื้นที่ห้องสมุดนั่นเอง โดยปี พ.ศ. 2553 ทางห้องสมุดมีแผนที่จะปรับปรุงภายใน โดยเฉพาะส่วนชั้นใต้ดินต่อไป

ลักษณะสถาปัตยกรรม

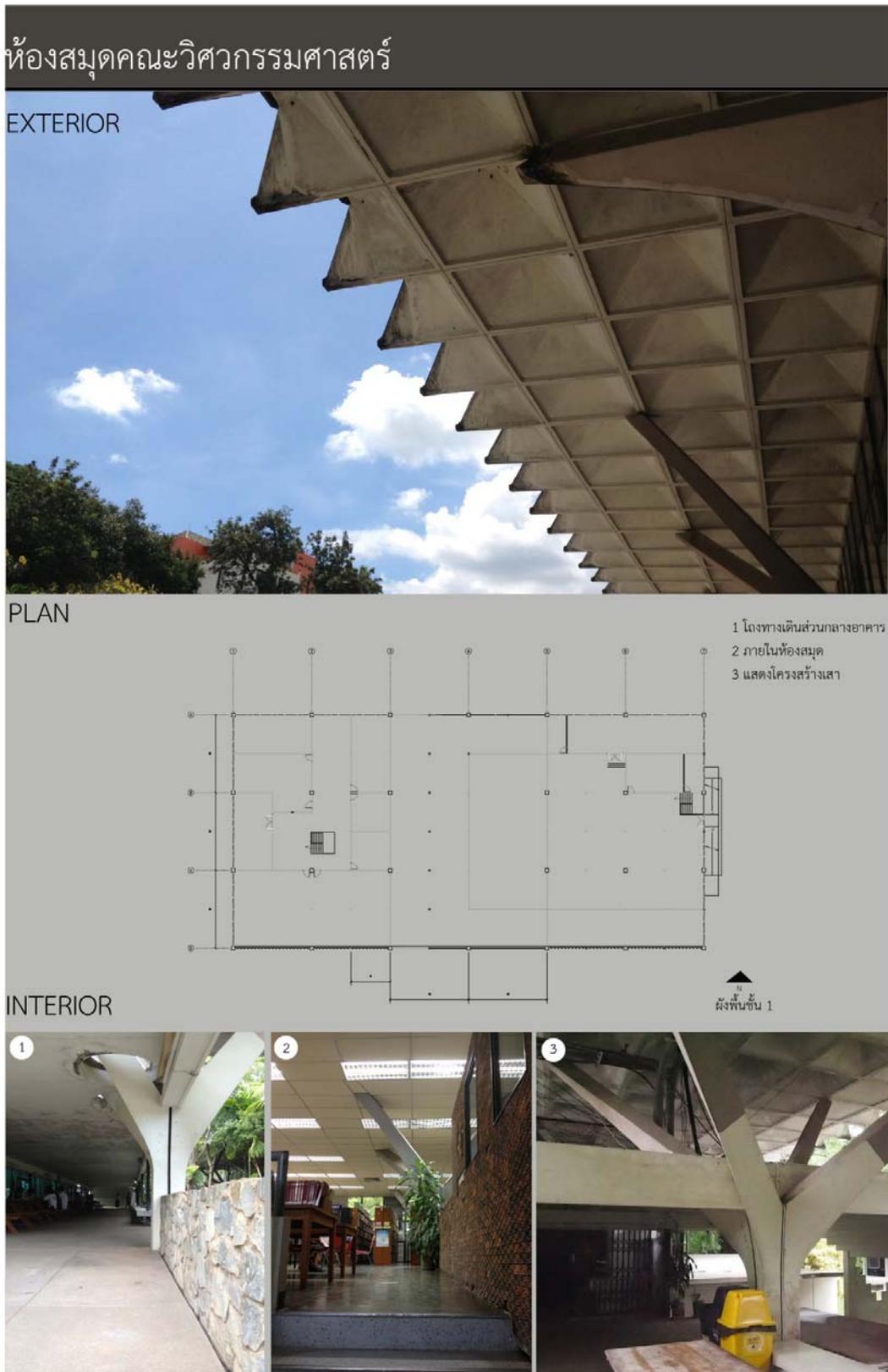
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นอาคารสมัยใหม่ โครงสร้างอาคารเป็นระบบ Waffle Slab หลังคาคอนกรีตหล่อ มีระยะพาดกว้างทำให้ภายในได้พื้นที่โล่งกว้าง ลักษณะทางกายภาพของอาคารแยกเป็นองค์ประกอบอย่างชัดเจนระหว่างหลังคา ผนัง เสา และพื้น เป็นแบบ Modular Structure ในส่วนโครงสร้างเสารับน้ำหนักอาคารจะมีลักษณะเฉพาะที่รับน้ำหนักหลังคาแล้วรวมมาถ่ายน้ำหนักเพียงจุดเดียว การใช้งานพื้นที่ภายในเป็นห้องสมุดและห้องบริการสารสนเทศ มีการใช้วัสดุแบบผสมผสานทั้งวัสดุสมัยใหม่ได้แก่ เหล็ก คอนกรีต และวัสดุที่ทำได้ในท้องถิ่นคือ หิน อิฐ และศิลาแลง นำมาใช้ในการออกแบบได้อย่างกลมกลืน

การระบุคุณค่าความสำคัญ

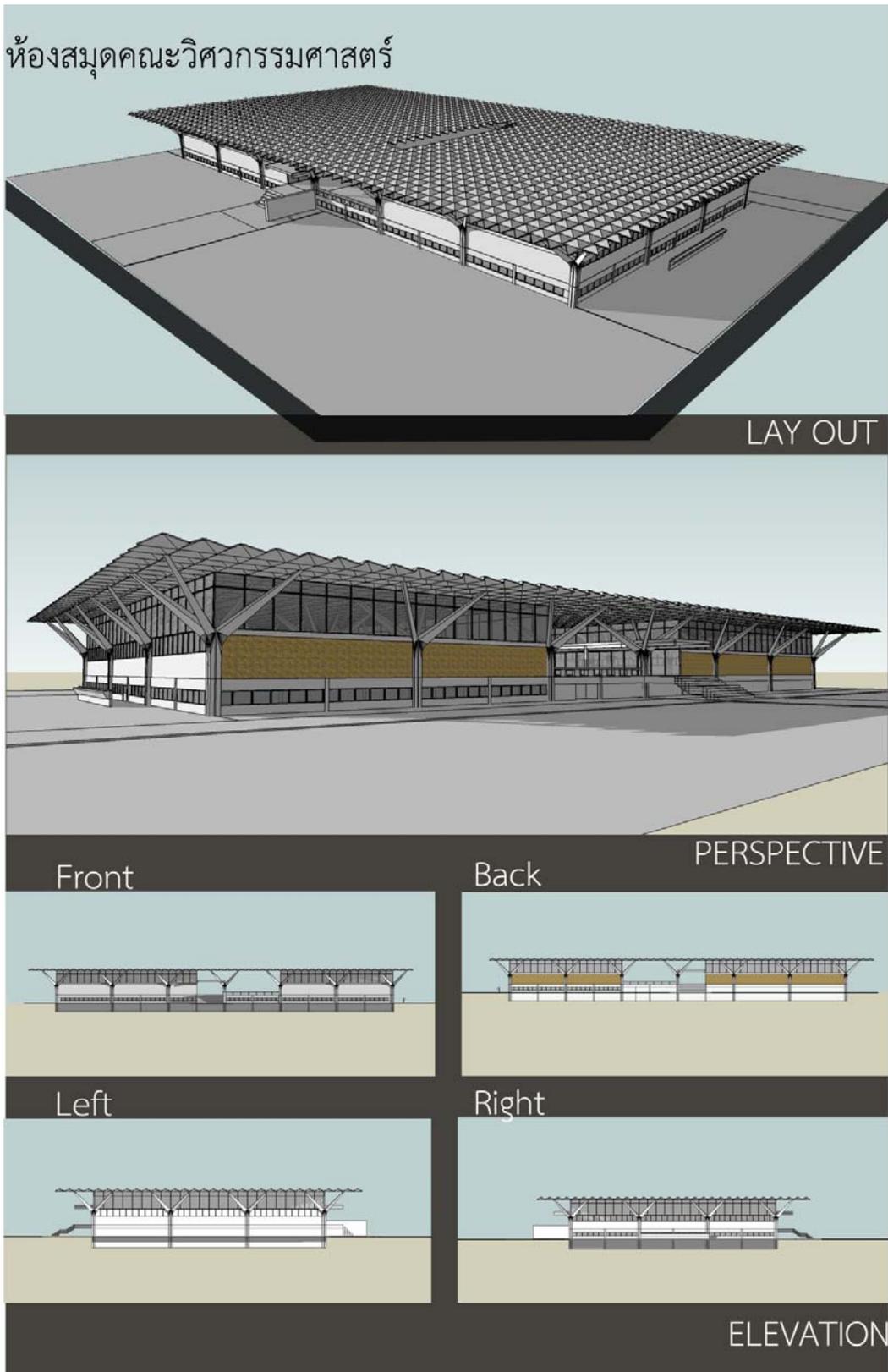
ห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์ มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารสมัยใหม่ที่ผู้ออกแบบได้นำเอาเทคโนโลยีการก่อสร้างทางวิศวกรรมโครงสร้างเข้ามาใช้ ผสมผสานกับการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ศิลาแลงมาเป็นส่วนประกอบของอาคาร ทำให้อาคารมีจุดเด่นและน่าสนใจ

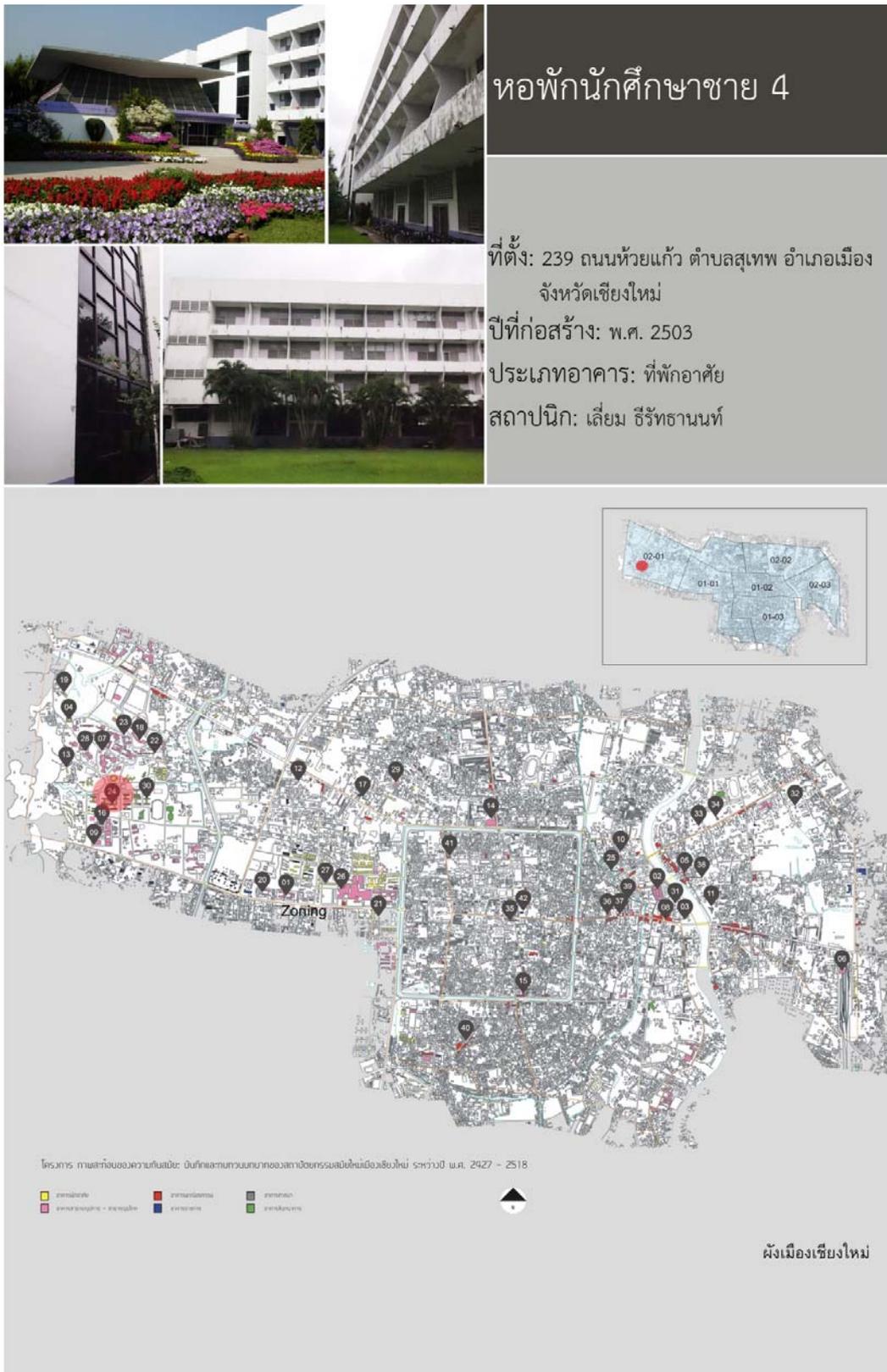
ภาพที่ 4.49 แสดงประวัติและข้อมูลของห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.50 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.51 แสดงทัศนียภาพภายนอกของห้องสมุดคณะศึกษาศาสตร์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.52 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพักนักศึกษาชาย 4
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

หอพักนักศึกษาชาย 4

ประวัติความเป็นมา

หอพักนักศึกษาชาย 4 ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลาก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2507 มีการออกแบบอย่างเร่งด่วนเพื่อให้ทันต่อการตอบสนองตามความต้องการ ของการมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ผู้ออกแบบได้รับอิทธิพลของอาคารสมัยใหม่ ที่เน้นการก่อสร้างที่รวดเร็ว ใช้วัสดุที่ง่ายต่อการก่อสร้างและติดตั้ง เดิมตัวอาคารเป็นสีขาวทั้งหมด เพื่อสื่อถึงสังคมนิยมของยุคสมัยใหม่ ความเรียบง่ายของวัสดุ แต่ในปัจจุบันมีการใช้สีม่วง ซึ่งเป็นสีประจำของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มาใช้เป็นส่วนประกอบในส่วนต่างๆ

ลักษณะสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ ใช้โครงสร้างระบบเสา-คาน ผังพื้นเป็นรูปตัว H แบ่งอาคารออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกอยู่ตรงกลางเป็นทางเข้าหลัก ภายในเป็นพื้นที่สำนักงานและทำหน้าที่เป็นทางเดินเชื่อมต่อไปอีกส่วนที่เป็นห้องพัก มีการออกแบบรูปด้านอาคารโดยผนังกั้นระหว่างห้องพักทำเป็นรูปพื้นปลา ทำให้เกิดการสร้างแสงเงาบนผนังอาคารที่น่าสนใจ กลมกลืนของตัวอาคาร จุดเด่นของอาคารอยู่ตรงอาคารกลางที่ใช้เป็นทางเข้าหลัก รูปทรงอาคารเป็นสัญลักษณ์ รูปทรงแบบปริภูมิ สื่อถึงความสำเร็จในการศึกษา สร้างจุดเด่นและแสดงให้เห็นถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการออกแบบ วัสดุที่ใช้เป็นวัสดุสมัยใหม่ ใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก และกระจกในการก่อสร้าง ทำให้อาคารดูทันสมัยมากขึ้น

การระบุคุณค่าความสำคัญ

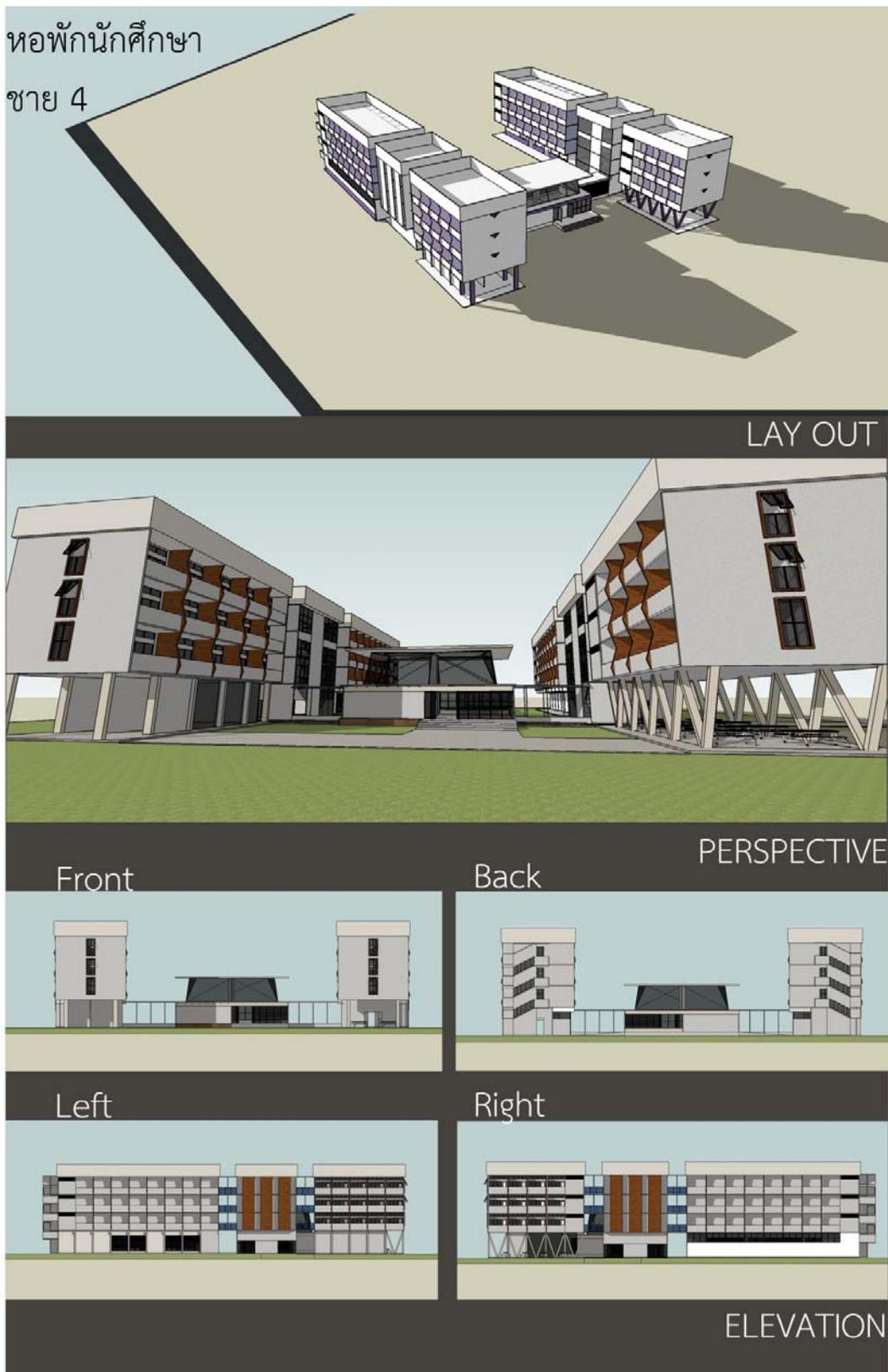
หอพักนักศึกษาชาย 4 มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารสมัยใหม่ ที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการใช้งาน มีการนำเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการออกแบบ และการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบ มีการเว้นที่ว่างตรงกลางระหว่างอาคารทำเป็น ลานกว้าง เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ดี เป็นการสร้าง Point of Control ทำให้ตัวอาคารไม่เป็นก้อนใหญ่ที่ดูทึบตัน แต่ใช้วิธีการกระจายกลุ่มอาคารช่วยในเรื่องการระบายอากาศได้ดี และสามารถควบคุมทางด้านความปลอดภัยได้ดีอีกด้วย

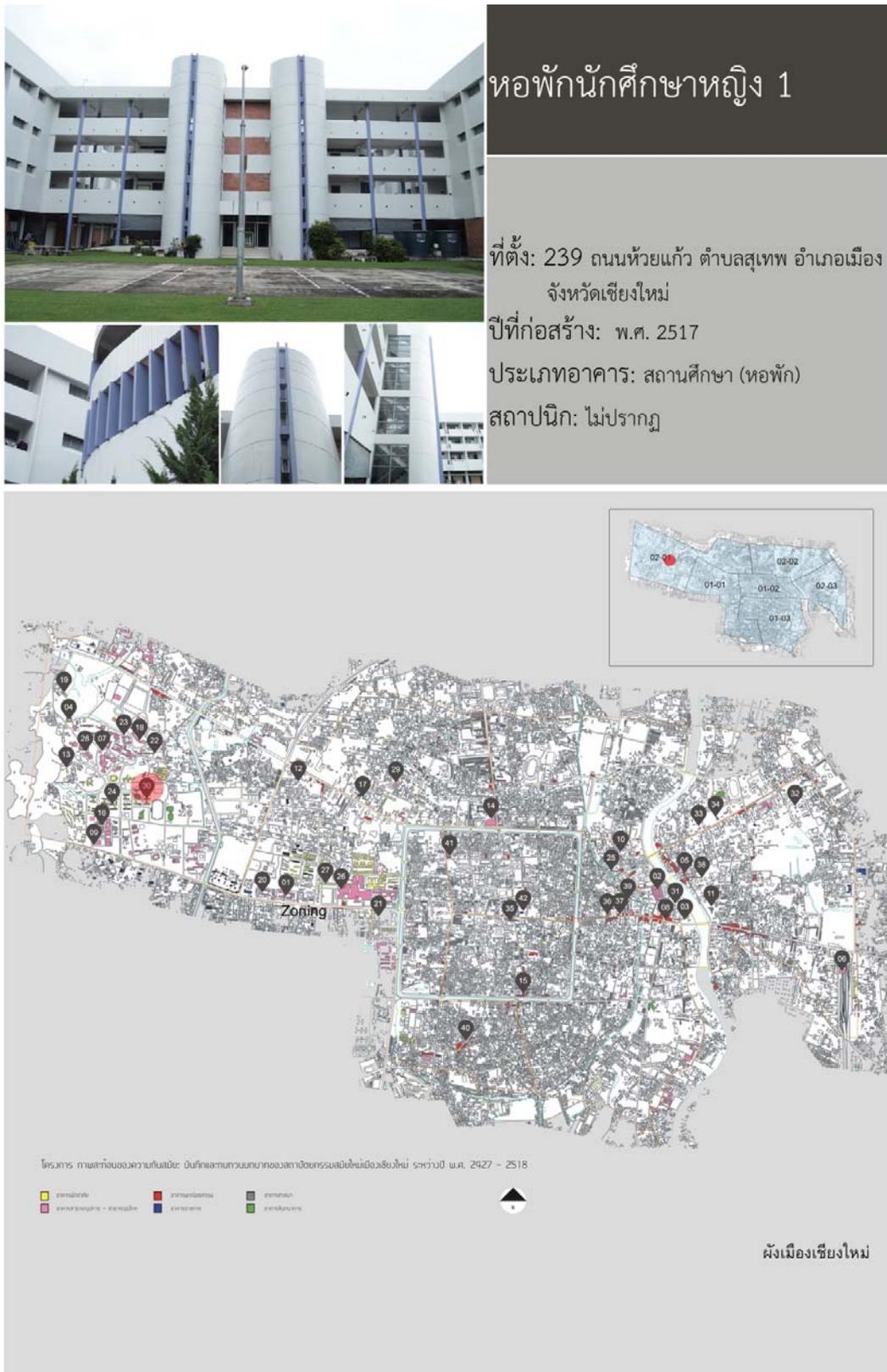
ภาพที่ 4.53 แสดงประวัติและข้อมูลของหอพักนักศึกษาชาย 4
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.54 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของหอพักนักศึกษาชาย 4
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.55 แสดงทัศนียภาพภายนอกของหอพักนักศึกษาชาย 4
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.56 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของหอพักนักศึกษาหญิง 1
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

หอพักนักศึกษาหญิง 1

ประวัติความเป็นมา

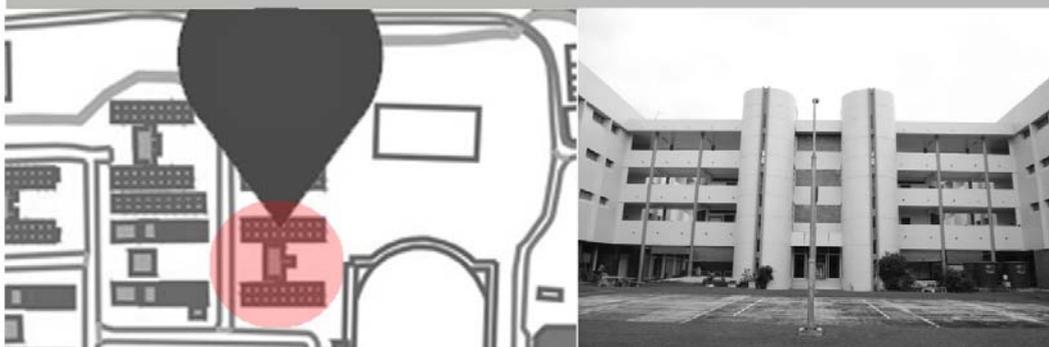
อาคารหอพักนักศึกษาหญิง 1 สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2517 อาคารหอพักนักศึกษาหญิง 1 ก่อสร้างเป็นลำดับที่ 8 ของหอพักนักศึกษาทั้งหมดซึ่งอยู่ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เนื่องจากในช่วงปี พ.ศ. 2515 ได้ ก่อตั้งคณะเปิดใหม่ ได้แก่ คณะทันตแพทยศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ และเภสัชศาสตร์ จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้จำนวนนักศึกษาเพิ่มขึ้น ทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่จึงมีนโยบายสร้างหอพักนักศึกษาเพิ่มเพื่อให้เพียงพอกับจำนวนนักศึกษา จึงเป็นสาเหตุให้จังหวัดเชียงใหม่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นมาก เพราะจำนวนคนที่ย้ายเข้ามาอาศัยและศึกษาในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ลักษณะสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ ใช้โครงสร้างระบบเสา-คาน รูปทรงอาคารเป็นทรงเรขาคณิตพื้นฐาน ผนังมีรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า สามารถจัดวางพื้นที่ใช้สอยได้ตรงกับการใช้งาน มีการเน้นทางเข้าหลักของอาคารอย่างชัดเจน (Control Point) แล้วแยกไปยังห้องพักทั้ง 2 ฝั่ง สร้างพื้นที่ให้รับกับการระบายอากาศมากขึ้น (เพิ่มผิวสัมผัส) รูปด้านอาคารมีการออกแบบแฉกกันแดดที่ให้ความรู้สึกโอบล้อมและเชื่อมต่อ อีกทั้งยังทำให้เกิดลักษณะที่แตกต่างจากการตกระทอบของแสงเงา

การระบุคุณค่าความสำคัญ

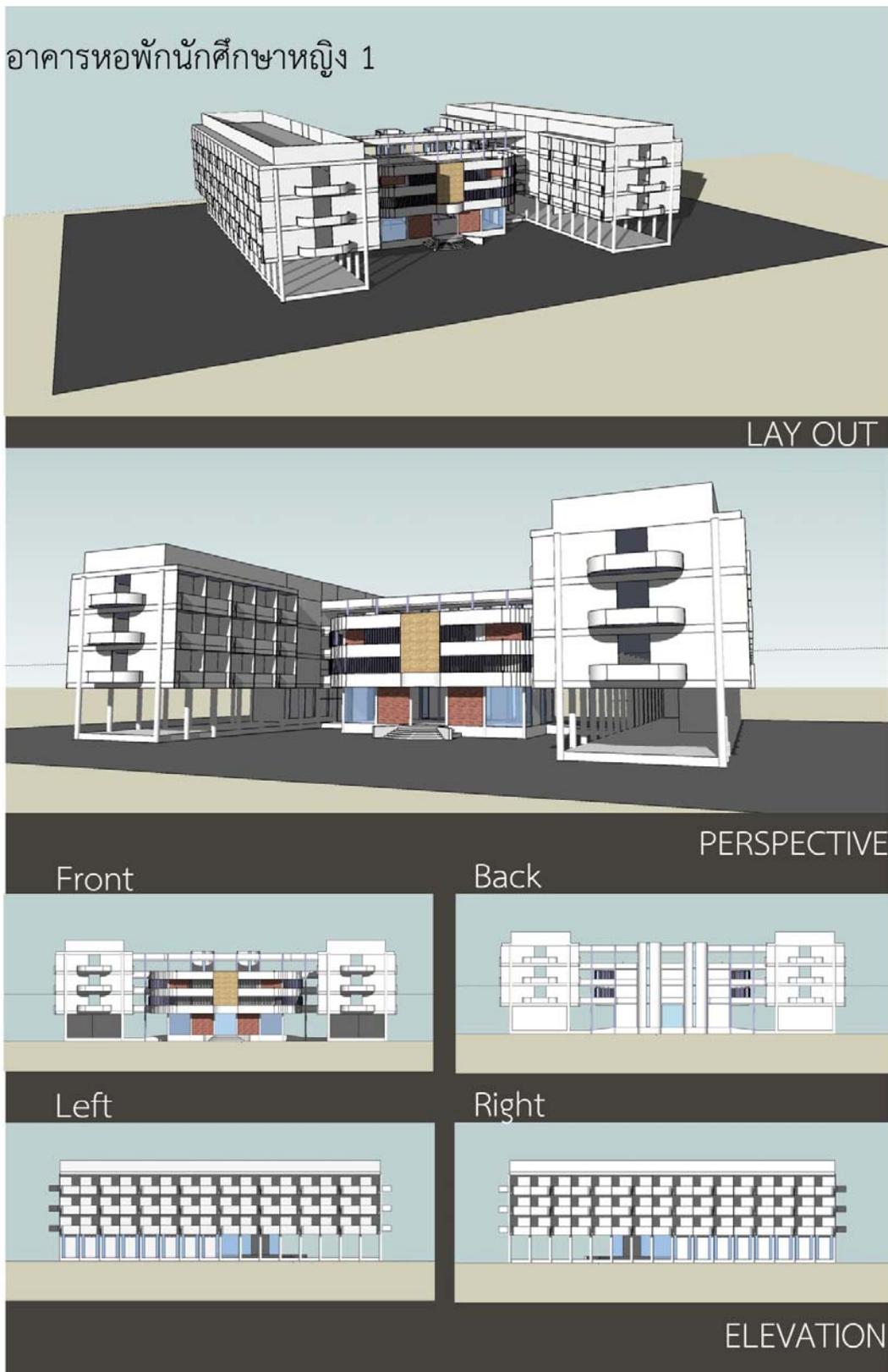
หอพักนักศึกษาหญิง 1 มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่เรียบง่าย คำนึงถึงพื้นที่การใช้งานภายในเป็นหลัก ออกแบบรูปทรงอาคารที่ตรงไปตรงมา ใช้วัสดุสมัยใหม่เช่น คอนกรีตและกระจก ที่แสดงถึงความทันสมัย

ภาพที่ 4.57 แสดงประวัติและข้อมูลของหอพักนักศึกษาหญิง 1
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.58 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของหอพักนักศึกษาหญิง 1
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.59 แสดงทัศนียภาพภายนอกของหอพักนักศึกษาหญิง 1
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.60 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารเรียนภาควิชาคณิตศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารเรียนภาควิชาคณิตศาสตร์

ประวัติความเป็นมา

ภาควิชาคณิตศาสตร์เป็นภาควิชาหนึ่งของคณะวิทยาศาสตร์ ที่เปิดสอนพร้อมกับการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2507 มีสถานที่ตั้งอยู่ที่ตึกเคมี 1 ต่อมาในปี พ.ศ. 2512 ได้ย้ายมาอยู่ที่ตึกสถิติในปัจจุบัน และได้แยกมาอยู่ที่ตึกคณิตศาสตร์ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2525 ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 ตึกภาควิชาคณิตศาสตร์ ได้รับการบูรณะ โดยมีการต่อเติมอาคารเพิ่มจากอาคารเดิมที่มีอยู่ และในปีงบประมาณ พ.ศ. 2551 ภาควิชาคณิตศาสตร์และ ภาควิชาสถิติได้รับการจัดสรรงบประมาณ 20 ล้านบาท สร้างตึกสถิติ-คณิตศาสตร์เพื่อใช้ร่วมกันในการพัฒนาการเรียนการสอนและการวิจัย

ลักษณะสถาปัตยกรรม

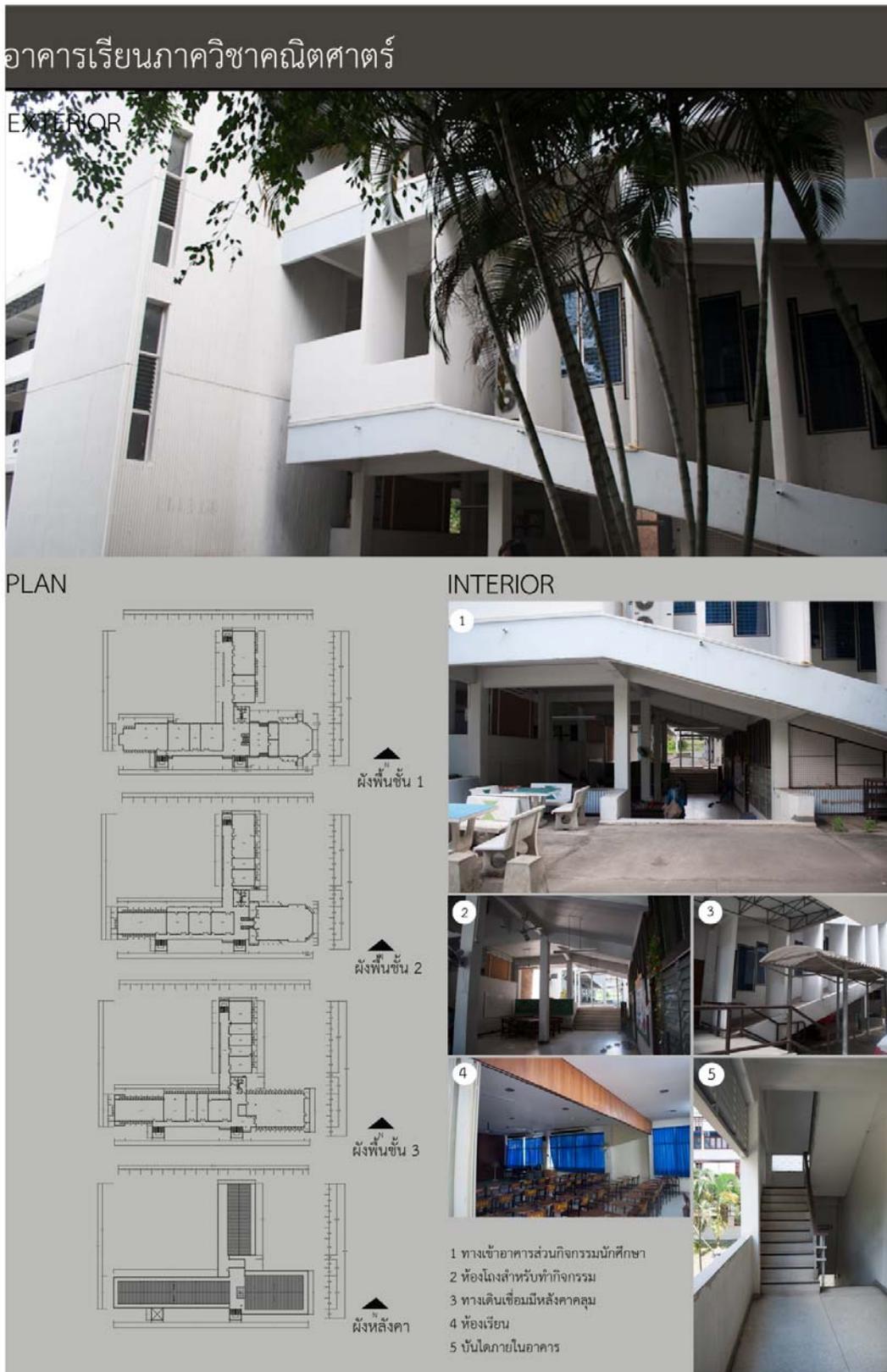
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นอาคารสมัยใหม่ มีความเรียบง่าย อาคารมีด้วยกัน 3 ชั้น พื้นที่ภายในประกอบด้วย ห้องเรียน ห้องประชุม ห้องน้ำ และอาคารสำนักงาน โครงสร้างพื้นฐานของอาคารจะใช้ระบบเสา-คาน มีการวางเสาเป็นแนวกริดชัดเจน มีการใช้คอนกรีตหล่อเป็นแผงกันแดด ทำให้ตัวอาคารมีความน่าสนใจ มีการออกแบบให้มีช่องแสงในอาคารโดยการใช้วัสดุที่มีความโปร่งใส อาคารเน้นจัดองค์ประกอบด้วยระนาบทั้งแนวตั้งและแนวนอน วัสดุส่วนใหญ่ที่ใช้เป็นคอนกรีต อิฐฉาบปูน และกระจก

การระบุคุณค่าความสำคัญ

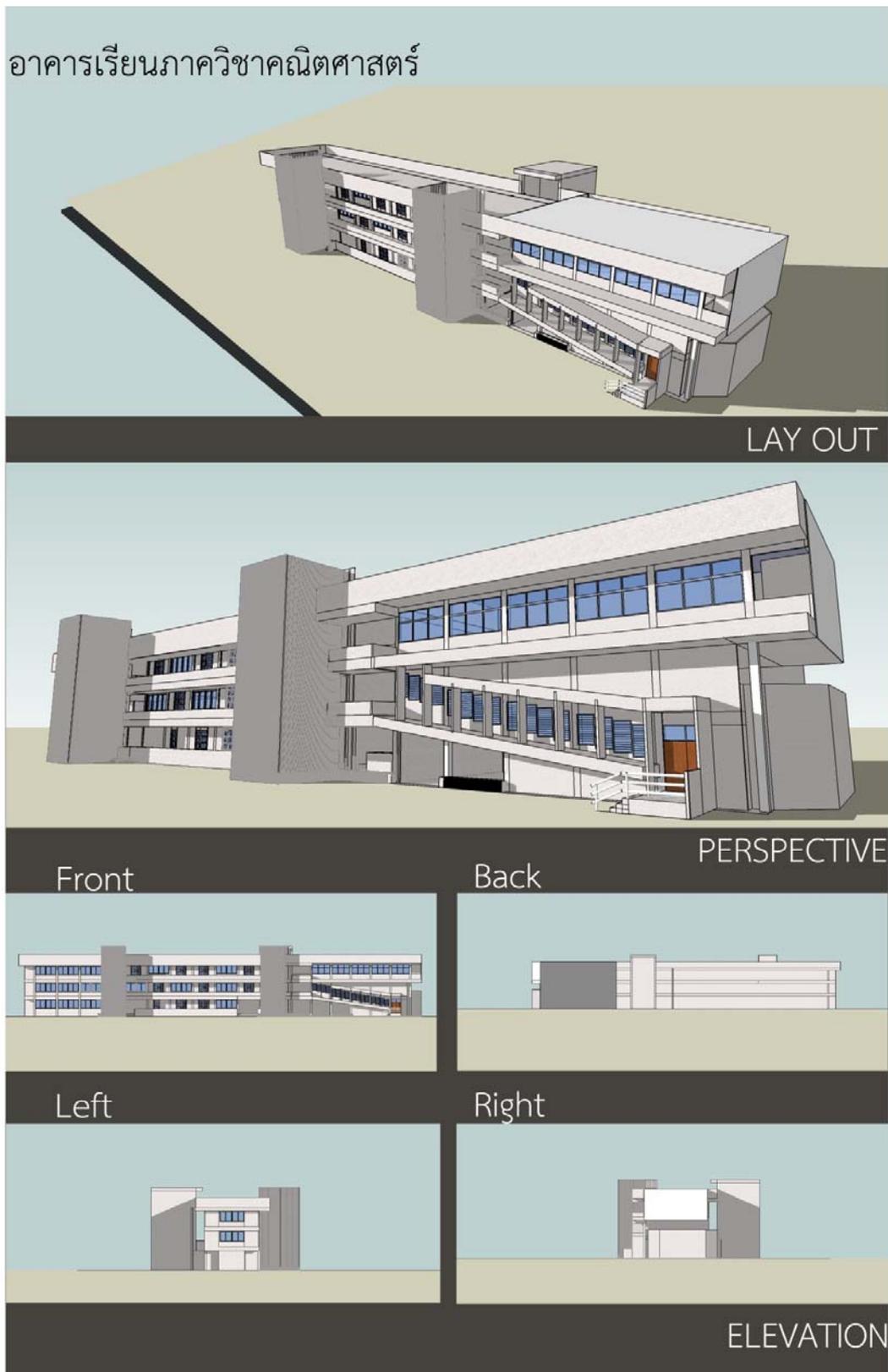
อาคารมีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่สร้างในยุคสมัยใหม่ มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการออกแบบ ทำให้อาคารมีความน่าสนใจ โดยการใช้คอนกรีตหล่อเป็นแผงกันแดด และใช้จังหวะในการวางที่ไม่เท่ากัน ทำให้ตัวอาคารไม่ทึบตันมีความไหลลื่นจากเส้นแนวตั้งของแผงกันแดด นอกจากนี้ยังสามารถกันแดด ลม ฝน เข้าไปในอาคารได้อย่างดี

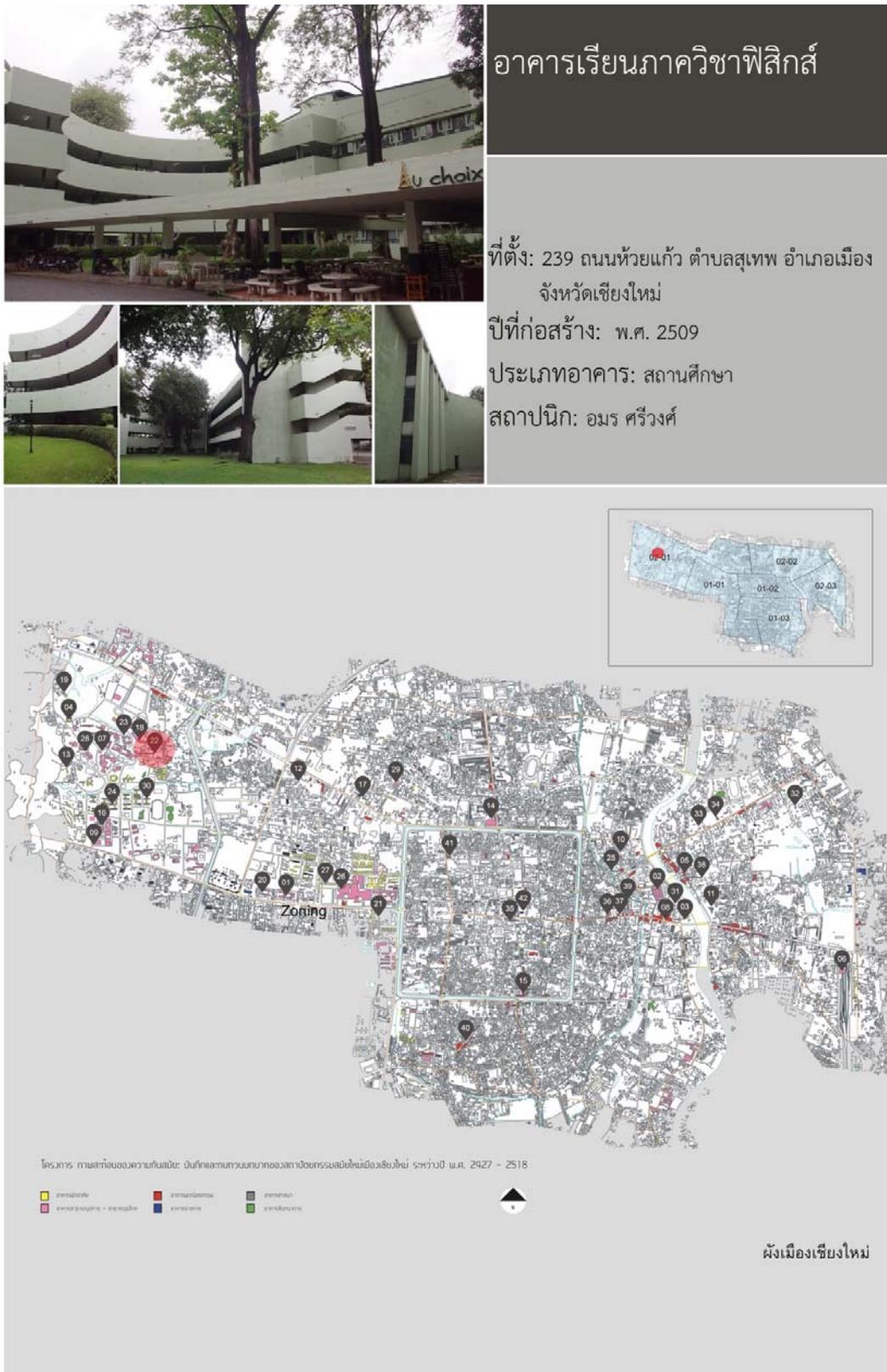
ภาพที่ 4.61 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารเรียนภาควิชาคณิตศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.62 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารเรียนภาควิชาคณิตศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.63 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารเรียนภาควิชาคณิตศาสตร์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.64 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารเรียนภาควิชาฟิสิกส์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารเรียนภาควิชาฟิสิกส์

ประวัติความเป็นมา

ภาควิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นภาควิชาหนึ่งของคณะวิทยาศาสตร์ ที่ได้เริ่มดำเนินการเรียนการสอนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 ซึ่งเป็นปีที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้เริ่มเปิดดำเนินการเรียนการสอนจนถึงปัจจุบัน อาคารฟิสิกส์ได้ทำการก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2509 ออกแบบโดย อมร ศรีวงศ์ ในขณะนั้นภาควิชาฟิสิกส์ มีหลักสูตรระดับปริญญาตรี 2 สาขา คือ สาขาฟิสิกส์ และสาขาวิชาวัสดุศาสตร์ หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา 5 สาขา คือ สาขาฟิสิกส์ สาขาฟิสิกส์ประยุกต์ สาขาวิชาการสอนฟิสิกส์ สาขาวัสดุศาสตร์ และสาขาวิชาธรณีฟิสิกส์ประยุกต์ โดยมุ่งเน้นให้นักศึกษามีพื้นฐานทาง วิชาการด้านฟิสิกส์และด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะสถาปัตยกรรม

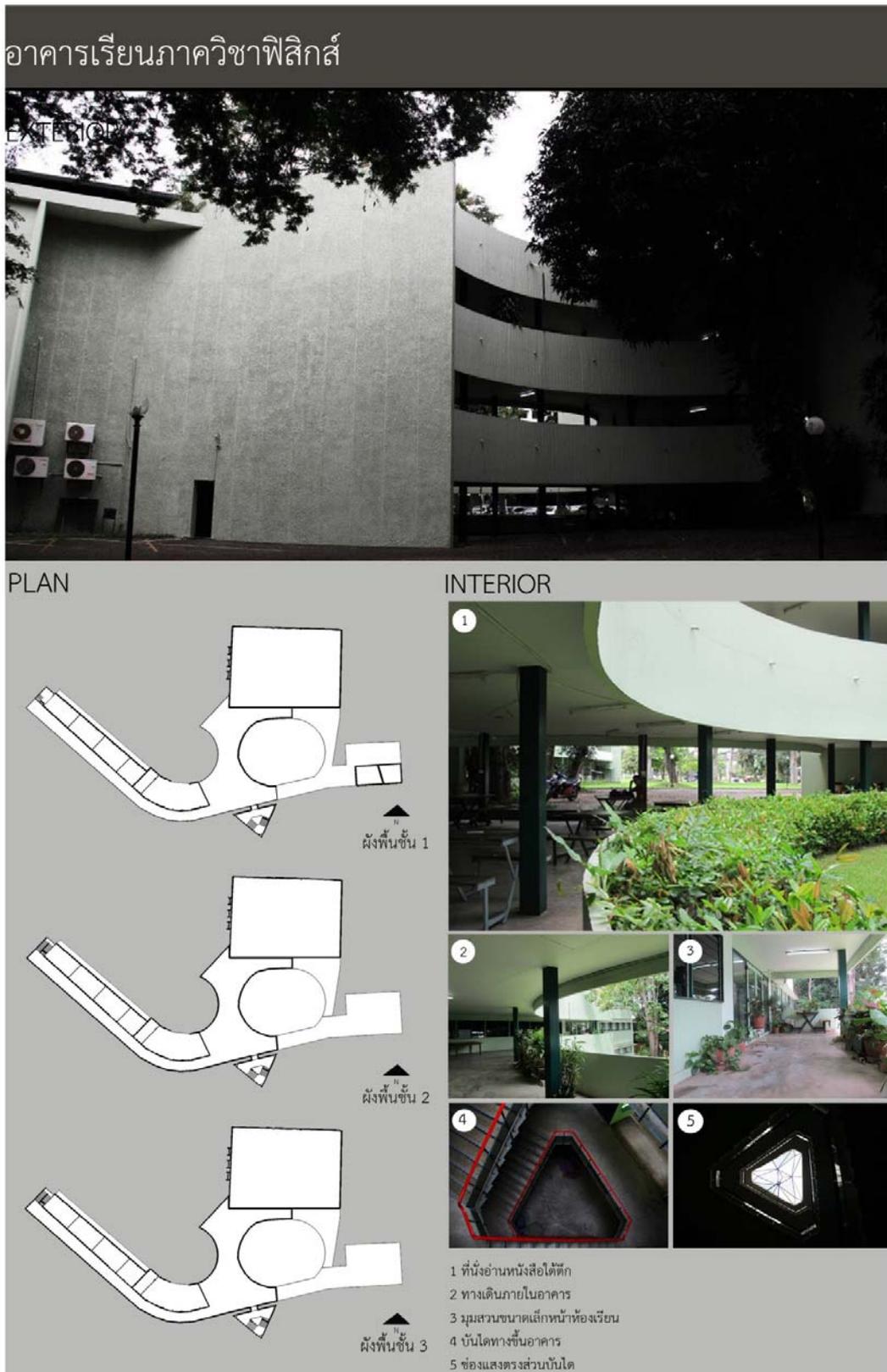
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ โครงสร้างใช้ระบบเสา-คาน รูปทรงอาคารมีลักษณะเป็นทรงเรขาคณิต ไม่สมมาตร การออกแบบ Free Form ในยุคนั้นถือว่าแปลกและโดดเด่นมาก ตัวอาคารแบ่งออกเป็น 2 โซนหลัก คือปีกขวา เป็นห้องเรียนและห้องพักอาจารย์ ส่วนปีกซ้าย เป็นห้อง Lab มีการเว้นที่ว่างตรงกลางเพื่อสร้าง Court กลาง เพื่อเน้นความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์กับธรรมชาติ จุดเด่นของอาคารหลังนี้อยู่ตรง โถงบันไดอาคาร เมื่อมองจากฝั่งหนึ่งจะเป็นรูปสามเหลี่ยมด้านเท่า มีการเจาะช่องแสงทั้งสามมุม ด้านบนโถงบันไดเจาะช่องแสงเป็นรูปเพชร ตัวโถงบันไดมีการยื่นออกมานอกอาคาร สร้างความโดดเด่นให้กับรูปทรงภายนอกอาคาร

การระบุคุณค่าความสำคัญ

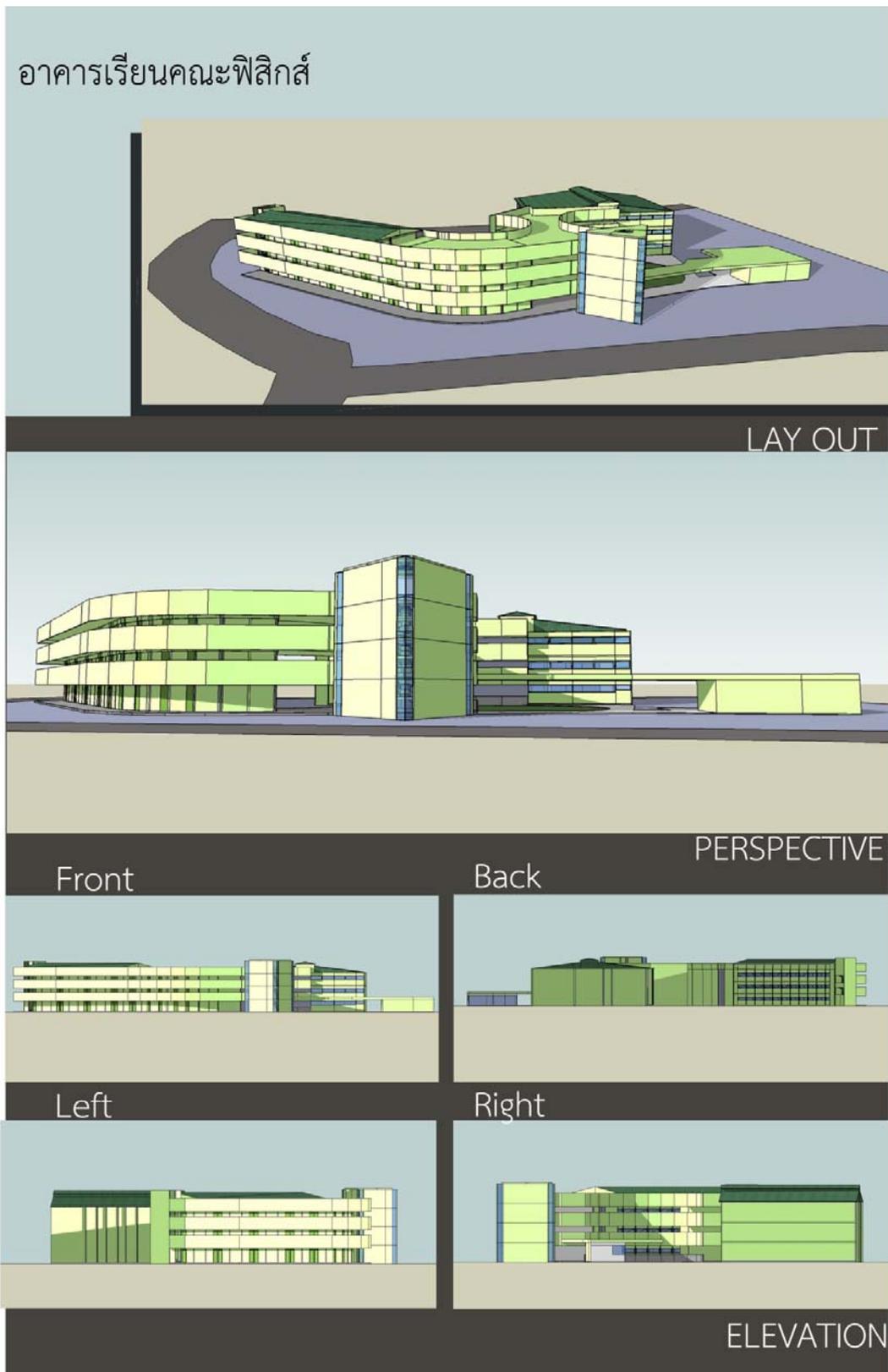
อาคารเรียนภาควิชาฟิสิกส์ มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารสมัยใหม่ เป็นอาคารที่ใช้รูปทรงเรขาคณิตมีเส้นสายสัดส่วนที่สวยงาม และน่าสนใจ นอกจากนี้มีการคำนึงถึงการดึงเอาธรรมชาติเข้ามาเป็นพื้นที่ส่วนกลาง และมีอาคารโอบล้อม (Court) การออกแบบพื้นที่ว่างทำให้อาคารดูกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และมีความร่มรื่น อีกทั้งยังคำนึงถึงการป้องกันแดด และฝน โดยออกแบบให้ทางเดินมีหลังคาคลุมทั่วทั้งตึก

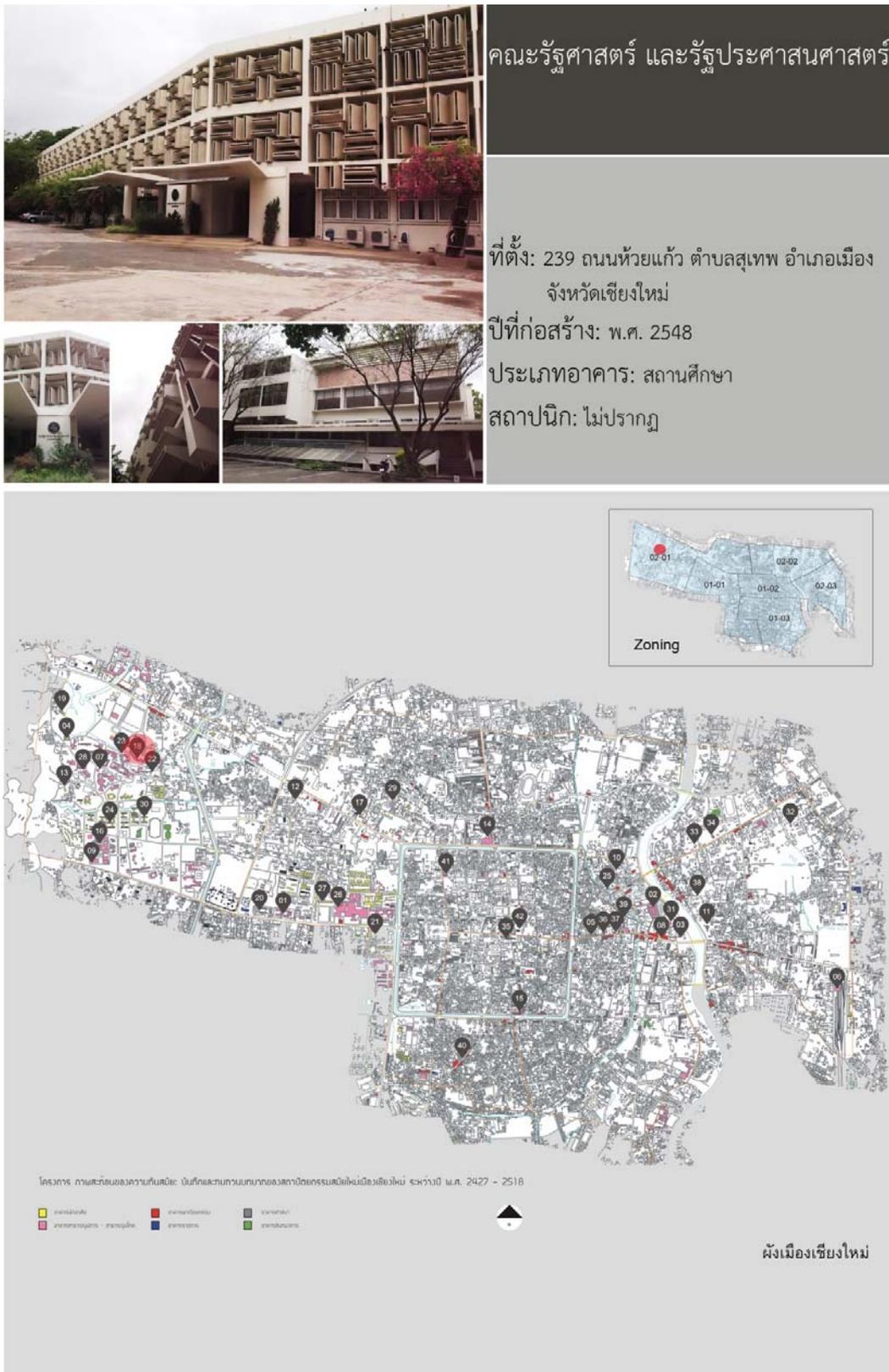
ภาพที่ 4.65 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารเรียนภาควิชาฟิสิกส์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.66 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารเรียนภาควิชาฟิสิกส์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.67 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารเรียนภาควิชาฟิสิกส์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.68 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของคณะรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

คณะรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์

ประวัติความเป็นมา

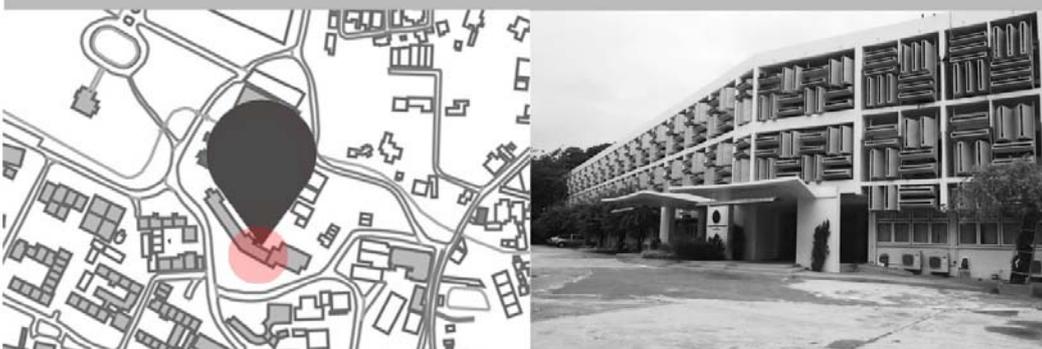
คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ จัดตั้งขึ้นตามมติสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ครั้งที่ 10/2548 เมื่อปี พ.ศ. 2548 เป็นคณะลำดับที่ 19 ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เดิมคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ ได้จัดการเรียนการสอนในฐานะภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ซึ่งเป็นหนึ่งในสามคณะแรกของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และได้เปิดสอนหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิตครั้งแรกในปี พ.ศ. 2508 ปัจจุบันคณะรัฐศาสตร์เปิดสอน 8 หลักสูตร ได้แก่หลักสูตรระดับปริญญาบัณฑิต 4 หลักสูตร และหลักสูตรระดับมหาบัณฑิต 4 หลักสูตร

ลักษณะสถาปัตยกรรม

เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่ รูปแบบที่เห็นในปัจจุบันได้มีการปรับปรุงไปจากเดิม แต่โครงสร้างหลักของอาคารยังคงเหมือนเดิม คือ ระบบโครงสร้างเสา-คาน อาคารเป็น Single Load Corridor เพราะเดิมใช้เป็นห้องพักของอาคารสำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และจุดเด่นของอาคารอยู่ตรงแผงกันแดด ที่นำมาประดับเป็นรูปด้านหน้าอาคาร สร้างจุดสนใจให้กับตัวอาคารได้เป็นอย่างดี ช่วยในการการระบายอากาศ สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ และ ถนน จึงมีการปรับเปลี่ยนแผงกันแดดตรงทางเข้าให้เป็นแนวตั้งสีขาว เพื่อเน้นจุดทางเข้าของอาคาร พื้นที่ภายในอาคารใช้เป็นห้องเรียน และสำนักงานของคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

การระบุคุณค่าความสำคัญ

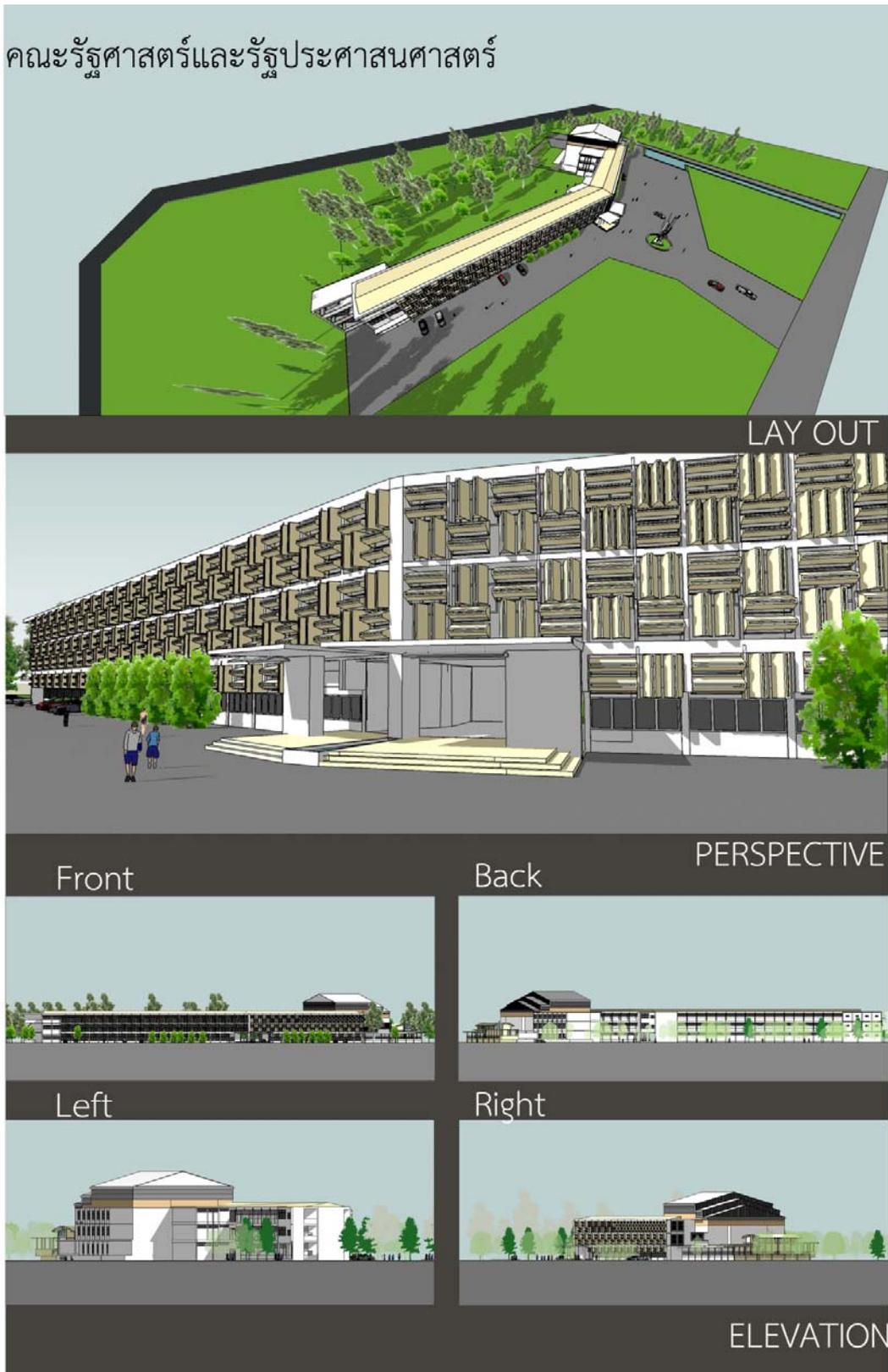
อาคารคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารสมัยใหม่ รูปแบบอาคารเป็นทรงเรขาคณิตพื้นฐาน ง่ายต่อการจัดพื้นที่ใช้สอยภายใน

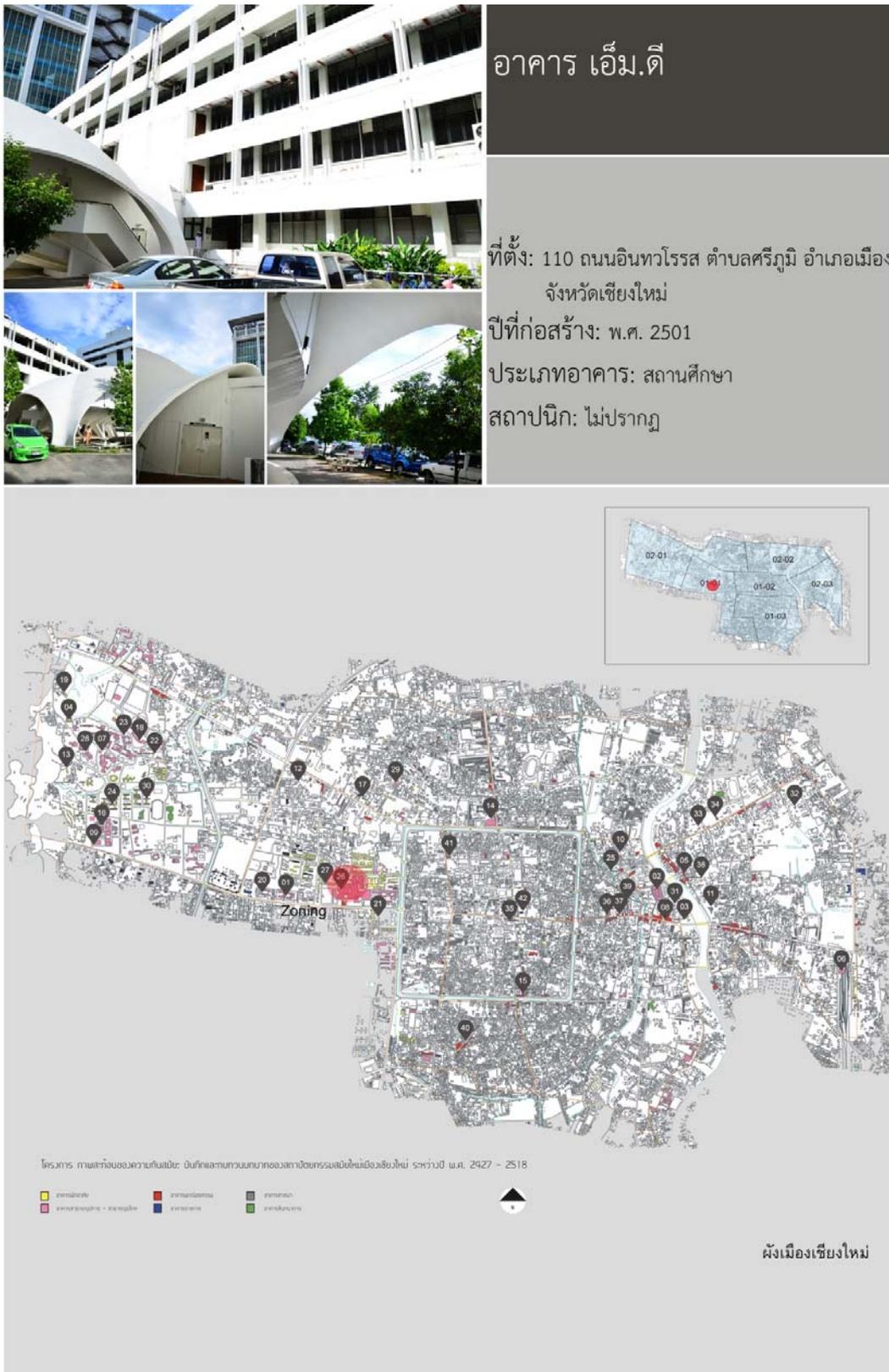
ภาพที่ 4.69 แสดงประวัติและข้อมูลของคณะรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.70 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของคณะรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.71 แสดงทัศนียภาพภายนอกของคณะรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.72 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารเอ็ม.ดี
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารเอ็ม.ดี.

ประวัติความเป็นมา

อาคารหลังเดิมของ ตั้งอยู่ในโรงพยาบาลสวนดอก ถูกใช้เป็นสำนักงานของภาควิชานิติเวชศาสตร์ของคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ งานทางด้านนิติเวชศาสตร์ ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2501 โดยระยะแรกถือเป็นหน่วยงานหนึ่งของภาควิชาพยาธิวิทยา ซึ่งมีชื่อว่า หน่วยนิติเวชวิทยา ต่อมาในปี พ.ศ. 2511 ได้แยกมาก่อตั้งเป็นภาควิชานิติเวชวิทยา พร้อมกับใช้งานอาคารหลังนี้เป็นอาคารเรียนสำหรับนักศึกษาแพทย์

ลักษณะสถาปัตยกรรม

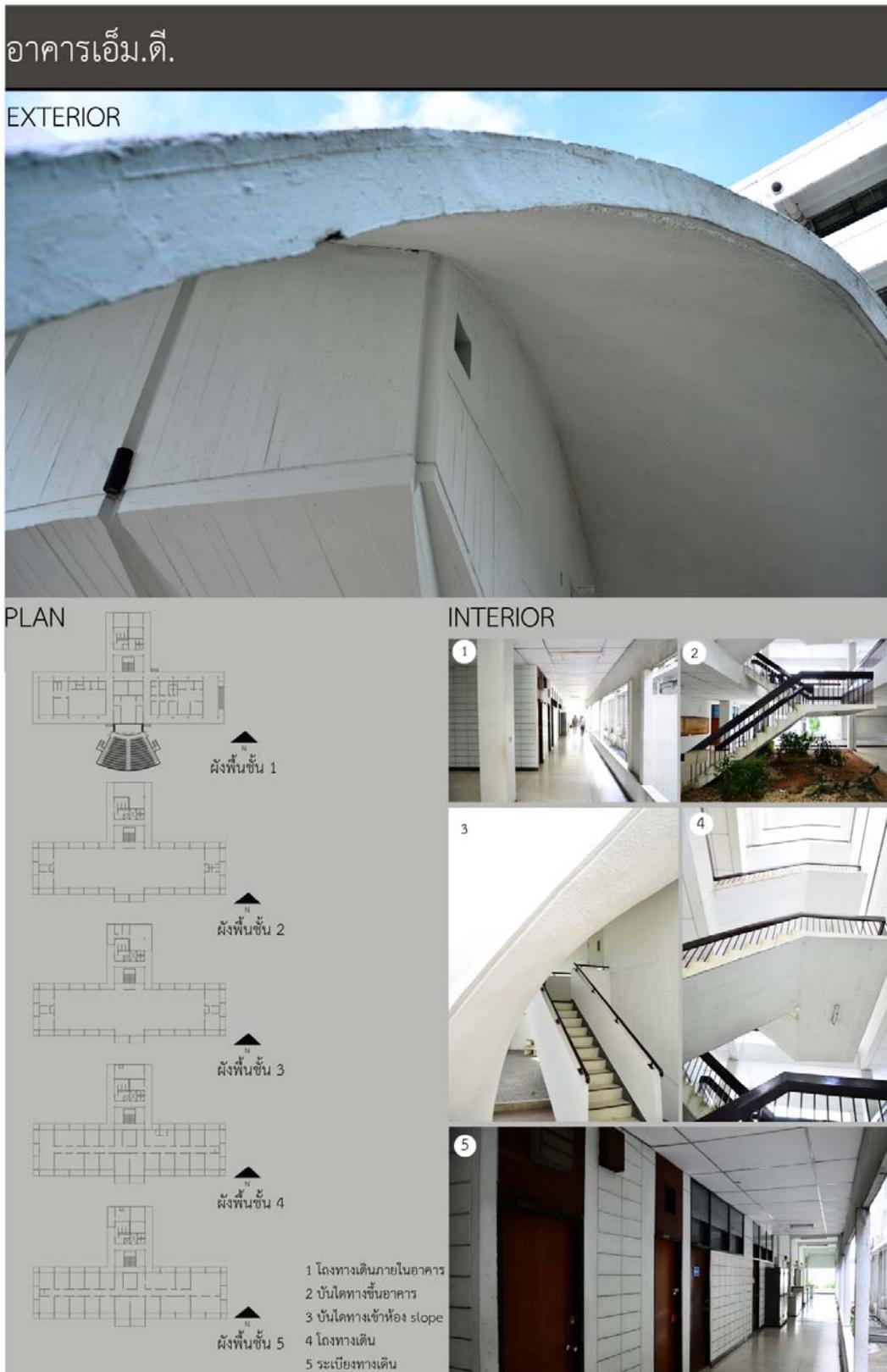
เป็นสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ ตัวอาคารประกอบไปด้วย 2 ตึก 1.) ตัวอาคารเรียน มีการใช้งานที่ตอบสนองต่อพื้นที่ใช้สอยภายใน 2.) ตัวอาคารรูปทรงโดม ภายในอาคารเป็นแบบ Slope ภายนอกอาคารเป็นการใช้โครงสร้างเปลือก (Shell Structure) ที่สอดคล้องไปกับการใช้งาน ใช้ลักษณะทรงกลมของโดมเป็นจุดเด่นของอาคารทำให้จดจำได้ง่าย โครงสร้างอาคารเป็นคอนกรีตหล่อขึ้นรูปโค้งกลม ที่ทนต่อแสงแดดและสภาพอากาศ มีการวางผังอาคารที่รองรับการขยายและต่อเติมอาคารในอนาคตได้ดี

การระบุคุณค่าความสำคัญ

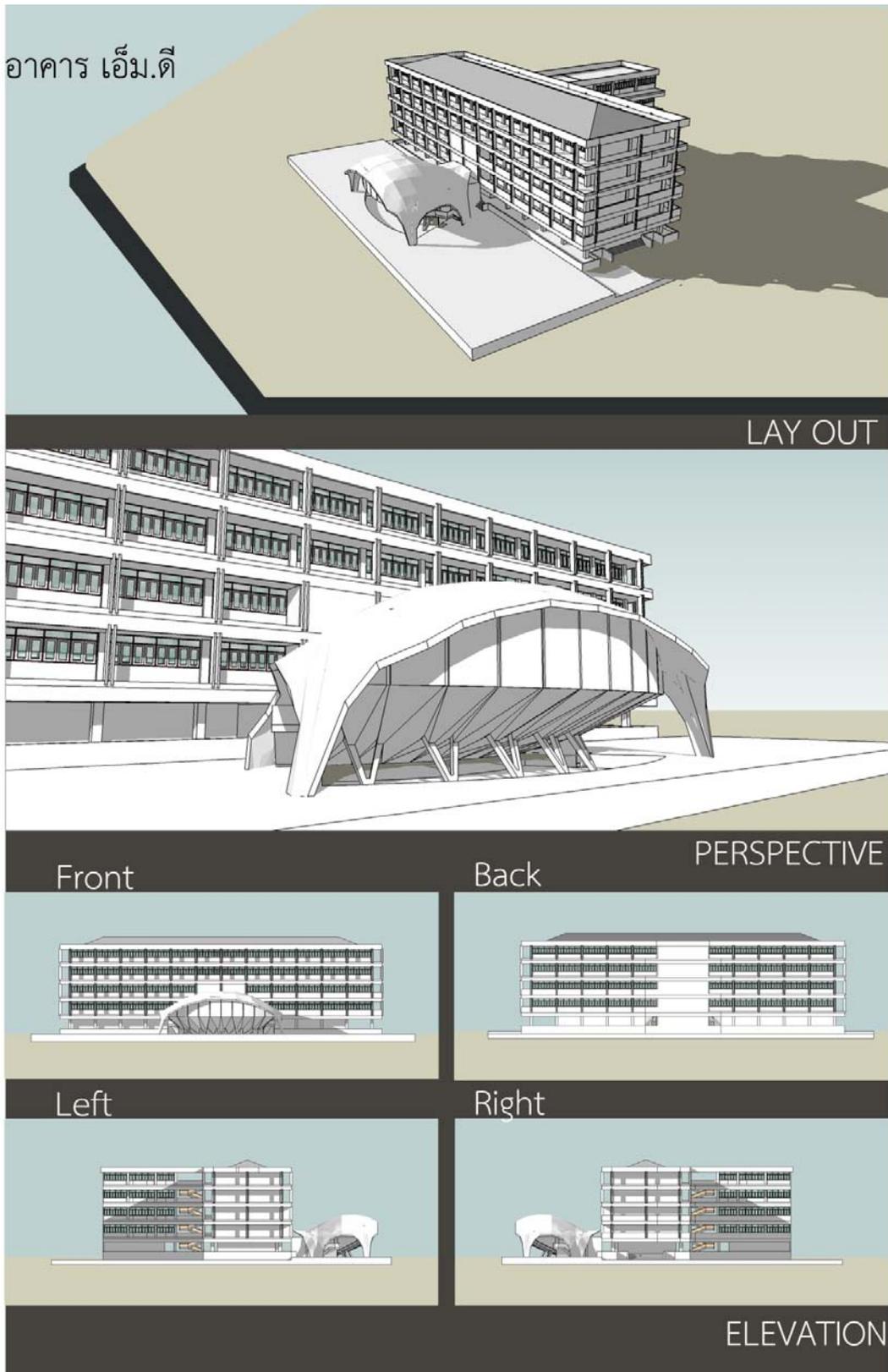
อาคารเอ็ม.ดี มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่สร้างในยุคสมัยใหม่ ที่เน้นโครงสร้างเชิงวิศวกรรม และใช้วัสดุสมัยใหม่เช่น คอนกรีตและเหล็ก รูปทรงของอาคารมีความแตกต่างจากอาคารอื่นๆที่อยู่โดยรอบ ทำให้เป็นที่จดจำได้ง่าย

ภาพที่ 4.73 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารเอ็ม.ดี
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.74 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารเอ็ม.ดี
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.75 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารเอ็ม.ดี
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

อาคารเรียนคณะเภสัชศาสตร์

ประวัติความเป็นมา

คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นคณะเภสัชศาสตร์แห่งที่สองของประเทศ และเป็นคณะเภสัชแห่งแรกของภาคเหนือและส่วนภูมิภาค จัดตั้งขึ้นในราวปี พ.ศ. 2509 ในฐานะโรงเรียนเภสัชศาสตร์ สังกัดสำนักงานคณบดีคณะแพทยศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2511 เปลี่ยนเป็นภาควิชาเภสัชศาสตร์ สังกัดคณะแพทย์ แล้วในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2515 ได้รับการยกฐานะเป็นคณะเภสัชศาสตร์ แบ่งการบริหารเป็น 6 ภาควิชา ได้แก่ภาควิชาเภสัชเคมี ภาควิชาเภสัชเวท ภาควิชาเภสัชกรรม ภาควิชาบริหารเภสัชกิจ ภาควิชาเภสัชอุตสาหกรรม และภาควิชาชีว เภสัชกรรม และในปีพ.ศ. 2520 ได้ย้ายที่ทำการมาดำเนินการ ณ สถานที่ปัจจุบัน บนถนนสุเทพ

ลักษณะสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ โครงสร้างอาคารเป็นแบบ Waffle Slab ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างและส่วนตกแต่งอาคาร สร้างจุดเด่นให้กับอาคาร รูปด้านอาคารมีการใช้แผงกันแดดแนวตั้งทำมุมเฉียง สามารถกันแสงอาทิตย์ที่มาจากกระแทบโดยตรง และทำให้ลมพัดผ่าน อาคารถ่ายเทได้สะดวก และสร้างความน่าสนใจให้กับอาคาร

การระบุคุณค่าความสำคัญ

อาคารเรียนคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่นำเอาเทคโนโลยีการก่อสร้างแบบสมัยใหม่มาประยุกต์ในการออกแบบ มีการใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น คอนกรีต และกระจก ในการออกแบบคำนึงถึงบริบทและสภาพแวดล้อมโดยรอบ

ภาพที่ 4.76 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารเรียนคณะเภสัชศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารเรียนคณะเภสัชศาสตร์

ประวัติความเป็นมา

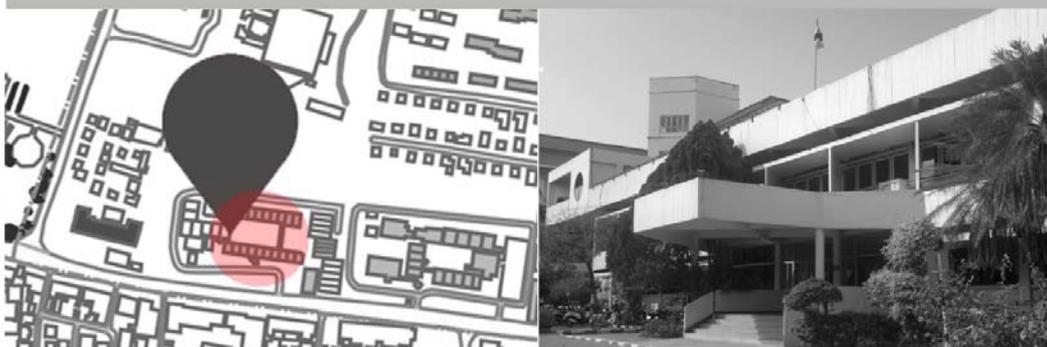
คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นคณะเภสัชศาสตร์แห่งที่สองของประเทศ และเป็นคณะเภสัชแห่งแรกของภาคเหนือและส่วนภูมิภาค จัดตั้งขึ้นในราวปี พ.ศ. 2509 ในฐานะโรงเรียนเภสัชศาสตร์ สังกัดสำนักงานคณบดีคณะแพทยศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2511 เปลี่ยนเป็นภาควิชาเภสัชศาสตร์ สังกัดคณะแพทย์ แล้วในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2515 ได้รับการยกฐานะเป็นคณะเภสัชศาสตร์ แบ่งการบริหารเป็น 6 ภาควิชา ได้แก่ภาควิชาเภสัชเคมี ภาควิชาเภสัชเวท ภาควิชาเภสัชกรรม ภาควิชาบริหารเภสัชกิจ ภาควิชาเภสัชอุตสาหกรรม และภาควิชาชีวเภสัชกรรม และในปีพ.ศ. 2520 ได้ย้ายที่ทำการมาดำเนินการ ณ สถานที่ปัจจุบัน บนถนนสุเทพ

ลักษณะสถาปัตยกรรม

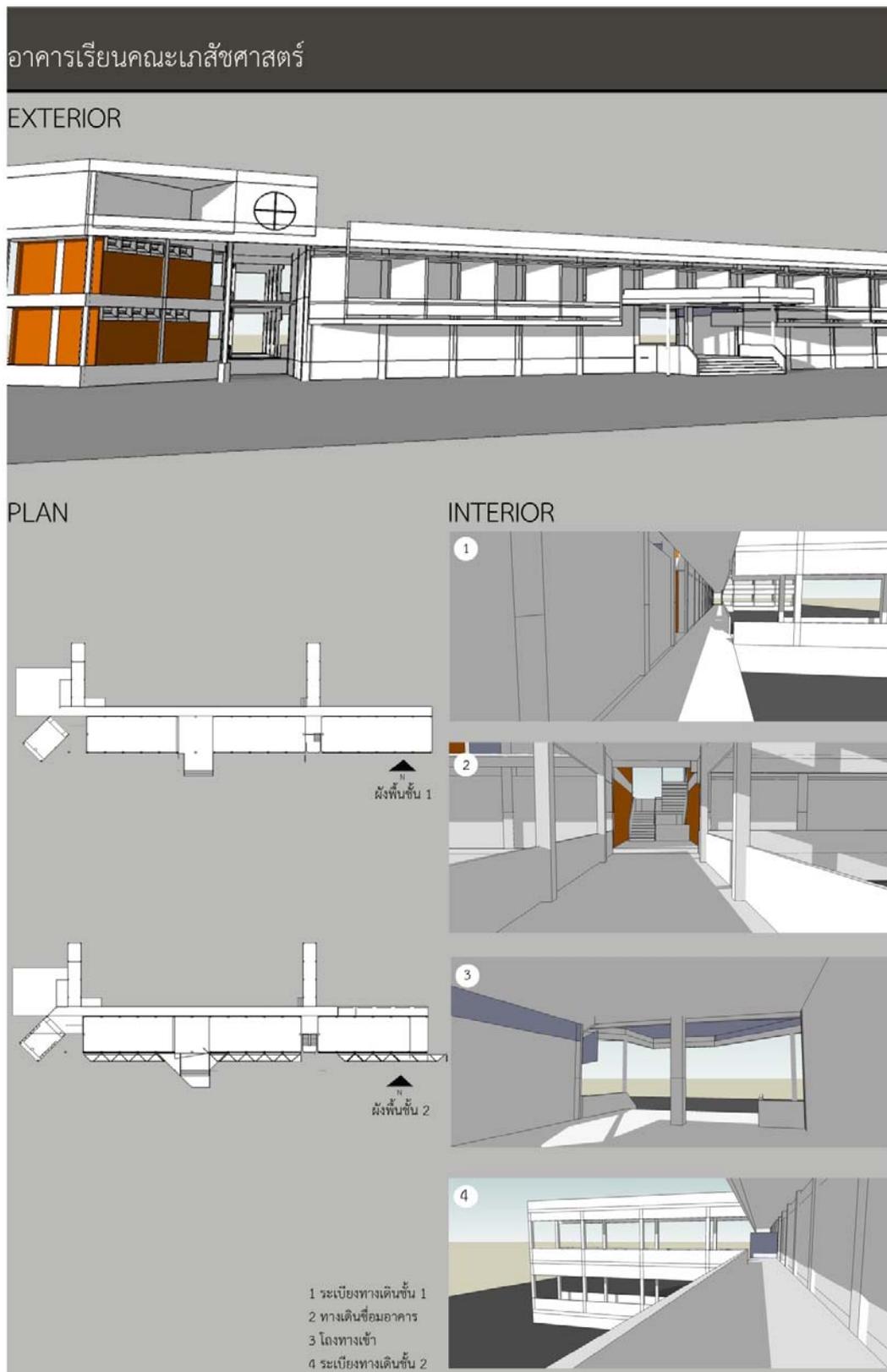
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ โครงสร้างอาคารเป็นแบบ Waffle Slab ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างและส่วนตกแต่งอาคาร สร้างจุดเด่นให้กับอาคาร รูปด้านอาคารมีการใช้แผงกันแดดแนวตั้งทำมุมเฉียง สามารถกันแสงอาทิตย์ที่มาจากกระแทบโดยตรง และทำให้ลมพัดผ่าน อาคารถ่ายเทได้สะดวก และสร้างความน่าสนใจให้กับอาคาร

การระบุคุณค่าความสำคัญ

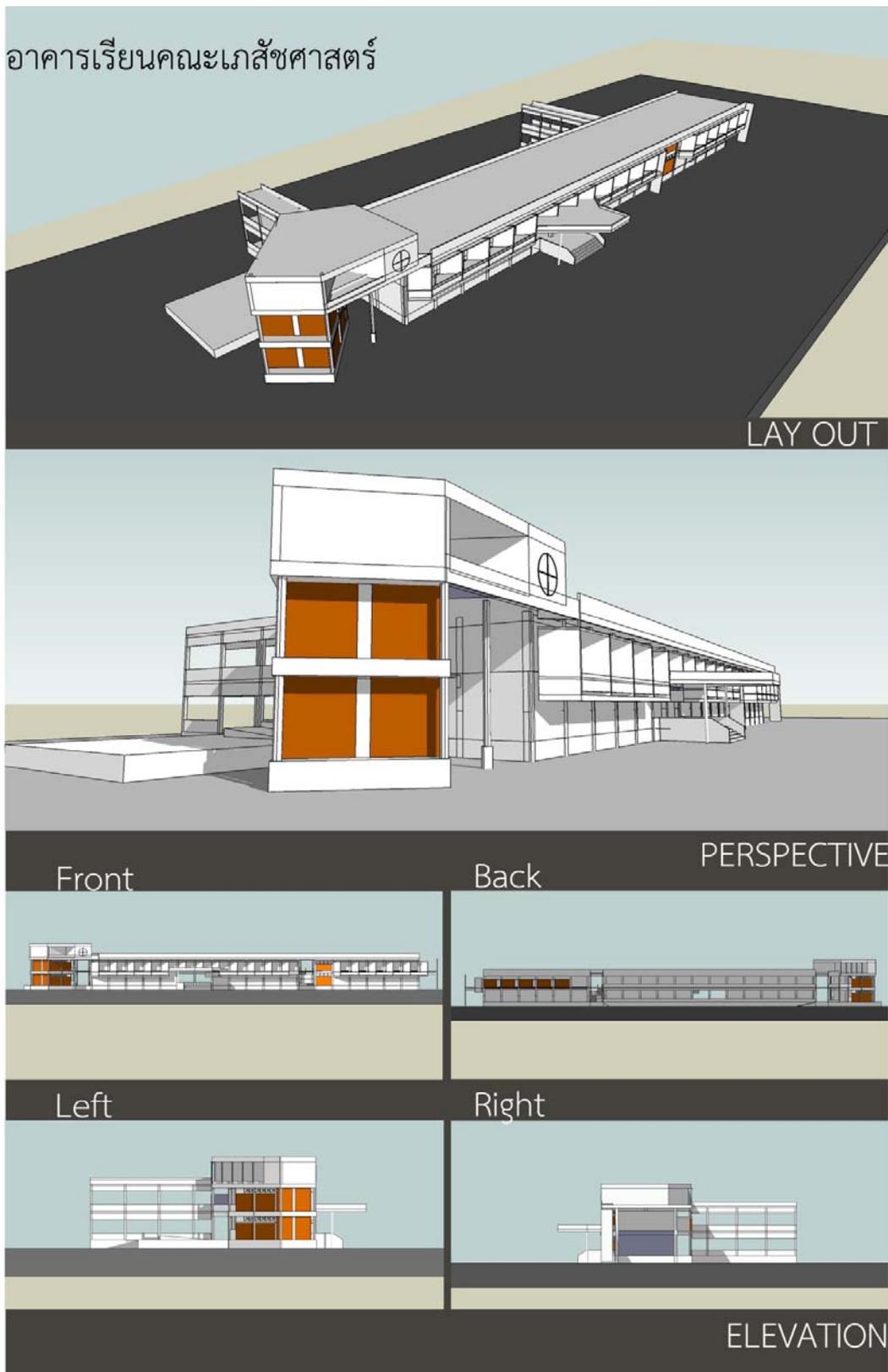
อาคารเรียนคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่นำเอาเทคโนโลยีการก่อสร้างแบบสมัยใหม่มาประยุกต์ในการออกแบบ มีการใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น คอนกรีต และกระจก ในการออกแบบคำนึงถึงบริบทและสภาพแวดล้อมโดยรอบ

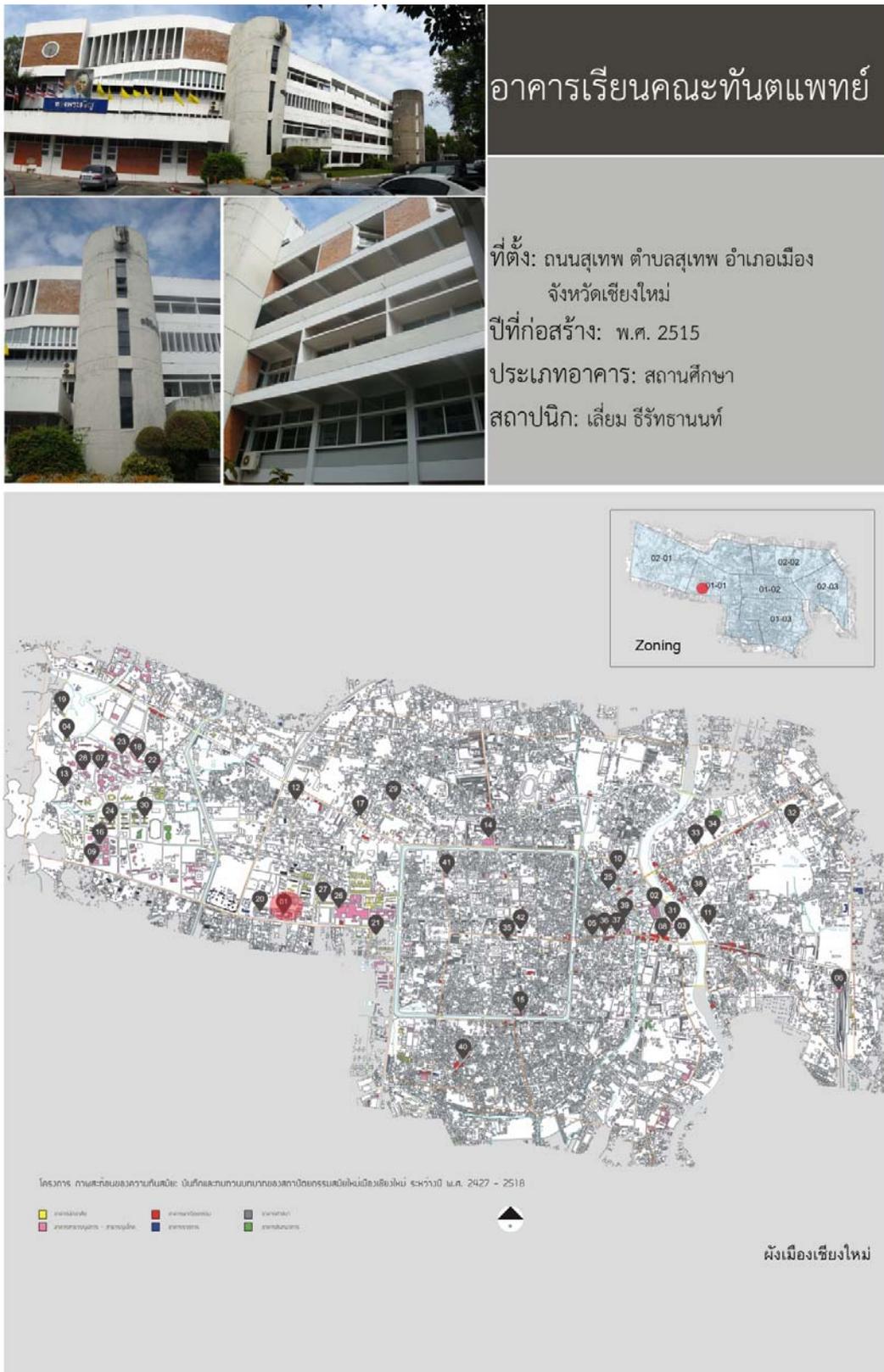
ภาพที่ 4.77 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารเรียนคณะเภสัชศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.78 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารเรียนคณะศึกษาศาสตร์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.79 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารเรียนคณะเภสัชศาสตร์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.80 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารเรียนคณะทันตแพทยศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารเรียนคณะทันตแพทยศาสตร์

ประวัติความเป็นมา

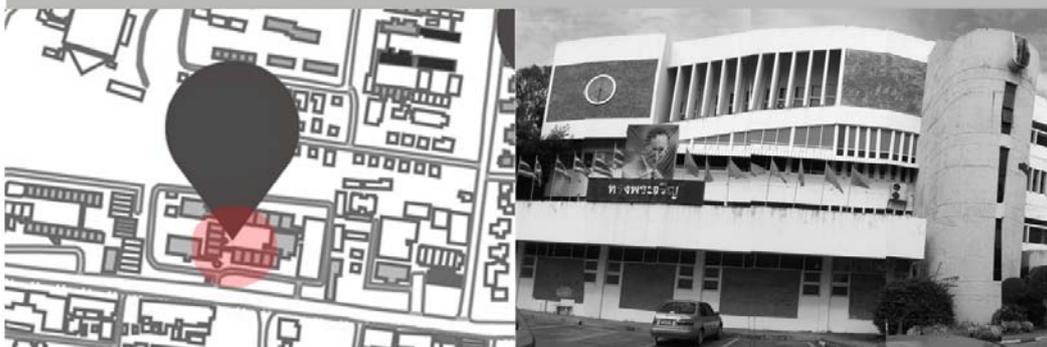
เมื่อปี พ.ศ. 2495 แผนกทันตกรรม เป็นส่วนหนึ่งของตึกผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ สังกัดกรมการแพทย์กระทรวงสาธารณสุข ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 ได้จัดตั้งคณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ขึ้น ดังนั้นแผนกทันตกรรมจึงเปลี่ยนมาสังกัดคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ปี พ.ศ. 2508 คณะแพทยศาสตร์โอนเข้าสังกัดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงมีฐานะเป็นแผนกทันตกรรม คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2509 เปิดสอนสาขาวิชาทันตแพทยศาสตร์เป็นปีแรกในคณะแพทยศาสตร์ มีนักศึกษารุ่นแรกจำนวน 2 คน ปี พ.ศ. 2512 คณะแพทยศาสตร์ย้ายสถานที่ทำงานไปยังอาคารตึก 7 ชั้น ภาควิชาทันตแพทยศาสตร์ได้รับอนุมัติให้ใช้ตึกหน้าของตึกผู้ป่วยนอกเดิมเป็นที่ทำงาน ปี พ.ศ. 2513 เริ่มโครงการจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์ขึ้น วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2515 ได้รับอนุมัติแยกออกจากคณะแพทยศาสตร์ และจัดตั้งเป็นคณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐบาล สำนักนายกรัฐมนตรี นับเป็นคณะอันดับที่ 9 ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2519 ดำเนินการสร้างอาคารที่ทำการ อาคารของคณะขึ้น ที่ถนนสุเทพ และได้ย้ายคณะมาดำเนินงานในที่ทำการใหม่ จนถึงปัจจุบัน

ลักษณะสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นอาคารสมัยใหม่ ใช้โครงสร้างแบบระบบเสา-คาน ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 8 อาคาร ผัง ของอาคารมีลักษณะการแบ่งออกจากกัน และใช้ระเบียบทางเดินเชื่อมเข้าหากัน ตรงกลางมีส่วนขนาดใหญ่ สามารถมองเห็นได้จากระเบียบทางเดินของแต่ละอาคาร เป็นการวางผังโดยคำนึงถึงการตั้งเอาธรรมชาติเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาคาร ลักษณะของผังอาคารมีการแยกห้องใช้งานกับห้องน้ำ และบันไดออกจากกัน โดยผนังห้องน้ำจะสร้างโดยการหล่อคอนกรีตแล้วถอดแบบจากนั้นมีการสกัดมุม ทำให้เกิดลวดลายบนพื้นผิววัสดุ ในส่วนรูปด้านอาคารมีการออกแบบแผงกันแดดแนวตั้ง โดยใช้วิธีการหล่อคอนกรีตกับที่ และยื่นออกจากตัวอาคาร เป็นการเน้นรูปด้านอาคาร และป้องกันแสงแดดได้ดี

การระบุคุณค่าความสำคัญ

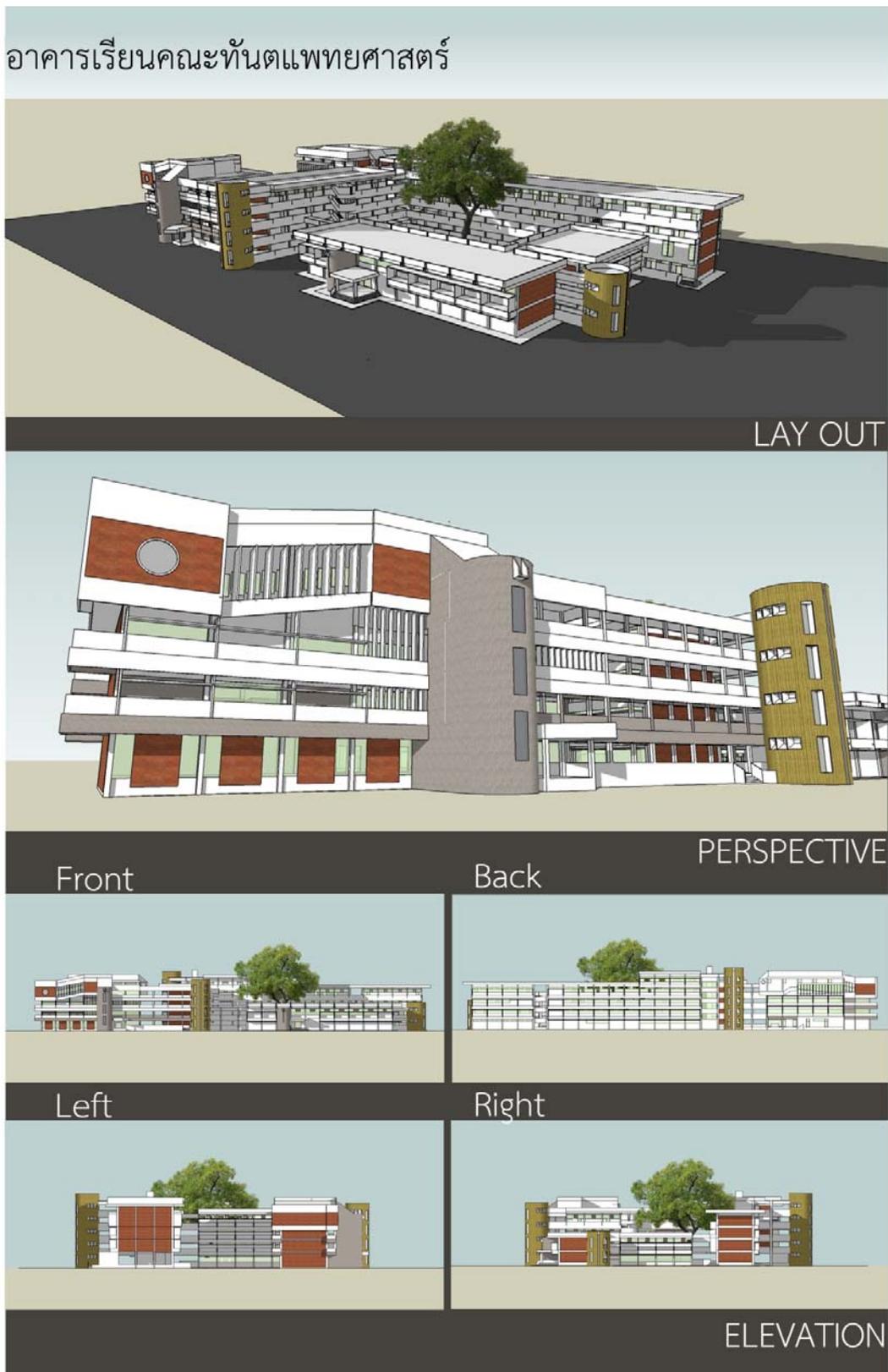
อาคารเรียนคณะทันตแพทยศาสตร์ มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่มีรูปทรงตอบสนองต่อการใช้งานภายในได้เป็นอย่างดี และการจัดผังอาคารที่คำนึงถึงการตั้งเอาธรรมชาติเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาคาร มีองค์ประกอบหลายๆ อย่างเป็นลูกเล่นทางภาษาสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ที่ได้รับอิทธิพลจากงานของ Le'Corbusier และ Louis I. Kahn

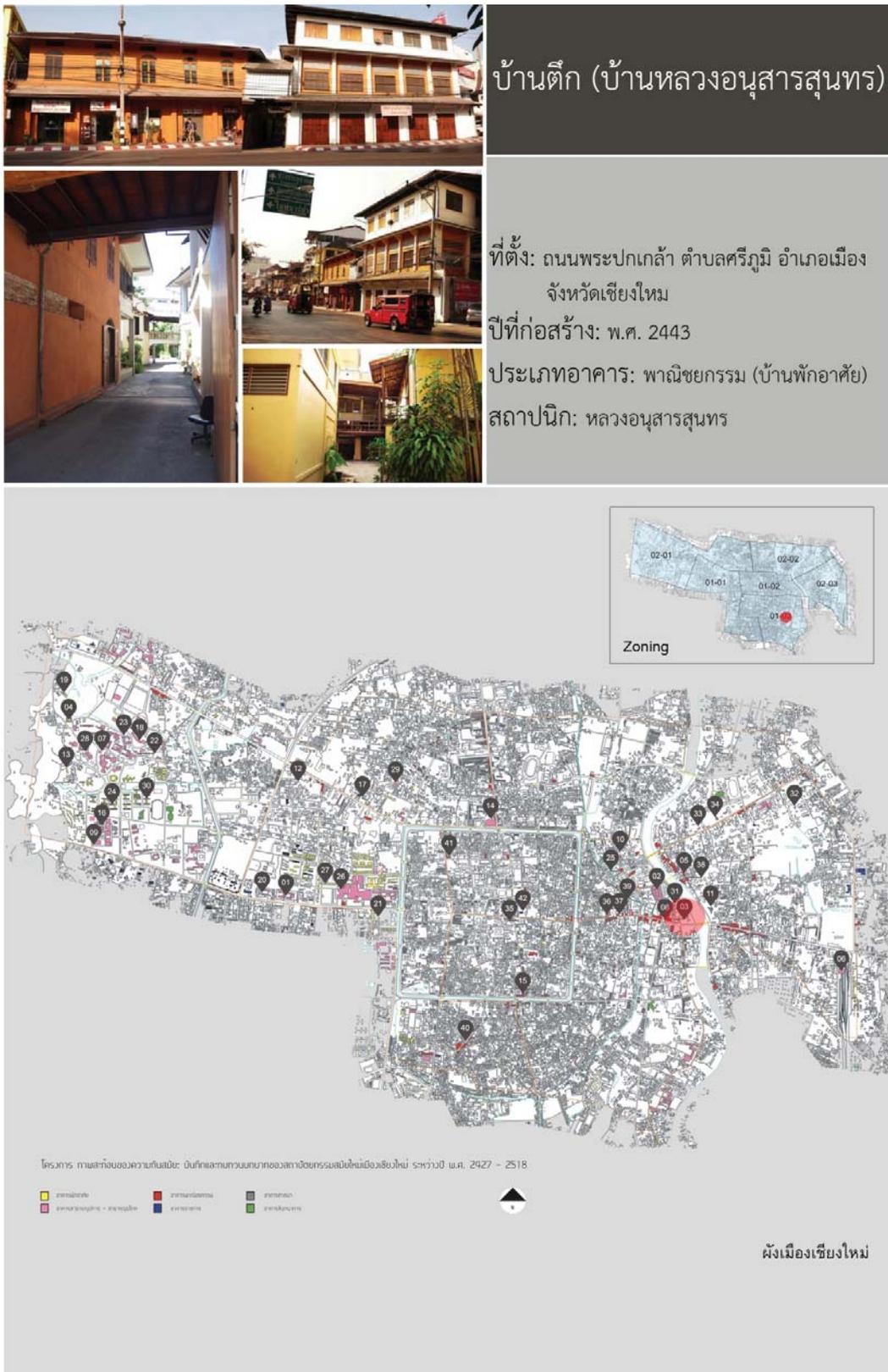
ภาพที่ 4.81 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารเรียนคณะทันตแพทยศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.82 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารเรียนคณะทันตแพทยศาสตร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.83 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารเรียนคณะทันตแพทยศาสตร์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.84 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ้านตึก (บ้านหลวงอนุสารสุนทร)
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

บ้านตึก (บ้านหลวงอนุสารสุนทร)

ประวัติความเป็นมา

บ้านตึก เป็นชื่อเรียกกลุ่มบ้านเก่าโบราณอายุกว่า 100 ปี ที่ชาวเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้นใช้เรียกบ้านของหลวงอนุสารสุนทร สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2443 อยู่ติดถนนท่าแพตรงข้ามกับพุทธสถานเชียงใหม่ ในสมัยก่อนสร้างเป็นร้านค้าและที่อยู่อาศัย ชั้นล่างใช้เป็นร้านค้า ชั้นบนเป็นที่พักอาศัย ซึ่งเป็นตึกหลังแรกที่สร้างอยู่นอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ ต่อมาหลวงอนุสารสุนทรได้ซื้อที่ขยายบ้านออกไปจนจรดโรงเรียนคำเที่ยง และโรงพยาบาลเทศบาลนครเชียงใหม่ เนื้อที่รวม 2 ไร่ อยู่อาศัยด้วยกันหลายครอบครัว รวมเบ็ดเสร็จกว่า 40 คน จึงนับได้ว่าเป็นบ้านขนาดใหญ่ ที่มีทั้งอาคารที่ทำงาน ที่อยู่อาศัย บ้านเดี่ยว อาคารแถว สร้างอยู่บนพื้นที่แห่งนี้ ปัจจุบันบริษัท สุเทพ จำกัด ผู้ดูแลบ้านตึก ปัจจุบันมีความประสงค์ให้ใช้พื้นที่บางส่วนของบ้านตึกบริเวณชั้นล่างตึกขาวเพื่อใช้เป็นหอพิพิธภัณฑ์ศิลปะสำหรับศิลปินรุ่นเยาว์ และเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับให้บริการทางวิชาการศิลปะแก่เยาวชนทั่วไป

ลักษณะสถาปัตยกรรม

กลุ่มบ้านตึก ประกอบด้วย 5 อาคาร คือ 1.) เรือนแถว พ.ศ. 2440 – 2445 2.) ตึกหลวง พ.ศ. 2440 – 2445 3.) ตึกแดง พ.ศ. 2464 – 2466 4.) ตึกขาว พ.ศ. 2475 และ 5.) ครวไฟ พ.ศ. 2475 บ้านตึกเป็นตึกประวัติศาสตร์สำคัญตึกหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นอาคารหลังแรกๆที่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก มีห้องน้ำทันสมัย หน้าต่างกรุ้มงลวด มีบานหน้าต่างกันไฟ ทำด้วยแผ่นเหล็ก โครงสร้างเป็นแบบเสาคานที่มีขนาดใหญ่สามารถรับน้ำหนักตัวอาคารได้เป็นอย่างดี ภายในอาคารยังประกอบไปด้วยห้องนิรภัย ห้องครัว และห้องรับประทานอาหาร ถือได้ว่าเป็นบ้านพักที่ทันสมัยที่สุดในสมัยนั้น

การระบุคุณค่าความสำคัญ

บ้านตึก มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) โดย 1.) เป็นอาคารคอนกรีตหลังแรกที่สร้างขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ 2.) เป็นที่ตั้งของห้างซังย่งเส็ง ที่เป็นธนาคารเก่าแก่ของเชียงใหม่ และเป็นร้านค้าผ้าไหมที่มีชื่อเสียง 3.) เป็นต้นตระกูล นิมมานเหมินทร์ และชุตินา นอกจากนี้ยังมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) อาคารหลังนี้ถือได้ว่าเป็นอาคารที่ทันสมัย มีการใช้โครงสร้างแบบใหม่ ตั้งแต่ยังไม่มีการปลูกและวิศวกรอย่างเช่นทุกวันนี้ และมีประติมากรรม ของหลวงอนุสารสุนทร คือ ฝาไม้ (ฝาไหล) พื้นฝาไม้กระดานตีแผ่นเว้นแผ่นทั้ง 2 ด้าน และมีคันทวยที่จะเปิด - ปิด ช่องอากาศ เพื่อใช้กันยูงได้

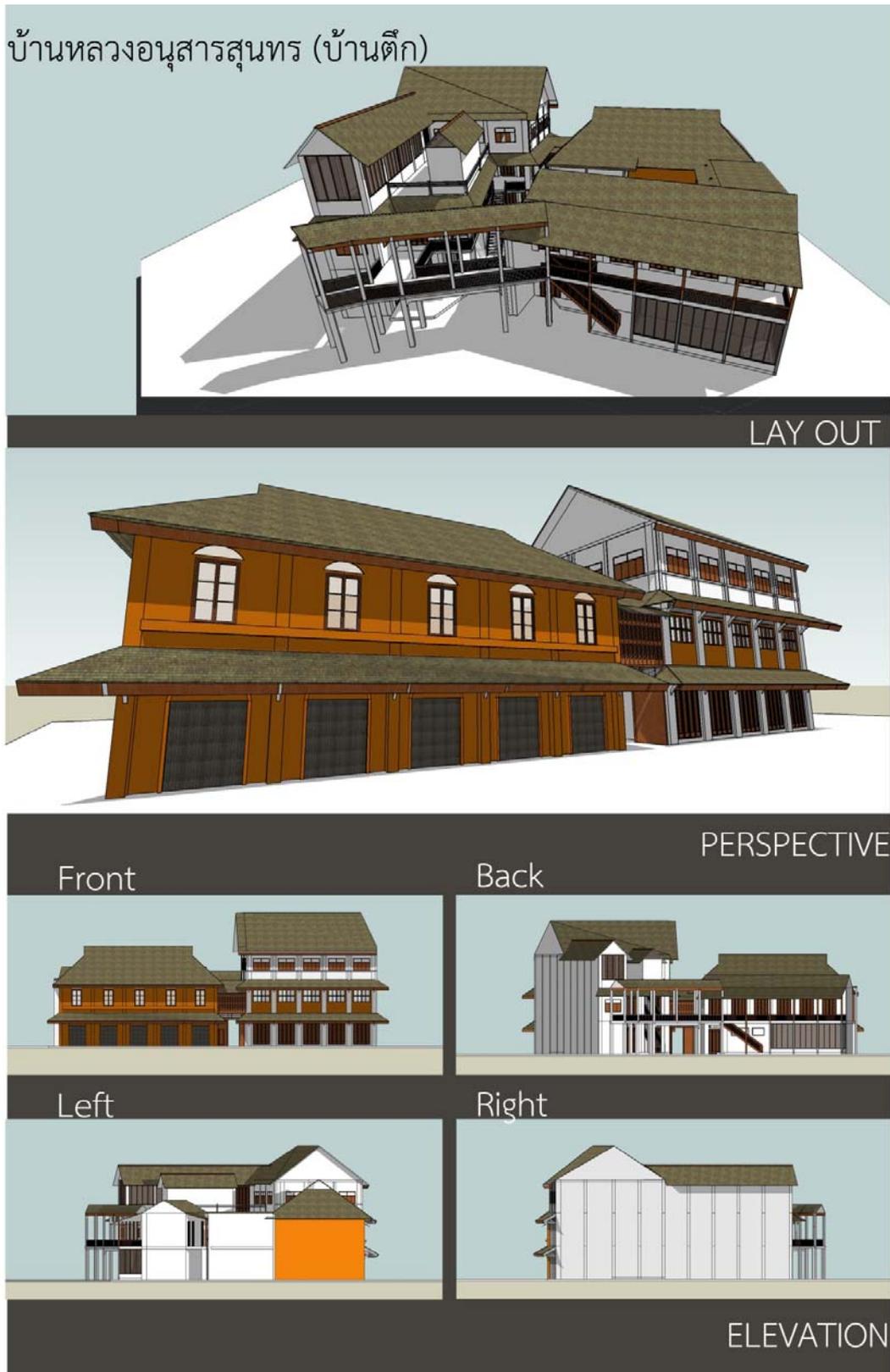

ภาพที่ 4.85 แสดงประวัติและข้อมูลของบ้านตึก (บ้านหลวงอนุสารสุนทร)

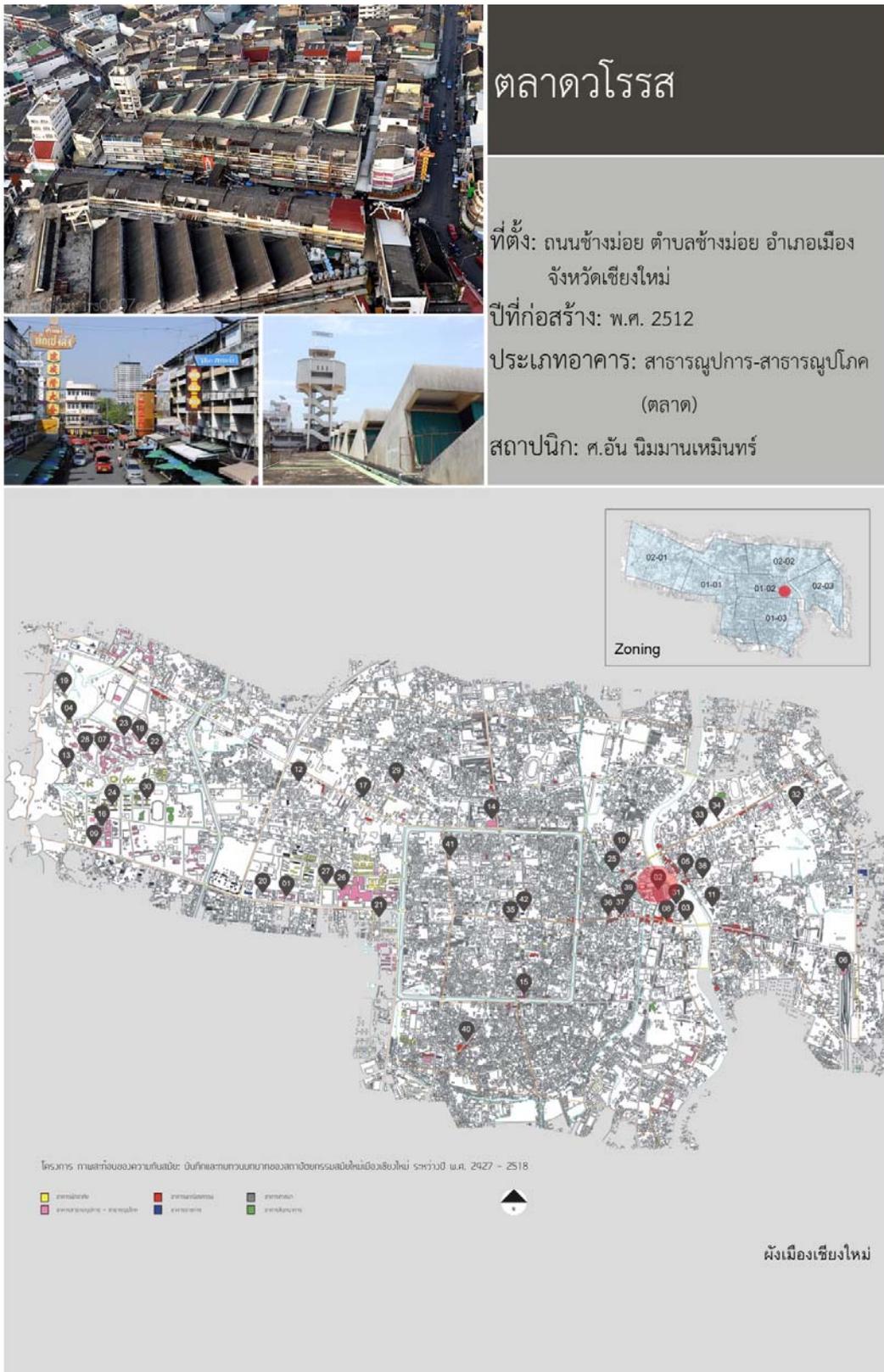
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.86 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของของบ้านตึก (บ้านหลวงอนุสารสุนทร)
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.87 แสดงทัศนียภาพภายนอกของบ้านตึก (บ้านหลวงอนุสารสุนทร)
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.88 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของตลาดวโรรส [ที่มา:

<http://www.oknation.net/blog/pen/2008/01/30/entry-1>, 30 มิถุนายน 2557, ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ตลาดวโรรส

ประวัติความเป็นมา

ที่ตั้งตลาดวโรรสในปัจจุบันเดิมที่เป็นช่วงเมรุ หรือที่ปลงพระศพและเป็นที่พักพระอัฐิของเจ้าเมืองเชียงใหม่ทั้งหลาย แต่หลังจากที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จกลับมาเยี่ยมจังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2542 ก็ได้มีพระราชดำริให้ย้ายพระอัฐิไปบรรจุไว้ที่วัดสวนดอก และได้รวบรวมเงินส่วนพระองค์ และเงินจากเจ้าอินทวโรรส ผู้ครองนครเชียงใหม่สมัยนั้น มาลงทุนสร้างตลาดขึ้นในบริเวณช่วงเมรุนั้น และได้พระราชทาน ชื่อว่า “กาดวโรรส” ตามพระนามของเจ้าอินทวโรรส และชาวบ้านก็ได้เรียกกันในชื่อว่า “กาดหลวง” ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 ได้เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่และทำให้ทั้งสองตลาดนี้วอดวายไปเสียหมด ถือเป็นการสิ้นสุดของตลาดวโรรสในยุคแรก หลังจากนั้นทางเจ้านายสกุล ณ เชียงใหม่ก็ไม่ได้มีความประสงค์จะลงทุนทำตลาดอีกต่อไป จึงได้ออนขายหุ้นให้แก่ห้างหุ้นส่วนอนุสารเชียงใหม่ และบริษัทอนุสาร จำกัด ในปี พ.ศ. 2512 ทางบริษัทจึงได้มอบหมายให้ ศ. อัน นิมมานเหมินทร์ เป็นผู้ออกแบบตลาดขึ้นมาใหม่ โดยทำเป็นตลาดแนวสูงเพื่อการใช้พื้นที่ให้คุ้มค่าที่สุด

ลักษณะสถาปัตยกรรม

ตลาดวโรรสถูกออกแบบเป็นแบบช่วงเสากว้างหลังเดียว 2-3 Hinged Arch โดยใช้โครงสร้างเหล็กเป็นแบบ “โครงเกร็ง” ซึ่งทำให้เกิดพื้นที่โล่งได้มาก โครงสร้างเสาอาคารเป็นรูปตัว Y ไม่มีเสากลางหรือเสายภายในเป็นโครงสร้างแบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผนังภายนอกตลาดเป็นซีเมนต์บล็อกมีลึนกันฝน ถ่ายเทแสงสว่าง และระบายอากาศได้ดี หลังคาตลาดเป็นแบบฟันเลื่อย (Saw Tooth) มีหน้าต่างกระจกฝ้า ทำให้แสงลอดผ่านมาถึงชั้นล่าง การมีช่องว่างตรงกลางทำให้เกิดความสัมพันธ์กันระหว่างชั้นต่างๆ และมีการเล่นระดับภายใน (Ramp)

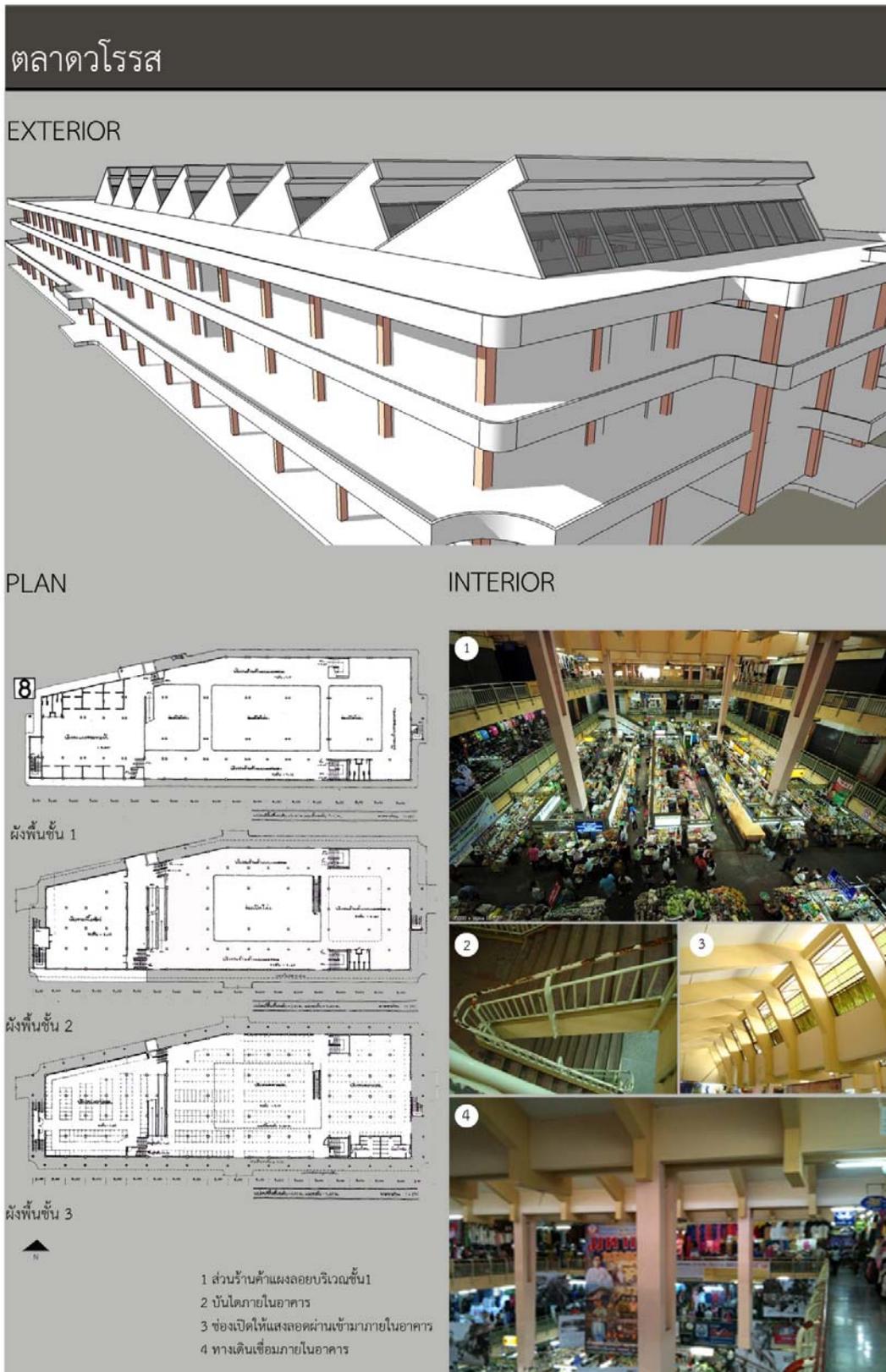
การระบุคุณค่าความสำคัญ

ตลาดวโรรส มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และสถาปัตยกรรม (Architecture Value) ตลาดสมัยใหม่ ออกแบบโดย ศ. อัน นิมมานเหมินทร์ เป็นอาคารของเมืองเชียงใหม่ที่อยู่ในยุคสมัยใหม่ ตัวอาคารผสมผสานการออกแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เข้ากับสภาพภูมิอากาศ โดยเป็นศูนย์รวมการค้าประเภทอาหารและสิ่งอื่นในชุมชน ปัจจุบันนี้เรียกว่า ศูนย์การค้าระดับหมู่บ้านหรือศูนย์การค้าประจำเมืองขนาดเล็ก

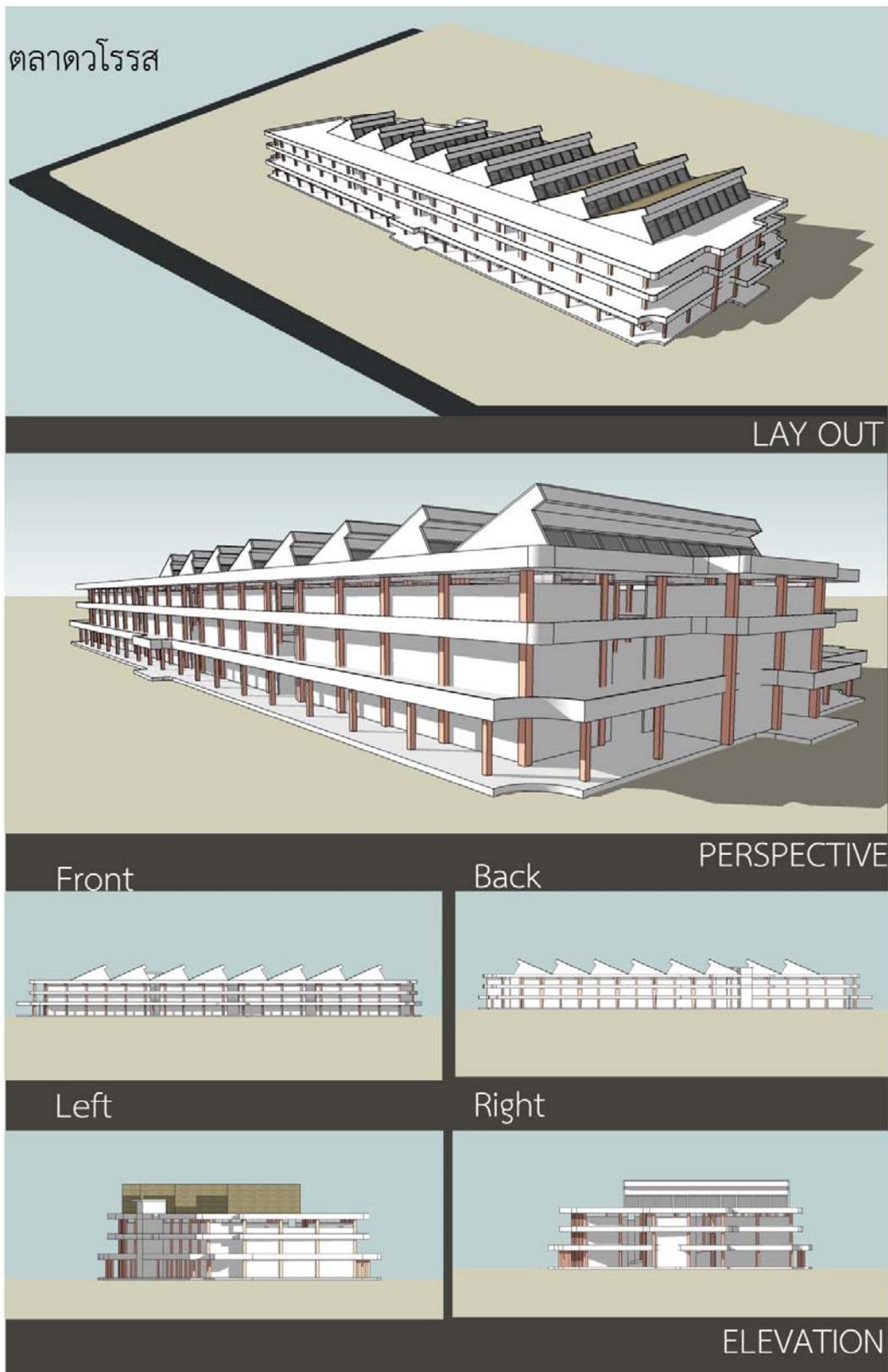

ภาพที่ 4.89 แสดงประวัติและข้อมูลของตลาดวโรรส

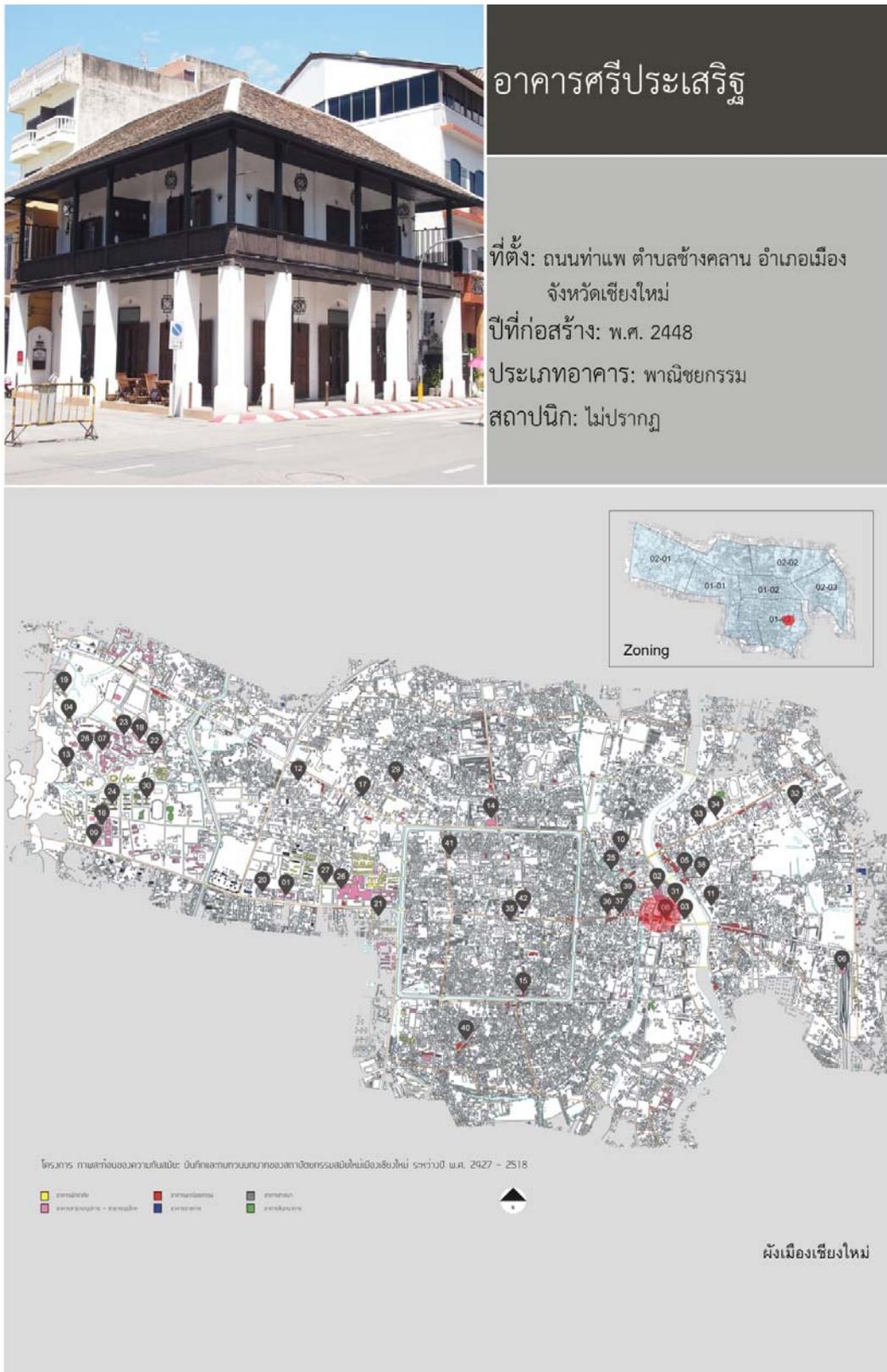
[ที่มา: http://s-kayclub.blogspot.com/2011/01/chiang-maithailand_21.html, 30 มิถุนายน 2557]

ภาพที่ 4.90 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของตลาดวโรรส
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.91 แสดงทัศนียภาพภายนอกของตลาตวโรรส
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.92 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารศรีประเสริฐ
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารศรีประเสริฐ

ประวัติความเป็นมา

อาคารศรีประเสริฐสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2448 ในอดีต อาคารศรีประเสริฐชั้นล่างเป็นเรือนร้านค้า จำหน่ายรถจักรยาน วิทยุ และร้านรับซ่อมวิทยุ ชั้นบนโล่งใช้เป็นที่พักของ ซึ่งเปิดให้เช่าพื้นที่มาเป็นเวลา 80 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2448 - 2528 รูปแบบเสาดัวอาคารยังคงเหมือนเดิมเมื่อแรกสร้าง เป็นเรือนแถวทรงโคโลเนียล มีระเบียงบนชั้นสองที่เชื่อมต่อกันรอบอาคาร ปัจจุบันเปิดให้เช่าชั้นล่างแบ่งเป็นสองห้อง เป็นร้านขายเครื่องประดับ และ ร้านกาแฟ ส่วนข้างบน มีการตัดแปลงเป็นเกสเฮาส์ขนาด 3 ห้อง

ลักษณะสถาปัตยกรรม

เป็นอาคาร 2 ชั้น มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมตะวันตกและล้านนา ชั้นล่างเป็นรูปแบบผสมของเรือนมิลากับสถาปัตยกรรมโคโลเนียล จุดเด่นของอาคารหลังนี้อยู่ตรงหลังคาและการมีระเบียงใหญ่เกือบรอบด้าน ทำให้รับลมได้อย่างเต็มที่ ชั้นล่างเสาก่ออิฐหนาเป็นรูปโค้งฉาบปูน มีระเบียงโดยรอบ ชั้นบนเป็นพื้นไม้ สัดส่วนของอาคารมีความคล้ายคลึงกับรูปแบบของคุ้มเจ้าหลายๆ คุ้มในเชียงใหม่ รูปทรงอาคารเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมแบบสมมาตร มีการใช้เสาสูงเป็นแนวรับชายคากว้าง ป้องกันแดด ลม และฝน

การระบุคุณค่าความสำคัญ

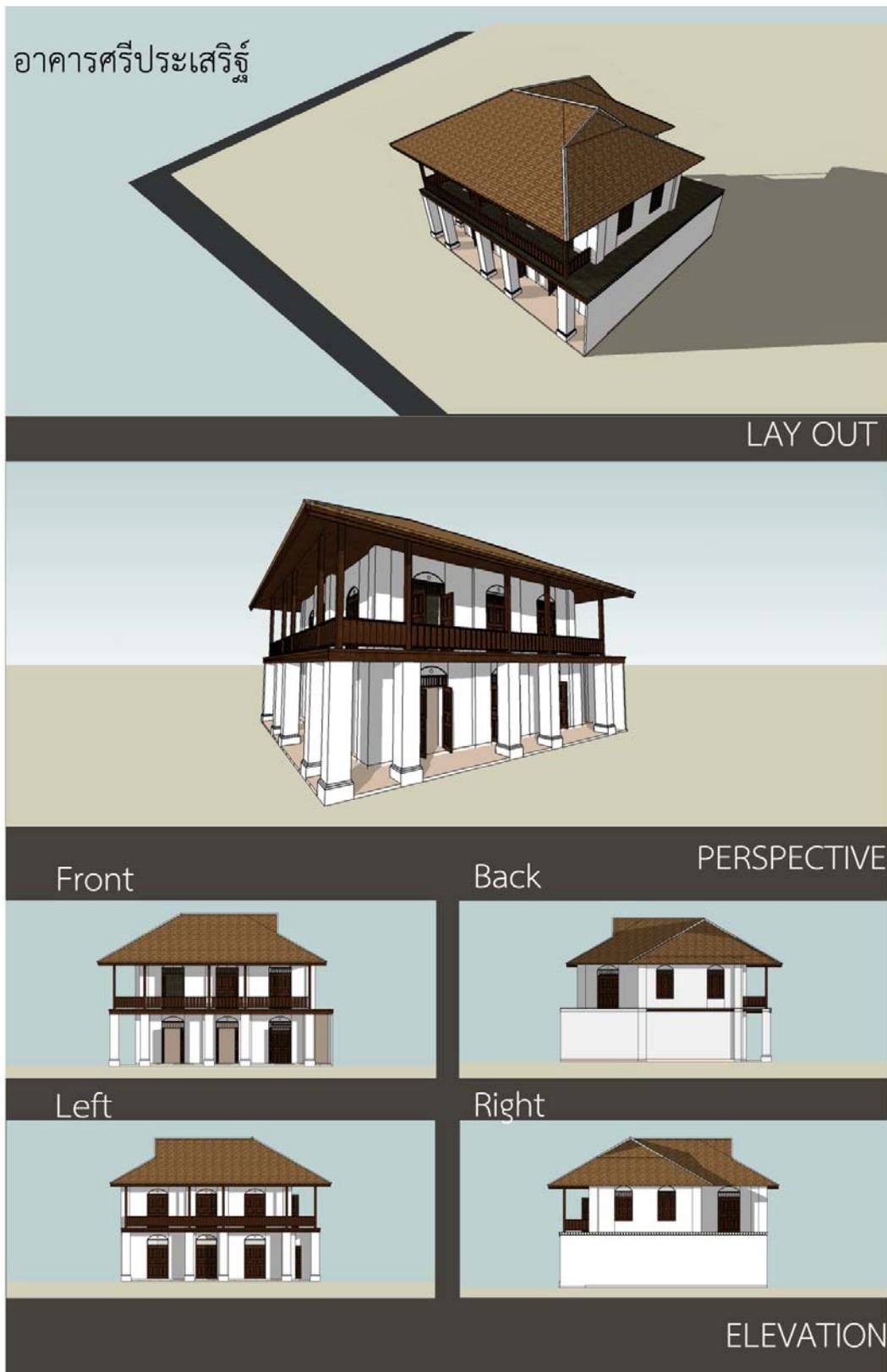
อาคารศรีประเสริฐ อาคารที่ตั้งอยู่หัวมุมที่มีความแตกต่างจากอาคารพาณิชย์หัวมุมในยุคต่อๆ มา (ยุคสมัยใหม่ที่มีลักษณะเป็น Urban Façade เช่น อาคารพาณิชย์หัวมุมตลาดประตูเชียงใหม่ อาคารธานินทร์) ตอบสนองการใช้งานทั้งสองฝั่ง คือ ถนนท่าแพ และถนนวิชัยานนท์ และมีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม เป็นอาคารที่ผสมแบบตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกัน และปรับให้มีรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพอากาศ ความเป็นอยู่ ความเชื่อ และวัฒนธรรม คาดว่าอาคารศรีประเสริฐนี้จะสร้างในยุคเดียวกันกับบ้านตึก (พ.ศ. 2448) มีความคล้ายกับสถานกงสุลอังกฤษ เชียงใหม่ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตรงกลางของโรงแรมอนันตราในปัจจุบัน

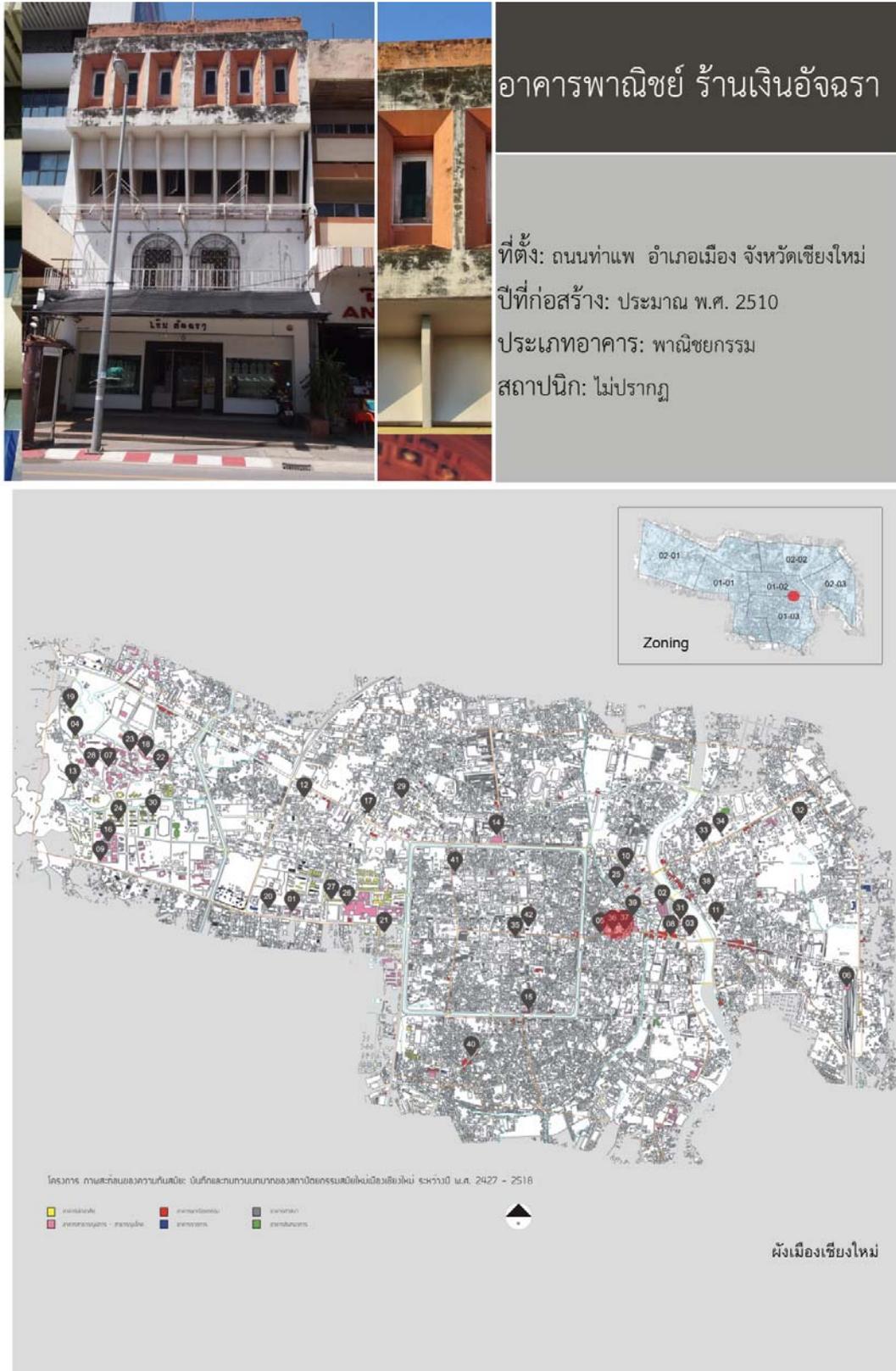
ภาพที่ 4.93 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารศรีประเสริฐ
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

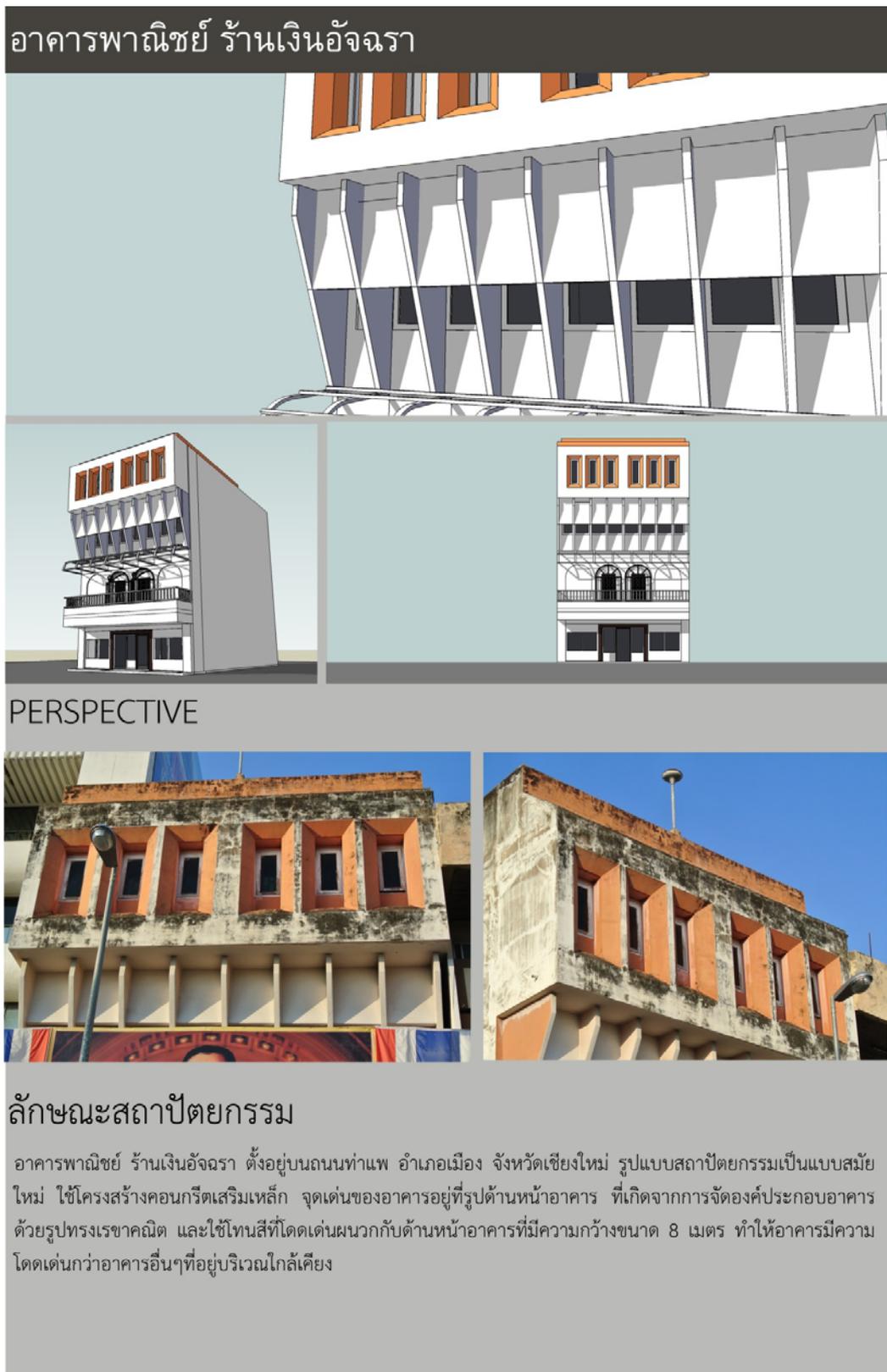
ภาพที่ 4.94 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารศรีประเสริฐ
[ที่มา: <http://paper-mag.exteen.com/20090723/the-old-chiang-mai-cafe>, 28 มิถุนายน 2557,
ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

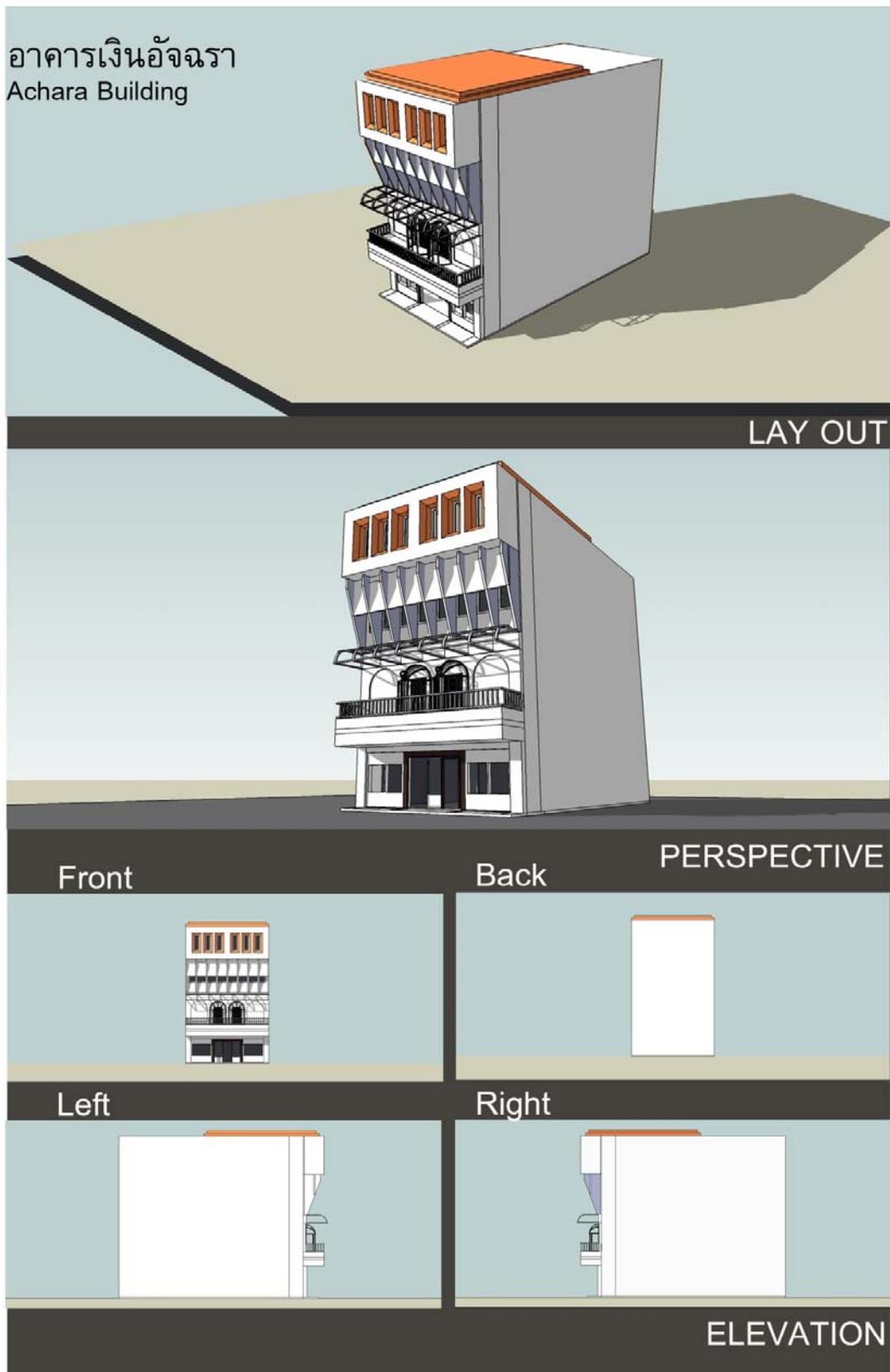
ภาพที่ 4.95 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารศรีประเสริฐ
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.96 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารพาณิชย์ ร้านเงินอัจฉรา
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.97 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารพาณิชย์ ร้านเงินอัจฉรา
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

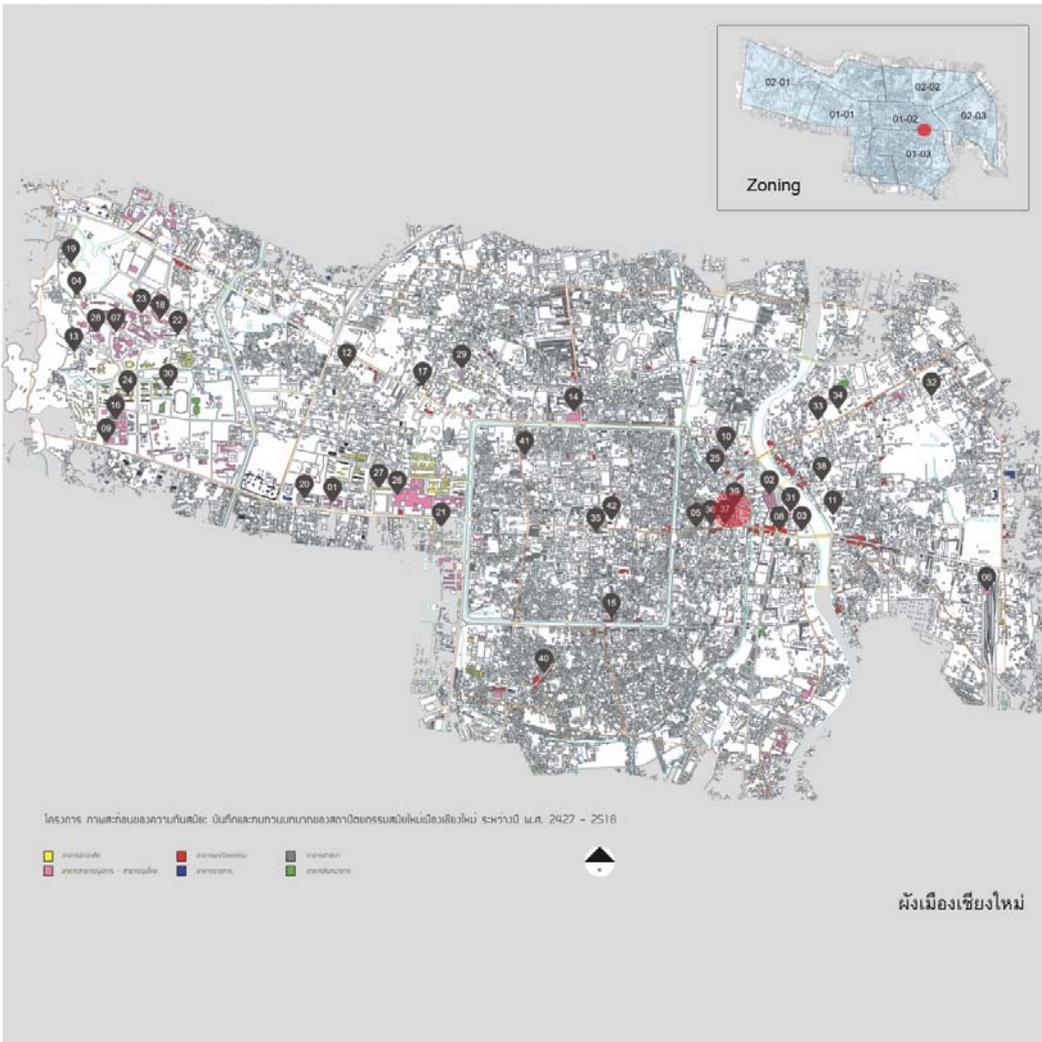

ภาพที่ 4.98 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารพาณิชย์ ร้านเงินอัจฉรา
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

อาคารพาณิชย์ ร้านล้านนาแอนติค

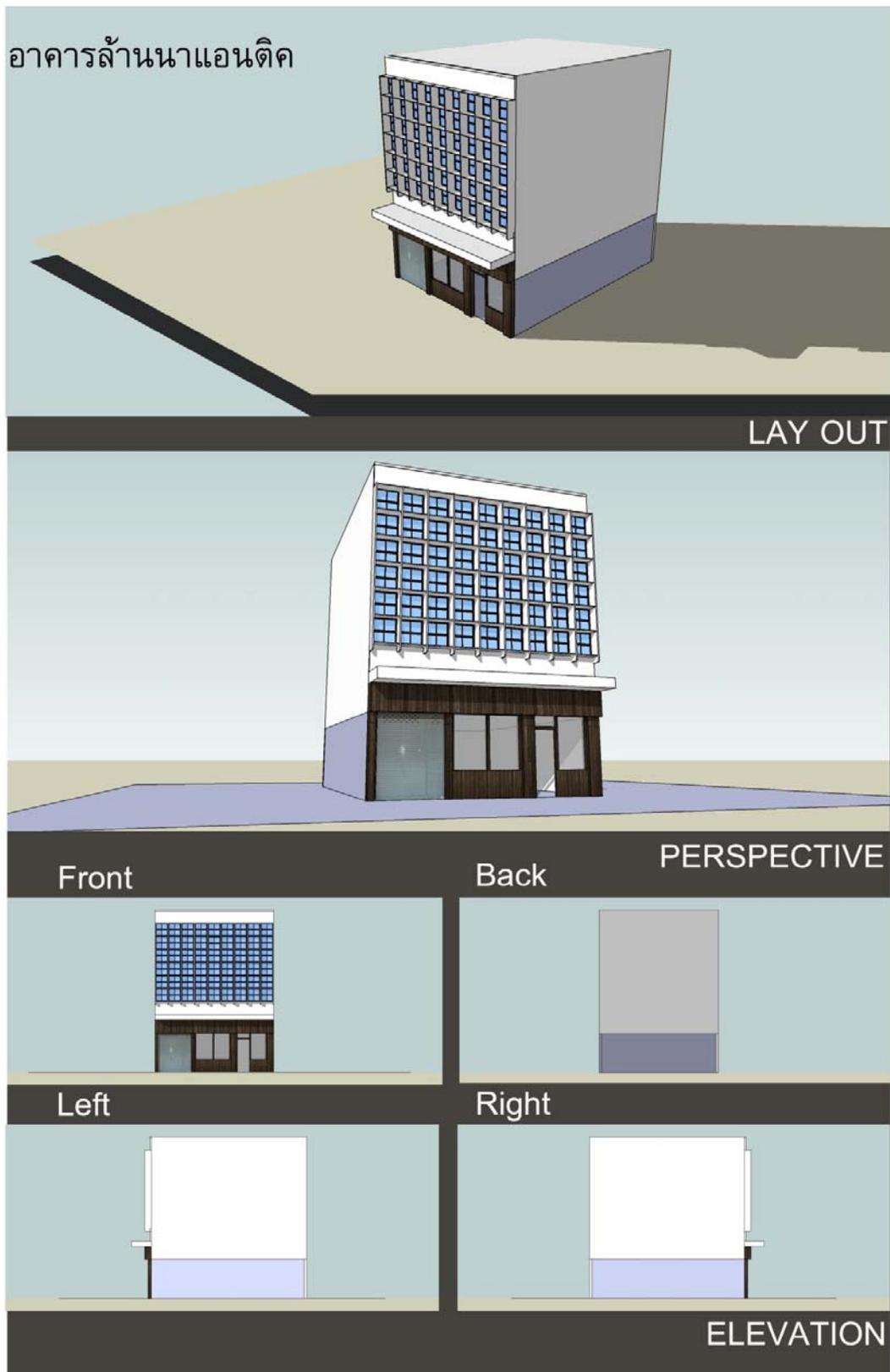
ที่ตั้ง: ถนนท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ปีที่ก่อสร้าง: ประมาณ พ.ศ. 2510
ประเภทอาคาร: เศรษฐกิจการค้า
สถาปนิก: ไม่ปรากฏ

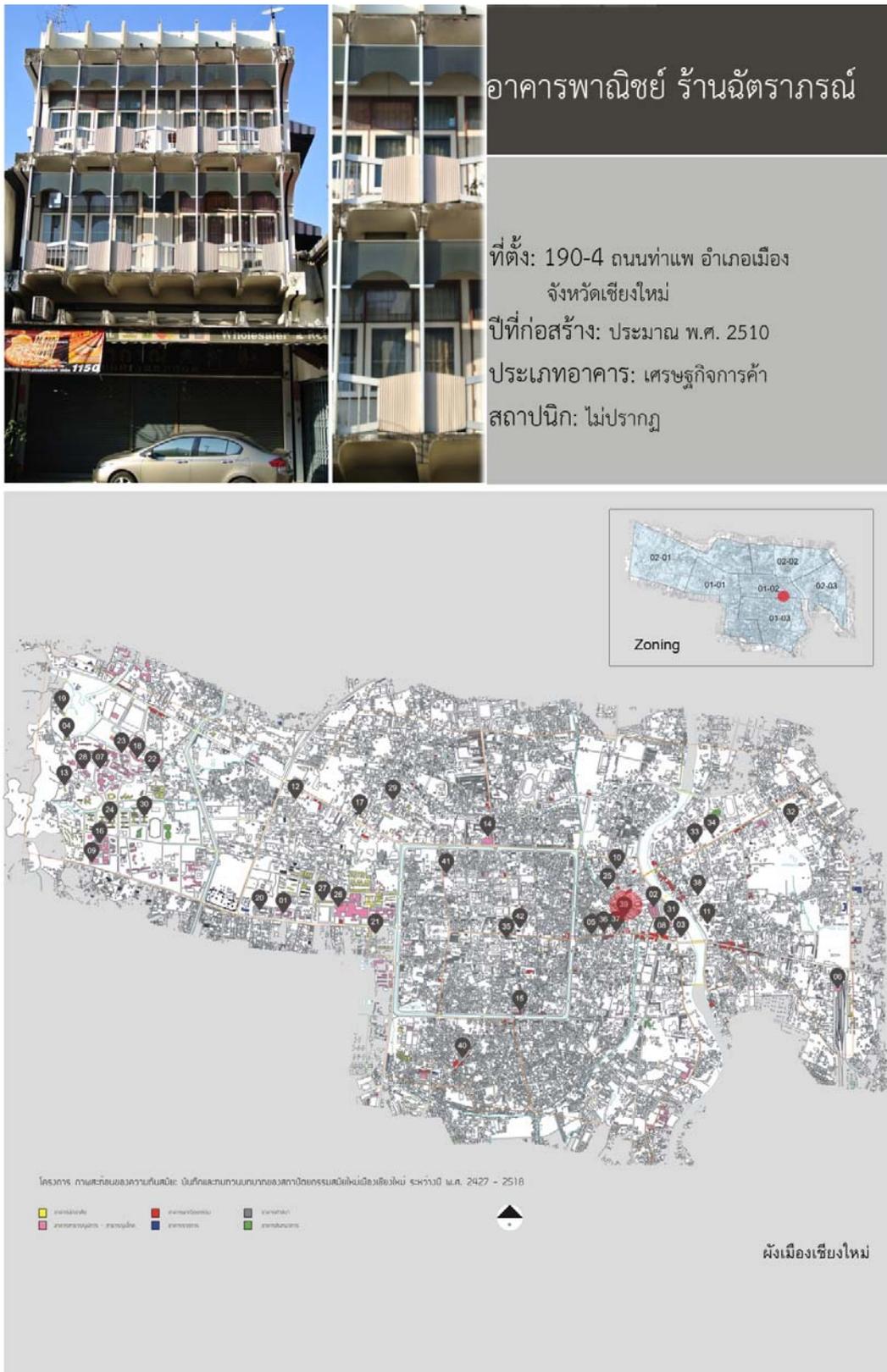
ภาพที่ 4.99 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารพาณิชย์ ร้านล้านนาแอนติค
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.100 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารพาณิชย์ ร้านล้านนาแอนติค
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

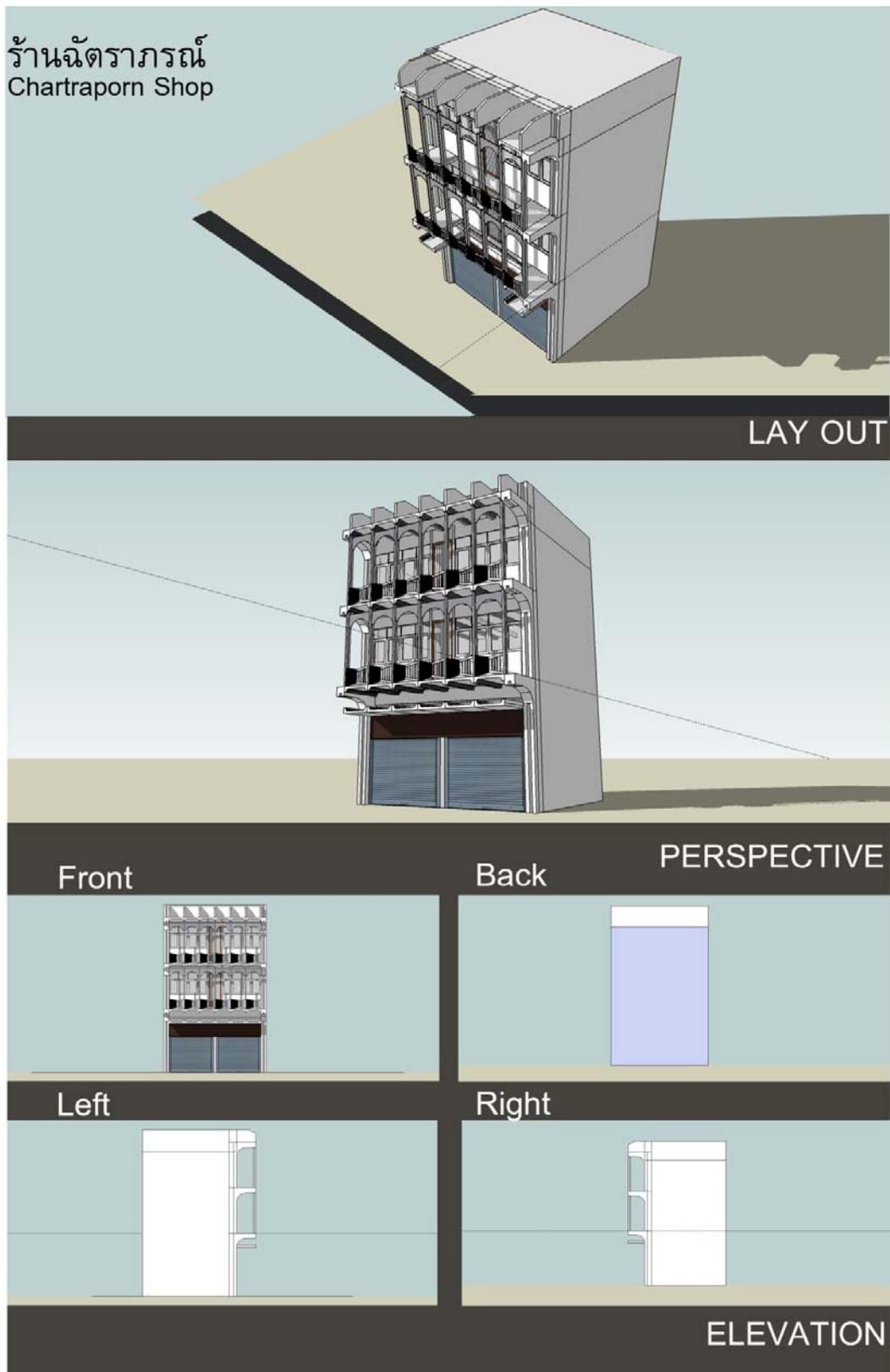
ภาพที่ 4.101 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารพาณิชย์ ร้านล้านนาแอนติค
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

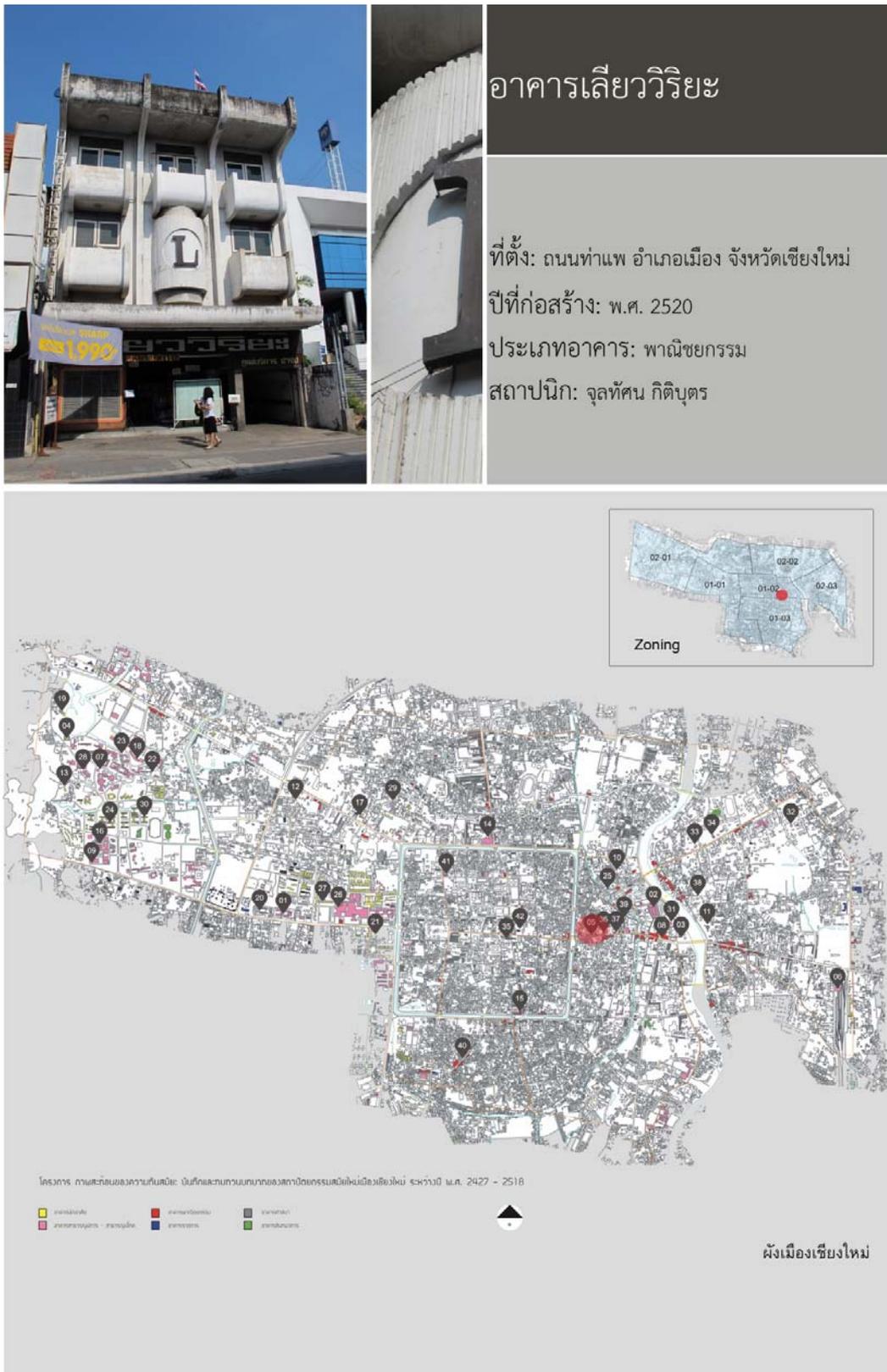
ภาพที่ 4.102 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารพาณิชย์ ร้านฉัตรภรณ์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.103 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารพาณิชย์ ร้านฉัตรภรณ์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.104 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารพาณิชย์ ร้านฉัตรภรณ์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.105 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารเลีย่ววิริยะ
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารเลียววิริยะ

ประวัติความเป็นมา

อาคารเลียววิริยะ ออกแบบโดย อ.ดร. จุลทัศน์ กิติบุตร สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2520 อาคารหลังนี้มีการออกแบบที่เน้นให้เกิดประโยชน์ใช้สอยที่คุ้มค่า ตรงตามความต้องการของผู้อยู่และกิจการของร้าน ในสมัยก่อนอาคารเลียววิริยะเปิดเป็นร้านขายเครื่องเสียงรถยนต์ และมีพื้นที่สำหรับจอดรถยนต์เพื่อติดเครื่องเสียง ถือเป็นอาคารตึกแถว ที่มีรูปทรงในการดีไซน์ที่ไม่เหมือนใคร โดยสร้างบนขนาดที่ดินประมาณ 60-70 ตารางวา เป็นอาคาร 4 ชั้นรวมคาดฟ้า ปัจจุบันอาคารหลังนี้เปิดเป็นร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้า อยู่บนถนนท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะสถาปัตยกรรม

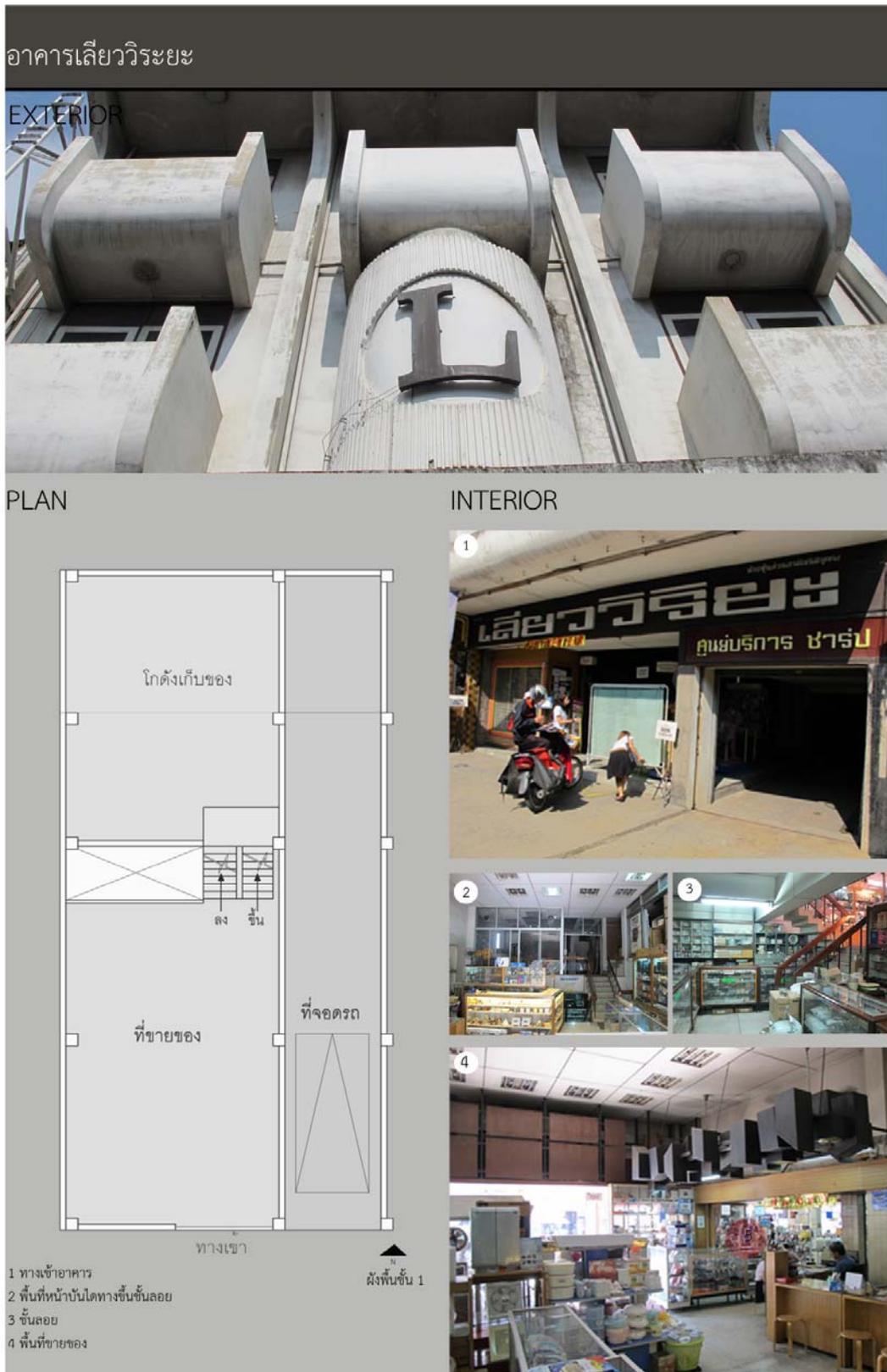
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ที่มีความโดดเด่น โครงสร้างแบบระบบเสา-คาน มีการเพิ่มแนวคอนกรีตหล่อโคลง เพื่อสร้างครีบทึ่แสดงความลื่นไหลในรูปด้านอาคาร รวมถึงการใช้ตัวอักษร L ซึ่งเป็นชื่อของร้านมาประดับตรงรูปด้านอาคาร ทำให้เป็นจุดเด่นของอาคารที่น่าสนใจ ปัจจุบันมีการต่อเติมอาคารทางทิศตะวันตก เป็นอาคารสูง 3 ชั้น ทำเพื่อขยายอาคารซึ่งเปลี่ยนธุรกิจหลักมาเป็นขายเครื่องดนตรี พื้นที่ภายในบริเวณชั้นหนึ่งเป็นส่วนร้านค้า มีการจัดพื้นที่ให้ยกระดับด้านหลังร้านแยกชั้น-ลงอาคาร โดยชั้นล่างปัจจุบันเป็นห้องเก็บของ ส่วนทางขึ้นด้านบนเป็นห้องรับรอง และเป็นส่วนเชื่อมต่อไปยังบันไดชั้นที่พักอาศัย

การระบุคุณค่าความสำคัญ

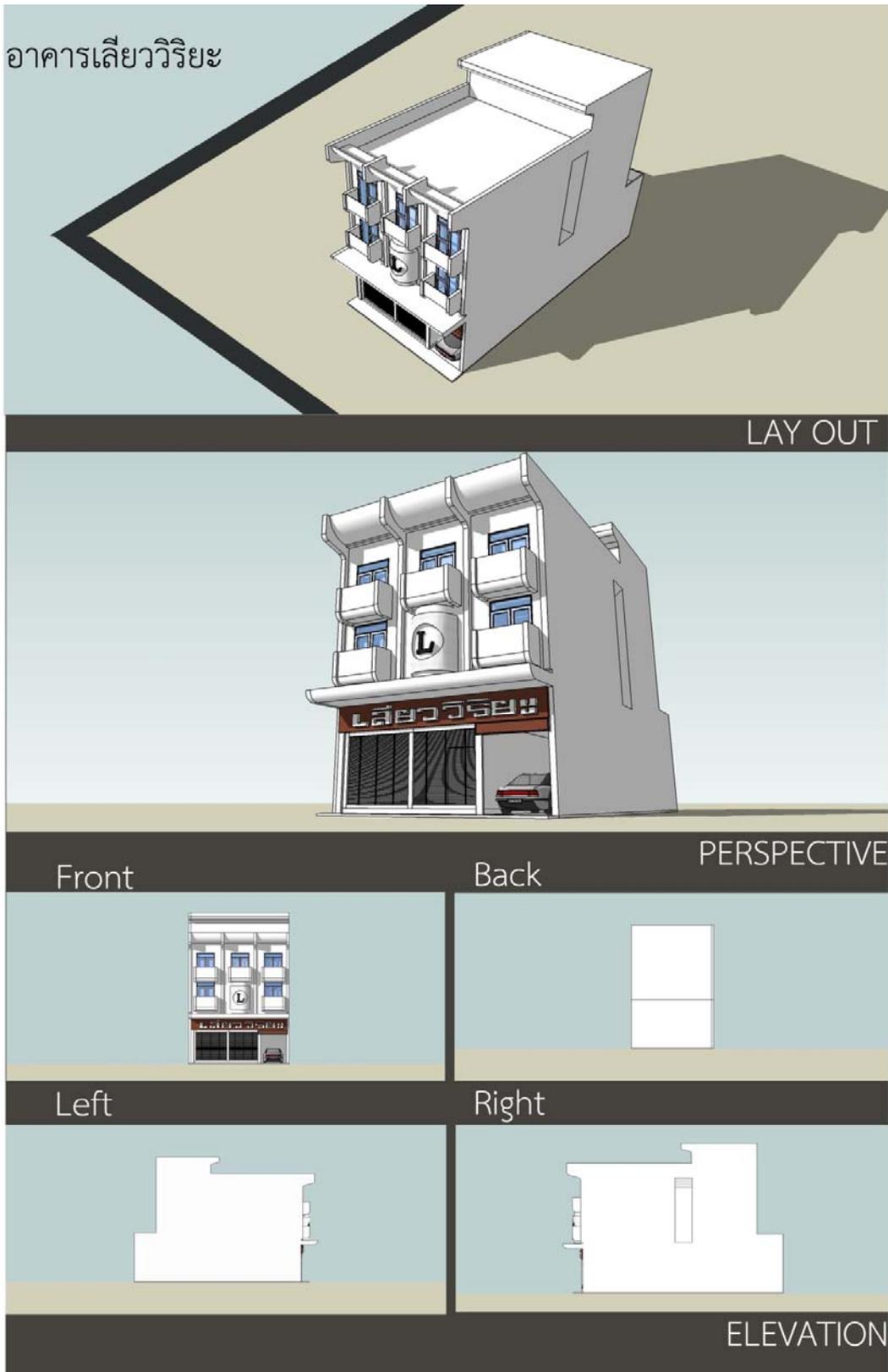
อาคารเลียววิริยะ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และสถาปัตยกรรม (Architectural Value) 1.) เป็นอาคารพาณิชย์แบบสมัยใหม่ในยุคแรกที่สร้างขึ้น โดยเป็นอาคารพาณิชย์ ประเภทตึกแถวแต่มีความโดดเด่นด้านรูปด้านอาคาร ซึ่งตั้งอยู่บนถนนท่าแพ ถนนเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ 2.) เป็นงานฝีมือ โดยเฉพาะคอนกรีตหล่อในที่ และการสร้างลูกเล่นของผิวสัมผัสสนคอนกรีต 3.) รูปด้านหน้าอาคารมีความโดดเด่น มีการนำเอาชื่อของร้านมาเป็นส่วนหนึ่งของรูปด้าน สร้างจุดเด่นให้กับตัวอาคาร

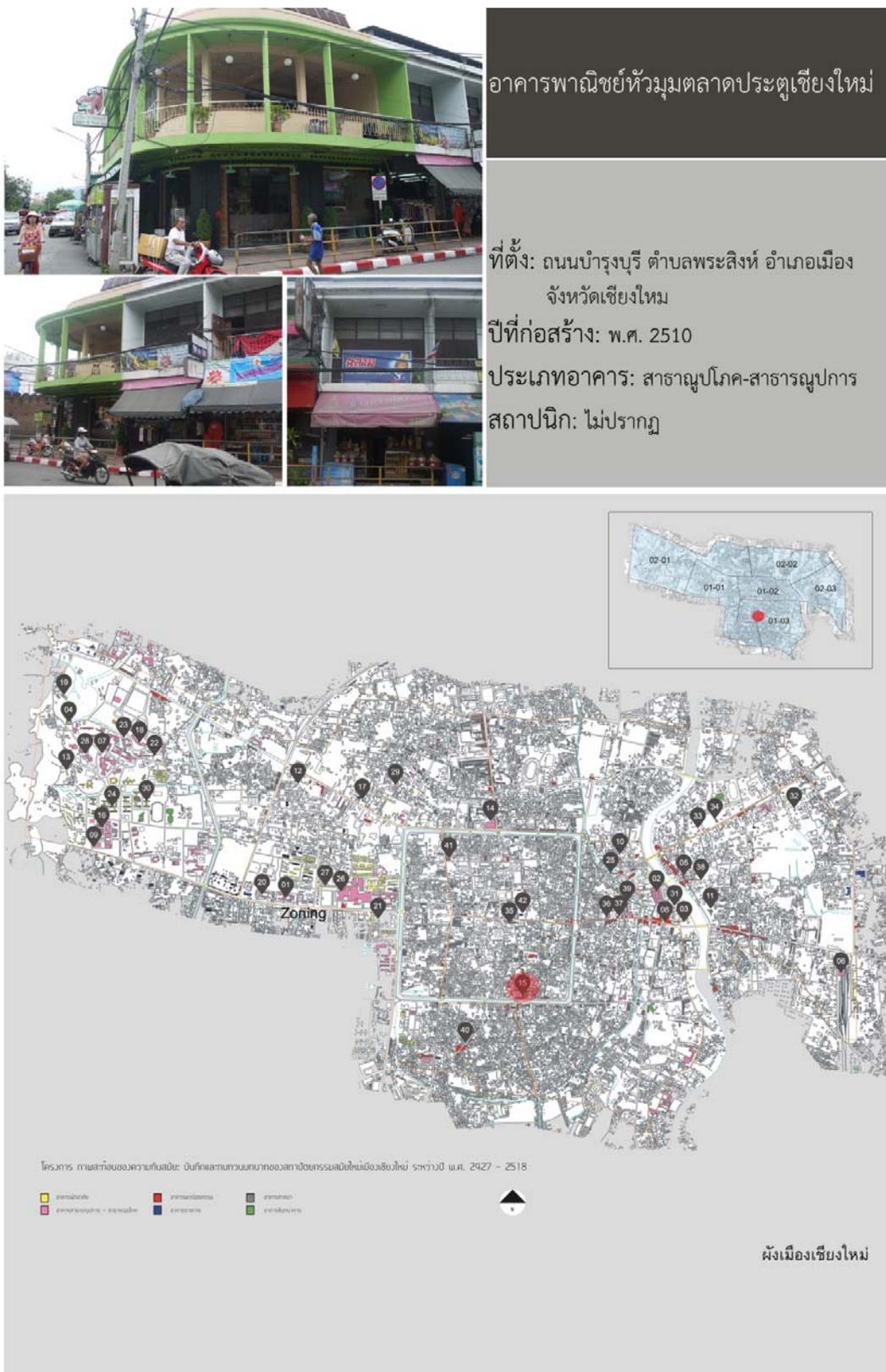
ภาพที่ 4.106 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารเลียววิริยะ
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.107 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารเลียวาวีระยะ
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.108 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารเลียววิริยะ
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.109 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารพาณิชย์ห้วมุมตลาดประตูเชียงใหม่
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารพาณิชย์หัวมุมตลาดประตูเชียงใหม่

ประวัติความเป็นมา

ตลาดประตูเชียงใหม่ถือว่าเป็นตลาดเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่ มีอายุร่วม 50 ปี ประตูเชียงใหม่เป็นประตูทางทิศใต้ ที่ดินส่วนใหญ่ของบริเวณนี้เป็นของตระกูลกิติบุตร คหบดีที่มีกรรมสิทธิ์บนที่ดินด้านทิศใต้ของเมืองมาช้านาน ตลาดประตูเชียงใหม่ ก็เป็นหนึ่งในนั้น ตลาดประตูเชียงใหม่สร้างขึ้นโดยตระกูลกิติบุตรรุ่นที่ 3 คือคุณเจริญ กิติบุตร ในปี พ.ศ. 2510 ปัจจุบันตลาดประตูเชียงใหม่เป็นตลาดที่พลุกพล่าน กลางคืนมีอาหารขายคั้งจนถึงเช้ามืด กลางวันมีทั้งผักสดและของฝาก อาคารพาณิชย์หัวมุมตลาดประตูเชียงใหม่ อยู่บริเวณหัวโค้งมุมถนนบำรุงบุรีตัดกับถนนพระปกเกล้าหลังประตูเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหนึ่งภาคเก่าแก่ของคนเชียงใหม่ หลังจากที่มีการสร้างตลาด ทำให้การขยายตัวของเศรษฐกิจในบริเวณนั้นได้เจริญเติบโตขึ้น จึงทำให้ในบริเวณนี้ เกิดอาคารพาณิชย์รอบๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คืออาคารพาณิชย์หลังนี้

ลักษณะสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ คาดว่าน่าจะสร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2498 คือสร้างขึ้นก่อนที่จะประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างปี พ.ศ. 2498 ที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างอาคารชิดขอบที่ดิน เป็นขอบเขตตามขอบถนน รูปทรงอาคารเป็นแบบเรขาคณิตง่ายต่อการก่อสร้าง ไร้การตกแต่งประดับประดา โครงสร้างเป็นแบบเสา-คาน มีกริดเสาชัดเจนตรงไปตรงมา การที่อาคารอยู่ถัดจากประตูเชียงใหม่ ทำให้เกิดเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมช่วยทำให้เกิดมุมมองสายตา หรือที่เรียกว่าขอบเขตเมือง Urban Facade ทำให้อาคารพาณิชย์มีความโดดเด่น ตัวอาคารถูกสร้างเพื่อเพิ่มส่วนขยายถาวร มีช่องเปิดที่สามารถเดินผ่านอาคารพาณิชย์ไปสู่ตลาดที่อยู่ด้านในได้ รูปด้านอาคารมีการใช้แผงบังแดดในแนวตั้งเพื่อป้องกันแดด และฝน ส่งผลให้อาคารมีความน่าสนใจ เป็นการผสมผสานเทคโนโลยีกับการตอบสนองของสภาพแวดล้อม

การระบุคุณค่าความสำคัญ

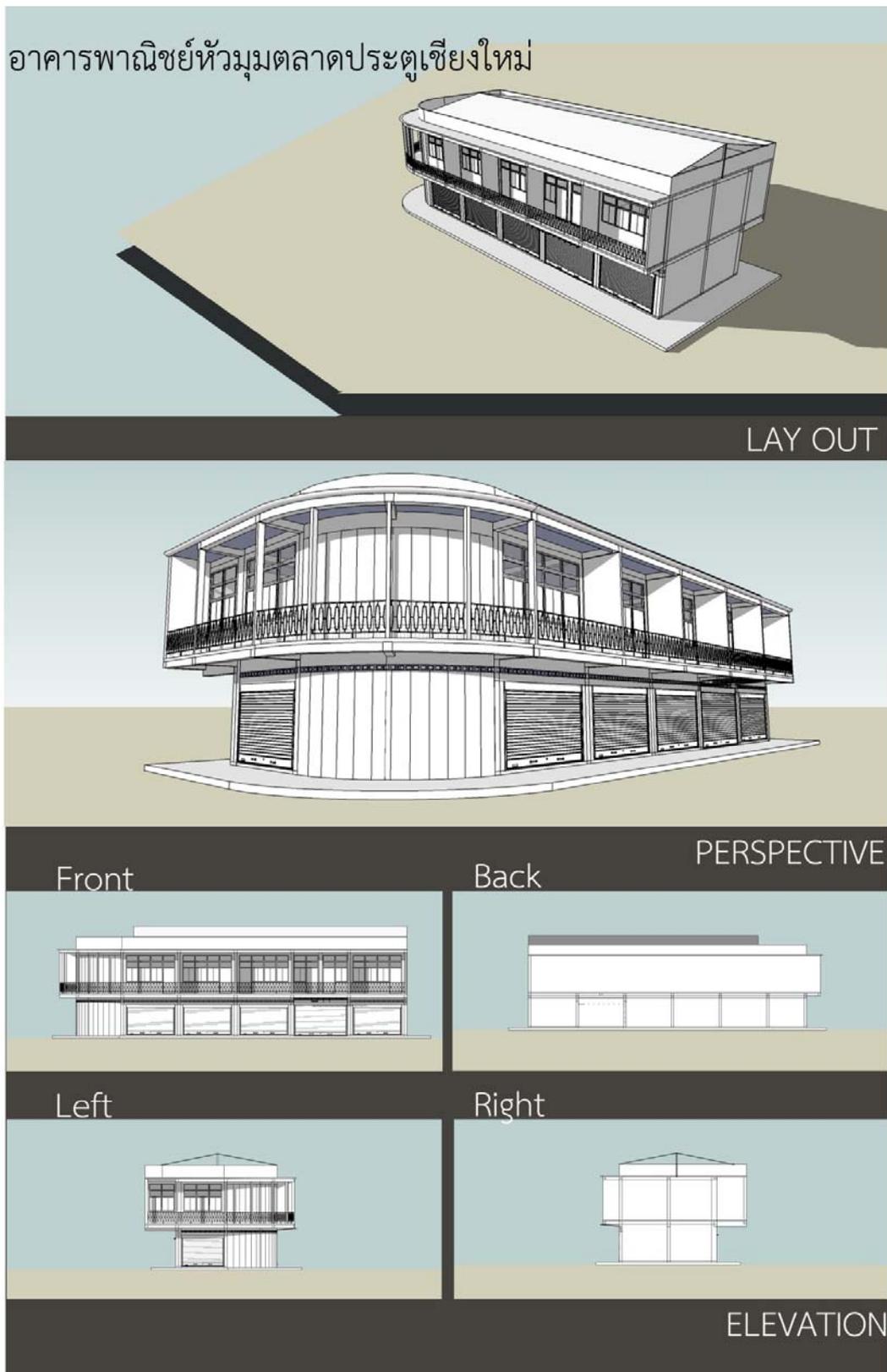
อาคารพาณิชย์หัวมุมตลาดประตูเชียงใหม่ มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) และทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) สะท้อนการปรับตัวตามกฎหมายควบคุมอาคาร เป็นอาคารที่ตั้งอยู่ในบริบทและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ทำให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจในบริเวณนั้นมากขึ้น

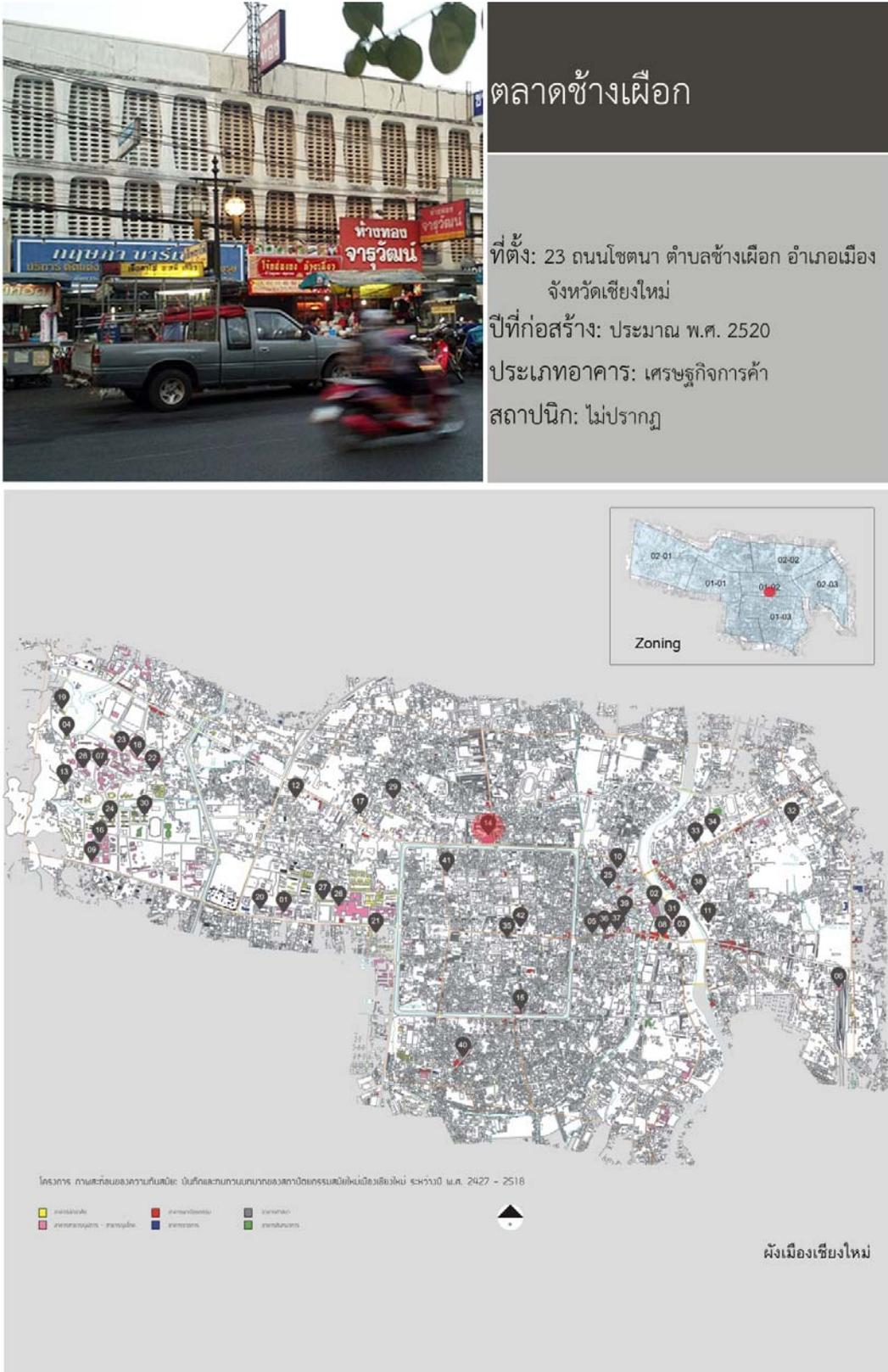
ภาพที่ 4.110 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารพาณิชย์หัวมุมตลาดประตูเชียงใหม่
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.111 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารพาณิชย์ห้วมุมตลาดประตูเชียงใหม่
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.112 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารพาณิชย์หัวมุมตลาดประตูเชียงใหม่
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.113 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของตลาดช้างเผือก
[ที่มา: <http://www.chiangmaitouring.com>, 3 กรกฎาคม 2557]

อาคารพาณิชย์ตลาดช้างเผือก

ประวัติความเป็นมา

ย้อนไปในยุคสมัยรัชกาลที่ 5 เดิมทีเป็นพื้นที่ร้างของวัดในย่านนั้น ชาวบ้านเลยได้จับจองพื้นที่นั้นมาขายของ กลายเป็นกาดมั่วขึ้นมา คำว่า กาด ภาษาเหนือ แปลว่า ตลาด เมื่อนำมารวมกับคำว่า มั่ว จะกลายเป็นตลาดที่มีของขายหลากหลาย ส่วนใหญ่จะขายของเป็นของป่าที่หามาได้ อีกทั้งเป็นจุดนัดพบของชาวบ้านด้วย บริเวณด้านหน้าเป็นสี่แยกถนนซึ่งเป็นทางสัญจรหลัก จึงช่วยส่งเสริมด้านการค้าขายให้ชาวบ้านสัญจรผ่านไปมา ทำให้เป็นพื้นที่ขายของจนถึงปัจจุบัน การสร้างอาคารพาณิชย์ตลาดช้างเผือกมีเหตุปัจจัยมาจาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติที่กำหนดบทบาทให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคเหนือ ผู้ลงทุนจึงพากันลงทุนในลักษณะนี้รวมทั้งคุณบุญทวี ดันตรานนท์ เจ้าของตลาดช้างเผือก ที่เข้ามาลงทุนประมาณ ปี พ.ศ. 2500

ลักษณะสถาปัตยกรรม

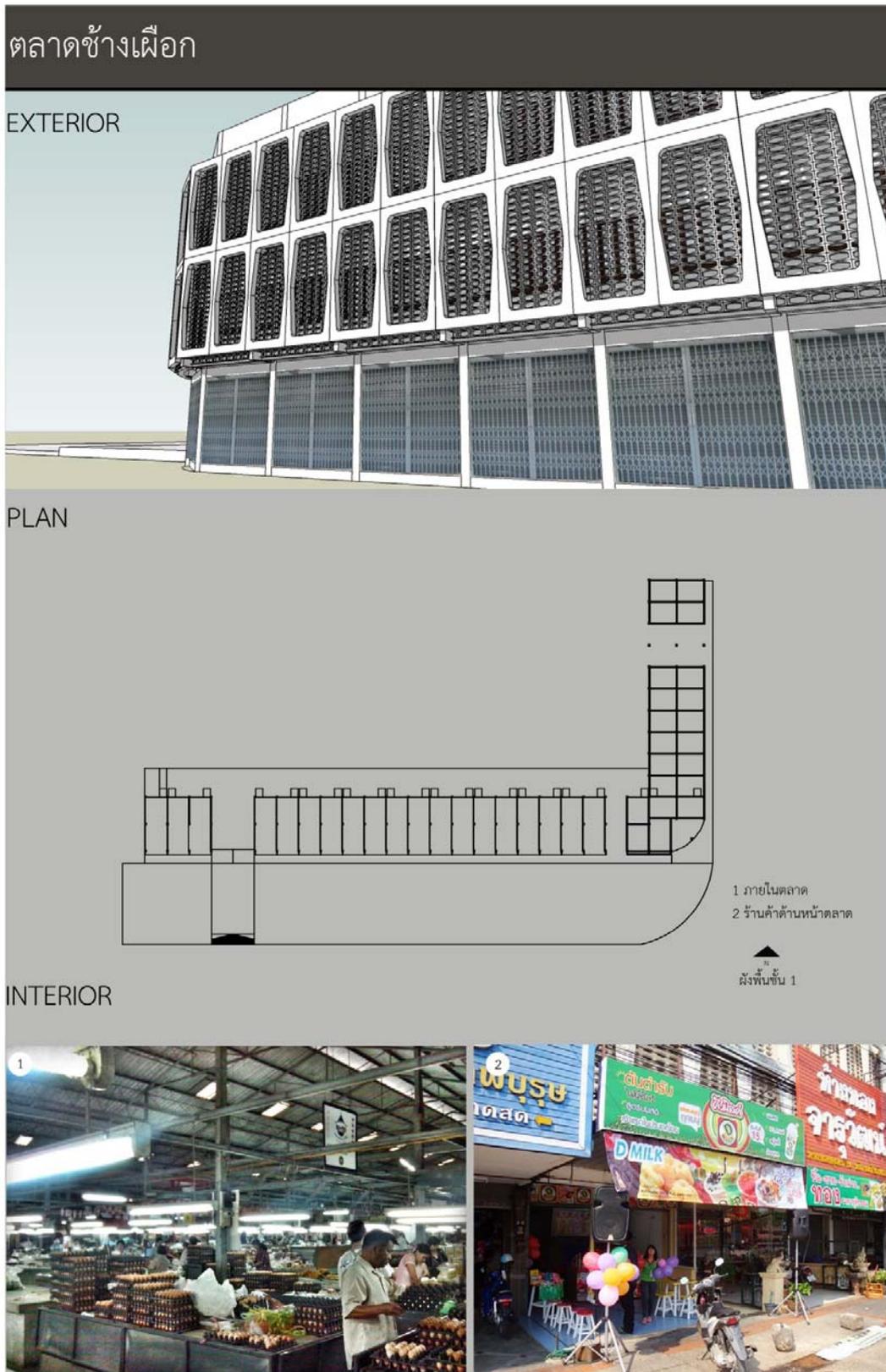
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ ระบบโครงสร้างอาคารเป็นลักษณะเสา-คาน วัสดุที่ใช้เป็นคอนกรีตและทาสีขาว แสดงออกถึงความเรียบง่าย จุดเด่นของอาคารคือ รูปด้านหน้าอาคารใช้บล็อกคอนกรีตโปร่งทำให้ลมสามารถพัดเข้าไปถึงภายในอาคาร และบล็อกคอนกรีตยังทำหน้าที่เป็นแผงกันแดด ไม่ให้แสงจากดวงอาทิตย์ส่องถึงด้านในโดยตรง และยังเพิ่มความเป็นส่วนตัวได้มากขึ้น เป็นการผสมผสานหน้าที่ใช้สอยร่วมกับความงามได้ดี

การระบุคุณค่าความสำคัญ

อาคารพาณิชย์ตลาดช้างเผือก มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ที่กำหนดบทบาทให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคเหนือ ลักษณะของสถาปัตยกรรมจึงมีความแตกต่าง สร้างจุดเด่นให้กับตัวอาคารด้วยแผงบล็อกคอนกรีตที่สามารถกันฝน และกันลมได้ ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งยังตอบโจทย์เรื่อง ลม ฝน และสภาพภูมิอากาศได้อย่างดี

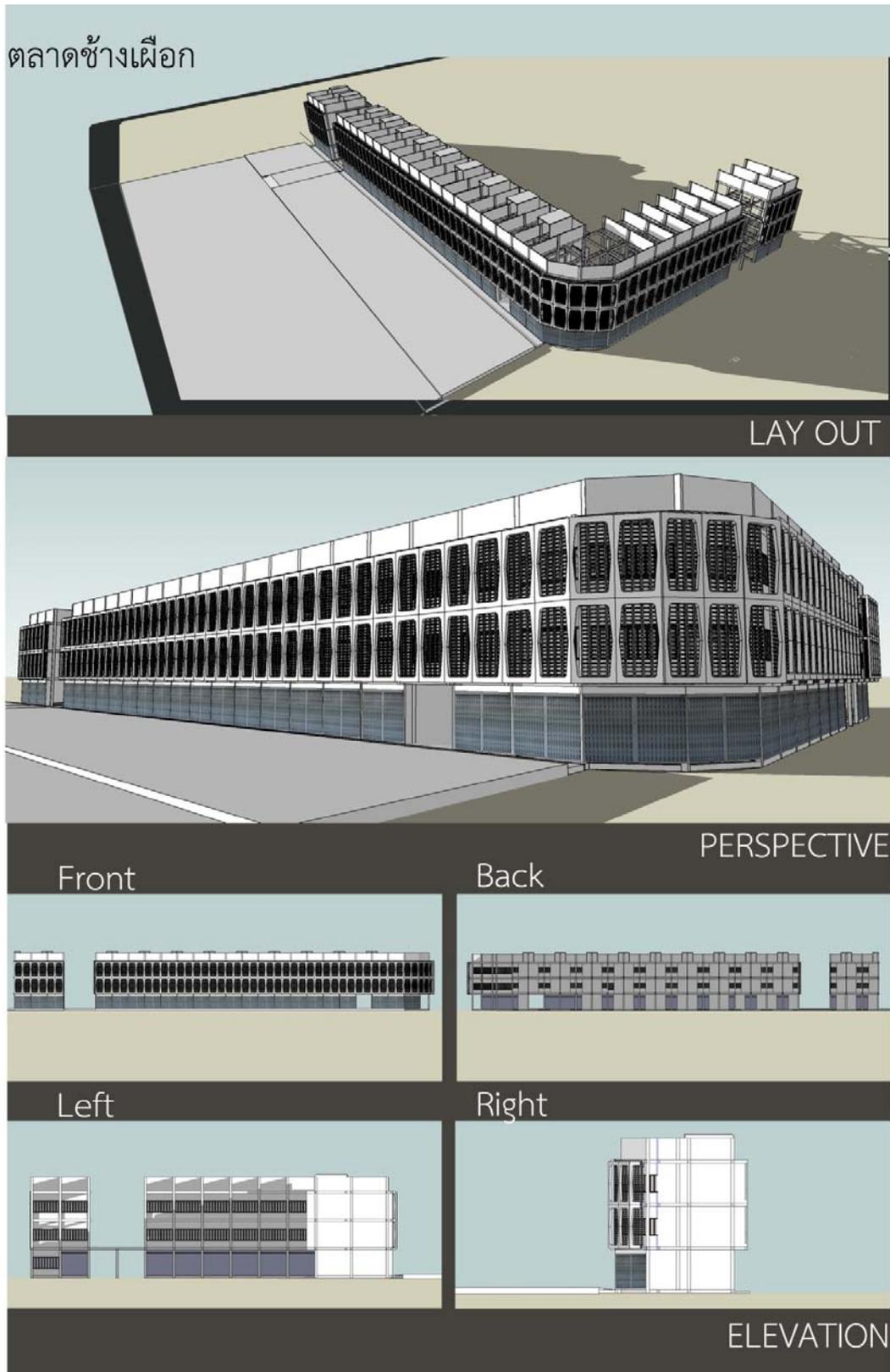

ภาพที่ 4.114 แสดงประวัติและข้อมูลของตลาดช้างเผือก
[ที่มา: <http://www.chiangmaitouring.com>, 3 กรกฎาคม 2557]

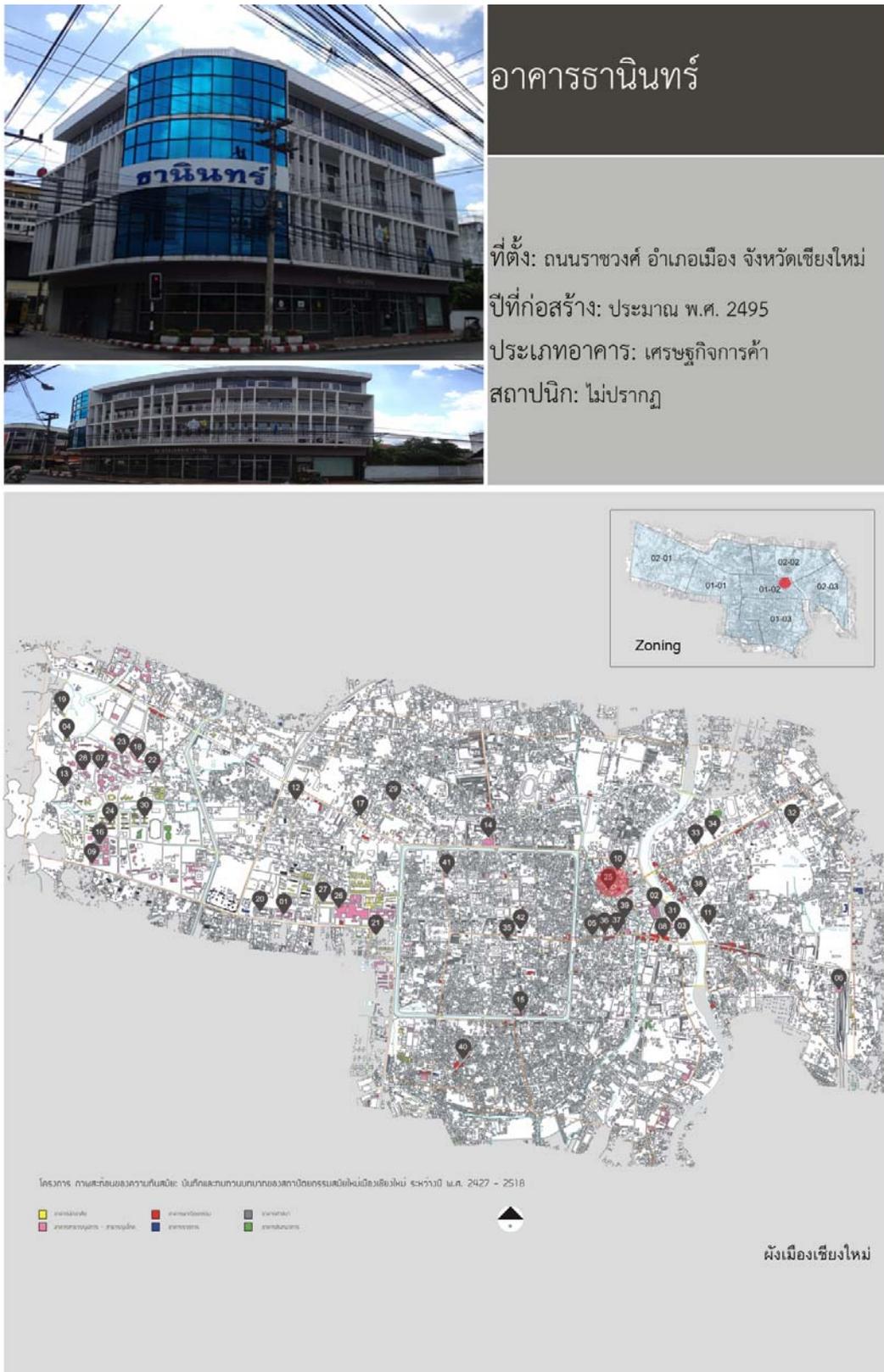

ภาพที่ 4.115 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของตลาดช้างเผือก

[ที่มา: <http://www.chiangmaitouring.com>, 3 กรกฎาคม 2557, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.116 แสดงทัศนียภาพภายนอกของตลาดช้างเผือก
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.117 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารธานีทร
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคารธานินทร์

ประวัติความเป็นมา

เป็นอาคารพาณิชย์ในรูปแบบอาคารในยุคสมัยใหม่ ซึ่งอยู่ในยุคแรกของเมืองเชียงใหม่ สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2495 แต่เดิมเป็นอาคาร 3 ชั้น เป็นร้านธานินทร์วิทยุ และต่อมาในปี พ.ศ. 2548 ได้มีการปรับปรุงอาคาร โดยเพิ่มชั้น 4 ของอาคาร มีการเพิ่มหลังคาให้กับอาคารและมีการทำ Facade บริเวณมุมอาคารเป็นกระจก โดยพัฒนาเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล เชียงใหม่ธานินทร์วิทยุ

ลักษณะสถาปัตยกรรม

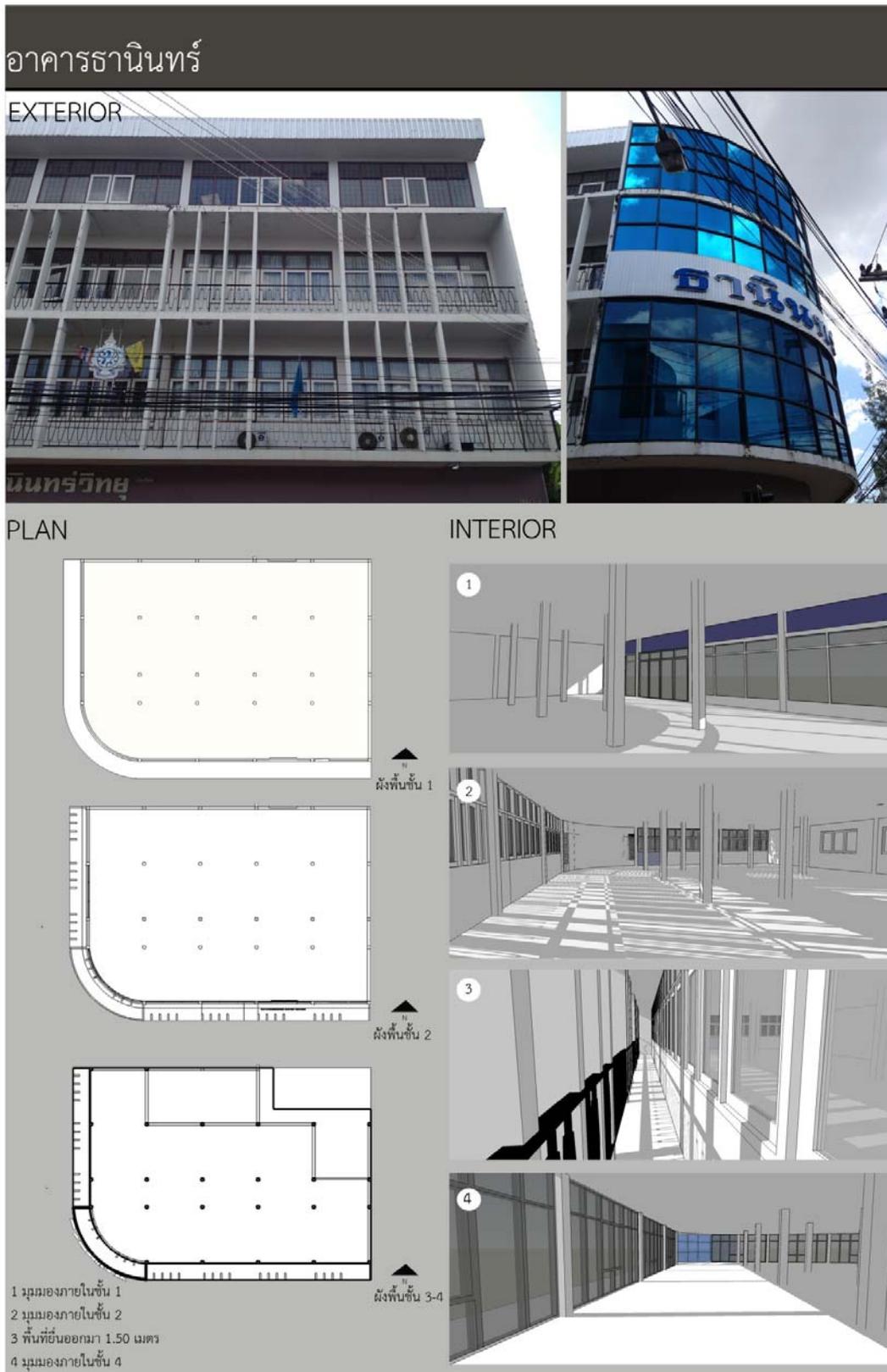
ลักษณะเด่นของอาคาร ออกแบบให้มีความเรียบง่าย และเน้นให้เห็นถึงความงามอันแท้จริงของวัสดุ ไม่เน้นการประดับประดาจนเกินความจำเป็น และมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการก่อสร้างอาคารด้วยระบบโครงสร้างของอาคารใช้ระบบเป็นแบบเสาคาน มีการยื่นพื้นในส่วนของชั้น 2-3 ออกมา โดยเป็นพื้นแบบไร้คานเพื่อรองรับแผงกันแดด รวาระเบียงและผนังบางส่วนของอาคารตอบสนองต่อการป้องกันแดด ลม และแสดงให้เห็นว่า เป็นอาคารที่สร้างขึ้นก่อนพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างปี พ.ศ. 2498 ที่สามารถสร้างชิดขอบที่ดิน เป็นขอบเขตตามขอบถนนได้

การระบุคุณค่าความสำคัญ

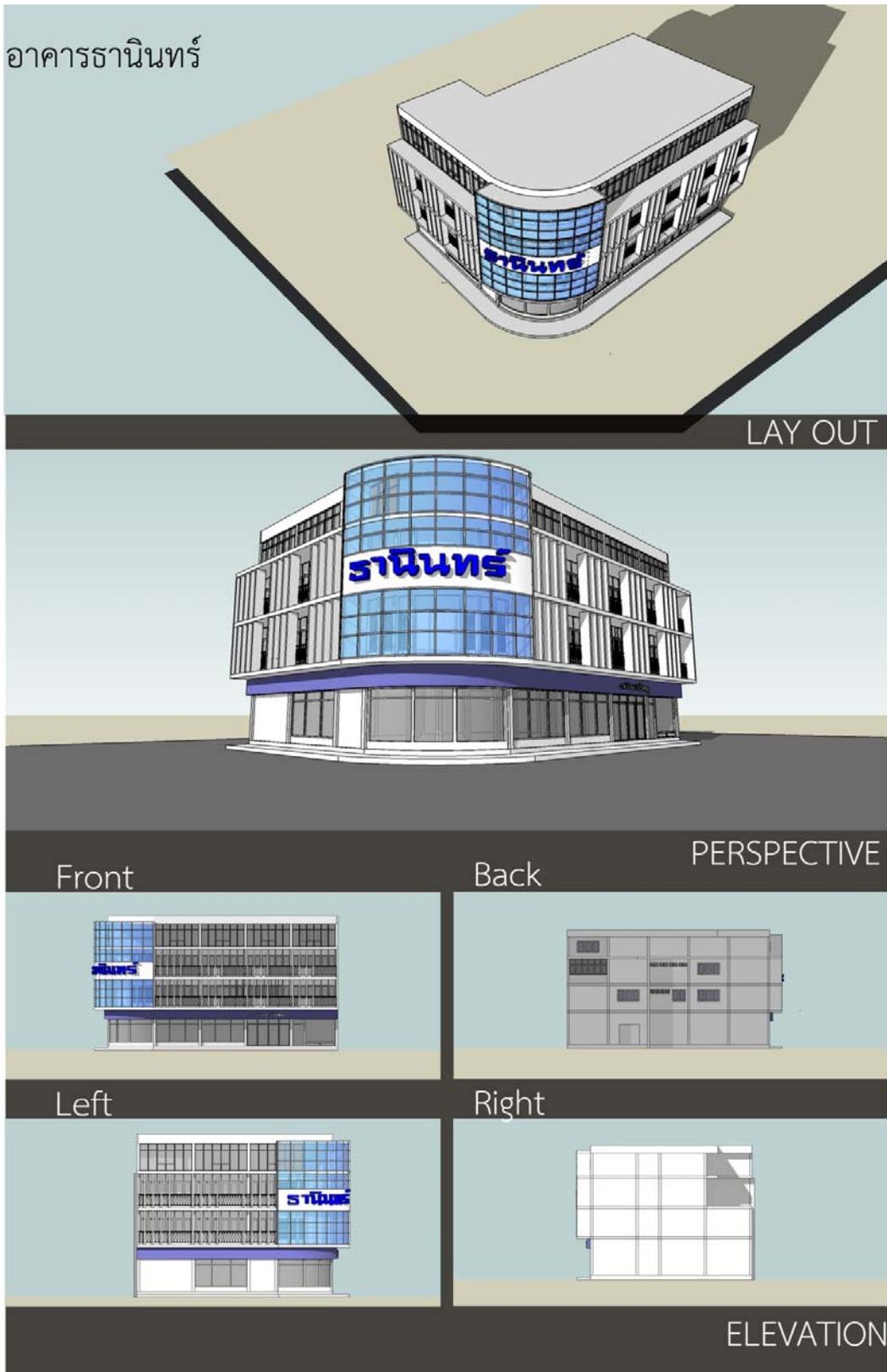
อาคารธานินทร์ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างอาคารหัวมุมถนน Urban Facade และมีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารสมัยใหม่ที่มีความเรียบง่าย ในการออกแบบเน้นถึงความงามอันแท้จริงของวัสดุเช่น คอนกรีต กระจก เข้ากับบริบทสภาพแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน ตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศในการกันแดด กันฝน

ภาพที่ 4.118 แสดงประวัติและข้อมูลของอาคารธานินทร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.119 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารธานีรินทร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

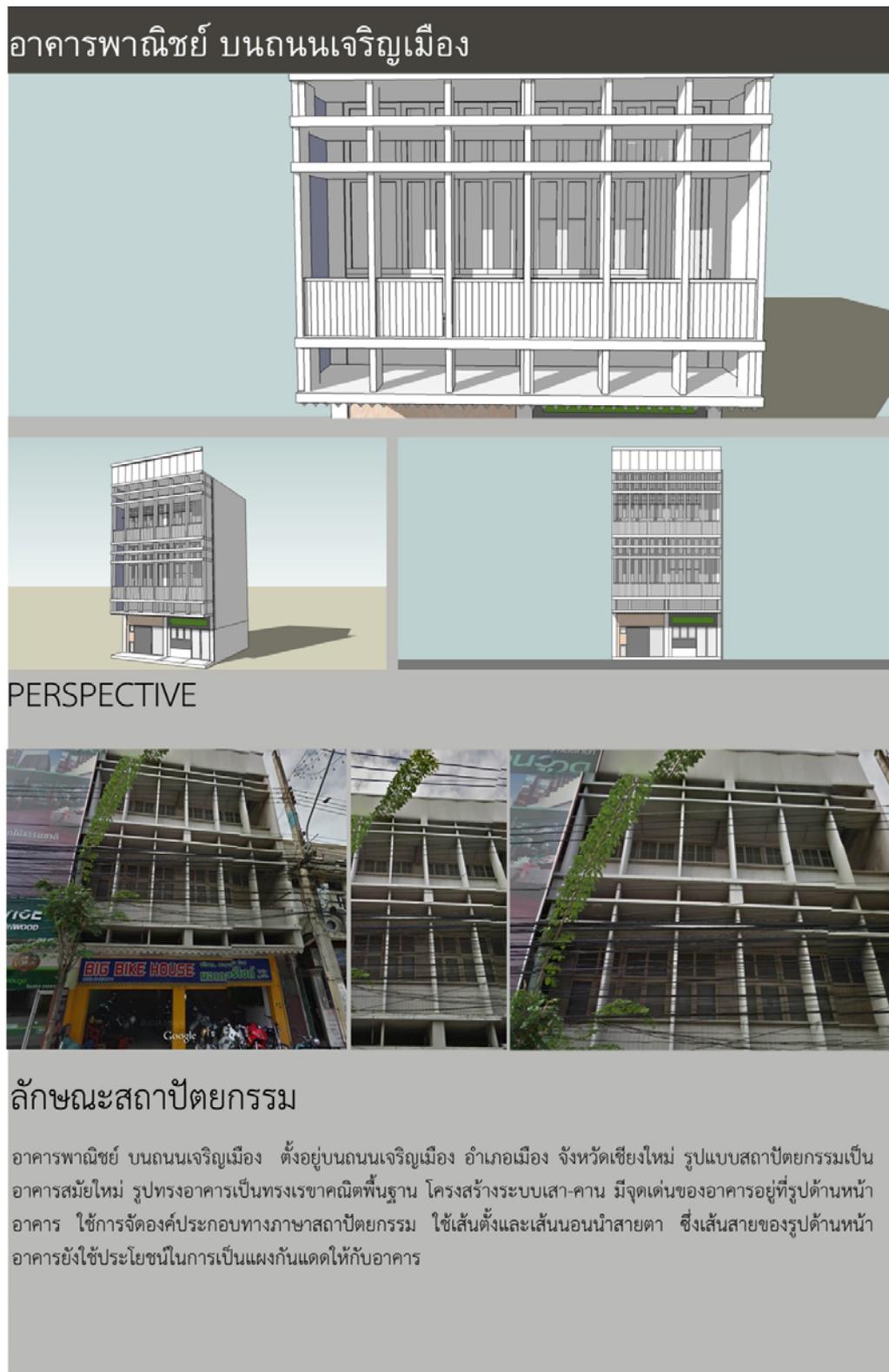
ภาพที่ 4.120 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารธาณินทร์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

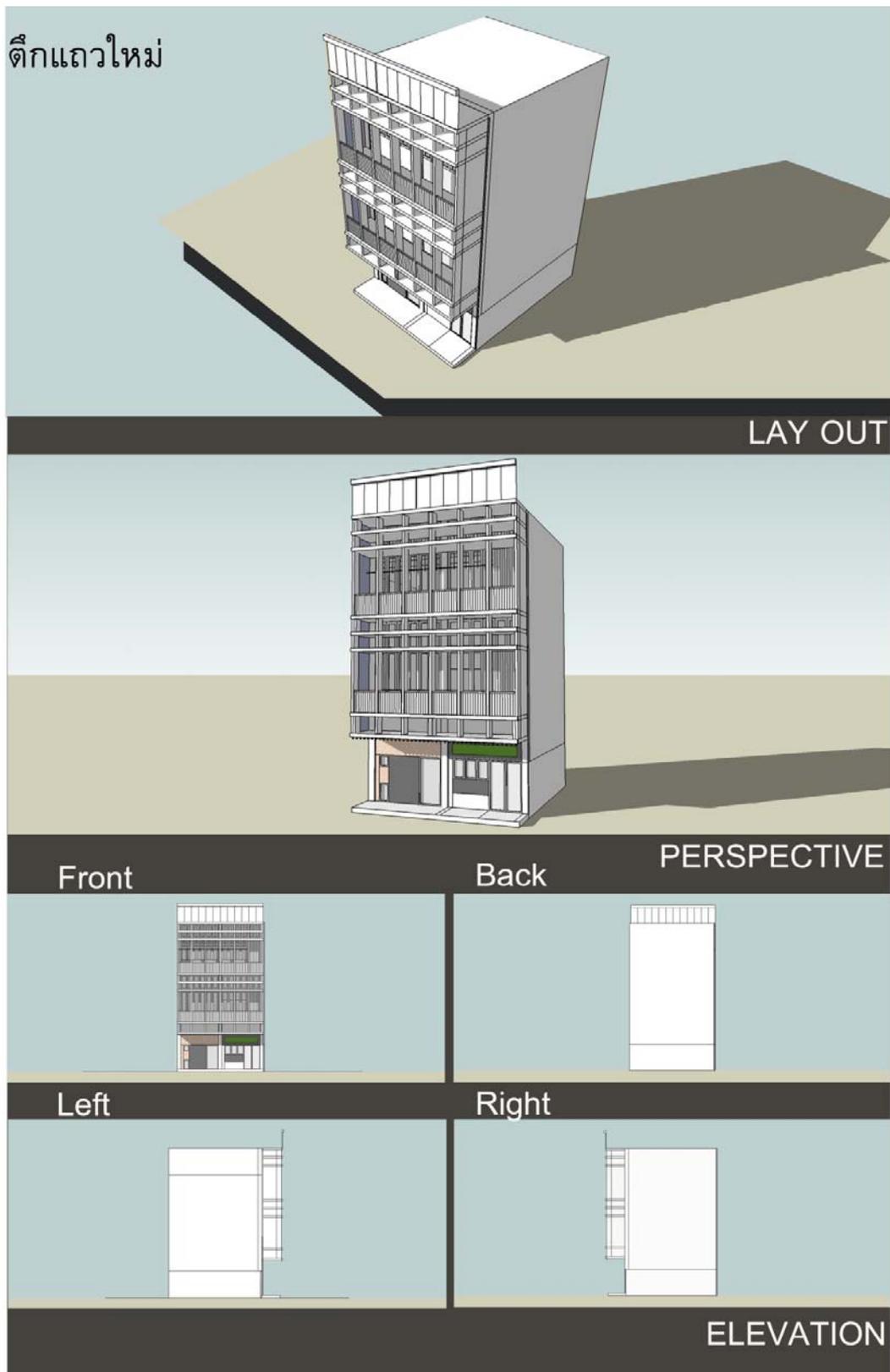
ภาพที่ 4.121 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารพาณิชย์ บนถนนเจริญเมือง [ที่มา:

[https://www.google.co.th/maps/@18.7874291,99.0064904,3a,75y,187.22h,113.06t/data=!3m4!](https://www.google.co.th/maps/@18.7874291,99.0064904,3a,75y,187.22h,113.06t/data=!3m4!1e1!3m2!1sqeyxeVJEVdaukC4YulLrYw!2e0, 15 กรกฎาคม 2557])

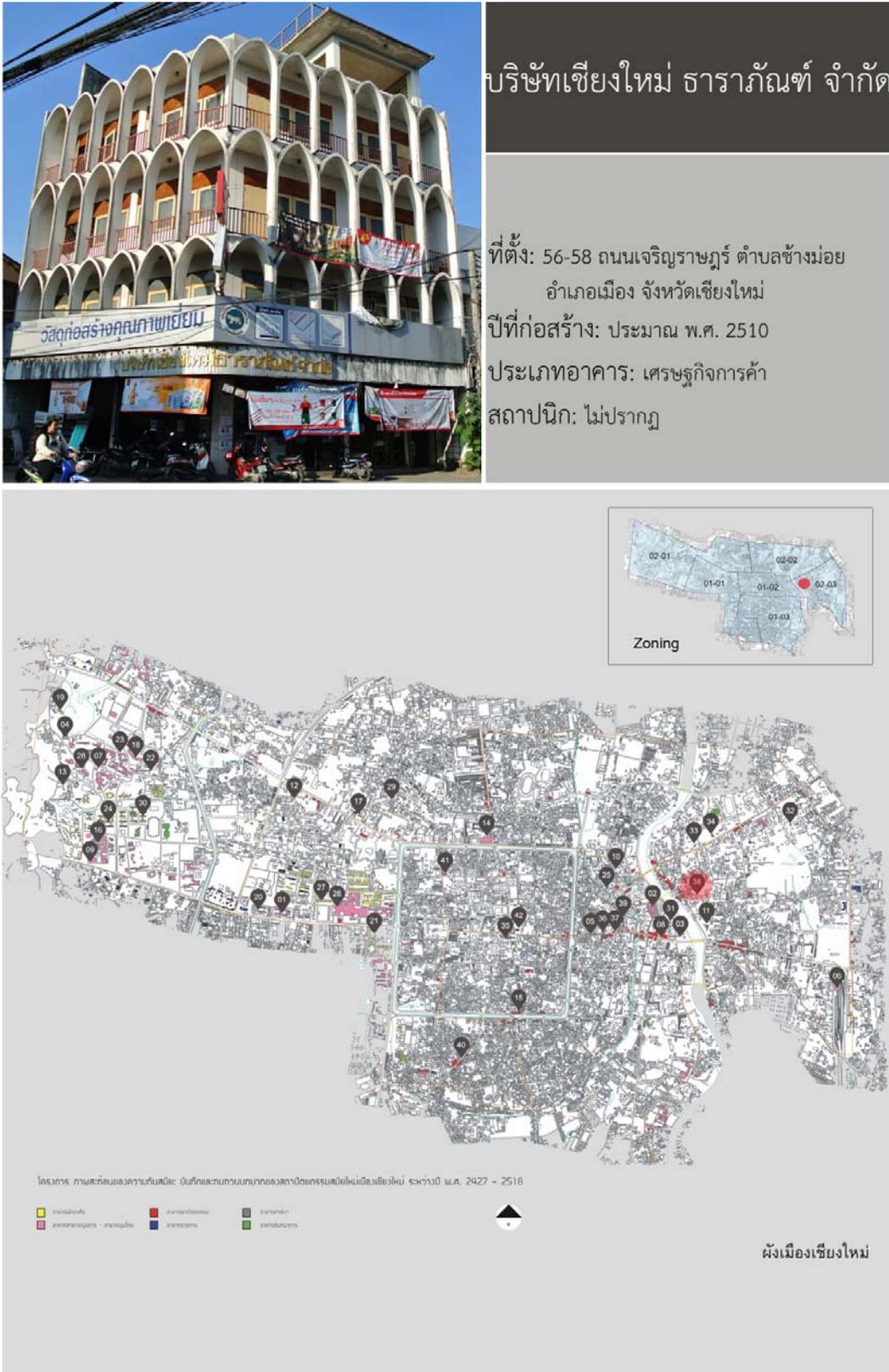
[1e1!3m2!1sqeyxeVJEVdaukC4YulLrYw!2e0, 15 กรกฎาคม 2557\]](https://www.google.co.th/maps/@18.7874291,99.0064904,3a,75y,187.22h,113.06t/data=!3m4!1e1!3m2!1sqeyxeVJEVdaukC4YulLrYw!2e0, 15 กรกฎาคม 2557)

ภาพที่ 4.122 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารพาณิชย์ บนถนนเจริญเมือง [ที่มา: <https://www.google.co.th/maps/@18.7874291,99.0064904,3a,75y,187.22h,113.06t/data=!3m4!1e1!3m2!1sqeyxeVJEVdaukC4YulLrYw!2e0>, 15 กรกฎาคม 2557, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

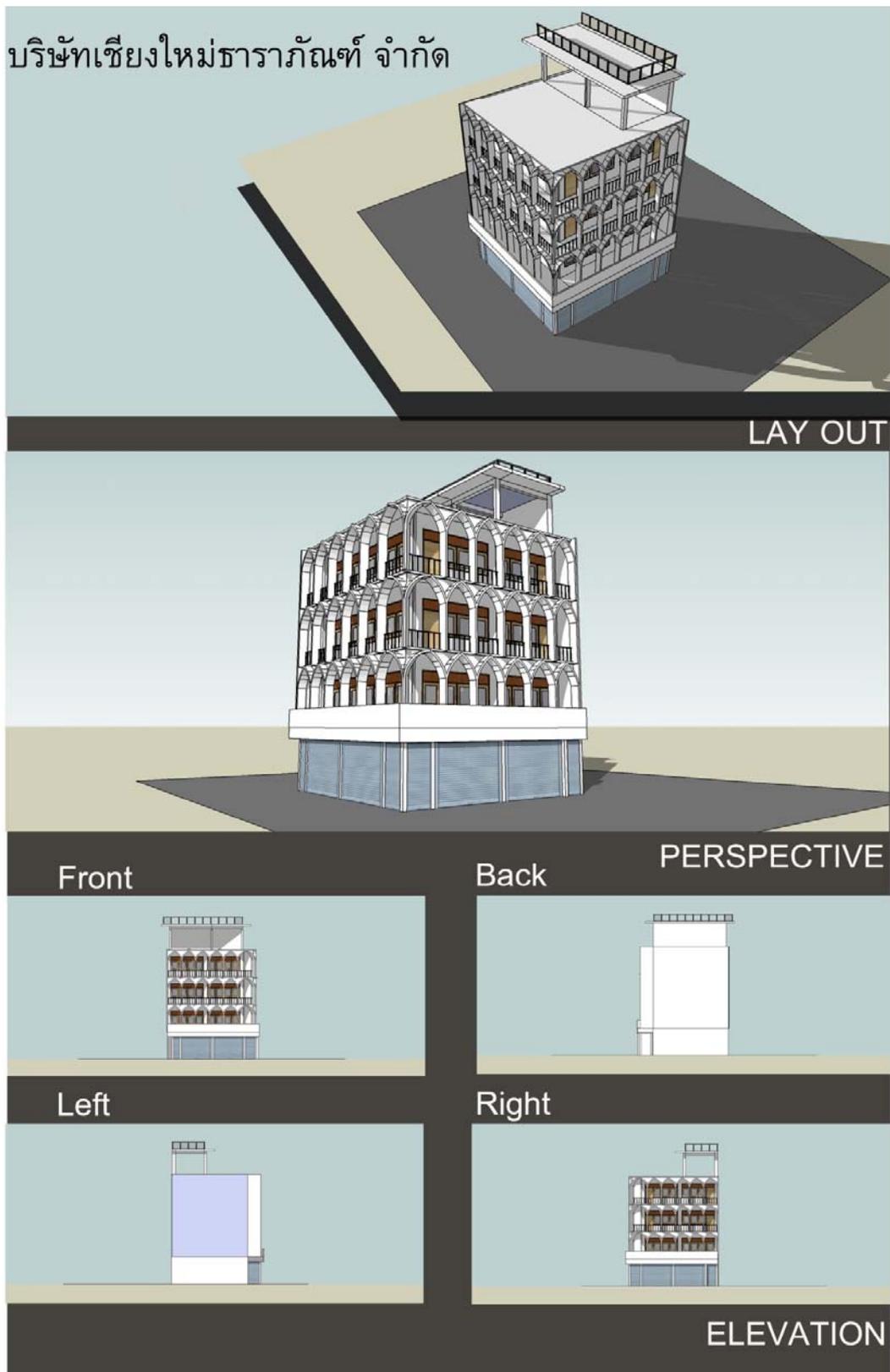
ภาพที่ 4.123 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารพาณิชย์ บนถนนเจริญเมือง
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

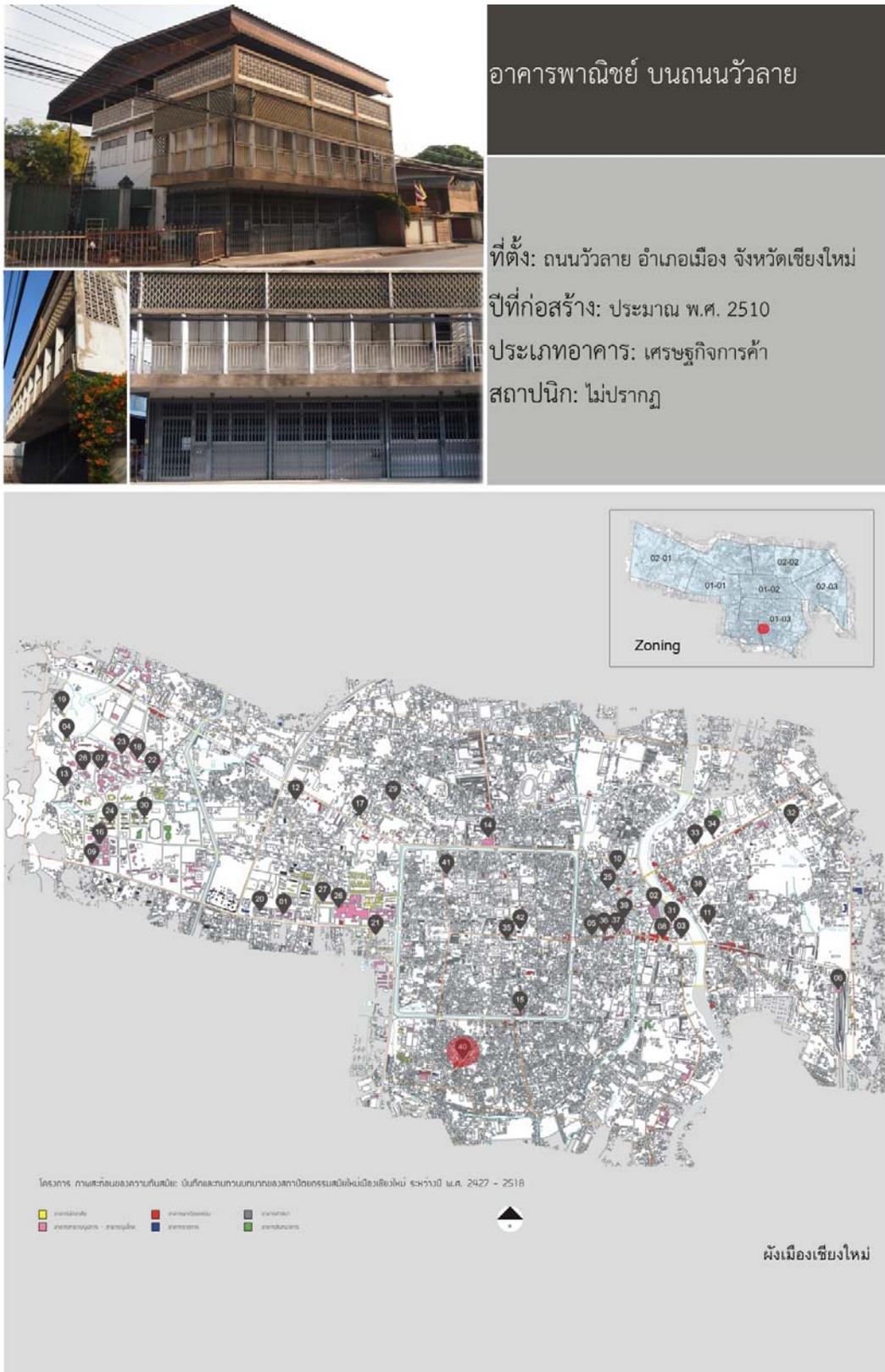
ภาพที่ 4.124 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของบริษัทเชียงใหม่ธารารักษ์ จำกัด
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

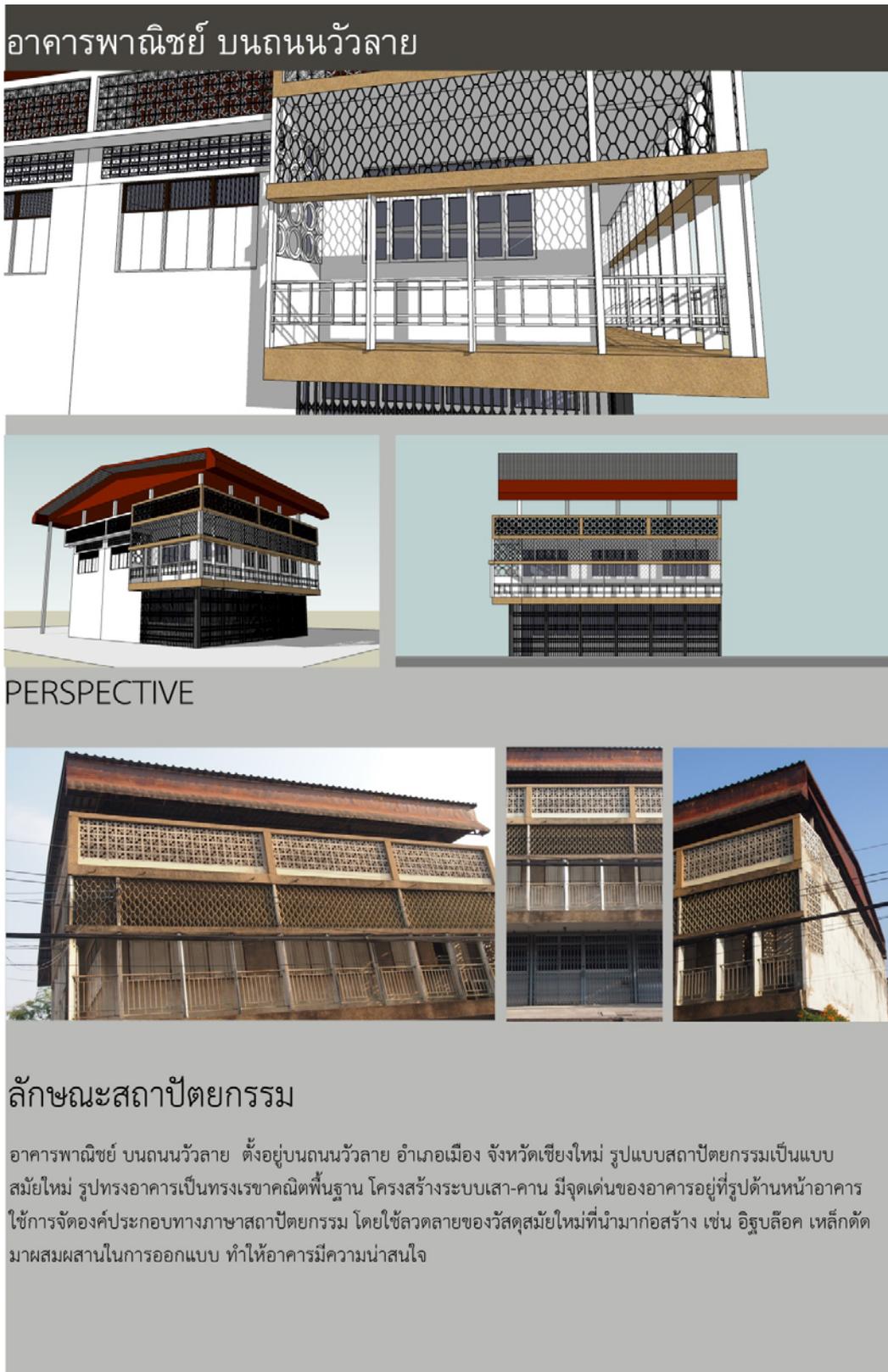
ภาพที่ 4.125 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของบริษัทเชียงใหม่ธรรมาภรณ์ จำกัด
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

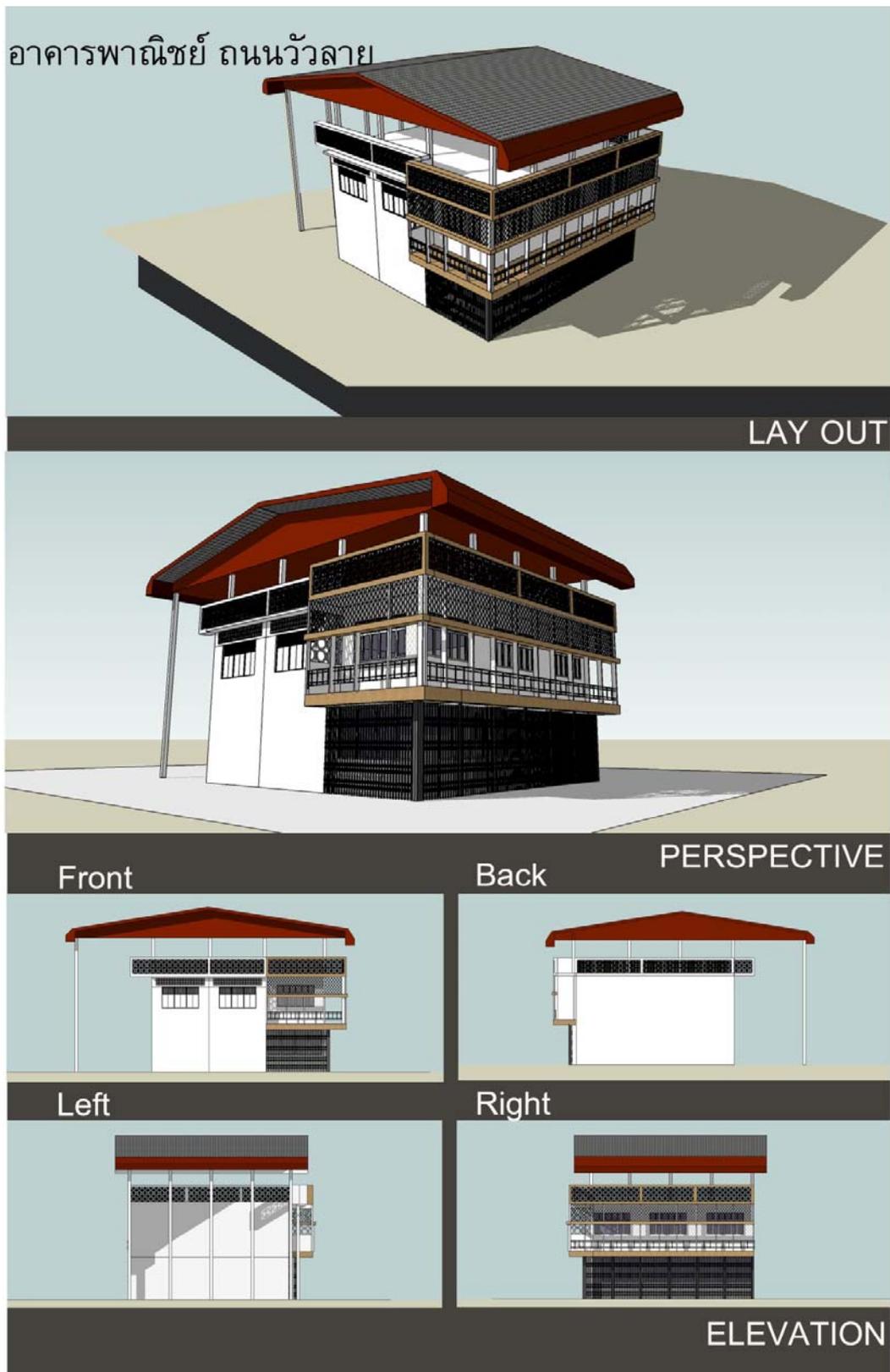
ภาพที่ 4.126 แสดงทัศนียภาพภายนอกของบริษัทเชียงใหม่ธรรมาภรณ์ จำกัด
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

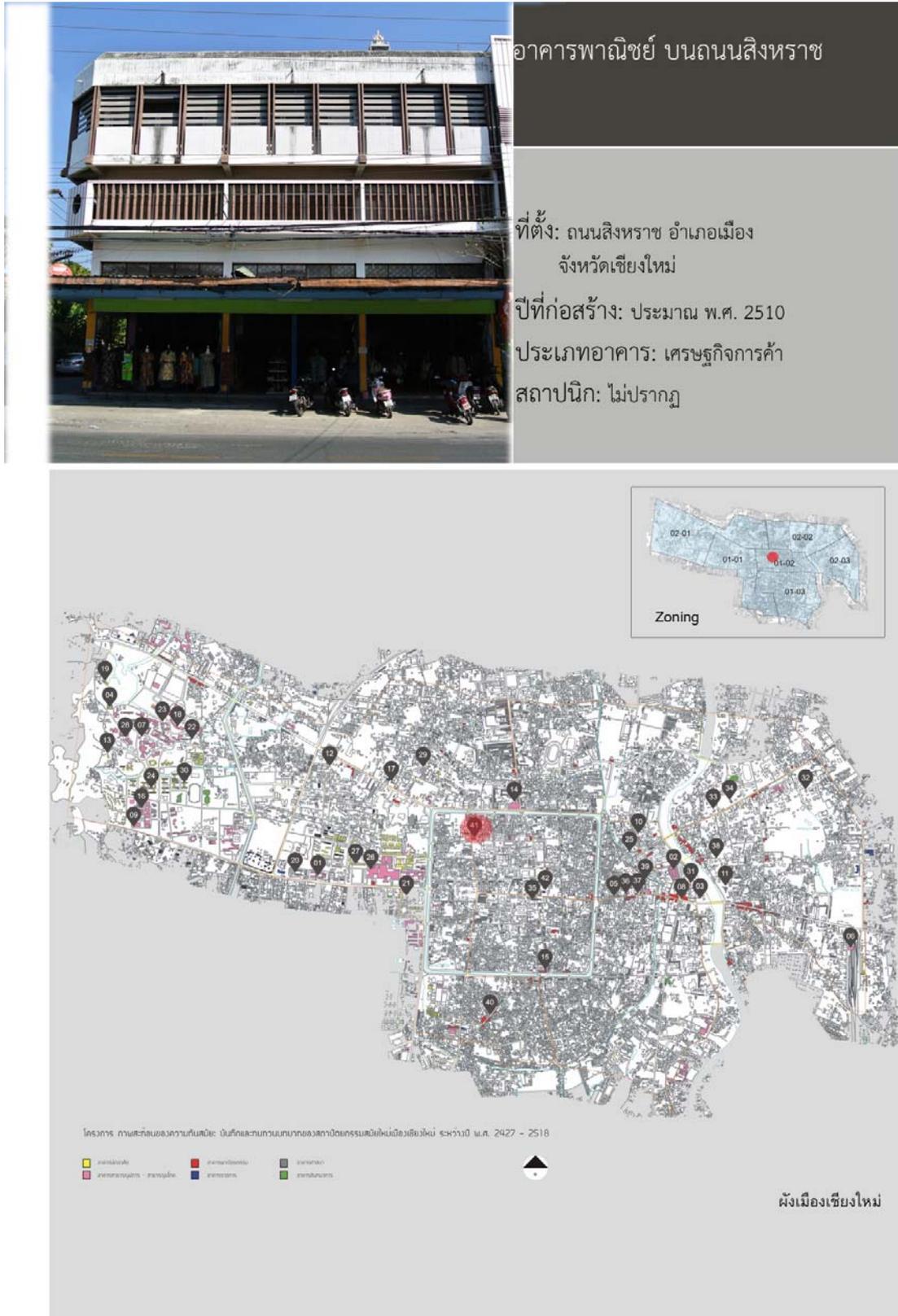
ภาพที่ 4.127 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารพาณิชย์ บนถนนวัวลาย
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

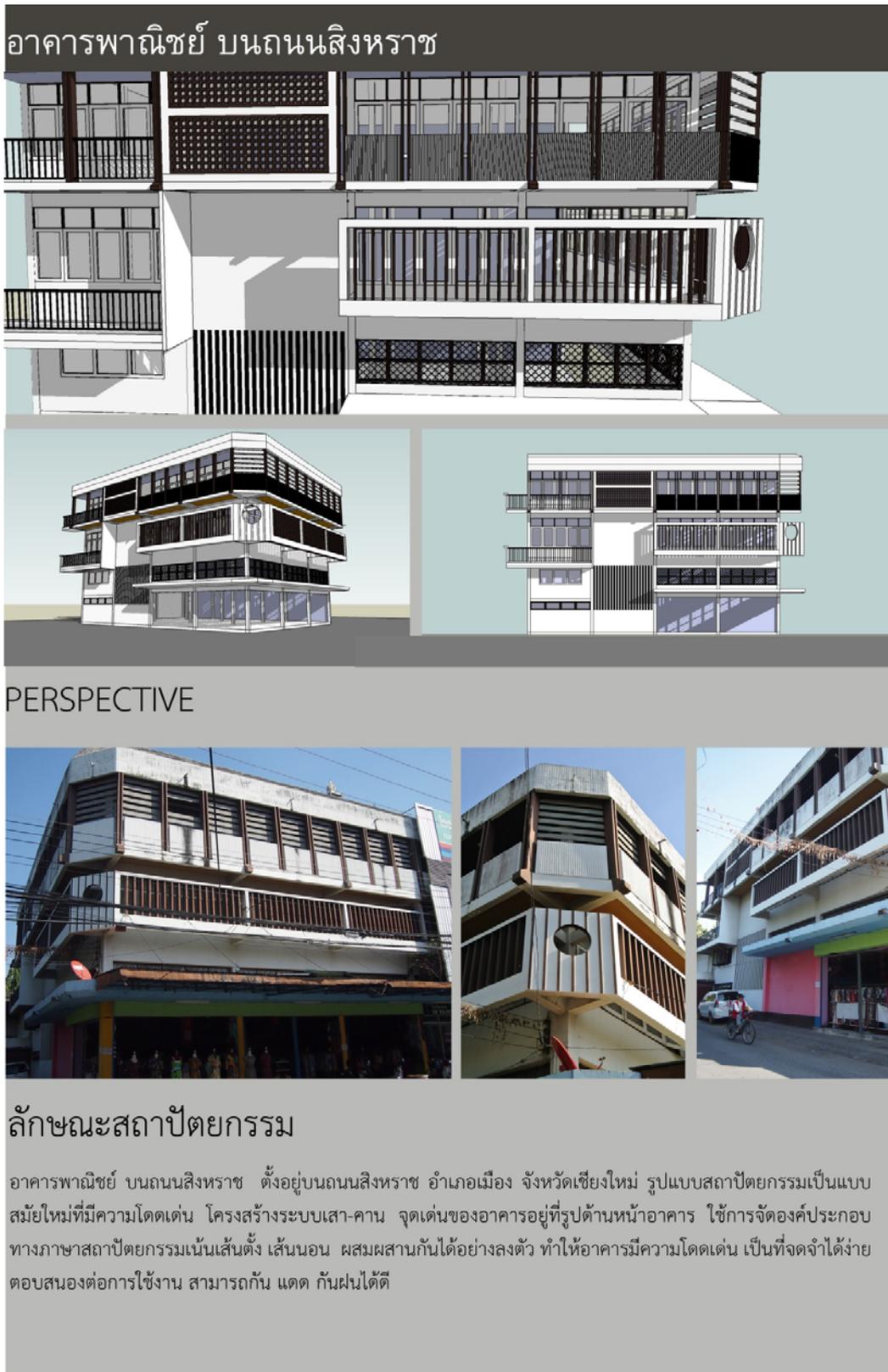
ภาพที่ 4.128 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารพาณิชย์ บนถนนวัวลาย
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

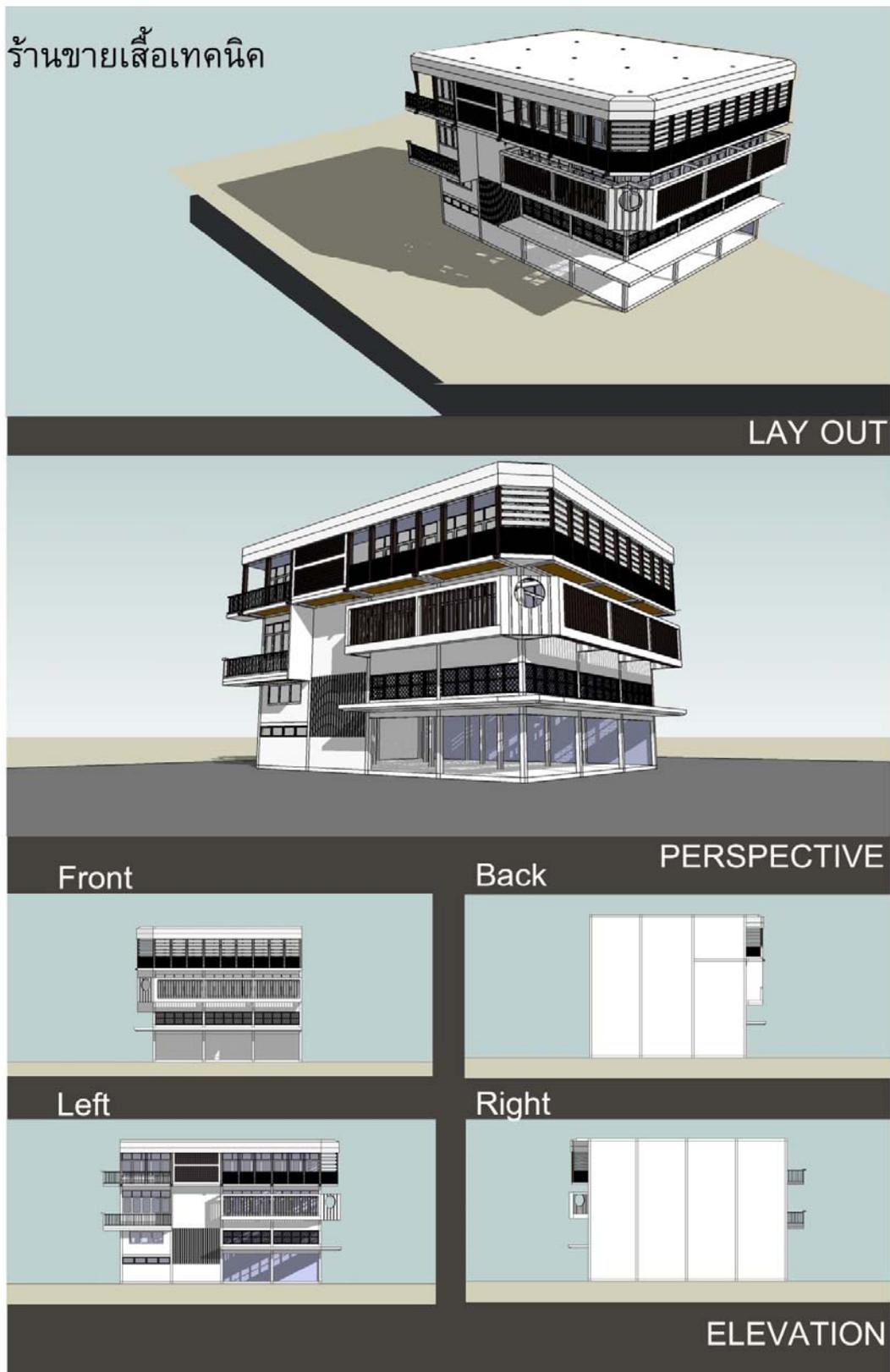
ภาพที่ 4.129 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารพาณิชย์ บนถนนวิลาย
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

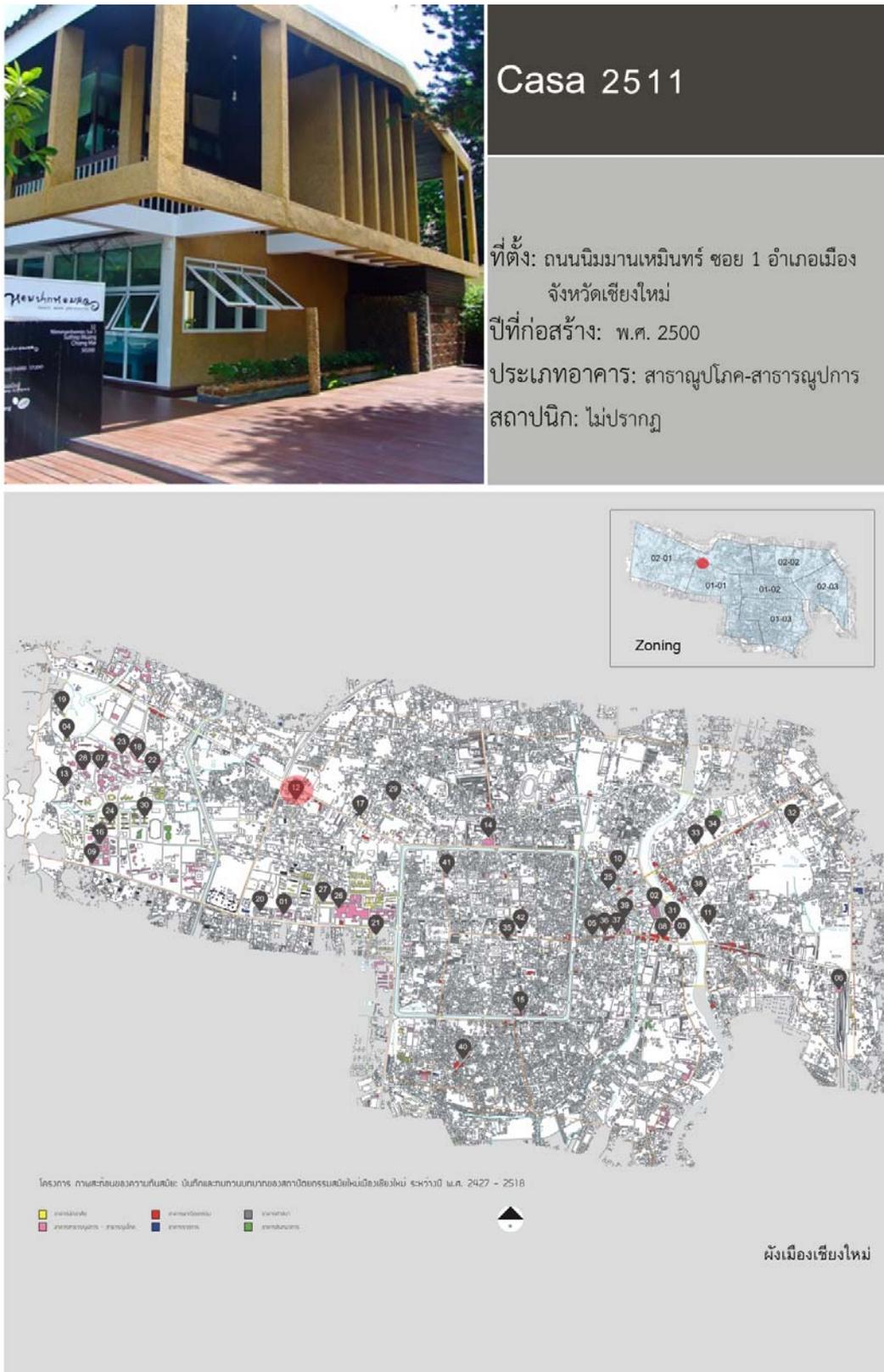
ภาพที่ 4.130 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของอาคารพาณิชย์ บนถนนสิงหราช
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.131 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารพาณิชย์ บนถนนสิงหราช
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.132 แสดงทัศนียภาพภายนอกของอาคารพาณิชย์ บนถนนสิงหราช
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.133 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของ casa 2511

[ที่มา: <http://www.yourchiangmai.com/heart-made-patisserie>, 3 กรกฎาคม 2557]

Casa 2511

ประวัติความเป็นมา

Casa 2511 เป็นอาคารสองชั้น ขนาด 295 ตารางเมตร เป็นอาคารที่สร้างในยุคสมัยใหม่ ในปี พ.ศ. 2511 เป็นบ้านเดี่ยวโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้น ตั้งอยู่ในถนนนิมมานเหมินทร์ ซอย 1 อาคารหลังนี้ได้ปรับปรุงเป็นโรงแรมขนาดเล็กลักษณะอาคารจึงสะท้อนถึงอิทธิพลที่ได้รับจากยุคสมัยใหม่ ซึ่งเป็นยุคที่คำนึงถึงคุณค่า และศักยภาพของการใช้งาน เน้นประโยชน์ใช้สอยที่คุ้มค่า ดังนั้น จึงเกิดการลดทอนองค์ประกอบตกแต่งที่ฟุ่มเฟือยมาใช้รูปทรงเรขาคณิตที่มีความเรียบง่าย ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนการใช้งานเป็นโรงแรม มีห้องพักเป็นห้องเล็กๆ ภายใน แต่ลักษณะภายนอกยังคงใช้ลักษณะเดิม

ลักษณะสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ แสดงออกถึงระบบโครงสร้างแบบเสา-คานาอย่างไม่มีปิดบัง ซึ่งเป็นจุดเด่นในการออกแบบตกแต่งอาคาร การนำรูปทรงเรขาคณิตพื้นฐานมาใช้ในการออกแบบโดยกำหนดจากลักษณะการใช้งาน ไม่มีการประดับประดาส่วนเกิน เคารพธรรมชาติของวัสดุและโครงสร้าง ส่วนวัสดุที่นำมาใช้มีการผสมผสานทั้งวัสดุสมัยใหม่และวัสดุท้องถิ่นได้อย่างลงตัว โดยการเลือกใช้ทรายล้างมาเป็นพื้นผิวอาคาร ถือเป็นจุดเด่นของอาคาร

การระบุคุณค่าความสำคัญ

อาคาร Casa 2511 มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารสมัยใหม่ที่ตอบสนองต่อฟังก์ชันการใช้งาน ใช้รูปทรงเรขาคณิตที่มีความเรียบง่าย เป็นการแสดงให้เห็นถึงการนำเอาโครงสร้างเสาตัวอาคารมาเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบอย่างชัดเจน ถือเป็นภาษาทางสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ที่สำคัญ

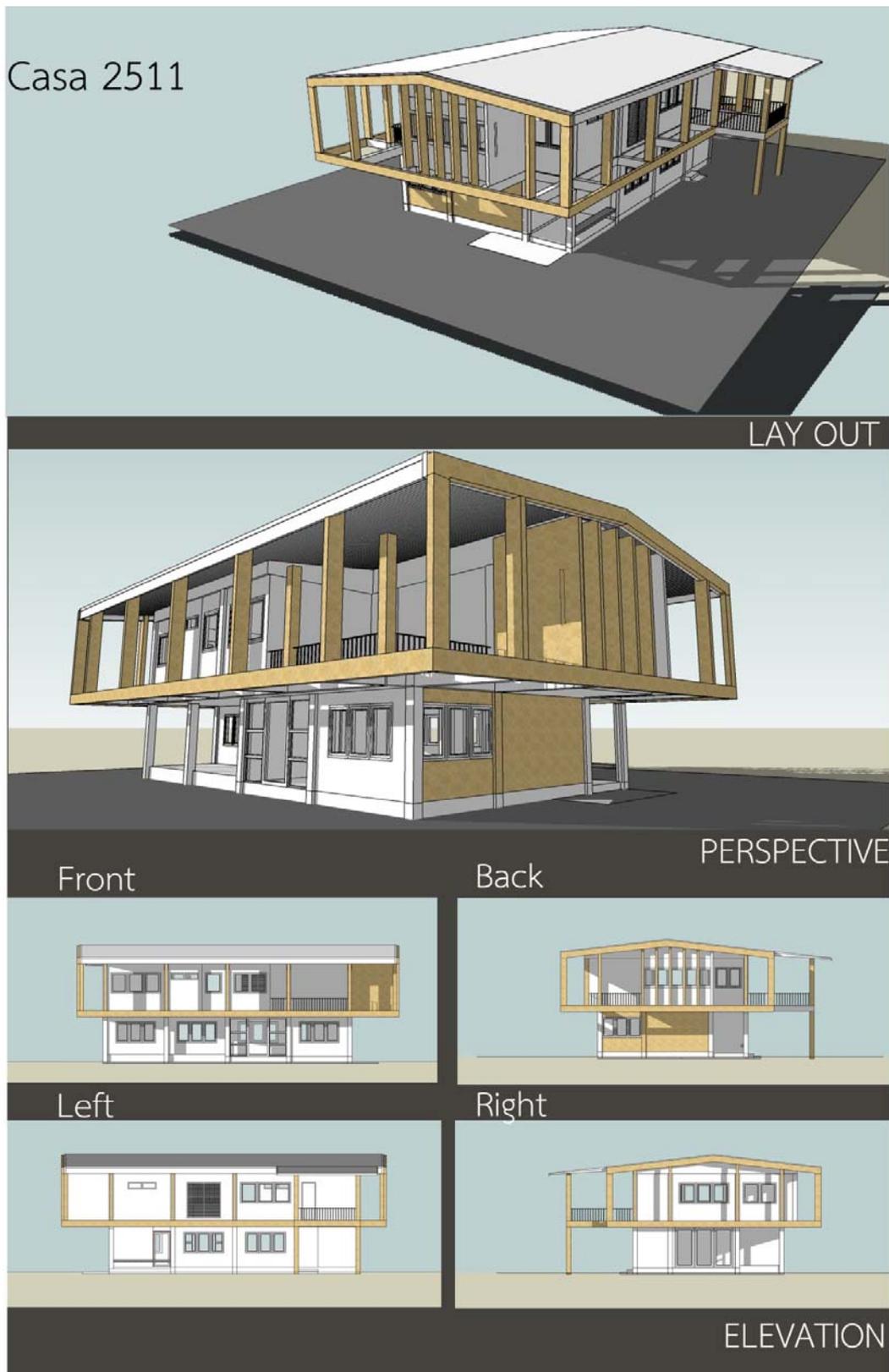
ภาพที่ 4.134 แสดงประวัติและข้อมูลของ casa 2511

[ที่มา: <http://www.yourchiangmai.com/heart-made-patisserie>, 3 กรกฎาคม 2557]

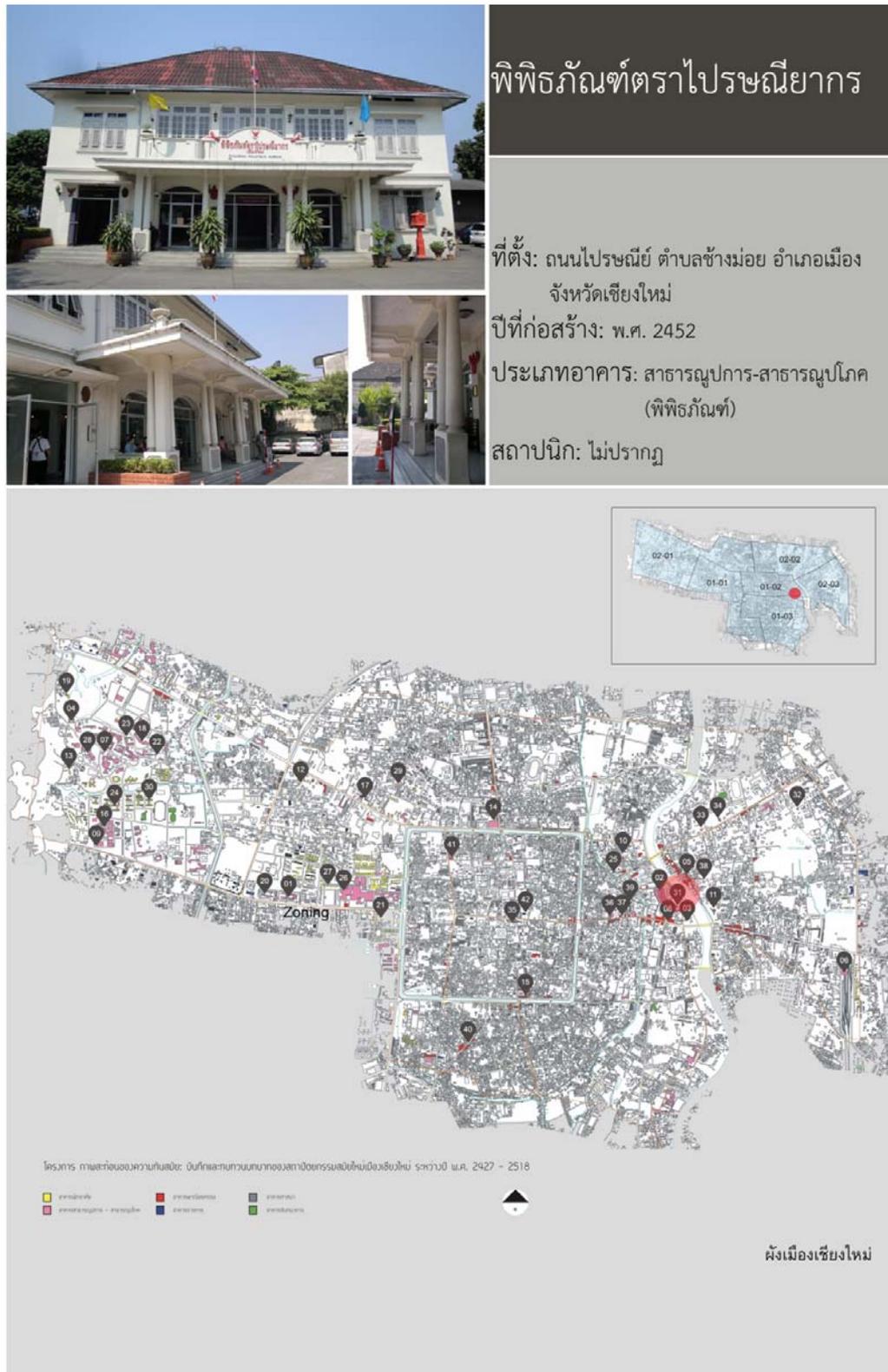

ภาพที่ 4.135 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของ casa 2511

[ที่มา: <http://www.yourchiangmai.com/heart-made-patisserie>, 3 กรกฎาคม 2557, ภาพหุ่นจำลอง
คอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.136 แสดงทัศนียภาพภายนอกของ casa 2511
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.137 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ตราไปรษณียากร

[ที่มา: <http://www.bloggang.com/data/moonfleet/picture/1272602469.jpg>, 29 มิถุนายน 2557,
ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

พิพิธภัณฑ์ตราไปรษณียากร เชียงใหม่

ประวัติความเป็นมา

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานไปรษณีย์โทรเลขแห่งแรก หรือที่คนเมืองเรียกว่า “โฮงสาย” สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2436 และได้ทำการย้ายมาที่ใหม่ในปี พ.ศ. 2453 ตั้งอยู่บนถนนไปรษณีย์ริมฝั่งแม่น้ำปิงใกล้กับตลาดต้นลำไย โดยสาเหตุที่ตั้งที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขขึ้น ที่นี้ก็เนื่องด้วย แต่เดิมการติดต่อกับเมืองต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นการติดต่อทางเรือ พื้นที่ตรงนี้จึงสะดวกต่อการ ขนถ่ายจดหมายและพัสดุที่มาจากทางเรือ โดยครั้งแรกสร้างขึ้นเป็นอาคารไม้ไม้ไผ่สูงต่อมาเมื่อมีการขนส่ง ไปรษณีย์มากขึ้น จึงรื้อและสร้างเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้นทรงยุโรป และหลังจากนั้นเมื่อมีการสร้างสำนักงาน ไปรษณีย์โทรเลขขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น สำนักงานไปรษณีย์โทรเลขสันป่าข่อย ที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับการขนส่ง ทางรถไฟที่มาแทนเรือ สำนักงานไปรษณีย์โทรเลขแม่ปิงจึงถูกลดบทบาทลง และเมื่อปี พ.ศ. 2533 สำนักงาน ไปรษณีย์โทรเลขแม่ปิง จึงได้รับการปรับปรุงและจัดตั้งเป็น “พิพิธภัณฑ์ตราไปรษณียากรเชียงใหม่” เพื่อจัดแสดงพัฒนาการไปรษณีย์โทรเลขจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และในปัจจุบันกรมศิลปากรได้อนุรักษ์และขึ้นทะเบียนอาคาร หลังนี้เพื่อเป็นสมบัติของชาติและชนรุ่นหลังต่อไป

ลักษณะสถาปัตยกรรม

อาคารพิพิธภัณฑ์ตราไปรษณียากรเชียงใหม่โดดเด่นด้วยรูปทรงอาคารที่เป็นสไตล์ยุโรป นำมาปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ได้เป็นอย่างดี มีการเน้นประตูทางเข้าที่กึ่งกลางอาคาร โดยใช้เสาสูงเป็นแนวรับชายคากว้าง ป้องกันแดด ลม ฝน อาคารมี 2 ชั้น ภายในชั้น 1 จัดแสดงตู้ไปรษณีย์แบบเก่าและเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับการสื่อสารแบบสมัยก่อน ส่วนชั้น 2 จัดแสดงแสตมป์เก่าตั้งแต่รัชกาลที่ 8 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังมีห้องสมุด ห้องประชุมอยู่ในบริเวณชั้น 2 อีกด้วย

การระบุคุณค่าความสำคัญ

พิพิธภัณฑ์ตราไปรษณียากร มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และ สถาปัตยกรรม (Architectural Value) ของเมืองเชียงใหม่ เป็นอาคารที่ผสมผสานระหว่าง สถาปัตยกรรมตะวันตกและตะวันออก ที่สามารถปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี พิพิธภัณฑ์ตราไปรษณียากร เชียงใหม่ เป็นอาคารที่ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ประจำปี พ.ศ. 2552

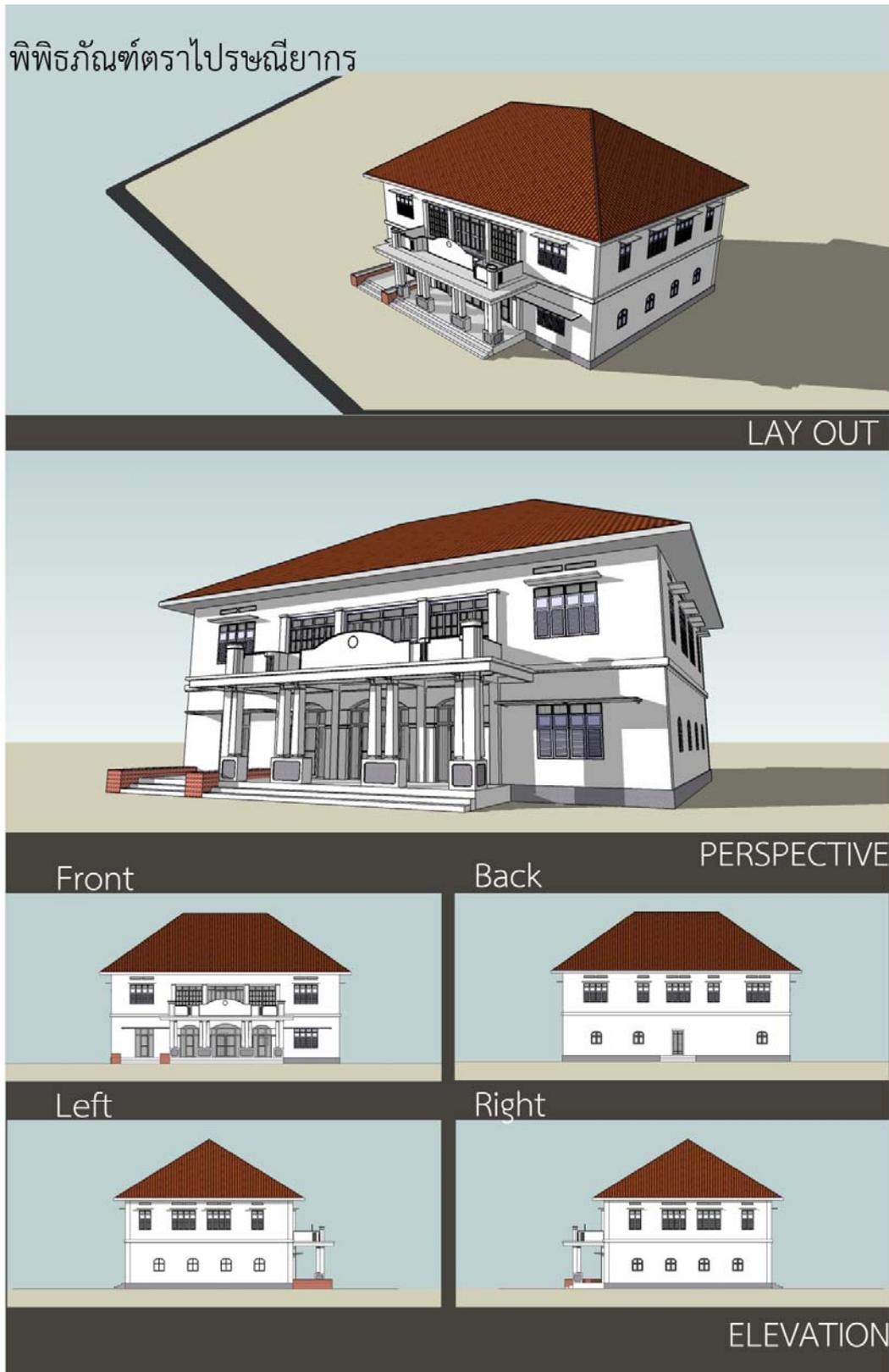

ภาพที่ 4.138 แสดงประวัติและข้อมูลของพิพิธภัณฑ์ตราไปรษณียากร

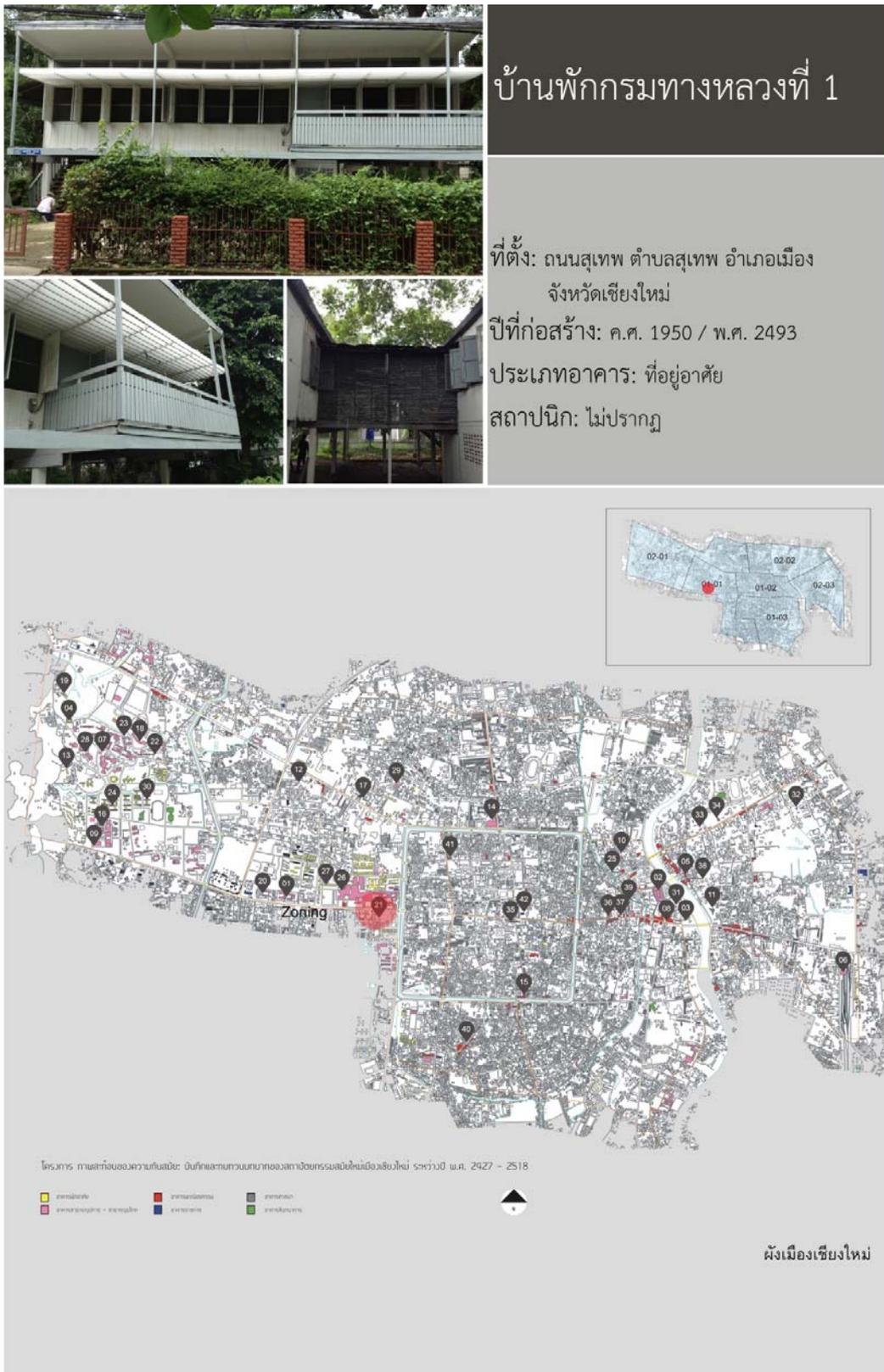
[ที่มา: <http://www.bloggang.com/data/moonfleet/picture/1272602469.jpg>, 29 มิถุนายน 2557]

ภาพที่ 4.139 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑ์ตราไปรษณียากร
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.140 แสดงทัศนียภาพภายนอกของพิพิธภัณฑสถานไตราประชณียากร
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.141 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของบ้านพักกรมทางหลวงที่ 1
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

บ้านพักกรมทางหลวงที่ 1 (เชียงใหม่)

ประวัติความเป็นมา

สำนักงานทางหลวงที่ 1 (เชียงใหม่) ตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2480 ภายใต้ชื่อเดิม คือ “สำนักงานทางภาคเหนือ” ตั้งอยู่ที่ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2484 กองทางก็ได้ยกฐานะขึ้นเป็นกรมทางหลวง โอนสังกัดจากกรมโยธาเทศบาล กระทรวงมหาดไทย มาสังกัดกระทรวงคมนาคม ได้เปลี่ยนชื่อจากสำนักงานทางภาคเหนือ เป็น “เขตการทางเชียงใหม่” ต่อมาในปี พ.ศ.2493 ได้ย้ายที่ตั้งสำนักงานมาอยู่ที่ถนนสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ และในปี พ.ศ. 2534 ได้เปลี่ยนชื่อจากเขตการทางเชียงใหม่เป็น “สำนักงานทางหลวงที่ 1 (เชียงใหม่)”

ลักษณะสถาปัตยกรรม

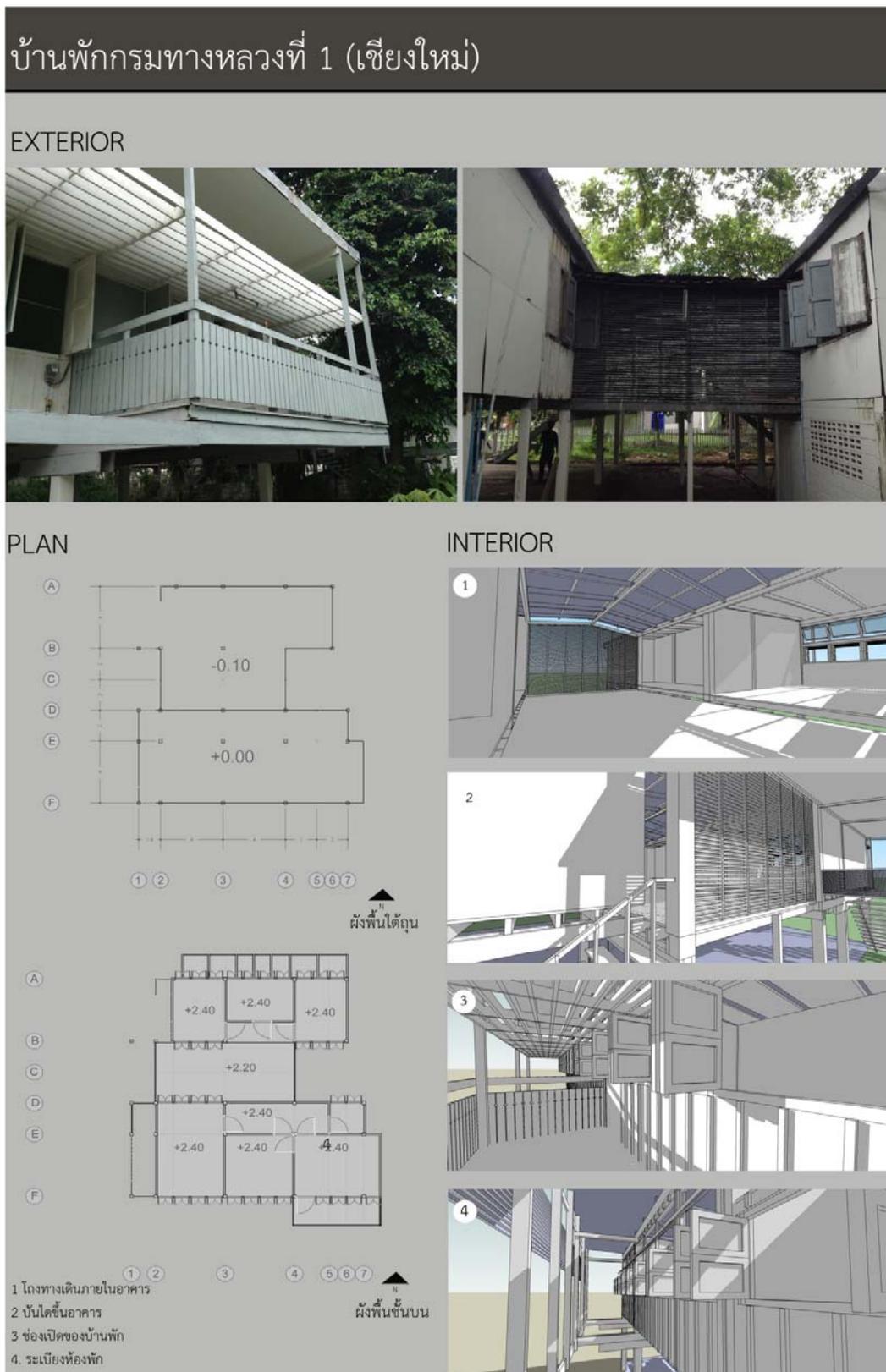
ลักษณะของบ้านพัก เป็นช่วงรอยต่อของยุคสมัยที่เห็นชัดเป็นแบบอาคารสมัยใหม่ หลังคาใช้ไม้เป็นหลัก มีการสร้างชายคายาวกันแดด ลม ฝน (ตอปเรื่องดิน ฟ้า อากาศ) มีการใช้ผนังไม้ระแนง (คล้ายกับแผงกันแดดแนวตั้ง) มาเป็นผนังกันแดดเป็นที่นิยมอย่างมากในยุคเดียวกัน เน้นเส้นสายในแนวนอนขนานกับพื้น ทั้งในรูปแบบของช่องเปิด ระแนงไม้ด้านข้างของอาคาร และคานาฝากที่รับส่วนของระเบียง และมีเส้นตั้งที่เกิดในอาคาร ได้แก่ ส่วนผนังที่ตีไม้ในแนวตั้ง เสาที่รับในส่วนของหลังคา และราวกันตกในส่วนของระเบียง

การระบุคุณค่าความสำคัญ

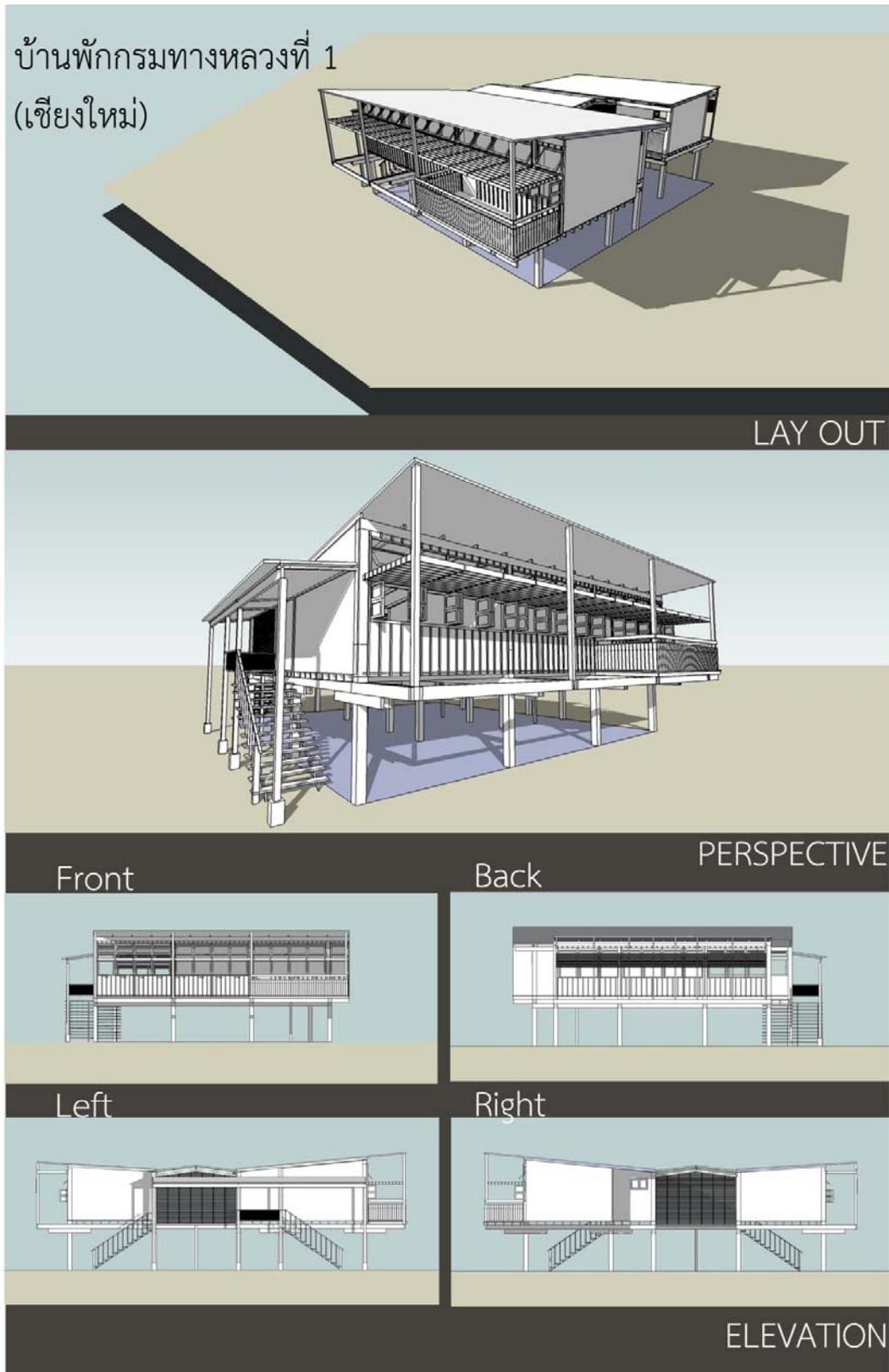
บ้านพักกรมทางหลวงที่ 1 (เชียงใหม่) มีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารสมัยใหม่ ที่มีความเรียบง่าย เน้นประโยชน์ใช้สอยภายในอาคารเป็นหลัก สร้างอาคารที่ตอบสนองต่อสภาพภูมิอากาศ

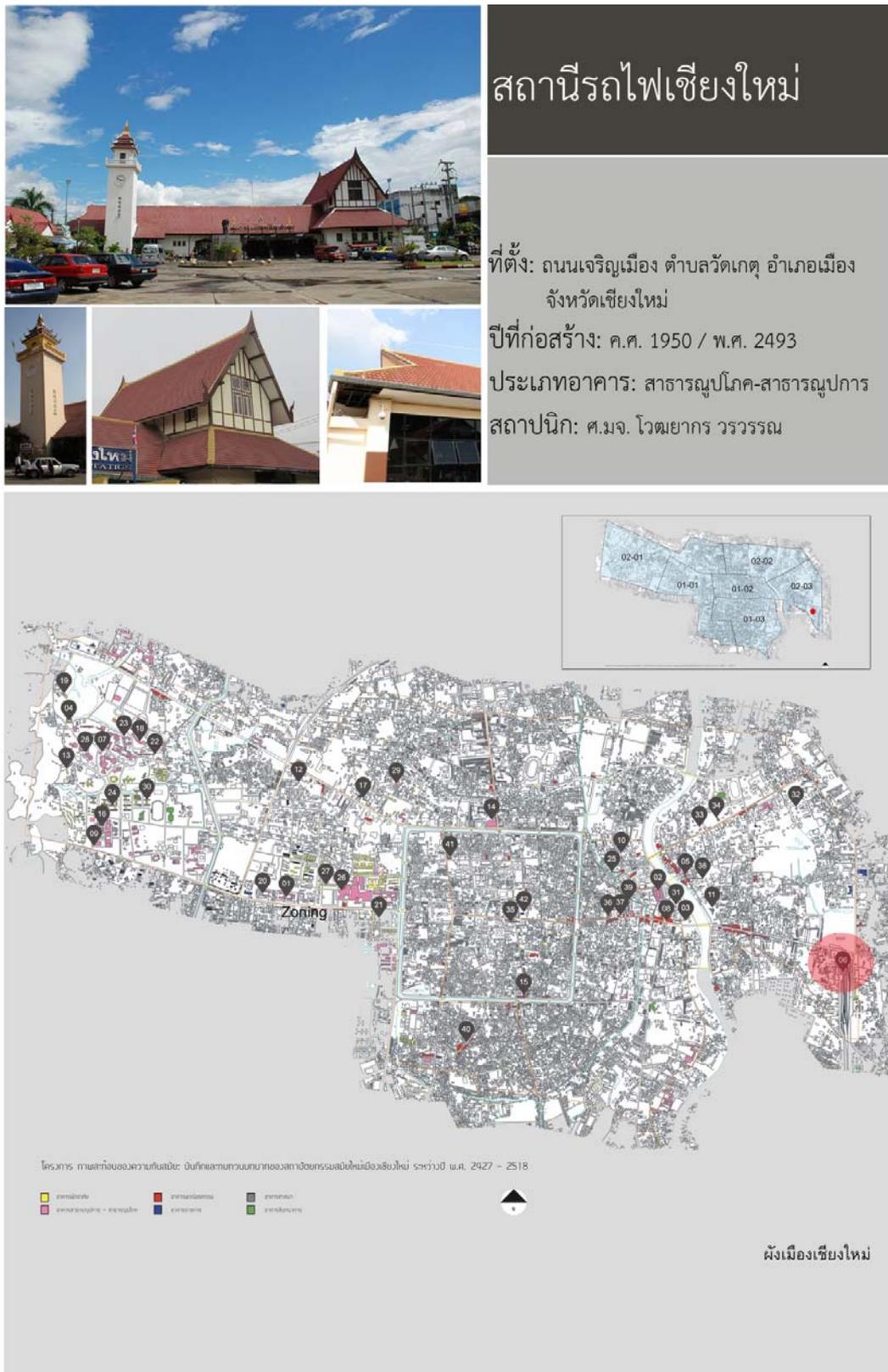
ภาพที่ 4.142 แสดงประวัติและข้อมูลของบ้านพักกรมทางหลวงที่ 1
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.143 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของบ้านพักกรมทางหลวงที่ 1
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.144 แสดงทัศนียภาพภายนอกของบ้านพักกรมทางหลวงที่ 1
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.145 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของสถานีรถไฟเชียงใหม่
[ที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/สถานีรถไฟเชียงใหม่>, 3 มิถุนายน 2557, ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

สถานีรถไฟเชียงใหม่

ประวัติความเป็นมา

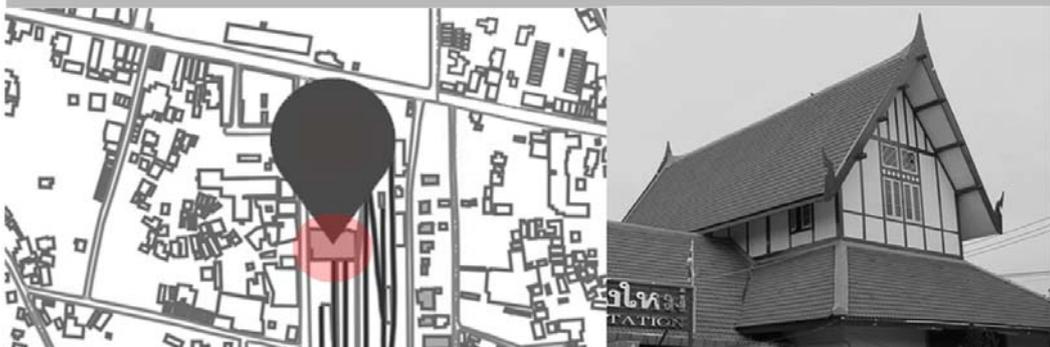
สถานีรถไฟเชียงใหม่ที่เห็นในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญเมือง ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สถานีรถไฟระดับ 1 บนเนื้อที่ทั้งหมด 119 ไร่ ระยะทางจากกรุงเทพถึงสถานีเชียงใหม่ คือ 751 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง ประมาณ 11 ถึง 13 ชั่วโมง สำหรับอาคาร “สถานีรถไฟเชียงใหม่” ที่เห็นในปัจจุบันนั้นเป็นอาคารหลังที่ 2 ซึ่งอาคารหลังแรกสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2464 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตรได้ทิ้งระเบิดทำลายสถานีรถไฟเชียงใหม่จนพังพินาศเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2486 หลังจากที่สถานีรถไฟถูกระเบิด ทางราชการต้องประกาศงดใช้สถานีแห่งนี้ไปหลายปี ผู้โดยสารที่เดินทางโดยรถไฟต้องขึ้นลงที่สถานีป่าเส้า จังหวัดลำพูนแทน ต่อมาเมื่อสงครามสงบลงจึงได้มีการสร้างสถานีรถไฟขึ้นใหม่ซึ่งเป็นอาคารที่ใช้อยู่ในปัจจุบันออกแบบโดย ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าไฉยยากร วรวรณ ในสมัยที่พระองค์ยังทรงเป็น ครพ.รับราชการในกรมรถไฟ และมีคุณ ถาวร บุญยเกตุ สถาปนิกที่เขียนเกี่ยวกับ สถานีรถไฟเชียงใหม่นี้ลงในวารสารรถไฟ ปีที่ 12 ฉบับที่ 12 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511 ระบุคำบรรยายภาพ “สถานีเชียงใหม่” ว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบ “ไทยเหนือ” นอกจากนี้แล้ว ศ.มจ.ไฉยยากร วรวรณ ยังทรงออกแบบสถานีรถไฟธนบุรี ซึ่งสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2493 ทั้งสถานีเชียงใหม่และสถานีธนบุรีมีจุดเด่นคือ “หอนาฬิกา” จึงสันนิษฐานได้ว่าสถานีเชียงใหม่คงจะสร้างขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกับสถานีธนบุรี คือ ปี พ.ศ. 2493

ลักษณะสถาปัตยกรรม

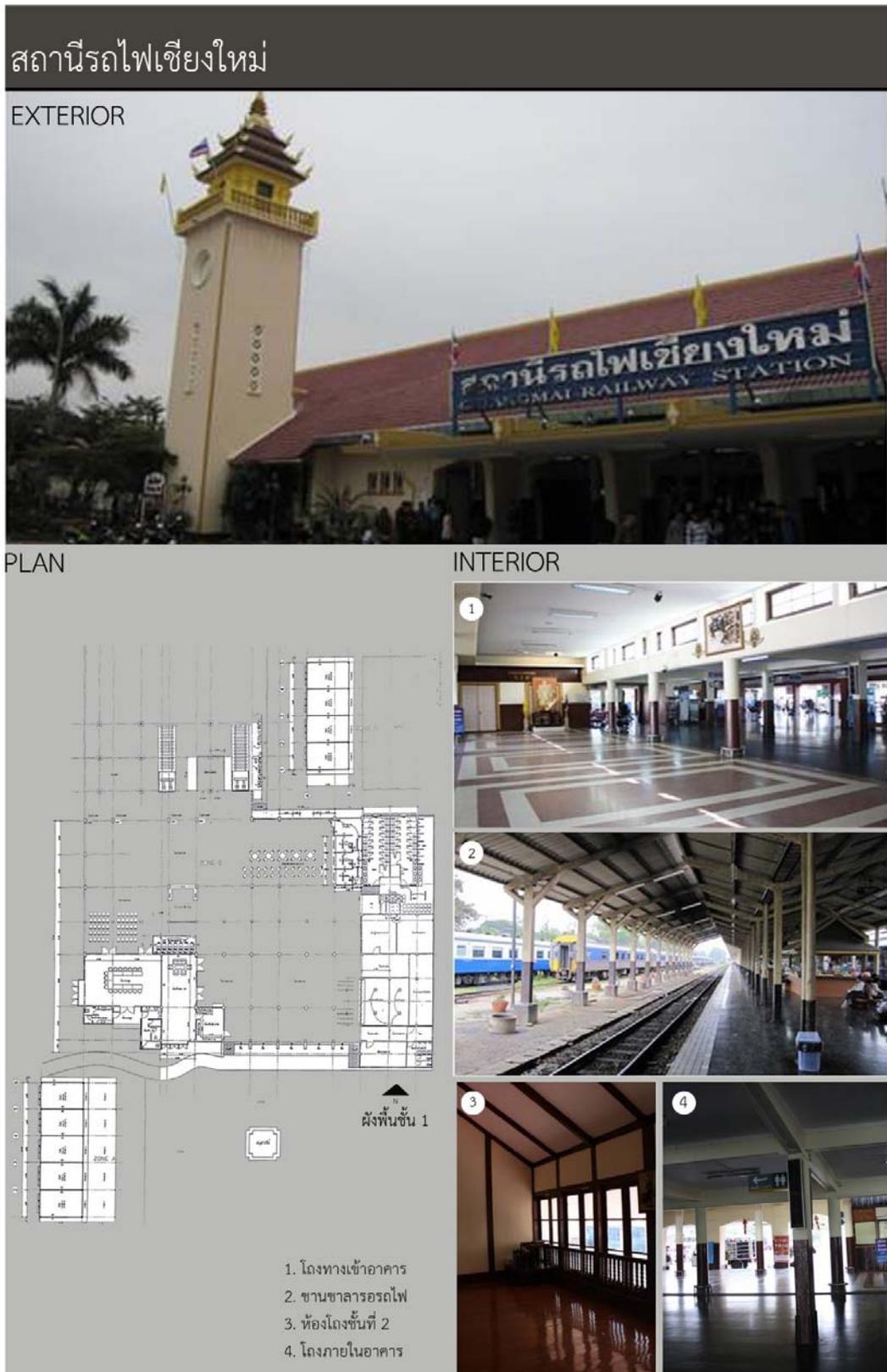
ลักษณะของสถานีรถไฟเชียงใหม่เป็นสถาปัตยกรรมไทยประเพณีประยุกต์ มีการใช้ไม้ผสมกับคอนกรีต มีจุดเด่นอยู่ตรงหอนาฬิกาที่ได้รับอิทธิพลจากวัด ในภาคกลางช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ และรูปทรงของตัวอาคารยังคงได้อิทธิพลจากเรือนไทยภาคกลาง ตัวองศาหลังคาที่มีความชันและสูงชะลูด ส่วนบริเวณอาคารใหม่และอาคารเก่าถูกออกแบบให้เป็นหลังคา flat slab เพื่อประโยชน์ใช้สอย เพราะใช้สำหรับการวางเครื่องปรับอากาศ (CDU) ด้านบนหลังคา slab

การระบุคุณค่าความสำคัญ

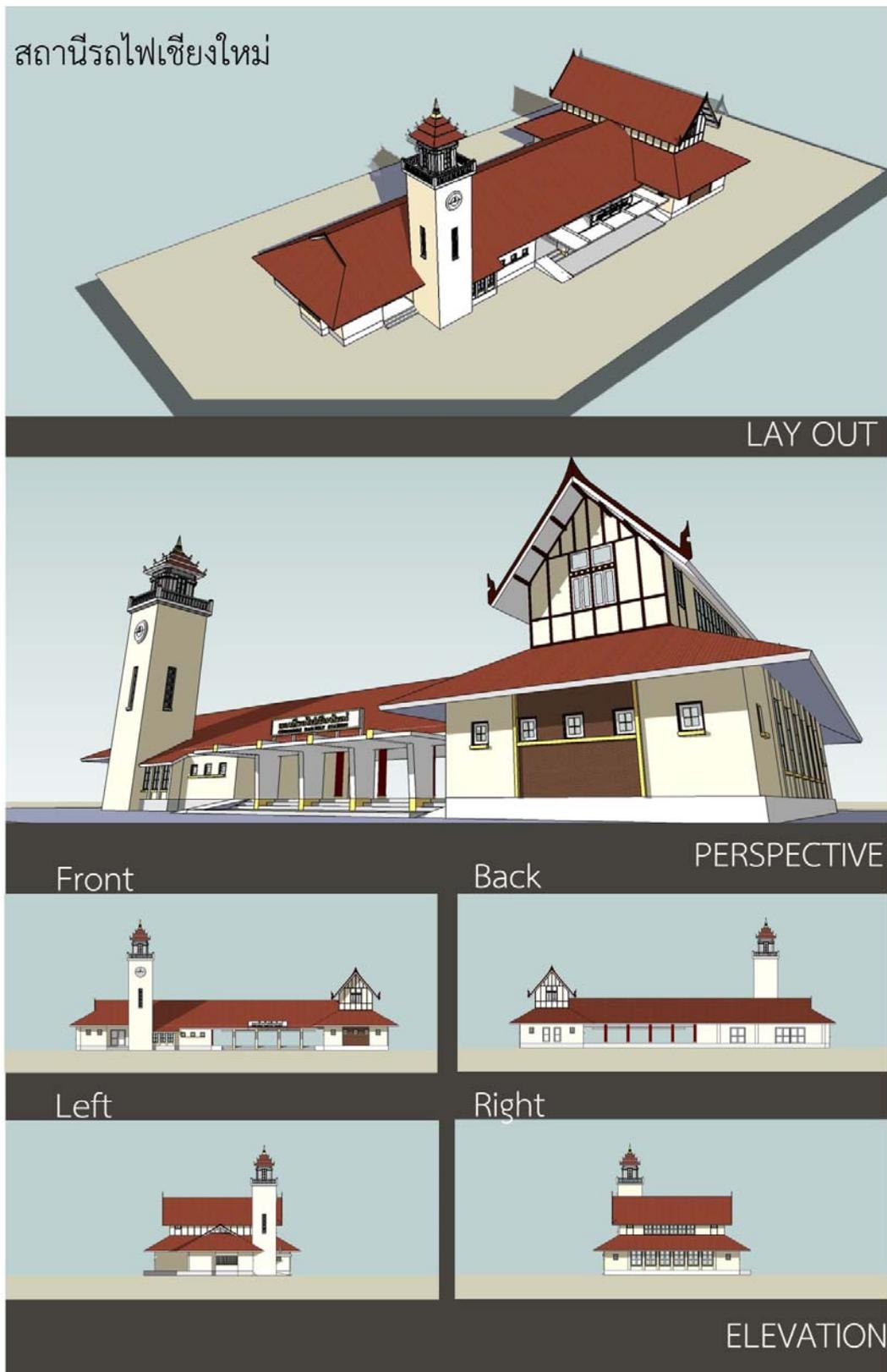
สถานีรถไฟเชียงใหม่ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และสถาปัตยกรรม (Architectural value) เป็นอาคารที่ผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ที่ใช้วัสดุแบบใหม่คือเหล็กและคอนกรีต กับสถาปัตยกรรมแบบประเพณีประยุกต์ โดยขยายสัดส่วนได้อย่างเหมาะสมและสวยงาม

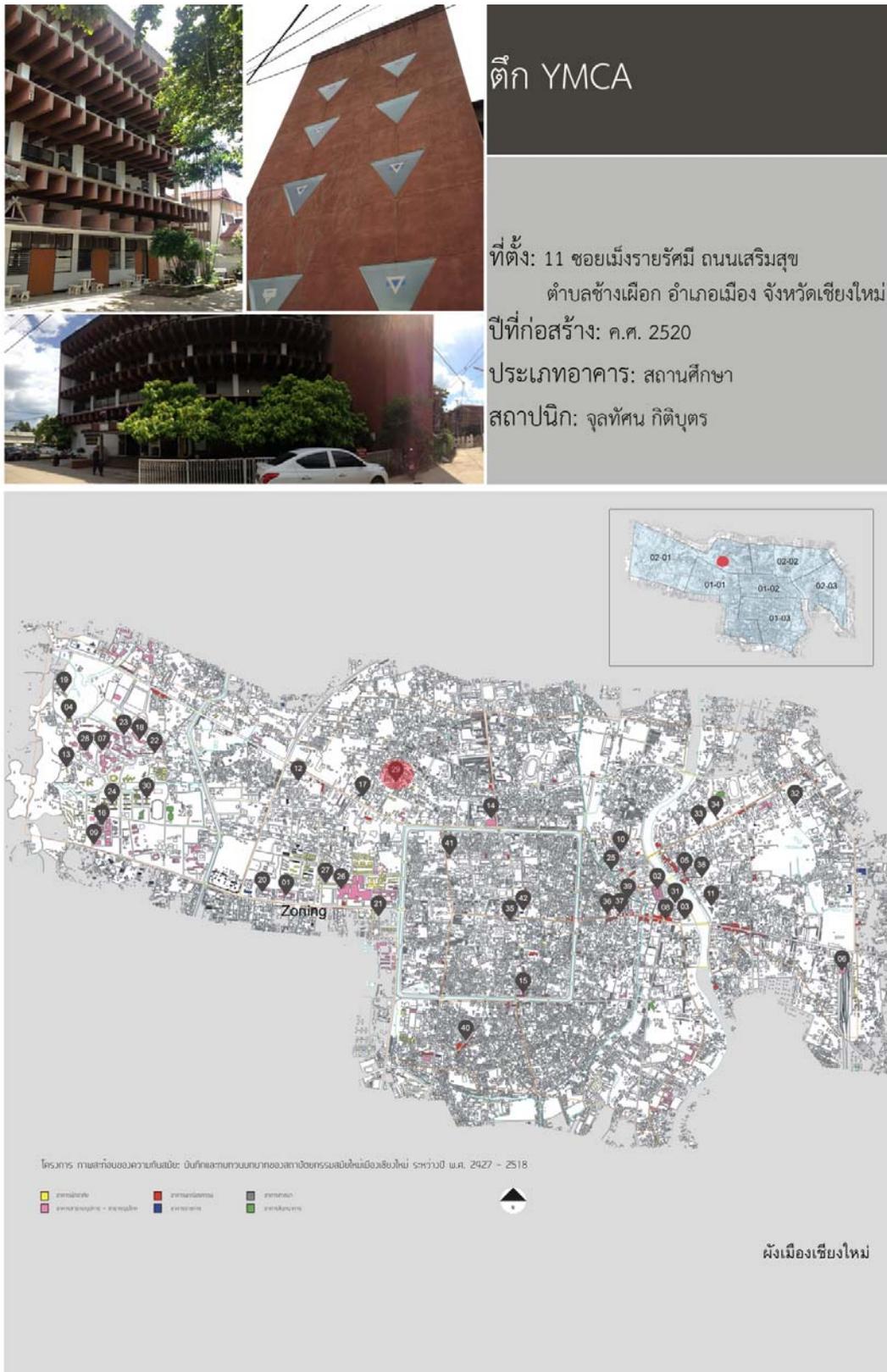
ภาพที่ 4.146 แสดงประวัติและข้อมูลของสถานีรถไฟเชียงใหม่
[ที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/สถานีรถไฟเชียงใหม่>, 3 มิถุนายน 2557]

ภาพที่ 4.147 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของสถานีรถไฟเชียงใหม่
[ที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/สถานีรถไฟเชียงใหม่>, 3 มิถุนายน 2557, ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.148 แสดงทัศนียภาพภายนอกของสถานีรถไฟเชียงใหม่
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.149 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของตึก YMCA
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

อาคาร วาย.เอ็ม.ซี.เอ

ประวัติความเป็นมา

สมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ เชียงใหม่ ได้ก่อตั้งขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2513 โดยมีพัฒนาบุคคลทุกเพศทุกวัย โดยที่ทำการแห่งแรกเป็นอาคารพาณิชย์ย่านไนท์บาร์ชาร์ เปิดบริการสอนภาษาอังกฤษแก่เยาวชนและสามล้อ ทำให้มีผู้สนใจมาใช้บริการมากขึ้น จนทำให้อาคารพาณิชย์ คับแคบไม่เพียงพอต่อความต้องการที่เพิ่มขึ้น ในปี พ.ศ. 2514 จึงได้ย้ายที่ทำการไปอยู่อาคารไม้ 2 ชั้น บริเวณถนนเจริญประเทศ ต่อมาเมื่อจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นจึงต้องย้ายมาอยู่ ณ ที่ทำการถาวรในปัจจุบัน ที่หมู่บ้านสันติธรรม โดยสร้างอาคาร 4 ชั้น บนที่ดินประมาณ 2 ไร่เศษ ออกแบบโดย สำนักงานสถาปนิก ChiangMai Architecture Company โดย อ.ดร.จุลทัศน์ กิติบุตร ซึ่งได้รับบริจาคที่ดินจากนายแพทย์บุญเริ่ม สิงหนคร และคุณ เชื้อนคำ สิงหนคร เพื่อใช้เป็นศูนย์กิจกรรมและหอพักนานาชาติ ต่อมาสมาคมได้ก่อสร้างอาคาร “โรงแรม ดี อินเตอร์เนชั่นแนลเชียงใหม่” ต่อจากอาคารเดิมซึ่งเป็นอาคาร 6 ชั้น ในปี พ.ศ. 2531 เพื่อจะได้ใช้อาคารหลังเดิมเป็นศูนย์กิจกรรมสำหรับเยาวชน

ลักษณะสถาปัตยกรรม

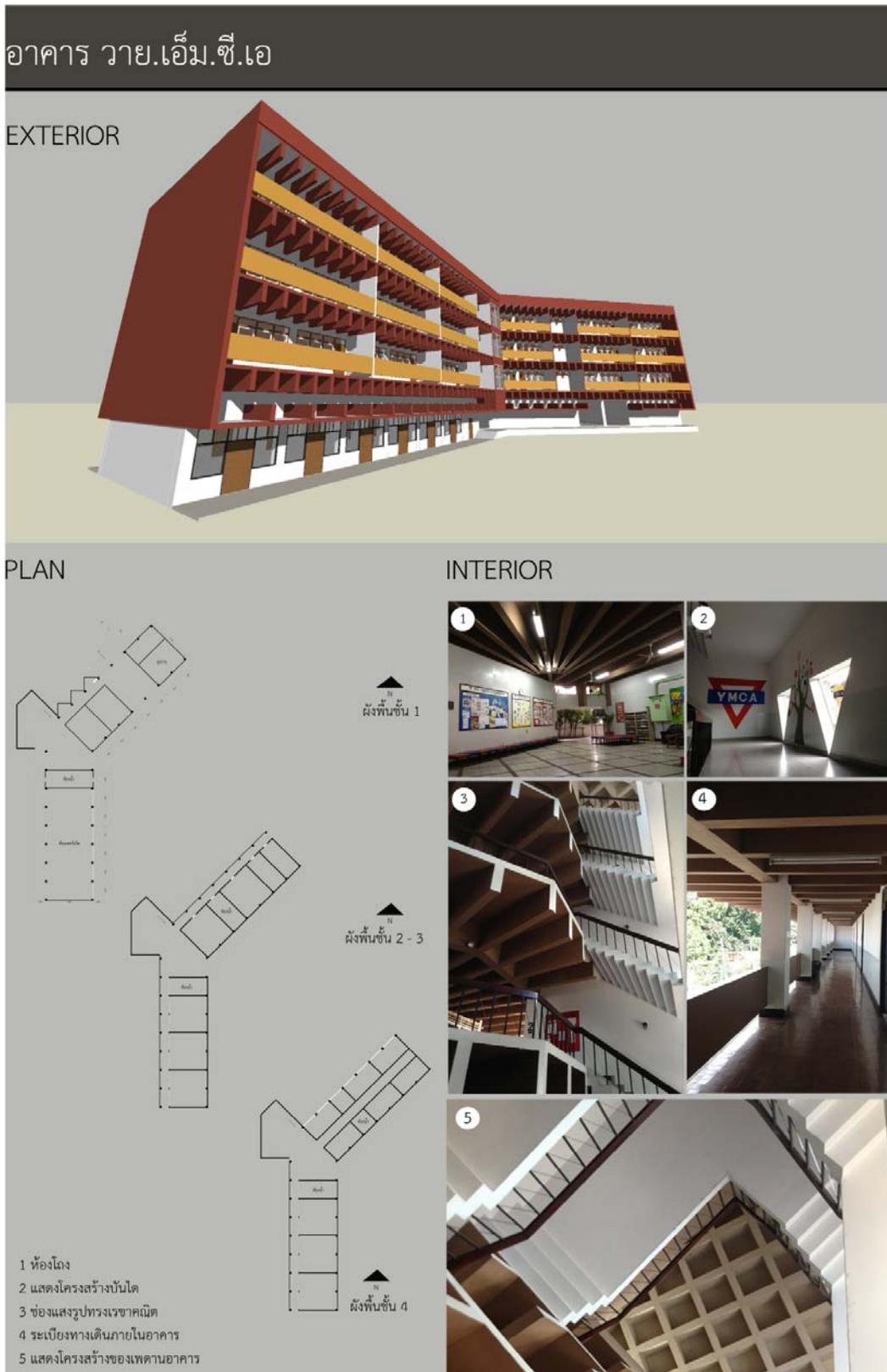
รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นอาคารสมัยใหม่ โครงสร้างที่ใช้เป็นแบบ Ribbed One Way ที่มีช่วงพาดที่กว้าง และโครงสร้าง Waffle Slap ที่มีความกว้างของช่วงเสายาวได้ถึง 10 เมตร รูปทรงอาคารตอบสนองต่อพื้นที่ใช้สอยภายใน แพลนห้องต่างๆเป็นสี่เหลี่ยมที่มีความสมมาตร ง่ายต่อการจัดพื้นที่ใช้สอยภายใน ซึ่งส่งผลต่อรูปทรงภายนอกของอาคารที่มีลักษณะเป็นตัววี โดยมีโถงบันไดตรงกลางทำหน้าที่เชื่อมต่ออาคารทั้ง 2 ฝั่งเข้าหากัน การออกแบบช่องเปิดให้เป็นสัญลักษณ์ของชื่ออาคาร คือทำเป็นตัววาย และตัวเอ็ม สร้างจุดเด่นให้กับรูปด้านอาคาร

การระบุคุณค่าความสำคัญ

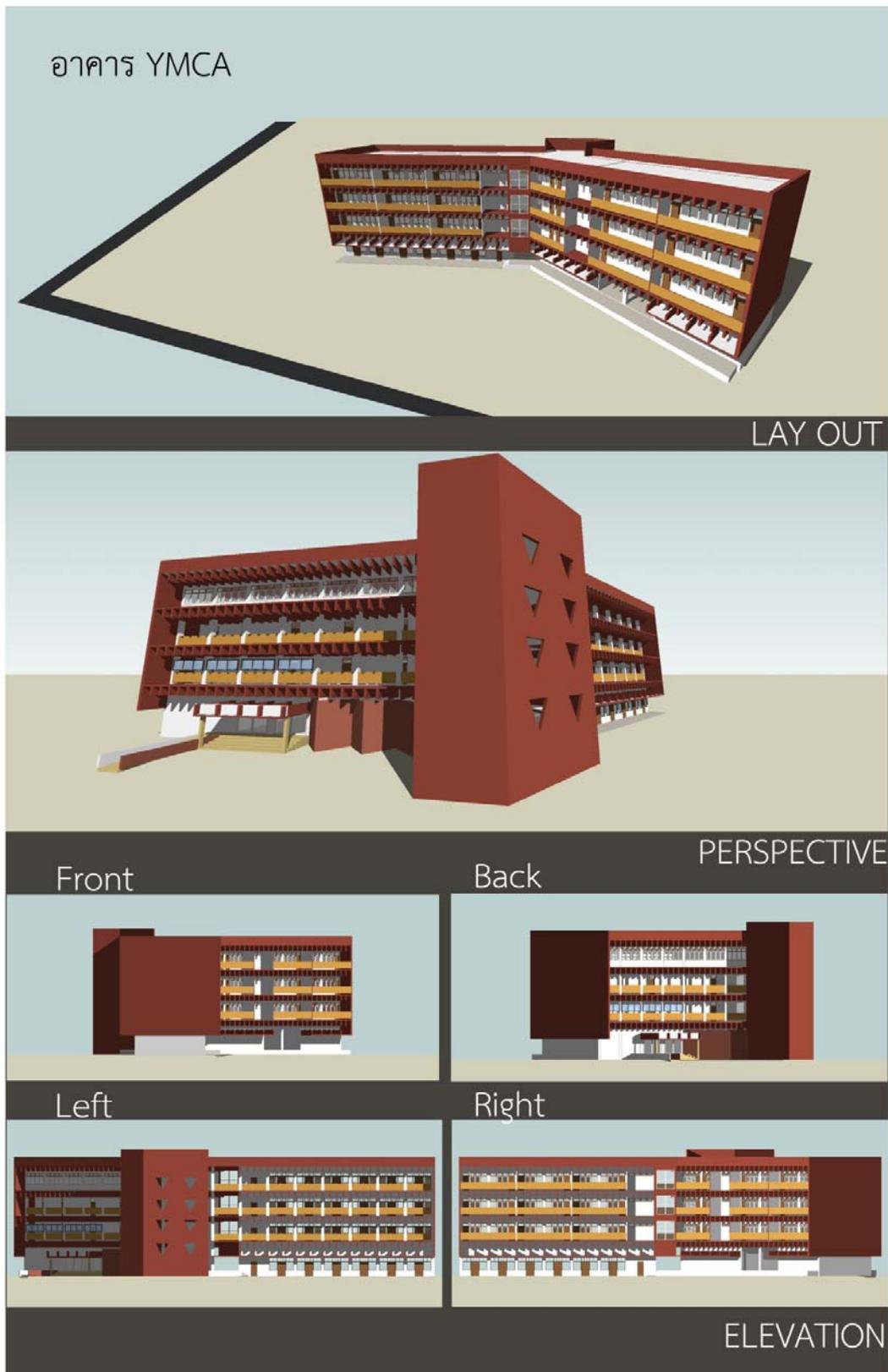
อาคารวาย.เอ็ม.ซี.เอ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และสถาปัตยกรรม (Architectural Value) เป็นอาคารที่นำเอาเทคโนโลยีการก่อสร้างแบบสมัยใหม่มาใช้ในการออกแบบ รูปทรงของอาคารตอบสนองต่อพื้นที่การใช้งานภายใน

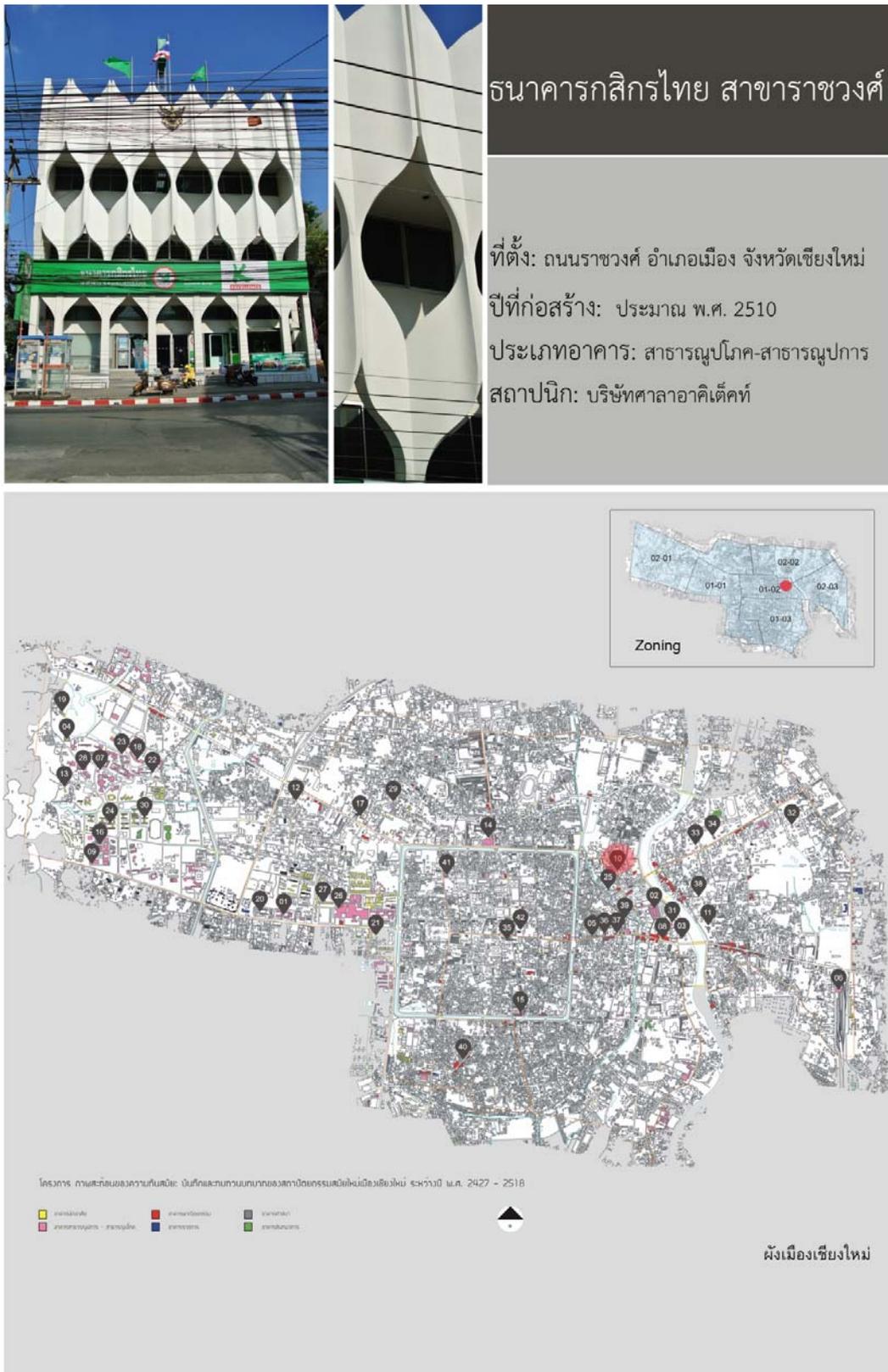
ภาพที่ 4.150 แสดงประวัติและข้อมูลของตึก YMCA
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

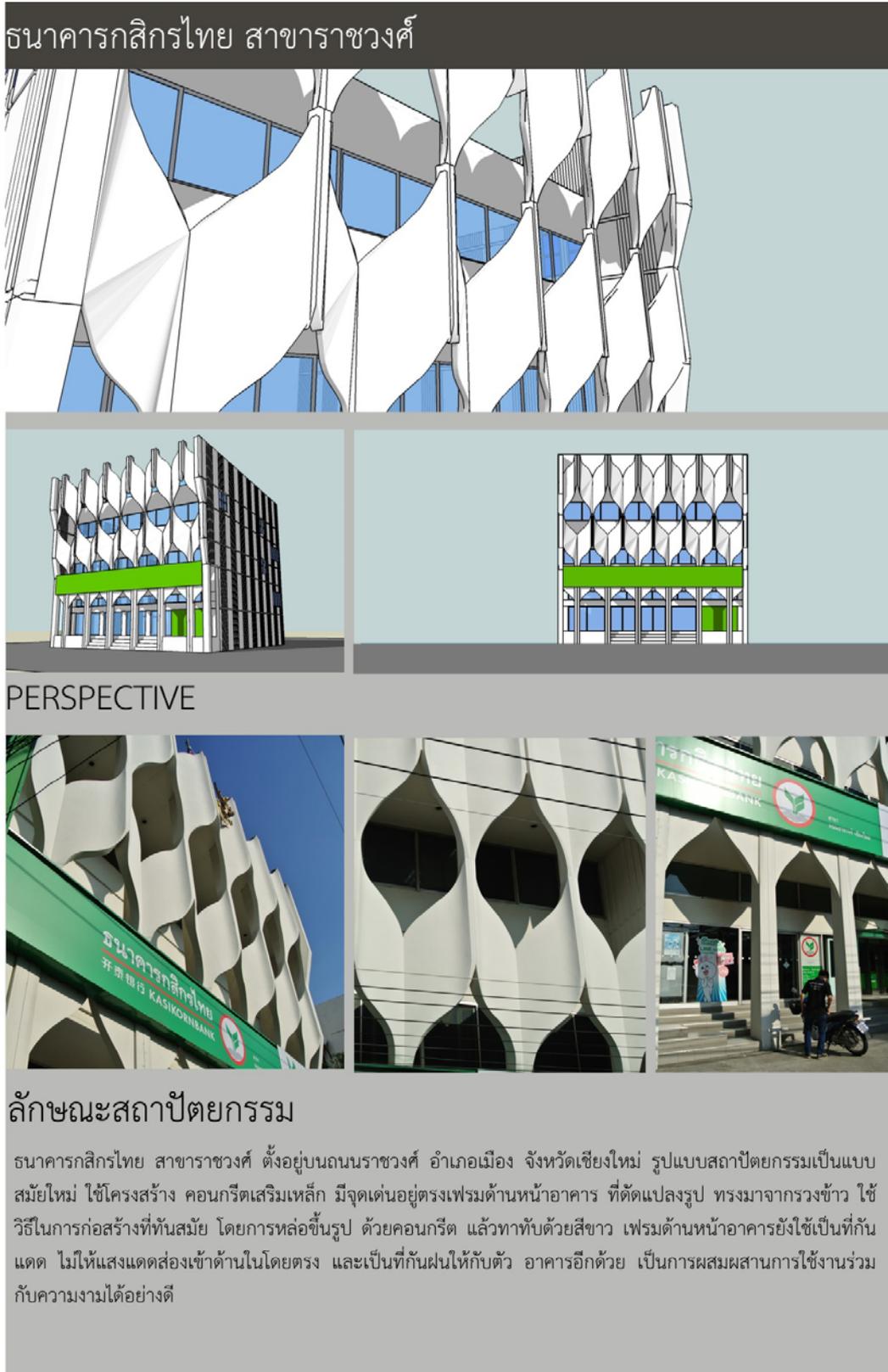
ภาพที่ 4.151 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของตึก YMCA
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

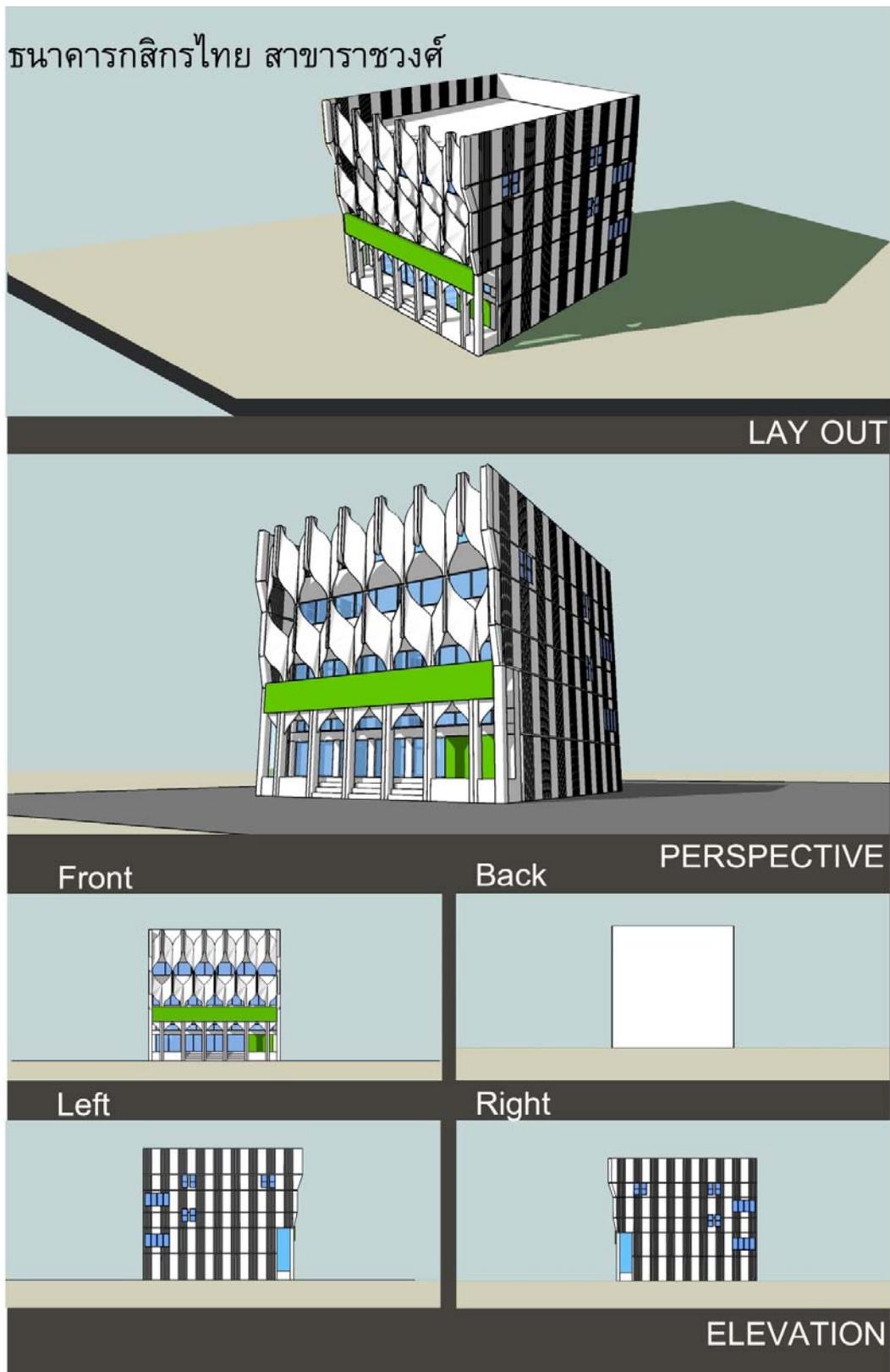
ภาพที่ 4.152 แสดงทัศนียภาพภายนอกของตึก YMCA
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

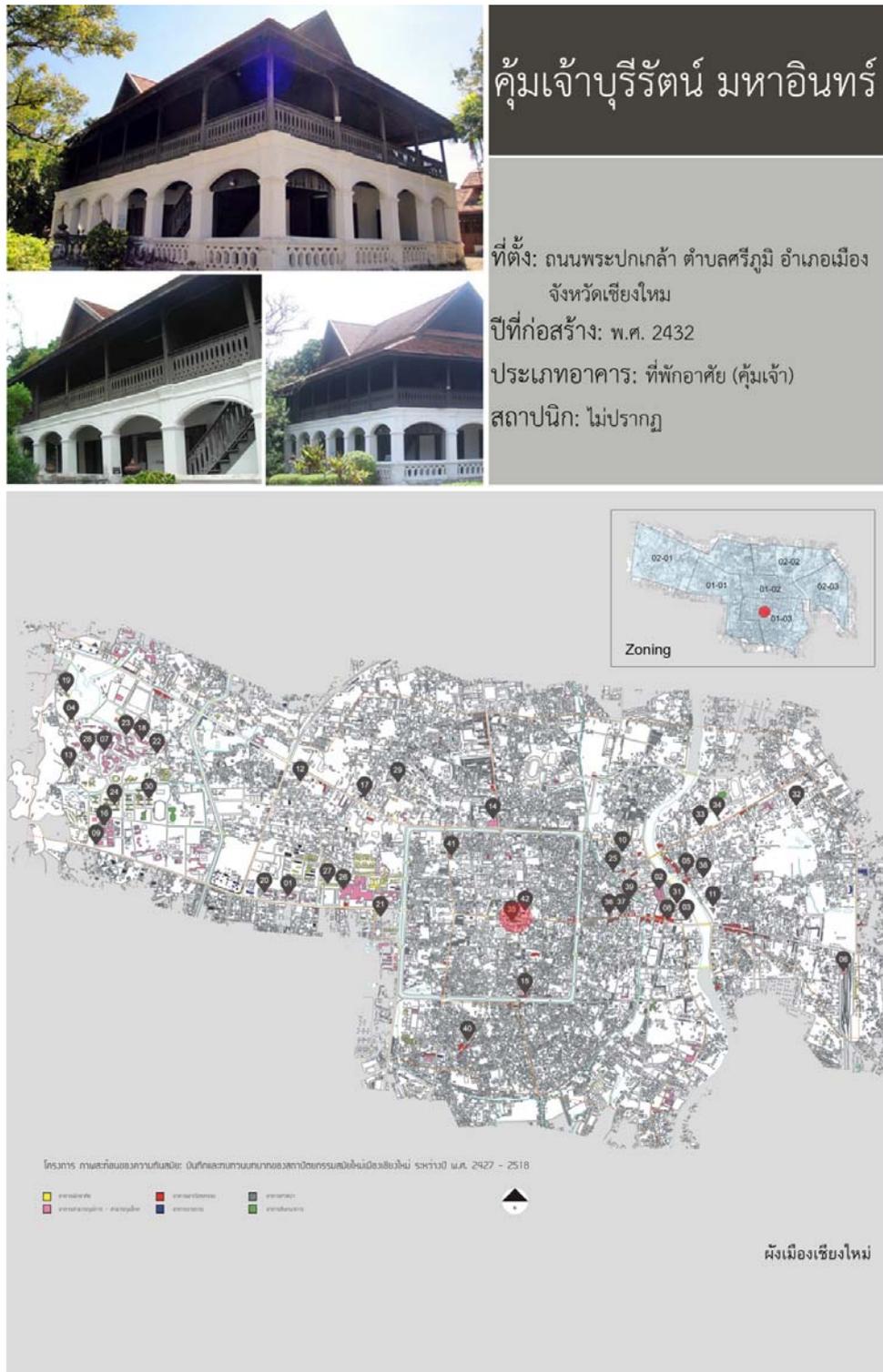
ภาพที่ 4.153 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของธนาคารกสิกรไทย สาขาราชวงศ์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.154 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของธนาคารกสิกรไทย สาขาราชนางค์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.155 แสดงทัศนียภาพภายนอกของธนาคารกสิกรไทย สาขาราชวงศ์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.156 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์

ประวัติความเป็นมา

แรกสร้างคุ้มแห่งนี้เป็นที่พำนักของเจ้าน้อย มหาอินทร์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2432 ก่อนจะเปลี่ยนเจ้าของมาอยู่ตระกูลทิพยมณฑล และ กิติบุตร คหบดีใหญ่ของเชียงใหม่ โดยมีอาจารย์ ดร.จุลทัศน์ กิติบุตร ศิลปินแห่งชาติสาขาสถาปัตยกรรม ซึ่งรับตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญพิเศษประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มาตั้งแต่ช่วงแรกของการก่อตั้งคณะฯ เป็นผู้ได้รับทราบถึงแนวคิดการก่อตั้งศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา จึงได้ปรึกษากับทางญาติผู้ใหญ่ คือ คุณแม่ เรียงพันธ์ ทิพยมณฑล ได้มอบอาคารพร้อมที่ดินกว่า 2 ไร่ บริเวณห้วยมูมส์แยกกลางเวียงเชียงใหม่ให้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยการดูแลของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ เพื่อเป็นที่ทำการของศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา ได้มีพิธีมอบอาคารและที่ดินให้กับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2544 ปัจจุบันอาคารหลังนี้ใช้เป็นศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา ในความดูแลของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ลักษณะสถาปัตยกรรม

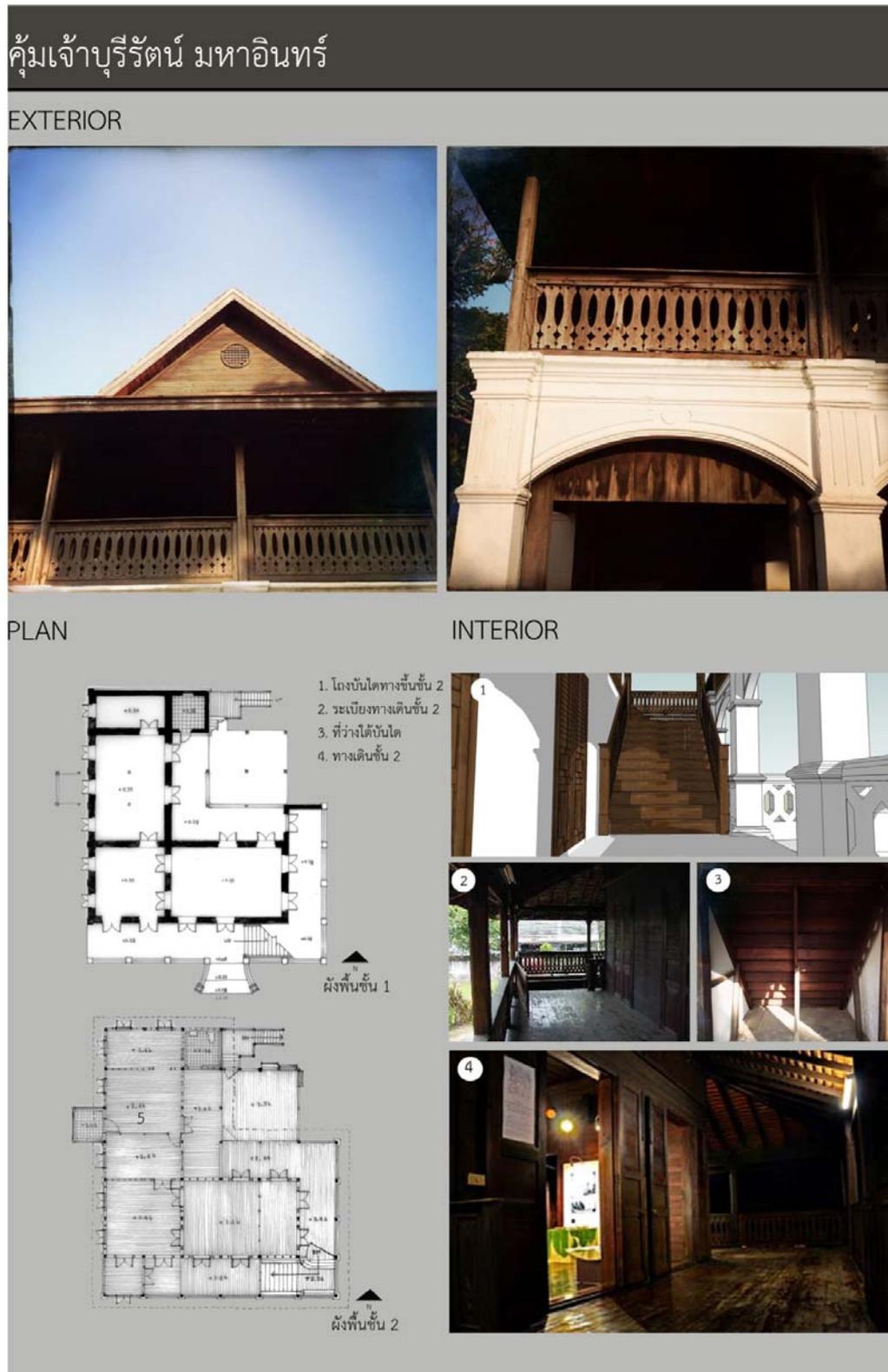
คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์ ถือได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในยุคแรกของเชียงใหม่ เช่นเดียวกับอาคารศรีประเสริฐ สถานกงสุลอังกฤษ ตึกหลวงของบ้านตึก เป็นอาคาร 2 ชั้น ครึ่งปูนครึ่งไม้แบบผสม หลังคาทรงมะนิลารูปจั่ว และปั้นหยา มีบันไดอยู่นอกคุ้ม ชั้นล่างเสาก่ออิฐ มีลักษณะเป็นกำแพงอิฐขนาดใหญ่ (wall bearing) หนาเป็นรูปโค้งฉาบปูนเรียบ มีระเบียงโดยรอบ เป็นรูปแบบผสมระหว่าง เรือนมนิลากับสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล ซึ่งถือว่าเป็นตัวอย่างของงานสถาปัตยกรรม ที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นและอิทธิพล ตะวันตก

การระบุคุณค่าความสำคัญ

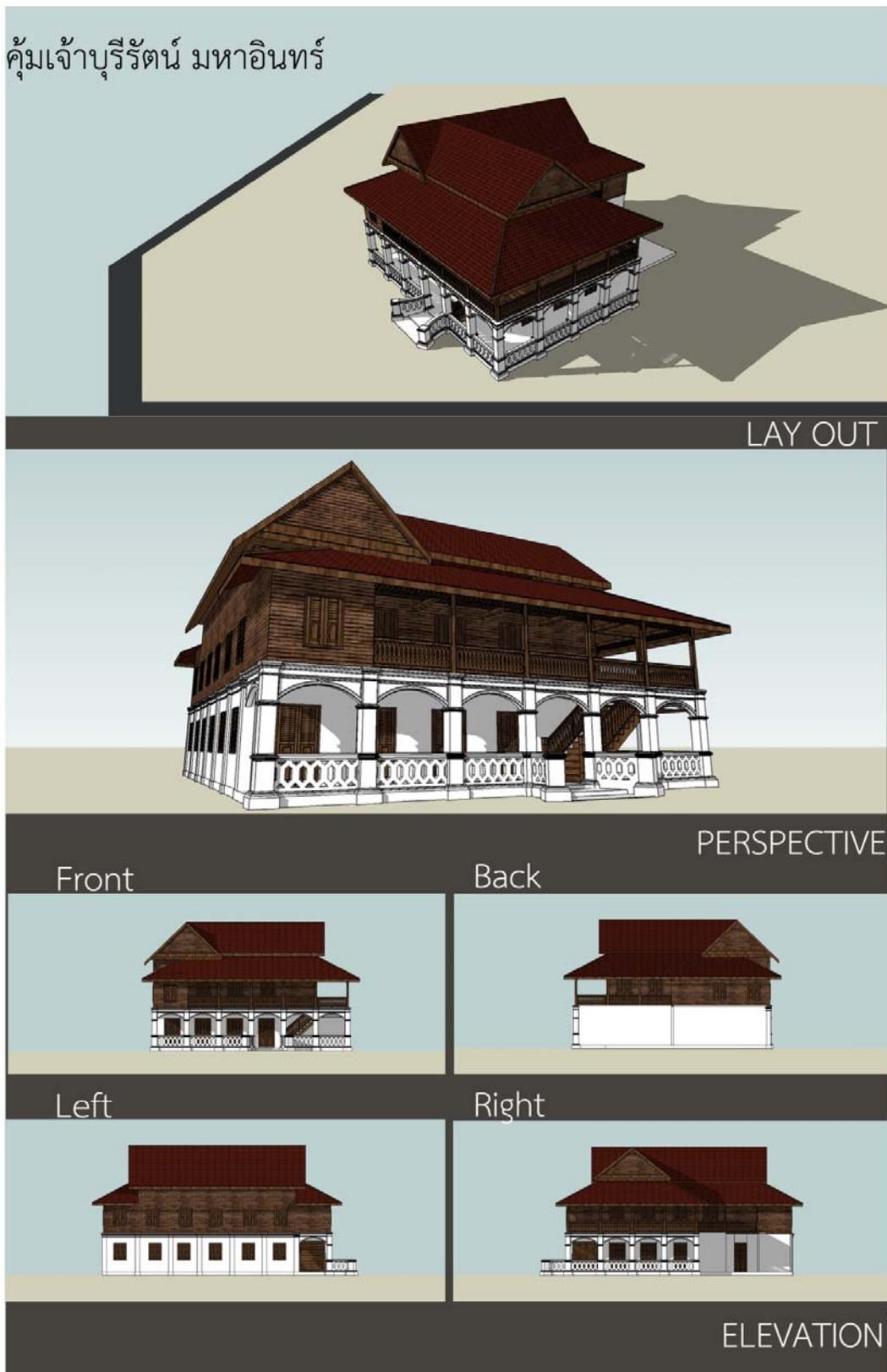
คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์ มีความสำคัญและมีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม (architectural value) โดยเป็นแบบอย่างของสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกที่สร้างขึ้นในเชียงใหม่ยุคแรก อีกทั้งยังแสดงออกถึงอิทธิพลของการก่ออิฐ การแปรรูปไม้ เทคนิคการเข้าไม้ที่เข้ามาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมของเมืองเชียงใหม่ ช่วงปลายรัชกาลที่ 5 และอาคารหลังนี้ ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี 2548 ประเภทอาคารสาธารณะ คัดเลือกโดย สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์

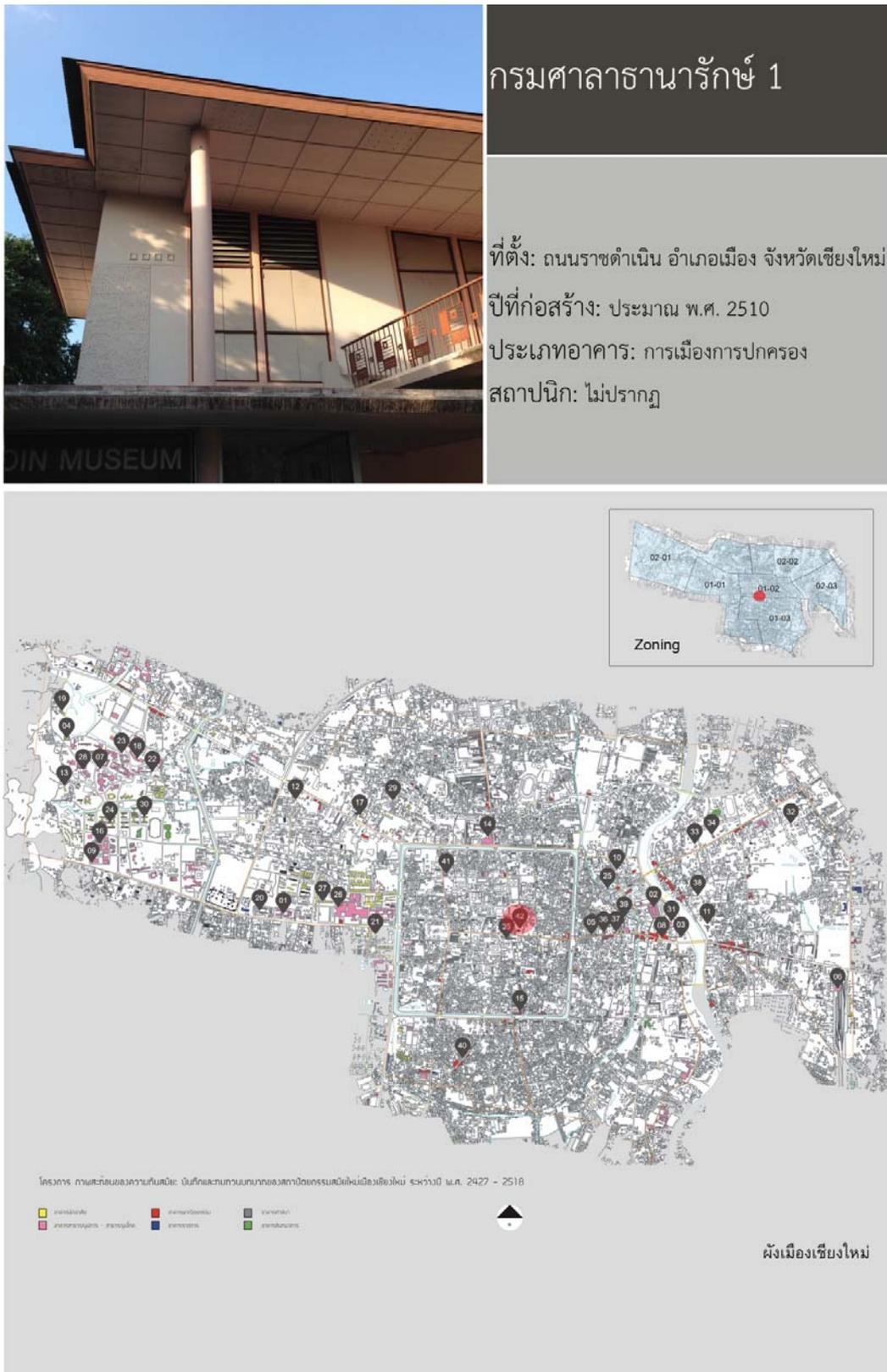
ภาพที่ 4.157 แสดงประวัติและข้อมูลของคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.158 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์
[ที่มา: <http://topicstock.pantip.com/lumpini/topicstock/L2436827/L2436827.html>, 24 มิถุนายน
พ.ศ. 2557, ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์, และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.159 แสดงทัศนียภาพภายนอกของคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์
[ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์]

ภาพที่ 4.160 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของกรมศาลาธารักษ์ 1
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ศาลานารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติความเป็นมา

ในอดีต ศาลานารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่ตั้งของคุ้มเจ้าฟ้าพรหมลือ เจ้าฟ้าเชียงตุงที่เกิดจาก แม่เจ้าปทุมมามหาเทวี สมรสกับเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง (พ.ศ. 2446 - 2532) หลานสาวเจ้าหลวง ลำปาง ช่วงไทยยึดครองเชียงตุงได้เป็นสรัฐไทยเดิมใน พ.ศ. 2485 นั้น รัฐบาลไทยตั้งเจ้าฟ้าพรหมลือเป็นเจ้าฟ้าสิริสุวรรณราชพรหมลือ ครองสรัฐไทยเดิม เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง ไทยต้องคืนเชียงตุงให้ สหประชาชาติ เจ้าฟ้าพรหมลือและครอบครัวจึงเข้าพำนักที่เชียงใหม่จนพิราลัยใน พ.ศ. 2498 ต่อมาคุ้มหลังนี้ตกเป็นของจอมพลประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ดังนั้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียรถูกประกาศยึดทรัพย์ คุ้มหลังนี้จึงถูกยึดตกอยู่ในการดูแลของกรมธนารักษ์ ปัจจุบันอาคารแห่งนี้ใช้เป็นที่พักจัดแสดงเงินตราไทย เครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างๆ โดยจัดแบ่งพื้นที่ภายในเป็นห้องจัดแสดง 3 ห้อง และห้องทำงาน 1 ห้อง นิทรรศการที่จัดแสดงมีทั้งแบบถาวรและแบบหมุนเวียน

ลักษณะสถาปัตยกรรม

รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบสมัยใหม่ ใช้ระบบโครงสร้างเสา-คาน ด้านหน้าอาคารมีการใช้โครงสร้างด้วยกรุล้อคอนกรีต ทำเป็นแผงกันแดดขนาดใหญ่ เพื่อรับน้ำหนักของหลังคาคอนกรีต รูปทรงอาคารเป็นทรงเรขาคณิตไม่สมมาตร ซึ่งทำให้อาคารมีความโดดเด่นต่างจากอาคารสมัยใหม่อื่นๆ มีการใส่ใจรายละเอียดการออกแบบเหล็กดัดราวกันตกระเบียงได้อย่างน่าสนใจ วัสดุที่ใช้คำนึงถึงความเรียบง่ายและตรงไปตรงมา

การระบุคุณค่าความสำคัญ

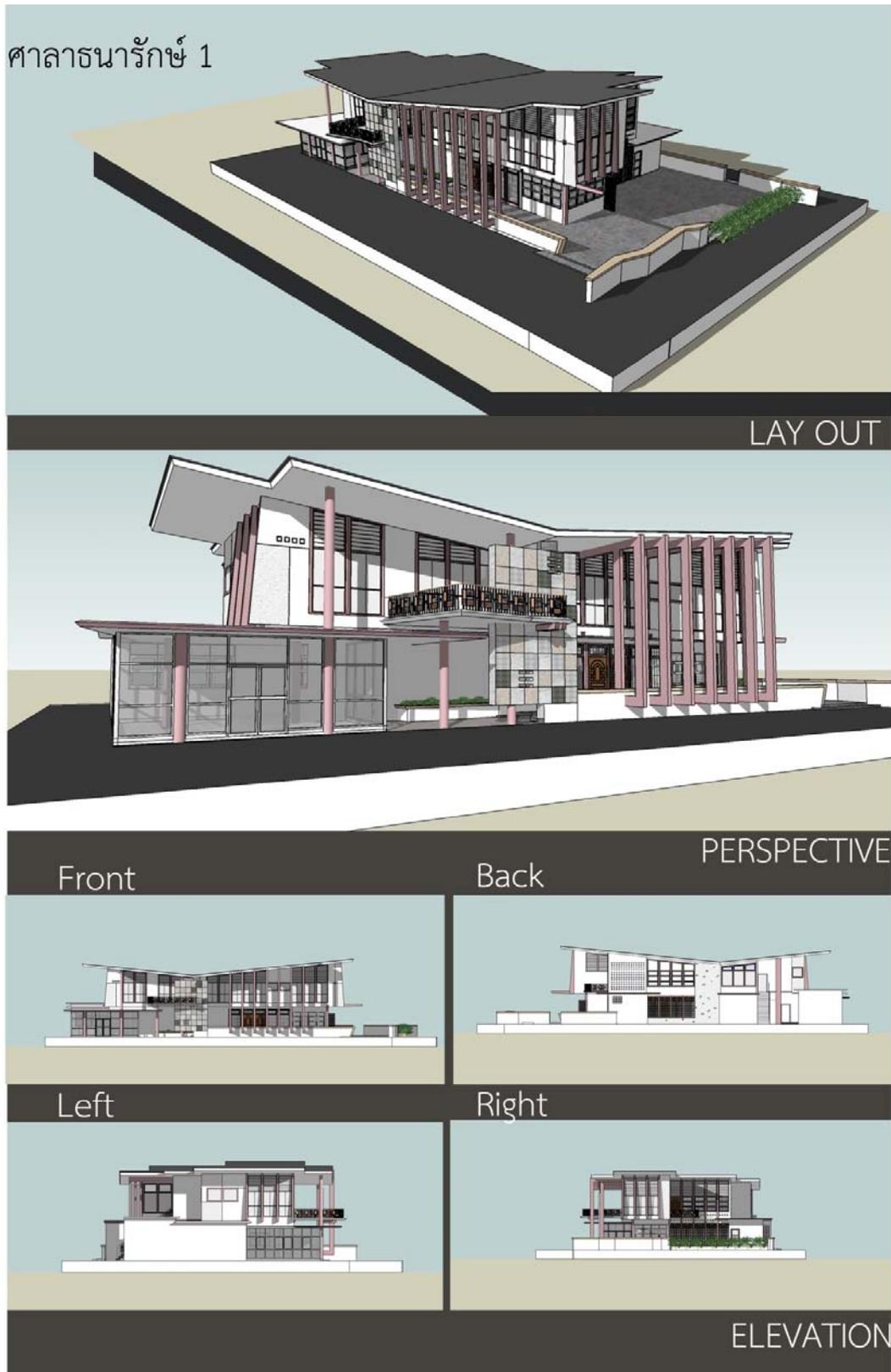
ศาลานารักษ์ มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historic Value) และสถาปัตยกรรม (Architectural Value) ดังนี้ 1.) เคยเป็นคุ้มเจ้าฟ้าพรหมลือ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเชียงใหม่-เชียงตุง 2.) เป็นการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดิน สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 3.) รูปทรงทางสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่น 4.) องค์ประกอบต่างๆ ที่ใช้รูปทรงเรขาคณิตผสมผสานกับโครงสร้างเหล็ก กระฉก และวัสดุการก่อสร้างสมัยใหม่ต่างๆ เข้าด้วยกัน

ภาพที่ 4.161 แสดงประวัติและข้อมูลของกรมศาลานารักษ์ 1
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.162 แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมของกรมศาลาธนารักษ์ 1
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 4.163 แสดงทัศนียภาพภายนอกของกรมศาลาธานารักษ์ 1
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

บทที่ 5

บทวิเคราะห์ “สถาปัตยกรรมและภาพสะท้อนของยุคสมัยใหม่”

การเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ.2427 ถึง พ.ศ.2518 ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเรียบเรียงและนำเสนอ ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงของอาณาจักรสยาม (ตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จากระบบสมบูรณาสิทธิราช จนมาเป็นระบบประชาธิปไตย) โดยเฉพาะช่วงที่เข้าสู่สถานะของ “สมัยใหม่” ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากปัจจัยต่างๆ เช่น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้ไทยมีสิทธิในการเจรจาต่อรองและการได้มาซึ่งการขยายเขตแดนอันเป็นผลพวงจากการชนะสงคราม (ในสงครามโลกครั้งที่ 1) หรือการชะลอตัวทางเศรษฐกิจจากสถานะสงครามของสงครามโลกครั้งที่ 2, ปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นจากการเข้ามาของต่างชาติ วัฒนธรรมตะวันตกและการผสมผสานกับวัฒนธรรมของคนจีนที่มีบทบาทมากขึ้นในช่วงดังกล่าว, ปัจจัยทางของการพัฒนาการด้านวัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น คอนกรีตเสริมเหล็ก อูกรณ์บานเฟี้ยม หรือการนำเข้ามาของเครื่องจักรอุตสาหกรรมต่างๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัวเมืองและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เช่น รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า “สถาปัตยกรรมแบบทันสมัย” หรือ “สถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต” (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 2 หน้า 31) หรือแม้กระทั่งรูปแบบของอาคารพาณิชย์ประเภทหนึ่งๆ ที่เรียกว่า “ตึกแถว” ที่มักจะเกิดขึ้นตามถนนหนทางที่ตัดเพิ่ม เป็นอาคารที่ตอบสนองต่อการใช้งานที่หลากหลาย และที่สำคัญรูปแบบของ “ตึกแถว” เองยังสามารถใช้ระบุช่วงเวลาและพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยได้เช่น การเจาะช่องเปิด การใช้แผงกันแดดการใช้พื้นที่ระเบียงด้านหน้า หรือแม้กระทั่งรูปแบบลายปูนปั้นที่สะท้อนให้เห็นถึงฝีมือเชิงช่างและเทคนิคในการก่อสร้างได้อย่างน่าสนใจ

ดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 ว่าเราอาจจะพิจารณา “มิติของความทันสมัย” ที่ปรากฏอยู่ในงาน “สถาปัตยกรรมสมัยใหม่” ได้จาก สิ่งประการหลักๆ คือ 1) แนวคิดที่ว่าด้วย “มาตรฐาน” (standardization) ที่เชื่อมโยงโดยตรงกับการผลิตแบบเครื่องจักรอุตสาหกรรม สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการผลิตที่มีการควบคุมคุณภาพที่คงที่และได้มาตรฐาน 2) ระบบการผลิตแบบเครื่องจักรอุตสาหกรรม (mass production) ที่ตอบสนองต่อการขยายตัวของจำนวนประชากร และเศรษฐกิจการค้าที่ขยายตัวไปตามระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม 3) วัสดุและเทคโนโลยี (material and technology) ในยุคสมัยใหม่ วัสดุเช่น คอนกรีต เหล็ก หรือกระจก เมื่อผสมกับเทคโนโลยีในการก่อสร้างใหม่ๆ แล้วจึงยิ่งเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยใหม่ และ 4) รูปแบบที่ตอบรับกับการเปลี่ยนแปลง (appearance) มันคือ ภาพลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลง ภาพลักษณ์ของความใหม่ เป็นภาพที่ดึงดูดให้เกิดการกระโจนเข้ามาร่วมในกระแสของการเปลี่ยนแปลง ดังเช่น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของ ยุคสมัยใหม่นิยม (modernism) หรือ รูปแบบที่เรียกว่าสากลนิยม (international style)

งานวิจัยชิ้นนี้ได้นำเอา “ปัจจัย” ต่างๆ และ “มิติของความทันสมัย” ที่เป็นตัวเร่งเร้าหรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อยุคสมัย มาใช้เป็น “แว่นขยาย” หรือใช้เป็นกรอบในการพิจารณา คัดเลือก จัดกลุ่ม และวิเคราะห์สถาปัตยกรรมที่ยังคงปรากฏในเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน โดยที่มีเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือก

คือ ต้องเป็นอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในช่วงปี พ.ศ.2427 - พ.ศ.2518, ต้องเป็นอาคารประเภท อาคารสาธารณะ, และต้องเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ที่สมควรค่าต่อการอนุรักษ์ ในเกณฑ์แต่ละ ข้อก็มีรายละเอียดปลีกย่อยลงไปอีก(ดูรายละเอียดในการอธิบายเกณฑ์การคัดเลือกในบทที่ 3) อย่างไรก็ตาม อาคารในยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ ที่งานวิจัยชิ้นนี้ได้คัดสรร ซึ่งประกอบไปด้วยอาคารทั้งสิ้น 42 อาคาร ดังที่ปรากฏในบทที่ 4 ส่วนในบทนี้จะทำหน้าที่จัดกลุ่มและวิเคราะห์ให้เห็นถึง “ร่องรอย” หรือภาพสะท้อน ของความเป็นสมัยใหม่ที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมว่าสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยอย่างไรบ้าง

เนื้อหาในบทนี้จะแบ่งตาม “ภาพสะท้อนของร่องรอยต่างๆ” หรือภาพตัวแทนหลักๆ ทั้ง 4 ที่สามารถ เรียนรู้และพบเห็นได้จากเมืองและงานสถาปัตยกรรม ประกอบด้วย ภาพสะท้อนที่ 1 ร่องรอยพัฒนาการทาง การศึกษา (educational development) โดยเฉพาะการเข้ามาของกลุ่มมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียน ใน เชียงใหม่ตั้งแต่ปีพ.ศ.2410 นำไปสู่การเกิดขึ้นของโรงเรียนอเมริกันวังสิงห์คำ โรงเรียนดาราวิทยาลัย โรงเรียน บริณสร้อยแยลวิทยาลัยในเวลาต่อมา ในขณะที่อีกด้านหนึ่งคือ โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ที่สะท้อนให้เห็นการ เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาของสยาม ที่มีความเกี่ยวเนื่องอย่างแนบแน่นกับระบบการเมืองและการปกครอง ในเมืองเชียงใหม่ อีกทั้งการเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทางฝั่งตะวันตกของเมืองในปี พ.ศ.2507 ซึ่งถือได้ ว่าเป็นอีกร่องรอยหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ที่สำคัญ ภาพสะท้อนที่ 2 ร่องรอยพัฒนาการทางเศรษฐกิจ (economic development) โดยเฉพาะกลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่อพยพข้ามฝั่ง จากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงหรือฝั่งวัดเกตข้ามมายังฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงหรือฝั่งถนนท่าแพ ถนนวิขา นนท์ การเกิดขึ้นของกาดหลวง บ้านตึกของหลวงอนุสารสุนทรตึกแถวที่มีลักษณะพิเศษบนถนนท่าแพและบน ถนนช้างม้อย ถือได้ว่าเป็นร่องรอยที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงนี้ ภาพสะท้อนที่ 3 ร่องรอยพัฒนาการทาง โครงสร้างพื้นฐาน (infrastructural development) ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านสาธารณูปโภคและ สาธารณูปการที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่หลั่งไหลเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการตัด ถนนหรือขยายถนนเพิ่มเพื่อรองรับเข้ามาของรถยนต์ การจัดการด้านการชลประทาน การสุขาภิบาลการ สาธารณสุข และการไฟฟ้า สิ่งเหล่านี้เป็นร่องรอยที่สำคัญในการชี้ให้เห็นถึงการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ และ ภาพสะท้อนที่ 4 ร่องรอยพัฒนาการของการเมืองการปกครอง โดยงานวิจัยชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นถึง “สถาปัตยกรรม” ที่สามารถชี้ให้เห็นหรือเป็นร่องรอยที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เช่น ร่องรอย ของคัมเจ้าเดิมที่ถูกเปลี่ยนมือการถือครองมาสู่ทรัพย์สินของรัฐบาลกลาง หรือโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยที่ นอกจากจะสะท้อนประวัติศาสตร์ของการพัฒนาด้านการศึกษาแล้วยังภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงทาง อำนาจจากระบบการเมืองการปกครองแบบล้านนาเดิมไปสู่ระบบของกษัตริย์เมืองสยามได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามเนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์ผ่าน “ภาพสะท้อน” ที่อาศัยเมืองและ สถาปัตยกรรม ดังนั้น ภาพสะท้อนทั้ง 4 ร่องรอยหลักๆ จึงเน้นไปที่หลักฐานที่จับต้องได้เห็นได้มากกว่า การ นำเสนอจึงเริ่มต้นด้วยภาพกว้างที่อ้างอิงบริบททางประวัติศาสตร์และปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในช่วง ที่อาคารเหล่านั้นได้ถูกสร้างขึ้นมามีแนวโน้มไปสู่สภาพที่แคบลงและมีความเด่นชัดมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งของ สถานที่ตั้ง การเชื่อมโยงกับเนื้อเมือง มุมมองจากถนน จนไปถึงรูปแบบ สัดส่วน วัสดุ สี และเทคนิคทางการ

ก่อสร้างจะถูกนำมาคลี่คลายและสร้างความเชื่อมโยงให้เห็นไม่เพียง “มิติของความทันสมัย” ของสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเข้าสู่ยุคสมัยของเมืองเชียงใหม่อีกด้วย แน่แน่นอนว่ายังมี “ภาพสะท้อน” อื่นๆ ที่ยากต่อการมองเห็นหรือเป็นนามธรรม เช่น ภาษา การแต่งตัว เสื้อผ้า กิจกรรมต่างๆ ระบบการจัดเก็บภาษี การเลิกระบบไพร่ระบบทาส ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ไม่ได้หยิบยกขึ้นมาอภิปรายและสร้างความเชื่อมโยงอย่างละเอียด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะมีคุณค่าน้อยกว่าสิ่งที่จับต้องได้เห็นได้แต่ประการใด

ภาพสะท้อนที่ 1 : ร่องรอยพัฒนาการด้านการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้เชื่อว่า “มิติของความทันสมัย” ของเมืองเชียงใหม่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนในแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางการศึกษา ซึ่งมีจุดหมายที่สำคัญอยู่สามจุด คือ *หมุดหมายแรก* คือ วันที่ 3 มกราคม พ.ศ.2410 เมื่อศาสนาจารย์ ดร.แดเนียล แมคกิลวารี (Rev. Daniel McGilvary) และภรรยา นางโซเฟีย แมคกิลวารี (Mrs. Sophia McGilvary) เดินทางเข้าสู่นครเชียงใหม่¹ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของภารกิจของกลุ่มมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่โดยอาศัยพัฒนาการทางการศึกษา เป็นจุดกำเนิดของโรงเรียนพระราชชายา (วันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2452) ที่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนดาราวิทยาลัย (พ.ศ.2466) และโรงเรียนชายวังสิงห์คำ (พ.ศ.2430) ที่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย (วันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2448) ในเวลาต่อมา *หมุดหมายที่สอง* คือในปี พ.ศ.2442 เกิดโรงเรียนหลวงที่สอนหนังสือไทยขึ้นที่วัดพระเจดีย์หลวง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการเข้ามาของระบบการศึกษาจากส่วนกลางหรือจากสยามในเวลานั้น ซึ่งต่อมาพัฒนาไปสู่โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย (วันที่ 23 กันยายน พ.ศ.2449) ในปัจจุบัน และ*หมุดหมายสุดท้าย* คือในวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2507 ซึ่งเป็นปีของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ทางราชการได้จัดตั้งขึ้นในส่วนของภูมิภาคของประเทศไทย ตามโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค พ.ศ.2501 ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ในหลายมิติ ไม่เพียงแต่การขยายตัวของเนื้อเมืองในทิศตะวันตกถนนห้วยแก้วเชิงดอยสุเทพ แต่ยังหมายถึงการสิ้นสุดทางความหมายเดิมของเขตแดนป่าไม้ศักดิ์สิทธิ์หรือที่เรียกว่าเขตอรัญญิกของเมืองอีกด้วย²

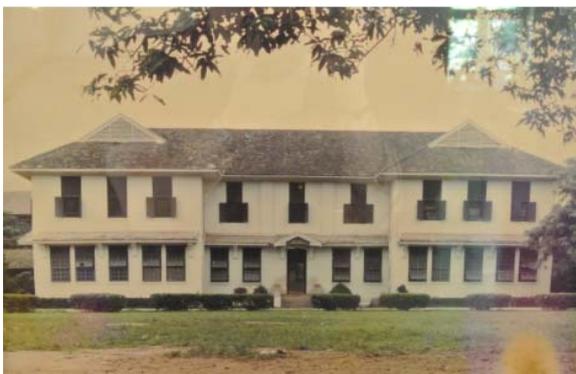
¹ <https://sites.google.com/a/web1.dara.ac.th/daramuseum/prawati-rongreiyng-ladab-reuxng-raw> ลำดับเรื่องราวโดย อ.อดิศักดิ์ มหารวรรณ.

² สรัสวดี อ๋องสกุล, “ประวัติศาสตร์ล้านนา” หน้า 588.

1.1 การเข้ามาของมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียน

ภาพที่ 5.1.1 ภาพอาคารเรียนหลังแรกของโรงเรียนพระราชาฯ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2421 ด้านหน้าของอาคารเป็นที่พักของ ดร.แมคคิลวารี และภรรยา ส่วนด้านหลังใช้เป็นห้องเรียนของนักเรียน [ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย จากหอประวัติโรงเรียนดาราวิทยาลัย หรือที่รู้จักกันในชื่อว่า “บ้านเขียว”, สิงหาคม พ.ศ.2557]

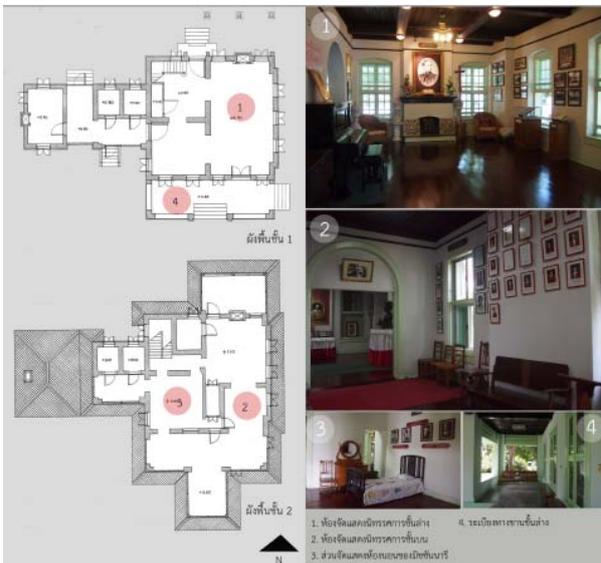
ภาพที่ 5.1.2 (ด้านซ้าย) เป็นภาพอาคารหอพักในอดีต อาคารนี้เป็นอาคารเรียนหลังแรก ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ.2464 อาคารนี้ชั้นล่างเป็นห้องเรียน ชั้น2 เป็นหอพักนักเรียนประจำ (ด้านขวา) เป็นภาพปัจจุบันของอาคารหอพัก ซึ่งได้รับรางวัลประเภทอาคารอนุรักษ์สถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี พ.ศ.2550 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ [ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย จากอาคารพิพิธภัณฑ์โรงเรียนดาราวิทยาลัย, สิงหาคม พ.ศ.2557]

ภาพที่ 5.1.3 ภาพอาคารบ้านเขียว สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2464 ซึ่งได้สร้างขึ้นพร้อมกับอาคารหอพักเพื่อใช้เป็นที่พักของคณะมิชชันนารีปัจจุบันคือ อาคารพิพิธภัณฑ์ [ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัยจากอาคารพิพิธภัณฑ์โรงเรียนดาราวิทยาลัย, สิงหาคม พ.ศ.2557]

ภาพที่ 5.1.4 ภาพอาคารหอพัก ในปี พ.ศ.2557 [ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, สิงหาคม พ.ศ.2557]

ภาพที่ 5.1.5 ภาพแปลนบ้านเขียว และภาพบรรยากาศภายนอกและภายใน ในปี พ.ศ.2557 [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ บ้านเขียว โดยผู้วิจัย]

จากโรงเรียนพระราชชายาสู่โรงเรียนดาราวิทยาลัย

เราอาจจะเรียกได้ว่าวันที่ 3มกราคมพ.ศ.2410 ซึ่งเป็นวันที่ ศาสนาจารย์ ดร.ดาเนียลแมคกิลวารี และนางโซเฟียแมคกิลวารีภรรยาได้เดินทางสู่นครเชียงใหม่เป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแพร่พันธกิจทางศาสนาที่สำคัญของมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนในดินแดนล้านนา ท่านได้ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออก ซึ่งต่อมาได้สถาปนาเป็นคริสตจักรที่ 1 และได้ทำการสร้างโบสถ์แห่งแรกขึ้นในบริเวณดังกล่าวในเวลาต่อมา ซึ่งหลักฐานดังกล่าวปรากฏในแผนที่เมือง Chiangmai, Siam ปี พ.ศ.2456³

ในพันธกิจของการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นั้น ศาสนาจารย์ ดาเนียล เริ่มต้นด้วยการจัดตั้งงานด้านการพิมพ์ เพื่อให้คนพื้นเมืองภาคเหนือได้มีวรรณกรรมคริสต์ศาสนาและพระคัมภีร์เป็นภาษาของตนเอง ดังนั้นท่านจึงริเริ่มที่จะให้เกิดการแปลพระคัมภีร์และจัดพิมพ์เป็นภาษากำเมืองล้านนา⁴ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2435 ได้มีการเปิดโรงพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในนามของมิชชันนารีที่เป็นเจ้าของโรงพิมพ์เรียกว่า “โรงพิมพ์ของมิชชันลาว” โดยการดูแลของศาสนาจารย์ เดวิด จีคอลลินส์ (Rev.D.G.Collins)⁵ ซึ่งได้นำเอาตัวพิมพ์ที่เป็นอักษรตัวเมืองที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยนายแพทย์ ซามูเอล พีเพิลล์ (Rev.Dr. Samuel People) ในปี พ.ศ.2433 มาใช้ด้วย นอกจากนี้จะเป็นโรงพิมพ์แห่งแรกในเชียงใหม่แล้วยังเป็นจุดเริ่มต้นของโรงเรียนชายวังสิงห์คำ ที่พัฒนาต่อไปเป็นโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัยอีกด้วย ซึ่งเราจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

ในอีกมุมหนึ่งของพันธกิจของคณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียน นางโซเฟีย แมคกิลวารีภรรยาของศาสนาจารย์ ดาเนียล ได้ทำการรวบรวมเด็กหญิงในละแวกใกล้เคียงกับบ้านพักนั้นให้มาหัดอ่านเขียนเรียนหนังสือและเรียนการเย็บปักถักร้อย ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นก่อนการจัดตั้งโรงเรียนชายเป็นเวลา 17 ปี เนื่องจากได้มองเห็นถึงลักษณะทางสังคมของคนเมืองในขณะนั้นว่า “สตรีล้านนาไม่เพียงแต่เป็นแม่บ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นใหญ่หรือมีอำนาจในครัวเรือนไทยด้วย”⁶ ต่อมาภายหลังทางมิชชันนารีเห็นควรที่จะให้เปิดเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงเป็นการถาวรขึ้น ดังนั้นทางคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนจึงได้ส่งนางสาว แมรี แคมป์เวล และนางสาวเอ็ดน่า ซาราห์ โคลล์ มารับผิดชอบจัดตั้งโรงเรียนอย่างมั่นคงขึ้น แต่เนื่องจากนางสาวแคมป์เบลจมน้ำเสียชีวิตในแม่น้ำเจ้าพระยา (เมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2424) จึงทำให้หม่อมโคลล์รับผิดชอบในการจัดตั้งโรงเรียนต่อไป และได้ทำการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นครั้งแรกในบริเวณบ้านพักของมิชชันนารีโดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนสตรีอเมริกัน” (American Girl’s School) ในปี พ.ศ.2416 (ดูภาพที่ 5.1.1 - 2)

³ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 2 หน้า 54-55.

⁴ จันทรแรม ชัยศรี, “ประวัติศาสตร์การแปลพระคัมภีร์” อ้างอิงจาก <http://www.cct.or.th/cctweb/index.php/cctarticles/ccthistoryarticles/101-2012-09-25-06-19-07> (20 มิถุนายน พ.ศ.2557).

⁵ พ่อครูคอลลินส์ เป็นผู้จัดการคนแรกของโรงพิมพ์ที่ได้ดำเนินการเรื่อยมา จนถึงปี 2461-2466 แม่ครูคอลลินส์ ได้เป็นผู้จัดการคนที่สองของโรงพิมพ์ จนถึงปี2467-2469 โรงพิมพ์ไม่มีผู้จัดการและในที่สุดปี 2469 ก็ปิดตัวลง, ดูรายละเอียดเพิ่มเติม จันทรแรม ชัยศรี, “ประวัติศาสตร์การแปลพระคัมภีร์” อ้างอิงจาก<http://www.cct.or.th/cctweb/index.php/cctarticles/ccthistoryarticles/101-2012-09-25-06-19-07> (20 มิถุนายน พ.ศ. 2557).

⁶ <https://sites.google.com/a/web1.dara.ac.th/daramuseum/prawati-rongreiy/prawati-phra-rach-chaya> (22 มิถุนายน พ.ศ.2557).

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ลักษณะตัวอาคารโรงเรียนสตรีอเมริกัน เป็นอาคารสองชั้น สามหลัง⁷ ส่วนใหญ่อาคารก่อสร้างด้วยกำแพงก่ออิฐฉาบด้วยปูนดำ ผังหน้าเพื่อใช้รับน้ำหนัก ด้านบนเป็นเครื่องไม้เพื่อให้ไม่เกิดน้ำหนักกดมากต่อโครงสร้างด้านล่าง บางส่วนแสดงให้เห็นการใช้เฉลียงหน้าบ้านขนาดใหญ่โดยรอบอาคาร (Porch) ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของสถาปัตยกรรมบ้านชาวอเมริกัน เฉลียงที่มีขนาดใหญ่เช่นสามารถใช้สอยได้หลายกิจกรรมและสามารถป้องกันผู้ใช้จากแดดฝน รวมถึงสามารถติดตั้งตาข่ายกันแมลงได้ บริเวณเฉลียงนี้ยังใช้สำหรับการตกแต่งแสดงสถานะของเจ้าของบ้านได้อีกด้วย⁸ ซึ่งต่อมามักนิยมเรียกบ้านที่มีลักษณะการใช้เฉลียงขนาดใหญ่โดยรอบแบบนี้ว่า โคโลเนียลสไตล์ แต่ที่สำคัญคือ ส่วนด้านล่างมีลักษณะที่สูงกว่าบ้านของชาวอเมริกัน นอกจากจะใช้เพื่อให้เกิดการระบายอากาศแล้วและสามารถใช้งานด้านล่างเป็นที่สอนหนังสือได้อีกด้วย มีความคล้ายคลึงกับวิธีการใช้พื้นที่ใต้ถุนบ้านของคนไทยในสยามและดินแดนล้านนาในเวลานั้น (ดูภาพที่ 5.1.6 - 7)

เจ้าดารารัศมี (พระธิดาของเจ้าอินทวิชยานนท์กับเจ้าแม่ทิพไกรสร) ที่ได้เป็นเจ้าจอมในราชสำนักพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งเสด็จกลับจากกรุงเทพฯ มาเยือนเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2452 มีความสนพระทัยในกิจการของโรงเรียนสตรีอเมริกันเป็นอย่างมาก และยังทรงเป็นผู้ขอพระราชทานนามของโรงเรียน จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชทานนามสำหรับโรงเรียนสตรีอเมริกันแห่งนี้ตามพระราชทานโทรเลขลงวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2452 ว่า “โรงเรียนพระราชชายา” ซึ่งเป็นชื่อตามนามพระอิสริยยศพระราชชายา (มีเพียงองค์เดียว) เมื่อต้นปี พ.ศ.2449⁹ ส่วนชาวบ้านมักจะเรียกโรงเรียนพระราชชายาว่า “โรงเรียนสตรีสันป่าข่อย”¹⁰

ในปี พ.ศ.2464 โรงเรียนพระราชชายาได้ย้ายมาสร้างอาคารเรียนและหอพักใหม่มา ณ ตำบลหนองเส้ง จากเดิมอยู่ที่เชิงสะพานนวรัฐ ต่อมาในปี พ.ศ.2466 ทางโรงเรียนขอประทานนามจากเจ้าดารารัศมี ตั้งชื่อโรงเรียนที่แยกออกมาตั้งใหม่ (ตำบลหนองเส้ง) ว่า “โรงเรียนดาราวิทยาลัย” และเรียกขานในนาม “ดาราเหนือ” โดยมีนางสาวจูเลีย แสทซ์ เป็นผู้จัดการและมีครูไผ่คำ พันธุ์พงศ์ เป็นครูใหญ่ ส่วนในโรงเรียนพระราชชายายังคงมีอยู่ โดยสอนถึงระดับชั้นมัธยมปีที่ 2 เฉพาะแบบไป-กลับ ซึ่งเป็นที่รู้จักในนาม “ดาราใต้” โดยมีครูศิริ

⁷ อ้างอิงจากแผนที่เมือง Chiangmai, Siam ปี พ.ศ. 2456 ที่ระบุตำแหน่งของ “Girl's School” แยกส่วนจากพื้นที่ของบ้านของศาสนาจารย์ดาเนียล และศาสนาจารย์ ดร. แคมเวลล์ อย่างชัดเจน, ดูรายละเอียดในบทที่ 2 หน้า 56.

⁸ Fayal Greene, “The Anatomy of a Porch” in *The Anatomy of a House: Picture Dictionary of Architectural and Design Elements* (New York: Doubleday, 1991), p. 16. ที่มาของตัวบ้านที่มีลักษณะมีเฉลียงโดยรอบในสไตล์โคโลเนียลนี้พบว่ามีคำอธิบายที่แตกต่างกัน เช่นคำอธิบายของ วิถี พานิชพันธ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมล้านนา ได้อธิบายไว้ว่ามาจากความประทับใจของชาวตะวันตกในรูปลักษณะของ หล่องข้าวล้านนา ซึ่งการที่บ้านสไตล์โคโลเนียลมีเฉลียงระเบียงโดยรอบ วิถี เชื่อว่ามาจากการขยายสัดส่วนของหล่องข้าวล้านนา, เป็นการสรุปจากการบรรยายของ วิถี พานิชพันธ์ ในเวทีขององค์ปาฐกจากการประชุมวิชาการ “ป๋อยปัญญา: หนึ่งทศวรรษมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์”, วันที่ 18 – 19 ธันวาคม 2557, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

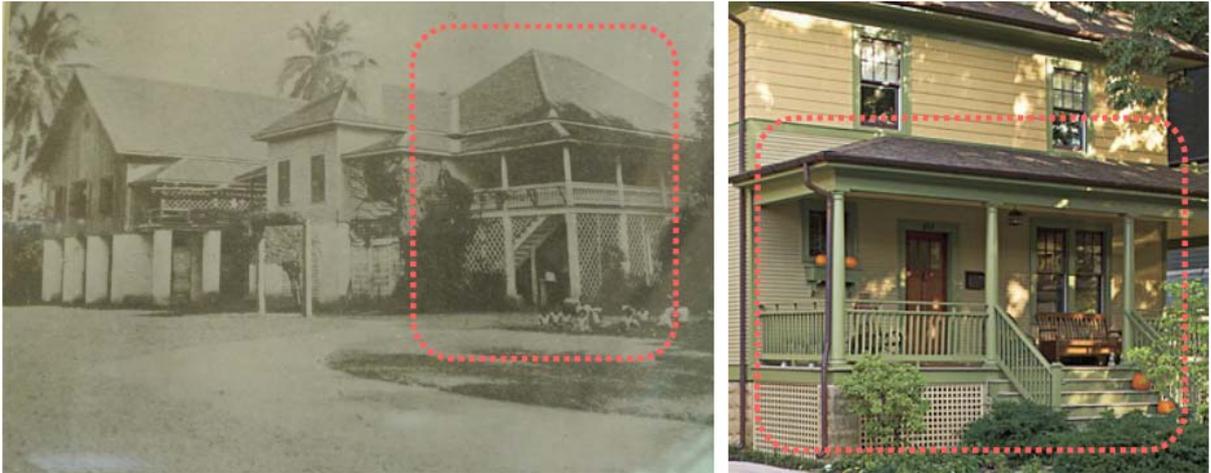
⁹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ <https://sites.google.com/a/web1.dara.ac.th/daramuseum/prawati-rongreyn/prawati-phra-rach-chaya> (22 มิถุนายน พ.ศ.2557).

¹⁰ อติศักดิ์ มหารรรณ, <https://sites.google.com/a/web1.dara.ac.th/daramuseum/prawati-rongreyn/ladab-reuxng-raw> (22 มิถุนายน พ.ศ.2557).

เลิศ วสันตสิงห์ เป็นครูใหญ่ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2476 โรงเรียนพระราชชายาจึงได้เข้าเป็นสาขาหนึ่งของโรงเรียนดาราวิทยาลัย

หลังจากที่ โรงเรียนดาราวิทยาลัย ได้ย้ายมาอยู่ที่ ตำบลหนองเส็ง จำนวน 77 ไร่ ทางโรงเรียนได้จัดสร้างอาคารสองหลังแรกขึ้นในปี พ.ศ.2464 คือ “อาคารหอพัก” ที่ให้นักเรียนอยู่ประจำและอาคารเรียน และ “บ้านพักอาจารย์ฝรั่ง” ซึ่งเป็นบ้านพักให้กับอาจารย์ฝรั่ง ปัจจุบันได้ใช้เป็นเป็นพิพิธภัณฑ์โรงเรียนดาราวิทยาลัย หรือที่เรียกกันว่า “บ้านเขียว” ลักษณะของสถาปัตยกรรมของ “บ้านเขียว” มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่หลายประการ คือ

1. เมื่อพิจารณาจากภาพสเก็ตรูปตัดของตัวบ้าน (ดูภาพที่ 5.1.8) สังเกตได้ว่าพื้นบ้านจะยกลอยขึ้นมาจากดิน เพื่อป้องกันความชื้นและความเย็นที่จะเข้าสู่ตัวบ้าน สามารถป้องกันสัตว์ และยังสามารถให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกสังเกตจากการเจาะช่องเปิดบริเวณใต้ถุนเพื่อให้ระบายอากาศ (ดูภาพที่ 5.1.9) ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดของบ้านชาวอเมริกันดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น
2. มีการออกแบบและผลิต อิฐบล็อก รูปดาว นอกจากจะใช้สำหรับการระบายอากาศแล้ว ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการนำเอาลักษณะเฉพาะของโรงเรียนดาราวิทยาลัยมาประยุกต์ใช้อีกด้วย (ดูภาพที่ 5.1.10)
3. มีการออกแบบหลังคาที่มีความซับซ้อนมากขึ้น สามารถป้องกันแดดและฝนได้ในทุกด้าน อีกทั้งบริเวณหลังคายังแสดงให้เห็นถึง ปล่องไฟ เพื่อเพิ่มความอบอุ่นต่อผู้อยู่อาศัย (อาจารย์ฝรั่ง) ในฤดูหนาวอีกด้วย (ดูภาพที่ 5.1.11)
4. ยังคงมีการนำเอา “เฉลียงหน้าทางเข้าประตูบ้าน” (Porch) มาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญบริเวณทางเข้าบ้าน (ดูภาพที่ 5.1.12)

ภาพที่ 5.1.6 ภาพแสดงการเปรียบเทียบระหว่างตัวอาคารของโรงเรียนพระราชาตามรูป ที่มีลักษณะของการหยิบยืมเอาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมประเภทบ้านจากบ้านคอนกรีตที่พบเห็นได้ตามชนบทในช่วงปี พ.ศ.2393 - 2443 (คศ 1850-1900) ที่มีลักษณะเด่นคือ “เฉลียงหน้าประตูเข้าบ้าน” หรือ Porch ถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของบ้านลักษณะนี้

ภาพที่ 5.1.7 ภาพ “เฉลียงหน้าประตูเข้าบ้าน” ทั่วไปที่พบเห็นในประเทศอเมริกา [ที่มา : อ้างอิงจาก <http://www.stjosephcountyindiana.com/departments/SJCHP/styles/styles.html>, 22 มิถุนายน พ.ศ.2557]

ภาพที่ 5.1.8 (ภาพซ้ายบน) ภาพสเก็ตแสดงรูปตัดภายในของบ้านเชียง [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย จากพิพิธภัณฑ์โรงเรียนดาราวิทยาลัย วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2556]

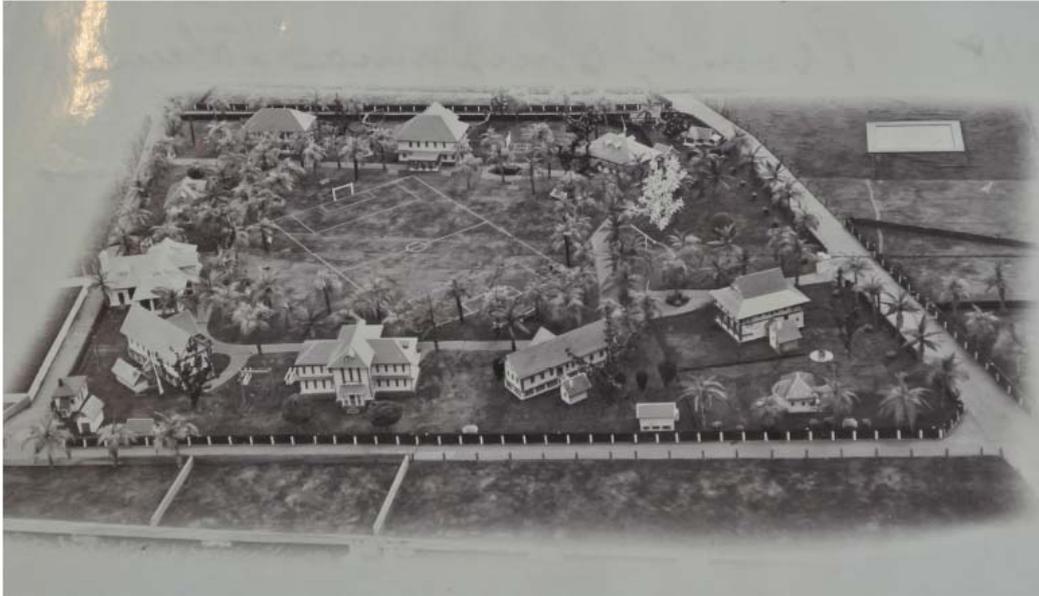
ภาพที่ 5.1.9 (ภาพกลางบน) ภาพรูปด้านหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ แสดงให้เห็นถึงแนวหลังคา และ ปล่องไฟของบ้านเชียง

ภาพที่ 5.1.10 (ภาพขวาบน) ภาพอิฐบล็อกจากโรงเผา [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย จากพิพิธภัณฑ์โรงเรียนดาราวิทยาลัย วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2556]

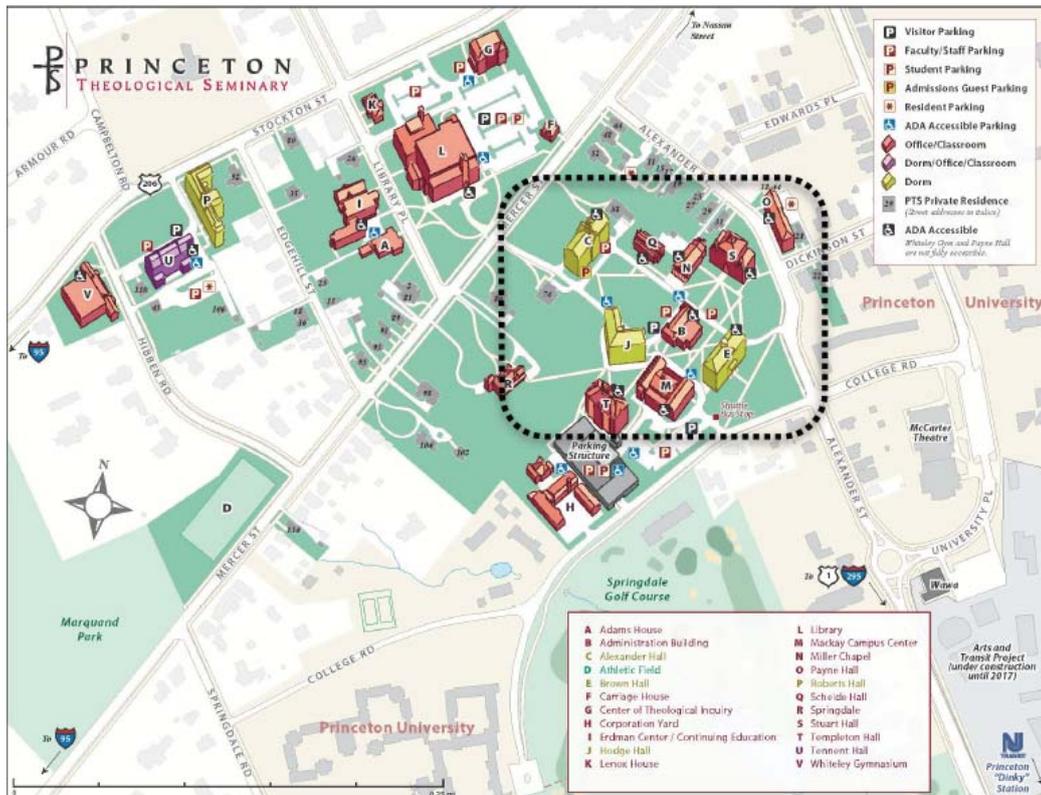
ภาพที่ 5.1.11 และ 5.1.12 (สองภาพล่าง) ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ บ้านเชียง แสดงการประกอบกันของหลังคา และการนำเอา “เฉลียงหน้าประตูทางเข้าบ้าน” (Porch) มาใช้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของบ้านเชียง

จากจุดเริ่มต้นของการเข้ามาตามพันธกิจเผยแพร่ศาสนาในดินแดนล้านนา เหล่ามิชชันนารีที่ขึ้นมาตั้งรกรากทำพันธกิจที่เมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่ในปี พ.ศ.2410 เป็นต้นมา ไม่เพียงแค่นำเอาวิทยาการในด้านการพิมพ์ การแปลพระคัมภีร์และการจัดตั้งโรงพิมพ์ รวมถึงการนำเอาตัวเมืองมาเรียงพิมพ์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการประกาศข่าวประเสริฐของศาสนาคริสต์ แต่ยังได้ริเริ่มให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างมากคือการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการเพิ่มโอกาสให้กับผู้หญิงที่ “ควรอ่านหนังสือได้เหมือนผู้ชาย...ไม่ควรถูกปิดกั้นโดยจารีตทางสังคม” ดังนั้นแนวคิดและแนวทางในการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับผู้หญิง ซึ่งเริ่มจากโรงเรียนสตรีอเมริกัน ต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงเรียนพระราชายา และสุดท้ายได้รับพระราชทานนามว่า โรงเรียนดาราวิทยาลัย จึงถือได้ว่าเป็น “พื้นที่การศึกษาสมัยใหม่” สำหรับสตรีในยุคที่สังคมสงวนพื้นที่สำหรับเฉพาะบุรุษเป็นสำคัญ อาคารบ้านเชียงภายในโรงเรียนดาราวิทยาลัยเป็นตัวอย่างของการก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ โดยสะท้อนให้เห็นถึงการนำเอาองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมตะวันตก ความคุ้นชินของรูปแบบของการอยู่แบบบ้านชาวอเมริกัน ผสมผสานเข้ากับการใช้พื้นที่ตามวิถีชีวิตของชาวบ้านในภูมิภาคเขตร้อนชื้น ผสมเทคนิคสำหรับป้องกันความหนาวแบบตะวันตก ส่วนผสมต่างๆ เหล่านี้จึงทำให้เห็นถึง “ร่องรอย” แรกๆ ของการก้าวเข้าสู่ “ความเป็นสมัยใหม่” ในเมืองเชียงใหม่

จากโรงเรียนชายวังสิงห์คำสู่โรงเรียนปริณส์รอยแยลวิทยาลัย

ภาพที่ 5.1.13 ภาพแสดงแนวคิดของการวางผังโรงเรียนปริณส์รอยแยลวิทยาลัย โดยพ่อครูวิลเลียม แฮร์ริส [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย และได้รับอนุญาตในการเผยแพร่จากอาจารย์ เสรินทร์ จิรคุปต์, 31 มีนาคม 2557]

ภาพที่ 5.1.14 ภาพแสดงผังโรงเรียนสอนศาสนา Princeton Theological Seminary ที่ อาจารย์เสรินทร์ จิรคุปต์ได้ตั้งข้อสมมติฐานว่าพ่อครูแฮร์ริสได้แรงบันดาลใจในการวางผังตึกต่างๆ จากสถานที่แห่งนี้ [ที่มา http://www.ptsem.edu/uploadedFiles/Seminary_Relations/Communications_and_Publications/About_PTS/revisedmap01.pdf, 22 มิถุนายน 2557]

ภาพที่ 5.1.15 ภาพแถวนบซ่าย ภาพบ้านแฮริส ในยุคแรกๆ และภาพด้านขวา ภาพบ้านแฮริสในปี พ.ศ.2447 เมื่อใช้สำหรับรับ
เสด็จรัชกาลที่ 6 เสด็จวางศิลาแรกอาคารเรียนและพ่อครูแฮริสได้ขอพระราชทานนามมีลายพระหัตถ์ของรัชกาลที่ 6
พระราชทานนามว่า “the Prince Royal College” ภาพแถวล่างเป็นภาพบ้านแฮริสที่ได้รับความเสียหายจากไฟไหม้เมื่อปี
พ.ศ.2539 [ที่มา หนังสือ 100 ปี P.R.C.]

ภาพที่ 5.1.16 ภาพแสดงอาคารโรงละครขณะก่อสร้าง และภาพด้านล่างเป็นภาพโรงละครที่มองจากถนนแก้ววรัฐ และภาพ
ด้านขวาเป็นภาพโบสถ์ที่มองจากด้านนอกซึ่งคาดว่าเป็นถนนแก้ววรัฐในเวลาต่อมา [ที่มา หนังสือ 100 ปี P.R.C.]

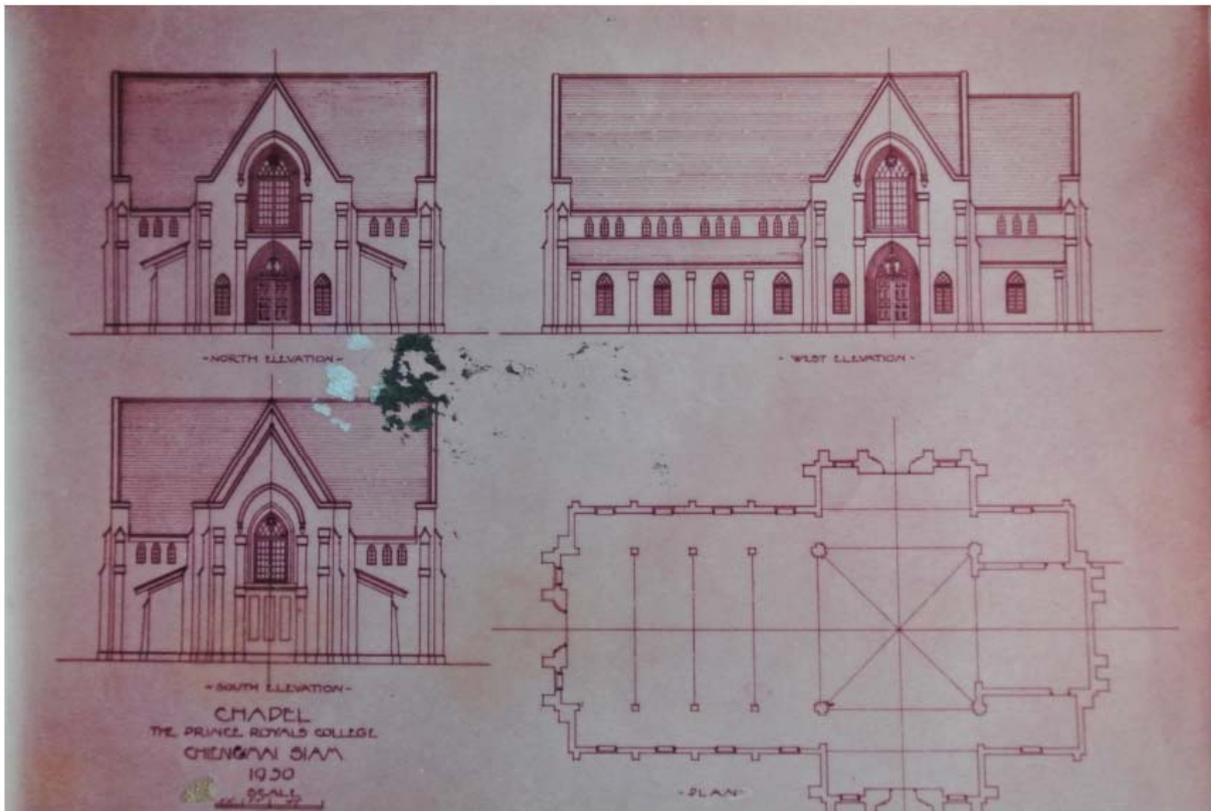
ภาพที่ 5.1.17 ภาพแสดงกลุ่มอาคารเก่าโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัยได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี 2549 จากสมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งกลุ่มอาคารเก่าที่ได้รับรางวัล ได้แก่ (เรียงจากแถวบนซ้าย ไปขวา) บ้านพักมิชชันนารี อาคารเคนเนดี อาคารบัทเลอร์ (แถวที่สองซ้ายไปขวา) บ้านแฮร์ริส อาคารเนลสันเฮย์ (และแถวที่ สามซ้ายไปขวา) อาคารเพาเวอร์ฮอลล์ โรงละคร โบสถ์ [ที่มา <http://www.prc.ac.th/news/PRCBuilding/PRCBuilding.html> 22 มิถุนายน 2557]

ภาพที่ 5.1.18 บ้านแฮร์สได้รับการออกแบบโดย นายแวน แอลเลน แฮร์ส น้องชายของพ่อครูแฮร์ส ที่เป็นทั้งสถาปนิกและวิศวกร ได้เดินทางมาช่วยพ่อครูในการก่อตั้งโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย บ้านแฮร์สก่อสร้างในปี พ.ศ.2447 - 2448 ถึงแม้ว่าบ้านหลังนี้เคยได้รับความเสียหายจากเพลิงไหม้เมื่อปี พ.ศ.2532 แต่ก็ได้รับการบูรณะสร้างขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2535 ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์โรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย และเคยได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ในปี พ.ศ.2539 ภาพด้านซ้ายเป็นภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ของบ้านแฮร์ส แสดงให้เห็นถึงจุดเด่นที่สำคัญของตัวบ้าน มิชชันนารีในยุคสมัยนั้นคือการใช้ “ระเบียงทางเข้าบ้านขนาดใหญ่” หรือที่เรียกว่า Porch เช่นเดียวกันกับตัวอาคารของโรงเรียนพระราชชายาหรืออาคารบ้านเขียวที่ได้นำเสนอไปก่อนหน้านี้ และภาพด้านขวาคือภาพของอาคารบ้านพักมิชชันนารีภายในกลุ่มอาคารเก่าโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย [ที่มา ภาพทั้งสองโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 5.1.19 ภาพแสดงรายละเอียดของโบสถ์ของโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์ สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2472 ที่ได้รับการออกแบบโดย นายแวน แอลเลน แฮร์ส เช่นกันได้นำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบโกธิคมาประยุกต์ใช้กับโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาจั่วภายในเพดานสูงตามจั่ว รับผิดชอบโครงสร้างหลังคาแบบ Hammer Beam Roof ทำให้เป็นซุ้มโค้งแหลม อาคารนี้ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นของสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ในปี พ.ศ.2539 สองภาพด้านบนเป็นภาพแสดงรูปด้านจากหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ [ที่มา ภาพโดยผู้วิจัย] ภาพด้านซ้ายล่างเป็นภาพรูปตัดแสดงโครงสร้างและรายละเอียดของโครงสร้างหลังคา [ที่มาศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา, 2557] และภาพถ่ายภายในโบสถ์ [ที่มา ภาพโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 5.1.20 แบบก่อสร้างโบสถ์โรงเรียนปรีณส์รอยแยลวิทยาลัย ที่ทำการสำเนาจากต้นฉบับที่เขียนขึ้นโดย นายแวน แอลเลน แฮร์ริส ในปี พ.ศ.2472 [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย และได้รับอนุญาตในการเผยแพร่จากอาจารย์ เสรินทร์ จิรคุปต์, 31 มีนาคม 2557]

ภาพที่ 5.1.21 ภาพทางด้านซ้ายเป็นภาพถ่ายภายในอาคารเพาเวอร์ฮอลล์ (Power Hall) ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2471 ที่แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางวิทยาการการก่อสร้าง โดยใช้โครงสร้างเพดานเป็นโครงแข็ง (Rigid Frame) ทำด้วยไม้ไม่มีเสากลาง ทำให้มีพื้นที่กว้างขวางเหมาะแก่การใช้สอยเป็นอาคารห้องสมุด และภาพทางด้านขวาเป็นภาพถ่ายภายในโบสถ์ของโรงเรียนปรีณส์รอยแยลวิทยาลัยที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2472 โดยการใช้โครงสร้างหลังคาเป็นแบบ Hammer Beam Roof ที่ประยุกต์มาจากสถาปัตยกรรมโกธิคให้ความรู้สึกสูงโปร่ง [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ในการพูดถึงจุดหมายที่สำคัญของการที่เมืองเชียงใหม่เข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความทันสมัย หรือยุคสมัยใหม่นั้น โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์ถือเป็นร่องรอยที่สำคัญที่จะต้องกล่าวถึง และถ้าจะพูดถึงประวัติย่อของโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์ น่าจะเริ่มต้นจากการทำพันธกิจของ ศาสนาจารย์ ดาเนียล แมคคิลวารี และการเข้ามาของ ดร.เดวิกอร์ม เลย์ คอลลินส์ (พ่อครูคอลลินส์) มิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่ติดตาม ศาสนาจารย์ ดาเนียลเข้ามาทำพันธกิจในดินแดนล้านนา ซึ่งได้ก่อตั้งโรงเรียนชายวังสิงห์คำ โรงเรียนแบบตะวันตกแห่งแรกของไทยขึ้นในปี พ.ศ.2430 ซึ่งต่อมาได้ปรับปรุงเพิ่มเติมเปิดเป็นโรงเรียนมิชชันนารีขึ้นในปี พ.ศ.2435 สถานที่ตั้งของโรงเรียนแห่งนี้อยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง (ดูรายละเอียดในแผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2436 ในบทที่ 2 หน้า 52) ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นวัดร้าง เสริน จิรคุปต์ชี้แจงให้ฟังว่า “ในตอนแรกพ่อครูคอลลินส์ได้ขออนุญาตจากพระเจ้าอินทวิชยานนท์ในการตั้งโบสถ์คริสต์จักรที่ 2 ฝั่งตรงข้ามเพราะเห็นว่าในฝั่งนี้ (ฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำปิง หรือ ฝั่งที่คริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่ตั้งอยู่ในปัจจุบัน) มีโบสถ์คริสต์จักรที่ 1 อยู่แล้ว ทางข้าหลวงเทศาภิบาลข้าราชการจากสยามทักท้วงกับพระเจ้าอินทวิชยานนท์ว่าไม่สมควร จึงให้ตั้งเป็นโรงเรียนในฝั่งนี้ (ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง) แทน”¹¹ หลังจากนั้น ดร.วิลเลียม แฮร์ริส (พ่อครูแฮร์ริส) ได้มารับตำแหน่งครูใหญ่ต่อจากพ่อครูคอลลินส์ ในปี พ.ศ.2442 พ่อครูแฮร์ริสและแม่ครูคอร์นีเลีย แฮร์ริส ภรรยาของท่านเห็นว่าโรงเรียนเดิมคับแคบ จึงได้เรียไรเงินเพื่อซื้อที่ดินในฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงและก่อสร้างโรงเรียนใหม่ขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2447 – 2448 รวมทั้งก่อสร้างบ้านแฮร์ริสซึ่งเป็นอาคารหลังแรกของโรงเรียนขึ้น บ้านแฮร์ริสได้ใช้เป็นสถานที่รับเสด็จสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ พระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ในคราวเสด็จประพาสมณฑลพายัพ และทรงวางศิลาฤกษ์อาคารภัทเลออร์ ซึ่งเป็นตึกเรียนหลังแรกเมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2448 โอกาสนั้นได้พระราชทานนามแก่โรงเรียนว่า “โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย”¹²

¹¹ ถอดเทปจากคำสัมภาษณ์ เสริน จิรคุปต์, 20 มีนาคม พ.ศ.2557 และ อาจารย์เสรินได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า นอกจากมิชชันนารีแล้ว ในการเลือกที่ตั้งให้กับต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นมิชชันนารี พม่า เงี้ยว ไทใหญ่ หรือแม้กระทั่งชาวสยามเองที่เข้ามาในดินแดนล้านนาในสมัยนั้น จะตั้งอยู่นอกเขตกำแพงเมือง พื้นที่ข้างในเมืองจะเป็นของชนชั้นปกครอง คຸ່ມเจ้าหลวงต่างๆ ส่วนพื้นที่อื่นๆ ในเมืองเช่น แถวประตูทาแพจะเป็นพวกม่าน (หรือพวกพม่าที่เข้ามาตั้งรกรากในช่วงที่พม่าปกครองเชียงใหม่ในช่วง 200 ปี, ส่วนบริเวณวัดโบราณเช่น วัดฟ้าฮ่าม วัดเซตุพน วัดเกต วัดศรีโฆง วัดท่ากระต่าย วัดเมืองกาย เหล่านี้เป็นพวกเขลยที่ถูกพระเจ้ากาละจักรกวาดต้อนเข้ามาในช่วงเก็บผักใส่ไส้เก็บข้าใส่เมือง, ส่วนพวกสยามจะอยู่ฝั่งแม่น้ำปิง, พวกคนจีนจะมาตั้งรกรากแถววัดเกตเป็นศูนย์กลางเพราะคนจีนชอบทำการค้า เช่น ตระกูลนิมมานเหมินท์ก็มาจากอยุธยา ซึ่งในช่วงต่อมาภายหลังจากที่มีรถไฟเข้ามาถึงเมืองเชียงใหม่ คนจีนก็เริ่มย้ายไปยังถนนท่าแพและขยายตัวไปยังแถวสันป่าข่อยในเวลาต่อมา, ส่วนพวกอังกฤษพวกทำสัมปทานป่าไม้ก็มักอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิงเช่นกันดูได้จากสถานที่ตั้งบ้านบอร์เนียวและบริษัทบอมเบย์, ส่วนพวกมิชชันนารีตอนแรกๆ มาอยู่แถวตรอกเล่าโจ้วสามแยกบ้านทอง อยู่รวมกับชาวภาค ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานที่ดินในฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงซึ่งเป็นที่ตั้งของโบสถ์ที่ 1 และโรงเรียนสตรีอเมริกันในเวลาต่อมา

¹² <http://www.prc.ac.th/news/PRCBuilding/PRCBuilding.html> , 22 มิถุนายน พ.ศ.2557

มิติของความทันสมัยที่ซ่อนอยู่ในการก่อตั้งโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย

โรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย ในฐานะส่วนหนึ่งของพันธกิจของมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียน ไม่เพียงเป็นจุดหมายสำคัญในช่วงของการเปลี่ยนแปลงยุคสมัยในรอยต่อของการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ แต่มีร่องรอยในเชิงกายภาพอีกหลายอย่างที่ทำให้เห็นถึงความพยายามที่จะนำพาความทันสมัยมาสู่ดินแดนล้านนาในช่วงเวลาดังกล่าว ดังเช่นคำให้สัมภาษณ์ของ เสรีนทร์ จิรคุปต์ ที่กล่าวถึงแนวคิดของพ่อครูที่ปรากฏเอาไว้ในการเลือกตำแหน่งการวางตัวอาคารการวางผังโรงเรียนในยุคก่อตั้ง รูปแบบตัวบ้านพักที่สะท้อน แนวคิดของการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยใหม่ นั่นคือ “การพัฒนาคน”

เมื่อสามปีก่อนอาจารย์ (อาจารย์เสรีนทร์) ไปที่ปรินส์ตัน (Princeton) เพื่อตามรอยพ่อครู ปรินส์รอยแยล ปรินส์ตันปรากฏว่าที่ปรินส์ตันไปพบบ้านที่มีลักษณะเหมือนกับบ้านแฮริสที่นั่นสร้างไว้แล้วประมาณ 200 ปี เป็นบ้านที่ประชุมของจอร์จ วอชิงตัน ตอนทำสงครามอิสรภาพ ต่อมาภายหลังก็เป็นบ้านของผู้พิพากษาสูงสุด แล้วอาจารย์ (เสรีนทร์) คิดว่าพ่อครูแฮริส คงจะได้แบบแปลนบ้านนี้มาจากปรินส์ตันแล้วมาสร้างบ้านหลังนี้ (บ้านแฮริส) เพราะพ่อครูจบจากปรินส์ตัน เมื่อก่อนมีคนมาถามอาจารย์ว่าแบบแปลนนี้มาจากไหน อาจารย์ก็ไม่ทราบ ก็คิดว่าเป็นแปลนของคณะมิชชันนารี หรือเป็นแปลนของหมอชืด แต่ปรากฏว่าแปลนนี้เราก็ได้มาจากปรินส์ตัน¹³ (ดูภาพที่ 5.1.13 และ 5.1.14 ประกอบ)

อาจารย์เสรีนทร์ เชื่อว่าพ่อครูแฮริสผู้ซึ่งจบปริญญาตรีและปริญญาโทศาสนศาสตร์ ปรินส์ตัน และเป็นคนที่สนใจประวัติศาสตร์ และงานวรรณกรรมซึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อของพ่อครูแฮริสว่า “การศึกษา คือการพัฒนาอุปนิสัย”¹⁴ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการก่อตั้งโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย ในขณะที่แนวทางของการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 คือการมุ่งเรียนภาษาไทยเพื่อที่จะเข้ารับราชการและในสมัยรัชกาลที่ 6 ที่ต้องการฝึกฝนทักษะอาชีพต่างๆ เพื่อให้มีความรู้ ซึ่งเป็นจุดที่แตกต่างที่สำคัญระหว่างโรงเรียนของมิชชันนารีและโรงเรียนของรัฐ (โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย) ที่จะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

นอกจากจะมีความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรมที่หยิบยืมจากฝั่งตะวันตกหรือที่เรียกว่า โคลเนี่ยลสไตล์ อย่างเห็นได้ชัดไม่ว่าจะเป็นการใช้ “ระเบียงด้านหน้าทางเข้าบ้าน” หรือ porch ในตัวอาคารต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นบ้านแฮริส บ้านมิชชันนารี อาคารเนลสันเฮส์ (ดูภาพที่ 5.1.17) ที่มีความคล้ายคลึงกับตัวอาคารบ้านเขียวในโรงเรียนดาราวิทยาลัย ยังมีโครงสร้างภายในตัวอาคารที่สะท้อนความโดดเด่นของการก่อสร้าง เทคโนโลยีอาคารสมัยใหม่เข้ากับการใช้โครงสร้างไม้รับแรงที่ทำให้เกิดพื้นที่ภายในกว้างขวาง (ดูภาพที่ 5.1.18) สิ่งที่น่าสนใจมากอีกจุดหนึ่งคือเมื่อพิจารณาจากภาพที่ 5.1.13 ซึ่งเป็นภาพของการวางผังอาคารต่างๆ ในยุคเริ่มก่อตั้งโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัยเทียบกับภาพที่ 5.1.14 ซึ่งเป็นภาพของการวางผังอาคารต่างๆ ใน

¹³ ถอดเทปจากคำสัมภาษณ์ เสรีนทร์ จิรคุปต์, 20 มีนาคม พ.ศ.2557

¹⁴ ถอดเทปจากคำสัมภาษณ์ เสรีนทร์ จิรคุปต์, 20 มีนาคม พ.ศ.2557

โรงเรียนสอนพระคริสตธรรมใน Princeton Theology Seminary จะเห็นได้ว่าลักษณะของการวางอาคารต่างๆ โดยรอบพื้นที่สี่เหลี่ยมตรงกลาง ตำแหน่งของบ้านมิชชันนารี บ้านพักของผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ที่อยู่ตรงเข้าปากประตูโรงเรียนเข้ามา ตำแหน่งของอาคารเรียนและโบสถ์ การเรียงอาคารเพื่อปิดล้อมคอร์ทตรงกลาง มีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมากซึ่งตามข้อสันนิษฐานของอาจารย์เสรินทร์ เชื่อว่าพ่อครูแฮร์ริสได้นำเอาภาพจำในสภาพแวดล้อมที่พ่อครูคิดว่าดี เหมาะสมต่อการพัฒนาคนให้เป็นคนดี นำมาสร้างขึ้นมาใหม่ให้มีความคล้ายเดิมมากที่สุด¹⁵

นอกจากจะมีการวางแผนสำหรับ “พื้นที่ของสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม” ในมุมมองของพ่อครูแฮร์ริสที่นำมาจากตะวันตก เช่น จะต้องมียี่ทำงานและที่พักของครู (Harris House, สร้างในปี พ.ศ.2447) บ้านครูผู้ช่วย (Missionary House, สร้างในปี พ.ศ.2450) หอพักให้นักเรียนมาพักอาศัย (Kennedy Hall, สร้างในปี พ.ศ.2453) อาคารเรียน (Neilson Hays Building สร้างในปี พ.ศ.2463 and Bulter Building สร้างในปี พ.ศ.2491) โรงอาหาร (Powers Hall, สร้างในปี พ.ศ.2471) อาคารพยาบาล ต่อมาจะต้องมี โบสถ์ (Chapter, ปี พ.ศ.2472) และโรงละคร (Auditorium, สร้างในปี พ.ศ.2472 - 2473 โดยนายแวน แอลเลน แฮร์ริส เช่นเดียวกันกับโบสถ์และบ้านแฮร์ริส) (ดูภาพที่ 5.1.19 - 21) โรงละครนี้ถือได้ว่าเป็นโรงประชุมแห่งแรกของภาคเหนือ เมื่อก่อนถ้ามีประชุมต้องไปประชุมกันที่วิหารที่วัด ไม่มีสถานที่ประชุม วัดจึงเป็นศูนย์กลาง พ่อครูจึงสร้างสถานที่ประชุมขึ้นมาแห่งแรก สำหรับให้นักเรียนทำกิจกรรม มีกิจกรรมเรียกว่า สโมสรวิทยาการแสดงทุกวันศุกร์ ได้ว่าที่ แสดงละคร ทำให้โรงเรียนปรินส์รอยเป็นโรงเรียนที่มีการทำกิจกรรมมากที่สุดในเชียงใหม่ ให้นักเรียนมีความสามารถ¹⁶

สำหรับพ่อครูแล้ว การตั้งโรงเรียนปรินส์รอยแยลลิวทาลัย (พ.ศ.2449) เป็นเพียงก้าวแรกเพราะพ่อครูแฮร์ริสวางแผนในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นมาด้วยที่เรียกว่า Lao University หรือเป็นมหาวิทยาลัยลาวเฉียง ซึ่งเรียกชื่อตามการเรียกพื้นที่แถบนี้ว่ามณฑลลาวเฉียงในยุคสมัยรัชกาลที่ 5 สังเกตได้จากการทำแผนที่ในปี พ.ศ.2456 (ดูในบทที่ 2 หน้า 54) ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น Christian Lao University แต่เนื่องจากพothางพ่อครูขออนุญาตไปทางบอร์โดอเมริกันปรากฏว่าทางบอร์โดยังไม่มิตินให้ตั้งอีกทั้งเมืองไทยก็ยังไม่ได้ตั้ง ถ้าหากตั้งขึ้นได้ในตอนนั้น เชียงใหม่จะเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย¹⁷

โดยสรุปร่องรอยของความทันสมัยและการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ที่มองผ่านโรงเรียนปรินส์รอยแยลลิวทาลัย

1. แนวคิดของผู้ก่อตั้งโรงเรียน คือ พ่อครูแฮร์ริสเชื่อว่า การศึกษาคือการพัฒนาคน เพิ่มโอกาสในการอ่านออกเขียนได้และนำไปสู่การสร้างอาชีพ เป็นจุดที่แตกต่างระหว่างโรงเรียนของมิชชันนารีและโรงเรียนรัฐในสมัยนั้น

2. แนวคิดของการวางผังโรงเรียน ได้มาจากภาพจำและความประทับใจใน สถานที่ที่พ่อครูเชื่อว่าเป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาคน นั่นคือการหิบบิบบิเอาแนวคิดที่แฝงมาจากการวางผังอาคารต่างๆ ในโรงเรียนปรินส์รอยแยลลิวทาลัย

¹⁵ ถอดเทปจากคำสัมภาษณ์ เสรินทร์ จิรคุปต์, 20 มีนาคม พ.ศ.2557

¹⁶ ถอดเทปจากคำสัมภาษณ์ เสรินทร์ จิรคุปต์, 20 มีนาคม พ.ศ.2557

¹⁷ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2459 จากกรถอดเทปจากคำสัมภาษณ์ เสรินทร์ จิรคุปต์, 20 มีนาคม พ.ศ.2557

3. รูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก โคลเนี่ยลสไตล์และองค์ประกอบของ “ระเบียงด้านหน้าทางเข้าบ้าน” หรือ porch ที่ได้รับการประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่ ที่มีอากาศร้อนชื้น เช่นเดียวกับบ้านพักมิชชันนารี และอาคารบ้านเขี้ยวในโรงเรียนดาราวิทยาลัย

4. การประยุกต์เอารูปแบบสถาปัตยกรรม และเทคโนโลยีการก่อสร้าง เช่น การนำเอาสถาปัตยกรรมโกธิคเข้ามาใช้ในการออกแบบและก่อสร้างอาคารเพาเวอส์ฮอลล์และโบสถ์ การใช้โครงสร้างพาดยาวโดยการทำเป็นโครงแข็ง rigid frame หรือโครงสร้าง hammer beam roof ในโบสถ์ แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางการก่อสร้างในตอนนั้น

5. นำเอาลักษณะการใช้พื้นที่สาธารณะแบบใหม่เข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่ นั่นคือโรงละคร ซึ่งเป็นที่ชุมนุมของผู้คนในการทำกิจกรรมที่ต่างไปจากเดิมคือวัดและวิหารเท่านั้น

นอกจากคณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียน ที่ได้เข้ามาทำพันธกิจและพัฒนาต่อเนื่องจนก่อตั้งโรงเรียนดาราวิทยาลัยและโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัยแล้ว ในเชียงใหม่ยังมีกลุ่มนักบวชคณะเซนต์คาเบรียลและคณะซ็อร์ซูลินที่ได้เข้ามาทำพันธกิจเผยแผ่ศาสนาในเชียงใหม่โดยผ่านทางการศึกษา เป็นที่น่าสังเกตว่าทั้งสองคณะที่เข้ามาไม่ได้เข้ามาแย่งพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ของมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียน ซึ่งในข้อสังเกตนี้ อาจารย์เสรินทรให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “หลังจากที่พวกมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนมาวางรากฐานการศึกษาไปแล้วเกือบ 25 ปี ...ทางบาร์ทอร์อัลสตั้มซ็ูญได้รับการติดต่อผ่านจากนายจี ซึ่งเป็นนักเรียนของโรงเรียนชายวังสิงห์คำแล้วไปเรียนต่อที่โรงเรียนอัลสตั้มซ็ูญ กลับมาทำธุรกิจประสบความสำเร็จเลยติดต่อให้บาร์ทอร์ทางอัลสตั้มซ็ูญขึ้นมาที่เชียงใหม่ แล้วเสนอขายที่ดินที่โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยและโรงเรียนพระหฤทัยให้ อีกเหตุผลหนึ่งคือพื้นที่บริเวณนั้นยังมีราคาถูกกว่า ความเจริญยังเข้าไปไม่ถึง”¹⁸ ดังนั้นจึงเป็นเหตุที่โรงเรียนมงฟอร์ตและโรงเรียนพระหฤทัยจึงมีที่ตั้งห่างออกไปจากกลุ่มพื้นที่ของมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียน

¹⁸ ถอดเทปจากคำสัมภาษณ์ เสริน จีรคุปต์, 20 มีนาคม พ.ศ.2557

ภาพที่ 5.1.22 (ภาพแถวบนซ้าย) ในปี พ.ศ.2475 ได้มีการเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายคาทอลิกขึ้นมาที่จังหวัดเชียงใหม่และได้จัดตั้งโบสถ์พระหฤทัยขึ้น ณ ตำบลช้างคลาน ถนนเจริญประเทศริมฝั่งแม่น้ำปิงด้านทิศตะวันตก ในครั้งนั้นเห็นว่าลูกหลานของผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ในตอนนั้นค่อนข้างยากจนจึงได้ขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในบริเวณโบสถ์พระหฤทัย และในวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2475 ได้ทำการเปิดเรียนโดยให้ชื่อว่า “โรงเรียนพระหฤทัย” มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Sacred Heart College โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็ก ๆ ที่ยากจนได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษา ในภาพคือ อาคารอาสนวิหารพระหฤทัยซึ่งเป็นวัดพระหฤทัยหลังที่สองได้รับการออกแบบโดยสถาปนิกชาวฝรั่งเศส ดังนั้นวัดหลังนี้จึงมีลักษณะสวยงามตามแบบสถาปัตยกรรมทางยุโรป เป็นอาคารที่ก่ออิฐถือปูน มีพิพิธวงศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ.2507 ระยะเวลาการก่อสร้าง 1 ปี การก่อสร้างครั้งนั้นมีนายช่างที่เป็นคาทอลิกจากจังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 3 คน เป็นผู้ดูแลการก่อสร้าง คือ นายช่างวิรัช ตริมรรคา นายช่างไสว รูปเทียน และนายช่างสำราญสิงห์โตทอง [ที่มา <http://haab.catholic.or.th/web/index.php>, 2 ตุลาคม พ.ศ.2557] : (ภาพแถวบนด้านขวา) ภาพอาคารโรงเรียนเรยีนาชาลีวิทยาลัย สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2474 แล้วเสร็จในต้นปี พ.ศ.2475 สร้างโดยบริษัทยูไนเทรอดเอนจิเนียริงทำแผนผังก่อสร้าง เป็นตึกที่ยาว 86 เมตร กว้าง 9 เมตร เป็นรูปตัว L มีห้องเรียน ห้องนอนนักเรียนประจำ ห้องอาหาร ห้องน้ำและห้องประชุม [ที่มา <http://www.regina.ac.th/ข้อมูลพื้นฐาน.html/>, 2 ตุลาคม พ.ศ.2557]

ภาพที่ 5.1.23 (ภาพแถวล่างด้านซ้าย) โรงเรียนมงฟอร์ตทำการเปิดสอนครั้งแรก ในวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2475 โดยมีภราดาซิเมออน ริโตน เป็นอธิการคนแรก และมีภราดาแอมบรอซิโอ เป็นรองอธิการ ในภาพคือ อาคารสมาคมศิษย์เก่า โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย แผนกประถม [ที่มา <http://www.mcp.ac.th/map.php>, 2 ตุลาคม พ.ศ.2557]

ภาพที่ 5.1.24 (ภาพแถวล่างด้านขวา) ภาพอาคารเอ็มมานูเอล ซึ่งเป็นหนึ่งในอาคารเรียน 6 หลังที่ต่อเชื่อมกัน คือ อาคารปีเตอร์อาคารเซราฟิน อาคารอัลเบิร์ต อาคารเอ็มมานูเอล อาคารอเนกประสงค์ และอาคารอันโตนิโอ ภายในโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยแผนกมัธยม [ที่มา <http://www.montfort.ac.th/HISTORY/history.html>, 2 ตุลาคม พ.ศ.2557]

ถึงแม้ว่ากลุ่มมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนจะไม่ใช้กลุ่มแรกที่เข้ามาทำพันธกิจด้านการศึกษา โดยอาศัยงานด้านอื่นๆ เป็นสื่อกลางไม่ว่าจะเป็นงานสิ่งพิมพ์ สาธารณสุข และการศึกษา แต่มิชชันนารีกลุ่มนี้ถือได้ว่าทำพันธกิจได้อย่างดี จนเป็นเหตุให้คณะนักบวชและคณะซีได้เล็งเห็นถึงความพร้อมในการที่จะกลับเข้ามาทำพันธกิจด้านการศึกษาเข้ามาในดินแดนแห่งนี้เช่นกัน ดังเช่นคณะพระสงฆ์มิสซังสยามที่เคยได้เข้ามาทำพันธกิจในดินแดนแห่งนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2386 แต่ด้วยท่าทีของเจ้าเมืองเชียงใหม่ในขณะนั้นที่ไม่ชัดเจน จึงต้องทำให้ภารกิจต้องเลิกล้มไปจนกระทั่งในปี พ.ศ.2457 โดยการเข้ามาของ คุณพ่อฟูยง และคุณพ่อบรัวซาต์ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ชาวฝรั่งเศสเดินทางไปสำรวจหาข้อมูล และดูสถานการณ์ การแพร่ธรรมในเชียงใหม่อีกครั้งซึ่งพบว่าสถานการณ์แตกต่างจากเดิมและมีบรรยากาศในการจัดตั้งศูนย์เผยแผ่ธรรมเป็นอย่างยิ่ง ท่านทั้งสองจึงได้ซื้อที่ดินสองแปลงติดริมแม่น้ำปิงอยู่ทางใต้ของเมืองเชียงใหม่ ด้วยเหตุการณ์ของสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้การทำพันธกิจต้องเลื่อนออกไปจนกระทั่งในปี พ.ศ.2474 คุณพ่อยอร์ช มิราเบล ได้รับมอบหมายให้ไปเริ่มงานที่เชียงใหม่อีกครั้ง โด โดยมีคุณพ่อนิโกลา ร่วมเดินทางไปด้วยพระสงฆ์ทั้งสองเดินทางถึงเชียงใหม่ วันที่ 18 มกราคม พ.ศ.2474 และได้จัดตั้ง “มิสซังเชียงใหม่” ขึ้นจึงถือได้ว่าเป็นการเริ่มงานแพร่ธรรมในเชียงใหม่อย่างสมบูรณ์ในวันนั้นเอง คุณพ่อยอร์ช มิราเบล และคุณพ่อนิโกลาส มีความคิดเห็นว่า

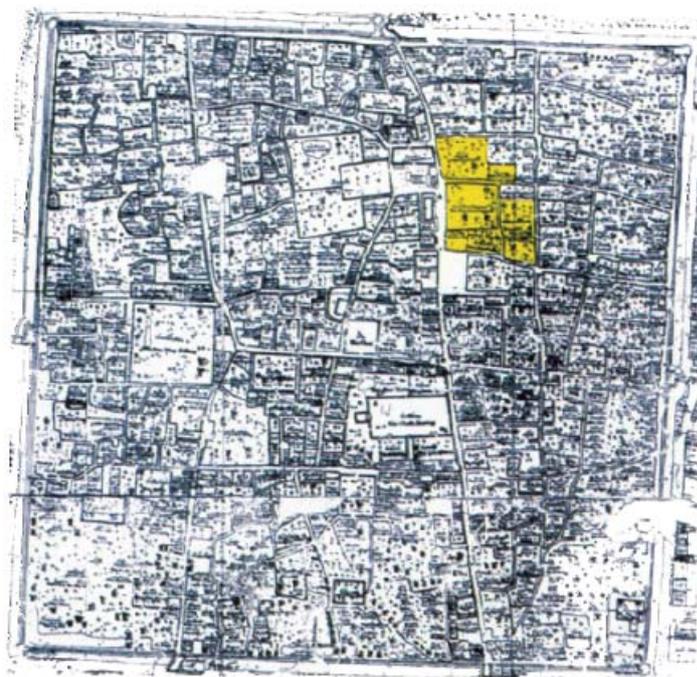
การเผยแผ่พระวรสารจะต้องเริ่มต้นมาจากโรงเรียน นี่คือเหตุผลว่าทำไมหนึ่งปีหลังจากการมาถึงของคุณพ่อทั้งสอง (พ.ศ.2475) วิทยาลัยสำหรับเด็กหญิงแห่งหนึ่ง (โรงเรียนเรยีนา) ซึ่งดำเนินงานโดยซิสเตอร์คณะออร์สุลิน และวิทยาลัยอีกแห่งหนึ่งสำหรับเด็กชาย (โรงเรียนมงฟอร์ต) ดำเนินงานโดยภราดาคณะเซนต์คาเบรียลวิทยาลัยทั้งสองแห่งนี้ก่อตั้งที่เชียงใหม่ ตั้งอยู่ข้างๆ วัดในย่านที่พักอาศัย (ดูภาพที่ 5.1.21)¹⁹

¹⁹ <http://haab.catholic.or.th/web/index.php?>, และ <http://www.regina.ac.th/ข้อมูลพื้นฐาน.html> 2 ตุลาคม พ.ศ.2557

1.2 โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ส่วนผสมของการศึกษาการเมืองและความทันสมัย

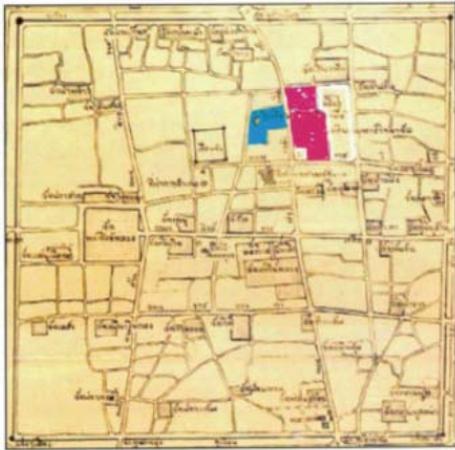

ภาพที่ 5.1.25 วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2448 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ (ทรงยศ สมเด็จพระยุพราช) ได้พระราชทานเงิน 500 บาท และพระราชทานชื่อโรงเรียน “โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย” ภาพทางด้านซ้าย เป็นภาพการจัดกิจกรรมด้านหน้าของ ตึกยุพราช ได้เริ่มก่อสร้างโรงเรียนหลังใหม่ตั้งแต่วันที่ 14 กรกฎาคม พศ 2455 แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2458 และภาพด้านขวา คือ ภาพของยุพราชในปัจจุบัน [ที่มา ภาพด้านซ้าย โดย บุญเสริม สาตราภัย http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/search_fom.php, 22 ตุลาคม พ.ศ.2556 และภาพขวา <http://th.wikipedia.org/wiki/โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย>, 22 ตุลาคม พ.ศ.2556]

แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๓๖
แสดงพื้นที่ที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ - ปัจจุบัน

ภาพที่ 5.1.26 ภาพบางส่วนจากแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ.2436 ที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดการใช้พื้นที่ ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองระหว่างล้านนากับสยาม พื้นที่เดิมคือที่ตั้งของคุ้มพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 และต่อมาได้กลายเป็นคุ้มของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 8 และต่อมากลายเป็นที่ตั้งของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยตั้งแต่ พ.ศ.2448 จนถึงปัจจุบัน [ที่มา หอจดหมายเหตุพายัพ]

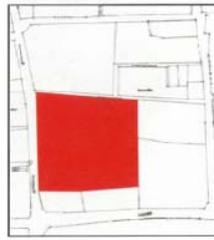
แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๖ แสดงที่ตั้งโรงเรียนสตรีประจำมณฑลพายัพ
"วัดโนนทัย" และโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ "ยุพราชวิทยาลัย"

ภาพที่ 5.1.27 ภาพแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ.2476 แสดงที่ตั้งของโรงเรียนประจำมณฑลพายัพทั้งสองโรงเรียน คือ โรงเรียนยุพราช (สีแดง) และ โรงเรียนวัดโนนทัย (สีฟ้า โรงเรียนวัดโนนทัย ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2449 โดยใช้ชื่อว่า โรงเรียนสตรีประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2449 โดยพระดำริเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์, ต่อมาในปี พ.ศ.2471 ได้รับพระราชทานเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนสตรีประจำมณฑลพายัพ “วัดโนนทัย” โดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์ สมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพได้นำความกราบบังคมทูลเพื่อขอพระราชทานนามโรงเรียนจากสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า(พระราชอิสริยยศปัจจุบัน คือสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า) โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานนามโรงเรียนจากพระนามเดิม “สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา” ว่า “วัดโนนทัย” (เป็นคำที่สนธิกัน ระหว่างคำว่าวัฒนา และ อุทัย), ต่อมาในปี พ.ศ.2476 ทางราชการเปลี่ยนแปลงระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาค ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลยุบกองธรรมการมณฑล โรงเรียนสตรีประจำมณฑลพายัพ “วัดโนนทัย” จึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเติมคำว่า “พายัพ”เพื่อรักษาประวัติว่า เคยเป็นโรงเรียนสตรีประจำมณฑลพายัพมาก่อนและเติมคำว่า “สตรี” หัวนามโรงเรียน จึงมีชื่อทางการว่า โรงเรียนสตรีวัดโนนทัยพายัพ, และในปี พ.ศ.2517 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนวัดโนนทัยพายัพ [ที่มา ยุพราช 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ และ <http://th.wikipedia.org/wiki/โรงเรียนวัดโนนทัยพายัพ>, 22 ตุลาคมพ.ศ.2556]

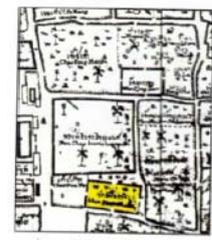

1 แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๖ แสดงที่ตั้งของอาคารโดยทับทิมแดงที่เมืองนครเชียงใหม่

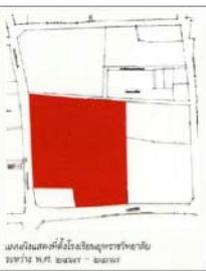

แผนที่แสดงที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ๒๒๗/๒๒ พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๔๖๗

ภาพที่ 5.1.28 ภาพด้านซ้ายพื้นที่สีเหลืองแสดงที่ตั้งของคุ่มหลวงกลางเวียงของเจ้าอินทวิชยานนท์ (พ.ศ.2436) และภาพสีแดงแสดงแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในช่วงปี พ.ศ.2458 - 2467 [ที่มา ยุพราช 100 ปี]

2 แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๖ แสดงที่ตั้งวัดหมื่นคอง

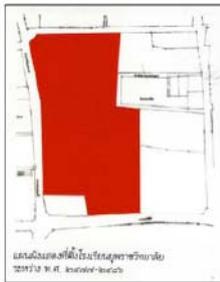

แผนที่แสดงที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ๒๒๗/๒๒ พ.ศ. ๒๔๖๗ - ๒๔๗๗

ภาพที่ 5.1.29 ภาพด้านซ้ายพื้นที่สีเหลืองแสดงที่ตั้งของวัดหมื่นคอง (พ.ศ.2436) และภาพสีแดงแสดงแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราช ในช่วงปี พ.ศ.2467 - 2477 [ที่มา ยุพราช 100 ปี]

4 แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๖ แสดงที่ตั้งวัดนางเหลียว

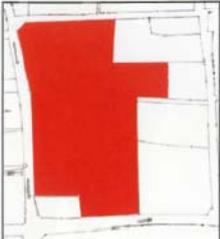

แผนที่แสดงที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ๒๒๗/๒๒ พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๖

ภาพที่ 5.1.30 ภาพด้านซ้ายพื้นที่สีเหลืองแสดงที่ตั้งของวัดนางเหลียว (พ.ศ.2436) และภาพสีแดงแสดงแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราช ในช่วงปี พ.ศ.2477 - 2486

5 แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๖ แสดงที่ตั้งของพระเจ้านันทราชอินทวิชยานนท์

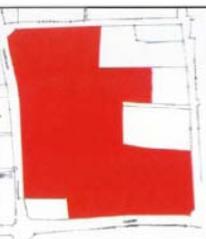

แผนที่แสดงที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ๒๒๗/๒๒ พ.ศ. ๒๔๘๖ - ๒๔๙๗

ภาพที่ 5.1.31 ภาพด้านซ้ายสีเหลืองแสดงที่ตั้งของสวนพระเจ้านันทราชอินทวิชยานนท์ (พ.ศ.2436) และภาพสีแดงแสดงแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราช ในช่วงปี พ.ศ.2486 - 2497 [ที่มา ยุพราช 100 ปี]

6 แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๖ แสดงที่ตั้งในวังเจ้าทิพ

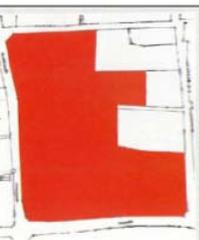

แผนที่แสดงที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ๒๒๗/๒๒ พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๕๑๒

ภาพที่ 5.1.32 ภาพด้านซ้ายสีเหลืองแสดงที่ตั้งของคุ่มเจ้าแม่บัวทิพ (พ.ศ.2436) และภาพสีแดงแสดงแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราชในช่วงปี พ.ศ.2497 - 2512 [ที่มา ยุพราช 100 ปี]

7 แผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๒๖ แสดงที่ตั้งสนามเดิมที่เจ้าราชบุตร (เลาแก้ว) เสนาคลังอุทิศให้แก่โรงเรียนสตรียุพราชวิทยาลัยในปี พ.ศ.2464 ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น “โรงเรียนวัฒโนพายัพ”โรงเรียนสตรีประจำมณฑลพายัพและสีแดงแสดงแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราชในช่วงปี พ.ศ.2512 - ปัจจุบัน [ที่มา ยุพราช 100 ปี]

แผนที่แสดงที่ตั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ๒๒๗/๒๒ พ.ศ. ๒๕๑๒ - ปัจจุบัน

ภาพที่ 5.1.33 ภาพด้านซ้ายสีเหลืองแสดงที่ตั้งของเค้าสนามหลวงเดิมที่เจ้าราชบุตร (เลาแก้ว) เสนาคลังอุทิศให้แก่โรงเรียนสตรียุพราชวิทยาลัยในปี พ.ศ.2464 ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น “โรงเรียนวัฒโนพายัพ”โรงเรียนสตรีประจำมณฑลพายัพและสีแดงแสดงแสดงการขยายตัวของพื้นที่โรงเรียนยุพราชในช่วงปี พ.ศ.2512 - ปัจจุบัน [ที่มา ยุพราช 100 ปี]

“... การศึกษาในมณฑลพายัพ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกว่าคุณพร่องอยู่มาก นี่ก็ไม่ใช่เพราะลาวไม่สมัคร
จะเรียน ที่จริงโรงเรียนหนังสือไทยถ้าตั้งขึ้นแห่งใด ก็มีผู้สมัครเรียนมากทุกแห่ง พวกครูสอน
ศาสนาอเมริกันได้แลเห็นดังนี้ จึงเที่ยวจัดตั้งโรงเรียนขึ้นได้สำเร็จ ทำให้รู้สึกออกกลายใจ เห็น
ด้วยเกล้าๆ ว่าควรจะคิดตั้งโรงเรียนไทยขึ้นอีกหลายๆ แห่ง เพราะถ้าประสงค์จะให้พวกลาวเชื่อง
จะฝึกหัดในทางอื่นไม่ดีเท่าทางกวาดตึกเข้าโรงเรียน จะได้ตัดสันดานและความคิดเสียตั้งแต่ยัง
เยาว์จะต้องเอาไครยมีอาจารย์ดีๆ ซึ่งมีความสามารถไม่ใช่แต่ในทางสั่งสอนวิชาหนังสือหรือเลข
จะต้องเป็นผู้มีไหวพริบ เพื่อชี้แจงชักจูงน้ำใจเด็กให้นิยมไทย...”²⁰

จากข้อความบางส่วนที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้ทรงวินิจฉัยและกราบ
บังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในช่วงปี พ.ศ.2449 ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงความ
แตกต่างอย่างหนึ่งระหว่างโรงเรียนราษฎร์²¹ และโรงเรียนรัฐ คือ จุดมุ่งหมายหลักของโรงเรียน ซึ่งสามารถ
ขยายความได้ว่า ในขณะที่โรงเรียนราษฎร์ที่ดำเนินการโดยมิชชันนารีมุ่งเน้นที่จะพัฒนาคน กอบกู้ศักดิ์ศรีและ
ความเสมอภาคของมนุษยชาติ²² สร้างความเท่าเทียมระหว่างชายหญิง เพื่อที่จะสามารถดูแลชีวิตและ
ครอบครัว²³ โรงเรียนของรัฐมีจุดมุ่งหมายในการ “ฝึกหัดราชการ” เน้นการเรียนและฝึกฝนการใช้ภาษาไทยซึ่ง
เป็นภาษาราชการ หรือเน้นการปรับเปลี่ยน “คนลาว” ให้เชื่อให้กลายเป็น “คนไทย” จึงมีความจำเป็นต้อง
สร้างความจงรักภักดีผ่านการเรียนภาษาไทยและเลขเพื่อให้เข้ารับราชการและเพื่อที่จะได้ไม่จำเป็นต้องส่งคน
ไทยขึ้นมาจากกรุงเทพฯ เสียค่าใช้จ่ายที่มากกว่า หรือถ้าพูดอีกอย่างหนึ่งคือ มิชชันนารีอาศัยการศึกษาเพื่อ
ประกาศข่าวประเสริฐและทำพันธกิจของคริสตศาสนา แต่รัฐสยามในเวลานั้นอาศัยการศึกษาในฐานะที่เป็น
เครื่องมือในการควบคุมอำนาจทางการเมืองการปกครอง

²⁰ ข้อความบางส่วนจากพระราชหัตถเลขาที่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว, *ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ*, หน้า 145 (ตัวสะกดตาม
ต้นฉบับ)

²¹ โรงเรียนที่เกิดขึ้นจากพันธกิจของมิชชันนารีในขณะนั้น นั่นคือ โรงเรียนสตรีอเมริกัน (พ.ศ. 2416) เปิดสอนมาแล้ว 33 ปี และโรงเรียนชายวัง
สิงห์คำ (พ.ศ.2430) เปิดสอนมาแล้ว 19 ปี

²² <https://sites.google.com/a/web1.dara.ac.th/daramuseum/prawati-rongreiyin/prawati-phra-rach-chaya>, 22 ตุลาคม พ.ศ.2556

²³ จากการถอดเทปจากคำสัมภาษณ์ เสรีน จิรคุปต์, 20 มีนาคม พ.ศ. 2557 และข้อความบางส่วนจากจดหมายของ นายพลเอก สมเด็จพระเจ้า
น้อยยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ที่เสด็จขึ้นมทรวราชมณฑลพายัพ และเมื่อเสด็จถึงกรุงเทพฯ แล้ว
ได้ทรงมีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลรายงานสิ่งที่ได้ทรงพบเห็นถวายให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท มี
ความตอนหนึ่งว่า “... โรงเรียนมิชชันนารีต่างๆ ประชันอยู่ในโรงเรียนเหล่านี้เขาอนุโลม สอนตามหลักสูตรของกรมศึกษาธิการทุกประการ
ตลอดจนการสั่งสอนวิชาลูกเสือ มิได้ย่อหย่อนเลย เดิมของเขาเองแต่เรื่องศาสนาเท่านั้น แต่นอกจากการสอนหนังสือ เขาสอนให้นักเรียนปลูกผัก
ทำนา ก่อตึก ฟอกหนัง สอนเอาจริง ๆ จัง ๆ จนทำได้ แปลว่านักเรียนออกจากโรงเรียนแล้วก็มีทางหากินของตนเองได้โดยแน่นอน ฝ่ายโรงเรียน
ของเราสอนแต่หนังสือเท่านั้น นักเรียนออกจากโรงเรียนจะทำอะไรอื่นไม่ได้นอกจากเปนมียืนตั้งนี้ข้างผัดกันเสียจริงๆ ความพยายามของพวกมิ
ชชันนารีอเมริกันเหล่านี้...” จาก *ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ*, หน้า
156 (ตัวสะกดตามต้นฉบับ)

ถ้าจะพูดถึงจุดเริ่มต้นของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย คงจะต้องย้อนไปในปี พ.ศ.2432 โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา (พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย์) ข้าหลวงพิเศษจัดป้องกันรักษาพระราชอาณาเขตทางเมืองเชียงใหม่ เป็นผู้ทรงก่อตั้งโรงเรียนเมืองนครเชียงใหม่²⁴ ต่อมาในปี พ.ศ.2437 นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (อั้น บุณนาค) ข้าหลวงใหญ่รักษาราชการมณฑลลาวเฉียงได้ขยายการเล่าเรียนในโรงเรียนเมืองเชียงใหม่ขึ้นอีกแผนกหนึ่งเรียกว่า “โรงเรียนฝึกหัดราชการ” แต่ทั้งสองโรงเรียนก็ได้ยุบเลิกไปในปี พ.ศ.2442 เมื่อพระยาทรงสุรเดชข้าหลวงใหญ่ฯ ลาพักราชการและหม่อมราชวงศ์จันทร์ อาจารย์ใหญ่ก็คงจะเดินทางกลับกรุงเทพฯ²⁵ และในปีเดียวกันนั้นเองก็มีโรงเรียนเกิดขึ้นใหม่เมื่อ พระครูสังฆบริคุต ได้ร่วมกับหม่อมอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ จัดตั้งโรงเรียนหลวงสอน

หนังสือไทยขึ้นที่วัดพระเจดีย์หลวง และได้ขนานนามโรงเรียนนั้นว่า “โรงเรียนวัดพระเจดีย์หลวง” เป็นโรงเรียนชั้นมูลศึกษาจัดสอนตามหลักสูตรของมหาหมกุฎราชวิทยาลัย อีกทั้งในปี พ.ศ.2443 นายเจริญ อากาศวรรณนะ (อำมาตย์โทพระอุปราศาสตรา) ผู้ริเริ่มก่อตั้ง “โรงเรียนในคุ้มพระเจ้านครเชียงใหม่” จนกระทั่งในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2445 คงจะได้มีการรวมโรงเรียนในคุ้มพระเจ้าเชียงใหม่กับโรงเรียนวัดพระเจดีย์หลวงเข้าด้วยกันในคราวเดียวกันนั้น จึงปรากฏนาม “โรงเรียนพระเจดีย์หลวงนครเชียงใหม่” ขึ้นแทนนามโรงเรียนเดิมทั้งสอง²⁶ นายเจริญได้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นที่วัดปันเต่า (พันเตา) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2447 และได้ขนานนามโรงเรียนนั้นตามสถานที่ตั้งโรงเรียนว่า “โรงเรียนฝึกหัดครูปันเต่า” และคงจะเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูแห่งแรกที่ได้จัดตั้งขึ้นในหัวเมือง²⁷ จนกระทั่งเมื่อ “สมเด็จพระยุพราช” (รัชกาลที่ 6) เสด็จพระราชดำเนินเสียบมณฑลพายัพในระหว่างเดือน พฤศจิกายน - มกราคม พ.ศ.2448 (ถึงนครเชียงใหม่วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2448) สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงพระกรุณาเกล้าฯ พระราชทานเงินส่วนพระองค์จำนวน 500 บาท โดยมีพระราชวงศ์และข้าราชการที่โดยเสด็จมาในกระบวนฯ รวมบริจาคโดยพระราชกุศลอีกจำนวนหนึ่งเพื่อให้โรงเรียนที่สร้างค้างเอาไว้วันนั้นสำเร็จ และเมื่อการก่อสร้าง “โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย” ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามไว้แต่ครั้งพระราชทานเงินสมทบการก่อสร้างนั้นแล้วเสร็จ มณฑลพายัพจึงได้จัดให้มีพิธีเปิดโรงเรียนอย่างเป็นทางการเมื่อปลายวันอาทิตย์ที่ 23 กันยายน พ.ศ.2449²⁸

ในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2450 โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ได้ยกฐานะขึ้นเป็นโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” หลังจากนั้นในวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2455 หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตสองปี พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ได้ทรงร่วมบำเพ็ญพระกุศลถวายโดยได้ประทานที่ดินซึ่งเดิมเป็นคุ้มหลวงของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ให้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” ทรงอุทิศส่วนพระกุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระ

²⁴ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ, หน้า 127.

²⁵ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ, หน้า 130.

²⁶ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ, หน้า 138.

²⁷ ในปี พ.ศ. 2476 ยุบเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล “โรงเรียนฝึกหัดครูประจำมณฑลพายัพ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตรเชียงใหม่”, “โรงเรียนฝึกหัดครูมูลจังหวัดเชียงใหม่”, “โรงเรียนฝึกหัดครูเชียงใหม่”, “วิทยาลัยครูเชียงใหม่”, “สหวิทยาลัยล้านนา” จนมาเป็นชื่อ “สถาบันราชภัฏเชียงใหม่” และวันที่ 15 มิถุนายน 2547 ได้ยกฐานะขึ้นเป็น “มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่” ในปัจจุบัน

²⁸ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ, หน้า 142.

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังได้ประทานพระอนุญาตให้เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพายัพจัดการเรียรายเงินจากเจ้านาย ข้าราชการ และพ่อค้าคหบดีในหัวเมืองมณฑลพายัพเว้นเฉพาะเมืองนครเชียงใหม่จัดการปลูกสร้างโรงเรียนหลังใหม่ เป็นตึกสองชั้นรูปทรงโคโลเนียล (colonial style) ตามแบบของกระทรวงธรรมการ ในที่ดินที่ได้ประทานไว้ นั้น และได้เริ่มการก่อสร้างโรงเรียนหลังใหม่ (คือ “ตึกยุพราช” ดูภาพที่ 5.1.25) มาตั้งแต่วันที่ 14กรกฎาคม พ.ศ.2455 และแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2458²⁹ และในเดือนมีนาคม พ.ศ.2476 โรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนยุพราชวิทยาลัยเชียงใหม่”

ประเด็นที่งานวิจัยชิ้นนี้สนใจในภาพสะท้อนของการก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ที่มองผ่านโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยนั้นไม่ใช่ตัวรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียลของตึกยุพราช แต่ทว่าเป็นการขยายตัวของขอบเขตของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยตั้งแต่ปี พ.ศ.2458 จนถึงปี พ.ศ.2512 ที่มีลักษณะการได้มาซึ่งที่ดินในพื้นที่ของคุ้มกลางเวียง ซึ่งเดิมเคยเป็นพื้นที่ของเจ้าเมืองเชียงใหม่ (ดูภาพที่ 5.1.28 - 33) ซึ่งแสดงให้เห็นเงื่อนไขที่สำคัญของการใช้ “โรงเรียนและการศึกษา” เพื่อเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนหัวอำนาจ จากเดิมที่เคยเป็นที่ตั้งของคุ้มเจ้าหลวงต่างๆ อยู่ภายในกลางเวียง สะท้อนให้เห็นถึงจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญมาแต่โบราณ อีกทั้งเมื่อครั้งที่มิชชันนารีหรือคนที่ไม่ใช่ “ล้านนา” ก็จะไปตั้งรกรากอยู่นอกเมือง ดังเช่นเมื่อครั้งศาสนาจารย์ดาเนียล จะเข้ามาตั้งรกรากในเมืองเชียงใหม่หรือบ้านพักของข้าหลวงเทศาภิบาลที่มาจากกรุงเทพฯ ก็ให้ไปตั้งอยู่ริมแม่น้ำปิง รวมถึงศาลต่างประเทศ แต่เมื่อช่วงเวลาผ่านไปเกิดการเปลี่ยนแปลงทางอำนาจ พื้นที่กลางเวียงค่อยๆ ถูกแปรสภาพยกให้กับทางรัฐสยามตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ พื้นที่ของคุ้มและสวนกลางเวียงของเจ้าหลวงอินทวิชยานนท์ รวมถึงคุ้มของเจ้าแม่บัวทิพและวัดที่อยู่รายล้อมก็ได้ถูกผนวกเข้าเป็นที่ดินชั้นใหญ่สำหรับเป็นที่ตั้งของโรงเรียนรัฐที่เป็นตัวแทนของ “สมเด็จพระยุพราช” แห่งแผ่นดินสยามในใจกลางนครเชียงใหม่แห่งล้านนา

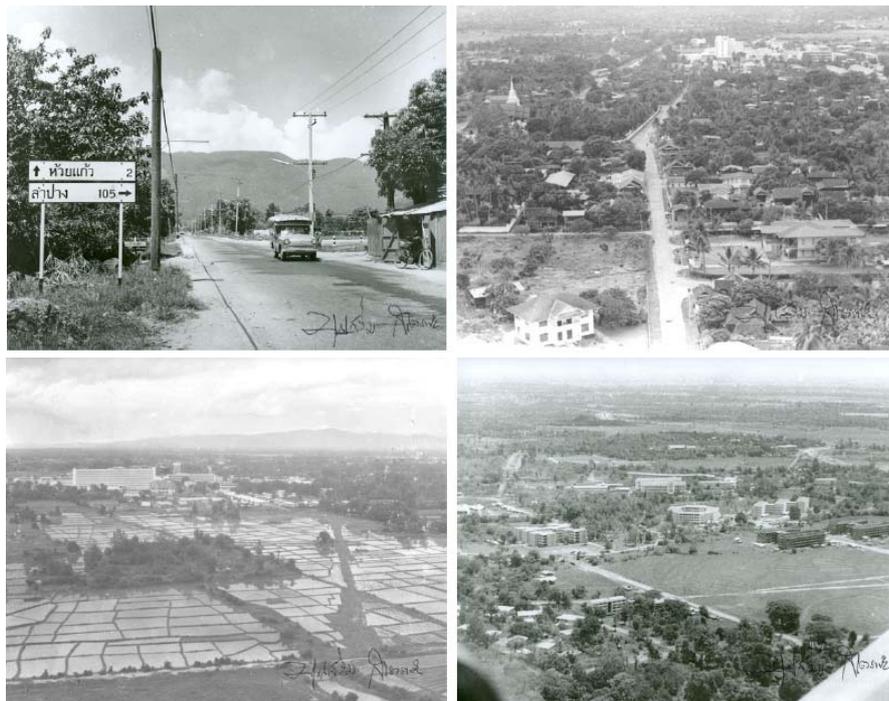
1.3 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ การขยายตัวในพื้นที่ทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่

เมื่อก่อนราวปี พ.ศ.2506 พื้นที่แถวนี้รกเป็นป่าเลย มันจะสะอาดอยู่เป็นที่ๆ บริเวณที่เป็นโซนพักอาศัย แม้แต่อย่างในประปาในบ้านพี่ก็จะเป็นป่าปูน บริเวณไหนที่มีคนใช้ ก็จะมีการดูแล เพราะมันดูแลยาก เพราะมันใหญ่มากเมื่อเทียบกับจำนวนคนอยู่ เริ่มแรกจะอยู่ตรงแถวๆ ประปา แล้วก็เริ่มขุดน้ำ แล้วก็เริ่มมีการสร้างหอพัก มีตึกสำนักงานอธิการบดี มีศาลพระภูมิ หน้าศาลาธรรมในปี 07 มีศาลาธรรม เพราะฉะนั้นโซนที่เขาเริ่มสร้างมันจะต้องอยู่ตรงหน้ามอ แล้วก็คณะวิทย์ คณะมนุษย และก็คณะสังคม อยู่บริเวณใกล้ๆ แถวนั้น³⁰

²⁹ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ, หน้า 149.

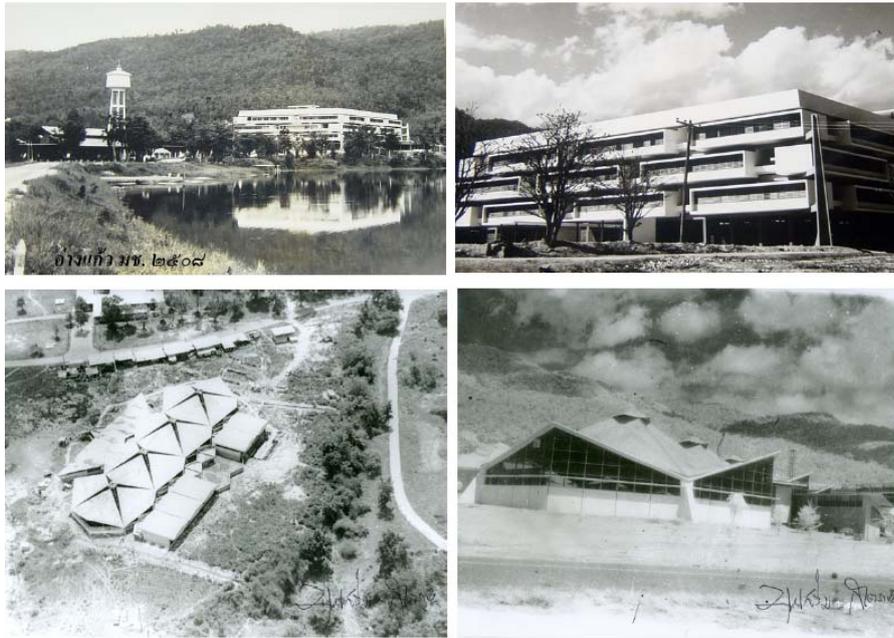
³⁰ จากการถอดเทปให้สัมภาษณ์ของ นางเทพพร สุคำว้าง หัวหน้างานฝ่ายส่งเสริมพัฒนาหลักสูตร สำนักพัฒนาคุณภาพการศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ซึ่งเกิดและเติบโตในรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และผู้เขียนคอลัมน์ “ย้อนรอยอดีต มข.” ในวารสารทองกวาว, วันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ.2557

ภาพที่ได้จากคำให้สัมภาษณ์ของ นางเทพพร สุคำวัง ผู้ซึ่งเกิดและเติบโตขึ้นมาในรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2506 ซึ่งสามารถเป็นผู้ให้ภาพการเปลี่ยนแปลงของ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ดีที่สุดคนหนึ่ง สะท้อนให้เห็นว่าสภาพของพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในช่วงก่อนและกำลังจะก่อตั้งนั้น พื้นที่แห่งนี้ไม่แตกต่างอะไรกับป่า (ดูภาพที่ 5.1.34) ซึ่งตรงกับสิ่งที่ ศาสตราจารย์สร้อย สวัสดิ์ อ่องสกุล เขียนบรรยายเอาไว้ว่า “ลักษณะเด่นของผังเมืองเชียงใหม่ คือการสร้างให้สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพ ตัวเมืองเชียงใหม่อยู่บนเนินและมีแม่น้ำโอบล้อม ได้ครั้งสร้างเมืองเชียงใหม่ได้กำหนดผังเมืองให้เป็นแบบวนานคร คือเมืองที่อยู่ใกล้ชิดกับป่า.. โดยให้พื้นที่ด้านตะวันตกเป็นเขตป่าหรืออรัญญิกของเมือง”³¹ คำว่าเขตป่าแดนอรัญญิก ยังมีความหมายถึง การตั้งถิ่นฐานแบบเบาบางส่วนใหญ่เป็นสำนักสงฆ์เช่น วัดสวนดอก วัดป่าแดง วัดฝายหิน วัดอุโมงค์ และรวมไปถึงวัดเจ็ดยอดอีกด้วย ตามความเชื่อแล้วเป็นทิศแห่งความตายหรือแดนศาสนา ซึ่งเป็นที่ตั้งของเวียงสวนดอก ซึ่งเดิมคือสวนดอกไม้ หรืออุทยานของกษัตริย์ ชาวพื้นเมืองที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เชิงดอยเชื่อว่าดอยสุเทพเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สิ่งสถิตวิญญาณบรรพบุรุษ เพราะด้วยความนับถือดอยสุเทพ ทำให้ดอยยังคงดำรงความเป็นแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ของเมืองเชียงใหม่มาเป็นเวลาช้านาน³²

³¹ ศาสตราจารย์ สร้อย สวัสดิ์ อ่องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, หน้า 137.

³² ศาสตราจารย์ สร้อย สวัสดิ์ อ่องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, หน้า 140.

ภาพที่ 5.1.34 ภาพบรรยากาศบริเวณพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และโรงพยาบาลสวนดอกในช่วงก่อตั้ง สังเกตได้ว่าในบริเวณดังกล่าวยังเป็นพื้นที่นาต้นไม้ปกคลุมโดยทั่วไป ในสองข้างทางริมถนนห้วยแก้วด้านหน้ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่แทบจะไม่มีสิ่งปลูกสร้างสองข้างทาง สีภาพด้านล่างเป็นภาพบรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ราวปี พ.ศ.2508 แสดงภาพของอ่างแก้ว และอาคารโดมที่เคยถูกใช้เป็นหอสมุดก่อนที่จะเป็นที่ตั้งของโครงการจัดตั้งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ในปี พ.ศ.2543 [ที่มา ภาพล้านนาโดยบุญเสริม สาดราภัย http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/search_form.php, 22 ตุลาคม พ.ศ.2556]

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางกายภาพในพื้นที่ทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ นั้น ซึ่งถ้าจะนับกันจริงๆ แล้วน่าจะเริ่มต้นอย่างจริงจังหลังจากสงครามมหาเอเชียบูรพาเสร็จสิ้นลงในช่วงปี พ.ศ.2493 ในช่วงที่รัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูล สงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ.2493 นายทองดี อิศราชีวิน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเรื่องมหาวิทยาลัยในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการกระตุ้นรัฐบาลทำตามนโยบายที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาไปตามหัวเมืองภูมิภาค และเหตุการณ์ของการเรียกร้องให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยที่จังหวัดเชียงใหม่เข้มข้นขึ้นตามลำดับ เมื่อหนังสือพิมพ์คนเมืองฉบับวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2496 ได้เริ่มต้นรณรงค์เรียกร้องให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยภาคเหนือขึ้น และนับตั้งแต่วันที่ 6 มิถุนายน – 24 กรกฎาคม พ.ศ.2496 รวม 8 สัปดาห์ต่อเนื่องกัน³³ อีกทั้งในปี พ.ศ.2497 ได้มีโครงการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งที่สามของประเทศขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ในบริเวณทิศตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งรายละเอียดของประวัติโรงพยาบาลนครเชียงใหม่จะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

³³ http://library.cmu.ac.th/pinmala/cmu_request.php, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557.

พื้นที่สำหรับการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อยู่บริเวณเชิงดอยสุเทพ มีจำนวน 579 ไร่ 68 ตารางวา ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการจัดซื้อ และมีบางส่วนได้รับบริจาคจาก นางกิมฮ้อ นิมนานเหมินทร์ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวห่างจากคณะแพทยศาสตร์ไม่มากนัก³⁴ มีการสำรวจสถานที่และจัดทำแผนที่โดยละเอียด โดยมี Dr. Paul W. Seagers ซึ่งเป็นสถาปนิกผู้เชี่ยวชาญการสร้างโรงเรียนและสถาบันการศึกษาจากมหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา มาช่วยในการวางผัง ได้มีการประชุมสถาปนิกและเจ้าหน้าที่เรื่องการวางผังครั้งแรกในวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ.2504 บนดอยสุเทพ³⁵

คำถามที่เกิดขึ้นคือ เพราะสาเหตุใดที่ทำให้ประชาชนในเมืองเชียงใหม่ยอมให้ “พื้นที่ในเขตป่าศักดิ์สิทธิ์แดนอรัญญิก” ถูกนำไปใช้สำหรับกิจการของการเปลี่ยนแปลงที่เดินเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ นั่นคือการก่อตั้งทั้งโรงพยาบาลสวนดอกและมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ งานวิจัยชิ้นนี้นำเสนอปัจจัยต่างๆ ที่อาจจะสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงนี้ได้โดยแบ่งเป็นข้อๆ ดังนี้

1. เนื่องจากพลังของความเชื่อและอุดมคติแบบไทยๆ ที่หมกอำนาจในการอธิบายสิ่งต่างๆ ในสังคม ดังเช่นที่ ชาตรี ประทีปนันทการ ชี้ให้เห็นประเด็นของการเปลี่ยนกรอบความคิดว่า “เมื่อรอบจักรวาลทัศน์แบบไตรภูมิ สูญเสียพลังในการอธิบายไป ไม่สามารถตอบคำถามของชีวิตของผู้คน และสังคมได้ สัญลักษณ์และความหมายต่างๆ ที่อ้างอิงจากกรอบความเชื่อเรื่องไตรภูมิที่เคยถูกสะท้อนลงยังงานสถาปัตยกรรมต่างๆ ในอดีต ก็ย่อมสูญเสียพลังทางความหมายตามไปด้วย”³⁶ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 2 ของงานวิจัยชิ้นนี้ในหน้า 24) เช่นเดียวกันกับสิ่งที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ ความเชื่อใน “เขตอรัญญิก” ได้ถูกแทนที่ถึงความจำเป็นและความต้องการของประชาชนในการได้มาซึ่ง “การศึกษา” และ “การสาธารณสุข” ตามแนวทางของความเป็นสมัยใหม่ จึงทำให้แนวคิดเรื่องทักขามเมืองและดินแดนศักดิ์สิทธิ์เริ่มค่อยๆ ลดความสำคัญลง
2. ประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งใหญ่ จาก “ระบบสมบูรณาญาสิทธิราช” เป็น “ระบอบประชาธิปไตย” และเปลี่ยนเชียงใหม่ให้เป็น “จังหวัด” ในปี พ.ศ.2475 เชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้ประชาชนออกมาแสดงข้อเรียกร้องต่อ ความเท่าเทียมของการศึกษาของส่วนภูมิภาคเท่าๆ กับสิ่งที่เกิดขึ้นในส่วนกลาง
3. พื้นที่ส่วนอื่นๆ ของเมืองเชียงใหม่ได้รับการพัฒนาไปมากแล้ว เช่น ทางทิศตะวันออกของเมืองเชียงใหม่นอกจากพื้นที่ที่ครอบครองโดยมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนไปแล้ว บริเวณถนนท่าแพ วัดเกตฯ สันป่าข่อย ถนนช้างม่วย บริเวณนี้กลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญตามหลักฐานพบว่าหลวงอนุสารสุนทรเริ่มต้นธุรกิจการค้า (ห้างชว่งเส็ง) และสร้างตึกขาวขึ้นแล้วบนถนนท่าแพในปี พ.ศ.2475; ส่วนพื้นที่ทางทิศใต้ของเมืองก็มีการจัดตั้งโรงเรียนพระหฤทัย โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย และโรงเรียนเรยีนาเชลีวิทยาลัยดังกล่าวไปแล้ว; ทางทิศเหนือก็มีโรงเรียน

³⁴ http://library.cmu.ac.th/pinmala/cmu_request.php, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557.

³⁵ http://library.cmu.ac.th/pinmala/cmu_request.php, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557.

³⁶ ชาตรี ประทีปนันทการ, *การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ขาดินนิยม*, หน้า 51.

- ฝึกหัดครูจังหวัดเชียงใหม่ตั้งอยู่ จึงเหลือเพียงพื้นที่อันกว้างขวางและเป็นพื้นที่ที่มีโฉนดแสดงกรรมสิทธิ์ครอบครองและอยู่ใกล้เมือง จึงเหลืออยู่ในทิศตะวันตกเท่านั้น
4. เกิดการตัดถนนศรีวิชัย ซึ่งเป็นถนนขึ้นดอยสุเทพ โดยการนำของครูบาศรีวิชัย สร้างเสร็จและเปิดใช้งานเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2487 ซึ่งอาจจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ “ดินแดนศักดิ์สิทธิ์” สามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่าในอดีต จนอาจจะทำให้ความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ในบริเวณดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนแปลงไป
  5. หลังจากช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2482 - 2488) และต่อด้วยช่วงเศรษฐกิจของไทยที่ย่ำแย่ (ระหว่าง พ.ศ.2485 - 2487) จนกระทั่งรัฐบาลของ จอมพล ถนอม กิตติขจร มีประกาศนโยบายการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ.2501 รัฐบาลจะแพร่พัฒนาการศึกษาออกไปให้ทั่วถึงส่วนภูมิภาคซึ่งหมายถึงเชียงใหม่ และรวมทั้งการอุดมศึกษาด้วย จึงเป็นเสมือนเหตุจูงใจให้ประชาชนเชียงใหม่ มุ่งมั่นที่จะมี มหาวิทยาลัยที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นหลัก และก็อาจจะทำให้ของความมุ่งมั่นต่อการคงสภาพพื้นที่เขตป่าศักดิ์สิทธิ์เอาไว้กลายเป็นประเด็นรอง

ดังนั้นด้วยเหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงจากระบบคิดตามโลกอุดมคติในอดีตมาเป็นการใช้พื้นที่รองรับการเติบโตของเมืองและการเข้ามาของความเป็นสมัยใหม่ จึงเป็นเหตุให้เกิด “มหาวิทยาลัยเชียงใหม่” ขึ้นในวันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2507 ซึ่งเป็นวันพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2507 มีผลบังคับใช้ (พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2507 ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 81 ตอนที่ 7 ลงวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2507 และมีผลบังคับใช้ และวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2508 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดมหาวิทยาลัยอย่างเป็นทางการ ขวามหาวิทยาลัยเชียงใหม่จึงถือเอาวันนี้เป็นวันสถาปนามหาวิทยาลัยสืบมา

ในช่วง 10 ปี แรก (พ.ศ.2507 - 2516) มีการปรับปรุงผังบริเวณตั้งแต่ในปี พ.ศ.2505 โดยเริ่มจากการสร้างเขื่อนกั้นน้ำที่เชิงดอยสุเทพ ณ จุดที่ห้วยแม่ระรองและห้วยแก้วไหลมาบรรจบกัน พร้อมกันนั้นเขตการทางภาคเหนือก็ได้ลงมือสร้างถนน ถนนสายสำคัญที่สร้างก็คือ การทำถนนใหญ่จากประตูมหาวิทยาลัยถึงตึกศาลาธรรม มีชื่อว่า “ถนน 17” การ กว้างขวางเพื่อทำถนนสายอื่นๆ อีกหลายสาย นอกจากนี้ก็มีการปรับพื้นที่ ทำรั้วและประตูชั่วคราว และมีการติดตั้งระบบสาธารณูปโภคต่างๆ ด้วย หน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น องค์การไฟฟ้าภาคเหนือ โทรศัทพ์กลางเชียงใหม่ อาคารที่สร้างในช่วงนี้ เช่น พ.ศ.2506 ตึกสำนักงานอธิการบดี และบ้านพักอาจารย์ 4 หลัง ตึกคณะวิทยาศาสตร์ (คณะที่ 1) ตึกวิทยาลัยที่หนึ่ง และบ้านพักอาจารย์ 8 หลัง (ดูภาพที่ 5.1.36 - 37) ตึกศาลาธรรม บ้านพักรับรองและบ้านพักอาจารย์โสด 1 หลัง (พ.ศ.2506), ตึกวิทยาลัยที่สอง (วิทยาลัยหญิง) บ้านพักอาจารย์ 23 หลัง ตึกคณะมนุษยศาสตร์ (คณะที่ 2) ศูนย์สัมพันธ์นักศึกษา ตึกคณะสังคมศาสตร์ (คณะที่ 3) (พ.ศ.2507), รับโอนคณะแพทยศาสตร์มาจากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (คณะที่ 4) (พ.ศ.2508), ตึกคณะเกษตรศาสตร์ (คณะที่ 5) จัดตั้งอย่างเป็นทางการวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2510, ตึกคณะศึกษาศาสตร์ (ประกาศสถาปนาคณะ วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2511), คณะวิศวกรรมศาสตร์ (เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ 24 เมษายน และประกาศเป็นส่วนราชการเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2513), คณะทันตแพทยศาสตร์

(31 มีนาคม พ.ศ.2515), คณะเภสัชศาสตร์ (31 มีนาคม พ.ศ.2515), คณะพยาบาลศาสตร์ (15 สิงหาคม พ.ศ.2515) โดยยกฐานะมาจากภาควิชาในสังกัดคณะแพทยศาสตร์³⁷ (ดูภาพที่ 5.1.38)

ภาพที่ 5.1.35 แสดงภาพเรือนไม้เดิมที่ใช้เป็นสถานที่เริ่มต้น “การเตรียมงานจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ.2504 เวลา 15.45 น.” ตั้งอยู่ระหว่าง ตึก HB 5 กับอาคารปฏิบัติการอาหารของคณะมนุษยศาสตร์ [ที่มา ภาพโดยผู้วิจัย, 2557]

ภาพที่ 5.1.36 แสดงภาพบ้านพักของอาจารย์และเจ้าหน้าที่บริเวณรอบอ่างแก้ว ซึ่งคาดว่าน่าจะเป็นหมู่บ้านแรกๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ราวปี พ.ศ.2506 แสดงให้เห็นถึงการใช้วัสดุเช่น ศิลาแลง กระจก การใช้ชายคาทอดยาวและการเปิดช่องเปิดของตัวอาคารสู่สภาพแวดล้อมที่เน้นธรรมชาติซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง วิธีคิดและการออกแบบในช่วงสมัยใหม่ [ที่มา ภาพโดยผู้วิจัย, 2557]

³⁷ อณิชา กระจ่างแจ่ม, การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการวางผังของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 36.

ภาพที่ 5.1.37 แสดงภาพหมู่บ้าน “2507” ซึ่งตามคำให้สัมภาษณ์ของ นางเทพพร สุคำวัง ว่าเป็นหมู่บ้านแรกของมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ [ที่มา ภาพโดยผู้วิจัย, 2557]

ภาพที่ 5.1.38 แสดงอาคารในช่วง 10 ปีแรกของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แถวบนภาพซ้าย อาคารรับรองอ่างแก้ว (พ.ศ.2506) และอาคารหอพักฝ่ายหิน แถวล่างด้านซ้ายอาคารโดม และหอศิลป์ปิ่นมาลา [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ เป็นส่วนหนึ่งของผลงานนักศึกษาในรายวิชา 801521] ดูรายละเอียดของแต่ละอาคารในบทที่ 4

ภาพที่ 5.1.39 แสดงอาคารในช่วง 20 ปีแรกของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แฉกแรกจากภาพถ่าย อาคาร drawing และอาคารห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์; แฉกที่สองจากซ้าย อาคารหอพักอ่างแก้ว หอพัก4ชาย หอพัก1หญิง; แฉกที่สามจากซ้าย อาคารเรียนภาควิชาคณิตศาสตร์และอาคารเรียนภาควิชาฟิสิกส์คณะวิทยาศาสตร์, อาคารเรียนคณะรัฐศาสตร์; และแฉกที่สี่จากซ้าย อาคารโคมคณะแพทย์ อาคารคณะเกษตร และอาคารคณะทันตแพทย์ [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์บางส่วนเป็นผลงานนักศึกษาในรายวิชา 801521 และบางส่วนโดยผู้วิจัย]

ในช่วง 20 ปี (พ.ศ.2517 - 2526) มีการขยายการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยเปิดสอนหลักสูตรสาขาวิชาใหม่ในระดับปริญญาตรีเพิ่มขึ้นอีก 25 สาขาวิชา และในช่วงปลายทศวรรษได้มีการเปิดสอนหลักสูตรปริญญาโทเป็นครั้งแรกที่คณะวิทยาศาสตร์ ปีการศึกษา พ.ศ.2525 และได้จัดตั้งหน่วยงานต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพเชิงวิชาการ พัฒนาสนับสนุนวิชาการรองรับการขยายตัวการศึกษาและจัดตั้งหน่วยงานรองรับการดำเนินงานตามภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยดังนี้จัดตั้งคณะเทคนิคการแพทย์ (คณะที่ 11) บัณฑิตวิทยาลัย (22 กรกฎาคม พ.ศ.2519) และ สำนักหอสมุด (อาคารหอสมุดกลาง เริ่มสร้างในปี พ.ศ.2519 แล้วเสร็จ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2523), จัดตั้งสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ พ.ศ.2521,จัดตั้งสถาบันวิจัยสังคม พ.ศ.2524, จัดตั้งสำนักบริการคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2525, และจัดตั้งคณะวิจิตรศิลป์ (คณะที่12, ประกาศเป็นส่วนราชการ 4 พฤษภาคม

พ.ศ.2526) นอกจากนี้ ยังมี สโมสรนักศึกษา สโมสรอาจารย์ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สนามกีฬา ศาลาอ่างแก้ว และบ้านพักอาจารย์ หอพักนักศึกษา³⁸ (ดูภาพที่ 5.1.39-40)

ต่อมาในช่วง 30 ปี (พ.ศ.2527 - 2536) มหาวิทยาลัยมีการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพ มาตรฐานการศึกษาและเทคโนโลยี โดยได้มีการพัฒนาในส่วนระบบงานต่างๆ ของมหาวิทยาลัยให้มีความก้าวหน้าทันสมัย มีการจัดตั้งหน่วยงานเพิ่มขึ้น จัดตั้งสถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในปี พ.ศ.2530, จัดตั้งสำนักทะเบียนและการประมวลผล (9 มิถุนายน พ.ศ.2532) และสำนักบริการวิชาการ (10 มิถุนายน พ.ศ.2532), สร้างหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2534, จัดตั้งคณะบริหารธุรกิจ (19 ธันวาคม พ.ศ.2535) คณะอุตสาหกรรมและการเกษตร(คณะที่ 13, 18 ธันวาคม พ.ศ.2535) และคณะเศรษฐศาสตร์ (28 สิงหาคม พ.ศ.2535), และจัดตั้งสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม 2536³⁹ (ดูภาพที่ 5.1.40)

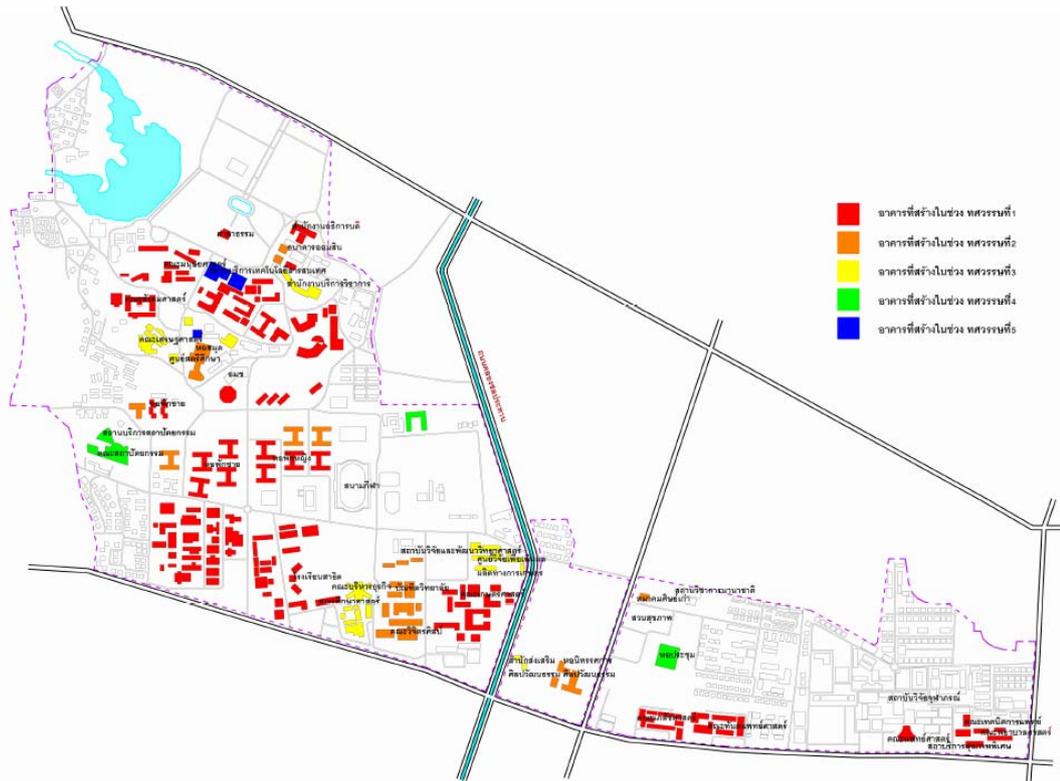
ในช่วง 40 ปี (พ.ศ.2537 - 2546) มีการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้พัฒนาการศึกษาและขยายงานในกลุ่มสาขาวิชาขาดแคลนในกลุ่มวิทยาศาสตร์การแพทย์ โดยเฉพาะโครงการเร่งรัดทางกลุ่มสาขาวิชา แพทยศาสตร์ เช่น จัดตั้งคณะสัตวแพทย์ (2 สิงหาคม พ.ศ.2537), จัดตั้งบัณฑิตศึกษา 2538, จัดตั้งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ (คณะที่ 17, 2 มิถุนายน พ.ศ.2543), จัดตั้งวิทยาลัยศิลปะ สื่อและเทคโนโลยี (23 สิงหาคม พ.ศ.2546), จัดตั้งสถาบันภาษา 2546 และในช่วง 50 ปี (พ.ศ.2547 - ปัจจุบัน) จัดตั้งคณะสื่อสารมวลชน (27 สิงหาคม พ.ศ.2548), จัดตั้งคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ (คณะที่ 19, 24 ธันวาคม พ.ศ.2548), และคณะนิติศาสตร์ (คณะที่ 20, 25 มีนาคม พ.ศ.2549)⁴⁰ (ดูภาพที่ 5.1.40)

---

³⁸ อณิชา กระจ่างแจ่ม, การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการวางผังของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 38.

³⁹ อณิชา กระจ่างแจ่ม, การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการวางผังของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 39.

⁴⁰ อณิชา กระจ่างแจ่ม, การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการวางผังของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า 43.

ภาพที่ 5.1.40 แสดงการขยายตัวของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา แสดงด้วยสีโดยแบ่งเป็นช่วงๆ ละ 10 ปี โดยอาศัย สีแดงคืออาคารที่เกิดขึ้นในช่วง 10 ปีแรก (พ.ศ.2507 - 2516), สีส้มคืออาคารที่เกิดขึ้นในระยะ 20 ปี (พ.ศ.2517 - 2526), สีเหลืองคืออาคารที่เกิดขึ้นในระยะ 30 ปี (พ.ศ.2527 - 2536), สีเขียวคืออาคารที่เกิดขึ้นในระยะ 40 ปี (พ.ศ.2537 - 2546) และสีน้ำเงินคืออาคารที่เกิดขึ้นในระยะ 50 ปี (พ.ศ.2547 - ปัจจุบัน) [ที่มา ข้อมูลจากโครงการ การศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาและการวางผังของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดย อณิชา กระจ่างแจ่ม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิชา 801796 Special Problem ของหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พ.ศ.2555]

“... เชียงใหม่ ไม่นานเริ่มหมดแล้วนินา พอไม่นานเริ่มหมดอะไรต่างๆ พวกนี้ มันก็เริ่มมีอะไรต่างๆ เข้ามา มีคอนกรีต มีเหล็กมีอะไรต่างๆ เกิดขึ้น พอดีพวกนักวิชาการจากกรุงเทพฯ มันไหลเข้ามา พบว่าคนมันไปเรียนมันไหลเข้ามาจับเข้ามาสร้างอะไรใหม่ๆ... คนหนึ่งจบจากอาจารย์มาแบบหนึ่ง ความรู้แบบหนึ่งอีกคนก็อีกแบบหนึ่ง ตัวใครตัวมันเลย เพราะฉะนั้น มข. มันถึงหลากหลายด้วยสถาปัตยกรรมแบบต่างๆ กันไป”⁴¹

จากคำให้สัมภาษณ์ของ อาจารย์เลี่ยม ธีรธานนท์ ผู้สำเร็จการศึกษาจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ.2501 และได้เข้ารับราชการในสังกัดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในกองช่าง ตั้งแต่ช่วงแรกของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อีกทั้งเป็นผู้ก่อตั้งภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ในคณะวิจิตรศิลป์ ก่อนที่จะแยกออกมาเป็นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2543 ดังนั้น อาจารย์ เลี่ยม จึงเป็นทั้งในฐานะสถาปนิกคนแรกและคนเดียวในช่วงของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่มี

⁴¹ บางส่วนจากการถอดคำให้สัมภาษณ์ของ อาจารย์ เลี่ยม ธีรธานนท์ และ ผศ.สุริยา รัตนพฤกษ์, วันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ.2556

ใบประกอบวิชาชีพอสถาปัตยกรรมควบคุมและสามารถเขียนแบบเพื่อใช้ในการขออนุญาตก่อสร้างตามพระราชบัญญัติวิชาชีพ สถาปัตยกรรม⁴² ซึ่งในขณะนั้นได้มีพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ.2498 ออกมาบังคับใช้แล้ว และยังมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุริยา รัตนพฤษ⁴³ ผู้ซึ่งได้มีโอกาสศึกษาในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรในช่วงเวลาใกล้ๆ กับที่อาจารย์เลี่ยมได้ศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทำงานในวิชาชีพอสถาปัตยกรรมในช่วงเวลาเดียวกัน ดังนั้นท่านจึงให้ภาพสะท้อนที่น่าสนใจในการวิเคราะห์รอยต่อของยุคสมัยใหม่ในช่วงปี พ.ศ.2500 ได้เป็นอย่างดี

เนื้อหาในการสัมภาษณ์ในวันนั้น พบว่าสาเหตุและปัจจัยของการเกิดขึ้นของ “รูปแบบและลักษณะ” ของอาคารเรียนและอาคารต่างๆ ในรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่มีความโดดเด่น แปลกตา ทันสมัย โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 - 2516 หรือในช่วง 20 ปีแรกของการก่อตั้งมหาวิทยาลัย สามารถระบุได้เป็นปัจจัยดังนี้

1. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นเสมือนสนามประลองวิชาสำหรับสถาปนิกที่สำเร็จการศึกษาจากสำนักต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งสถาปนิกเหล่านั้นก็ได้รับการถ่ายทอดวิชาจากอาจารย์บางคน ที่เรียนสำเร็จแล้วในระดับปริญญาตรีและได้ทุนไปเรียนอเมริกา สถาปนิกเหล่านั้นก็ถูกเรียกตัวตามความสนิทสนมและความสัมพันธ์กับหัวหน้างาน คณบดี อธิการบดี หรือแม้กระทั่ง โครงสร้างระดับสูงของทางมหาวิทยาลัย ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา
2. รูปแบบที่เกิดขึ้นบางครั้งเกิดจากเงื่อนไขและข้อกำหนดของทางราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่อง “ราคาค่าก่อสร้าง” จนทำให้บางครั้งกลายเป็นโจทย์ที่ทางสถาปนิกและวิศวกรต้องคิดหาทางออกผ่านรูปแบบโครงสร้างใหม่ๆ
3. รูปแบบที่น่าสนใจหรือหรือโครงสร้างที่มีความแปลกตาเกิดขึ้นจากช่างก่อสร้างที่มีคุณภาพในสมัยก่อนทำงานด้วยความต้องการให้งานมีคุณภาพ มีประสบการณ์ทำงาน ไม่ใช่เป็นเพียงแค่กรรมกร เร่งทำแบบไม่มีคุณภาพ
4. รูปแบบบางอย่างเกิดขึ้นจากแบบของทางราชการเอง เช่น รูปแบบที่กำหนดมาจากกรมประชาสงเคราะห์ กรมโยธา (ดูภาพที่ 5.1.42)
5. รูปแบบในการเลือกใช้วัสดุบางอย่าง เกิดขึ้นจากการทดลอง หรือเกิดขึ้นเพราะความชอบของสถาปนิกที่เห็นว่าดี เช่น การเลือกอิฐบล็อกที่มีช่องระบายอากาศมาผสมกับผนังทึบ หรือการใช้ศิลาแลงที่ได้มาจากตำบลพระพุทธรูปตากผ้า หรือตำบลบ้านธิ จังหวัดลำพูน (ดูภาพที่ 5.1.41)
6. รูปแบบของอาคารหลายๆ อาคารสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการคิด “ร่วมกับสภาพแวดล้อม” ไม่ว่าจะเป็นการป้องกันความร้อน ป้องกันแดดฝน หรือสร้างช่องเปิดให้มีความเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นของสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ (ดูภาพที่ 5.1.43)

⁴² พระราชบัญญัติวิชาชีพ สถาปัตยกรรม พ.ศ.2508 และปรับปรุงอีกครั้งในปี พ.ศ.2508 และปัจจุบันปรับปรุงใหม่เป็น กฎกระทรวงกำหนดวิชาชีพอสถาปัตยกรรมควบคุม พ.ศ.2549.

⁴³ ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

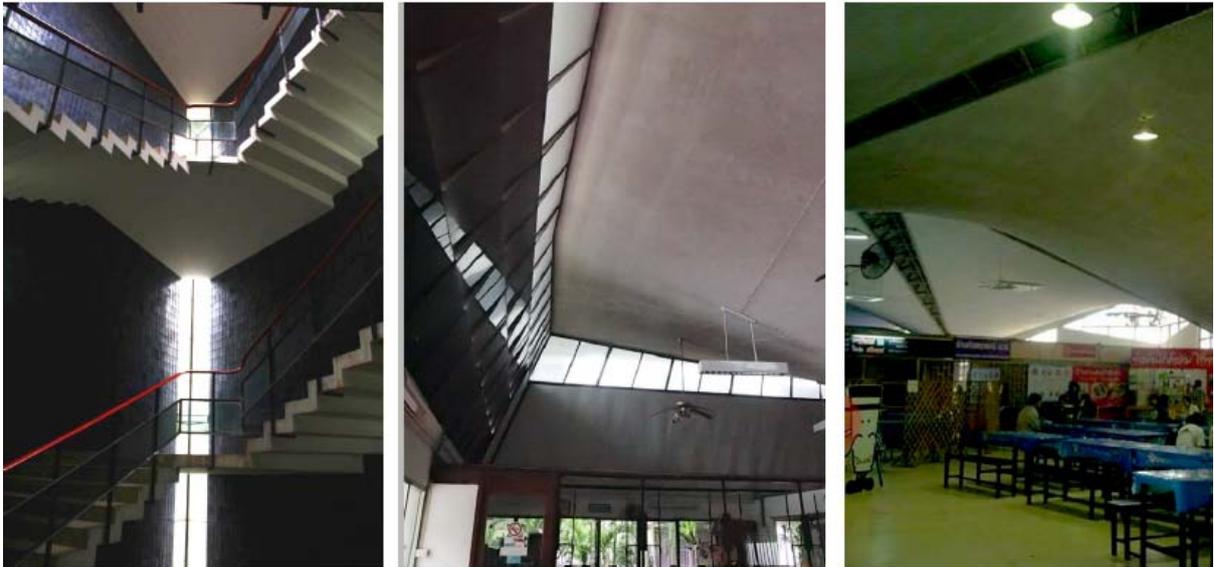
ภาพที่ 5.1.41 ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์หอศิลป์ปิ่นมาลาที่ใช้วัสดุเป็น ศิลาแลง ซึ่งเป็นที่นิยมมากในช่วงเวลาหนึ่ง และภาพด้านขวาคือ พื้นผิวขรุขระของคอนกรีตหล่อที่บริเวณโถงห้องน้ำของอาคารคณะทันตแพทย์ ถือได้ว่าเป็นการทดลองในเชิงกายภาพและความงามของสถาปนิก [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2557]

ภาพที่ 5.1.42 ภาพชุดนี้แสดงให้เห็นถึง ความหลากหลายในเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นในอาคารเรียนและอาคารหอพักหลายๆ อาคารในรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แถวแรก อาคารหอพัก2 ชาย ไซ่วโครงสร้างด้านนอกอาคาร และอาคารภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ ไซ่วโครงสร้างด้านนอกมีลักษณะคล้ายแก้วแชมเปญ แถวที่สอง คือ อาคารโดมทั้งของคณะสังคมศาสตร์และคณะแพทยศาสตร์ เป็นโครงสร้างแบบโครงเปลือกแข็ง (shell structure); แถวที่สาม คือ อาคาร drawing ที่มีความโดดเด่นด้านโครงสร้างแบบ waffle slab ซึ่งสามารถทำให้เกิดพื้นที่ขนาดใหญ่ได้โดยไม่มีเสากึ่งกลาง และอาคารหอพักอ่างแก้วที่ตั้งอาคารออกมาอยู่ด้านนอกอาคาร มีลักษณะคล้ายกับโครงสร้างปีกผีเสื้อ (flying buttress) ในโบสถ์ตะวันตก; แถวที่สี่ แสดงการเรียงห้องของอาคารหอพักอ่างแก้วสะท้อนแนวคิดเรื่องระบบมอดูลาร์ (modular system) หรือที่แปลว่า “การผสมทางพิกัด หรือ การประกอบด้วยหน่วยแยกต่างๆ ที่สามารถรวมกันได้” เช่นเดียวกับหลังคาของห้องสมุดคณะวิศวกรรมศาสตร์ในภาพทางขวามือ และการสร้างอาคารโค้งซึ่งถือว่าเป็นความทันสมัยทางการก่อสร้างในสมัยนั้นเลยทีเดียว (พ.ศ.2506) [ทีมา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2557]

ภาพที่ 5.1.43 ภาพชุดนี้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่ทางสถาปนิกและวิศวกรผู้ที่สรรค์สร้างอาคารเรียนอาคารหอพักเหล่านี้ ที่มีต่อการตอบสนองสภาพแวดล้อม เช่น การสร้างแผง (fin) กันแดดทั้งแนวตั้งและแนวนอน เพื่อให้ตัวอาคารเรียนหรืออาคารหอพักไม่ร้อน ไม่นโดนแดดและฝนโดยตรง หรือเปิดช่องเปิดสู่สภาพแวดล้อมที่สวยงามโดยใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น กระจก แก้วแรก หอพัก1 หอพัก2, แก้วสองหอพัก4ชาย และอาคารเรียนภาควิชาคณิตศาสตร์, แก้วที่สาม อาคารเรียนคณะเภสัช และบ้านพักรับรองอ่างแก้ว; แก้วที่สี่ เป็นอาคารเรียนคณะทันตแพทย์; แก้วที่ห้า หอพักฝ่ายหินที่ถูกออกแบบเพื่อแก้ปัญหาทางลาดเอียงของที่ตั้งอาคารและการสร้างแผงกันแดดที่น่าสนใจ [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2557]

ภาพที่ 5.1.44 ภาพชุดนี้แสดงให้เห็นถึง ลักษณะที่ว่างภายใน ในรูปแบบที่แปลกตาออกไป คือ สะท้อนให้เห็นถึงการ “เลื่อนไหล” และ “เคลื่อนที่” ของที่ว่างทั้งในแนวระนาบและแนวตั้ง ซึ่งลักษณะของที่ว่างแบบนี้เกิดขึ้นจากการพัฒนาการทาง โครงสร้างเช่นโครงสร้างยี่ดียว โครงสร้างที่ใช้คอนกรีตหล่อขึ้นรูป และโครงสร้างเปลือกแข็ง ที่ถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมของ สถาปัตยกรรมและวิศวกรรมในยุคสมัยใหม่ ภาพซ้ายมือเป็นภาพภายในโถงบันไดของอาคารเรียนภาควิชาฟิสิกส์ คณะ วิทยาศาสตร์, ภาพกลาง คือภายในโถงของหอพัก 4 ชายที่แสดงให้เห็นการออกแบบให้มีช่องเปิดด้านบนเพื่อให้แสงสว่างเข้า มาภายในโถง, และภาพขวามือ คือภายในอาคารโดม คณะสังคมศาสตร์ ที่ปัจจุบันถูกใช้เป็นโรงอาหาร แสดงให้เห็นถึงความ เชื่อมโยงภายในโดยไม่มีเสากั้นกลาง (ที่มาภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 2557)

ภาพสะท้อนที่ 2 : ร่องรอยพัฒนาการทางการเศรษฐกิจ

นอกจาก “ร่องรอยของการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่” ที่มองจากมุมของการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้น มุมมองจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในนครเชียงใหม่ โดยเฉพาะจากการค้าขายของคนจีน ถือเป็นร่องรอยที่สำคัญในการสืบค้นและวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความทันสมัยและการเกิดขึ้นของสถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่

ภาพที่ 5.2.1 ภาพของเรือนแถวย่านวัดเกตที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในนครเชียงใหม่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411– 2453) ด้านในของตัวเรือนแถวจะมีพื้นที่ที่เป็นสวนตรงกลาง แยกกั้นอาคารส่วนหน้าออกจากส่วนหลัง ผนังด้านข้างเป็นปูนส่วนโครงสร้างเสาคานพื้นเป็นไม้ ภาพซ้ายคือบ้านหกเสา ปัจจุบันคือร้านขายผ้าไหมวิลาลินี (VILA CINI) ส่วนภาพขวา คือ เดอะแกลลอรี่ สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2435 [ที่มา : <http://pantip.com/topic/30300155>, 10 ตุลาคม 2557]

ถ้าจะย้อนทบทวนการเข้ามาของคนจีนในประเทศไทย มุจลินทร์ เพ็ชรรุ่ง ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับประวัติการเดินทางเข้ามาของคนจีนในดินแดนแห่งนี้ และได้ให้ข้อมูลเอาไว้ว่า ชาวจีนที่อพยพเข้ามาประเทศไทย มีจุดกระแสสูงสุด 3 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ช่วงสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ.2310 - 2325) มีชาวจีนประมาณ 230,000 คน ครั้งที่ 2 ช่วงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411 - 2453) มีชาวจีนอพยพเพิ่มมากขึ้นประมาณปีละ 10,000 คน เนื่องจากความต้องการแรงงานเสรี อันเป็นผลมาจากการปฏิรูปทางสังคม โดยทรงเร่งรัดพัฒนาความสัมพันธ์ทางการค้าและเงินตรา ครั้งที่ 3 ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ.2461 - 2474) เป็นช่วงเศรษฐกิจไทยกำลังรุ่งเรือง ขณะที่ทางตอนใต้ของจีน เกิดภัยสงครามกลางเมืองในจีน ทำให้จำนวนผู้อพยพชาวจีนถึงตัวสูงสุดเป็นประวัติการณ์ประมาณ 500,000 คน⁴⁴ ส่วนการเดินทางเข้ามาของคนจีนในดินแดนล้านนามี 2 ทาง ส่วนการเดินทางเข้ามาของคนจีนในล้านนามี 2 ทาง คือ กลุ่มชาวจีนที่เข้ามาจากทางเหนือ ส่วนใหญ่เป็นพวกจีนฮ่อหรือชาวจีนที่อยู่ในเขตมณฑลยูนนานประเทศจีน เน้นการค้าขายทางบกระหว่างเมืองต่างๆ ในเขตสิบสองปันนา พม่า ล้านนาและล้านช้าง เดินทางกันเป็นกองคาราวาน และอีกกลุ่มคือ ชาวจีนที่เข้ามาจากทางใต้ ส่วนใหญ่จะมาทางน้ำ ทางรถไฟ และถนน

⁴⁴ มุจลินทร์ เพ็ชรรุ่ง, การศึกษาบทบาทของชาวจีนใน อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ในสมัยรัตนโกสินทร์ สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร 2553, หน้า 11.

เน้นการค้าขายทางเรือระหว่างเมืองเชียงใหม่กับทางใต้ เช่น ตาก อยุธยา ปากน้ำโพ⁴⁵ หนึ่งในพ่อค้าชาวจีนที่เริ่มต้นธุรกิจด้วยการขนส่งทางเรือ คือ คุณหลวงอนุสารสุนทร⁴⁶ ต้นตระกูลของตระกูลนิมมานเหมินท์ ได้เปิดร้านค้าบนถนนวิชิยานนท์ โดยการนำเอาสินค้าเกษตรจากล้านนาบรรทุกเรือค้าถ่อหางแมลงป่องไปยังกรุงเทพฯ และนำเอาสินค้าเช่นเครื่องใช้ ยาอาหารกระป๋อง เครื่องจักร ฯลฯ จากต่างประเทศมาขายที่เชียงใหม่ การเดินทางแต่ละครั้งใช้เวลา 3 - 4 สัปดาห์ขาออกและ 6 - 7 สัปดาห์ขากลับ⁴⁷

การขยายตัวของคนจีนในดินแดนล้านนามีการขยายตัวมากขึ้นต่อเนื่องตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสินมหาราชจนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงที่ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคเหนือ มีความชัดเจนมากขึ้นและนิยมตั้งบ้านเรือนในย่านการค้า โดยในส่วนของเมืองเชียงใหม่ นั้น ชุมชนชาวจีนตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่บริเวณหน้าวัดเกตการาม ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำปิง และอาศัยแม่น้ำปิงเป็นเส้นทางขนส่งสินค้าต่อมาชุมชนจีนขยายตัวจากบริเวณวัดเกตการาม⁴⁸ (ดูภาพที่ 5.2.1-2) ภายหลังจากที่รถไฟเดินทางมาถึงเชียงใหม่ในเดือนมกราคม พ.ศ.2464 ส่งผลให้ท่าเรือที่ย่านวัดเกตการามซบเซาลง ส่งผลให้ชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานย่านวัดเกตการาม ได้ขยายบ้านเรือนและย่านการค้ามายังบริเวณถนนท่าแพ ซึ่งมีย่านที่ชาวจีนตั้งบ้านเรือนและค้าขายอย่างคับคั่ง เช่น ตรอกเล่าโจ้ว กาดวโรรส ถนนวิชิยานนท์ ถนนช้างม่วย และถนนเจริญเมือง เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้จากร้านค้าเก่าแก่ของหลายตระกูลในบริเวณดังกล่าว เช่น ร้านตัดผ้าของตระกูลโตวิจิษฐ์ชัยกุล ร้านซิมซู่ยี่ของตระกูลบูรณุปกรณ์ร้านโต่วยกเส็งและร้านโต่ว่วนเส็งของตระกูลโตแสงชัย ร้านนิ่มซีเส็งของตระกูลสุวิทย์ศักดิ์ดำนนท์ และห้างซัวย่งเส็งของตระกูลชุตินา และตระกูลนิมมานเหมินท์

⁴⁵ มุจลินทร์ เพ็ชรรุ่ง, การศึกษาบทบาทของชาวจีนใน อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ในสมัยรัตนโกสินทร์ สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร 2553, หน้า 13.

⁴⁶ ชื่อเดิม นาย สุนธี ชุตินา ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการพิเศษจังหวัดเชียงใหม่ และได้รับพระราชทานยศเป็นหลวงอนุสารสุนทร ในสมัยรัชกาลที่ 5, หนังสืออาจารย์อัน นิมานเหมินท์, หน้า 75.

⁴⁷ หนังสืออาจารย์อัน นิมานเหมินท์, หน้า 77.

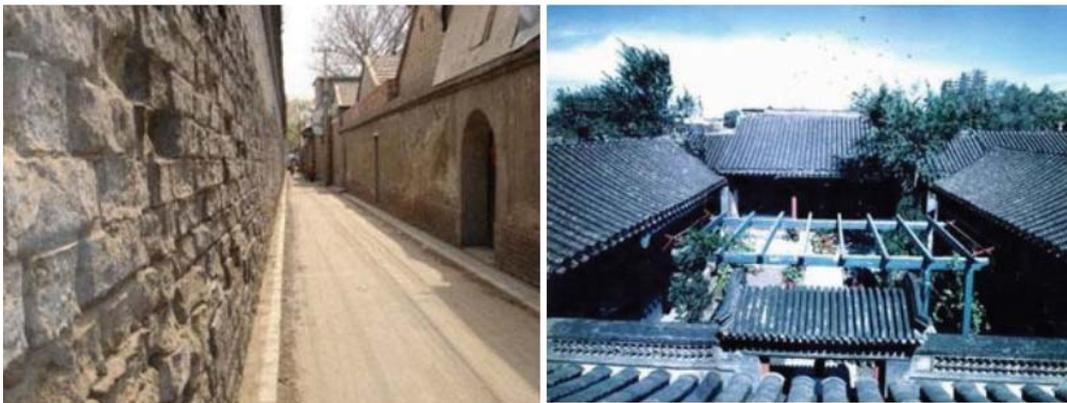
⁴⁸ หนังสืออาจารย์อัน นิมานเหมินท์, หน้า 13 และ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า 467.

ภาพที่ 5.2.2 แสดงการเปรียบเทียบความคล้ายคลึงของลักษณะภายนอกของตัวบ้านของคนจีนในยุคสมัยเดียวกัน ภาพด้านซ้าย คือภาพบ้านคนจีนใน “ตรอกบ้านจีน” ตั้งอยู่ที่ถนนตากสิน ใกล้วัดสี่ตลาราม ตำบลระแหง เป็นชุมชนการค้าขายที่รุ่งเรืองมากในสมัยรัชกาลที่ 5 และภาพด้านขวาคือ ภาพร้านอาหารเดอะแกลลอรี่ ที่เชียงใหม่ บริเวณวัดเกตการาม

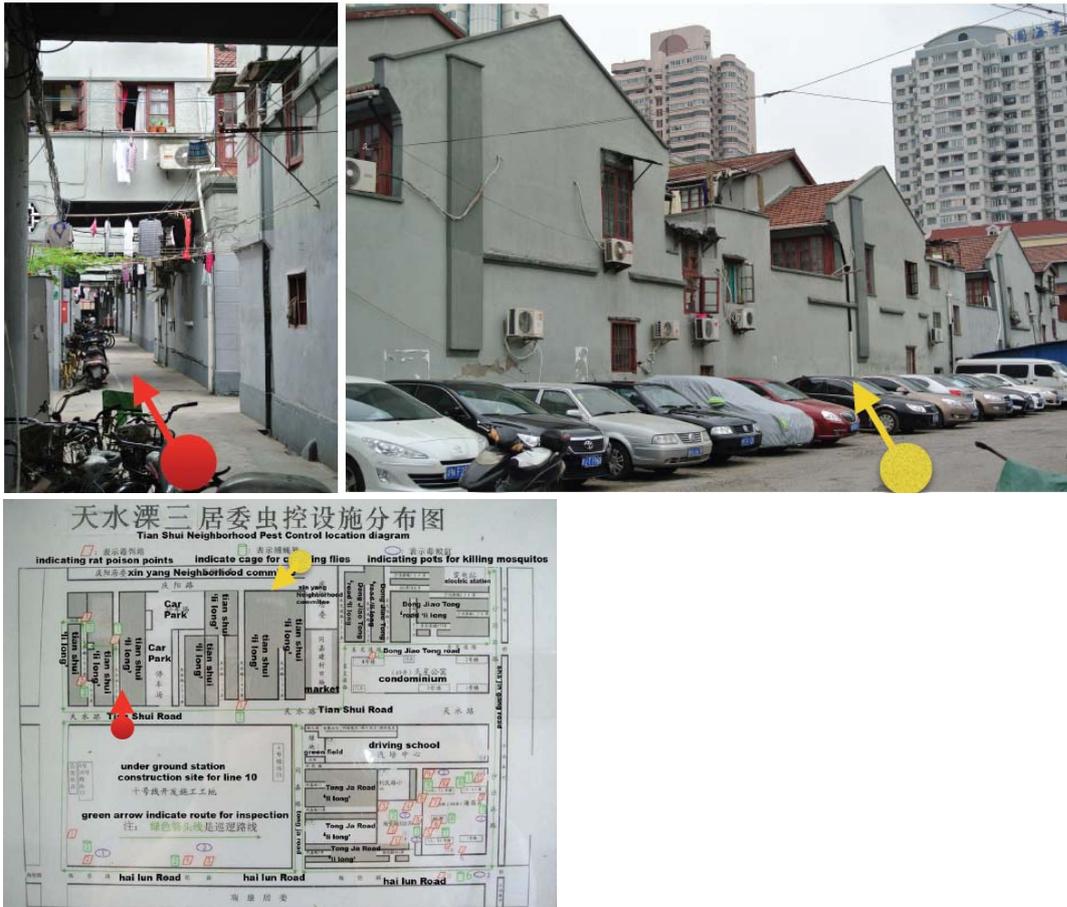
[ที่มา http://m.touronthai.com/placeview.php?place_id=4000025

และ http://matoom39.exteen.com/20070321/entry_10 ตุลาคม พ.ศ.2557]

ภาพที่ 5.2.3 แสดงตัวอย่างการตั้งถิ่นฐานแบบโบราณของคนจีนที่เรียกว่า “हुถ้ง” เป็นตรอกซอยโบราณที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของปักกิ่งแต่เดิมนั้นตระกูลหนึ่งๆ จะอาศัยรวมกันในहुถ้งเดียวกัน กลายเป็นหน่วยครอบครัวขยายที่มีคนหลายรุ่นอาศัยด้วยกัน แต่ต่อมามีहुถ้งจำนวนไม่น้อยที่มีคนต่างครอบครัวมาอยู่รวมกัน และภายในहुถ้งจะมีบ้านแบบโบราณที่เรียกว่า “ซื่อเหอเยว่น” หรือแปลว่า บ้านสี่หลังซึ่งตั้งล้อมรอบและหันหน้าเข้าลานบ้านเดียวกัน เมื่อซื่อเหอเยว่นหลายๆ หลังมาตั้งอยู่รวมกันจึงเหลือเป็นพื้นที่แคบและยาวต่อกันกลายเป็นตรอกเล็กที่เรียกว่าहुถ้งนั่นเอง

[ที่มา <http://thai.cri.cn/learnchinese/lesson03/6.html>, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557]

ภาพที่ 5.2.4 ภาพแสดงตัวอย่างของ “หลี่ล่ง” ที่เมืองเซียงไฮ้ ประเทศจีน มีลักษณะของการตั้งถิ่นฐานเป็นตรอกหรือซอยลึกเข้าไปมีพื้นที่ถนน ส่วนกลางใช้ร่วมกัน แตกต่างจาก “हुถ้ง” ในแต่ละหลี่ล่งจะมีทางเข้าออกหลัก ภาพบนเป็นภาพที่ถ่ายเข้าไปในซอยของหลี่ล่งแสดงให้เห็นถึงความหนาแน่นและลักษณะการใช้พื้นที่ส่วนกลางร่วมกัน ด้านขวาเป็นภาพภายนอกของหลี่ล่ง ส่วนภาพล่างเป็นแปลนที่แสดงถึงการควบคุมการแพร่กระจายของแมลง ส่วนจุดสีแดงและสีเหลืองคือจุดที่ผู้วิจัยยืนถ่ายรูป [ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย 14 มิถุนายน พ.ศ.2557]

คำถามที่เกิดขึ้นคือรูปแบบและลักษณะของตัวอาคารที่ยังคงปรากฏให้เห็นในย่านวัดเกตสุราษฎร์ ไม่ว่าจะเป็นบ้านหกเสา หรือร้านอาหารเดอะแกลลอรี่ นั้นเกิดขึ้นมาจากการหิบบั๊มเอาวัฒนธรรมของคนจีนมาด้วยหรือเปล่า ดังเช่นที่พบในกรณีการวางผังอาคารกลุ่มแรกในโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัยโดยพ่อครูแฮร์ริสที่ได้ขยายความไปแล้วก่อนหน้านี้ นับเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง จากข้อสันนิษฐานของ มุจลินทร์ ที่กล่าวว่า

“ร้านเดอะ แกลลอรี่ น่าจะเป็นบ้านจีนแบบ “หลี่ล่ง” เนื่องจากภายในบ้านมีการผสมผสานตามแบบดั้งเดิมของจีน กับแบบบ้านตะวันตก อีกทั้งตัวบ้านยังอยู่ในตรอก ซอย มีพื้นที่จำกัด จึงเหมาะแก่การปลูกบ้านแบบ “หลี่ล่ง” อย่างไรก็ดีตาม ในช่วงกลางของบ้านมีสวนขนาดเล็ก 1 สวน ตามแบบบ้าน “ซื่อ เทอ หย่วน” เป็นส่วนที่ใช้กั้นระหว่างด้านหน้ากับด้านในของตัวบ้าน นอกจากนี้การที่ตัวบ้านอยู่ติดแม่น้ำปิง ทำให้มีการสร้างประตูไม้เป็นแบบบ้านพับบายเพื่อรับชมธรรมชาติและรับความเย็นจากแม่น้ำปิง”⁴⁹

⁴⁹ หนังสืออาจารย์อนัน นิมานเหมินท์, หน้า 68.

มุจลินทร์ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “หลี่ล่ง” (Li Long) เป็นบ้านที่พบพบเห็นได้ทั่วไปในปัจจุบัน โดยเฉพาะตามเมืองใหญ่ๆ เช่น มหานครเชียงใหม่ โดยคำว่า “หลี่ ล่ง” แปลว่า ซอย หรือตรอก ดังนั้นลักษณะการปลูกสร้างจะปลูกกันเป็นตึกแถวตามตรอกและซอยสภาพค่อนข้างแออัดเนื่องจากมีข้อจำกัดทางพื้นที่⁵⁰ ผู้วิจัยได้มีโอกาสเดินทางไปเมืองเชียงใหม่ จึงทำให้ทราบว่าแท้จริงแล้วการปลูกบ้านในลักษณะดังกล่าวแตกต่างจาก “हु้ง” (ดูภาพที่ 5.2.3) คือ แนวการเรียงตัวของบ้านแต่ละยูนิต ซึ่งอาศัยถนนตรงกลางเป็นแนวแกนหลักของชุมชน มีการปิดทับด้านข้างสองข้างเปิดด้านหน้าและด้านหลัง (ดูภาพที่ 5.2.4) ซึ่งเราจะพบว่า ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานของคนจีนในเมืองเชียงใหม่ บริเวณน้ำปิงย่านวัดเกตการามมีความคล้ายกับ “หลี่ล่ง” นี้มากกว่า “हु้ง” แต่ก็มีได้นำเอารูปแบบดั้งเดิมมาใช้ทั้งหมด แต่น่าจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมกับ ความจำเป็นของการเปิดพื้นที่สองหน้าบ้านเพื่อรองรับการค้าขาย (คือ หน้าบ้านที่ติดกับถนน และ หน้าบ้านที่ติดกับแม่น้ำปิง) รวมถึงปัจจัยของประเทศไทยและเมืองเชียงใหม่ในสมัยนั้นที่มีไม้เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง จึงเกิดการประยุกต์และปรับเปลี่ยนการสร้างบ้านของชาวจีนให้เหมาะสมกับสภาพที่ตั้ง

หลังจากการเข้ามาของรถไฟที่เชื่อมระหว่างกรุงเทพฯ และเชียงใหม่เสร็จสิ้นลง เมื่อปี พ.ศ.2464 ทำให้การค้าขายยิ่งสะดวกขึ้นยิ่งกระตุ้นให้ชาวจีนเดินทางขึ้นมาค้าขายในเมืองเชียงใหม่มากยิ่งขึ้น ซึ่งการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนจีนในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับระบบเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่อย่างมาก เพราะกลุ่มพ่อค้าคนจีนเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาททางการค้าขายแทนที่กลุ่มคนที่ค้าขายเดิม เช่น กลุ่มพ่อค้าหัวขาว พม่า จีน และยูนนาน รวมถึงการเข้ามาของกลุ่มอำนาจทางเศรษฐกิจ แทนกลุ่มชนชั้นปกครองของเมืองเชียงใหม่และบทบาทหนึ่งที่สำคัญคือการเป็นเจ้าของพาณิชย์อากร⁵¹ นอกจากนี้ชาวจีนที่มั่งคั่งมักเป็นพ่อค้าเงินกู้สำหรับชาวจีนที่เป็นนักลงทุนรายย่อยเพื่อนำเงินไปลงทุนค้าขาย โดยตระกูลที่รับออกเงินกู้รับจำนำและจำนอง มีหลายตระกูล เช่น ตระกูลชินวัตร ตระกูลชุติมาตระกูลนิมมานเหมินท์ ตระกูลวิบูลย์สันติ⁵²

นอกจากการเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ การเพิ่มขึ้นของจำนวนพ่อค้าชาวจีนยังส่งผลให้เกิดการก่อสร้างประเภท อาคารพาณิชย์กึ่งที่พักอาศัยที่มีชั้นเดียวและสองชั้น เช่น ที่บริเวณถนนท่าแพ ซึ่งเกิดจากการสร้างบ้านเรือนลักษณะดังกล่าว มาประกอบเรียงรายต่อกันเป็นแนวคือผูกกันเป็นแพสองข้างจึงเรียกว่าท่าแพ โดยในระยะเริ่มแรก ส่วนใหญ่มีเพียงชั้นเดียว ต่อมาเริ่ม มีการตัดถนนและลาดยางจนกว้างใหญ่กว่าถนนเดิมจึงมีการสร้างเป็นสองชั้น⁵³ (ดูภาพที่ 5.2.5 - 5.2.7) และเกิดสถาปัตยกรรมแบบจีนในแถบตลาดวโรรส ถนนวิชัยนันทซึ่งเป็นย่านค้าขายที่สำคัญของกลุ่มพ่อค้าชาวจีนหนึ่งในนั่นคือ “บ้านตึก” ซึ่งเป็นภาพที่สะท้อนความโดดเด่นของการผสมผสานลักษณะสถาปัตยกรรมแบบจีนเข้ากับความเป็นล้านนาและความทันสมัย

⁵⁰ หนังสืออาจารย์อ้น นิมานเหมินท์, หน้า 68.

⁵¹ หนังสืออาจารย์อ้น นิมานเหมินท์, หน้า 79.

⁵² หนังสืออาจารย์อ้น นิมานเหมินท์, หน้า 80.

⁵³ หนังสืออาจารย์อ้น นิมานเหมินท์, หน้า 90.

ภาพที่ 5.2.5 (ภาพถ่าย) ภาพสภาพบ้านเรือนในช่วงปี พ.ศ.2497 แสดงให้เห็นบางส่วนของอาคารศรีประเสริฐและบางส่วนของ “บ้านแดง” หนึ่งในหมู่เรือนบ้านตึกของหลวงอนุสารสุนทร (ภาพขวา) แสดงสภาพบ้านเรือนในช่วงปี พ.ศ.2515 แสดงให้เห็นสภาพเดิมของอาคาร “ธานีรินทร์”

[ที่มา บุญเสริม สาทรรักษ์ http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/search_form.php, 22 ตุลาคม พ.ศ.2556]

ภาพที่ 5.2.6 ภาพสภาพบ้านเรือนบริเวณย่านกาดหลวงระหว่างก่อนและในขณะที่เกิดเพลิงไหม้เมื่อปี พ.ศ.2511

[ที่มา บุญเสริม สาทรรักษ์ http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/search_form.php, 22 ตุลาคม พ.ศ.2556]

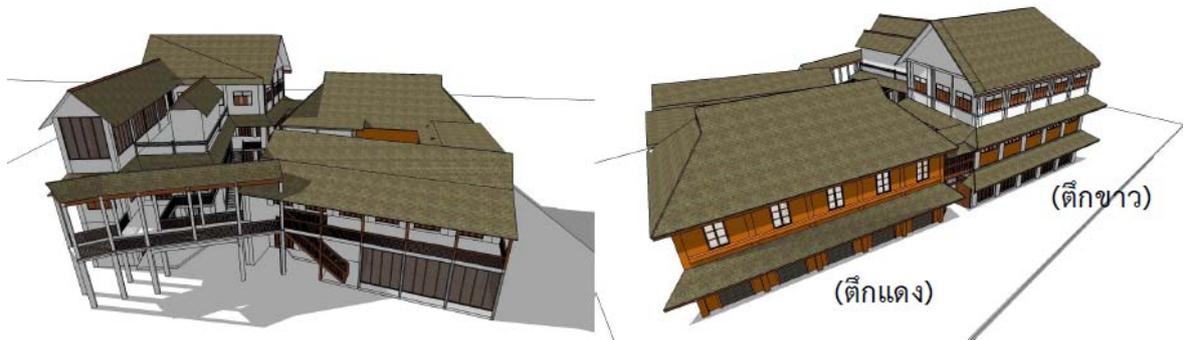
ภาพที่ 5.2.7 ภาพสภาพบ้านเรือนบนถนน “ท่าแพ” ในช่วงปี พ.ศ.2522 ภาพซ้ายผู้ถ่ายยืนอยู่หน้าวัดมหาวันแล้วไปยังประตูท่าแพและภาพด้านขวาผู้ถ่ายยืนอยู่บริเวณหน้าตรอกเกล้าเจ้าและมองไปยังวัดแสนฝาง

[ที่มา บุญเสริม สาตราภัย http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/search_form.php, 22 ตุลาคม พ.ศ.2556]

บ้านตึก (กลุ่มอาคารภายในบ้านของหลวงอนุสารสุนทร)

ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น พัฒนาการทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ถือว่าเป็นภาพสะท้อนหรือหมุดหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งต่อการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ หลังจากการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิงในช่วงรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453) ความรุ่งเรืองทางการค้าขายของเมืองเชียงใหม่ที่ปรากฏอยู่ตามริมน้ำปิง การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของมิชชันนารีชาวอเมริกันเพรสไบทีเรียนฝั่งตะวันออก การตั้งกงสุลและศาลต่างประเทศบริเวณริมน้ำปิงฝั่งตะวันตก ทำให้เห็นภาพริมแม่น้ำทั้งสองฝั่งค่อยๆ สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของการขยายตัวของเมืองอย่างมาก จนกระทั่งในปี พ.ศ.2464 ที่รถไฟเดินทางมาถึงเมืองเชียงใหม่ ยิ่งเป็นปัจจัยสำคัญในกาขยายตัวของเมือง การตัดถนน (ถนนเจริญประเทศ) เพิ่มความพยายามในการเชื่อมโยงเนื้อเมืองทั้งสองฝั่งเข้าด้วยกันมากขึ้นกว่าแต่ก่อนเช่นเดียวกันกับพวกคนจีนที่ข้ามฝั่งจากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงมายังฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงในย่านถนนวิชัยนันท ถนนท่าแพ ถนนพระปกเกล้า เกิดเป็นชุมชนคนจีนขนาดใหญ่ “ตึกแถว” ขยายตัวไปตามริมสองฝากถนน ดังเช่นที่ ชูวิทย์ สุจฉายา ได้ขยายความถึง “ตึกแถว” สามารถใช้เป็นตัวแทนรูปแบบกายภาพของชุมชนเมืองในประเทศไทยและช่วยชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม ดังที่ได้ขยายความไปแล้วในบทที่ 2⁵⁴ นอกจาก “ตึกแถว” แล้ว ภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในย่านนี้คือ กลุ่มอาคารภายในบ้านของหลวงอนุสารสุนทร หรือที่เรียกว่า “บ้านตึก”

⁵⁴ ดูรายละเอียดในบทที่ 2 หน้า 29.

ภาพที่ 5.2.8 ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ของกลุ่มเรือน “บ้านตึก” ของหลวงอนุสารสุนทร สร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2443 บนถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ตรงกันข้ามกับวัดอุปัคต กลุ่มเรือน “บ้านตึก” ประกอบด้วย 5 อาคารคือเรือนแถว พ.ศ.2440-2445 2) ตึกหลวง พ.ศ.2440-2445 3) ตึกแดง พ.ศ.2464-2466 4) ตึกขาว พ.ศ.2475 และ 5) คริวไฟ พ.ศ.2475 [ที่มา หุ่นจำลองคอมพิวเตอร์โดยผู้วิจัย และข้อมูลในส่วนของปีที่สร้าง คัดลอกมาจากข้อมูลในส่วนของกรเจ้าของอาคารในข้อเสนอเพื่อเข้ารับการพิจารณารางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี 2556” จากสมาคมสถาปนิกสยามฯ ประจำปี 2556]

ภาพที่ 5.2.9 แพลนชั้นที่ 1 และ 2 ของกลุ่มเรือน “บ้านตึก” และตำแหน่งของบ้านส่วนต่างๆ 1) ทางเดินเชื่อมอาคาร 2) เรือนแถว 3) ตึกขาว 4) คอร์ทกลางบ้าน 5) ตึกแดง 6) ตึกหลวง และ 7) ครัวไฟ [ที่มา หุ่นจำลองคอมพิวเตอร์โดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 5.2.10 ภาพแสดงทางเดินเชื่อมภายในกลุ่มเรือน “บ้านตึก” และพื้นที่สีเขียวขนาดใหญ่ด้านใน [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 25 พฤษภาคม 2550]

ภาพที่ 5.2.11 ภาพด้านในของเรือนแถว (พ.ศ.2440) และรายละเอียดของบันไดและระเบียงไม้ทางขึ้นชั้นสอง [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 25 พฤษภาคม 2550]

ภาพที่ 5.2.12 ภาพด้านหน้าของกลุ่มเรือน “บ้านตึก” และบริเวณส่วนเชื่อมต่อระหว่างตึกแดง (พ.ศ.2464) และตึกขาว

ภาพที่ 5.2.13 ภาพภายในของกลุ่มเรือน “บ้านตึก” ภาพด้านซ้ายเป็นมุมมองจากทางเข้ามองไปสู่ตึกขาว (พ.ศ.2475) และมองกลับมาจากภายในสู่ทางเข้า [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 25 พฤษภาคม 2550]

“บ้านตึก” เป็นบ้านของหลวงอนุสารสุนทร (ชื่อเดิม คือ สุ่นฮี ชัยวงเสง) ข้อมูลหลักๆ ของบ้านตึก ได้มาจากคำบอกเล่าในหนังสืออัตชีวประวัติของ ศาสตราจารย์ อัน นิมมานเหมินท์ ซึ่งเป็นบุตรคนที่ 3 ของ นายกี และ นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์ และ สุ่นฮี ชุติมา หรือ หลวงอนุสารสุนทร เป็นตาของท่าน⁵⁵ ก่อนที่จะ พุดถึงผลงานการออกแบบของ ศาสตราจารย์ อัน นิมมานเหมินท์ ผู้ซึ่งออกแบบตลาตวโรรส ตลาตในรูปแบบ สมัยใหม่หลังจากเกิดไฟไหม้ใหญ่ในปี พ.ศ.2511 (ดูภาพที่ 5.2.6) ชิวประวัติของหลวงอนุสารสุนทรและที่มาที่ ไปของการก่อสร้างอาคารบ้านตึกน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาถึงพัฒนาการทางเศรษฐกิจของเมือง เชียงใหม่

ศาสตราจารย์อัน ได้เขียนเอาไว้ว่า “คุณตา” (หลวงอนุสารสุนทร) ได้ซื้อจากเจ้าของเดิม ซึ่งเจ้าของเดิมและครอบครัวรวม 4 คนถูกไฟครอกเสียชีวิตทั้งหมด ในเวลานั้นไม่มีใครกล้าที่จะซื้อที่ดินแปลงนี้ แต่ หลวงอนุสารสุนทรได้ซื้อเอาไว้ ในราคาที่ไม่แพงนัก และก่อสร้างเป็นตึก 2 ชั้น เป็นร้านค้าและที่อยู่อาศัย คือ ห้างชัยวงเสง ปัจจุบันนี้คือ ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล อนุสารเชียงใหม่ 12 - 14 ถนนวิชัยนันท์ ชั้นล่างเป็น ร้านขายของสมัยใหม่ ชั้นบนเป็นสำนักงานธุรกิจ ร้านขายผ้าไหมและที่พักอาศัย ซึ่งเป็นตึกหลังแรกที่สร้างนอก กำแพงเมืองเชียงใหม่⁵⁶ ส่วนบิดามารดาของ ศาสตราจารย์อัน คือ นายกี และนางกิมฮ้อ ก็อาศัยอยู่ในบ้านไม้ ยกพื้นใต้ถุนสูง (เรือนแถว, พ.ศ.2440 - 2445) ด้านหลังสำนักงานที่คุณตาสร้างขึ้น (ตึกหลวง, พ.ศ.2440 - 2445) (ดูภาพที่ 5.2.11) ซึ่งบ้านไม้หลังนี้ก็เป็นสถานที่เกิดของศาสตราจารย์ อันในเวลาต่อมา หลวงอนุสารได้ ขยายพื้นที่ออกไปจนจรดโรงเรียนคำเที่ยงและโรงพยาบาลสุภาพบาล เนื้อที่รวม 2 ไร่และหลวงอนุสารสุนทรก็ได้สร้างตึก ถึงน้ำ ห้องสูบน้ำบาดาล และ อาคาร ค.ส.ล. อีกหลายหลัง ซึ่งต่อมาหลายๆ หลานๆ ก็ได้ย้ายไปอยู่ “ตึกแดง” (พ.ศ.2464 - 2467) ขนาด 10 x 12 เมตร ติดถนนท่าแพ ชั้นล่างเป็นร้านค้า ชั้นบนเป็นที่พักอาศัย พื้นชั้นล่าง ค.ส.ล. ขัดมัน พื้นชั้นบนไม้สักเข้าลิ้นอัดสนิท ศาสตราจารย์อัน อธิบายลักษณะภายในของ “ตึกแดง” เอาไว้อย่างน่าสนใจว่า หลายๆ ส่วนในตึกแดงนี้แสดงความก้าวหน้าของการก่อสร้างในช่วงนั้น คือ

เป็นที่อยู่อาศัยกรุ้มงลวดกันยุงทั้งหลัง ชั้นบนมีระเบียง ห้องน้ำ ด้านหลังกันเป็น 3 ห้องใหญ่ด้วย ฝาไม้ ตอนบนและด้านหลังเป็นฝาไหล (ดูภาพที่ 5.2.12) ซึ่งเป็นประดิษฐกรรมของคุณตา คือฝา ไม้ กระดานตีแผ่นเว้นแผ่นทั้ง 2 ด้านและมีคันโยกที่จะเปิด-ปิดช่องให้อากาศถ่ายเทได้ ยิ่งกว่านั้น ยังมีห้องน้ำซึ่งมีที่อาบน้ำฝักบัวอ่างล้างหน้า ล้วงซักโครก ทำมาจากประเทศอังกฤษ และบ่อ เกราะเซฟตึกแห่งคใต้ชาน ทั้งได้ริเริ่มการใช้ตะเกียงน้ำมัน ตะเกียงลาน เข้าใจว่าเป็นที่พักที่ ทันสมัยที่สุด นอกจากบ้านฝรั่งเข้ามาสร้างในเชียงใหม่⁵⁷

ต่อมาในปี พ.ศ.2475 หลวงอนุสารสุนทรได้ทำการสร้าง “ตึกขาว” บริเวณติดถนนท่าแพใช้เป็นที่อยู่ ของญาติและคนงาน อาคารหลังนี้มีห้องน้ำ-ส้วมอย่างทันสมัย หน้าต่างกรุ้มงลวด มีบานหน้าต่างกันไฟ ทำด้วย

⁵⁵ สุ่นฮี ชุติมา ได้รับพระราชทานยศเป็นหลวงอนุสารสุนทร ในสมัยรัชกาลที่ 5, อ้างอิงใน อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 47.

⁵⁶ สุ่นฮี ชุติมา ได้รับพระราชทานยศเป็นหลวงอนุสารสุนทร ในสมัยรัชกาลที่ 5, อ้างอิงใน อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 75.

⁵⁷ สุ่นฮี ชุติมา ได้รับพระราชทานยศเป็นหลวงอนุสารสุนทร ในสมัยรัชกาลที่ 5, อ้างอิงใน อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 76.

แผ่นเหล็ก งานก่อสร้าง คสล. ควบคุมด้วยช่างพื้นเมือง อาศัยประสบการณ์ในการก่ออิฐถือปูนและหนังสือคู่มือการใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก ที่มีแฟคเตอร์เซฟตี้ (factor safety) สูงมาก เสาคานจิ่งใหญ่มาก เสาอาคารสองชั้น บางต้นอาจรับอาคาร 10 ชั้นได้สบาย ถือได้ว่าการก่อสร้างตึกขาวของหลวงอนุสารสุนทรนี้เป็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการก่อสร้างผ่านการใช้โครงสร้างแบบใหม่ เป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญของการก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่ และที่สำคัญเกิดขึ้นกับประชาชนที่ไม่ใช่หน่วยงานราชการ เพราะจะมีก็แต่เพียงอาคารของหน่วยงานราชการเท่านั้นที่มีสถาปนิกวิศวกรแผนใหม่ควบคุม (ดูภาพที่ 5.2.13)⁵⁸

จากการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานซื้อที่ดินขยายพื้นที่เพิ่มจนกลายเป็น “กลุ่มเรือนบ้านตึก” ที่ภายในมีญาติพี่น้องอยู่กันหลายครอบครัว ที่มีทั้งอาคารที่ทำงาน ที่อยู่อาศัย บ้านเดี่ยว อาคารแถว อยู่กันแบบโบราณ เฉพาะชั้นบนชั้นล่างเป็นดินหรือร้านค้า ตรงกลางด้านในเป็นที่วางมีน้ำบ่อ ที่ใช้สำหรับอาบน้ำและซักผ้า พร้อมทั้งห้องอาบน้ำส้วมมีแห่งเดียว หลายห้องติดถนนเป็นแบบถ้ำน้ำยาเคมีมีคนมาเปลี่ยนตอนเย็น ภายหลังจึงได้มีส้วมชักโครก ส้วมใช้น้ำราด ในบ้านปลูกไม้ผลหลายต้น บรรยากาศทั่วไป เงียบสงัดเยือก⁵⁹ (ดูภาพที่ 5.2.10) ไม่เพียงแต่ตัวอาคารโครงสร้างสถาปัตยกรรม อุปกรณ์ของตัวบ้านต่างๆ ที่สะท้อนความทันสมัย แต่ยังรวมถึงสิ่งทีหลวงอนุสารสุนทรทำด้วย เช่น การทำการค้าขายที่นำเอาของจากกรุงเทพฯ ขึ้นมาขายยังเชียงใหม่และยังเปิดธุรกิจธนาคารให้กู้ยืมเงินรับจํานำทงรูปพรรณ เครื่องประดับและที่ดิน (ดูภาพที่ 5.2.14)

ภาพที่ 5.2.14 ภาพภายใน “ตึกหลวง” ที่หลวงอนุสารสุนทรได้เปิดธุรกิจธนาคารให้กู้ยืมเงิน รับจํานำทงรูปพรรณ เครื่องประดับและที่ดิน สภาพของการกันห้องทำธุรกิจดังกล่าวยังคงถูกอนุรักษ์เอาไว้อย่างดี ด้านล่างของ “ตึกหลวง” ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของสำนักงานบริษัท สุเทพ จำกัด [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 25 พฤษภาคม 2550]

⁵⁸ ลุนฮี ชูติมา ได้รับพระราชทานยศเป็นหลวงอนุสารสุนทร ในสมัยรัชกาลที่ 5, อ้างอิงใน อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 77.

⁵⁹ ลุนฮี ชูติมา ได้รับพระราชทานยศเป็นหลวงอนุสารสุนทร ในสมัยรัชกาลที่ 5, อ้างอิงใน อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 78.

โดยสรุปความสำคัญของ “กลุ่มอาคารภายในบ้านของหลวงอนุสารสุนทร” ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “บ้านตึก” นั้น

1. “ตึกหลวง” ที่สร้างขึ้นราวปี พ.ศ.2440-2445 เป็นที่ตั้งของกิจการธนาคาร ซึ่งถือได้ว่าเป็นธุรกิจการเงินรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ในยุคนั้น
2. เป็นอาคารที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ที่กำลังเคลื่อนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ เช่น ใน “ตึกแดง” ที่สร้างขึ้นราวปี พ.ศ.2464-2467 โครงสร้างเป็นกำแพงรับน้ำหนัก และมีประดิษฐ์กรรมของหลวงอนุสารสุนทรที่เป็น ผังงาไหล ขนาดใหญ่ที่ทำให้เกิดการไหลเวียนของอากาศ รวมถึงมีอุปกรณ์อาคารต่างๆ ที่ถือได้ว่าเป็นของทันสมัยมากในยุคนั้น เช่น ห้องน้ำ ฝักบัว อ่างล้างหน้า ส้วมชักโครก และบ่อเกราะเซฟติกแท่งคี้ใต้ฐาน รวมถึงใช้ตะเกียงน้ำมันและตะเกียงลาน
3. ส่วน “ตึกขาว” ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2475 มีห้องน้ำ-ส้วมอย่างทันสมัย หน้าต่างกรุ้มงวด มีบานหน้าต่างกันไฟ ทำด้วยแผ่นเหล็ก โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก 3 ชั้น เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กหลังแรกๆ ของเชียงใหม่ เพราะสร้างหลังจากที่รถไฟมาถึงเชียงใหม่ และขนส่งปูนซีเมนต์และเหล็กเส้นจากกรุงเทพฯ มาได้

นอกจากหลวงอนุสารสุนทรได้สร้าง “บ้านตึก” ให้เป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงในการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่แล้ว “บ้านตึก” ยังเป็นสถานที่เกิดของบุคคลสำคัญหลายท่าน เช่น นายไกรศรี นิมมานเหมินท์ - ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ล้านนาและเป็นหนึ่งในนักธุรกิจใหญ่ของเมืองเชียงใหม่, นายพิสุทธ์ นิมมานเหมินท์ - ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยคนที่ 8, และศาสตราจารย์อัน นิมมานเหมินท์ ศาสตราจารย์ประจำจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและเป็นสถาปนิกนักผังเมืองคนสำคัญที่เป็นหลักสำคัญคนหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่เข้าสู่ยุคสมัยใหม่⁶⁰

จากหนังสืออัตชีวประวัติของ ศาสตราจารย์อัน นิมมานเหมินท์ ท่านได้กล่าวถึงแรงบันดาลใจในการที่ท่านเลือกที่จะเรียนและทำงานด้าน “สถาปัตยกรรม” คือความประทับใจที่มีต่อคุณตา (หลวงอนุสารสุนทร) และคุณพ่อ (นายกี) ในงานด้านงานออกแบบและงานช่างที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและที่ตั้ง ดังที่ท่านเขียนถึงความประทับใจนั้นในช่วงที่ครอบครัวของท่านได้เข้าไปบุกเบิกพื้นที่เชิงดอยสุเทพว่า

... บริเวณหลังนี้ (บ้านบริเวณเชิงดอยสุเทพ) เป็นสวนไม้ผลประมาณครึ่งหนึ่ง ที่เหลือเป็นสวนป่า และไม้ดอกที่มีระดับสูงๆต่ำๆ เด็กชอบสวนแห่งนี้มาก เพราะมีธรรมชาติงดงาม มีลำธารไหลผ่าน เราจึงตั้งชื่อว่าสวนเวฬุวันตามพุทธประวัติ ก่อสร้างแบบอเมริกันแท้ (Western Frame) ไม่มีเสาเลย ผู้เขียนโชคดีมีโอกาสพิจารณาพร้อมกับคุณพ่อ (นายกี) ได้เรียนอะไรต่อมิอะไรมากมาย อาคารด้านหน้าสวยงามดีมีชายคายื่นยาว หลังคามุงกระเบื้องกระดาดเป็นมุมประมาณ 5 องศา แสดงอิทธิพลของแฟรงค์ ลอยด์ไรท์ แต่มีห้องนอนเพียงสองห้อง คุณพ่อเลยให้ต่อมุมด้านหลังเพิ่มห้องนอนของท่านชั้นบน ห้องเตรียมอาหารชั้นล่าง ส่วนปัญหาที่ว่าไม่มีเสา ท่านก็มีความเห็นว่า

⁶⁰ ข้อมูลบางส่วนมาจาก http://th.wikipedia.org/wiki/กิมฮ้อ_นิมมานเหมินท์, 19 ตุลาคม 2557.

ควรเพิ่มเสาไม้เต็ง 6 X 6 นิ้ว ซ่อนอยู่ในฝ้าตามมุมห้องเพื่อความปลอดภัย เป็นอันว่าอาคารหลังนี้
ได้มาตรฐานทั้งไทยและอเมริกา อาคารหลังนี้เป็นที่ฮือฮากันมากในเชียงใหม่ และมีบทบาทสำคัญ
ที่ช่วยให้ผู้เขียนเลือกเอาสถาปัตยกรรมเป็นวิชาชีพ⁶¹

ดังนั้นศาสตราจารย์ อัน จึงได้เลือกไปเรียนต่อที่เมืองสหรัฐอเมริกาหลังจากที่สำเร็จการศึกษาใน
ระดับอุดมศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ.2493 ซึ่งเป็นช่วงที่ท่านได้เริ่มกลับมาทำงานใน
ประเทศไทย สังกัดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น แนวคิดหลักๆ ของท่านไม่ว่าจะ
เป็นการสอนหรือการทำงานออกแบบสถาปัตยกรรม ศาสตราจารย์ อัน มักที่จะเลือก “เดินสายกลางแบบ
มัชฌิมาปฏิปทาอย่างพุทธศาสนา โดยจะพยายามสร้างบุคลิกลักษณะของสถาปนิกในอนาคตให้เป็นผู้ซาบซึ้ง
นิยมในศิลปะและสถาปัตยกรรมของชาติไทย อันเป็นการแสดงถึงซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยและผู้
อาศัยในแหลมทองปัจจุบัน”⁶² คำว่า “ทางสายกลาง” ที่ท่านหมายถึง คือ ไม่มุ่งเน้นการออกแบบที่หยิบยืมเอา
“แบบสไตล์โบราณ หลงลืมกาลเทศะหรือความต้องการที่แท้จริงของสังคมปัจจุบัน” หรือไม่มุ่งเน้นการ
ออกแบบที่เป็น “แบบสมัยใหม่มากซึ่งเป็นผลผลิตของเครื่องจักรอุตสาหกรรม กำจัดรูปร่างเป็นแบบรูปทรง
เรขาคณิต สี่เหลี่ยมวงกลม โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย ดินฟ้าอากาศและความต้องการอย่างแท้จริง”⁶³
หรือพูดอีกอย่างคือ ศาสตราจารย์อัน ไม่เอาเอียงหรือติดยึดไปกับการหยิบยืมเอาแบบ (แบบใดแบบหนึ่ง
หรือแม้แต่ลัทธิชาตินิยม) มาใช้ โดยไม่พิจารณาถึงประโยชน์ใช้สอย ความสัมพันธ์ที่ตั้งและสภาพแวดล้อมที่
อาคารนั้นๆ ตั้งอยู่

ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่างานออกแบบสถาปัตยกรรมของศาสตราจารย์อัน ทั้งในกรุงเทพฯ และเชียงใหม่
เช่น อาคารเรียนคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หอพักวิทยาลัยนาฏศิลป์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
(บางส่วน), หอพักกลางนักเรียนคริสเตียน, โรงพิมพ์ครุสภา, อาคารเรียนโรงเรียนปรีณสร้อยแยลวิทยาลัย,
โรงภาพยนตร์และตลาดทิพย์เนตร, โรงแรมพรพิงค์ (อาคารหลังเก่า), โรงแรมเพชรงาม (อาคารหลังเก่า),
ศูนย์ศึกษาคาทอลิกเชียงใหม่ และที่สำคัญ ตลาดวโรรสและตลาดต้นลำไย ที่จะขยายความในลำดับต่อไปได้
สะท้อนให้เห็นถึงหลักการคิดการออกแบบ “abstract composition และ balance แบบใหม่ การเล่น
space ภายในโครงสร้างและการก่อสร้างแบบใหม่ และแบบที่เหมาะสมกับประเทศไทยอย่างแท้จริง ลืม style
ถือเอาประโยชน์ใช้สอย เศรษฐกิจ และลักษณะประจำชาติเป็นเกณฑ์ ทั้งยังเน้นถึงคุณค่าของศิลปกรรม
และสถาปัตยกรรมแห่งชาติ นั่นคือพยายามให้เขาเป็นคนที่หัวเก่าที่สุดและใหม่ที่สุดในเวลาเดียวกัน”⁶⁴

⁶¹ สุนธี ชูติมา ได้รับพระราชทานยศเป็นหลวงอนุสารสุนทร ในสมัยรัชกาลที่ 5, อ้างอิงใน อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 87.

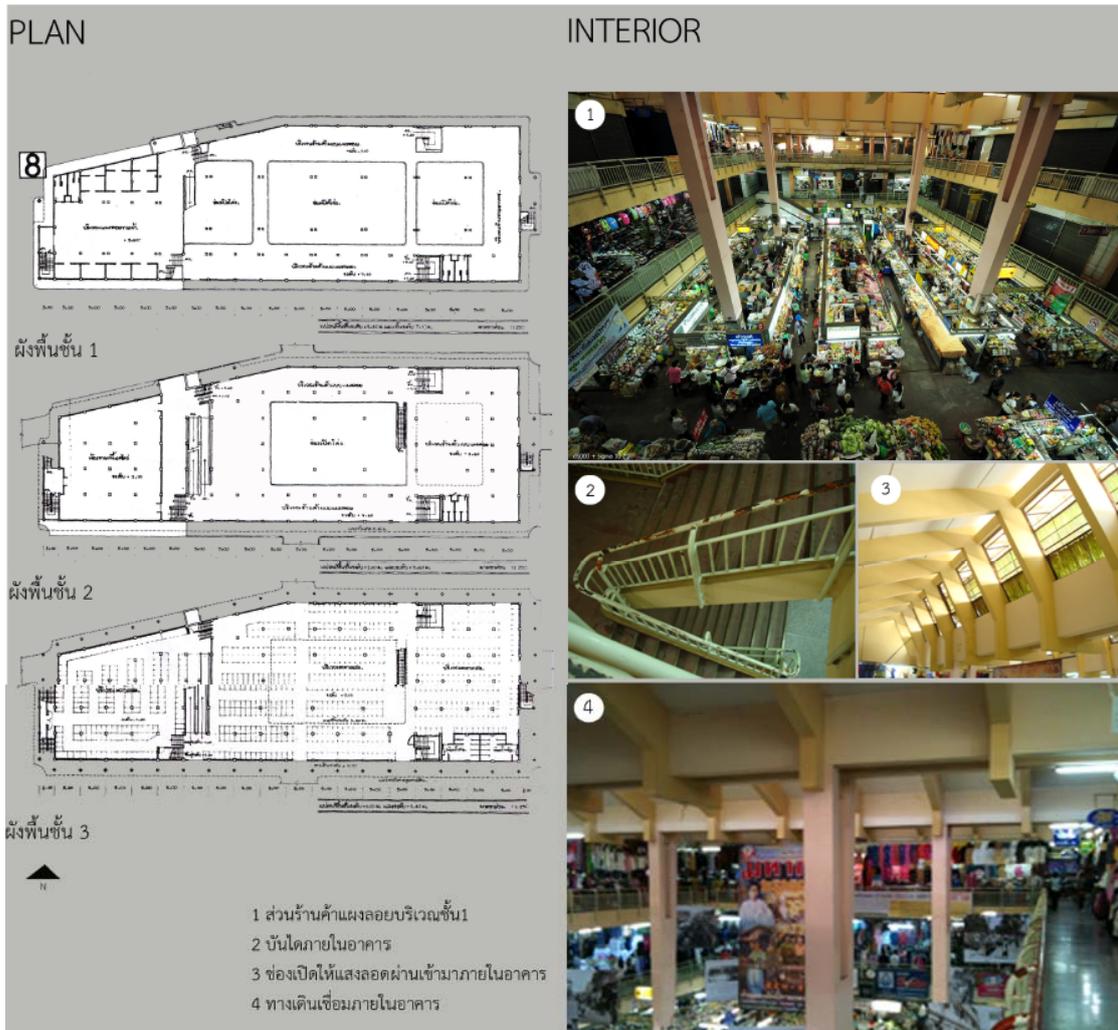
⁶² สุนธี ชูติมา ได้รับพระราชทานยศเป็นหลวงอนุสารสุนทร ในสมัยรัชกาลที่ 5, อ้างอิงใน อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 114.

⁶³ สุนธี ชูติมา ได้รับพระราชทานยศเป็นหลวงอนุสารสุนทร ในสมัยรัชกาลที่ 5, อ้างอิงใน อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 111.

⁶⁴ หน้า 115 คำว่า อธิบายเพิ่มเติมว่า Abstract Composition หมายถึง การจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบนามธรรม คือไม่ได้เน้น
หลักการเชิงประเพณีนิยม อาจจะมีรูปแบบไม่ตายตัว สร้างให้เกิดสมดุล (Balance) แบบใหม่ๆ ไม่มียึดเอาแบบ (Style) มาเป็นกรอบ
กำหนดการออกแบบ.

ภาพที่ 5.2.15 ภาพภายนอกและภายในของตลาดวโรรส (พ.ศ.2512) [ที่มา ภาพหุ่นจำลองสามมิติ และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 25 พฤษภาคม 2550]

ภาพที่ 5.2.16 ภาพแปลนของตลาดวโรรส แสดงให้เห็นถึงการเปิดช่องเปิดขนาดใหญ่ภายในตัวตลาด รวมถึงรายละเอียดต่างๆ ภายในอาคารที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด “ตลาดยุคใหม่” ที่มีความสะอาด อากาศถ่ายเทสะดวก มีการดึงเอาแสงธรรมชาติเข้ามาในตัวอาคาร มีการสร้างระดับและทางลาดที่ต่างกันไปเพื่อตอบสนองต่อชนิดของสินค้าที่หลากหลาย รวมถึงการออกแบบเสาที่มีลักษณะเป็นรูปตัว Y ที่มีสัดส่วนที่สวยงามเพื่อขึ้นไปรับแนวหลังคาและแนวรางน้ำด้านบน [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 25 พฤษภาคม 2550]

ภาพที่ 5.2.17 ภาพรายละเอียดของโครงสร้างหัวเสาที่ออกแบบให้มีลักษณะเป็นรูปตัว Y ที่มีสัดส่วนที่สวยงาม แสดงให้เห็นถึงแนวการถ่ายแรงของโครงสร้างและเพื่อใช้รับแนวหลังคาและแนวรางน้ำด้านบน [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 25 พฤษภาคม 2550]

กาดหลวง : “ตลาดยุคใหม่” ตามแนวคิดของศาสตราจารย์อัน นิมมานเหมินทร์

ภาพที่ 5.2.18 ภาพแถวแรกซ้ายมือเป็นภาพ “ช่วงเมรุ” เดิมในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ภาพขวามือเป็นภาพ “กาดหลวง” ในปี พ.ศ.2480 สมัยที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้ทำการปรับปรุงช่วงเมรุเดิมให้เป็นตลาดใหญ่โดยพระราชทานชื่อว่า “ตลาดวโรรส” ภาพแถวล่างซ้ายและขวาเป็น “กู๋พระอัฐิ” ในบริเวณวัดสวนดอก [ที่มา <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=577605>, 17 ตุลาคม 2557]

ภาพที่ 5.2.19 ภาพตลาดวโรรสที่เหลือแต่โครงสร้างหลังจากเกิดเพลิงไหม้ในปี พ.ศ.2511 [ที่มา บุญเสริม สาทรรักษ์, 22 พฤษภาคม 2550]

ก่อนหน้าที่ศาสตราจารย์อัน นิมมานเหมินท์ ได้เข้ามาปรับปรุงตลาดวโรรสและต้นลำไยในช่วงปี พ.ศ.2512 นั้นแท้จริงแล้วพื้นที่บริเวณนี้เดิมเคยเป็น “ช่วงเมรุ” หรือที่ปลงพระศพและเป็นที่พักพระอัฐิของ เจ้าเชียงใหม่ทั้งหลาย แต่หลังจากที่พระราชชายาเจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ได้เสด็จกลับมาเยี่ยมจังหวัดเชียงใหม่ก็ได้มีพระราชดำริ ให้ย้ายพระอัฐิไปบรรจุไว้ที่วัดสวนดอก และได้รวบรวมเงินส่วนพระองค์และเงินจากเจ้าอินทวโรรสฯ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ในสมัยนั้นลงทุนสร้างตลาดขึ้นในบริเวณช่วงเมรุนี้ และได้พระราชทานชื่อว่า “ตลาดวโรรส” ตามพระนามของเจ้าอินทวโรรส และชาวบ้านก็ได้เรียกกันในเรื่องว่า “กาดหลวง” (ดูภาพที่ 5.2.18)

ส่วนหลวงอนุสารสุนทรกับนายอูย แซ่เหลี้ยว ก็ได้สร้างตลาดต้นลำไย ติดถนนวิชัยนันทน์ ฝั่งตรงข้ามตลาดวโรรส ทั้งตลาดวโรรสและต้นลำไยเป็นตลาดคู่มือเมืองเชียงใหม่ ต่อมาหลังจากเจ้าดารารัศมีสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.2476 เจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่คนต่อมา ได้ตั้งบริษัทขึ้นมาจัดการบริหารตลาดวโรรส โดยมีชื่อว่า บริษัท เชียงใหม่พาณิชย์ จำกัด และได้เป็นบริษัทของเจ้านายในสกุล ณ เชียงใหม่ตลอดมา จนถึงเมื่อเกิดสงครามเอเซียอาคเนย์ขึ้นเจ้านายบางท่านจึงได้โอนขายหุ้นบางส่วนให้ห้างหุ้นส่วนอนุสาร เชียงใหม่ เพื่อเข้าไปช่วยพัฒนาและบริหารงานตลาดให้มีความทันสมัยมากขึ้น เมื่อสงครามสิ้นสุดลง ทางผู้ถือหุ้นก็ได้มอบหมายให้ ศาสตราจารย์ อัน และบริษัทออกแบบต่างชาติเข้ามาทำการค้นคว้าและออกแบบสร้างตลาดวโรรสให้กลายเป็นตลาดเต็มรูปแบบและมีความทันสมัย โดยพัฒนาคู่กับตลาดต้นลำไยที่อยู่ข้างกัน โดยศาสตราจารย์ อัน ได้เสนอแบบร่างขึ้นต้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ.2492⁶⁵

เหตุการณ์ที่สำคัญที่ส่งผลให้เกิดการปรับโฉมตลาดวโรรสและตลาดต้นลำไย คือ เพลิงไหม้ใหญ่ในวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2511 ทำให้ตลาดวโรรสและตลาดต้นลำไยอวตวาย ซึ่งหลังจากเพลิงไหม้ใหญ่ครั้งนั้น ศาสตราจารย์ อัน ได้ทำการวางแผนคิดและออกแบบตลาดทั้งสองใหม่

ตลาดวโรรส คือ ตลาดขายปลีกแบบโบราณคล้าย Oriental Bazaar เป็นศูนย์รวมการค้าประเภทอาหารและสิ่งอื่นในชุมชน ปัจจุบันนี้เรียกว่าศูนย์การค้าระดับหมู่บ้าน (Neighborhood Shopping Center) หรือศูนย์การค้าประจำเมืองขนาดเล็ก... จะเป็นที่แลกเปลี่ยนซื้อขายประกอบอาชีพสำหรับประชาชนกว่า 1,000 ครอบครัว ดังนั้นจึงความรับผิดชอบที่จะต้องผลิตแบบอาคารที่สอดคล้องกับความเจริญของท้องถิ่นตามหลักเทคโนโลยีแผนใหม่⁶⁶

ศาสตราจารย์ อัน ได้ออกแบบตลาดวโรรสและตลาดต้นลำไยในฐานะ “ตลาดยุคใหม่” โดยออกแบบโดยใช้ “โครงเกร็ง” หรือ hinged arch แบบช่วงเสากว้างหลังเดียวเพราะจะ “ช่วงสร้างความโอเอ่งหรือโถงโล่งได้มาก”⁶⁷ ไม่เพียงแต่การนำเอาโครงสร้างใหม่ๆ เข้ามาแต่ความคิดของท่านยังคำนึงถึง ผู้ที่ใช้สอยและพึงพิงตลาดเป็นหลักได้แก่ชาวบ้านที่ยากจน ดังนั้นท่านจึงมุ่งเน้นการออกแบบพื้นที่ไปที่ ตลาดสดประเภทอาหารคือ

⁶⁵ <http://mc-nm3.exteen.com/20100924/entry-3>

⁶⁶ อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 327.

⁶⁷ อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 330.

หัวใจของตลาดวโรรสซึ่งจะสามารถชักจูงการค้าประเภทอื่นๆ เข้ามาได้ ดังนั้นจึงสมควรให้ความสำคัญแก่ตลาดสดเป็นอันดับแรก ให้อยู่ในร้านค้าแบบแผงลอย พื้นที่ประมาณ 1 ตารางเมตรต่อคนส่วนพื้นที่อื่นๆ ที่เป็นของชาวบ้านหรือคนต่างถิ่นที่มีฐานะดีกว่า ต้องการพื้นที่ประมาณ 2 - 4 ตารางเมตร และสามารถเสียค่าเช่าได้มากกว่า เสนอให้ไปอยู่ในโรงค้าแทน⁶⁸

แบบพัฒนาในขั้นตอนสุดท้าย ทั้งสองตลาดจะมีตึกแถวสูง 3 ชั้นครึ่งล้อมรอบ แต่เฉพาะตลาดต้นลำไยมีเพียง 3 ด้าน เพราะสำนักผังเมืองมีความต้องการตัดถนนเลียบริมฝั่งแม่น้ำปิง ระหว่างตึกแถวกับตัวตลาดเป็นช่องแสงสว่างกว้างประมาณ 6 เมตร เพื่อป้องกันและเป็นช่องสกัดไฟเมื่อเกิดเพลิงไหม้ ตัวตลาดเป็นอาคารอยู่ตรงกลางสูงหลายชั้น ผนังภายนอกตลาดเป็นซีเมนต์บล็อกมีลึนกันฝน ถ่ายเทแสงสว่างและระบายอากาศได้ดี หลังคาตลาดเป็นแบบฟันเลื่อย (saw tooth) มีหน้าต่างกระจกฝ้า หรือกระเบื้องแสงสว่างจากทิศเหนือลาดลงมาถึงพื้นชั้นล่างสว่างไสวและสม่ำเสมอ การมีช่องตรงกลางทำให้เกิดความสัมพันธ์กันระหว่างชั้นต่างๆ สำหรับเวลากลางวันก็ได้ติดตั้งโคมฟลูออเรสเซนต์ ติดต่อซื้อขายได้สะดวกทั้งกลางวันกลางคืน โครงสร้างภายในเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กล้วน ทางสัญจรภายในมีทั้งระเบียบ ทางเดิน ทางลาดขึ้นที่ละครึ่งชั้นเป็นการเล่นระดับ แต่ตลาดมีบริเวณตลาดสดชั้นใต้ดิน และระดับ +.10 เมตร ห้องสุขามีแทบทุกชั้นสำหรับหญิงและชาย ชั้นบนเป็นร้านขายของแบบแผงลอยขายของเบ็ดเตล็ด เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ตลาดทั้งสองแห่งทันสมัย เป็นที่ประกอบอาชีพของพ่อค้าแม่ค้ากว่า 2,000 คน⁶⁹ (ดูภาพที่ 5.2.15-17)

จากแนวคิดและแนวทางการออกแบบของศาสตราจารย์อัน นิมมานเหมินท์ ทำให้เราเห็นได้ว่า ศาสตราจารย์ อัน เป็นส่วนสำคัญมากเป็นหนึ่งในปัจจัยที่นำพาให้เมืองเชียงใหม่เดินทางเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ดังสรุปได้ว่า

1. ผสมผสานความรู้ทางสถาปัตยกรรมและผังเมืองจากชาติตะวันตกเข้ากับบริบทของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นผสมผสานเข้ากับ ผู้ใช้ที่มีความต้องการที่แตกต่างกัน สภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกันจากชาติตะวันตกมากหรือแม้กระทั่งงบประมาณที่ลงมายังการก่อสร้างที่มีความแตกต่างกันมาก
2. การทำงานไม่ถูกครอบงำจากภาพลักษณ์เดิมๆ ของลักษณะไทย ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเทียบช่วงเวลาการทำงานของท่านกับสถาปนิกท่านอื่นๆ ในยุคเดียวกัน เช่น ศาสตราจารย์บุญยง นิโครธานนท์ ผู้ออกแบบอาคารมหาชิราวุธหรือตึกอักษรศาสตร์ที่ 2 ในปี พ.ศ.2496-2499 (ดูภาพที่ 2.31 ในบทที่ 2) ดังที่ท่านเสนอว่าจะต้อง “ทำงานด้วยทางสายกลาง” คือ ไม่เน้นชาติตะวันตกเกินไปโดยไม่สนใจบริบทของประเทศไทย และไม่เน้นชาตินิยมเกินไปจนไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ในเชิงสถาปัตยกรรม
3. การจัดรูปที่ว่างและสถาปัตยกรรม ที่รวมกับความงามทางโครงสร้าง โดยใช้แนวคิดการจัดรูปแบบ “abstract composition” หรือหมายถึง การจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมแบบนามธรรม

⁶⁸ อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 332.

⁶⁹ อัน นิมมานเหมินท์, หน้า 334.

จะมีรูปแบบไม่ตายตัว แต่เน้นสร้างให้เกิดสมดุล (Balance) แบบใหม่ๆ ดังเช่นที่ว่างขนาดใหญ่
ภายในตลาดวโรรส และตลาดต้นลำไย

ตึกแถว อาคารพาณิชย์ บนถนนท่าแพ

นอกจากอาคารต่างๆ ในกลุ่มเรือนของหลวงอนุสารสุนทร หรือที่เรียกว่า “บ้านตึก” แล้ว
สถาปัตยกรรมประเภทอาคารพาณิชย์บนถนนท่าแพก็เป็นภาพสะท้อนอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญโดยเฉพาะในช่วงที่
เชียงใหม่กำลังเข้าสู่ยุคสมัยใหม่อย่างเต็มรูปแบบในช่วงปี พ.ศ.2500 ในบทที่ 2 ผู้วิจัยได้นำเสนอกรอบการ
พิจารณาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารพาณิชย์ตามมุมมองของ ชูวิทย์ สุจฉายา โดย
สรุปคือ ในช่วงแรกคือช่วง รัชกาลที่ 1-5 เป็นช่วงการของการปรับปรุงบ้านแปลงเมืองให้มีความสวยงาม ตัด
ถนนเพิ่มเติมซึ่งส่งผลให้เกิดตึกแถวขยายตัวไปพร้อมๆกัน รูปแบบตึกแถวในยุคนี้จะได้มาจากเมืองจีนหรือที่
ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศจีน เช่น บริเวณตึกแถวบนถนนนครนอก ถนนนครใน ที่สงขลาเป็นต้น ในช่วงต่อ
ของรัชกาลที่ 6 - 7 เป็นช่วงที่มีทั้งการเข้ามาของชาติตะวันตกและเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย
ลักษณะสถาปัตยกรรมในช่วงเวลาดังกล่าวมุ่งเน้นต่อการตอบสนองอุดมการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ตึกแถวไม่มี
การเปลี่ยนแปลงมากนัก อาจจะมีควมกว้างของตึกมากขึ้น มีการใช้องค์ประกอบที่เน้นการระบายอากาศมาก
ขึ้น แต่ยุคที่ตึกแถวมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือในช่วงที่สามคือในช่วงรัชกาลที่ 8 จนถึงปัจจุบัน (ตั้งแต่ปี
พ.ศ.2489 - ปัจจุบัน) เป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงเพราะเกิดการถดถอยทางเศรษฐกิจเพราะ
เป็นช่วงสงคราม จนกระทั่งได้เศรษฐกิจได้รับการฟื้นฟู ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำตึกแถวถูกสร้างค่อนข้างหายาก มี
ความประณีตลดลง ตลอดจนรูปแบบอาคารมีลักษณะง่ายๆ เป็นเหมือน “กล่องกระดาษบางๆ”⁷⁰ ขาดแคลน
ช่างฝีมือดีๆ แต่พอในปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ตึกแถวในยุคนี้จะมีลักษณะเด่นแตกต่างจากเดิมตรงที่มีการใช้
ครีบบังแดด (sunshade fin)

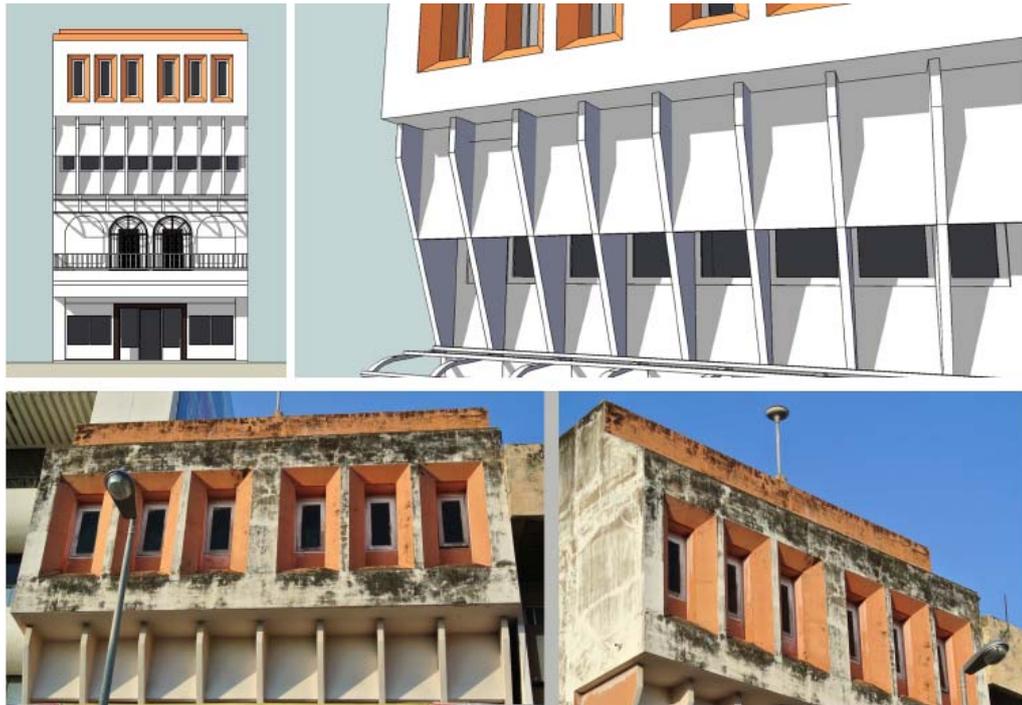
⁷⁰ ชูวิทย์ สุจฉายา, “เอกสารคำสอนรายวิชา 264-201 สังคมและเศรษฐกิจในงานสถาปัตยกรรมและการออกแบบชุมชนเมือง” หลักสูตร
สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 119.

ภาพที่ 5.2.20 แสดงการเปรียบเทียบอาคารศรีประเสริฐ (พ.ศ.2448) และอาคารกงสุลอังกฤษซึ่งปัจจุบันกลายเป็นร้านอาหารในโรงแรม Anantara (เดิม the Chedi) คาดว่าน่าจะเป็นช่วงปีที่ก่อสร้างใกล้เคียงกัน มีลักษณะที่เป็นการใช้พื้นที่ระเบียงโดยรอบ (porch) เพื่อการป้องกันแดดฝน และเป็นการผสมผสานกับสถาปัตยกรรมของชาติตะวันตกที่เข้ามาในช่วงนั้น หรือที่เรียกกันว่า โคลนีแยลสไตล์เช่นเดียวกันอาคารในช่วงเดียวกัน เช่น บ้านแฮร์ริส และบ้านเขียว ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ของอาคารศรีประเสริฐโดยผู้วิจัย และภาพของอาคารกงสุลอังกฤษเดิมจาก <http://www.davidmixner.com/urban-design/> และ <http://www.wexas.com/thailand-hotel/offer/the-chedi-chiang-mai-thailand-102332.html>, 19 ตุลาคม 2557]

ภาพที่ 5.2.21 ภาพอาคารพาณิชย์ต่างๆ ที่เรียงรายกันอยู่บนถนนท่าแพ ซึ่งลักษณะที่แตกต่างกันทั้งรูปแบบการตกแต่ง ซึ่งคาดว่าน่าจะสร้างตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ.2490-2510 แต่สิ่งที่มีความคล้ายคลึงกันอย่างหนึ่งคือตัวอาคารประกอบไปด้วยสามห้องประกอบกัน คือ ด้านข้างและตรงกลาง สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นการจัดองค์ประกอบให้เกิดความสมดุลและสร้างจุดเด่นทางเข้าหลักตรงกลาง ช่องเปิดขนาดใหญ่ และลักษณะของอาคารที่โดดเด่นไม่เหมือนใครสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างอาคารให้โดดเด่นและแสดงฝีมือช่างบนถนนสายหลัก (ถนนท่าแพ) ในช่วงเวลานั้น [ที่มา ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 20 ธันวาคม 2556]

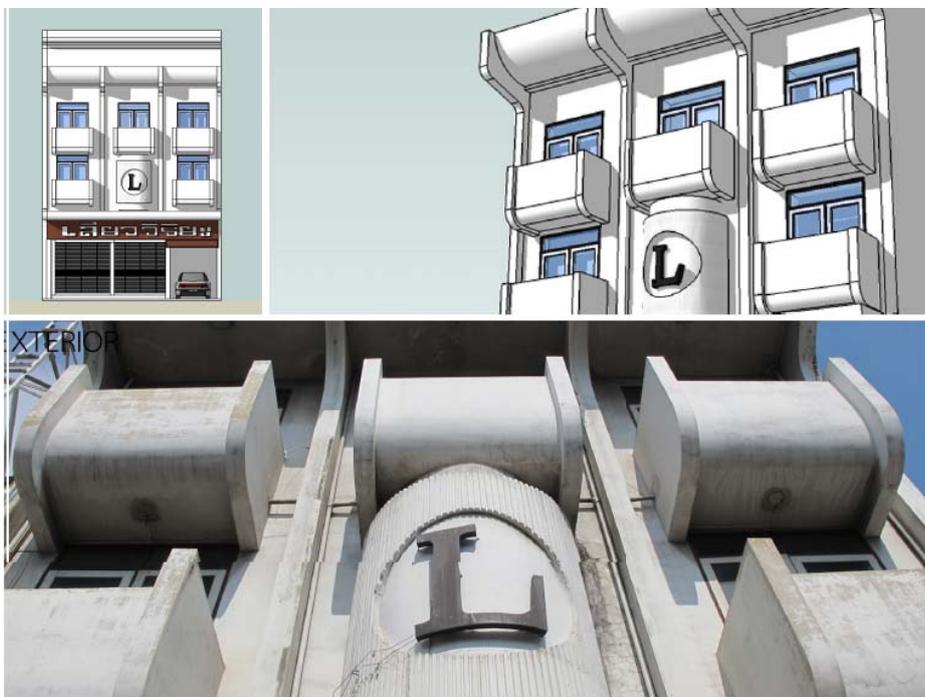
ภาพที่ 5.2.22 ภาพอาคารพาณิชย์ “เงินอัจฉรา” บนถนนท่าแพ อาคารคอนกรีตเสริมเหล็กหน้ากว้าง 8 เมตร สามชั้นครึ่ง มีการเล่นองค์ประกอบทางเรขาคณิตบริเวณช่องเปิดของอาคารเพื่อสร้างจุดเด่น คาดว่าน่าจะสร้างประมาณปี พ.ศ.2510 [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 20 ธันวาคม 2556]

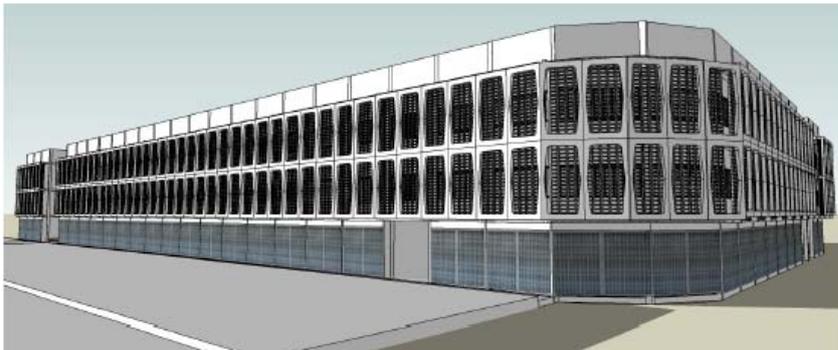
ภาพที่ 5.2.23 ภาพอาคารพาณิชย์ “ลานนาแอนติค” บนถนนท่าแพ อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก สามชั้น มีการเล่นองค์ประกอบทางเรขาคณิตบริเวณด้านหน้าอาคาร เน้นความเรียบง่ายและตัดทอนองค์ประกอบต่างๆ คาดว่าน่าจะสร้างประมาณปี พ.ศ.2510 [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 20 ธันวาคม 2556]

ภาพที่ 5.2.24 ภาพอาคารพาณิชย์ “ล้านนาแอนติก” บนถนนท่าแพ อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก สามชั้น มีการเล่นองค์ประกอบทางเรขาคณิตที่ซับซ้อนบริเวณด้านหน้าอาคาร ซึ่งนอกจากจะเป็นส่วนของการกันแดดกันฝนแล้วยังสามารถเป็นระเบียงออกไปใช้งานด้านนอกได้อีกด้วย ประกอบด้วยวัสดุที่หลากหลายแสดงให้เห็นถึงความสามารถของฝีมือช่างที่ดี คาดว่าน่าจะสร้างประมาณปี พ.ศ.2510-20 [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 20 ธันวาคม 2556]

ภาพที่ 5.2.25 ภาพอาคารพาณิชย์ “เลียนวาริยะ” บนถนนท่าแพ ออกแบบโดย ดร.จุลทัศน์ กิติบุตร อาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก สามชั้น มีการเล่นองค์ประกอบทางเรขาคณิตและประดับด้วยตัวอักษร “L” ที่บริเวณด้านหน้าอาคารเล่นการใช้เส้นโค้งขององค์ประกอบแสดงให้เห็นถึงความสามารถของฝีมือช่างที่ดี คาดว่าน่าจะสร้างประมาณปี พ.ศ.2520 [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 20 ธันวาคม 2556]

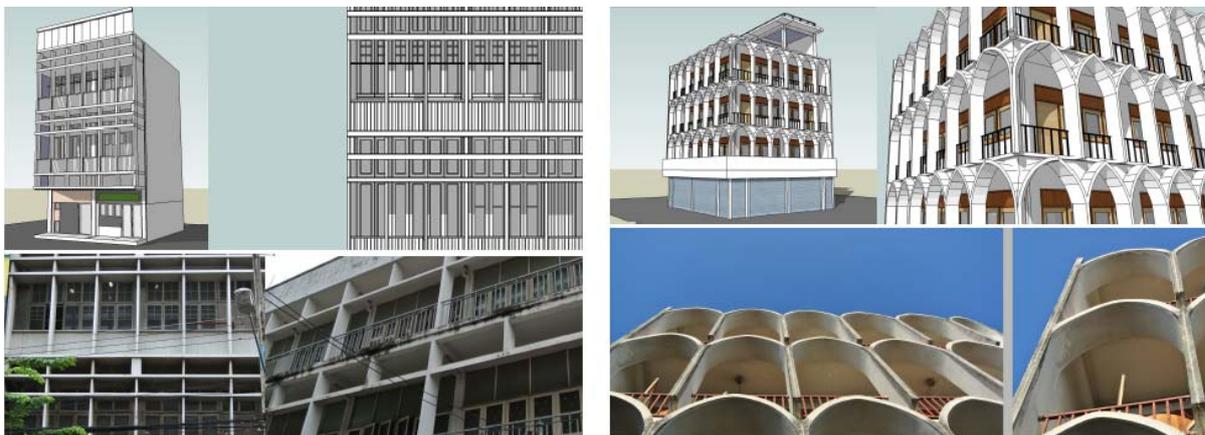
ภาพที่ 5.2.26 ภาพอาคารพาณิชย์ประเภทตึกแถวที่ตั้งอยู่ “หัวถนน” ต่างๆ แถวแรกเป็นอาคารพาณิชย์หัวถนนบริเวณหลังประตูเชียงใหม่ หัวถนนพระปกเกล้า, แถวที่สองเป็นอาคารพาณิชย์ “ตลาดข้างเผือก” บริเวณหัวถนนข้างเผือก, และอาคารธานินทร์ บริเวณหัวถนนท้ายวัง ซึ่งอาคารตึกแถวเหล่านี้มีลักษณะที่โดดเด่นในเชิงสถาปัตยกรรม เพราะถูกออกแบบมาให้สอดคล้องกับมุมมองของถนน แต่ลักษณะของตึกแถวดังกล่าวน่าจะพบได้เฉพาะในช่วงก่อนปี พ.ศ.2500 เนื่องจากหลังจาก “กฎกระทรวง พ.ศ.2498” ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ.2479 ถูกบังคับใช้ กฎกระทรวงดังกล่าวส่งผลต่อระยะร่นของอาคารริมถนนสาธารณะ [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย และภาพอาคารธานินทร์ ปี พ.ศ.2515 โดยบุญเสริม สาตราภัย, 20 ธันวาคม พ.ศ.2556]

ดังนั้น ถ้าเอากรอบการมองและวิเคราะห์ของซูวิทย์ มาใช้กับอาคารพาณิชย์และตึกแถวที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะบนถนนท่าแพ ซึ่งแบ่งตามยุคออกเป็นดังนี้

1. **ยุคแรก** คือ ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2440 เช่น อาคารพาณิชย์ที่หิบบิยมเอารูปแบบของสถาปัตยกรรมจีน “หลี่ลิ่ง” ส่วนใหญ่อยู่บริเวณริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออก เช่น ร้านเดอะแกลอรี่ริมแม่น้ำปิง บริเวณวัดเกตการาม (ดูภาพที่ 5.2.1 - 2)
2. **ยุคที่สอง** คือ ในช่วงปี พ.ศ.2440 - 2470 ยุคที่มีชนนารีเข้ามามีบทบาทมากในเมืองเชียงใหม่ เช่น การก่อตั้งโรงเรียนพระราชชายาและโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น และเข้ามานำเอาวิธีการก่อสร้างและรูปแบบการใช้พื้นที่ระเบียงขนาดใหญ่หน้าบ้าน (Porch) เข้ามาด้วย เช่น อาคารศรีประเสริฐที่ปรากฏบริเวณหัวมุมถนน วิชยานนท์ และอาคารกงสุลก่อกอังกฤษที่ปัจจุบันเป็นร้านอาหารของโรงแรมอนันตรา (ดูภาพที่ 5.2.20)
3. **ยุคที่สาม** คือ ในช่วงปี พ.ศ.2470 - 2500 เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบและเทคนิควิธีการก่อสร้างดังเช่น อาคารที่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กต่างๆ การขนส่งวัสดุก่อสร้างเหล็กเส้นต่างๆ เพื่อการก่อสร้างสามารถนำขึ้นมาโดยรถไฟ อาคารพาณิชย์ดังกล่าวเช่น ตึกแดง (พ.ศ.2464) ตึกขาว (พ.ศ.2475) และอาคารอีกหลายหลังบนถนนท่าแพที่มีช่วงเสากว้างขึ้นและสูงขึ้น (ดูภาพที่ 5.2.8 - 13) อีกทั้งการบังคับใช้กฎหมาย “กฎกระทรวง พ.ศ.2498” ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ.2479 ส่งผลต่อระยะร่นของอาคารริมถนนสาธารณะ (ดูภาพที่ 5.2.26)
4. **ยุคที่สี่** คือ ในช่วงปี พ.ศ.2500 - 2520 เป็นยุคที่เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมาก รัฐบาลเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2509) การขยายตัวค่อยๆ มาสู่เศรษฐกิจระดับภูมิภาค เกิดการขยายตัวของเมือง เกิดการตัดถนนเพิ่มขึ้น ผลลัพธ์อย่างหนึ่งคือการเกิดขึ้นของตึกแถวที่ขยายตัวคู่ไปกับการตัดถนน โดยเฉพาะตึกแถวบริเวณริมถนนสายเศรษฐกิจที่สำคัญเช่น ถนนท่าแพ รูปแบบตึกแถวบนถนนท่าแพ สะท้อนให้เห็นถึงฝีมือช่างที่ประณีตบรรจงและต้องการสร้างให้มีความโดดเด่นมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น แตกต่างจากตึกแถวที่มีความคล้ายคลึงกัน (ดูภาพที่ 5.2.22 - 25)

จากตึกแถวที่ทำงานวิจัยขึ้นนี้ได้เลือกเก็บข้อมูลและวิเคราะห์แล้ว ยังมีตึกแถวอีกหลายตึกที่มีความน่าสนใจ โดดเด่นในเชิงรูปลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและยังต้องการการเก็บข้อมูลก่อนที่จะถูกรื้อทิ้ง ปิดป้ายทับหรือแม้กระทั่งโดนทุบทิ้งไป เนื่องจากตึกแถวบนถนนท่าแพแล้วยังมีถนนอีกหลายเส้นที่มีความสำคัญ เช่น ถนนช้างม่วย ในการเชื่อมโยงระหว่างถนนรอบคูเมืองไปสู่กาดหลวง ถนนเจริญเมือง ในการเชื่อมโยงระหว่างสองฝั่งของแม่น้ำปิงและเชื่อมโยงกับสถานีรถไฟ ถนนวาลัยด้านทิศใต้ของเมือง และแน่นอนว่าอาคารพาณิชย์และตึกแถวก็ขยายตัวตามการเกิดขึ้นของถนนและย่านธุรกิจการค้าสำคัญๆ เหล่านี้ รูปแบบของอาคารพาณิชย์และตึกแถวค่อยๆ มีการพัฒนาขึ้น เช่น การใช้พื้นที่บริเวณด้านหน้าหลังแผงกันแดดเป็นระเบียงเพื่อใช้สอย เช่น ตากผ้า ติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ซึ่งพบเห็นได้มากในตึกแถวบริเวณริมถนนเจริญเมือง หรือการใช้แผงกัน

แดดเป็นส่วนประดับตกแต่งรูปด้านอาคาร เช่น การใช้การหล่อคอนกรีตขึ้นรูปโค้ง เช่น อาคารของร้าน
เชียงใหม่ธาราภัณฑ์ บนถนนเจริญราษฎร์ บริเวณวัดเกตการาม (ดูภาพที่ 5.2.27) หรือการใช้วัสดุประกอบ
อาคารอื่นๆ เช่น เหล็กดัด หรือ ผนังคอนกรีตสำเร็จรูป บริเวณริมถนนวัวลายและถนนสิงหราชในคูเมือง
ซึ่งน่าจะเกิดขึ้นในตอนปลายของยุคที่ 4 (ดูภาพที่ 5.2.28)

ภาพที่ 5.2.27 ภาพด้านขวา ภาพอาคารพาณิชย์บนถนนเจริญเมือง ที่เน้นประโยชน์ใช้สอยของแผงกันแดด และภาพด้านขวา
ภาพอาคารพาณิชย์ “เชียงใหม่ธาราภัณฑ์” บนถนนเจริญราษฎร์ บริเวณวัดเกตการาม [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และ
ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 20 ธันวาคม 2556]

ภาพที่ 5.2.28 ภาพด้านขวา ภาพอาคารพาณิชย์บนถนนวัวลาย ที่เน้นการผสมผสานของวัสดุอาคารหลากหลาย และภาพ
ด้านขวาภาพอาคารพาณิชย์ บนถนนสิงหราช [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 20 ธันวาคม 2556]

พัฒนาการทางรูปแบบของอาคารพาณิชย์ประเภทตึกแถว มีความน่าสนใจมาก ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ได้มี
โอกาสนำมาเพียงบางส่วนสำหรับการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งของการวิเคราะห์วิจัย
อาคารประเภทนี้ คือ ความชัดเจนของข้อมูล ปีที่สร้าง สถาปนิกที่สร้าง ฯลฯ ส่วนใหญ่ข้อมูลที่ได้เกิดจากความ
ทรงจำอันเลือนลางของผู้ที่อาศัยซึ่งบางคนไม่ใช่เจ้าของ หรืออาจจะถูกเปลี่ยนมือมาแล้วหลายทอด แบบแปลน
ที่มีอยู่ก็สูญหาย เนื่องจากเป็นอาคารที่ถูกมองว่าเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมน้อย พบเห็นได้
ดาษดื่น และไม่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ แต่ทว่าตึกแถวในงานวิจัยชิ้นนี้ไม่เพียงแต่สามารถสะท้อนให้เห็น

ถึง “รอยต่อ” หรือการเปลี่ยนเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ และด้วยการพินิจพิจารณาความแตกต่างในรายละเอียดของ การก่อสร้าง ตึกแถวเป็นสถาปัตยกรรมประเภทหนึ่งที่น่าหลงใหลมีความพิเศษและสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ชีวิต ของผู้คนมากกว่าที่จะมุ่งมองแต่อาคารประเภท บ้านเดี่ยว อาคารเดี่ยวหรือสถาปัตยกรรมในระดับสถาบันแต่ เพียงอย่างเดียว

ภาพสะท้อนที่ 3 : ร่องรอยพัฒนาการด้านโครงสร้างพื้นฐาน

“...ปี พ.ศ. 2542 ที่ผมเริ่มต้นมาทำงานที่เชียงใหม่ เชียงใหม่ในสมัยนั้นเป็นสังคมแบบเงียบๆ มัน ยังเหมือนกับหลวงพระบางเดี๋ยวนี... โรงหนังมีแค่ สองโรง สามโรง... ไม่มี Entertainment ไม่มี ทีวี จะดูก็มีแต่โรงหนังกับ (ตลาด) โต๊ะรุ่ง โต๊ะรุ่งก็มีแถวหน้าโรงหนัง ...ตรงบริเวณสุริวงค์ (โรงแรมสุ ริวงค์เดิมปัจจุบันเป็นโรงแรมเอ็ม) ตรงนี้เมื่อก่อนเป็นสุริวงค์มอลล์ ตรงลานอเนกประสงค์ที่ประตู ท้าแพนี้แหละและบริเวณโรงแรมเอ็มในปัจจุบันเมื่อก่อนเป็นโรงหนัง ส่วนไฟฟ้า...ก็เหมือนเชียงตุง สลัวๆ แต่ไม่มีใครกล้าใช้ เพราะค่าครองชีพมันสูงมากนะ... มีโรงปั่นไฟ แต่ว่าถนนหนทางมันไม่มี (หลอด) ฟลูออเรสเซนต์นะ แสงไฟมันจะออกเป็นสีเหลืองๆ... ตอนกลางคืนผู้คนส่วนใหญ่ไม่ค่อย ได้ทำอะไรส่วนใหญ่อยู่บ้าน ไม่ก็ไป (ตลาด) โต๊ะรุ่ง”⁷¹

ข้อความด้านบนเป็นบางส่วนของบทสัมภาษณ์ถึง บรรยากาศของเมืองเชียงใหม่ในความทรงจำของ อาจารย์ ดร.จุลทัศน์ กิตบุตฺร ที่ทางผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าพบและได้ทราบถึงเรื่องราวและการเปลี่ยนแปลงของ เมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะตั้งแต่ที่ท่านอาจารย์ ดร.จุลทัศน์ กลับมาทำงานที่เมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2542 มี หลายประเด็นที่น่าสนใจที่ได้ถูกพูดถึงในบทสัมภาษณ์แต่สิ่งหนึ่งที่สามารถนำไปสู่ “ภาพสะท้อน” ของการ เปลี่ยนแปลงของยุคสมัยใหม่ได้อย่างน่าสนใจ คือการเข้ามาของระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ ที่มีผลต่อการใช้ชีวิตของคนในเมืองเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นไฟฟ้า ประปา ไปรษณีย์ ถนนหนทาง การสาธารณสุข สาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ เรียกโดยรวมว่าโครงสร้างพื้นฐานของเมือง⁷² จะเป็นประเด็นหลักที่จะ ทำการคลี่คลายในส่วนที่สามนี้

⁷¹ เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ อาจารย์ ดร.จุลทัศน์ กิตบุตฺร, วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2557 (โดยผู้วิจัย)

⁷² โครงสร้างพื้นฐาน เป็นโครงสร้างทางกายภาพและโครงสร้างหลักของหน่วยงานสำหรับใช้งานภายในชุมชน [หรือใช้บริการตามความจำเป็นเพื่อ รูปแบบทางเศรษฐศาสตร์ สามารถแบ่งออกได้ 5 ระบบหลักๆ คือ ระบบคมนาคม ระบบพลังงาน ระบบการจัดการน้ำ ระบบสื่อสาร และระบบ กำจัดขยะ,อ้างอิงใน <http://th.wikipedia.org/wiki/โครงสร้างพื้นฐาน> (2 พฤศจิกายน พ.ศ.2557)

ร่องรอยต่างๆ ที่พบจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 การเกิดขึ้นของโครงสร้างพื้นฐานของเมืองเชียงใหม่ มักจะเกิดขึ้นต่อเนื่องจากการพัฒนาในส่วนกลาง หรือในกรุงเทพมหานครฯ และส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นในช่วงเวลาครองราชย์ของรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453) เช่น เป็นในปี พ.ศ.2427 เป็นปีที่กรุงเทพฯ มีไฟฟ้าใช้เป็นครั้งแรก⁷³ และปี พ.ศ.2441 บริษัทไฟฟ้าสยาม (Siam Electricity Co.,Ltd.) เป็นบริษัทของชาวเดนมาร์กขอสัมปทานจัดตั้งเพื่อจัดจำหน่ายกระแสไฟฟ้าแก่ผู้คนในกรุงเทพฯ และดำเนินกิจการรถราง⁷⁴ และรวมถึงการจัดตั้ง “กรมแผนที่ ศาลพิเศษ โรงเรียนทำแผนที่ กรมท่อน้ำ กรมไปรษณีย์ กรมโทรเลข เริ่มกิจการรถไฟ (พ.ศ.2433) การไฟฟ้า การประปา (พ.ศ.2440) การสร้างโรงพยาบาลโรงเรียนเด็ก และขยายงานด้านการแพทย์และสุขภาพ”⁷⁵ ในช่วงรัชกาลต่อๆ มาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ก็ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น กรมทางหลวงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกรมเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2455 ซึ่งเป็นช่วงการครองราชย์ของรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2453 - 2468) เป็นต้น⁷⁶ ดังนั้นการวิเคราะห์ในส่วนนี้จะไล่เรียงไปตามเนื้อหาของโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่เริ่มเข้ามาดำเนินการในจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้ โรงพยาบาลทั้งในส่วนของภาคเอกชนและของรัฐ, ไปรษณีย์, รถไฟ, กรมทางหลวง, การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค การประปาส่วนภูมิภาค และท่าอากาศยานเชียงใหม่

โรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน โรงพยาบาลแมคคอร์มิค และโรงพยาบาลแมคเคน

พัฒนาการด้านสุขภาพ เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในส่วนของการสร้างระบบโครงสร้างพื้นฐาน หลักฐานชิ้นสำคัญที่แสดงให้เห็นถึง “ร่องรอย” ของการรักษาพยาบาลตามแนวทางของแพทย์สมัยใหม่คงจะต้องกล่าวถึง “ศาลาโอสถ” ที่ก่อตั้งโดย นายแพทย์ชาร์ล วรูแมน (Dr.Charles Vrooman) ในปี พ.ศ.2415 ในแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ ฉบับ พ.ศ.2436 ซึ่งเขียนสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 “ศาลาโอสถ” เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียก ก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นเป็นร้านขายยาโดยมีหมอเฮเป็นผู้จัดตั้งศาลาโอสถในปี พ.ศ.2430 (ดูหมายเลขที่ 18 ในวงกลมด้านซ้ายของภาพที่ 5.3.2 และดูรายละเอียดของแผนที่ได้จากภาพที่ 2.45) และเช่นเดียวกันหลักฐานที่พบในแผนที่เมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2456 ในพื้นที่หมายเลขที่ 4 (ดูในวงกลมด้านขวาของภาพ 5.3.2 และดูรายละเอียดของแผนที่ได้จากภาพที่ 2.47) ต่อมานายแพทย์แคร์รี่ (Dr.A.M. Carey) ได้ขยายเป็นโรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน (hospital) ในปี พ.ศ.2456 และต่อมานายแพทย์คอร์ต (Dr.Edwin C.Cort) ได้ตั้งเป็นโรงเรียนแพทย์เมื่อ พ.ศ. 2459 และต่อมาในปี พ.ศ.2468 ย้ายโรงพยาบาลอเมริกันมิชชันไปตั้งที่ตำบลหนองเส้ง ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง เรียกโรงพยาบาลใหม่ว่า โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เป็นศูนย์กลางในการทำงานด้านการแพทย์แผน

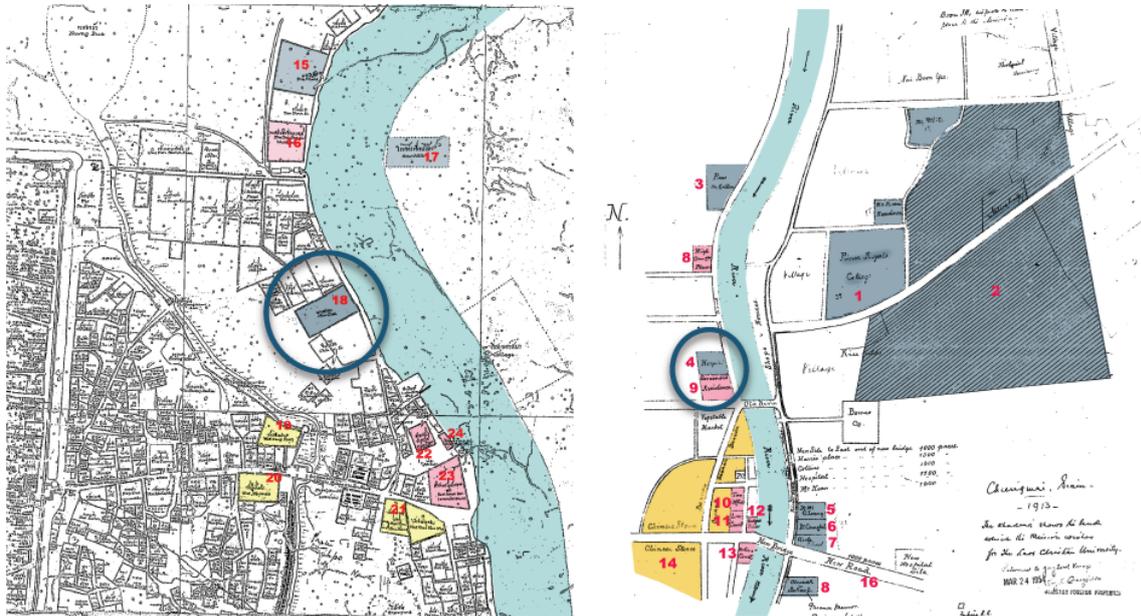
⁷³ นนทพร อยู่มั่งมี, “กรุงเทพฯ ราตรี: ความบันเทิงและการเสี่ยงภัยของชาวเมืองหลวงสมัยรัชกาลที่ 5” ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 34 ฉบับที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ.2556, หน้า 91.

⁷⁴ นนทพร อยู่มั่งมี, “กรุงเทพฯ ราตรี”, หน้า 91.

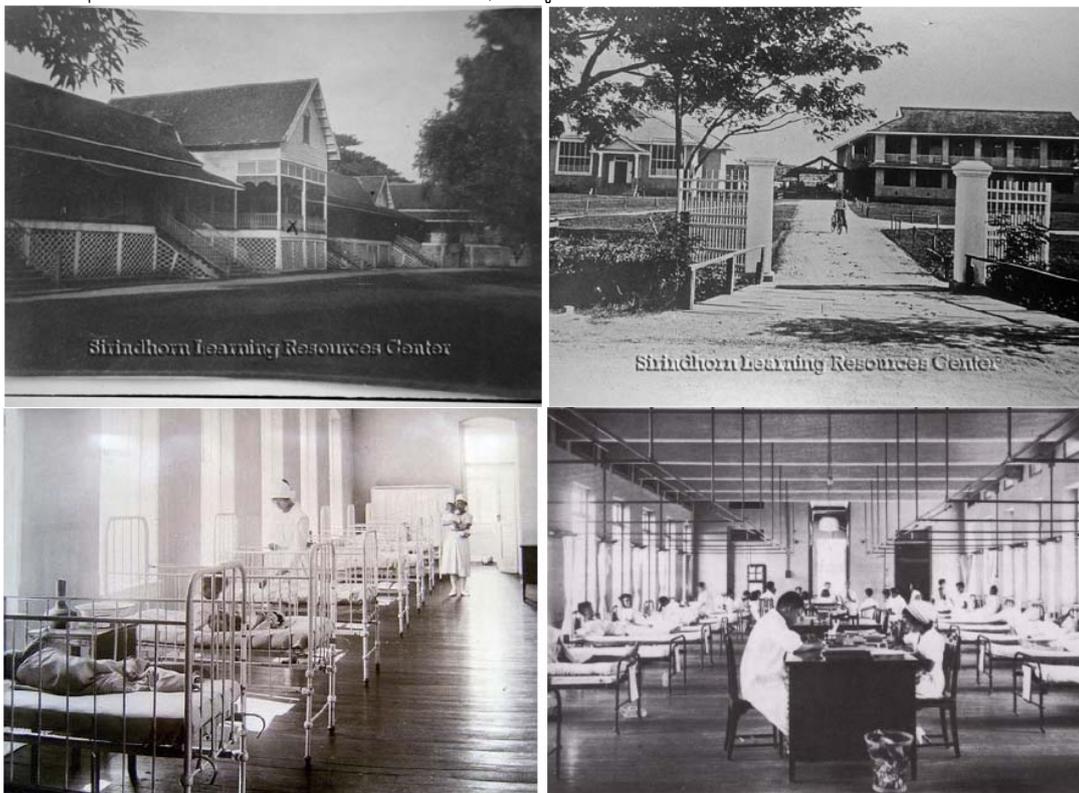
⁷⁵ ประทีป มาลากุล, *พัฒนาการบ้านของไทยในภาคกลาง*, หน้า 149.

⁷⁶ ที่มาจาก http://www.doh.go.th/content.aspx?c_id=1&sc_id=1 (10 ตุลาคม พ.ศ.2557).

ใหม่ยุคแรกของเชียงใหม่⁷⁷ ส่วนตำแหน่งของ “โรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน” ในปัจจุบันได้กลายเป็น สถานี
กาชาด

ภาพที่ 5.3.1 ภาพด้านซ้าย แผนที่เมืองเชียงใหม่ ฉบับปี พ.ศ.2426 และด้านขวา แผนที่เมืองเชียงใหม่ ฉบับปี พ.ศ.2456 [ที่มา
หอจดหมายเหตุพายัพ และกราฟฟิกส์แสดงตำแหน่งต่างๆ โดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 5.3.2 ภาพแถวบนซ้าย โรงพยาบาลอเมริกันมิชชันในอดีต และภาพขวาภาพโรงพยาบาลแมคคอร์มิคในอดีต ภาพแถว
ล่างซ้ายและขวา เป็นภาพบรรยากาศภายในโรงพยาบาลแมคคอร์มิค [ที่มา : “รำลึกหมอเจ้าฟ้า...รักษาคนเชียงใหม่” ใน
<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=314389>, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557]

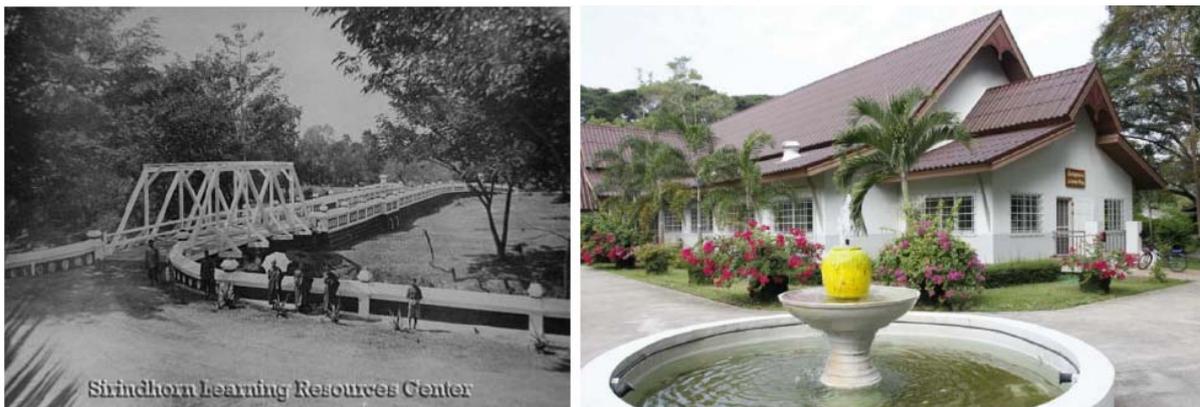
⁷⁷ สมโชติ อ่องสกุล “เชียงใหม่เมื่อ 100 ปีที่แล้วในแผนที่และแผนผังร่วมสมัย”, หน้า 212.

ภาพที่ 5.3.3 ภาพแสดง สถานีภาคที่ 3 ในปัจจุบัน และรายละเอียดของการออกแบบช่องเปิดที่ผสมผสานกับเหล็กดัดที่น่าสนใจ [ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2557]

นอกจากการย้ายโรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน ไปยังตำแหน่งใหม่และเรียกว่าโรงพยาบาลแมคคอร์มิคแล้ว (พ.ศ.2468) เพื่อรองรับการรักษาผู้ป่วยที่มากขึ้นและทันสมัยขึ้น โรงพยาบาลแมคคอร์มิคยังเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์เชียงใหม่ที่สำคัญคือ เป็นสถานที่ทรงงานของ “หมอเจ้าฟ้า” ซึ่งเป็นพระนามของ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก หรือสมเด็จพระราชบิดา ขณะทรงพระยศนายเรือโทได้เคยเสด็จมาจังหวัดเชียงใหม่เป็นครั้งแรก และเมื่อทรงพระยศ นายเรือเอกได้เสด็จมาจังหวัดเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่งเพื่อทรงเปิดโรงพยาบาลแมคคอร์มิค ราวปี พ.ศ.2467 และได้เสด็จมาเป็นนายแพทย์ประจำโรงพยาบาลแมคคอร์มิคในรุ่งเช้า เวลา 08.00 น. ของวันที่ 25 เมษายน พ.ศ.2472⁷⁸

⁷⁸ “รำลึกหมอเจ้าฟ้า...รักษาคณเชียงใหม่” ใน <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=314389>, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557.

ภาพที่ 5.3.4 ภาพซ้ายภาพทางเข้าโรงพยาบาลแมคเคนในอดีต

[ที่มา:http://lib.payap.ac.th/webin/ntic/the%20past/place/postcard/DSC_0046.jpg, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557] และ
ภาพขวาภาพบรรยากาศภายในโรงพยาบาลแมคเคนในปัจจุบัน [<http://www.mckean.or.th>, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557]

ในการพัฒนาการด้านสาธารณสุขของกลุ่มมิชชันนารีเพรสไบทีเรียน ร่องรอยที่เห็นไม่เพียงแค
โรงพยาบาลแมคคอร์มิคแต่ยังมี “สถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสุขภาพ” ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับ การ
เกิดโรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน คือในปี พ.ศ.2447 โดยมีหมอแมคเคน (Dr.James McKean) มุ่งเน้นการดูแล
รักษาผู้ป่วยที่เป็นโรคเรื้อน⁷⁹ ซึ่งเป็นโรคที่มีผลกระทบต่อลักษณะทางร่างกาย ผลกระทบจากโรคก่อให้เกิด
ความเสียหายถาวรต่อผิวหนัง เส้นประสาท แขนขาและตา ทำให้กลายเป็นโรคทางสังคมเป็นที่รังเกียจต่อผู้ที่
พบเห็น ซึ่งจากการสันนิษฐานโรคเรื้อนน่าจะมีชุกในสังคมสมัยเชียงใหม่สมัยนั้นและยังไม่มีการรักษาให้
หายขาดได้ ดังนั้น หมอแมคเคนจึงได้เข้าเฝ้าเจ้าหลวงอินทวโรรส และทูลว่า

“มีเกาะอยู่เกาะหนึ่งบนน้ำปิงใต้ลงไปจากตัวเวียงประมาณ 5 ไมล์ บนเกาะนี้เจ้าหลวงอินทวโรรส
ได้เอาช้างคูดุไปปล่อยไว้ ประชาชนจึงไม่กล้าไปทำมาหากินบนเกาะนี้ หมอใครจะขอเกาะนี้เป็นที่
อาศัยของผู้ป่วยโรคเรื้อน”⁸⁰

เนื่องจากหมอแมคเคนเป็นหมอประจำท่านเจ้าหลวงอยู่แล้ว และเมื่อหมอเสนอโครงการสงเคราะห์
ผู้ป่วยโรคเรื้อนเช่นนี้ ย่อมทำให้เจ้าผู้ครองนครหมดทุกข์ไปอย่างหนึ่งในเรื่องอนาถของนครเชียงใหม่ ส่งผลให้
ต่อมาในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2451 จึงได้จัดตั้งโรงพยาบาลโรคเรื้อนเชียงใหม่อย่างเป็นทางการขึ้น ทั้งนี้ได้มี
พระบรมราชโองการมอบที่ดินบนเกาะกลางแม่น้ำปิงเนื้อที่ประมาณ 400 ไร่ ให้คณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบ-
ทีเรียน เพื่อจัดตั้งโรงพยาบาลโรคเรื้อนแห่งแรกของประเทศไทยขึ้น โดยพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงดำรงเดชาบุ

⁷⁹ เป็นโรคเรื้อรังอันเกิดจากแบคทีเรีย *Mycobacterium leprae* และ *Mycobacterium lepromatosis* หากไม่ได้รับการรักษาโรคเรื้อนอาจ
ลุกลาม และสร้างความเสียหายถาวรต่อผิวหนัง เส้นประสาท แขนขาและตาได้ ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ประชากรโลก 15 ล้านคนได้รับการรักษา
โรคเรื้อน แม้การบังคับกักกันหรือการแยกผู้ป่วยออกนั้น เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นอีกแล้ว ในสถานที่ซึ่งมีการบำบัดรักษา แต่หลายพื้นที่ของโลกก็ยังมี
นิคมโรคเรื้อนอยู่, อ้างอิงใน <http://th.wikipedia.org/wiki/เรื้อน>, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557.

⁸⁰ ประยูรต์ อัครรักษ์, “ประวัติของสถาบันสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคเรื้อนแมคเคน พ.ศ.2443-2523” ใน 90 ปีสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสุขภาพ
ค.ศ.1908-1998.

ภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ และในปี พ.ศ.2470 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้ทรงเยี่ยมสถาบันฯ โอกาสนี้ยังทรงบัญชาให้สร้างถนนเป็นหิน จากนครเชียงใหม่จนถึงสถาบันฯ อีกด้วย ทำให้ผู้ป่วยโรคเรื้อนได้ประจักษ์ชัดถึงพระมหากรุณาธิคุณของทั้งสองพระองค์ และในปี พ.ศ.2471 การก่อสร้างสถาบันสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคเรื้อนได้เสร็จสมบูรณ์ ด้วยการสนับสนุนจากบริติชเลปโรซิมิชชั่น (British Leprosy Mission) ณ เวลานั้นมีผู้ป่วยอาศัยอยู่ในสถาบันฯ 350 คน โดยตลอดระยะเวลา 20 ปี สถาบันฯ รับผู้ป่วยมาแล้ว 1,095 คน⁸¹ (ดูภาพที่ 5.3.4)

โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ และ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ในส่วนของ “ร่องรอยทางพัฒนาการทางการศึกษา” ผู้วิจัยได้นำเสนอภาพและข้อมูลบางส่วนที่เกี่ยวข้องของโรงพยาบาลสวนดอกไปบ้างแล้ว ซึ่งเป็นส่วนที่คาบเกี่ยวระหว่างการศึกษาและการสาธารณสุข ในส่วนนี้จะเน้นไปที่การเกิดขึ้นของโรงพยาบาลสวนดอกเป็นหลัก ข้อมูลและการวิเคราะห์ในส่วนนี้จึงเป็นการมุ่งเน้นในการสาธารณสุขภาคราชการที่แตกต่างไปจากภาคเอกชนที่ได้นำเสนอในตอนต้น

พัฒนาการของการสาธารณสุขของเมืองเชียงใหม่ ศาสตราจารย์ สรัสวดี อ๋องสกุล ได้อธิบายเอาไว้ว่า เดิมทีการสาธารณสุขของภาคราชการในตัวเมืองเชียงใหม่ขึ้นขึ้นอยู่กับการดูแลของเทศบาลนครเชียงใหม่ เดิมทีการดูแลคนเจ็บป่วยของเทศบาลจะมีเพียงสถานีอนามัย ซึ่งต่อมาปรับปรุงเป็นโรงพยาบาลของเทศบาล ตั้งอยู่บนถนนวิชัยนันทน์ และต่อมาในช่วงที่ทางหลวงศรีประกาศ (ฉันท วิชยาภัย) เป็นนายกเทศมนตรี จึงได้หาซื้อที่ดินและขอบริจาคที่ดิน และสร้างโรงพยาบาลของเทศบาลซึ่งตั้งอยู่ที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่หรือโรงพยาบาลสวนดอกในปัจจุบัน⁸² ต่อมาในรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรี ได้มีมติให้จัดตั้งโรงเรียนแพทยศาสตร์แห่งที่สามของประเทศและเป็นโรงเรียนแพทย์ในส่วนภูมิภาคแห่งแรก⁸³ สถานที่ตั้งปัจจุบันคือ เลขที่ 110 ถนนอินทวิโรด ตำบลศรีภูมิอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ประมาณ 276 ไร่ มุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ จดประตูสวนดอก โดยมีจุดมุ่งหมายว่า “เพื่อให้แพทย์ได้สัมผัสกับชีวิตในส่วนภูมิภาค ตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษา มีจิตใจรักภูมิภาคและด้วยความหวังว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว จะยังคงประกอบอาชีพในส่วนภูมิภาค”⁸⁴ จึงร่วมกันเสนอโครงการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งที่สามที่จังหวัดเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ.2499 โดยใช้พื้นที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ในปัจจุบัน และสังกัดมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ อย่างไรก็ตามหลังจากตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ.2507 แล้วจึงโอนมาสังกัดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ใน พ.ศ.2508

⁸¹ ประยูรค์ อัครวิทย์, “ประวัติของสถาบันสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคเรื้อนแมคเคน พ.ศ.2443-2523” ใน 90 ปีสถาบันแมคเคนเพื่อการฟื้นฟูสุขภาพ ค.ศ.1908-1998.

⁸² ศาสตราจารย์ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, หน้า 536.

⁸³ ในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2499 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีมติเห็นชอบให้ความช่วยเหลือจากองค์การบริหารวิเทศกิจของสหรัฐอเมริกา และอนุมัติในหลักการให้ตั้งโรงเรียนแพทย์แห่งที่สามได้ที่เชียงใหม่ ข้อมูลจาก <http://www.med.cmu.ac.th/HOME/fachistth.php>, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557.

⁸⁴ <http://www.med.cmu.ac.th/HOME/fachistth.php>, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557.

การก่อตั้งโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ (และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่) หมายถึง การก่อสร้างลงไปยังดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า เขตอรัญญิกของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเดิมเป็นป่าไม้พะยอม อุทยานกษัตริย์ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนความหมายของพื้นที่จากเดิม คือ พื้นที่แห่งความตายและความเชื่อ⁸⁵ กลายมาเป็นพื้นที่ของความเจริญ ความรู้และการปราศจากโรคภัยด้วยวิทยาการสมัยใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดด้านผังเมืองของผู้คนในยุคใหม่ต่อการใช้พื้นที่ของสังคมเมืองเชียงใหม่อย่างเห็นได้ชัด อาคารต่างๆ ได้เริ่มก่อสร้างลงไปในพื้นที่ทางทิศตะวันตกของเมือง เช่น ในวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ.2504 อาคารใหญ่ 7 ชั้น หลังแรกของสวนดอกเพื่อเป็นสถานที่ศึกษาและรับผู้ป่วย วางศิลาฤกษ์โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี; หลังจากการโอนคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลนครเชียงใหม่ จากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มาสังกัดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ.2508 ในปี พ.ศ.2512 อาคาร 7 ชั้นสร้างเสร็จและต่อมาได้รับการเปลี่ยนชื่อเป็นอาคารบุญสม มาร์ติน ในวันที่ 29 กันยายน 2541; วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2521 สมเด็จพระสังฆราชฯ ทรงวางศิลาฤกษ์ อาคารสุจินโณ (ดูภาพที่ 5.3.6) และนายกรัฐมนตรีพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ลงเสามงคลในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2522; และในวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ.2526 พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เปลี่ยนชื่อโรงพยาบาลนครเชียงใหม่ เป็น “โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา⁸⁶

ภาพที่ 5.3.5 ภาพถ่ายภาพอาคาร 7 ชั้นซึ่งต่อมาได้ชื่อว่าอาคารบุญสม มาร์ติน (พ.ศ.2512) และภาพขาวภาพอาคารสุจินโณ (พ.ศ.2522) ประดิษฐานพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย เจ้าฟ้ามหิดลสงขลานครินทร์ จัดสร้างเมื่อปี2512 เดิมประดิษฐานหน้าอาคาร 7 ชั้นและได้ย้ายมาอยู่หน้าอาคารสุจินโณในภายหลัง

[ที่มา:<http://www.med.cmu.ac.th/dept/pediatrics/01-department-data/01-obj-history/history.htm>, 10 ตุลาคม พ.ศ.2557]

⁸⁵ ศาสตราจารย์ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, หน้า 588.

⁸⁶ 50 ปี สวนดอก บอกรผ่านภาพ (คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่, 2009).

ภาพที่ 5.3.6 ภาพอาคาร M.D อาคารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภายในพื้นที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ (โรงพยาบาลสวนดอก) คาดว่าก่อสร้างในปี พ.ศ.2511 ปัจจุบันใช้เป็นอาคารเรียนสำหรับนักศึกษาแพทย์ มีความโดดเด่นด้านโครงสร้างที่ใช้เป็นโครงสร้างเปลือก (Shell Structure) ในส่วนที่เป็นห้องเรียนสโกล [ที่มา: ภาพถ่ายและภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์โดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 5.3.7 ภาพอาคารคณะทันตแพทย์ เป็นอาคารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภายในพื้นที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ (โรงพยาบาลสวนดอก) คาดว่าก่อสร้างในปี พ.ศ.2519 มีการวางอาคารปิดล้อมพื้นที่สีเขียวด้านใน แสดงเนื้อของวัสดุและการถ่ายเทอากาศ รวมถึงมีการออกแบบที่คำนึงถึงรายละเอียดในการป้องกันแดดและฝน [ที่มา: ภาพถ่ายและภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์โดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 5.3.8 ภาพอาคารคณะเภสัชศาสตร์ เป็นอาคารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภายในโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ (โรงพยาบาลสวนดอก) คาดว่าก่อสร้างในปี พ.ศ.2520 มีความโดดเด่นด้านโครงการแผ่นพื้นแบบวาฟเฟิล (Waffle Slap) ที่ทำให้มีความกว้างของพื้นมากกว่าเดิม รวมถึงมีการออกแบบที่คำนึงถึงรายละเอียดในการป้องกันแดดฝน และใช้เป็นส่วนประกอบรูปด้านอาคารที่มีความโดดเด่น [ที่มา: ภาพถ่ายและภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์โดยผู้วิจัย]

อาคารที่ผู้วิจัยเลือกเก็บข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้ ประกอบด้วย อาคาร M.D (พ.ศ.2511) อาคารคณะทันตแพทยศาสตร์ (พ.ศ. 2519) และอาคารคณะเภสัชศาสตร์ (พ.ศ. 2520) จะสังเกตได้ว่าเป็นอาคารที่เกิดขึ้นในช่วงปีที่ 20 ปีหลังจากการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ระหว่างปี พ.ศ.2506 - 2526) โดยเฉพาะในช่วงระหว่างปีที่ 11 - 20 เป็นช่วงที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่กำลังขยายตัวเติบโตอย่างมาก มีสถาปนิกจากกรุงเทพฯ ได้เดินทางขึ้นมาออกแบบและสร้างสรรค์งานที่มีความโดดเด่นเอาไว้มากมาย พื้นที่ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ซึ่งรวมถึงพื้นที่ของโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ด้วยจึงเป็นเสมือน “สนามทดลอง” ความรู้ที่ร่ำเรียนมาและทดลองใช้โครงสร้างและวัสดุใหม่ๆ ดังเช่น ที่เห็นได้จาก อาคารทันตแพทยศาสตร์ที่มีลักษณะการออกแบบเป็นระบบโมดูล่า (modular) ประกอบเป็นส่วนๆ อีกทั้งการเปิดให้เห็นเนื้อของวัสดุเช่นการหล่อคอนกรีตในที่ (casting concrete) ที่ทำให้เห็นร่องรอยของไม้แบบ โครงสร้างแบบวาฟเฟิล (waffle slap) ที่พบในอาคารคณะเภสัชศาสตร์ เพิ่มพื้นที่ในการใช้งานในช่วงเสาที่กว้างขึ้น โครงสร้างเปลือกแข็ง (shell structure) ที่พบในอาคาร MD มีความใกล้เคียงกับอาคารโดมภายในรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดังที่ได้ขยายความไปแล้วในช่วงก่อนหน้า ดังนั้นจึงทำให้เห็นว่า “โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่” หรือที่เรียกกันว่า “โรงพยาบาลสวนดอก” นั้นไม่เพียงแต่เป็นภาพสะท้อนของความทันสมัยในแง่ของที่ตั้งโครงการ กิจการของการ

รักษาพยาบาลสุขภาพประชาชนด้วยแนวทางของแพทย์แผนใหม่ แล้วตัวสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่นี้ก็ยัง
สามารถสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ของความทันสมัยทั้งในแง่รูปแบบ โครงสร้าง และวัสดุอย่างชัดเจนทีเดียว

ไปรษณีย์

ดังที่กล่าวไปแล้วตอนต้น ระบบไปรษณีย์ไทยเกิดขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยแรก คือ
กรมไปรษณีย์ เปิดให้บริการเป็นครั้งแรกในวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ.2426 มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ไปรษณียาคาร
ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้ปากคลองโอ่งอ่าง ปัจจุบันรื้อทิ้งเพื่อสร้างสะพานพระปกเกล้า ในระยะแรกที่
ให้บริการครอบคลุมเฉพาะกรุงเทพเท่านั้น เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ.2428 จึงเริ่มขยายไปต่างจังหวัดโดย
เปิดที่ทำการไปรษณีย์ที่สมุทรปราการและนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง ในปัจจุบัน) และขยายต่อจนถึง
เชียงใหม่ในเดือนตุลาคมของปีเดียวกัน⁸⁷

ภาพที่ 5.3.9 ภาพถาวรนชายเป็นภาพโรงไปรษณีย์โทรเลขเดิมของเมืองเชียงใหม่บนถนนวิชัยนันทน์ก่อนที่จะถูกรื้อทิ้ง ภาพ
ด้านขวาเป็นภาพ อาคารที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขเชียงใหม่ ถ่ายโดย มร.เอ็ม ทานาคา ช่างภาพชาวญี่ปุ่น ราวปี พ.ศ.2470
[ที่มา: http://lib.payap.ac.th/webin/ntic/the%20past/place/postcard/DSC_0008.jpg และภาพถ่ายจากนิทรรศการ
ถาวรภายในพิพิธภัณฑ์ตราไปรษณีย์เชียงใหม่โดยผู้วิจัย, 17 พฤษภาคม พ.ศ.2557] และภาพแฉกกลางเป็นภาพถ่ายพิพิธภัณฑ์
ตราไปรษณีย์เชียงใหม่ ในปัจจุบัน [ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 17 พฤษภาคม พ.ศ.2557]

⁸⁷ [http://th.wikipedia.org/wiki/ไปรษณีย์ไทย_\(บริษัท\)](http://th.wikipedia.org/wiki/ไปรษณีย์ไทย_(บริษัท)), 17 พฤษภาคม พ.ศ.2557).

ผู้วิจัยพบการระบุถึงการตั้งอยู่ของที่ทำกรไปรษณีย์โทรเลขในแผนที่เมืองเชียงใหม่ฉบับปี พ.ศ.2436 ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของการขยายตัวจากส่วนกลางในปี พ.ศ.2428 เมื่อแรกนั้นที่ทำกรไปรษณีย์โทรเลขตั้งอยู่บนถนนวิชนายนที่ปัจจุบันรื้อถอนไปแล้ว และได้สร้างสุขศาลาขึ้นแทน ต่อมาเปลี่ยนเป็นโรงพยาบาลเทศบาลนครเชียงใหม่จนถึงปัจจุบันชาวบ้านในสมัยนั้นเรียกที่ทำกรไปรษณีย์โทรเลขแห่งแรกของเชียงใหม่ง่ายๆ ว่า “โองสาย” คงจะเป็นด้วยเหตุผลที่เป็นสถานที่ตั้งชุมสายโทรเลขและโทรศัพท์ ซึ่งต้องมีสายสัญญาณเชื่อมโยงจากที่ต่างๆ เข้ามาที่ตัวอาคารจำนวนมาก (ดูภาพที่ 5.3.9) ต่อมาในปี พ.ศ.2453 มีการก่อสร้างอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กทรงบริเวณใกล้เคียงกัน (ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานไปรษณียากรเชียงใหม่) ทางกรได้ย้าย “โองสาย” มาอยู่ที่อาคารหลังนี้ภายหลัง ซึ่งแต่เดิมนั้น ก่อนที่จะมีการก่อสร้างอาคารหลังนี้ บริเวณดังกล่าวใช้เป็นที่ทำกรศาลมณฑลพายัพ ภายในมีที่คุมขังนักโทษอยู่ด้วย สภาพที่เห็นในปัจจุบันมีการต่อเติมปีกของอาคารทั้งสองข้าง ได้ต่อเติมเป็นสองชั้นโดยตลอดเพื่อให้มีพื้นที่สำหรับการทำงานเพิ่มขึ้น เปิดทำกรเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ.2533 การสื่อสารแห่งประเทศไทย ได้ปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑสถานไปรษณีย์เชียงใหม่ เพื่อเป็นศูนย์รวมของนักสะสมตราไปรษณียากรในภูมิภาคนี้⁸⁸

⁸⁸ <https://chiangmaimuseum.wordpress.com/category/พิพิธภัณฑสถานไปรษณียากร/>, 30 ตุลาคม พ.ศ.2557.

ภาพที่ 5.3.10 ภาพแสดงหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ของอาคารพิพิธภัณฑสถานไตราประชณีย์เชียงใหม่ และภาพถ่ายพิพิธภัณฑสถานไตราประชณีย์เชียงใหม่ ในปัจจุบัน [ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 17 พฤษภาคม พ.ศ.2557]

ถ้าจะเทียบเคียงลักษณะอาคารพิพิธภัณฑสถานไตราประชณีย์เชียงใหม่หลังนี้ (พ.ศ.2453) คงจะได้กับช่วงเวลาที พ่อครูแฮร์ริส ได้เริ่มต้นก่อสร้างโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย (พ.ศ.2447 - 2448) และใกล้เคียงกับการก่อสร้างเรือนแถวและตึกหลวง ภายในกลุ่มอาคารบ้านตึกของหลวงอนุสารสุนทร (พ.ศ.2440 - 2445) เป็นอาคารสองชั้น โครงสร้างของอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก พบเห็นลักษณะของการใช้ “เฉลียงประตูทางเข้า” (Porch) ผสมอยู่ แต่เนื่องจากเป็นอาคารสาธารณะจึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับให้เกิดการเข้าถึงได้ง่ายกว่า ช่องเปิดมีลักษณะใกล้เคียงกับอาคารในยุคเดียวกันคือ บ้านแฮร์ริส ทีมีช่องเปิดทุกด้าน เน้นการระบายอากาศและกันแดดฝนได้ดี สามารถพบเห็นรายละเอียดของความประณีตบรรจงในการก่อสร้าง ซึ่งเป็นภาพสะท้อนที่สำคัญอีกจุดหนึ่งของยุคสมัยใหม่ และอาคารหลังนี้ได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามฯ ในปี พ.ศ.2552

สถานีรถไฟเชียงใหม่

หนึ่งในปัจจัยที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงเมืองเชียงใหม่เข้าสู่ความเป็นยุคสมัยใหม่ คือการเข้ามาของรถไฟ (พ.ศ.2464) ดังที่กล่าวไปแล้วในส่วนของร่องรอยพัฒนาการทางเศรษฐกิจ นอกจากการเปลี่ยนระบบการขนส่งจากการใช้เรือร่องตามแม่น้ำปิงที่ใช้เวลานานและเสี่ยงต่อภัยอันตรายต่างๆ อีกทั้งยังเป็นข้อจำกัดของสินค้าที่จะทำการขนส่ง ดังเช่น เหล็กเส้นและอุปกรณ์การก่อสร้างอื่นๆ ที่ถูกขนส่งขึ้นมาตามการเข้ามาของรถไฟ ส่งผลให้รูปแบบสถาปัตยกรรมและโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กเกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ตามมา เช่น อาคารตึกแดงและตึกขาวในกลุ่มอาคารบ้านตึกของหลวงอนุสารสุนทร ในปี พ.ศ.2464 - 2466 และ พ.ศ.2475 ตามลำดับ

ประวัติของรถไฟไทยเริ่มต้นในรัชสมัยของรัชกาลที่ 5 โดยได้รับการจัดตั้งเป็น “กรมรถไฟ” ขึ้น⁸⁹ และ ถ้านับอายุของการสร้างเส้นทางรถไฟสายเหนือ จากกรุงเทพฯ มาถึงเชียงใหม่ถือว่าเป็นเส้นทางสายประวัติศาสตร์และมีประวัติศาสตร์การก่อสร้างที่ยาวนาน และ “ยังนับเป็นเส้นทางรถไฟสายแรกของไทยที่มีความยาวมากที่สุดและใช้เวลาในการก่อสร้างมากที่สุด”⁹⁰ คือ เริ่มต้นสำรวจเมื่อปี พ.ศ.2448 เมื่อทางราชการได้เริ่มลงมือสำรวจเพื่อสร้างทางรถไฟสายเหนือขึ้น โดยมีวิศวกรชาวเยอรมันชื่อ มิสเตอร์ อี. ไอเซ็นโฮเฟอร์ ซึ่งเข้ามารับราชการในกรมรถไฟหลวงเมื่อปลายรัชกาลที่ 5 ความยากลำบากในการวางเส้นทางรถไฟสายเหนือคือ ภูมิประเทศที่มีลักษณะเป็นภูเขาสูงและมีเหวลึกอุปสรรคใหญ่หลวงระหว่างการก่อสร้าง คือ การต้องเจาะภูเขาขุนตานซึ่งอยู่บนสันเขาผิบน้ำเขตรอยต่อระหว่างจังหวัดลำปางกับจังหวัดลำพูน การสำรวจและขุดเจาะถ้ำขุนตานใช้เวลาถึง 11 ปี จึงแล้วเสร็จ งานขุดเจาะเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2450 แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2461⁹¹

ภาพที่ 5.3.11 ภาพถ่ายสถานีรถไฟเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2496

[ที่มา: บุญเสริม ศาสตรกรีย์ ใน <http://library.cmu.ac.th/ntic/picturelanna/>, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557]

⁸⁹ ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2433 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนากกรมรถไฟขึ้นเป็นครั้งแรกในสังกัดกระทรวงโยธาธิการ จากนั้นในวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2439 พระองค์ได้เสด็จฯ ทรงเปิดการเดินทางรถไฟ สายกรุงเทพฯ-นครราชสีมา เส้นทางรถไฟสายแรกของประเทศสยาม กรมรถไฟจึงถือเอาวันที่ 26 มีนาคมของทุกปี เป็นวันคล้ายวันสถาปนากิจการรถไฟจนถึงปัจจุบัน, อ้างใน <http://th.wikipedia.org/wiki/การรถไฟแห่งประเทศไทย>, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557.

⁹⁰ ข้อมูลบางส่วนจาก จักรพงษ์ คำบุญเรือง ใน <http://www.chiangmainews.co.th/page/?p=182731>, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557.

⁹¹ ข้อมูลบางส่วนจาก จักรพงษ์ คำบุญเรือง ใน <http://www.chiangmainews.co.th/page/?p=182731>, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557.

ภาพที่ 5.3.12 ภาพแสดงหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ของอาคารสถานีรถไฟเชียงใหม่ และภาพถ่ายในปัจจุบัน [ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557]

ภาพที่ 5.3.13 ภาพถ่ายรายละเอียดของทรงหลังคาบริเวณหอนาฬิกาและซุ้มหลังคาที่ออกแบบโดย ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า
โวฒยากร วรวรรณ ประมาณปี พ.ศ.2493 โดยที่มีคนเรียกรูปแบบสถาปัตยกรรมของสถานีรถไฟเชียงใหม่ว่า “ไทยเหนือ”
[ที่มา: ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย, 12 พฤษภาคม พ.ศ.2557]

ภายหลังการขุดเจาะอุโมงค์ที่ถ้ำขุนตานแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2461 นับเป็นการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจที่สำคัญของเชียงใหม่ ลำพูน เพราะเป็นเสมือนการกระตุ้นเศรษฐกิจทั้งจากความต้องการไม้สักของบริษัททำไม้อังกฤษ (บริษัททอมเบย์เบอร์มา) เพราะรถไฟยังเป็นเส้นทางลำเลียงไม้สัก ข้าว ถ่านหุงต้ม รวมถึงเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้างเข้าสู่เขตภาคเหนือ หรือเดินทางจากภาคเหนือไปยังตลาดภาคกลางได้สะดวกขึ้น หลังการก่อสร้างสถานีรถไฟเชียงใหม่เสร็จก็ได้มีพิธีเปิดทำการเดินรถไฟสายเหนือขึ้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2464 จนถึงปัจจุบันนับได้ 88 ปี

สถานีรถไฟเชียงใหม่ที่เห็นในปัจจุบัน (ดูภาพที่ 5.3.11-12) ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญเมือง ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สถานีรถไฟระดับ 1 บนเนื้อที่ทั้งหมด 119 ไร่ ระยะทางจากกรุงเทพถึงสถานีเชียงใหม่ คือ 751 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง ประมาณ 11 ถึง 13 ชั่วโมง สำหรับอาคาร “สถานีรถไฟเชียงใหม่” ที่เห็นในปัจจุบันนั้นเป็นอาคารหลังที่ 2 ซึ่งอาคารหลังแรกสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2464 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กชั้นเดียว ในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เครื่องบินของฝ่ายสัมพันธมิตรได้ทิ้งระเบิดทำลายสถานีรถไฟเชียงใหม่จนพังพินาศเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2486 หลังจากที่สถานีรถไฟถูกระเบิด ทางราชการต้องประกาศงดใช้สถานีแห่งนี้ไปหลายปี ผู้โดยสารที่เดินทางโดยรถไฟต้องขึ้นลงที่สถานีป่าเส้า จังหวัดลำพูนแทน ต่อมาเมื่อสงครามสงบลงจึงได้มีการสร้างสถานีรถไฟขึ้นใหม่ซึ่งเป็นอาคารที่ใช้อยู่ในปัจจุบันออกแบบโดย ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าโวฒยากร วรวรรณ ในสมัยที่พระองค์ยังทรงเป็น ครพ.รับราชการในกรมรถไฟ และมี คุณ ถาวร บุญยกตู่ สถาปนิกที่เขียนเกี่ยวกับ สถานีรถไฟเชียงใหม่นี้ลงในวารสารรถไฟ ปีที่ 12 ฉบับที่ 12 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2511 ระบุคำบรรยายภาพ “สถานีเชียงใหม่” ว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบ “ไทยเหนือ”⁹² นอกจากนี้แล้ว ศ.มจ.โวฒยากร วรวรรณ ยังทรงออกแบบสถานีรถไฟธนบุรี ซึ่งสร้างเสร็จในปี พ.ศ.2493

⁹² <http://th.wikipedia.org/wiki/สถานีรถไฟเชียงใหม่>, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557.

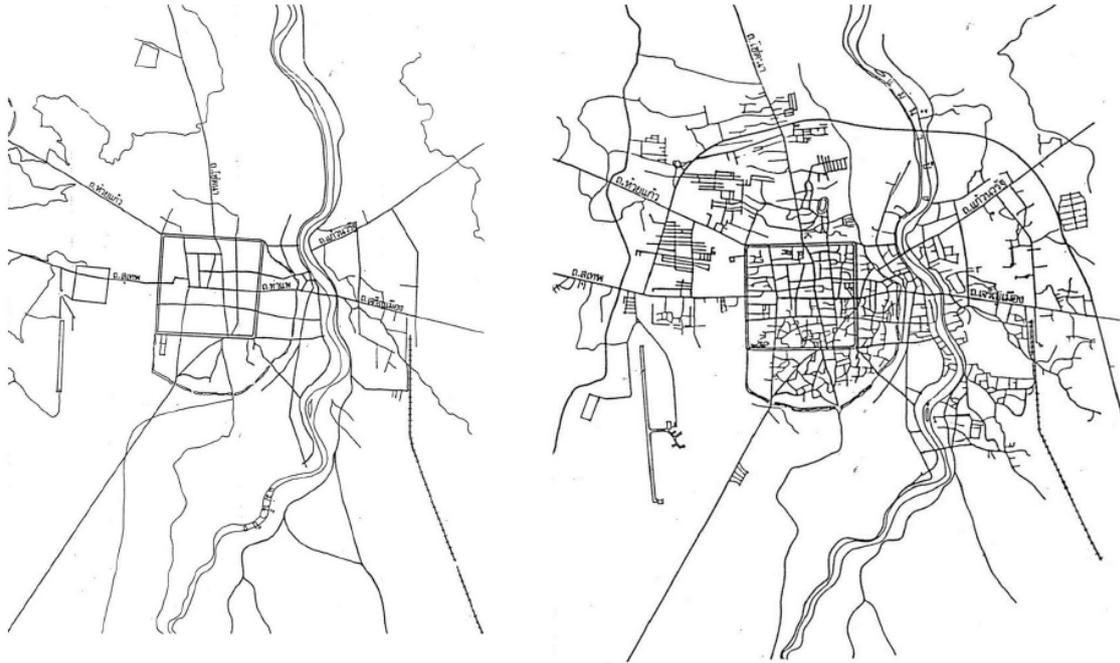
ทั้งสถานีเชียงใหม่และสถานีธนบุรีมีจุดเด่นคือ "หอนาฬิกา" จึงสันนิษฐานได้ว่าสถานีเชียงใหม่คงจะสร้างขึ้นใน
ระยะเวลาใกล้เคียงกับสถานีธนบุรี คือ ปี พ.ศ.2493⁹³

ถ้าเทียบเคียงกับรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเดียวกัน โดยเฉพาะอาคารมหาชิราวุธหรือ
ตึกอักษรศาสตร์ 2 (พ.ศ.2496-2499) ผู้ออกแบบคือ ศาสตราจารย์บุญยง นิโครธานนท์ ซึ่งเป็นอาคารสมัยใหม่
ที่ย้อนคืนกลับมาสู่ “สถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต”⁹⁴ ซึ่งเป็นช่วงที่สถาปัตยกรรมไทยมีรอยแยกออกของ
สองแนวทางการออกแบบคือ ระหว่าง “สถาปัตยกรรมไทยแบบทันสมัย” ที่สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ที่
เปลี่ยนไปของการเมืองการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นแบบประชาธิปไตย (ตามแนวทางของ
คณะราษฎร) และ “สถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต” ที่เป็นเสมือนแนวทางในการผสมผสานความเป็น
สมัยใหม่ ผ่านวัสดุก่อสร้างและเทคนิควิธีการก่อสร้างสมัยใหม่ เข้ากับอุดมการณ์แบบประเพณีนิยม พบเห็นได้
จากงานสถาปัตยกรรมในประเภทนี้จะนิยมทำเป็นแบบจารีต มีจั่ว มีหน้าบัน เล่นเส้นสายเรขาคณิตที่เรียบง่าย
ตัดทอน มีเส้นตรงมากขึ้น ดังนั้นจะอาจจะพูดได้ว่า สถานีรถไฟเชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางของการ
ย้อนคืนกลับมาของรูปแบบไทยประเพณีในยุคสมัยใหม่ แต่แทนที่จะเน้นไปที่เครื่องคอนกรีตดังเช่นที่พบเห็นใน
กรุงเทพฯ แต่เป็นการเล่นกับวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นรวมถึงช่างฝีมือ เช่นงานไม้ ดังเช่นที่ปรากฏใน
รายละเอียดของการออกแบบซุ้มประตูและหอนาฬิกา (ดูภาพที่ 5.3.13)

⁹³ <http://th.wikipedia.org/wiki/สถานีรถไฟเชียงใหม่>, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557.

⁹⁴ รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบหนึ่งที่สืบทอดระเบียบวิธี ในการออกแบบจากสถาปัตยกรรมไทยแบบจารีตในอดีตทั้งหลาย แต่มีลักษณะเฉพาะที่
แตกต่างจากอดีต คือ นิยมตัดทอนรายละเอียดลวดลายทางสถาปัตยกรรมแบบจารีตลงเหลือเพียงเส้นสายทางเรขาคณิตที่ เรียบง่าย รูปทรง
องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไทยแบบจารีตที่มีความอ่อนช้อยพริ้วไหวถูกปรับให้เป็น เส้นที่ตรงแข็งมากขึ้น ซึ่งสะท้อนกับคุณสมบัติของวัสดุ
ก่อสร้างที่เปลี่ยนไปจากไม้มาเป็น คอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมคอนกรีตนั้นมีลักษณะสอดคล้องกับรูปแบบสถาปัตยกรรม
สมัยใหม่ (Modern Architecture) อย่างชัดเจน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 2).

กรมทางหลวง

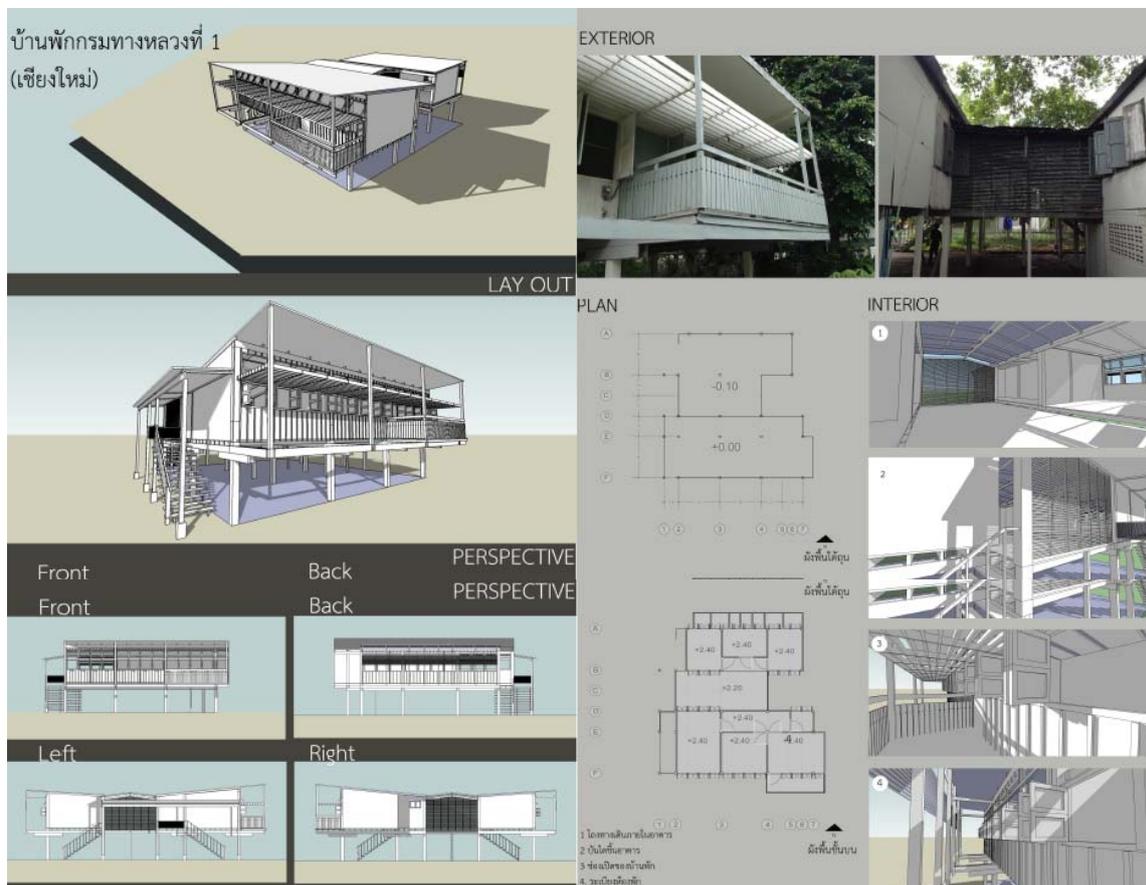

ภาพที่ 5.3.14 ภาพแผนที่เมืองเชียงใหม่เปรียบเทียบโครงข่ายการสัญจร ในภาพด้านซ้ายเป็นโครงข่ายการสัญจรปี พ.ศ.2497 และภาพด้านขวาปี พ.ศ.2511 [ที่มา: อิศรา กันแดง, “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่”, 2533]

ระบบโครงข่ายการสัญจรของเมืองเชียงใหม่ ถือเป็นอีกภาพสะท้อนหนึ่งที่ทำให้เห็นการเติบโตของเมือง (urban) อย่างมาก ดังเช่นที่ อิศรา กันแดง ได้นำเสนอในงานวิจัย “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่” หลังจากการเข้ามาของรถไฟในปี พ.ศ.2464 ก็มีการตัดถนน “เจริญเมือง” เพื่อเชื่อมต่อระหว่างภายในตัวเมืองกับบริเวณสถานีรถไฟ และในปี พ.ศ.2486 มีการตัดถนน “ทุ่งโฮเต็ล” เพิ่มเพื่อเชื่อมโยงระหว่างถนนเจริญเมืองและถนนแก้ววรัญ (ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัยและพื้นที่ของกลุ่มมิชชันนารีชาวอเมริกัน) และถนน “ศรีวิชัย” เพื่อใช้เป็นถนนขึ้นดอยสุเทพ สร้างขึ้นโดยการนำของครูบาศรีวิชัยแล้วเสร็จและเปิดใช้งานเมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ.2487 ความเจริญของพื้นที่ฝั่งตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นที่ตั้งของ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ หรือโรงพยาบาลสวนดอก รวมถึงมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในบริเวณเชิงดอยสุเทพ ก็ส่งผลให้ถนน “สุเทพ” และ “ห้วยแก้ว” มีความสำคัญขึ้นอย่างมาก ส่งผลให้เกิดการจัดสรรที่ดินเพื่อรองรับข้าราชการ ชนชั้นกลาง เกิดการตั้งโรงแรมขึ้นหนึ่งเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในบริเวณดังกล่าว จนในปี พ.ศ.2508 มีการตัดถนนซูเปอร์ไฮเวย์จากลำปางสู่เชียงใหม่ โดยมีสถานีขนส่งปลายทางที่ช่วงช้างเผือก (บริเวณสถานีขนส่งเชียงใหม่ 1) เส้นทางนี้เอื้อให้เกิดชุมชนใหม่ๆ ขึ้นทั่วไปอีกจำนวนมากซึ่งเป็นแนวคิดของ จอมพล ถนอมกิตติขจร ที่ขึ้นเป็นนายกมีความต้องการทำให้เมืองเชียงใหม่⁹⁵ เป็นจุดสนใจของการท่องเที่ยว ทำให้เกิดเป็นแนวถนนวงแหวน

⁹⁵ ศาสตราจารย์ สรัสวดี อ๋องสกุล, *ประวัติศาสตร์ล้านนา*, หน้า 536.

รอบใน และพัฒนาการก่อให้เกิดโครงข่ายถนนรูปวงแหวน 3 วงรอบเชียงใหม่ในเวลาต่อมา ซึ่งปรากฏในแผนที่ของโครงข่ายการสัญจรในปี พ.ศ.2511 (ดูภาพที่ 5.3.14)

ภาพที่ 5.3.15 ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ บ้านพักข้าราชการกรมทางหลวงที่ 1 เชียงใหม่ คาดว่าสร้างประมาณ ปี พ.ศ.2493 มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ เป็นบ้านโครงสร้างปูนผสมไม้ เน้นชานระเบียงกว้าง มีการออกแบบแผงบังแดดที่ยาวเพื่อป้องกันแดดฝน [ที่มา: ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

“กรมทางหลวง” เป็นหน่วยงานที่สำคัญ ที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดการตัดเชื่อมของโครงข่ายการสัญจรเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนซูเปอร์ไฮเวย์ “กรมทางหลวง” ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกรมเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2455 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2495 กรมทางหลวงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กรมทางหลวงแผ่นดิน” ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2495 สังกัดกระทรวงคมนาคมและได้เปลี่ยนเป็น “กรมทางหลวง” ในวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2506 สังกัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวงทบวงกรม พ.ศ.2506⁹⁶ สำหรับ “สำนักงานทางหลวงที่ 1 (เชียงใหม่)” แรกเริ่มตั้งขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2480 ในชื่อ “สำนักงานทางภาคเหนือ” ตั้งอยู่ที่ตำบลสบตุ๋ย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และเป็นที่ตั้งของแขวงทางลำปางในปัจจุบัน ซึ่งในขณะนั้นอยู่ในสังกัดของกองทาง กรมโยธาเทศบาล กระทรวงมหาดไทยและมีหน้าที่กำกับดูแลส่วน

⁹⁶ ประวัติกรมทางหลวง อ้างใน http://www.doh.go.th/content.aspx?c_id=1&sc_id=1, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557.

ราชการรองในสังกัด และแบ่งการทำงานเป็นหมวดก่อสร้างทาง ประกอบด้วย ต่อมาในปี พ.ศ.2484 กองทางก็ได้ยกฐานะขึ้นเป็นกรมทางหลวงและได้เปลี่ยนชื่อจากสำนักงานทางภาคเหนือ เป็น “เขตการทางเชียงใหม่” ต่อมาในปี พ.ศ.2493 ได้ย้ายที่ตั้งสำนักงานมาอยู่ที่ เลขที่ 1 ถนนสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่และตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักทางหลวงที่ 1 (เชียงใหม่)” นับตั้งแต่นั้นมา⁹⁷

“บ้านพักข้าราชการ” ภายในพื้นที่ของสำนักทางหลวงที่ 1 (เชียงใหม่) เป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่น่าสนใจอีกชิ้นหนึ่ง ตัวบ้านพักเป็นอาคารโครงสร้างด้านล่างเป็นคอนกรีตด้านบนเป็นไม้ ซึ่งถ้าดูโดยรวมแล้วจะคล้ายกับบ้านพักข้าราชการทั่วไป แต่สิ่งที่น่าสนใจคือการออกแบบให้มีแสงกันแดดที่ยาวมากกว่าปกติ (ยาวประมาณ 2 เมตร) และที่สำคัญมีลักษณะที่สัมพันธ์กับระเบียบการใช้งาน ซึ่งส่งผลให้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัยในช่วงเวลาเดียวกัน (ดูภาพที่ 5.3.15)

การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค การประปาส่วนภูมิภาค และ สนามบินเชียงใหม่

นอกจากการสาธารณสุข โรงพยาบาล ไปรษณีย์ โครงข่ายการสัญจรแล้ว โครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ เช่น การเกิดขึ้นของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค การประปาส่วนภูมิภาคและการเปิดใช้สนามบินเชียงใหม่เป็นสนามบินพาณิชย์ ก็เป็นส่วนสำคัญที่ควรจะต้องกล่าวถึง

ประเทศไทยมีไฟฟ้าใช้เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2427 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ผู้ให้กำเนิดกิจการไฟฟ้าในประเทศไทย คือ จอมพลเจ้าพระยา สूरศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าหมื่น ไวย วรรณาน ส่วนกิจการไฟฟ้าในประเทศไทย เริ่มก็ตัวเป็นรูป เป็นร่างขึ้นเมื่อ บริษัทจากประเทศเดนมาร์ก ได้ขอสัมปทานผลิตกระแสไฟฟ้า เพื่อใช้เดินรถรางจากบางคอแหลมถึงพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรก และได้ขยายการผลิตไฟฟ้าเพื่อแสงสว่าง โดยติดตั้งระบบผลิตที่มั่นคงถาวรขึ้นที่วัดเลียบ ซึ่งเป็นที่ตั้งการไฟฟ้านครหลวงในปัจจุบัน สำหรับกิจการไฟฟ้าในส่วนภูมิภาค เริ่มต้นอย่างเป็นทางการเมื่อทางราชการได้ตั้งแผนกไฟฟ้าขึ้น ในกองบูรพาภิบาล กรมสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย และได้ก่อสร้างไฟฟ้าเทศบาลเมืองนครปฐมขึ้น เพื่อจำหน่ายไฟฟ้า ให้แก่ประชาชนเป็นแห่งแรกเมื่อปี พ.ศ.2473 จากนั้น มาไฟฟ้าจึงได้แพร่หลาย ไปสู่หัวเมืองต่าง ๆ ขณะเดียวกัน ก็มีเอกชนขอสัมปทาน จัดตั้ง การไฟฟ้าขึ้นหลายแห่ง ต่อมาในปี พ.ศ.2477 มีการปรับปรุงแผนกไฟฟ้า เป็นกองไฟฟ้า สังกัดกรมโยธาเทศบาล กระทรวงมหาดไทย ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น กองไฟฟ้าภูมิภาคและเปลี่ยนมาเป็น “องค์การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค” ตามลำดับและได้รับการก่อตั้งขึ้นเป็นองค์การเอกเทศตามพระราชกฤษฎีกา ซึ่งให้ไว้เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2497⁹⁸ การขยายพื้นที่การให้บริการไฟฟ้าในส่วนภูมิภาคที่เมืองเชียงใหม่ นั้น เป็นส่วนหนึ่งของโครงการที่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคที่จัดทำขึ้นในช่วงทศวรรษแรกของการก่อตั้ง คือระหว่างปี พ.ศ.2503 - 2513 ซึ่งตรงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2

⁹⁷ <http://www.doh1.org/histroy.html>, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557.

⁹⁸ ข้อมูลจากฝ่ายประชาสัมพันธ์ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค อ้างใน https://www.pea.co.th/introduction/Pages/Introduction_014.aspx, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557.

ส่วนประวัติของการประปาส่วนภูมิภาคนั้น เริ่มต้นในวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2452 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ประกาศพระบรมราชโองการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมสุขาภิบาลจัดการที่จะนำน้ำมาใช้ในพระนคร ตามแบบอย่างที่เหมาะสมแก่ภูมิประเทศ คือ เพื่อให้บรรดาพสกนิกรของพระองค์มีความเป็นอยู่อย่างถูกสุขลักษณะ ปราศจากโรคภัยร้ายแรง ทรงเล็งเห็นว่าในขณะนั้นประชาชนทั่วไปยังคงใช้น้ำ ซึ่งปราศจากความสะอาดบริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูแล้งน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยามีระดับต่ำ ทำให้น้ำทะเลเข้ามาถึง น้ำจะมีรสกร่อยไม่เหมาะสำหรับการบริโภค และน้ำก็มีแนวโน้มที่จะทวีความสกปรกเพิ่มขึ้นในอนาคต เนื่องจากสภาพการขยายตัวของชุมชน และบ้านเมือง ซึ่งจะทำให้สภาพการใช้น้ำจากแม่น้ำลำคลอง เป็นบ่อเกิดของโรคระบาดดังนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมสุขาภิบาลเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ รับสนองพระราชดำริ และเรียกภารกิจตามที่กล่าวมาข้างต้นโดยเรียกตามภาษาสันสกฤตเพื่อจะให้เป็นคำสั้นว่า “การประปา” สำหรับการประปาภูมิภาคเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2496 เป็นความพยายามของรัฐบาลในขณะนั้นที่ต้องการกระจายความเจริญไปสู่ชนบทโดยอนุมัติให้กรมโยธาธิการดำเนินการก่อสร้างการประปา ณ ศูนย์การทหารปืนใหญ่ โคกกระเทียม ให้ชื่อว่า “การประปาพิบูลสงครามผลิตและจำหน่ายน้ำประปาบริการทหารและประชาชน” ซึ่งนับเป็นการประปาในส่วนภูมิภาคเป็นแห่งแรกและต่อมาในปี พ.ศ.2497 เป็นปีที่รัฐบาลได้ดำเนินการก่อสร้างการประปาส่วนภูมิภาคเพิ่มขึ้นอีก 6 แห่งคือ ขอนแก่นราชบุรี อุตรธานี ปากพนัง ภูเก็ต และ เชียงใหม่⁹⁹

อีกพื้นที่หนึ่งที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่คือพื้นที่ตั้งของสนามบินเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ.2464 บนพื้นที่นาและวัดเชิงดอยสุเทพข้างวัดอุโมงค์ การเกิดขึ้นของสนามบินเชียงใหม่มีขึ้นพร้อมกับทางรถไฟสายเหนือที่มาถึงเชียงใหม่ โดยในช่วงแรกใช้ชื่อว่า “สนามบินสุเทพ” เริ่มทำการบินครั้งแรกในปี พ.ศ.2482¹⁰⁰ ต่อมาเปลี่ยนเป็น “สนามบินเชียงใหม่” และได้ใช้เป็นสนามบินเพื่อการขนส่งทางอากาศของพลเรือนตั้งแต่ปี พ.ศ.2489 และตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2494 มีการรวมกิจการตั้งเป็นบริษัทเดินอากาศไทย (บตท.) และพัฒนาการเป็นบริษัทการบินไทยจำกัด ในช่วงปี พ.ศ.2500 ได้มีการปรับปรุงสนามบินเชียงใหม่เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก และตั้งแต่ปีพ.ศ.2518-2525 กรมการบินพาณิชย์เริ่มดำเนินการขยายสนามบินเพื่อเป็นท่าอากาศยานพาณิชย์สากล¹⁰¹

นอกจากพัฒนาการด้านการศึกษาและพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ พัฒนาการด้านโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ของเมืองเชียงใหม่ ก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเมืองเชียงใหม่เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ซึ่งจากการนำเสนอข้อมูลในส่วนนี้ เราสามารถสรุปได้ว่า

1. “การรักษาพยาบาลและการสาธารณสุขของประชาชน” เป็นภาพสะท้อนที่สำคัญต่อการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ การเสริมสร้างสุขภาพและป้องกันการเจ็บไข้ได้ป่วยโดยเฉพาะการรักษาด้วยศาสตร์ของแพทย์แผนใหม่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่จากภาคเอกชน (โรงพยาบาลอเมริกันมิชชั่น โรงพยาบาลแมค

⁹⁹ <http://www.pwa.co.th/contents/about/history#5>, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557.

¹⁰⁰ <http://th.wikipedia.org/wiki/ท่าอากาศยานเชียงใหม่>, 15 ตุลาคม พ.ศ.2557.

¹⁰¹ สมโชติ อ่องสกุล “เชียงใหม่เมื่อ 100 ปีที่แล้วในแผนที่และแผนผังร่วมสมัย”, หน้า 224.

- คอร์มิก และโรงพยาบาลแมคเคน) ยังพบเห็นได้จากการเกิดขึ้นและเติบโตจากภาครัฐ (โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่) ซึ่งเป็นหมุดหมายสำคัญในการเปลี่ยนแปลงนี้
2. สำหรับการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ ในฐานะที่เป็นหัวเมืองแล้ว “สถานีรถไฟ” ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญมากที่ส่งผลต่อการก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างกรุงเทพฯ และเชียงใหม่ การขนส่งวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างดีทั้งในแง่เศรษฐกิจและการก่อสร้าง
  3. การเกิดขึ้นของโครงสร้างพื้นฐานส่วนใหญ่เริ่มต้นจากส่วนกลางแล้วขยายตัวออกมาส่วนภูมิภาค เช่น “การไฟฟ้าและการประปาส่วนภูมิภาค” ส่วนหนึ่งเป็นนโยบายการกระจายความเจริญไปสู่หัวเมืองต่างๆตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ประมาณช่วงปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ดังนั้นตัวอาคารที่ทำการต่างๆ จึงน่าจะมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติม เพราะข้อมูลเหล่านั้นสามารถใช้เป็นส่วนหนึ่งของภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยใหม่ได้ด้วย
  4. เมื่อมองจาก “โครงข่ายการสัญจร” แล้วจะพบว่าเห็นการขยายตัวของเมืองไปสู่พื้นที่ทิศตะวันตก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดความเชื่อที่มีต่อพื้นที่ โครงข่ายการสัญจรดังกล่าวส่งผลต่อการเจริญเติบโตของเมือง การเกิดขึ้นของตึกกรมบ้านช่อง ตึกแถวต่างๆ และนำไปสู่การตัดถนนเพื่อเชื่อมโยงให้โครงข่ายการสัญจรนี้ครบสมบูรณ์

ภาพสะท้อนที่ 4 : ร่องรอยพัฒนาการด้านการเมืองการปกครอง

“การที่เรารวมศูนย์อำนาจมากจนเกินไปทำให้เกิดเป็นปัญหาทางการเมือง ในปัจจุบันการรวมศูนย์อำนาจมากจนเกินไปหมายถึงการที่อำนาจมันไปอยู่ที่รัฐบาลกลางรัฐบาลเดียวมากเกินไป ประเทศไทยเราเริ่มเป็นรัฐเดี่ยวคือ พระมหากษัตริย์มีอำนาจยิ่งใหญ่มาหลายร้อยปี รัชกาลที่ 5 อย่างเชียงใหม่ก็มีเจ้าของเขาแต่ก็ไม่ได้อยู่ในฐานะเป็นเมืองๆ หนึ่งของประเทศไทยแต่อยู่ในฐานะเป็นประเทศราช”¹⁰²

การเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ในการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ขาดการพิจารณาไม่ได้เลยคือ ร่องรอยทางการเมือง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครองจากยุคเดิมที่เชียงใหม่ที่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาไปสู่การตกเป็นประเทศราชของอาณาจักรสยาม มีระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล มีการส่งคนขึ้นมาปกครองดูแลจากส่วนกลาง และดำเนินไปสู่การเปลี่ยนแปลงสถานะเชียงใหม่เป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยในลำดับต่อมา การนำเอาประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเรียบเรียงและนำเสนอในส่วนนี้ของงานวิจัยไม่ใช่จุดมุ่งหมายหลัก เพราะมีงานวิจัยหลายชิ้นได้ทำหน้าที่นี้ไปแล้ว เช่น ศาสตราจารย์สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล กับงานเขียน*ประวัติศาสตร์ล้านนา* ได้ทำ

¹⁰² ดร. ทิวากร แก้วมณี, “การเมืองการปกครองไทยว่าด้วยเรื่องการก่อกำเนิดรัฐธรรมนูญและสมบูรณาญาสิทธิราช”, ใน <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=476309>, 13 สิงหาคม พ.ศ. 2557.

เอาไว้อ่อนข้างสมบูรณ์มาก การนำมาเล่าใหม่อีกครั้งจึงเป็นสิ่งที่ซ้ำซ้อนและไม่ได้นำไปสู่จุดมุ่งหมายหลักของงานวิจัยที่ต้องการจะชี้ให้เห็นถึง “สถาปัตยกรรม” ที่สามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ที่เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ดังนั้นในส่วนนี้จึงจะชี้ให้เห็นถึงร่องรอยของการเมืองการปกครองที่สำคัญที่ส่งผลให้เห็นในงานสถาปัตยกรรม หรือที่เอื้อให้สถาปัตยกรรมชิ้นนั้นๆ กลายเป็นหลักฐานชั้นต้นที่สะท้อนภาพให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการเมืองการปกครองของยุคสมัยใหม่ได้

เชียงใหม่ในฐานะประเทศราชกับอาณาจักรสยาม

ท้าวความเดิมตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ.2325-2358) ได้ร่วมมือกับพระยาจำบ้านเมืองเชียงใหม่ต่อต้านพม่าโดยหันไปสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าตากสินหลังจากขับไล่พม่าออกไปแล้ว พระเจ้าตากสินโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองลำปาง ตั้งแต่ พ.ศ.2317 จนถึงปี พ.ศ.2325 ระหว่างที่เจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองลำปางได้สู้รบกับพม่าอย่างเข้มแข็ง สามารถรักษาเมืองลำปางให้เป็นฐานที่มั่นของฝ่ายไทย จนกระทั่งในปี พ.ศ.2339 พระยาภาวดีจึงไปตั้งเมืองเชียงใหม่ ในฐานะหัวเมืองประเทศราช¹⁰³ รัฐบาลกลางทั้งในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้นต่างมีนโยบายสนับสนุนให้เชียงใหม่เป็นเมืองหน้าด่านฝ่ายเหนือที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะป้องกันการรุกรานของพม่า¹⁰⁴ เชียงใหม่มีพันธะที่จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการ 3 ปีต่อครั้ง เช่น ต้นไม้ทองและต้นไม้เงิน เป็นเครื่องหมายของการยอมอยู่ใต้อำนาจหากไม่ส่งจะถือว่ากบฏ และส่งส่วย ส่วยที่สำคัญของเชียงใหม่ คือ ไม้ขอนสัก และมีการเกณฑ์สิ่งของ เมื่อมีงานพระราชพิธี เช่น พระบรมศพ ส่วนรัฐบาลกลางจะส่งสิ่งตอบแทนให้กลับไปยังเมืองประเทศราชเพื่อนำไปใช้สอยเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมือง เช่น ปืน กระสุน ดินบุก ทองคำเปลว เป็นต้น และจะต้องช่วยป้องกันประเทศเพราะเป็นหน้าที่สำคัญของเมืองประเทศราชที่ต้องช่วยเหลือรัฐบาลกลางยามมีศึกสงคราม¹⁰⁵ เมื่อเกิดการรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาเข้าสู่ส่วนกลาง การปฏิรูปการปกครองล้านนาเป็นการแทรกอำนาจจากรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2411–2453) อำนาจของพระองค์เพิ่มพูนมากขึ้นตามลำดับขณะที่อำนาจท้องถิ่นค่อยๆ ถดถอยลงและสิ้นสุดลงอย่างสิ้นเชิง

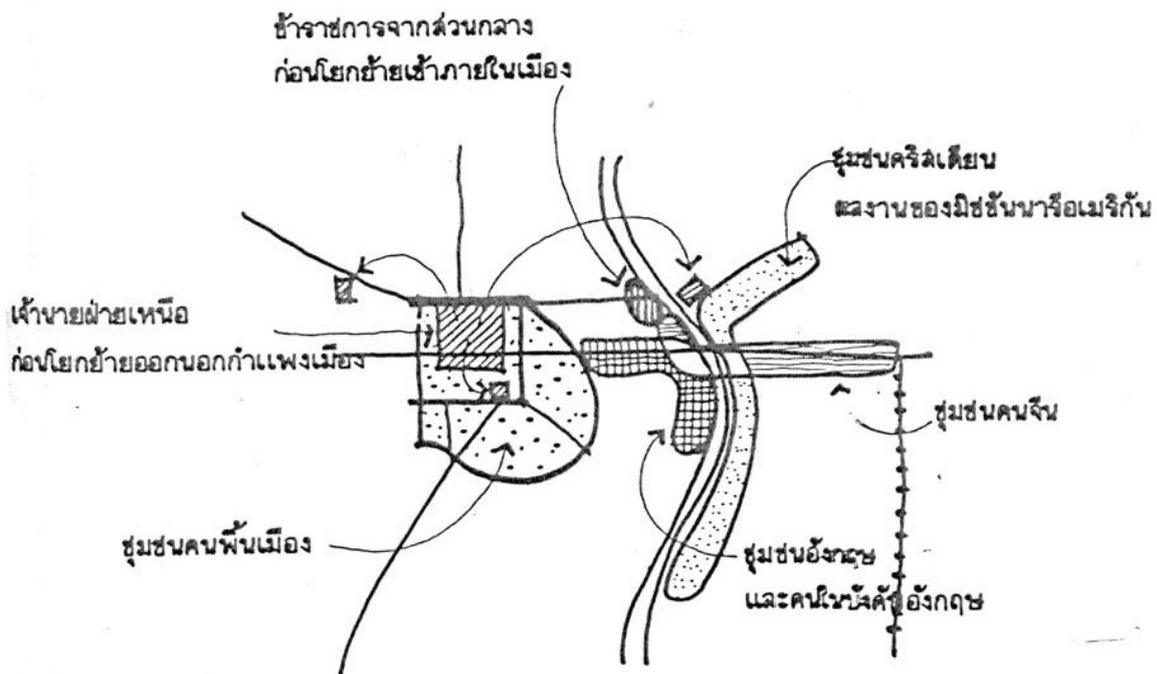
อย่างที่กล่าวไปแล้วในตอนต้นของงานวิจัยชิ้นนี้ ช่วงเวลาที่ทำการเก็บข้อมูลในช่วงของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่คือตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2426 ซึ่งเป็นปีที่ สยามได้ทำการเซ็นสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 กับรัฐบาลอังกฤษ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของคนอังกฤษและเข้ามาจัดการปัญหาที่ยังคงสะสางไม่เรียบร้อยจาก แนวทางของการส่งเสริมการติดต่อทางพาณิชย์ระหว่างพม่าของอังกฤษกับอาณาเขตของเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน ในการลงนามสนธิสัญญาเมืองเชียงใหม่ฉบับแรก (The Treaty of Chiangmai) ลงนาม ณ เมืองกัลกัตตา เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2416 มีเนื้อหาหลักๆ คือ 1) เพื่อป้องกันโจรผู้ร้ายที่ปล้นสะดมตามชายแดนระหว่างล้านนาและพม่า 2) เพื่อแก้ไขปัญหาคดีความที่ค้างค้ำระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับคนในบังคับสยามที่เกิดขึ้นในเขตเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูนและ 3) เพื่อแก้ไขปัญหาการทำป่า

¹⁰³ สรัสวดี อ๋องสกุล, หน้า 336.

¹⁰⁴ สรัสวดี อ๋องสกุล, หน้า 357.

¹⁰⁵ สรัสวดี อ๋องสกุล, หน้า 362.

ไม้¹⁰⁶ อย่างไรก็ตามปัญหาต่างๆ ที่หวังจะแก้ปัญหาได้ด้วยสนธิสัญญาเมืองเชียงใหม่ฉบับแรกนี้ ไม่เป็นผลสำเร็จ เนื่องจาก การแก้ไขบางอย่าง เช่น แก้ไขเฉพาะปัญหาด้านป่าไม้กลับส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์อื่นๆ ของเจ้าผู้ครองนครที่เคยได้รับ และประกอบกับข้าหลวงที่ส่งไปในระยะแรกนี้ มิได้เป็นเชื้อพระวงศ์ทำให้เจ้านายบุตรหลานในหัวเมืองล้านนาบางคนขาดความเชื่อถือและเคารพยำเกรงเท่าที่ควร จนทำให้รัฐบาลสยามและรัฐบาลอังกฤษตกลงทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 พ.ศ.2426 โดยขยายอำนาจศาลไทยให้กว้างขึ้นอีก คือกำหนดให้คนในบังคับอังกฤษต้องขึ้นศาลต่างประเทศทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา ซึ่งเป็นการยกเลิกสิทธิของคนในบังคับอังกฤษที่เคยได้รับตามสัญญาเชียงใหม่ฉบับแรกที่ว่า จะขึ้นศาลไทยต่อเมื่อตนเองยินยอม อย่างไรก็ตาม การพิจารณาคดีต่างๆ กงสุลหรือรองกงสุลมีสิทธิถอดคดีจากศาลต่างประเทศไปชำระที่ศาลกงสุลได้ทุกเวลาที่เห็นสมควร และจากสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่สอง ทำให้รัฐบาลสยามยินยอมให้รัฐบาลอังกฤษจัดตั้งกงสุลประจำเมืองเชียงใหม่ได้¹⁰⁷ จนกระทั่งเกิดการปฏิรูปการปกครองจากหัวเมืองประเทศราช เป็นการปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพในปี พ.ศ.2427

ภาพที่ 5.4.1 ภาพแสดงลักษณะเฉพาะของพื้นที่ปลูกสร้างประเภทบ้านและชุมชน ที่วิเคราะห์ให้เห็นถึงขอบเขตของพื้นที่ต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ เช่น พื้นที่ของ “ข้าราชการจากส่วนกลาง” มักจะอยู่ในพื้นที่ริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันตก ส่วนพื้นที่ของ “เจ้าชายฝ่ายเหนือ” มักจะอยู่ภายในเขตคูเมืองชั้นใน การวิเคราะห์ห้าอศัยแผนที่เมืองนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2436 เป็นหลัก [ที่มา: อิศรา กันแดง, 2533]

¹⁰⁶ สรัสวดี อ๋องสกุล, หน้า 412.

¹⁰⁷ สรัสวดี อ๋องสกุล, หน้า 419.

เชียงใหม่ในฐานะมณฑลเทศาภิบาลของอาณาจักรสยาม

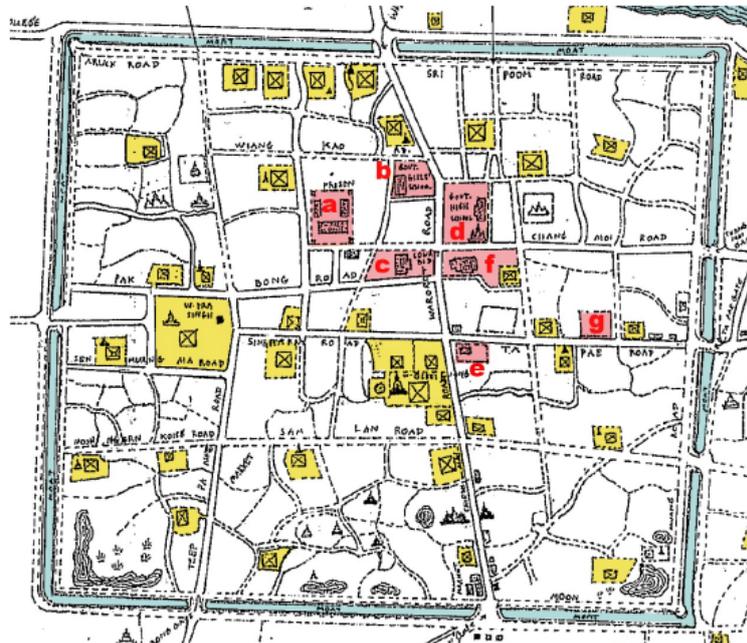
เมื่อ “เค้าสนามหลวง” ระบบการจัดการปกครองของนครล้านนาเดิมถูกลดบทบาทลง จนในที่สุดก็ถูกยุบเลิกไป และเมื่อเจ้านายฝ่ายเหนือซึ่งเคยมีบทบาทเป็นเจ้าภาชีนายอากรต้องถูกลดทอนผลประโยชน์จากส่วยและภาษีอากร รวมทั้งผู้ที่ถือกรรมสิทธิ์ในป่าไม้ก็ต้องเสียผลประโยชน์ที่เคยได้รับ ได้สร้างความคับข้องใจแก่เจ้านายฝ่ายเหนือในสามหัวเมืองเป็นอันมาก ไม่เพียงแค่นั้นในปี พ.ศ.2431 ให้รัฐบาลกลางยกเลิกตำแหน่งเสนาทั้งหก และยกเลิกระบบภาษีอากรแบบกรุงเก่า แต่ให้มีการเก็บภาษีของการซื้อขายหมาก การเก็บภาษีเช่นนี้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรผู้ปลูกและซื้อขายหมากเป็นอันมากลุกฮือขึ้น จนบานปลายเป็น “กบฏพญาผาบ” ในช่วงกลางเดือนกันยายน พ.ศ.2432 หวังจะเข่นฆ่าข้าราชการสยามและพ่อค้าจีนในเชียงใหม่ให้หมดสิ้น¹⁰⁸ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โปรดให้เลิกตำแหน่งเสนาทั้ง 6 ในปี พ.ศ.2435 รวมทั้งเลิกระบบการผูกขาดจัดเก็บภาษีอากร เมื่อปัญหาต่างๆที่เจ้านายฝ่ายเหนือไม่พอใจยังคงตั้งเครียด รวมทั้งปัญหาการปฏิรูปด้านป่าไม้ที่มีอยู่เดิม การถูกรีดรอนอำนาจของตัวเองจากส่วนกลาง ทำให้สร้างความไม่พอใจแก่เจ้านายฝ่ายเหนือเป็นอย่างยิ่งถึง *ขนาดแบ่งเขตแดนกันในนครเชียงใหม่* ฝ่ายข้าหลวงกรุงเทพฯ อยู่ริมแม่น้ำปิง (ที่ทำการเทศบาลนครเชียงใหม่ในปัจจุบัน) *ส่วนฝ่ายเจ้านายฝ่ายเหนืออยู่ในเขตกำแพงเมือง* (ดูภาพที่ 5.4.1) ภาพเหล่านี้คือภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับการเมืองการปกครองภายในเมืองเชียงใหม่ อำนาจเกิดการเปลี่ยนมือจากเจ้านายฝ่ายเหนือเดิมไปสู่รัฐบาลจากส่วนกลาง ดังเช่นที่ได้นำเสนอไปแล้วในช่วงก่อนหน้า

จากการวิเคราะห์ของ สรัสวดี การปกครองในสมัยเทศาภิบาลคือ “*การสถาปนาระบบข้าราชการอันเป็นกลไกของรัฐไทยสมัยใหม่ที่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมอำนาจ*” ระบบราชการที่จัดตั้งขึ้น มีข้าราชการทำหน้าที่ในหน่วยงานต่างๆ อย่างครอบคลุม มีสายบังคับบัญชามาจากหน่วยเหนือในส่วนกลางทั้งสิ้น ดังนั้นในสมัยมณฑลเทศาภิบาลจึงมีแผนนโยบายจัดตั้งสถานที่ทำการ “*สัญลักษณ์อำนาจใหม่*” ในบริเวณคุ้มเดิมของเจ้านาย ซึ่งตั้งอยู่บริเวณกลางเวียง ผลก็คือ เท่ากับได้ทำลายสัญลักษณ์แห่งอำนาจเก่าที่มีมาช้านานด้วยความคิดของเมืองโบราณเชียงใหม่ บริเวณกลางเวียงเป็นศูนย์กลางของจักรวาลเจ้าหลวงและเจ้านายบุตรหลานซึ่งเป็นศูนย์รวมแห่งอำนาจและความมั่งคั่งจึงตั้งคุ้มอยู่กลางเวียง เช่น การที่เจ้านายฝ่ายเหนือยอมรับในอำนาจของรัฐบาลมากขึ้น และพยายามสร้างความคิดความชอบตามที่รัฐบาลต้องการ โดยการยกคุ้มถวายราชการ ดังเช่นบริเวณศาลากลางหลังเก่า บริเวณเรือนจำจังหวัดเชียงใหม่ ที่ว่าการอำเภอเมืองโรงเรียนเทคนิคเชียงใหม่ โรงเรียนการช่างสตรีเชียงใหม่และสำนักงานยาสูบ บริเวณโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยซึ่งเดิมเป็นคุ้มหลวงสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เป็นต้น ในที่สุดเจ้านายในชั้นหลังก็อพยพออกไปนอกเวียงบริเวณกลางเวียงซึ่งเคยเป็นพื้นที่สำคัญและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์¹⁰⁹

¹⁰⁸ <http://th.wikipedia.org/wiki/การปฏิรูปนครเชียงใหม่สู่มณฑลพายัพ>, 3 พฤศจิกายน พ.ศ.2557.

¹⁰⁹ สรัสวดี อ๋องสกุล, หน้า 453.

กลางเวียงเชียงใหม่ : พื้นที่เดิมกับความหมายใหม่

ภาพที่ 5.4.2 ภาพแผนผัง City of Chiangmai, Siam (Showing properties held by American Presbyterian Mission) พ.ศ.2466 และกราฟฟิกส์และตัวเลขต่างๆ โดยผู้วิจัย : a) Prison หรือคุกกลางเวียง b) Governmental Girl School หรือ (2471) เปลี่ยนโรงเรียนสตรีประจำมณฑลพายัพ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็น “โรงเรียนวัดโนนพายัพ” ในปี พ.ศ.2472 c) Court หรือศาลากลางเวียงใหม่เดิม d) Government High School หรือโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย f) พื้นที่ของเจ้าราชบุตรเดิมก่อนที่จะกลายเป็นที่ตั้งของศาลแขวงในปีพ.ศ.2478 และ e) คุ้มเจ้าบุรีรัตน์มหาอินทร์ [ที่มา หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ]

ภาพที่ 5.4.3 ภาพแถวบนซ้าย ภาพตึกยุพราช (14 กรกฎาคม พ.ศ.2455-2458) [ที่มา <http://th.wikipedia.org/wiki/โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย>, 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2557] และภาพขวา ภาพอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ภาพแถวล่างซ้าย ภาพหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ [ที่มา <http://www.compasscm.com>, 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2557] และ ภาพกลางและภาพขวา ภาพพิพิธภัณฑสถานล้านนาเดิมคือศาลแขวงจังหวัดเชียงใหม่ [ที่มา : <http://www.cmimc.coj.go.th/info.php?info=about>, 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2557]

“... การศึกษาในมณฑลพายัพ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกว่าคุณพร่องอยู่มาก นี่ก็ไม่ใช่เพราะลาวไม่สมัคร
จะเรียน ที่จริงโรงเรียนหนังสือไทยถ้าตั้งขึ้นแห่งใด ก็มีผู้สมัครเรียนมากทุกแห่ง พวกครูสอน
ศาสนาอะเมริกกันได้แลเห็นดังนี้ จึงเที่ยวจัดตั้งโรงเรียนขึ้นได้สำเร็จ ทำให้รู้สึกออกกลายใจ เห็น
ด้วยเกล้าฯ ว่าควรจะคิดตั้งโรงเรียนไทยขึ้นอีกหลายๆ แห่ง เพราะถ้าประสงค์จะให้พวกลาวเชื่อ
จะฝึกหัดในทางอื่นไม่ดีเท่าทางกวาดเด็กเข้าโรงเรียน จะได้ตัดสันดานและความคิดเสียตั้งแต่ยัง
เยาว์จะต้องเอาไศรยมีอาจารย์ดีๆ ซึ่งมีความสามารถไม่ใช่แต่ในทางสั่งสอนวิชาหนังสือหรือเลข
จะต้องเป็นผู้มีไหวพริบ เพื่อชี้แจงชักจูงน้ำใจเด็กให้นิยมไทย...”¹¹⁰

พื้นที่กลางเวียงเป็นพื้นที่ที่งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญมากโดยเฉพาะพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง
การเมืองการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนยุพราช หอศิลป์วัฒนธรรมเชียงใหม่หรือเดิมคือศาลากลางจังหวัด
เชียงใหม่ อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ หอประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่และพิพิธภัณฑสถานพื้นถิ่นล้านนาเดิมคือศาลแขวง
จังหวัดเชียงใหม่ คุ่มเจ้าทางเหนือเดิมต่างๆ ที่ปรากฏอยู่รายล้อมในพื้นที่นี้จึงกลายเป็นหลักฐานทาง
ประวัติศาสตร์ชั้นเยี่ยมที่จะทำให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่ผ่านมา (ดูภาพที่ 5.4.2)

จากข้อความที่ยกมาข้างต้น “โรงเรียนยุพราช” เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์การเมืองที่สำคัญ และเรา
อาจจะตีความได้ว่าโรงเรียนยุพราชแต่เดิมนั้นสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการ “กลืน” คนเมือง ซึ่งในตอน
นั้นเรียกว่าคน “ลาว” เพราะในตอนนั้นยังเรียกพื้นที่นี้ว่า “ลาวเฉียง” ให้กลายเป็นคน “ไทย” และนิยมไทย
การศึกษาถูกนำมาเป็นเงื่อนไขหลักในการดึงดูดให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ยังเยาว์วัย ซึ่งถ้าสืบสาวย้อนกลับ
ไปจะพบว่าตั้งแต่ต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เด็กๆ ต่างเล่าเรียนกับวัด อบรมสั่ง
สอนกันเป็นภาษาล้านนาและวิชาการต่างๆ ตามแบบแผนโบราณ ถึงแม้คณะมิชชันนารีอเมริกันจะมาเปิด
โรงเรียนสอนกุลบุตรและกุลธิดาขึ้นในเมืองนครเชียงใหม่แล้วก็ตาม แต่ก็ยังสอนแต่อักษรวิธีแบบล้านนาและ
วิชาชีพต่างๆ เป็นพื้น¹¹¹

ประวัติศาสตร์ของโรงเรียนของหลวงที่เน้นการสอนภาษาไทยนั้น เริ่มจากในปี พ.ศ.2437 นายพันเอก
พระยาทรงสุรเดช (อั้น บุณนาค) ข้าหลวงใหญ่รักษาราชการมณฑลลาวเฉียงในช่วงเวลานั้นได้ขยายการเล่า
เรียนในโรงเรียนเมืองเชียงใหม่ขึ้นอีกแผนกหนึ่งเรียกว่า “โรงเรียนฝึกหัดราชการ” โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ
เพื่อให้เป็นประโยชน์ในราชการ เป็นหลักเพราะจะพยายามจะฝึกให้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการ¹¹² ต่อมาปิด
ตัวลงเนื่องจาก พระยาทรงสุรเดช ต้องย้ายกลับไปรับราชการที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2442, มีการเปิด “โรงเรียน
มหาดเล็ก” ในปี พ.ศ.2445 ขึ้นแทน, รวมถึงการเปิด “โรงเรียนในคุ้มพระเจ้านครเชียงใหม่” เปิดโรงเรียนสอน
เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2443 มีนักเรียนแต่ 11 นาย เด็กที่มาเรียนส่วนใหญ่จะเป็นบุตรหลานของข้าราชการ
และพ่อค้าจากกรุงเทพฯ ที่ขึ้นมารับราชการและค้าขายอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ โดยใช้พื้นที่ของคุ้มเดิมของพระเจ้า
อินทวิชยานนท์ และมีการอุทิศโรงละครเก่าของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ที่ได้อนุญาตให้ใช้เป็นสถานที่เล่าเรียน

¹¹⁰ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ, หน้า 145.

¹¹¹ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ, หน้า 125.

¹¹² ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ, หน้า 126.

ของโรงเรียนคุ้มหลวงนครเชียงใหม่มาแต่แรกก่อตั้ง ให้รื้อย้ายไปปลูกสร้างเป็นโรงเรียนหลังใหม่ในที่ดินบริเวณ
หอดูฟ้า ตำบลสี่แยกถนนวโรรส ริมถนนวโรรส (ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนยุพราชบนถนนพระปกเกล้าในปัจจุบัน)
ต่อมา “โรงเรียนในคุ้มเจ้าพระเจ้าเชียงใหม่” ยุบรวมกับ “โรงเรียนวัดพระเจดีย์หลวง” ที่เป็นโรงเรียนหลวง
สอนหนังสือไทยในวัดเจดีย์หลวง เป็น “โรงเรียนพระเจดีย์หลวงนครเชียงใหม่” ขึ้นแทนในปี พ.ศ.2445¹¹³
จนกระทั่งในปี พ.ศ.2448 เป็นปีที่ “สมเด็จพระยุพราช” เสด็จพระราชดำเนินเสียบมณฑลพายัพในระหว่าง
เดือน พฤศจิกายน - มกราคม 2448 เสด็จถึงนครเชียงใหม่วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2448 ในครั้งนั้นสมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราชฯ ทรงพระกรุณาเกล้าฯ พระราชทานเงินส่วนพระองค์จำนวน 500 บาท โดยมีพระราชวงศ์
และข้าราชการที่โดยเสด็จมาในกระบวนฯ รวมบริจาคโดยพระราชกุศลอีกจำนวนหนึ่ง เพื่อให้มณฑลพายัพ
ได้ดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนภาษาไทยชั้นสูงจนแล้วเสร็จ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนาม
ว่า “โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย” ในปี พ.ศ.2449 เมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จมณฑลพายัพจึงได้จัดให้มีพิธีเปิด
โรงเรียนอย่างเป็นทางการเมื่อบ่ายวันอาทิตย์ที่ 23 กันยายน พ.ศ.2449 ได้ยกฐานะขึ้นเป็น โรงเรียนตัวอย่าง
ประจำมณฑลพายัพ ในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2450¹¹⁴

ในพระราชหัตถเลขาที่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร กราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงแรกพบว่ามีการเปรียบเทียบระหว่างแนวทางการเรียน
การสอนของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยกับแนวทางการสอนของมิชชันนารี กล่าวคือ มิชชันนารีที่เข้ามาเน้น
เน้นการแผ่แพร่ศาสนา มีการนำเอาการรักษาโรค และสิ่งพิมพ์ มาด้วย ดังนั้นการเรียนการสอนมุ่งเน้นคนใน
พื้นที่เรียนเพื่อใช้ในการอยู่อาศัยทำมาหากิน แต่ในส่วนของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย คือ มุ่งเน้นที่จะ
ปรับเปลี่ยน “คนลาว” ให้เป็น “คนไทย” สร้างความจงรักภักดี ผ่านการเรียนภาษาไทยและเลข เพื่อให้เข้ารับ
ราชการ ไม่ต้องส่งคนจากกรุงเทพฯ ขึ้นมา ซึ่งกลายเป็นว่าการเรียนการสอนแบบนี้จะเป็นการสร้างคนให้เป็น
“เสมียน” แต่อย่างเดียว เป็นคนที่ไม่รู้รอบและไม่ได้ใส่ใจต่อการทำมาหากินซึ่งไม่ได้ส่งผลดีต่อการพัฒนาทั้ง
เมืองเชียงใหม่และสยามประเทศในภาพรวม¹¹⁵

“ตึกยุพราช” ซึ่งเป็นตึกประวัติศาสตร์ของโรงเรียนทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของความจงรักภักดีต่อ
“สมเด็จพระยุพราช” หรือพระยศของพระบรมโอรสาธิราชฯ (ก่อนขึ้นครองราชย์รัชกาลที่ 6) ในตอนนั้นซึ่ง
เป็นผู้พระราชทานนามในการก่อตั้ง การเกิดขึ้นของ “ตึกยุพราช” นั้นเป็นเพราะพระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้
ทรงอุทิศส่วนพระกุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังได้ประทานพระอนุญาตให้
เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพายัพจัดการเรียรายเงินจากเจ้านาย
ข้าราชการ และพ่อค้าคหบดีในหัวเมืองมณฑลพายัพเว้นเฉพาะเมืองนครเชียงใหม่จัดการปลูกสร้างขึ้นเป็น
โรงเรียนหลังใหม่ เป็นตึกสองชั้นรูปทรงโคโลเนียล (Colonial Style) ตามแบบของกระทรวงธรรมการ ในที่ดิน

¹¹³ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลพายัพ, หน้า 138.

¹¹⁴ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลพายัพ, หน้า 142.

¹¹⁵ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลพายัพ, หน้า 145.

ซึ่งเดิมเป็นคุ้มหลวงของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ที่เคยได้ประทานไว้แล้วนั้น และได้เริ่มการก่อสร้างโรงเรียนหลังใหม่ ตั้งแต่วันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2455 และแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2458 (ดูภาพ 5.4.3)¹¹⁶

“หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่” เป็นสถาปัตยกรรมอีกชิ้นหนึ่งที่ตั้งอยู่ใจกลางของเมืองเก่าเชียงใหม่ บนถนนพระปกเกล้า อดีตเป็นศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ถูกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ราว ก่อนที่จะกลายเป็นหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่¹¹⁷ บริเวณนี้เดิมเคยเป็นที่ตั้งของ “สะดือเมือง” มาตั้งแต่สมัยพระยาเม็ญรายซึ่งเป็นที่ตั้งของเสาอินทขิลหรือเสาหลักเมือง ปัจจุบันมักจะเรียกว่า “กลางเวียง” และที่ดินผืนนี้เป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิโรรสrivongส์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 6 จนถึงสมัยเจ้าดารารัศมี เคยเป็นที่ตั้งของหอคำและที่ทำการค้าสนามหลวง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนา¹¹⁸ เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองตามระบบเทศบาลได้ประทานให้รัฐบาล ตัวอาคารสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2468 เคยใช้เป็นหอคำศาลว่าการมณฑลพายัพและศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการบริหารนคร หลังจากปี พ.ศ.2539 ที่ย้ายไปใช้ศาลากลางหลังใหม่บริเวณถนนโชตนาทางไปอำเภอแมริมเทศบาลนครเชียงใหม่จึงขอปรับปรุงอาคารเพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ในปี พ.ศ.2540 มีการเก็บรักษาและดูแลอาคารเป็นอย่างดีจนได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่นประเภทที่ทำการอาคารสาธารณะจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อปี พ.ศ.2542¹¹⁹ ในปัจจุบันทางเทศบาลนครเชียงใหม่ร่วมกับองค์กรภาคเอกชนจึงได้ทำการปรับปรุงจัดตั้งเป็นหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์และเป็นแหล่งข้อมูลแก่ผู้ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมประเพณีของเมืองเชียงใหม่ (ดูภาพ 5.4.3)

นอกจาก “ตึกยุพราช” และ “หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่” แล้ว “พิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นล้านนา” หรือเดิมคือ “ศาลแขวงเชียงใหม่” ก็เป็นอีกสถาปัตยกรรมอีกชิ้นหนึ่งที่ทำหน้าที่สะท้อนภาพของการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครองในช่วงเวลาที่เชียงใหม่ถูกปกครองในระบบเทศบาลได้เป็นอย่างดี ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดตั้งศาลมณฑลพายัพขึ้น และต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบการบริหารราชการแห่งอาณาจักรสยาม พ.ศ.2476 ณ วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2476 กำหนดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาค แบ่งเป็น จังหวัด และอำเภอ ยกเลิกการปกครองแบบมณฑล จึงส่งผลให้ศาลมณฑลถูกยกเลิกและเปลี่ยนเป็นศาลจังหวัดแทน ในปี พ.ศ.2478 ทางรัฐบาลได้ซื้อที่ดินจากเจ้าราชบุตร จำนวนเนื้อที่ 6 ไร่ 1 งาน 2 ตารางวา และได้ก่อสร้างอาคารที่ทำการขึ้น อยู่ตรงข้ามกับศาลากลางหลังเก่าและอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ บนถนนพระปกเกล้าในปัจจุบัน (ดูภาพ 5.4.3)¹²⁰

¹¹⁶ ยุพราชวิทยาลัย 100 ปี : นามพระราชทานและพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลภาคพายัพ, หน้า 149.

¹¹⁷ <http://www.oknation.net/blog/lovecondo3/2009/09/15/entry-2>, 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2557.

¹¹⁸ <http://www.lannacorner.net/lanna2012/article/article.php?type=A&ID=323>, 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2557.

¹¹⁹ http://www.staychiangmai.com/slide_1.php, 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2557.

¹²⁰ <http://www.cmimc.coj.go.th/info.php?info=about>, 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2557.

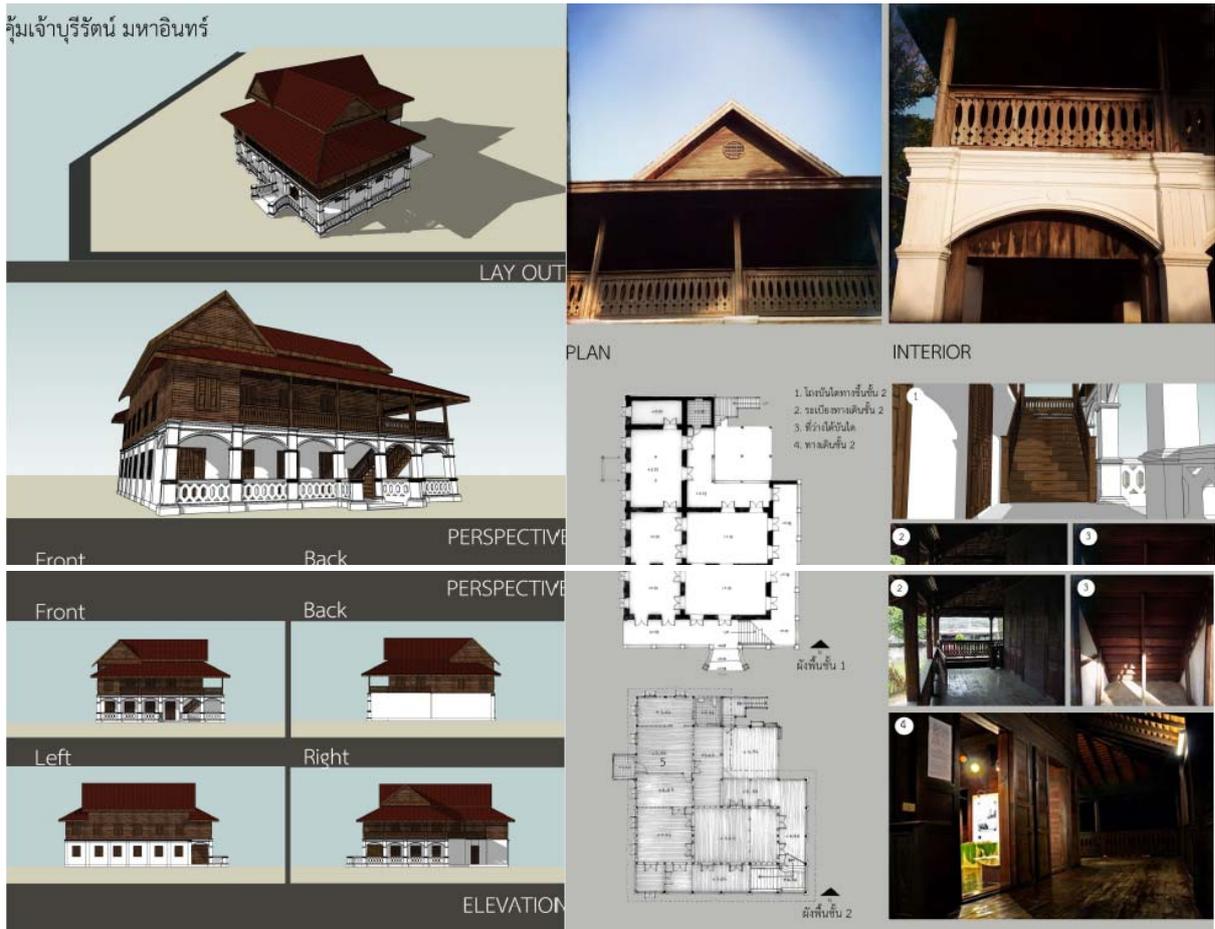
อีกพื้นที่หนึ่งที่จะต้องกล่าวถึงคือ “ช่วงหลวงเวียงแก้ว” เพราะกลายเป็นภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไม่เพียงแต่ในอดีตหรือในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองนครเชียงใหม่เข้าสู่ยุคพระราชของอาณาจักรสยาม แต่เดิมเรียกว่า “คุ้มหลวงเวียงแก้ว” เป็นคุ้มหลวงของเจ้านครเชียงใหม่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพระบรมราชาธิบดีเจ้ากาวิละเจ้าผู้ครองเชียงใหม่องค์ที่ 1 ในอดีตเคยเป็นเขตวังเก่าและเป็นคุ้มเจ้าหลวงเรียกว่า “เวียงแก้ว” ต่อมาเมื่อล้านนาตกเป็นเมืองประเทศราชของสยาม ในช่วงเวลานั้นพื้นที่แห่งนี้กลายเป็นพื้นที่ที่รกร้างและพื้นที่บางส่วน หรือที่รู้จักกันในชื่อบริเวณทัศนสถานหญิง ถนนจำบ้านกลางเมืองเชียงใหม่ ได้ถูกปรับสร้างให้เป็นคุกในปี พ.ศ.2445 ใช้งานพื้นที่คุคนั้นจนถึงปี พ.ศ.2555 เป็นเวลา 111 ปี¹²¹ ซึ่งปัจจุบันบริเวณทัศนสถานหญิงหรือคุกกลางเวียงนี้กำลังถูกประกอบสร้างและให้ความหมายใหม่จากการพลิกฟื้นพื้นที่แห่งนี้เปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่แห่งการเฉลิมฉลองเมืองเชียงใหม่ เปลี่ยนภาพเดิมๆ ของคุกและการจองจำ เผยให้เห็นถึงร่องรอยของประวัติศาสตร์กลายเป็นสวนสาธารณะและกลิ่นอายของความอิสระในเมืองเชียงใหม่แห่งศตวรรษที่ 21 ที่ผสมกลิ่นอายของวัฒนธรรมวิถีชีวิตและความทรงจำอันสวยงามเข้าด้วยกัน ดังเช่นแนวคิดของการออกแบบที่ชนะประกวดแบบที่ใช้ชื่อว่า “เผยแผ่นดิน...สู่ถิ่นเวียงแก้ว” (ดูภาพที่ 5.4.4)

ภาพที่ 5.4.4 ภาพด้านซ้าย ภาพภายในทัศนสถานหญิงก่อนที่จะมีการย้ายออกในปี พ.ศ.2555

[ที่มา <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9570000039365>, 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2557] และภาพขวา ภาพงานที่ชนะประกวดอันดับ 1 ช่วงหลวงเวียงแก้ว แบบประกวดชื่อว่า “เผยแผ่นดิน...สู่ถิ่นเวียงแก้ว” เจ้าของผลงานคุณกวิณ ว่องวิทย์การ บริษัท เดสทรอย เดอร์ดี๊ ดิง จำกัด

¹²¹ <http://www.compasscm.com/issue.php?issue=127#page-74-75>, 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2557.

ภาพที่ 5.4.5 ภาพคุ่มเจ้าบุรีรัตน์มหาอินทร์ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา ภายใต้การดูแลของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์เอื้อเฟื้อโดยศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา และภาพถ่ายโดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 5.4.6 ภาพอาคารศาลานารักษ์ เชียงใหม่1 คาดว่าน่าจะสร้างราวปี พ.ศ.2500 เป็นอาคารรูปทรงสมัยใหม่ ทั้งการใช้รูปทรงหลังคาที่แปลกตา มีการใช้เสาและแนวผนังกันแดดและองค์ประกอบเรขาคณิตบริเวณราวระเบียงและรั้วประตูทางเข้า [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์โดยผู้วิจัย]

ภาพที่ 5.4.7 ภาพเปรียบเทียบรูปด้านของอาคารศาลานารักษ์ เชียงใหม่1 กับอาคารที่สร้างในยุคเดียวกัน [ที่มา ภาพหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์โดยผู้วิจัย]

บทที่ 6

บทสรุป

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งหวังที่จะค้นหาและระบุปัจจัยของความสัมพันธ์ระหว่าง “ความสัมพันธ์ทางสังคม” และ “สถาปัตยกรรม” ในเมืองเชียงใหม่ช่วงปี พ.ศ.2427 – 2518¹ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ถึงปัจจัยและอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าว โดยอาศัยการวิเคราะห์ผ่านทางงานสถาปัตยกรรม หรือพูดอีกนัยหนึ่งคืองานวิจัยชิ้นนี้เชื่อว่า “สถาปัตยกรรม” สามารถถูกอธิบายในฐานะที่เป็นหลักฐานขั้นต้นที่เอื้อให้ผู้วิจัยสามารถเรียนรู้และเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่ในยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ได้

ในบทที่ 4 และบทที่ 5 ผู้วิจัยเสนอให้เห็นถึง สถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ ที่ยังคงหลงเหลือให้เห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน และทำการวิเคราะห์ปัจจัยและอิทธิพลต่างๆ โดยแบ่งเป็นสี่ร่องรอยที่สำคัญคือ ร่องรอยในการพัฒนาทางการศึกษา ร่องรอยในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ร่องรอยในการพัฒนาทางโครงสร้างพื้นฐาน และร่องรอยในการพัฒนาทางการเมืองการปกครอง แน่นอนว่าร่องรอยต่างๆ ที่ปรากฏบนสถาปัตยกรรมอาจจะมีมากกว่านี้ หรือมีความซับซ้อน เสริมสร้างหรือขัดแย้งกัน ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาและขยายกรอบงานวิจัยในเชิงประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในลำดับต่อไป ดังนั้นในบทนี้จึงทำหน้าที่สรุปปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ค้นพบ แบ่งออกได้เป็นปัจจัยหลักๆ 4 ปัจจัยดังนี้:

1. ปัจจัยที่เกิดจากพัฒนาทางการศึกษา

ปัจจัยทางการศึกษาเป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่ขับเคลื่อนให้เมืองเชียงใหม่ก้าวเข้าสู่ “สภาวะของยุคสมัยใหม่” และส่งผลให้เกิด “สถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่” โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการทางการศึกษา หลักการทางวิทยาศาสตร์ เหตุและผล ความรู้และวิทยาการตามแบบแผนการศึกษาแผนใหม่ (ตามแบบตะวันตก) ส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางกระบวนทัศน์ของความเชื่อและศรัทธาเดิม เช่น แนวคิดในเชิงอุดมคติที่มีต่อเมือง ระบบภูมิจักรวาล และทักษะของเมือง ไม่สามารถอธิบายและดึงให้คนในเมืองเชียงใหม่ยึดโยงอยู่ภายในระบบนั้นได้อีกต่อไป

จุดเริ่มต้นที่งานวิจัยชิ้นนี้ได้วิเคราะห์ถึง การเข้ามาของมิชชันนารีกลุ่มอเมริกันเพรสไบทีเรียน ตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2410 ส่งผลให้เกิดการตั้งโรงเรียนทั้งโรงเรียนของเด็กชายและเด็กหญิง โรงพยาบาล และที่สำคัญ โรงพิมพ์ (พ.ศ.2435) ไม่เพียงแต่การนำเอาแนวคิด “การศึกษาคือการพัฒนาคนเพิ่มโอกาสในการอ่านออกเขียน

¹ ช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ.2427 - 2518 เป็นช่วงเวลาทำงานวิจัยชิ้นนี้ให้เป็นกรอบเวลาอ้างอิงในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยที่ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่หลังจากการลงนามในสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 กับสหราชอาณาจักร ใน พ.ศ.2426 และอีกทั้งเป็นปีที่ กรุงเทพฯ ก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงการใช้ชีวิตของคนเมืองโดยมีไฟฟ้าใช้เป็นครั้งแรก ส่วนปี พ.ศ.2518 เป็นปีที่เริ่มใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองเป็นครั้งแรก เกิดโครงการพัฒนาเมืองหลักและโครงการบูรณะและพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ส่งผลให้เกิดการตัดถนนซูเปอร์ไฮเวย์และการเปลี่ยนแปลงความเป็นเมืองของเชียงใหม่อย่างมาก จึงเลือกช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่จะใช้เก็บข้อมูลของสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว

ได้และนำไปสู่การสร้างอาชีพ ให้โอกาสและความเท่าเทียมในการศึกษา รวมถึงการไม่ละทิ้งภาษาและรากเหง้าของตัวเอง” เข้ามาในเมืองเชียงใหม่ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น “โรงเรียนสตรีอเมริกัน” (American Girl’s School, พ.ศ.2416) ซึ่งต่อมาย้ายที่ตั้งและเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนพระราชชายาและโรงเรียนดาราวิทยาลัยตามลำดับ หรือ “โรงเรียนชายวังสิงห์คำ (พ.ศ.2430) ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานนามจาก สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวิชราวุธ พระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร (สมเด็จพระยุพราช) เป็นโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัยตามลำดับ ยังส่งผลให้เกิดเป็นแรงกระตุ้นให้ทั้งคณะมิชชันนารีอื่นๆ ได้หันกลับมาและค่อยๆ เข้ามาเผยแพร่ศาสนา รวมทั้งการตั้งโรงเรียนต่างๆ เป็นลำดับ เช่น โรงเรียนเรยีนาเซลิวิทยาลัย (พ.ศ.2474) โรงเรียนพระหฤทัย (พ.ศ.2475) โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย (พ.ศ.2475) รวมถึงส่งผลให้ภาครัฐหันมามองวิธีการจัดการศึกษาของตนเอง ปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อการศึกษา “ไม่ใช่ใช้การศึกษาสำหรับการกำหนดหรือปรับเปลี่ยนรากเหง้าของคนเมือง (หรือที่เรียกว่า “คนลาว” ในสมัยนั้น) หรือบ่มเพาะให้เกิดนิสัยการนิยมไทย โดยมุ่งให้แต่จะเรียนภาษาไทยภาคกลางเพื่อ “เข้ารับราชการแต่เพียงอย่างเดียว” กับสิ่งที่เกิดขึ้นในการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย (เปิดอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2449) อีกเงื่อนไขหนึ่งของพัฒนาการทางการศึกษา คือ การเกิดขึ้นของ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ.2506) ทำให้เห็นถึง การเปลี่ยนแปลงในเชิงอุดมคติที่มีต่อเมือง จากพื้นที่ของป่าศักดิ์สิทธิ์แดนอรัญญิก กลายเป็นพื้นที่ของการศึกษาหาความรู้และวิทยาการตามแบบแผนการศึกษาสมัยใหม่

ในมุมมองทางสถาปัตยกรรมแล้ว ตัวอาคารที่ยังคงพบเห็นอยู่ในโรงเรียนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น โรงเรียนดาราวิทยาลัย โรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย หรือแม้กระทั่งหลายๆ ตึกในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น การที่ลักษณะของตัวบ้านที่ยกลอยขึ้นมาจากดินและมีการใช้พื้นที่เฉลียงหน้าทางเข้าประตูบ้าน (porch) โดยรอบ ผู้วิจัยตีความว่าเป็นลักษณะที่สำคัญของ สถาปัตยกรรมโคโลเนียลที่เข้ามายังเมืองเชียงใหม่และมีการปรับตัวให้เข้ากับ การใช้งานของเรือนพื้นถิ่นเดิม ที่มีการใช้สอยได้ถุนบ้าน การใช้ไม้และองค์ประกอบชิ้นส่วนต่างๆ ของไม้ที่เป็นวัสดุพื้นถิ่นของเมืองเชียงใหม่เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และการสร้างบ้านในลักษณะดังกล่าวจะช่วยในการป้องกันความชื้น สัตว์ร้าย และยังทำให้ตัวบ้านมีความเย็นป้องกันแดดฝนได้ดี มีการนำเอารูปแบบโครงสร้างใหม่ๆ เข้ามาเช่น ภายในโบสถ์และอาคารเพาเวอส์ฮอลล์ของโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัย มีการใช้โครงสร้างพาดยาวโดยการทำเป็น โครงแข็ง rigid frame หรือโครงสร้าง hammer beam roof แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางการก่อสร้างในตอนนั้น ส่วนรูปแบบของตัวสถาปัตยกรรมในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีความแตกต่างกันออกไปโดยเฉพาะวัสดุการก่อสร้างและขนาดของตัวสถาปัตยกรรม ที่เน้นการใช้สอยของคนจำนวนมากและเป็นอาคารที่ใช้ คอนกรีตเสริมเหล็กเป็นหลัก ดังนั้น พื้นที่ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่จึงเป็นเหมือน “สนามทดลองวิชา” สำหรับสถาปนิกที่สำเร็จการศึกษามาจากสำนักต่างๆ รวมถึงรูปแบบต่างๆ เป็นเหมือนงานทดลองที่ออกแบบมาเพื่อผสมผสานกับ วัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างในพื้นที่ การตอบสนองต่อภูมิประเทศและภูมิอากาศแบบร้อนชื้น และที่สำคัญงบประมาณตามระบอบราชการ

2. ปัจจัยที่เกิดจากพัฒนาทางเศรษฐกิจ

ไม่เพียงการเข้ามาของต่างชาติ ในกรณีของเมืองเชียงใหม่แล้ว คนต่างชาติ นอกจากจะหมายถึงมิชชันนารีแล้ว ยังหมายถึง คนสยาม และ คนจีนอีกด้วย โดยเฉพาะกลุ่มคนจีนที่ตั้งรกรากในเมืองเชียงใหม่มา นาน การเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ในยุคสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นผ่านปัจจัยเศรษฐกิจนั้น งานวิจัยชิ้นนี้มองว่า เกิดจากการปรับตัวและต่อตรงกับปัจจัยภายในซึ่งในกรณีนี้คือ กลุ่มคนจีน เพราะเป็นส่วนที่สำคัญของปัจจัยทางเศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่

ภาพของสถาปัตยกรรมที่เรียงรายกันอยู่บนถนนท่าแพ เป็นหลักฐานที่ปรากฏชัดว่าการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจโดยเฉพาะจากกลุ่มคนจีนในเมืองเชียงใหม่ที่เดิมตั้งถิ่นฐานบนถนนวัดเกตและต่อมาย้ายมาทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงหรือบริเวณถนนวิชยานนท์และถนนท่าแพ เป็นปัจจัยที่สำคัญภายในเมืองเชียงใหม่เองที่ส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนเมืองเชียงใหม่เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้มีโอกาสเข้าไปสำรวจและบันทึกภาพภายใน “กลุ่มอาคารบ้านของหลวงอนุสารสุนทร” หรือที่เรียกกันว่า “บ้านตึก” อาคารต่างๆ ในกลุ่มอาคารนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2440 ไปจนถึงปี พ.ศ.2475 ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่ของรูปแบบ วัสดุ และ เทคโนโลยีการก่อสร้าง ตั้งแต่โครงสร้างผนังรับน้ำหนักที่หนาในตึกหลวง (ราวปี พ.ศ.2440 - 2445) และตึกแดง (ราวปี พ.ศ.2464 - 2467) ก่อนที่จะมีเหล็กเส้นเข้ามาพร้อมกับการเข้ามาของรถไฟ ในปี พ.ศ.2464 จนถึง “ตึกขาว” (พ.ศ.2475) ที่เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กทำให้ผนังอาคารบางลง สร้างได้สูงขึ้น และเจาะช่องเปิดได้กว้างและสูงขึ้น

ตัวงานสถาปัตยกรรมถือว่าเป็นผลผลิตที่สำคัญจาก “กลุ่มอาคารบ้านของหลวงอนุสารสุนทร” ไม่เพียงแต่จะทำให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางวัตถุ เช่น เป็นที่ตั้งของธนาคารแห่งแรกในเชียงใหม่ เป็นอาคารที่มีระบบสุขาภิบาลที่ดีเทียบเท่าต่างประเทศ มีผนังที่ออกแบบใหม่ที่ผสมผสานองค์ความรู้พื้นถิ่น (ฝาไพล) เข้ากับผนังทางเดินระหว่างตึกแดงและตึกขาว หรือจะเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กที่ใช้กับโครงสร้างของตึกขาว ยังรวมถึงความก้าวหน้าทางความคิด ที่จะสะท้อนให้เห็นจาก แนวคิดและแนวทางการออกแบบของ ศาสตราจารย์อัน นิมมานเหมินท์ ทำให้เราเห็นได้ว่า ศาสตราจารย์อัน เป็นส่วนสำคัญมากเป็นหนึ่งในปัจจัยที่นำพาให้เมืองเชียงใหม่เดินทางเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการผสมผสานความรู้ทางสถาปัตยกรรมและผังเมืองจากชาติตะวันตกเข้ากับบริบทของสังคมไทย ทั้งในแง่ของการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ หรืองบประมาณที่แตกต่างกัน ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ยอมถูกครอบงำจากภาพลักษณ์เดิมๆ ของสถาปัตยกรรมประเพณี เพราะท่านเชื่อว่าหากเน้นชาตินิยมเกินไปจะไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ในเชิงสถาปัตยกรรม ดังเช่น ตลาดวโรรสและตลาดต้นลำไย (พ.ศ.2512) ผลงานสำคัญที่ท่านออกแบบให้กับเมืองเชียงใหม่

นอกจากสถาปัตยกรรมของกลุ่มอาคารบ้านตึกแล้ว “ตึกแถว” เป็นสถาปัตยกรรมอีกประเภทหนึ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้ทำการเก็บข้อมูล ในบริเวณถนนสำคัญๆ เช่น ถนนท่าแพ ถนนโชตนา และ ถนนเจริญเมือง (บริเวณตลาดสันป่าข่อย) เพื่อระบุพัฒนาการของ “ตึกแถว” ซึ่งสามารถระบุช่วงเวลาพัฒนาการของตึกแถวที่มองจากมุมมองของพัฒนาการทางเศรษฐกิจ แบ่งได้เป็น 4 ช่วงเวลา ดังนี้

- ยุคแรก** คือ ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2440 เช่น อาคารพาณิชย์ที่หีบยืมเอารูปแบบของสถาปัตยกรรมจีน “หลี่ล่ง” ส่วนใหญ่อยู่บริเวณริมแม่น้ำปิงฝั่งตะวันออก เช่น ร้านเดอะเกลอริร์ิมแม่น้ำปิง
- ยุคที่สอง** คือ ในช่วงปี พ.ศ.2440 - 2470 ยุคที่มีชนนารีเข้ามามีบทบาทมากในเมืองเชียงใหม่ แม้ว่าจะรูปแบบของตัวอาคารพาณิชย์อาจจะไม่ได้เป็นรูปแบบของ “ตึกแถว” อย่างเด่นชัด เช่น ตัวอาคารของโรงเรียนพระราชายาและบ้านของคุณพ่อแฮร์ริสที่โรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทาลัย แต่สิ่งที่โดดเด่นคือการนำเข้ามาของวิธีการก่อสร้างและผสมผสานรูปแบบการใช้พื้นที่ระเบียงขนาดใหญ่หน้าบ้าน (porch) เช่น อาคารศรีประเสริฐ อาคารคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ และอาคารกงสุลอังกฤษ เป็นต้น
- ยุคที่สาม** คือ ในช่วงปี พ.ศ.2470 - 2500 เป็นยุคที่เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบและเทคนิควิธีการก่อสร้าง ดังเช่น อาคารที่สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กต่างๆ การขนส่งวัสดุก่อสร้างเหล็กเส้นต่างๆ เพื่อการก่อสร้างสามารถนำขึ้นมาโดยรถไฟ อาคารพาณิชย์ดังกล่าวเช่น ตึกแดง (พ.ศ.2464) ตึกขาว (พ.ศ.2475)
- ยุคที่สี่** คือ ในช่วงปี พ.ศ.2500 - 2520 เป็นยุคที่เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมาก รัฐบาลเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 - 2509) การขยายตัวค่อยๆ มาสู่เศรษฐกิจระดับภูมิภาค เกิดการขยายตัวของเมือง เกิดการตัดถนนเพิ่มขึ้น ผลลัพธ์อย่างหนึ่งคือการเกิดขึ้นของตึกแถวที่ขยายตัวคู่ไปกับการตัดถนน โดยเฉพาะตึกแถวบริเวณริมถนนสายเศรษฐกิจที่สำคัญเช่น ถนนท่าแพ รูปแบบตึกแถวบนถนนท่าแพสะท้อนให้เห็นถึงฝีมือช่างที่ประณีตบรรจงและต้องการสร้างให้มีความโดดเด่นมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น แตกต่างจากตึกแถวที่มีความคล้ายคลึงกัน

3. ปัจจัยที่เกิดจากพัฒนาทางโครงสร้างพื้นฐาน

ส่วนประกอบสำคัญของการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่คือ กระบวนการกลายเป็นเมือง (Urbanization) เป็นการเปลี่ยนแปลงจากเมืองที่อิงอยู่กับระบบเกษตรกรรมกรรมกรรม หรือเศรษฐกิจแบบครัวเรือน ไปสู่เมืองในระบบอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจที่ขยายตัวไปสู่ระบบทุนนิยม ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการกลายเป็นเมืองคือ โครงสร้างพื้นฐานในเมือง เช่น ระบบโครงข่ายถนน ระบบสุขภาพภิบาล ระบบไฟฟ้า ระบบคมนาคมต่างๆ ระบบการสื่อสาร ฯลฯ ซึ่งระบบต่างๆ เหล่านี้เป็นผลผลิตที่สำคัญของการลงทุนจากรัฐเพื่อการขยายตัวของเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนในลำดับต่อไป

พัฒนาการที่เกิดขึ้นกับโครงสร้างพื้นฐานของเมือง โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมในส่วนต่างๆ ของเมืองที่อยู่ภายใน กิจการของระบบโครงสร้างเหล่านี้ เป็นหลักฐานที่สำคัญในการพิจารณาถึงการเข้ามาของสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ เหล่านี้ เช่น การเกิดขึ้นของโรงพยาบาลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงพยาบาลอเมริกันมิชชัน ในปี พ.ศ.2456 โรงพยาบาลแมคคอร์มิค ในปี พ.ศ.2468 โรงพยาบาลมหาธาตนครเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2499 ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะโอนเข้ามาสังกัด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2508 เป็นภาพสะท้อนที่

สำคัญต่อการเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ด้วยการเสริมสร้างสุขภาพและป้องกันการเจ็บไข้ได้ป่วยโดยเฉพาะการรักษาด้วยศาสตร์ของแพทย์แผนใหม่ทั้งภาครัฐและเอกชน การติดต่อสื่อสารก็เป็นสิ่งที่สำคัญต่อการเจริญเติบโตของเมือง อาคารที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขเชียงใหม่ ที่สร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2428 และปัจจุบันกลายเป็นพิพิธภัณฑ์ตราไปรษณีย์ เชียงใหม่ ก็สะท้อนให้ถึงการสื่อสารเชื่อมโยงดังกล่าว รวมถึงการเดินทางด้วยรถไฟ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญมากต่อการเปลี่ยนแปลงเชียงใหม่เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ สถานีรถไฟเชียงใหม่ ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2464 จึงกลายเป็นบันทึกหน้าสำคัญ เช่นเดียวกับการเปิดใช้ “สนามบินสุเทพ” ที่เริ่มทำการบินครั้งแรกในปี พ.ศ.2482 และเปิดให้พลเรือนใช้ได้ในปี พ.ศ.2489 เป็นการก้าวกระโดดครั้งสำคัญของการติดต่อเชื่อมโยงเชียงใหม่กับพื้นที่อื่นๆ ได้เร็วขึ้น สะดวกขึ้น อีกทั้งการตัดถนนเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย เช่น การเกิดขึ้นของถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ก็เป็นผลจากการเข้ามาของ กรมทางหลวงเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2480 รวมถึงการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค พ.ศ.2497 การประกาศส่วนภูมิภาค ในปีเดียวกัน โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนที่สำคัญที่ทำให้เราเห็นถึงการก้าวเข้าสู่ความเป็นยุคสมัยใหม่ ตอบสนองการเดินทาง การเชื่อมโยง และกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาการทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นลำดับ

รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ มีรูปแบบที่โดดเด่นและหลากหลาย ในช่วงแรกๆ เช่น อาคารพิพิธภัณฑ์ตราไปรษณีย์เชียงใหม่ เป็นเอกลักษณ์มีกลิ่นอายของการผสมผสานกับงานสถาปัตยกรรมตะวันตก รวมถึงองค์ประกอบของหน้าต่างที่มีการผสมผสานวิธีเปิดที่สามารถแทรกเหล็กตัดเข้าไปพร้อมกับการระบายอากาศถ่ายเทได้เป็นอย่างดี ในขณะที่สถานีรถไฟเชียงใหม่ (พ.ศ.2464) กลับมีลักษณะที่เรียกว่าเป็น สถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ ที่มีลักษณะคล้ายกับ “สถาปัตยกรรมไทยเครื่องคอนกรีต” ที่เกิดขึ้นในช่วงรัชสมัยของ รัชกาลที่ 7 (ระหว่างปี พ.ศ.2468 – 2477) ที่มีการประยุกต์องค์ประกอบของสถาปัตยกรรมไทยประเพณีบนตัวอาคารที่มีขนาดใหญ่และมีความเป็นสาธารณะมากขึ้น เพียงแต่องค์ประกอบการประยุกต์ของ สถานีรถไฟเชียงใหม่ เป็นเครื่องมือแทนที่จะเป็นเครื่องคอนกรีตอย่างที่กรุงเทพฯ อย่างไรก็ตามตัวอาคารของหน่วยงานของรัฐอีกหลายๆ หน่วยงานที่เกิดขึ้นในยุคต่อมาดูเหมือนว่าจะไม่ได้รับการออกแบบอย่างเฉพาะเจาะจงให้เข้ากับบริบท หรืออาศัยแนวคิดของการประยุกต์เข้ากับเงื่อนไขของพื้นที่ บางส่วนเป็นแบบของทางราชการจากส่วนกลาง หรือบางส่วนเป็นเพียงอาคารเพื่อตอบสนองต่อการใช้สอยเป็นหลักเท่านั้น

4. ปัจจัยที่เกิดจากพัฒนาการทางการเมืองและการปกครอง

เมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2317 คือตั้งแต่เป็นประเทศราชของอาณาจักรสยาม จนมาถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ.2442 รัฐบาลกลางส่งคนขึ้นมาปกครองดูแล จนกระทั่งการยกเลิกระบอบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล และเปลี่ยนมาเป็นการเข้าสู่ระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในปี พ.ศ.2445 ซึ่งทำให้เมืองเชียงใหม่กลายเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย ประวัติศาสตร์ของพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองนี้ มีความละเอียดมากทั้งในแง่ของเอกสาร บ้านทึบ และผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง แต่สำหรับการวิจัยขึ้นนี้ต้องการมุ่งเน้นไปที่ตัวสถาปัตยกรรมที่ยังคงพบเห็นในปัจจุบันและทำหน้าที่เป็นภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะ

ในประเด็นของการย้ายออกของเจ้านายฝ่ายเหนือจากพื้นที่คุ้มกลางเวียงในปัจจุบัน และการเข้ามาของการปกครองจากส่วนกลางที่เข้ามาใช้พื้นที่ในคุ้มกลางเวียง แน่แน่นอนว่ายังคงมีอิทธิพลประเด็นที่ควรจะต้องยกขึ้นมา กล่าวในด้านที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมกับการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง แต่ด้วยข้อจำกัดของข้อมูล และระยะเวลา จึงจำเป็นต้องขยายความในประเด็นรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในลำดับต่อไป

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของพื้นที่ภายในเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะในยุคของการปกครองแบบเทศาภิบาล คือ ภายในกำแพงเมืองชั้นในที่เคยเป็นที่ตั้งของคุ้มหลวงและคุ้มขนาดใหญ่อีกสองแห่งก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นสถานที่ราชการ ไม่ว่าจะเป็นศาลาัฐบาลมณฑลพายัพที่เดิมเคยเป็นคุ้มหลวงกลางเวียง ศาลมณฑลพายัพที่เดิมเคยเป็นโรงเรียนช่างพระเจ้าอินทวิชยานนท์ โรงเรียนยุพราชวิทยาลัยที่เดิมเคยเป็นโรงเรียนพระเจ้าอินทวิชยานนท์ มีการขยายส่วนราชการเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่งในบริเวณใกล้เคียงกัน เช่น ศาลและเรือนจำ โรงไปรษณีย์โทรเลข สุขศาลา เป็นต้น และภายหลังจึงย้ายสถานที่ราชการที่สำคัญๆ เข้าไปอยู่ในกำแพงเมืองชั้นในตรงบริเวณที่เคยเป็นคุ้มวังของเจ้าหลวงในอดีต ในขณะที่เจ้าหลวงและเจ้านายฝ่ายเหนือกลับต้องย้ายออกมายืนนอกเมืองที่พื้นที่ริมน้ำปิงแทน การถือครองที่ดินก็มีกฎหมายการถือครองที่ดินขึ้นทำให้เจ้านายฝ่ายเหนือที่ถือครองที่ดินเอาไว้มากมายเริ่มที่จะต้องมีการแจกจ่ายหรือขายออก ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ขนาดเล็กและส่งผลกระทบต่อารเปลี่ยนแปลงของเนื้อเมืองอย่างชัดเจน

สำหรับงานสถาปัตยกรรมที่งานวิจัยชิ้นนี้ได้ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลอาคารสองหลัง คือ อาคารคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ มหาอินทร์ ที่สร้างขึ้นระหว่าง ระหว่างปี พ.ศ.2432 - 2436 ในรัชสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้านครเชียงใหม่องค์ที่ 7 และอาคารศาลาธารักษ์ 1 จังหวัดเชียงใหม่ เดิมเคยเป็นที่ตั้งของคุ้มเจ้าฟ้าพรหมลือ เจ้าฟ้าเชียงตุงที่เกิดจาก แม่เจ้าปทุมมามหาเทวี สมรสกับเจ้าทิพวรรณ ณ เชียงตุง คาดว่าสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2505-2510 เป็นตัวแทนของภาพสะท้อนที่ทำให้เห็นถึงการตั้งอยู่ของคุ้มเดิมที่ปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนการใช้งานให้สอดคล้องกับความเป็นปัจจุบันมากขึ้น ยังมีงานสถาปัตยกรรมที่สามารถสะท้อนแง่มุมและเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองอยู่อีกจำนวนหนึ่งที่น่าจะทำการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ในรายละเอียด เช่น หอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ หรือ “พิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นล้านนา” หรือเดิมคือ “ศาลแขวงเชียงใหม่” หรือแม้กระทั่งการประกวดแบบสถาปัตยกรรม “ช่วงหลวงเวียงแก้ว” บนพื้นที่ของทัศนสถานหญิงที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2557 ที่ได้กล่าวเอาไว้แล้วในบทที่ 5

บทสรุป สถาปัตยกรรมและภาพสะท้อนยุคสมัยใหม่ในเมืองเชียงใหม่ช่วงปี พ.ศ.2427 – 2518

จากงานวิจัยสามารถสรุปว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2427 – พ.ศ. 2518 เป็นช่วงที่สังคมและผู้คนของเมืองเชียงใหม่กำลังเดินเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยใหม่อย่างเต็มตัว จากการวิเคราะห์เชื่อมโยงสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองเข้ากับการมีอยู่ของงานสถาปัตยกรรมหลายๆ ชิ้น งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า:

1. ในช่วงเวลาดังกล่าวรูปร่างแบบและที่ว่างภายในงานสถาปัตยกรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญพบว่าเกิดขึ้นในสองลักษณะ
  - a. **ลักษณะแรก** เป็นแบบที่หยิบยืมจากรูปแบบทางกายภาพของสถาปัตยกรรมหรือตัวอาคารเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ แต่มีการปรับเปลี่ยนดัดแปลงให้เข้ากับผู้ใช้สอยมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการใช้สอย ตอบสนองต่อสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สร้างให้เกิดการถ่ายเทอากาศสะดวก เกิดเป็นชานระเบียงโดยรอบ มีลักษณะคล้ายกับระเบียงของบ้านชาวอเมริกัน (porch) หรือมีความคล้ายคลึงกับการขยายสัดส่วนของยุงข้าว (หล่องข้าว) ล้านนา เช่น บ้านแฮริส ตึกเขียวโรงเรียนดารา อาคารศรีประเสริฐบนถนนท่าแพ ตึกกงสุลอังกฤษเดิม เป็นต้น
  - b. **ลักษณะที่สอง** เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นมาใหม่ ไม่มีมาก่อนในเขตเมืองเชียงใหม่ เกิดขึ้นจากแนวคิดการออกแบบที่ นักร้องแบบ สถาปนิก วิศวกรได้รับความรู้ ความก้าวหน้าด้านวิทยาการ รวมถึงความงามที่ได้รับการถ่ายทอดจากการศึกษาหาความรู้จากภายนอก ทั้งจากกรุงเทพฯ และจากต่างประเทศ เช่น ศาสตราจารย์ อัน นิฆมานเหมินทร์ ที่ออกแบบภาควิหารในแบบใหม่ทันสมัยเปิดโล่งระบายอากาศ มีทางลาดเอียงเพื่อสะดวกต่อการขนส่ง แสงส่องถึง หรือการใช้โครงสร้างที่แตกต่างไปจากเสาคาน เช่น waffle slab, rigid frame หรือ shell structure ในเขตรั้วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นอกจากส่งผลให้เกิด “รูปแบบทางกายภาพ” แบบใหม่ที่ไม่ใช่เป็นการต่อยอดจากรูปลักษณ์เดิมๆ ในพื้นที่แล้ว ยังส่งผลให้เกิด “ที่ว่าง” ภายในอาคารใหม่ๆ เช่น ที่ว่างที่มีลักษณะสูง โปรง มีแสงที่เข้ามาจากด้านบน ซึ่งเกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างวัสดุสมัยใหม่ เช่น เหล็กและกระจกเข้ากับเทคนิคการออกแบบสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่
2. เกิดมี “ประเภทของอาคาร” ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นจากประเภทอาคารเดิมๆ หรือในประเภทของอาคารในช่วงก่อนยุคสมัยใหม่ เช่น อาคารประเภทที่เกี่ยวกับกิจการในโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ สำนักงานกรมทางหลวง สำนักงานการประปา
3. เกิด “การใช้วัสดุการก่อสร้างชนิดใหม่ๆ” โดยเฉพาะการเข้ามาพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เหล็กเส้นที่เข้ามาพร้อมกับการมาถึงของ “รถไฟ” ด้วยความห่างไกลจากกรุงเทพฯ และมีข้อจำกัดโดยการเดินทางด้วยทางเกวียนหรือทางน้ำ ทำให้การเดินทางและการขนส่งระหว่าง

กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญในการนำเข้าสินค้าที่มีขนาดใหญ่และน้ำหนักมาก และในขณะเดียวกันก็เป็นเงื่อนไขที่ทำให้วัสดุทางการก่อสร้างบางอย่าง เช่น ไม้ มีการขนส่งออกจากพื้นที่อย่างค่อยเป็นค่อยไปไม่ได้ถูกเคลื่อนย้ายด้วยกำลังเครื่องจักร ในขณะเดียวกันก็ทำให้เป็นข้อจำกัดของการก่อสร้างเพราะวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ก็จำเป็นต้องอาศัยสิ่งที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น การใช้ผนังอิฐหนาเพื่อเป็นกำแพงรับน้ำหนัก งานวิจัยชิ้นนี้เชื่อว่าเงื่อนไขของการขนส่งเป็นตัวแปรที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมและสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่อย่างเห็นได้ชัด หรือพูดอีกอย่างหนึ่งคือ “รถไฟ” กลายเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นข้อจำกัดของรูปแบบของตัวสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง เพราะเมื่อ “รถไฟ” เดินทางมาถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ.2464 แล้ว วัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้างใหม่ๆ ก็ได้รับการขนส่งตามขึ้นมา เช่น เหล็กเส้น หรือแม้กระทั่งเอื้อให้สถาปนิกวิศวกรจากภายนอกเมืองเชียงใหม่เดินทางเข้ามาทำงานในเมืองเชียงใหม่ง่ายขึ้น จนเกิดเป็นอาคารรูปแบบต่างๆ ที่ใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ไม่ว่าจะเป็น ตึกขาว หรือ อาคารเรียนหลายหลังในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่สำคัญงานวิจัยชิ้นนี้มองว่า “รถไฟ” เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้พ่อค้าชาวจีน สามารถนำของขึ้นจากกรุงเทพฯ มาที่เชียงใหม่ได้ดีและสะดวกมากขึ้น เช่นในกรณีของตระกูลนิมมานเหมินทร์ ส่งผลให้ธุรกิจการค้าเติบโตอย่างมาก ซึ่งสวนทางกับกลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือในระบบเดิม²

4. ตำแหน่งของอาคารต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงภาพของการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และระบบคิดที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเดิมที่ผูกโยงกับทักษะของเมืองไปสู่แนวคิดที่มีรากฐานความคิดจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มากขึ้น ตั้งแต่การตั้งถิ่นฐาน การแบ่งชนชั้นของผู้คนในเมือง ระบบคิดดังกล่าวค่อยๆ หมดความสำคัญลงไป พร้อมๆ กับการเข้ามาของความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ผ่านการเข้ามาของ กลุ่มมิชชันนารีต่างๆ ที่เข้ามานอกจากการเผยแพร่ศาสนาแล้ว ยังนำพาเอาระบบคิดแบบใหม่ซึ่งปรากฏในรูปแบบของ การพิมพ์ การศึกษา การรักษาพยาบาล และความเท่าเทียมระหว่างชายและหญิง ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เป็นส่วนเร่งเร้าให้ระบบคิดเดิมได้ลดถอยความสำคัญลงเป็นลำดับ การย้ายออกของกลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือที่เคยมีความสัมพันธ์โดยตรงกับพื้นที่ส่วนกลางของเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สำคัญที่สุดของระบบทักษะเมือง แทนที่ด้วยการเข้ามาของหน่วยงานต่างๆ จากรัฐส่วนกลาง และที่สำคัญการที่พื้นที่เขตอรัญญิก เขตป่าศักดิ์สิทธิ์ของเมืองเชียงใหม่ในทิศตะวันตกกลายเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ และ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยิ่งตอกย้ำถึงการเปลี่ยนแปลงระบบคิดของผู้คนและสังคมของเมืองเชียงใหม่อย่างชัดเจน ผู้คนในชีวิตประจำวันไม่ได้ใช้ทักษะเมืองในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างทิศของตัวเองและเมืองเหมือนเมื่อก่อนที่อาศัย แสงแดดในตอนเย็นที่มาจากดอยสุเทพไม่เป็นตัวกำหนดการรับรู้การมีอยู่ของพื้นที่ป่าศักดิ์สิทธิ์ แต่ทว่าเป็น

² สรัสวดี อ๋องสกุล, “ประวัติศาสตร์ล้านนา” หน้า 535.

แสงแดดทางทิศตะวันตกที่จำเป็นต้องมีการป้องกันความร้อนโดยการสร้างแผงกันแดดระดับ
หน้าอาคารแทน ภูมิประเทศถูกแทนด้วยตำแหน่งของสถานที่ ส่วนทักษะเมืองถูกทิ้งห่างออก
จากชีวิตประจำวัน

5. ตำแหน่งของอาคารต่างๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของการเมือง
การปกครองของเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลานั้นมีลักษณะของความยืดหยุ่นสูง เนื่องจากความไม่
แน่นอนของการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยที่ในมุมหนึ่งเมือง
เชียงใหม่จะต้องอยู่ในตำแหน่งที่ถูกควบคุมดูแลจากรัฐส่วนกลางภายใต้ระบบการปกครองแบบ
เทศาภิบาล ไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องคำนึงถึงระบบการปกครองที่อยู่เหนือขึ้นไปไม่มีความอิสระ
เหมือนแต่ก่อน ต้องพยายามประนีประนอมอ่อนแอเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาและความขัดแย้ง แต่ใน
อีกมุมหนึ่งเมืองเชียงใหม่ยังคงระบบเจ้านายฝ่ายเหนือเดิมที่เคยเป็นเจ้าผู้ครองนคร เป็นเจ้าของ
แผ่นดิน ซึ่งยังคงมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับพ่อค้าชาวจีน กลุ่มมิชชันนารีชาติตะวันตก รวมถึง
ปกครองดูแลผู้คนในเมืองทั้งในฐานะชนชั้นมูลนายและพวกที่ไม่ใช่มูลนาย (ไพร่และทาส)³
งานวิจัยชิ้นนี้เชื่อว่าด้วยสถานการณ์ทางการเมืองที่ไม่แน่นอนเช่นนี้เป็นเหตุให้ผู้นำของเมือง
เชียงใหม่ใน (ระบบเดิม)⁴ จำเป็นต้องสร้างทางเลือกให้เกิดความหลากหลาย สามารถปรับตัวให้
เข้ากับสถานการณ์ได้ทั้งเงื่อนไขของปัจจัยภายนอก (ข้าหลวงเทศาภิบาลและผู้ที่ถูกส่งมาให้ดูแล
เมืองเชียงใหม่จากส่วนกลาง) และจากปัจจัยภายใน (กลุ่มคนต่างๆ ในเมือง) เช่น การยินยอมยก
พื้นที่เดิมของเจ้าหลวงและเจ้านายบริเวณกลางเวียง “อุทิศ” ให้กับทางราชการ เช่น ศาลากลาง
มณฑลพายัพ ศาลแขวง สถานีตำรวจกองเมือง เรือนจำ โรงเรียนยุพราช เป็นต้น⁵ ซึ่งสามารถ
อธิบายได้ว่าเพื่อเป็นการรักษา “ระบบเดิม” ของเจ้านายฝ่ายเหนือทั้งในแง่ของ สถานะทาง
สังคม⁶ ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับกลุ่มคนต่างๆ ให้อยู่รอดภายใต้ระบบใหม่ที่เข้ามาแทนที่

งานวิจัยชิ้นนี้ ไม่ได้ต้องการค้นคว้าวิจัยเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ ของสังคมเมืองเชียงใหม่ในอดีต เพียง
เพื่อที่จะอธิบายว่าทำไมถึงเกิดงานสถาปัตยกรรมขึ้นนั้นๆ ขึ้นแต่เพียงอย่างเดียว แต่ทว่าต้องการชี้ให้เห็น
ว่า งานสถาปัตยกรรมในเมืองเชียงใหม่มีความหลากหลาย มากไปกว่าภาพลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทย
ประเพณี เรือนกาแล หรือสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่กลายเป็นภาพจำของผู้คนว่ามันคือสถาปัตยกรรมของเมือง

³ สรัสวดี อ๋องสกุล, “ประวัติศาสตร์ล้านนา” หน้า 479.

⁴ ในช่วงสมัยของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (พ.ศ.2416 - 2440) ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวมีข้าหลวงเทศาภิบาลที่สำคัญสองคน ที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการ
ปรับเปลี่ยนระบบการปกครองบ้านเมือง จนเป็นเหตุให้เกิดข้อบาดหมางไม่พอใจระหว่างเจ้านายฝ่ายเหนือระบบเดิมกับส่วนกลาง คือ พระเจ้า
น้อยยาเธอ กรมหมื่นพิชิตปรีชากร (ข้าหลวงเทศาภิบาลคนแรก) และ พระยาทรงสุรเดช เป็นข้าหลวงมณฑลลาวเฉียง ระหว่างปี พ.ศ.2436 -
2442

⁵ สรัสวดี อ๋องสกุล, “ประวัติศาสตร์ล้านนา” หน้า 542.

⁶ สรัสวดี อ๋องสกุล, “ประวัติศาสตร์ล้านนา” หน้า 553.

เชียงใหม่ เพราะสถาปัตยกรรมเป็นส่วนหนึ่งของผู้คน เป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ของสังคมและผู้คนที่เกิด การเปลี่ยนแปลงไปในทุกยุคทุกสมัย มันจึงไม่เคยอยู่นิ่งและไม่เคยมีเพียงหนึ่งเดียว

สถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ของเมืองเชียงใหม่ก็เช่นเดียวกัน เราอาจจะเรียกได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่ เกิดขึ้นจากการทดลอง ทดลองผสมผสานของใหม่ที่น่าเข้ามาพบกับของเดิมที่มีอยู่ เกิดจากการเรียนรู้ที่จะนำเอา เทคนิควิธี เทคโนโลยีการก่อสร้างใหม่ๆ วัสดุๆ ใหม่ๆ มาผนวกเข้ากับองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ เพื่อให้วิถีชีวิต แบบเดิมๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น ทันสมัยขึ้น สะดวกสบายขึ้น เร็วขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น หรือ พุดแบบรวมๆ คือ มีความเป็นเมืองมากขึ้น (Urbanization) ส่งผลให้เกิดเป็น “สภาวะของความทันสมัยใหม่” ที่มีความเฉพาะเจาะจงตามบริบทของเมืองเชียงใหม่ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และระบบคิดของผู้คน ต่อคติความเชื่อแบบเดิม เกิดจากการประนีประนอมผสมผสานประโยชน์เพื่อการอยู่รอดของระบบเจ้านายฝ่าย เหนือเดิม เกิดจากโอกาสที่เปิดให้มีพื้นที่สำหรับทดลองออกแบบก่อสร้างอาคารรูปแบบใหม่และทำทลาย เกิด จากกลุ่มทุนพ่อค้าชาวจีนตระกูลต่างๆ ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาเมือง ด้วยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทั้งเมืองและสถาปัตยกรรมไปสู่ “สถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่” ในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งตัว สถาปัตยกรรมเหล่านี้ยังคงแทรกตัวอย่างเงียบๆ ในชีวิตประจำวันของผู้คนในเมือง บ่อยครั้งที่ถูกมองว่าไม่ สวยงาม ไม่ทันสมัยทันสมัย บ่อยครั้งถูกปล่อยปละละเลยให้ทิ้งร้าง และถูกทำลายทิ้งในที่สุด

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่เหล่านี้จึงมีความสำคัญที่จะต้องสร้างกรอบวิธีคิด การสร้าง ความเชื่อมโยงให้เห็นถึงคุณค่าของมันที่มีต่อประวัติศาสตร์ของพื้นที่และผู้คนในเมือง รวมถึงการดึงเอา “เรื่องราว” ที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมขึ้นมาเป็นแง่มุมที่สำคัญในการต่อรองเพื่อเพิ่มพื้นที่และขอบเขตของการ อนุรักษ์ ซึ่งในปีนี้ “โครงการรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี 2558” ซึ่งเป็นโครงการของ สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งเป็นองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นหัวหอกในการอนุรักษ์งาน สถาปัตยกรรมประเภทต่างๆ ได้ขยายขอบเขตและปรับเกณฑ์การพิจารณา โดยแบ่งออกเป็น ประเภทอาคาร ชุมชน และ บุคคลหรือองค์กร โดยเฉพาะประเภท “อาคาร” นั้นทางสมาคมได้แบ่งประเภทของอาคาร ออกเป็น 4 ประเภท คือ อาคารสถาบันและอาคารสาธารณะ อาคารพาณิชย์ เคหสถานและบ้านเรือนเอกชน ปุชนิยสถานและวัดวาอาราม โดยมีเกณฑ์พิจารณา คือ จะต้องเป็นอาคารที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป และ 1) มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม โดยไม่จำกัดว่าจะมีรูปแบบของชนชาติใดโดยเฉพาะ 2) มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดีหรือสังคม 3) มีการบำรุงรักษาและอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี โดยมีความ สอดคล้องกับข้อกำหนดกฎหมายและขนบประเพณี และ 4) เป็นอาคารที่ใช้ประโยชน์อย่างประสมกลมกลืนไป กับชีวิต และสังคมสืบต่อมาจนปัจจุบัน⁷ สิ่งที่น่าสังเกตคือ เกณฑ์ที่เกี่ยวกับอายุของตัวงานสถาปัตยกรรมที่ควร ค่าต่อการอนุรักษ์นั้นจะต้องมีอายุ 50 ปี ขึ้นไป นั้นหมายความว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ.2507 เป็นต้นมานั้น งาน สถาปัตยกรรมหลายหลังที่อยู่ในงานวิจัยชิ้นนี้เข้าข่าย แต่ปัญหาคือ สถาปัตยกรรมหลายชิ้นถูกละเลยที่จะมีการ เก็บข้อมูล ผู้ออกแบบ แนวคิด หรือแม้กระทั่งปีที่ก่อสร้างที่แน่นอน จนไม่สามารถระบุคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และทางสังคมได้อย่างชัดเจน อีกทั้งเมื่อสถาปัตยกรรมชิ้นนั้นๆ ถูกละเลยการบำรุงรักษาก็ย่อมถูกละเลย

⁷ <http://www.asa.or.th/en/node/127504>, 8 ธันวาคม พ.ศ.2557.

เช่นเดียวกัน กลายเป็นอาคารร้าง อาคารที่ไร้ประโยชน์ รอวันเสื่อมสภาพและถูกทำลายในที่สุด งานวิจัยชิ้นนี้
จึงหวังว่าการสร้างความเชื่อมโยงระหว่าง “สังคม” และ “สถาปัตยกรรม” ในช่วงเวลาดังกล่าวจะเป็นการ
กระตุ้นให้มองเห็นคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในยุคสมัยใหม่ และเป็นการต่อยอดให้เกิดการอนุรักษ์
สถาปัตยกรรมยุคสมัยใหม่ในลำดับต่อไป